SZERKESZTETTE

Miskolczi Bodnár Péter

Érvénytelenség – szerződésszegés

DEBRECEN 2026

ÉRVÉNYTELENSÉG – SZERZŐDÉSSZEGÉS

Szerkesztette: Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter

Kiadja: Debreceni Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kara
Felelős kiadó: Dr. Szikora Veronika, dékán
Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

Szerkesztő:
Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter

A technikai szerkesztésben közreműködött Drofti Dóra és Török Éva.

A tanulmányokat lektorálta:

Prof. Dr. Boóc Ádám
intézetvezető egyetemi tanár
Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar
Magánjogi Tudományok Intézete
nemzetközi és tudományos dékánhelyettes
Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

© 2026, a Szerzők

ISBN 978-963-490-816-6 Érvénytelenség – Szerződésszegés (pdf)

Jelen kötet szerkesztése a „Bírói szerepek” című, 10641A800 témaszámú kutatás eredményeként történt, kutatási pályázati támogatás keretében.

Debrecen, 2026

ÉRVÉNYTELENSÉG – SZERZŐDÉSSZEGÉS

Szerkesztette: Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter

Debrecen, 2026

TARTALOMJEGYZÉK

TÓTH J. ZOLTÁN

DÉKÁNI KÖSZÖNTŐ „A SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGE ÉS A SZERZŐDÉSSZEGÉS" C. TUDOMÁNYOS KONFERENCIA ALKALMÁBÓL 7

ÉRVÉNYTELENSÉG

VÉKÁS LAJOS

ÉRVÉNYTELENSÉGI KÉRDÉSEK A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV BÍRÓI GYAKORLATÁBAN 9

MENYHÁRT ÁDÁM

A SZERZŐDÉSES KONSZENZUS HIÁNYA VAGY HIBÁJA - NEM LÉTEZŐ VAGY ÉRVÉNYTELEN ÜGYLET 17

SZALMA JÓZSEF

KÖZRENDSÉRELMES SZERZŐDÉSEK JOGKÖVETKEZMÉNYEI 23

FÁBIÁN FERENC

AZ ÉRVÉNYTELENSÉG JOGÜGYLETTANI ALAPJAI 43

BÁN DÁNIEL

A CULPA IN CONTRAHENDO ILLESZKEDÉSI NEHÉZSÉGEI ÉS LEHETŐSÉGEI A MAGYAR POLGÁRI JOGBAN 49

ARATÓ BALÁZS

A SZERZŐDÉS MEGTÁMADÁSA TÉVEDÉS JOGCÍMÉN A MAGYAR ÉS A NÉMET POLGÁRI JOGBAN 57

MISKOLCZI BODNÁR PÉTER

SEMMIS SZERZŐDÉSEK BÍRÓI „ORVOSLÁSA" 65

HARSÁNYI GYÖNGYI

AZ ÉRVÉNYTELENSÉG INTÉZMÉNYE A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK KELETKEZÉSI LÉTSZAKÁBAN 77

MOLNÁR ISTVÁN JÁNOS

ÉRVÉNYTELEN KIKÖTÉSEK A PIACSZERVEZŐ SZERZŐDÉSEKBEN NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN 85

PAPP TEKLA

AZ ALIMENTÁCIÓS SZERZŐDÉSEK ÉRVÉNYTELENSÉGI KÉRDÉSEI 95

ZAVODNYIK JÓZSEF

ÉRVÉNYTELESÉG ÉS VERSENYJOGI JOGSÉRTÉSEK 111

PLÁSZTÁN-BREHÓSZKI MÁRTA

AZ AMATŐR SPORTOLÓI SZERZŐDÉSEK JOGI KÉRDÉSEI 121

VISONTAI-SZABÓ KATALIN

A HÁZASSÁGI VAGYONJOGI SZERZŐDÉS PROBLÉMÁI 129

KRISTON EDIT

NÉHÁNY GONDOLAT A CSALÁDI VAGYONJOGI SZERZŐDÉSEK JÓERKÖLCSBE ÜTKÖZŐ TARTALMÁRÓL....141

KUN ATTILA - SZABÓ IMRE SZILÁRD

SZEMELVÉNYEK, ESETTANULMÁNYOK A MUNKAJOGI ÉRVÉNYTELENSÉG DILEMMÁINAK KÖRÉBŐL....149

PRUGBERGER TAMÁS

AZ ÉRVÉNYTELENSÉG KÉRDÉSE A MAGYAR MUNKAJOGBAN ÉS AZON TÚL A „FACERE" TÍPUSÚ POLGÁRI ÉS KERESKEDELMI SZERZŐDÉSEK JOGÁBAN....159

SZERZŐDÉSSZEGÉS

BODZÁSI BALÁZS

ELHATÁROLÁSI KÉRDÉSEK A SZERZŐDÉSEK ÉRVÉNYTELENSÉGÉVEL ÉS MEGSZEGÉSÉVEL KAPCSOLATBAN....171

NOCHTA TIBOR

A SZERZŐDÉSSZEGÉS KOCKÁZATAI....181

BENKE JÓZSEF

A „LÉNYEGÉT TEKINTVE" FEDEZETI SZERZŐDÉS....187

BOÓC ÁDÁM

A SZERZŐDÉSSZEGÉS KÉRDÉSEI A VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉSEK KÖRÉBEN....193

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF

A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV MODELLJEINEK FESZÜLTSÉGEI A MEGBÍZÁSI SZERZŐDÉS ÉS ANNAK MEGSZEGÉSE TÜKRÉBEN....217

BARTA JUDIT

AZ ÉPÍTÉSZETI-MŰSZAKI TERVEZŐK SZERZŐDÉSSZEGÉSÉNEK PTK.-BAN MEGHATÁROZOTT EGYEDI ESETEI ÉS A KÖTELEZŐ SZAKMAI FELELŐSSÉGBIZTOSÍTÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI....225

MISKOLCZI BODNÁR PÉTER

AZ UTAZÁSI CSOMAGRA VONATKOZÓ SZERZŐDÉS MEGSZEGÉSÉNEK SAJÁTOS SZABÁLYAI....239

KAPRINAY ZSÓFIA

SZERZŐDÉSSZEGÉS EGYES KÉRDÉSEI A BIZALMI VAGYONKEZELÉS KÖRÉBEN....255

SZÉKELY BOTOND

A SZERZŐDÉSSZEGÉS DOGMATIKAI KIHÍVÁSAI A HIVATÁSOS SPORTBAN....263

DÉKÁNI KÖSZÖNTŐ „A SZERZŐDÉS ÉRVÉNYTELENSÉGE ÉS A SZERZŐDÉSSZEGÉS" C. TUDOMÁNYOS KONFERENCIA ALKALMÁBÓL

Nagy örömmel és megtiszteltetéssel köszöntöm a 2025. szeptember 19-én megtartott, „A szerződés érvénytelensége és a szerződésszegés" c. tudományos konferencia utókiadványának szerzőit és olvasóit. A konferencia a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara és a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának Civilisztikai Albizottsága közös szervezésében valósult meg. A szervezési feladatokat Miskolczi Bodnár Péter, a KRE ÁJK Kereskedelmi Jogi Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára, Karunk prodékánja vállalta magára.

Miskolczi Bodnár Péter professzor úr, az esemény megálmodója és megvalósítója hosszú évek óta elkötelezetten szolgálja a hazai magánjogtudományt, összehangolva mind a klasszikus polgári jogi, mind a kereskedelmi jogi témák kutatását. Jelen kötet is egy általa megszervezett, kiváló konferencia előadásai egy részének tanulmány formában közölt verzióit tartalmazza, melyek mindegyike a hazai civilisztika illusztris művelőjének tollából született.

Magán a konferencián a hazai jogi karok mindegyike képviseltette magát; összesen harminc prezentáció hangzott el, plenáris előadás, illetve párhuzamos szekciók előadásainak formájában. A KRE ÁJK vezetőjeként nagy büszkeséggel töltött el, hogy a hazai magánjogtudomány kiválóságait köszönthettük, sőt eminens külföldi vendég is megtisztelt minket jelenlétével. A számos felszólaló közül ehelyütt is hadd emlékezzem meg külön a plenáris előadásról, Vékás Lajos professzor úrnak, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjának „Érvénytelenség – Szerződésszegés a Ptk. bírói gyakorlatában" c. nyitó előadásáról, melyben akadémikus úr az érvénytelenség és a szerződésszegés megítélésével kapcsolatos legújabb bírói gyakorlatot mutatta be, kitekintve az új Ptk. kontraktuális kártérítéssel kapcsolatos szabályozásának dilemmáira, a hatályos Ptk. megoldására és annak dogmatikai alapjaira is.

Az esemény méltó folytatása volt a KRE ÁJK Magánjogi Tudományok Intézete és annak Kereskedelmi Jogi Tanszéke hosszú évek, évtizedek óta tartó tudományos és tudományszervező munkájának, mellyel az Intézet és annak vezetője, Boóc Ádám professzor úr, illetve a Tanszék és annak vezetője, Miskolczi Bodnár Péter professzor úr hozzájárul a hazai magánjog fejlődéséhez. Ehelyütt is köszönöm professzor urak munkáját, valamint köszönöm a konferencia minden előadójának (akár szerepel tanulmányuk a jelen kötetben, akár nem) a konferencia céljának megvalósulásához történő hozzájárulását.

Kívánok a Kedves Olvasónak elmélyülést a szövegekben, a hazai magánjogtudomány közösségének pedig további tartalmas tudományos vizsgálódásokat és eredményes szakmai diszkussziót.

Tóth J. Zoltán

dékán
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Érvénytelenség

Vékás Lajos

Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, professor emeritus
az MTA rendes tagja

ÉRVÉNYTELENSÉGI KÉRDÉSEK A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV BÍRÓI GYAKORLATÁBAN

1. Bevezetés

1.1. A magánjog – egyfelől a létrejött szerződés, másfelől a felek által célzott joghatás kiváltására alkalmas szerződés állapota közé – beiktat egy *biztonsági szűrőt* a társadalmilag nem kívánatos, illetve a valamelyik fél érdekét súlyosan sértő joghatások elfojtására.[1] Ez a biztonsági szűrő az érvénytelenség intézménye.[2] Az érvénytelenség a nemkívánatos szerződéses joghatások megakadályozását vonja maga után, okának a szerződéskötéskor kell fennállnia. A magánjog által kifogásolt körülmény, vagyis az érvénytelenség oka jelentkezhet a szerződési akaratban, a szerződési nyilatkozatban, illetve a célzott joghatásban. Az érvénytelenség mindenekelőtt azt jelenti tehát, hogy a szerződéshez nem fűződhetnek a felek által célzott joghatások: az érvénytelen szerződés nem köti a feleket, nem kötelesek a szerződésben vállaltakat teljesíteni, az érvénytelen szerződés teljesítését bírósági úton nem lehet kikényszeríteni.

A Polgári Törvénykönyv (Ptk.) fenntartotta a *semmis* és a *megtámadható* szerződések közötti, a magyar magánjogban hagyományos megkülönböztetést, és nem változott az érvénytelenség két fajtája közötti lényegi eltérés sem. A különbség továbbra is abban áll, hogy a semmisségi ok miatt a szerződés a törvény erejénél fogva *(ipso iure)* a megkötésének időpontjától érvénytelen, megtámadhatóság esetében pedig a szerződés érvénytelensége feltételes, csak akkor áll be, ha az arra jogosult az előírt határidőn belül eredményesen gyakorolja megtámadási jogát. Az eredményes megtámadás nyomán természetesen ez a szerződés ugyancsak a megkötésének időpontjától érvénytelenné válik. A két kategória közötti törvényi különbségtételt alapvetően továbbra is az adott szituációval védeni kívánt jogi érdek jellege és relevanciája határozza meg.

1.2. Az érvénytelen szerződések problémakörében a Ptk. hatálybalépése után is a *devizaalapú* (*devizában nyilvántartott*) *kölcsön- és lízingszerződések* kezelése jelentette a legneuralgikusabb területet. Messze a legtöbb bírósági ügy ezekből a szerződésekből keletkezett, és ez az ügycsoport alaposan próbára tette a polgári igazságszolgáltatást. A szinte társadalmi megrázkódtatást kiváltó ügyhalmaz szemléletesen ráirányította rá a figyelmet a régi igazságra: a magánjog csak *a maga lehetőségeinek korlátai között* képes kifejteni jótékony hatását, az e határokon kívül rákényszerített szerepben nem tud igazán helytállni. Be kell látni, hogy a társadalmi igazságosság megvalósítása és a közérdek védelme területén a magánjog hatékonysága véges. Amikor a társadalom egyéb szférái (mindenekelőtt az erkölcsi tartás fékező mechanizmusai) teljesen meggyengülnek, és a jogrendszer arra hivatott ágai (például a bankfelügyeleti jog és annak szervezete) csődöt mondanak, a magánjog eszközei nem alkalmazhatóak hatékonyan. Az ügyek bukdácsolnak a magánjog egészen más viszonyokra szabott jogdogmatikai eszközei, konkrétan: a szerződés-érvénytelenség normái között.

[1] A magánjogi korrekció eszközeinek történeti és összehasonlítójogi bemutatását lásd SIKLÓSI Iván: A nemlétező, érvénytelen és hatálytalan jogügyletek elméleti és dogmatikai kérdései a római jogban és a modern jogokban. Budapest, 2014.

[2] Lásd WEISS Emília: A szerződés érvénytelensége a polgári jogban. Budapest 1969; KISS Gábor – SÁNDOR István: A szerződések érvénytelensége. Budapest, 2014. A legújabb magyar jogirodalomból: AUER Ádám: A jogszabályba ütköző szerződések semmis(s)ége. A tilos szerződés az érvénytelenségi okok hálózatában. Budapest 2024.

1.3. A Ptk. – *Kemenes* István kidolgozásában – új, *áttekinthető szerkezetben* tárgyalja az érvénytelenségi okokat. Ezen túl több, elsősorban a *semmisség jogi jellegét* érintő változást vezetett be, összhangban a bírói gyakorlatban kikristályosodott jogalkalmazási tapasztalatokkal. Jelentősen, érdemben változtatta meg továbbá a Ptk. az *érvénytelenség jogkövetkezményeinek* rendszerét. Ezeket a változásokat mutatja be ez a tanulmány.

2. Változások a semmisség lényegével kapcsolatban

2.1. A semmis szerződés *érvénytelen jellege* nem a semmisségi ok felismerésekor, nem is a semmisségre való hivatkozáskor áll be, hanem a *szerződés megkötésének időpontjában*, automatikusan következik be. A Ptk. szerint a semmisség megállapításához *külön eljárásra nincs szükség*, a szerződés semmisségét a *bíróság hivatalból észleli* [6:88. § (1) bek.]. Ez a kötelezettség a bíróságot és a hatóságokat bármilyen céllal indított eljárásban terheli. Ezért hivatkozni lehet a szerződés semmisségére peres előzmények nélkül is, például adóhatósági, közbeszerzési vagy versenyhatósági eljárásban. A semmis szerződés alapján a bíróság teljesítésre akkor sem kötelezhet, ha a semmisségi okra a felek egyike sem hivatkozik, sőt akkor is, ha mindketten a semmisségi ok figyelmen kívül hagyását kérik. A bíróság tehát a semmis szerződés alapján előterjesztett igényt – mint alaptalan keresetet – elutasítja. Ez a következmény – lényegét tekintve – megfelel a korábbi magyar magánjog álláspontjának. A Szegedi Ítélőtábla ennek megfelelően állapította meg a következőket: „Az érvénytelenségi okot a peres felek nem észlelték, arra a perben nem hivatkoztak. A bíróság azonban a nyilvánvaló semmisségi okot hivatalból köteles észlelni, és annak általános jogkövetkezményét alkalmazni abban az esetben is, ha arra a felek nem hivatkoznak.”[3]

2.2. A bírói gyakorlatban ezzel kapcsolatban felmerült az a kérdés, hogy *milyen mélységig terheli a bíróságot* a semmisség okának hivatalból történő vizsgálatára vonatkozó kötelezettség. A Legfelsőbb Bíróság úgy foglalt állást, hogy a bíróságnak csak a rendelkezésre álló bizonyítási anyag alapján tényként egyértelműen megállapítható, nyilvánvaló semmisséget kell hivatalból észlelnie.[4] A semmisség megállapíthatósága céljából a bíróság hivatalból bizonyítást nem folytathat le.[5] Egy PK vélemény pedig azt mondta ki, hogy a semmisség hivatalból történő észlelése a másodfokú eljárásban is kötelezettsége a bíróságnak, ha az elsőfokú eljárás adataiból a semmisségi ok fennállása egyértelműen megállapítható.[6]

2.3. Már a Ptk. előtti bírói gyakorlat jogértelmezése is rávilágított arra, hogy a semmisségre történő hivatkozás lehetősége nem jelent egyben ugyanilyen széleskörű *keresetindítási jogosultságot*. A Legfelsőbb Bíróság több eseti ítéletében kifejtette, hogy a keresetindítás joga csak az érdekeltnek és annak a személynek van, aki rendelkezik olyan jogosítvánnyal, hogy más jogának érvényesítése céljából keresetet indíthasson.[7] Elvi határozatban állapította meg a Legfelsőbb Bíróság: „Valamely szerződés semmisségével kapcsolatos perbeli legitimációt csak érdekeltség vagy perlési jogosultságot biztosító jogszabályi felhatalmazás adhat.”[8] A bírói gyakorlatnak ezt a szigorító irányát a 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 10/b. pontja megszilárdította.[9]

A Ptk. tételes szabályt megfogalmazva megerősítette az így kialakult joggyakorlatot,[10] amikor kimondja: „[…] a szerződés semmisségére az hivatkozhat és a szerződés semmisségével

---

[3] BDT2018. 3919.
[4] EBH2010. 2235.; a Kúria 1/2014 Polgári jogegységi határozatában a Ptk. alkalmazása körében is megfelelően irányadónak tekintett 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 4. a) pont.
[5] BDT2018. 3919; Fővárosi Ítélőtábla Pf. 20.095/2019.
[6] 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 4. b) pontja
[7] BH1991. 107, BH1997. 439, BH2003. 424. stb.
[8] EBH1999. 14, ugyanígy: EBH2004. 1042.
[9] A PK vélemény szerinti jogértelmezést a Kúria az 1/2014 Polgári jogegységi határozatában a Ptk. alkalmazása körében is megfelelően irányadónak tekintette.
[10] Lásd e szabályhoz a Kúria Gfv.III.30.045/2024. számú precedensképes határozatát: BH2024. 298.

kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik, vagy akit erre a törvény feljogosít" [6:88. § (3) bek.]. A Kúria e szabályból kiindulva elvi éllel a *perlési jog szűkítő értelmezése* mellett tette le a voksát. Megállapította, hogy a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárás indításához fűződő jogi érdek túlmutat az ügyhöz kapcsolódó érdekeltségen; a felperesi legitimáció a jog által szabályozott érdekeltséget jelent: jogszabályban biztosított jogot, érvényesíthető igényt, azaz jogszabályra hivatkozással bemutatható érdekeltséget tételez fel. A szerződő feleken kívül állónak a támadott szerződésből fakadó és érvénytelenségi keresettel, restituciós igény érvényesítésével orvosolható jogsérelmet, a helyreállítani kért eredeti állapot által érintett jogi helyzetet, jogaira és/vagy kötelezettségeire kiható érdekeltséget kell igazolnia. Ennek hiányában a keresetet ítélettel anyagi jogi kereshetőségi jog (aktív perbeli legitimáció) hiányában el kell utasítani.[11] A Kúria számos ítélete következetesen ezt az álláspontot foglalta el.[12] A Kúria joggyakorlata szerint a bíróságnak hivatalból is vizsgálnia kell, hogy van-e a felperesnek perbeli legitimációja, azaz az általa felhozottakra figyelemmel a Ptk. 6:88. § (3) bekezdése szerint a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárás indításához fűződik-e jogi érdeke.[13] Instruktív a következő ítélőtáblai ítéleti megállapítás is: „A szerződés semmisségével kapcsolatos jogi érdek akkor áll fenn, ha az ügyben hozott döntés a kezdeményező fél számára jogokat vagy kötelezettségeket keletkeztet, annak eredményeként valamely kötelezettség alól szabadul, illetve jogvédelmet nyer. A jogi érdeknek a per során végig fenn kell állnia."[14]

A Ptk. új szabályainak alkalmazásához is érvényes gondolatot fogalmazott meg a következő, még a Ptk. hatálybalépése előtt született *kúriai elvi határozat*, amely kimondta, hogy a reménybeli örökös örökségi váromány megszerzéséhez fűződő érdeke nem olyan jogi érdek, amely az örökhagyó által kötött szerződés érvénytelensége iránti perben a kereshetőségi jogot (aktív perbeli legitimációt) megalapozná. Az örökhagyó ugyanis a törvényes öröklés szabályai szerint utána öröklésre jogosult személyre (ún. reménybeli örökösre) tekintet nélkül rendelkezhet a vagyonáról, mind élők közötti, mind halála esetére szóló jogügylettel.[15] Ehhez hozzátehetjük: mindez nem érinti a kötelesrészre vonatkozó esetleges igényt. Egy másik ügyben a Fővárosi Ítélőtábla már a Ptk. alapján mondta ki: „A felperes jogi érdekeltségét nem alapozza meg az, hogy az esélyegyenlőség megsértésére hivatkozással kéri a szerződés semmisségének megállapítását a Ptk. 6:95. §-a alapján, mivel az adásvételi szerződés alapját képező pályázaton, (a felperes) mint pályázó nem vett részt. Az, hogy korábban tett ajánlatot az ingatlan megvásárlására, jogi érdekeltségét a perbeli szerződés érvénytelenségének megállapítására nem alapozza meg."[16] A semmisséggel kapcsolatos keresetindítási jog rendezésével a Ptk. a *semmisséget* közelebb hozta ugyan a *megtámadhatósághoz*, a két kategória közötti eltérések azonban még így is számottevőek: a bíróság csak a semmisséget észlelheti hivatalból, a megtámadhatóságot nem; a megtámadás joga csak egy éven belül gyakorolható, a semmisségre – az alább említendő, nyilvánvaló korlátok között – határidő nélkül lehet hivatkozni.

2.4. A törvényben *meghatározott személyek* [6:88. § (3) bek.] az előbbiek szerinti értelmezésben kérhetik a semmisség megállapítását *peres eljárásban*. A Ptk. megnyitja a lehetőséget arra is, hogy a fél a perben a szerződés érvénytelenségének megállapítását *önállóan*, az érvénytelenségi jogkövetkezmények alkalmazásának igénylése nélkül kérje [6:108. § (2) bek.].[17] A közelmúltban a Kúria precedensképes határozatban mondta ki, hogy az ilyen kereset előterjeszthetőségének anyagi jogi szabályon alapuló, *sui generis* jogcíme van, és a Pp. 172. § (3) bekezdése alkalmazásának nincs helye.[18] A Ptk. kifejezett rendelkezése alapján megteheti ezt a szerződő fél akkor is, ha más

[11] BH2019. 169.
[12] BH2024. 298, Kúria Pfv. 21.735/2018, Pfv. 20.997/2018, Pfv. 22.630/2017.
[13] Kúria Pfv. 22.630/2017, Pfv. 20.904/2017, Pfv. 20.293/2018.; Pfv. 21.735/2018.
[14] PJD2019. 6.
[15] EBH2013. P.10.
[16] Fővárosi Ítélőtábla Pf. 21.230/2018.
[17] BH2024. 298.
[18] Kúria Pfv.20.056/2024.

jogkövetkezmény levonására (például az eredeti állapot helyreállítására), tehát marasztalási igény előterjesztésére is lehetősége volna. Az érvénytelenség megállapítására önállóan indítható kereset lehetőségét a Ptk. azért nyitja meg, mert ennek alapján a felek adott esetben maguk tudják rendezni a kialakult helyzetet, méghozzá a konkrét eset körülményeinek figyelembevételével, és azoknak inkább megfelelve, mint ahogy az egy bírósági ítéletben lehetséges. Megemlítjük, hogy a megállapítási per indításának lehetőségét a Ptk.-tervezetéből a törvényhozó már 2012-ben átvette és beépítette az 1959-es Ptk. 239/A. §-ába.[19] Ezért a rendelkezésnek – különösen a devizaalapú hitelezési szerződésekből eredő perekben – rövid idő alatt viszonylag széles körű gyakorlata alakult ki. Az esetek többségében azonban a törvényhozó szándéka nem valósult meg, mert a szerződés érvénytelenségének megállapítását követően a felek többnyire nem rendezték maguk az érvénytelenség jogkövetkezményeit.

3. Változások az érvénytelenség jogkövetkezményeivel kapcsolatban

3.1. Az érvénytelenség jogkövetkezményeire vonatkozó szabályokat a Ptk. külön fejezetben foglalja rendszerbe.[20] Érdekességként említjük, hogy a Legfelsőbb Bíróságnak az érvénytelenség jogkövetkezményeiről szóló 1/2010. (VI. 28.) PK véleménye átvette a Ptk.-hoz készített Szakértői Javaslat néhány szabályát.[21] Így a Ptk. mintegy *„előreható hatállyal"* érvényesült, és az előzetes átvétel megkönnyítette a régi és az új kódex közötti átmenetet. Kissé paradox módon a Kúria 1/2014. Polgári Jogegységi határozata ezt úgy fejezte ki a PK véleménnyel kapcsolatban, hogy annak több rendelkezése, nevezetesen a 2–5. és 7–9. pontjai „a Ptk.-ba beépültnek tekintendők".

3.2. Az 1959-es Ptk. gyakorlatában a bíróságok az érvénytelenség jogkövetkezményeit is hivatalból alkalmazták. Ez a felfogás lehetővé tette a bíróság számára a felek jogviszonyának hivatalból történő teljes körű rendezését. Ezt azzal indokolták, hogy a közérdek védelmének a felek magánérdekével szemben is feltétlenül érvényesülnie kell. A piacgazdasági viszonyokkal azonban ellentétes az érvénytelenségnek ez a felfogása. A Ptk. ezért abból indul ki, hogy a semmisség hivatalból történő észlelése nem jelenti egyúttal azt is, hogy a bíróság a semmisség miatti érvénytelenség jogkövetkezményeit is hivatalból alkalmazza. A Ptk. szerint a bíróság *nem rendelkezik hivatalból az érvénytelenség jogkövetkezményeiről* [6:108. § (1) bek.]; tehát nem hoz döntést az eredeti állapot helyreállításáról vagy az érvénytelenség egyéb jogkövetkezményeiről. Ezért, ha bármelyik fél a semmisnek minősített szerződés alapján történt vagyonmozgás rendezését kívánja, úgy ehhez külön kereseti, illetve viszontkereseti kérelmet kell előterjesztenie. Más szóval: az érvénytelenség a feleket érintő jogkövetkezményei ugyanolyan eljárásjogi szabályok szerint érvényesíthetők, mint bármely más polgári jogi igény. Érdemes megjegyezni, hogy – nyilván a Ptk. előkészületeinek hatására – az 1959-es Ptk. gyakorlatában is volt olyan avantgárd felsőbírósági ítélet, amelyik a semmisség jogkövetkezményeit nem vonta le hivatalból. Ez az ítélet indokolásában megállapította, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonását a bíróság csak kérelemre (kereset, viszontkereset alapján) teheti meg, a jogkövetkezményeket illetően hivatalból nem hozhat döntést.[22] A Ptk. szerint a közérdek védelmét nem a bíróság hivatalból történő eljárásának, hanem az ügyészi keresetindításnak és az így lefolytatott pernek kell szolgálnia.

---

[19] 2012. évi LI. törvény 1. §.

[20] Lásd VÉKÁS Lajos: Javaslat a szerződések általános szabályainak korszerűsítésére – vitaindító tézisek I. rész. Polgári jogi Kodifikáció 2001/3. szám, 3-14.; VÉKÁS Lajos: Javaslat a szerződések általános szabályainak korszerűsítésére – vitaindító tézisek II. rész. Polgári jogi Kodifikáció 2001/4-5. szám, 3-14.; KEMENES István: Az érvénytelenség következményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben I. rész. Gazdaság és Jog, 2016/1. sz., 3-8.; KEMENES István: Az érvénytelenség következményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben II. rész. Gazdaság és Jog, 2016/2. sz., 9-14.; VÉKÁS Lajos: Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás. Magyar Jog 2003, 385-400.

[21] VÉKÁS Lajos (szerk.): Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008., 788-793. (5:82-5:88. §-ok).

[22] BDT2007. 1553.

3.3. Az 1959-es Ptk. bírói gyakorlatban némi bizonytalanságot okozott az a rendelkezés [234. § (1) bek.], amely szerint a szerződés semmisségére határidő nélkül lehet hivatkozni. Ezért a Ptk. ezt a szabályt nem tartotta fenn. Helyette – az 1959-es Ptk. bírói gyakorlatában korán kialakult,[23] és a jogirodalomban meggyőző érvekkel alátámasztott álláspontot[24] elfogadva – a Ptk. egyértelművé teszi, hogy az érvénytelen szerződés jogkövetkezményei csak *időbeli határok között érvényesíthetők* [6:108. § (1) bek.]. Az eredeti állapot helyreállítása keretében például a vételár visszaadására vonatkozó igény – kötelmi jellege miatt – elévül, a dolog visszaadására vonatkozó tulajdoni igénynek pedig az elbirtoklás szab időbeli határt. Egyedül az a jogkövetkezmény vonható le határidő nélkül, hogy a semmis szerződésre jogot alapítani nem lehet, és semmis szerződés alapján teljesítést nem lehet követelni. E következmény levonásának eljárásjogi módja a kereset elutasítása. Megtámadható szerződés esetében viszont az érvénytelenségnek ezt az alapvető jogkövetkezményét is csak akkor lehet alkalmazni, ha az arra jogosult a szerződést eredményesen megtámadta.

3.4. Az érvénytelenség különböző jogkövetkezményeit illetően a *bíróság nincs kötve a fél kereseti kérelméhez*, attól eltérő megoldást alkalmazhat; például az eredeti állapot helyreállítása helyett a szerződést – az érvénytelenségi ok kiküszöbölése mellett – érvényessé nyilváníthatja, vagy fordítva. A bíróság így törvényben biztosított lehetőséget kap ahhoz, hogy az érvénytelenség érdemét tekintve megalapozott, de az alkalmazott érvénytelenségi jogkövetkezmény tekintetében hibás keresetet – annak elutasítása helyett – megfelelően korrigálja. Nem alkalmazhat azonban a bíróság olyan megoldást, amely ellen mindegyik fél tiltakozik [108. § (3) bek.].[25] Ítélőtáblai ítélet állapította meg, hogy az érvénytelenség indokolt és lehetséges jogkövetkezményét a bíróság akkor is alkalmazhatja, ha a szerződés érvénytelenségét nem a keresetben megjelölt jogcímen, hanem az általa hivatalból észlelt és a felekkel közölt más semmisségi ok alapján állapítja meg, feltéve, hogy az igényt érvényesítő fél az érvénytelenség valamely jogkövetkezményének alkalmazását kérte, és a bíróság által választott jogkövetkezmény ellen egyik fél sem tiltakozott.[26] Ez volt a Legfelsőbb Bíróság álláspontja már a Ptk. előtt is.[27]

3.5. Az *állam javára való marasztalás* lehetőségét a Ptk. nem tartotta fenn. Ez a jogintézmény már régóta egyre kevésbé szolgálta azokat a jogpolitikai célokat, amelyeket a törvény egykor elérni kívánt vele, és az utóbbi időben alig került sor az alkalmazására. A bevezetése óta alapvetően megváltozott társadalmi viszonyok, a piacgazdálkodás körülményei között sem elvi, sem gyakorlati szempontok nem indokolták a magánjog logikájától idegen, büntetőjellegű (represszív) szankció fenntartását.[28]

3.6. A *fogyasztói devizaalapú* (*devizában nyilvántartott*) *kölcsön- és lízingszerződések* említett problémái az érvénytelenség jogkövetkezményeinek megállapításánál csúcsosodnak ki. Jogforrási érdekességként említhetjük, hogy ezeknél a szerződéseknél a megoldást nem a Ptk. alapján kell keresni. Ezekre a szerződéskötésekre ugyanis kivétel nélkül 2014. március 15-ét megelőzően került sor, és így az 1959-es Ptk. szabályait kellett alkalmazni.[29] Ez a lényegen nem változtatott sokat, mivel e szabályok többsége is a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló

[23] BH1963. 3458.
[24] WEISS: i.m. 210.
[25] Hasonló megfontoláson alapuló megoldást alkalmaz a Ptk. a túlépítés jogkövetkezményeinek [5:28. § (3) bekezdés] vagy a közös tulajdon megszüntetésének szabályozásánál [5:85. § (6) bekezdés] és a kellékszavatossági jogokkal (6:161. §) kapcsolatban.
[26] BDT2019. 4037.
[27] 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. a) pontja, amelyet a Kúria 1/2014. Polgári jogegységi határozatában ugyancsak a Ptk.-ba beépültnek tekintett.
[28] Az ellenérveket is lásd MENYHÁRD Attila: Az állam javára való marasztalásról. Polgári jogi Kodifikáció 2003/4. szám, 29-37.
[29] 209-209/D §-ok, amelyek 2006. márc. 1-je óta voltak hatályban és 237-239. §-ok, a 1998. márc. 1-jei hatályos szövegük szerint.

93/13/EGK tanácsi irányelv átültetésével került a magyar jogba.[30] Emellett a törvényhozó szükségesnek tartotta külön szabályokat alkotni a devizaalapú hitelszerződések speciális problémáinak kezelésére. Így születtek meg a „devizahitel-törvények" (DH törvények).[31] Az alap-DH törvény a Kúria 2/2014. Polgári jogegységi határozatát követően született, amely a deviza- és forint-alapú fogyasztói kölcsönszerződések vonatkozásában – egyebek mellett – azt határozta meg, hogy az egyoldalú szerződésmódosítás lehetőségét szabályozó szerződési kikötés mikor tekinthető tisztességtelennek [utalva a 2/2012. (XII. 10.) PK véleményben foglaltakra], illetve azt mondta ki, hogy a folyósításkor a pénzügyi intézmény által meghatározott vételi, a törlesztésekkor pedig az eladási árfolyamok (ún. különnemű árfolyamok) alkalmazása tisztességtelen. Ez a *több mint kaotikus* jogszabályi háttér már önmagában is szemléletesen mutatja az ügycsoportnak fent kiemelt sajátosságát, a *magánjog eszközeivel nehezen kezelhető* voltát. Ehhez járultak az Alkotmánybíróság határozatai és – döntő módon – az Európai Bíróság határozatai.
Az Alkotmánybíróság több határozatban is foglalkozott a „deviza-szerződések" problémáival. A *8/2014 (III. 20) AB határozat* a közigazgatási és igazságügyi miniszternek a Kormány nevében előterjesztett indítványa alapján született. A miniszteri előterjesztés utalt arra, hogy a devizaárfolyamok váratlan, nagymértékű változása és a devizaalapú kölcsönök törlesztő részleteinek – részben ebből, részben más tényezőkből eredő – növekedése *a társadalom széles rétegei* számára okoz nehézséget, ami elengedhetetlenné teszi a devizahitelezésből adódó problémák végleges rendezését. A helyzetet bonyolítja, hogy a Kormány szerint a devizahitelezés, illetve a devizahitel-szerződések bíróságok általi megítélése nem egységes. Ezért az előterjesztés az Alaptörvény M) cikkének (2) bekezdését, továbbá a II. cikkét és a B) cikk (1) bekezdését kérte értelmezni. Az Alaptörvény M cikkének (2) bekezdése mondja ki, hogy Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit, továbbá fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és *védi a fogyasztók jogait*. Az AB határozat a magánjogi kérdések közül a *szerződési szabadság határainak* és ezzel összefüggésben a *szerződés jogszabály általi módosításának* kérdéseit érintette, és indokolásában visszaidézte a *32/1991. (VI. 6.) AB határozat* megállapításait.[32] Ez utóbbi AB határozat azt rögzítette, hogy kivételes esetben az állam már megkötött szerződések tartalmát is meghatározhatja. Erre különösen a hosszú távra kötött szerződések esetében kerülhet sor. A hosszú távú magánjogi jogviszonyok esetén ugyanis fennáll annak a veszélye, hogy a szerződéskötéskor nem látott olyan gazdasági és társadalmi változások zajlanak le, amelyek a felek valamelyikének érdekét lényegesen sértik, és amelyeknek tudatában a felek nem szerződtek volna, vagy más tartalommal kötöttek volna szerződést. Ha ezek a változások társadalmi méretet öltenek, és így a szerződések nagy számát érintik, a körülmények megváltozása az állam beavatkozását teheti szükségessé. Az állam jogszabály útján olyan esetben változtathatja meg a fennálló szerződések tartalmát, amilyen esetben (az 1959-es) Ptk. a megállapodás bíróság általi módosítását lehetővé teszi. Az Alaptörvény hatálybalépése óta már foglalkozott az Alkotmánybíróság a *clausula rebus sic stantibus* elvének határaival, korlátaival.[33] és ezt az elvet kell szem előtt tartani a „deviza-szerződések" által fejvetett problémák megoldásánál is. Hangsúlyozta továbbá az Alkotmánybíróság, hogy a piacgazdaság, és így az Alaptörvény M) cikke által védett vállalkozás és verseny szabadsága működésének elengedhetetlen feltétele a szerződési szabadság, amely ennek következtében szintén élvezi az Alaptörvény védelmét. Ezt támasztják alá a szerződési szabadságnak a Ptk.-ban foglalt garanciális szabályai is. Sietett ehhez hozzátenni az Alkotmánybíróság, hogy mindezek a megállapítások „nem azt jelentik, hogy a Ptk. válna alkotmányos mércévé a szerződésekbe való állami beavatkozás megítélésénél, hanem csak azt, hogy a jogbiztonság követelményei, a szerződéses szabadság, a megkötött szerződés teljesítésébe vetett bizalom akkor érvényesülnek, ha az egyedi szerződések bírói úton való módosítása feltételeitől a

[30] Újabb jogforrási érdekesség, hogy ma már ez az irányelv sem eredeti szövege szerint van hatályban, mert módosította a 2019/2161 (EU) európai parlamenti és tanácsi irányelv („Omnibus irányelv").
[31] Lásd a 2014. évi XXXVIII. törvényt „a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről", továbbá e törvény módosításait. (Önmagában a törvény címe és tárgya jogtörténeti kuriózum!)
[32] Indokolás [12] és következő pontok.
[33] Például a miniszteri előterjesztésben is hivatkozott 3048/2013 (II. 28) AB határozatban.

jogalkotó a szerződések tömegének módosításakor nem térhet el."[34] A 34/2014 (XI. 14.) AB határozat kifejezetten a *„devizahitel-törvény"* egésze, valamint egyes rendelkezései *alaptörvény-ellenességének* megállapítására és megsemmisítésére irányuló bírói kezdeményezések nyomán született. A bírói kezdeményezéseket a Fővárosi Törvényszék Gazdasági Kollégiumának bírája, illetve a Fővárosi Törvényszék Gazdasági Kollégiumának ugyanazon tanácsa terjesztette elő, három előttük fekvő és felfüggesztett ügy kapcsán. A bírói kezdeményezések – más érvek mellett, az Alkotmánybíróság 8/2014. (III. 20.) AB határozatára utalva – azt az álláspontot fejtették ki, hogy a „devizahitel-törvényben" alkalmazott megoldás nem felel meg ezen AB határozat [90] és [91] bekezdéseiben foglaltaknak. Állították, hogy sem a bíróság, sem pedig a jogalkotó nem módosíthatja a fennálló szerződéseket a "tisztességtelenség jogkövetkezményeinek levonása körében". Álláspontjuk szerint ugyanis egy utóbb megalkotott jogszabály (jelen esetben a „devizahitel-törvény"), mely a korábban megkötött szerződésekre is irányadó, a szerződések módosítását jelenti, ami egyfelől a szerződő felek önrendelkezési jogával ellentétes, másfelől legfeljebb – a bíróság általi szerződésmódosítás feltételeinek megfelelően – csak a jövőre nézve volna alkalmazható. Hivatkoztak a Ptk. 6:192. § (1) és (2) bekezdésére is, mely a bírósági szerződésmódosítás lehetőségét "legkorábban a szerződésmódosításra irányuló igény bíróság előtti érvényesítésének időpontjától kezdődően" biztosítja.[35] Hozzáfűzték továbbá az előterjesztők, hogy véleményük szerint a 2012-es jogi környezetben született 2/2012. számú PK véleményt megismétlő PJE határozat 2012-ben kidolgozott elveket tartalmaz a tisztességtelenség körében és nem szolgálhat alapul a 2004-2011. években alkalmazott szerződési feltételek megítéléséhez. A „devizahitel-törvény". miniszteri indokolását idézve azt hangsúlyozták, hogy a jogalkotó maga is a 2008-as pénzügyi és gazdasági válság hatásaira utalt az indokolásban, mely egyrészt azt eredményezte, hogy a válság hatására megváltozott körülmények miatt szükség volt a szerződések módosítására, másfelől viszont e tény indokolatlanná teszi a „devizahitel-törvény". hatályának kiterjesztését a 2004-2008 között kötött szerződésekre. Az Alkotmánybíróság a törvény egésze és a megjelölt rendelkezései alaptörvény-ellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló bírói kezdeményezéseket elutasította, azokat egyebekben visszautasította.

Az Európai Bíróság – *előzetes döntéshozatal iránti kérelmek* nyomán – ismételten foglalkozott a *fogyasztói* devizaalapú (*devizában nyilvántartott*) kölcsön- és lízingszerződések érvénytelenségének problémáival, köztük az érvénytelenség lehetséges jogkövetkezményeivel. A tagállami bíróságok kérelmei és a Bíróság döntései a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló 93/13/EGK tanácsi irányelv egyes rendelkezéseinek értelmezését célozták. Ezek közül az eljárások közül több ügy magyar bíróság kezdeményezésére indult.[36] A probléma helyes megítéléséhez rá kell mutatnunk arra, hogy a Bíróság – az ügyek jellegéből adódóan – csak az előzetes döntéshozatal iránti kérelemben feltett kérdés(ek)re ad választ. Ebből kifolyólag döntéseiből nem mindig könnyű egy koherens véleményt kiolvasni, még kevésbé egy következetes álláspontot meghatározni. Legutóbbi ítéletében a Bíróság a Kúria előzetes döntéshozatal iránti kérelme nyomán hozta meg döntését,[37] és a 93/13/EGK tanácsi irányelv 6. cikkének (1) bekezdését a 7. cikk (1) bekezdésével összefüggésben értelmezte. Ebben az ügyben devizában nyilvántartott olyan lízingszerződésről volt szó, amely az e devizához kapcsolódó árfolyamkockázatot a fogyasztóra hárította, és ezért e kikötése tisztességtelennek minősült. A Bíróság arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy az érvénytelen szerződés jogkövetkezményeinek levonása keretében nem alkalmazható a *„devizahitel-törvényben"* biztosított az a lehetőség, amely szerint a

[34] Indokolás [90], [91].

[35] Megjegyezzük: az idézett AB határozatok az 1959-es Ptk. 241 §-a alapján fejtette ki a bírósági szerződésmódosítás (és ennek megfelelően a jogszabályi beavatkozás) korlátait. A Ptk. pedig e tekintetben további megszorító feltételeket állapít meg.

[36] Lásd különösen a C-26/13. sz. Kásler ügyet.

[37] C-630/23 sz. ügy, AxFina Hungary, 2025. április 30.

szerződés "a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető", e helyett a bíróságnak az eredeti állapot helyreállítását kell elrendelnie.

Ezt követően a Kúria Jogegységi Panasz Tanács *10/2025 JEH határozata* (Jpe.IV.60.030/2025/17. szám) az Európai Unió Bírósága C-630/23. számú ítéletének értelmezéséről a következőket mondta ki: a „devizahitel-törvények" alapján „a szerződés érvényessé nyilvánításának nincs helye, kivéve, ha azt a fogyasztó – megfelelő tájékoztatás után – kéri". Ez az egyértelműen a fogyasztót pártoló döntés aligha jelenti az utolsó szót ezen a jogszabály-dzsungelben játszódó, emberek tízezreit súlyosan, adott esetben egzisztenciálisan érintő, komoly társadalmi problémát jelentő területen. Az Európai Bíróság és a Kúria „párbeszéde" ékesen bizonyítja a Bevezetésben írtakat: kényszerzubbonyban botladozik a magánjogi jogszolgáltatás, mivel olyan kérdésben várnak tőle megoldást, amelyet más eszközökkel kellett volna megoldani, illetve megelőzni.

Menyhárt Ádám

Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi docens

A SZERZŐDÉSES KONSZENZUS HIÁNYA VAGY HIBÁJA NEM LÉTEZŐ VAGY ÉRVÉNYTELEN ÜGYLET

1. Prológus

Alapvetés, tankönyvi tétel, hogy a szerződéses konszenzus hiánya nem létező ügyletet eredményez, míg az akarathibák (színlelt szerződés, tévedés, megtévesztés, jogellenes fenyegetés) a szerződés érvénytelenségével járnak.

Mindezen elvi, dogmatikailag látszólag kristálytiszta, joglogikai hibától mentes gondolatmenetet a konszenzus hiánya vagy hibája kapcsán árnyalni szükséges, erre vállalkozik jelen referátum.

A modern jogtudomány természetesen ismeri és kezeli a konszenzus fogalmát, Flume[1] szerint az nem más, mint a szerződő felek akaratnyilatkozatai által létrehozott megegyezés.

Mayer-Maly[2] pont fordítva látja: a megegyezés, a felek egyetértése a konszenzusnak nem az eredménye, hanem az oka: azért van konszenzus, mert a felek megegyeznek.

Természetesen mindez megközelítés kérdése, a lényeg az, hogy akkor beszélünk konszenzusról, amikor a felek akaratnyilatkozatai a szerződés lényeges kérdéseit illetően teljes mértékben egybehangzóak, egybevágnak.

Kramer[3] különbséget tesz a normatív és a belső konszenzus között, előbbi alatt értve azt az esetet, amikor a felek nyilatkozatai a jog szerint egybehangzónak minősülnek, független attól, hogy bármelyik fél nem olyan tartalommal kívánta a nyilatkozatát megtenni, mint ahogyan azt a nyilatkozat címzettjének a szavak általános jelentése szerint értenie kellett. Belső konszenzus alatt pedig azt érti, amikor a felek ténylegesen is ugyanarra gondolnak, ugyanazt akarják.

Természetesen alapjában véve a jogot a normatív konszenzus érdekli, azt tartja relevánsak, azonban nem lehet elvitatni annak a lehetőségét sem, hogy amennyiben a felek belső konszenzusa hiányzik, az a szerződés létre nem jöttét vagy érvénytelenségét eredményezze.

Konszenzus hiányáról vagy hibájáról[4] a fentiek alapján pedig akkor beszélünk, ha a felek akaratnyilatkozatai egymással egyáltalán nem találkoznak, vagy találkoznak ugyan, de azok hibásak és így a konszenzusuk látszólagos (*trotz Einigung – Dissens*), valójában rejtett disszenzusban (*versteckter Dissens*) vannak.

2. A konszenzusról, annak hiányáról vagy hibájáról - rövid történeti visszatekintés

Annak ellenére, hogy a konszenzuál-szerződések ismeretesek voltak a római jogban, sem a konszenzus, sem annak hiánya nem volt általános érvénnyel használatos jogfogalom.

---

[1] FLUME, Werner: Allgemeine Teil des Bürgerlichen Rechts (Band 2: Das Rechtsgeschäft), Berlin-Heidelberg-New York, Springer-Verlag, 1975, 618.

[2] MAYER-MALY, Theo: Die Bedeutung des Konsenses in privatrechtsgeschichtlicher Sicht. In: JAKOBS, Günther (Hrsg.): Rechtsgeltung und Konsens, Berlin, Duncker&Humblot, 1976, 91.

[3] KRAMER, Ernst Adolf: Grundfragen der vertraglichen Einigung, München – Salzburg, Fink, 1972, 175-176.

[4] A „konszenzus hibája" kifejezés jelen tanulmány szerzőjétől ered, analógiával élve az akaratnyilatkozat hibájára.

Mayer-Maly[5] szerint a rómaiaknál inkább a negatív-meghatározással lehet a konszenzus fogalmát megközelíteni: a tévedés, a jogellenes fenyegetés és a megtévesztés (*error, vis, metus*), azaz az akarathibák kizárják a konszenzust.

Bár az *errantis voluntas nulla est* a szabiniánusi iskola szerint élő doktrína volt a római jogban, ezt Savigny – természetesen jóval később – kétségbe vonta, és legfeljebb csak egyes elszigetelt esetekre tartotta alkalmazhatónak.[6] Érdekes, hogy semmisségi és nem megtámadási okként kezelte a római jog a tévedést, bár ezeket a jogintézményeket a római jog a maga korában nem, vagy legalábbis nem ilyen tartalommal ismerte. Ez nem meglepetés, hiszen a rómaiak nem jogintézményekben, hanem egyedi problémákban gondolkodtak, amelyeket esetről esetre oldottak meg.

Érdekes módon a konszenzus szerződés jogi értelemben vett meghatározása sokáig váratott magára, még a természetjogászok által is, adós maradt a fogalommal többek között Grotius is. A természetjogászok ugyanis elsősorban a fél akaratából (*voluntas*) indultak ki, és nem a kinyilvánított nyilatkozatból (*verba*).

Az első időben a konszenzus fogalma tekintetében egymással versengenek a jóváhagyás és a megegyezés jelentéstartalmak.

Először egy büntetőjoggal foglalkozó jogtudósnál, Petrus Nicolaus Mozzius[7]-nál jelenik meg a gondolat, amely az akarategyezőséget tekintette konszenzusnak.

Az első szerződéses konszenzus-definíciót Christian Wolf[8]-nak köszönhetjük, aki azt a felek belső akaratára vezette vissza. (*inneren Konsens*)

Lauterbach[9] volt az, aki abból indult ki, hogy miután a jogot általában csak a felek külső nyilatkozatai érdekli, ezért a konszenzus megítélésénél is ebből kell kiindulni.

A konszenzus klasszikus, természetjogi létét és szükségességét elsőként Titius[10] fogalmazta meg: a konszenzusnak valódinak, kinyílvánítottnak és kölcsönösnek kell lennie.

A természetjogi gondolkodás hatására megjelentek az első csírái a konszenzus fogalmának a kodifikációkban is: a porosz Allgemeines Landrecht-ben, az ABGB-ben és a BGB első tervezetében (*Urentwurf*) is.

Az ABGB megalkotása során a két meghatározó kodifikátor, Martini és Zeiller is elszakadt a korábbi, uralkodónak tartott természetjogi gondolkodástól: a *voluntas* helyett a *verba* vette át az uralmat a tévedés szabályozása kapcsán.

Savigny[11]-nak köszönhető a jogügyletek modern, kontinentális jogi definíciója, melynek értelmében az a félnek valamilyen jogviszonyt keletkeztető vagy megszüntető akaratnyilatkozatát jelenti. Ő volt az, aki először kristálytisztán megkülönböztette az akaratot és a nyilatkozatot, megkövetelve, hogy a kettőnek egymással egyeznie kell.[12]

---

[5] MAYER-MALY i.m. 92.

[6] A regula léte és alkalmazhatósága mellett meggyőzően érvelt ERHARDT azonos című tanulmányában. Lásd.: ERHARDT, Arnold: Errantis voluntas nulla est. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung, 1938, 58. Band, Weimar, 167-180.

[7] MOZZIUS, Petrus Nicolaus: Tractatus de Contractibus, Köln, Coloniae Agrippinae, 1614, 289., idézi: MAYER-MALY i.m. 94-95., 26. lábjegyzet.

[8] WOLF, Christian: Philosophia practica universalis: methodo scientifica pertracta, Ghent, Halæ Magdebvrgicæ, prostat in Officina libraria Rengeriana, 1738, 486., idézi: MAYER-MALY i.m. 96., 39. lábjegyzet.

[9] LAUTERBACH, Wolfgang Adam: Disputatio de voluntate. In: Dissertationum Academicarum Vol. III, Tübingen, 1728, 1053., idézi: MAYER-MALY i.m. 97., 43. lábjegyzet.

[10] TITIUS, Gottlieb Gerhard: Juris privati Romano-Germanici, Lanckisii, 1709, 194., idézi: MAYER-MALY i.m. 98., 49. lábjegyzet.

[11] SAVIGNY, Friedrich Carl von: System des heutigen römischen Rechts, Band 3., Berlin, Veit, 1840, 98-99.

[12] „Drei Momente derselben find hier einzeln zu erwähnen: der Wille selbst, die Erklärung des Willens, und die Übereinstimmung des Willens mit der Erklärung." SAVIGNY i.m. 99.

Érdekes módon Savigny sem definiálta a konszenzust, viszont a *Willenstheorie* megalapítójává vált, és őt követte Windscheid, Enneccerus és Zittelmann. Savigny tanának lényege: akarat nélkül nincs érvényes nyilatkozat, ez a nézet sokáig uralkodott a német jogtudományban. Olyannyira erős volt Savigny hatása a BGB-re, hogy az első tervezet a tévedést semmisségi okként kezelte, és a csak a végleges változatban lett az megtámadási ok, a nyilatkozati teóriák felerősödésének hatására.

3. A konszenzus hiányának vagy hibájának lehetséges esetei

A szerződések modern, kontinentális jogi definíciójából kiindulva, feltételezve, hogy csak két fél köti a szerződést, több lehetőség is adott arra, hogy a felek közötti szerződéses konszenzus hiányozzék, netán a konszenzus hibás, csak látszólagos legyen (normatív konszenzus Kramer nyomán). Mindkét jelenség fő oka általában valamilyen akarathiba (tévedés, megtévesztés, jogellenes fenyegetés, színlelt szerződés), amely okok egyben érvénytelenségi okok is. Ebből következően az ilyen ügyleteknél a konszenzus hiányának, illetve az ügylet érvénytelenségének a jogintézményei konkurálnak egymással.

A defektus jelentkezhet csak ez egyik vagy csak a másik fél akaratnyilatkozatában, csak az akaratban, vagy csak a nyilatkozatban, vagy akár egyszerre, akár mindkét fél akaratában vagy nyilatkozatában is. Egyedül a színlelt szerződéshez szükséges a felek kölcsönös és tudatos akarathiánya.

Fentiek alapján az alábbi esetek eredményezhetik a konszenzus hiányát vagy hibáját:

3.1. Nyilatkozati hiba

Ebben az esetben a fél nem azt akarja, amit nyilatkozik, amit ténylegesen akar, azt viszont nem nyilvánítja ki, diszkrepancia van a szerződéses akarata és annak kinyilvánítása között.

A szerződő fél eredeti szerződéses akarata valós, az akaratképzése hibátlan, azonban a valós szerződéses akaratának kinyilvánítása során történik a fél részéről hiba a nyilatkozattétel során (*Erklärungsirrtum*): elírások, elszólások, félreolvasások, számítási hibák, téves, nem akart nyilatkozatok. Ezek okai: tévedés, esetleg megtévesztés. Kérdés, hogy az egyáltalán nem akart szerződési nyilatkozat esetén beszélhetünk-e konszenzusról, hiszen nem akart szerződési nyilatkozat esetén nincs akaratnyilatkozat, utóbbi hiányában nincs konszenzus.

Ha az akarathiba a felek részéről kölcsönös és tudatos, akkor az *negotium simulatum*, amennyiben pedig a felek egyáltalán nem kívántak szerződést kötni, akkor a színlelt, semmis szerződés mögött nincs másik szerződés. Kérdés megint csak az, hogy a kölcsönös, tudatos színlelés esetén a színlelt szerződés miért nem létre nem jövő, és miért semmis, amikor egyértelmű, hogy a felek olyan tartalommal egyáltalán nem akartak szerződni, amilyennel végül is azt megkötötték.

3.2. Akaratképzési hiba

Ilyenkor a fél azt nyilatkozza, amit akart, nincs ellentmondás a szerződéses akarata és a nyilatkozata között, viszont a szerződéses akarata (akaratképzése) hibás (Téved nyilatkozata tartalmában – *Inhaltsirrtum*). Ezek a hibák a szerződéses akaratképzés során jönnek létre (tévedés, megtévesztés). Ez a normatív konszenzus és egyben a rejtett disszenzus alapesete: a felek csak látszólag vannak konszenzusban.

A kontinentális jogok megoldása mindkét esetben: a szerződés érvénytelensége semmisség (színlelt szerződés) illetve megtámadhatóság (tévedés, megtévesztés, jogellenes fenyegetés) okán, annak ellenére, hogy mindkét esetkörben, de hangsúlyosan az elsőnél, azaz a nyilatkozati hibánál komoly dogmatikai – nem pedig jogpolitikai – érvek szólnak amellett, hogy a felek között nincs is szerződés.

3.3. Félreértésen alapuló vagy hiányos konszenzus

Itt mindkét fél a szerződéses nyilatkozatát a tényleges szerződési akaratának megfelelően nyilvánítja ki, akaratképzésük hibátlan, azonban félreértik a másik fél nyilatkozatát vagy a felek megegyezése

nem terjed ki minden lényeges kérdésre, az hiányos, vagy a két, hibátlan szerződéses nyilatkozat nem egyezik egymással.

A kontinentális jogok megoldása: a szerződés érvénytelensége tévedés miatt (amikor a fél a másik fél nyilatkozatát félreérti) illetve a szerződés létre nem jötte (hiányos konszenzus, a felek nyilatkozata nem egyezik, nem reflektál egymással).

4. Záró következtetések

Vajon helyes-e a fentiekben ismertetett kontinentális jogi megoldás? Tényleg érvénytelenséget eredményez-e a fél vagy felek akarathibája, vagy esetleg, ha az a konszenzus hiányát eredményezi, akkor eljuthatunk-e odáig, hogy a felek között a szerződés létre sem jött? Illetve, vica versa: a felek hiányos konszenzusa feltétlenül a szerződés létre nem jöttét eredményezi-e vagy esetleg csak a szerződés érvénytelenségét?

Mi a helyzet a felek közötti tudatos konszenzus-hiánnyal, az álkonszenzussal[13], a színlelt szerződéssel?

A fenti kérdések megválaszolására érdemes kitekinteni az angolszász jogok megoldásaira is.

A híres Lord Atkin állapította meg a *Bell versus Lever Brothers*[14] ügy kapcsán, hogy amennyiben a tévedés egyáltalán hatással bír a szerződés érvényességére, akkor az úgy történik, hogy a felek közötti konszenzust meggátolja vagy érvényteleníti. Ebből következően az angolszász jog szerint is kétféle eredménnyel járhat a tévedés: a szerződés létre nem jöttével vagy annak érvénytelenségével.

Érdemes ugyancsak az angolszász jogból feleleveníteni az ún. *Peerless*[15]-ügyet*:* Felperes megállapodott alperessel abban, hogy 125 bála ún. surat-gyapotot értékesít alperes részére, amelyet a Peerless nevű hajón fognak Bombayből szállítani. Az áru a meghatározott hajón Liverpoolba megérkezett, azonban alperes mind az áru átvételét, mind pedig az ellenérték kifizetését megtagadta, felperes pedig beperelte őt szerződésszegésre való hivatkozással. A problémát az okozta, hogy két Peerless nevű hajó is létezett, ráadásul mindegyik gyapotbálákat szállított, az egyik októberben, a másik pedig decemberben érkezett volna meg a liverpooli kikötőbe. Alperes az októberi szállítmányra gondolt, a felperes viszont a decemberivel hozta el azt számára.

A bíróság úgy döntött, hogy felperes keresete megalapozatlan és – a pergátló kifogásnak helyt adva – megállapította, hogy a felek között nem jött létre szerződés, mivel a felek egyezségre sem jutottak egymással (*„no consensus ad idem"*), ugyanis alperes más Peerless-re gondolt, mint felperes.

Vajon miért jutott erre a következtetésre az angolszász jog és miért nem érvénytelennek tekinti az ilyen ügyleteket?

Álláspontom szerint az adott szerződésnek és annak megkötésének konkrét körülményeinek az ismerete alapján állapítható meg biztonsággal, hogy van-e egyáltalán a felek között szerződés, amennyiben igen, akkor az érvényes vagy érvénytelen-e. Ez jogalkalmazási és jogértelmezési kérdés, amelyet esetről esetre el kell végeznie a jogalkalmazónak.

A magam részéről azt tartom helyesnek, hogy minden egyes esetben megvizsgálja a jogalkalmazó azt, hogy az eset összes, lehetőleg objektív körülményei alapján megállapítható-e, hogy a felek között a lényeges vagy legalább egyik fél által lényegesnek tartott kérdésekben van-e konszenzus és ezáltal létrejött-e a szerződés. Ha nincs konszenzus, akkor nincs szerződés, függetlenül attól, hogy milyen okból hiányzik a konszenzus (tévedés, megtévesztés, jogellenes fenyegetés).

---

[13] A szóhasználat jelen tanulmány szerzőjétől ered.
[14] Bell v. Lever Brothers Ltd. (1932) A. C. 161.
[15] Raffles v. Wichelhaus (1864) 2 H. & C. 906.

Amennyiben van konszenzus, akkor azt kell megvizsgálni, hogy a szerződés nem támadható-e meg valamilyen érvénytelenségi okra való hivatkozással. Amennyiben igen, és a megtámadás alapos, akkor ez a szerződés érvénytelenségét eredményezi.

Fenti megoldás reflektál a Kúria 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 6. a./ pontjára, melynek értelmében a bíróságnak először abban kell állást foglalnia, hogy létrejött-e egyáltalán a szerződés a felek között, majd ezt követően abban, hogy az nem szenved-e valamilyen semmiségi vagy megtámadási okban és emiatt nem érvénytelen-e.

Mindez egy klasszikus, jogdogmatikailag tiszta és védhető álláspont, amelyet azonban árnyalni kell olyan tételekkel, mint a forgalom biztonságának az elve, a másik, jóhiszemű szerződő fél védelmének szükségessége, a szerződés érvényességében, létében jóhiszeműen bízó 3. személyek védelmének az elve.

Amennyiben ezeket is mérlegre tesszük, akkor jogpolitikai szempontból egyáltalán nem biztos, hogy rossz megoldás a kontinentális jogok megtámadási/érvénytelenségi koncepciója a hivatalból észlelendő létre nem jövő szerződés helyett: tévedésnél ugyanis a megtámadáshoz általában az kell, hogy a tévedést a másik fél okozza vagy legalább felismerje, és nyilvánvalóan nem érdemel védelmet az a fél, aki maga is felróhatóan közrehat a másik fél tévedésében.

Ehhez képest a hivatalból (is) észlelendő létre nem jövő szerződés esetén a fél (felek) felróhatóságát, tudattartalmát nem kell vizsgálni, ez pedig túl tág körben adna arra lehetőséget, hogy a jogalkalmazó szervek megállapíthassák a szerződés létre nem jöttét, ezzel pedig végső soron a *pacta sunt servanda* elve és a forgalom biztonságának követelménye sérülne.

Szalma József

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi tanár, professor emeritus az MTA doktora

KÖZRENDSÉRELMES SZERZŐDÉSEK JOGKÖVETKEZMÉNYEI

1. Elhatárolások

A szerződés az egyik legjelentősebb kötelemfakasztó forrás. A szerződések lehetnek érvényesek, érvénytelenek és hatálytalanok. Érvényes az a szerződés, mely eleget tesz a szerződés létrejövetele feltételeinek.[1] Érvénytelenek azok a szerződések, amelyek kényszerítő jogszabályok, köztük a közrend, azaz a közérdek megsértése miatt semmisek[2], vagy akarathibák, azaz magánérdekek megsértése miatt megtámadhatók.[3]

A megtámadható (relatív semmis) szerződések[4] magánérdeket sértenek, valamely akarathiba (tévedés[5], megtévesztés, vagy kényszerhatás[6]) miatt. Akarathibásak azok a szerződések, amelyeknél

---

[1] A francia Code civil kötelmi jogi reformja után (2016) az 1128. új szakasz szerint, a szerződés érvényességéhez szükséges: (1) a felek akaratmegegyezése (le consentement des parties); (2) a szerződő felek jog- és cselekvőképessége (leur capacité de contracter); (3) megengedett és meghatározott tartalom (un contenu licite et certain). Hozzá fűzhető, hogy a korábbi rendelkezés a megengedett kauzát is a szerződés érvényességének feltételéhez kötötte. (Ld. Code civil, Dalloz, Paris, 2020, 1324-1325.). Ld. PELLET, Contenu licit et certain, Dr. et patr., (Droit et patrimonie), 5/2016. sz., 61.

[2] Ld. a Ptk. 6:88. paragrafusát. Ld. WEISS Emília: A szerződés érvénytelensége a polgári jogban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1969, 236-237.

[3] Ld. VÉKÁS Lajos, KEMENES István: Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban in: VÉKÁS Lajos (szerk.): Szakértői javaslataz új Ptk. Tervezetéhez, Complex Kiadó, Budapest, 2008. KRISTON Edit, SÁPI Edit (szerk.): Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2019, 29.: az érvénytelenség jogkövetkezményei (a szerződés érvényessé nyilvánítása, a szerződés érvényessé válása, az eredeti állapot helyre állítása. Ld. a Ptk. 6:89. paragrafusát.

[4] Ld. MENYHÁRD Attila, A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége, ELTE ÁJK, Budapest, 2000.

[5] Ld. a Ptk. 6:90. paragrafusát (tévedés). A tévedésre a jogosult csak akkor hivatkozhat, ha lényeges tévedésről van szó. A Ptk. 6:90. paragrafusa (1) és (2) bekezdésében szól a lényeges tévedésről, mint megtámadási okról. Az (1) bekezdés második mondata szerint lényeges körülményre vonatkozik a tévedés akkor, ha annak ismeretében a fél nem vagy más tartalommal kötötte volna meg a szerződést. Más kódexek példaszerűen nyílt, vagy zártkörű felsorolással szabják meg a lényeges tévedések körét. Így pl. a svájci Kt. 24. szakasza szerint lényeges tévedésnek számít: 1. ha a tévedésben levő fél egészen más szerződést szeretett volna megkötni ahhoz képest amire az egyetértését adta; 2. ha a tévedésben levő fél más személlyel, vagy más tárgyban kötötte volna meg szerződését mint akire vagy amelyre egyetértését adta - error in objecto, error in personam; 3. ha a tévedésben levő fél szembetűnően nagyobb szolgáltatást ígért, vagy kisebb ellenszolgáltatást fogadott, mint amilyen a valóságos akarata volt; 4. ha a tévedésben levő félnek tévedése olyan meghatározott tényállásra vonatkozik amely a jogforgalomnak jóhiszeműségi elve értelmében elengedhetetlen feltétele a szerződés létrejövetelének. (In. Obligationenrecht, Budneskanzlei, Bern, 1984, 6.

[6] Ld. a Ptk. 6:91. paragrafusát (Megtévesztés és jogellenes fenyegetés). Ld. a Ptk. 6:89. paragrafusát (Megtámadás): „(1) A megtámadható szerződés az eredményes megtámadás következtében megkötésének időpontjától érvénytelenné válik. (2) Megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik. (3)A megtámadási jog a szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül a másik félhez intézett jognyilatkozattal vagy közvetlenül bíróság előtti érvényesítéssel gyakorolható. A szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül fordulhat bírósághoz a fél, ha a szerződést a másik félhez intézett jognyilatkozattal támadta meg, és a megtámadás eredménytelen volt. (4) A megtámadásra jogosult a szerződésből eredő követeléssel szemben kifogás útján megtámadási jogát akkor is érvényesítheti, ha a megtámadási idő már letelt. (5) A megtámadás joga megszűnik, ha a megtámadásra jogosult a megtámadási ok ismeretében, a megtámadási határidő megnyílása után a szerződési akaratát megerősíti, vagy a megtámadási jogáról lemond."

a felek egyetértése nem szabad, komolytalan, érthetetlen és meghatározatlan (tárgyra vonatkozik).[7] A megtámadható szerződések lehetnek nem tudatos sérelmek (pl. a tévedésnél az akarathiba nem a másik fél hatására jön létre), de lehetnek egy (pl. megtévesztés esetében) vagy kétoldalúan tudatosak (pl. színlelés esetében, amikor mindkét fél egyezik azzal, hogy a színlelt szerződés nem vált ki közöttük hatályt, míg a palástolt igen). A megtámadható szerződések relatív semmis szerződéseknek is minősülnek, megtámadásuk, azaz semmisségük az érintett fél indítványától függnek, a megtámadás viszonylag rövid határidőhöz fűződik[8] és eredményesség esetében a jogkövetkezmények csak a megtámadástól kezdődően (ex nunc) állnak be.[9] A határidőn belüli megtámadás elmaradása esetében a szerződés érvényessé válik (konvalidálódik).[10]

Ezzel szemben, az abszolút semmis szerződések közérdeket, azaz kényszerítő jogszabályokat sértő szerződések, beleértve a közrendsérelmes szerződéseket is, az érvénytelenség kezdettől fogva fennáll (ex tunc).[11] Míg a megtámadási kereset *konstitutív*, addig a semmisségi kereset *megállapítási* jellegű. Ugyanis a semmisség ex lege áll be, a semmisségi kereset csak megállapítja azt, ami a múltban, már a törvényi rendelkezés megsértésének időpontjában már beállt. A megtámadható szerződések pedig majd csak akkor vesztik érvényüket, amikor a bíróság megállapítja az érvénytelenséget. A szankciók gyakorta a szerződési sérelem "fokától" függnek. Míg a megtámadható szerződésnél lehetséges a *konvalidáció*, megtámadás elmaradása, vagy formahiányosság esetében a kölcsönös teljesítéssel, - addig a semmisségnél a legtöbb európai jogrendszerben kizárt a konvalidáció, a szerződés fenntartása csupán egy úton lehetséges, a *konverzió*

---

[7] Az OÁPtk. 869. paragrafusa szól a valóságos egyetértésről (Wahre Einwilligung), vagyis azokról a feltételekről amelyek megelőzik az akarathibát: „a felek szerződési egyetértése szabad, komoly, meghatározott és érthető nyilatkozatokon kell alapuljon." (Ld. in: ABGB, Kodex des österreichischen Rechts, Lexis Nexis, Wien, 2010, 96.).

[8] A magyar Ptk. 6:89. paragrafusának már hivatkozott (3) bekezdése szerint a megtámadható szerződés a szerződés megkötésétől számított egy éves határidőn belül a másik félhez intézett jognyilatkozattal vagy közvetlenül a bíróság előtti érvényesítéssel gyakorolható. Más Ptk.-k szerint a megtámadható szerződéseknél rövid határidő kezdete lehet szubjektív és objektív. A szubjektív határidő rendszerint akkor kezdődik, amikor a tévedésnél a tévedésben levő fél megismerte a valós helyzetet, vagy amikor a kényszerhatás megszűnt. (Így rendelkezik pl. a svájci Kt. 31. szakaszának (2) bekezdése. Ld. Obligationenrecht, Budeskanzlei, Bern,1984, 6. De így rendelkezik a BGB 121. paragrafusa is. Ld. PRÜTTING, WEGEN, WEINREICH, BGB Kommentar, Luchterhand, 2007, 113.). A rendszerint valamivel hosszabb objektív határidő kezdete pedig máshol, úgy mint a magyar jogban, a szerződés megkötéséhez fűződik. Úgy tűnik, ezúttal a külföldi megoldások méltányosabbak, jobban oltalmazzák az akarathiba által érintett felet.

[9] A magyar Ptk.6:89. paragrafusának már hivatkozott (1) bekezdése szerint „a megtámadható szerződés az eredményes megtámadás következtében megkötésének időpontjától érvénytelenné válik". Ettől azonban meg kell különböztetni, azt, hogy egyes jogkövetkezmények rendszerint majd csak az érvénytelenség bírósági megállapításától kezdődően állnak be, így pl. rendszerint a jóhiszemű félnek a relatív semmisség megállapításig szerzett gyümölcsöket nem kell visszaszolgáltatnia. Az ex nunc hatás elméletileg azt jelenti, hogy a relatív semmis szerződések érvényeseknek tekinthetők mindaddig amig a semmisség megállapításra sor nem kerül. Amint erre sor kerül, a semmisség kezdettől fogva áll be. Innét van az, hogy a konkrét jogkövetkezmények nem kezdettől fogva állnak be.

[10] A német jogirodalomban ld., SIMONIUS August, Wandlung der Irrtumslehre in Theorie und Praxis, Festgabe zum Fritz Goetzinger, Basel, 1935; ZWEIGERT Konrad, Irrtümer über den Irrtum, Zeitschrift für Rechtsvergleichung, Nr. 1-2/1965, 12-22.; ROTHOEFT, Dietrich, System der Irrtumalehre als Methodenfrage der Rechtsvergleichung, Tübingen, 1968; LENEL, Der Irrtum über wesentlichen Eigenschaften, Archiv für die zivilistische Praxis, 123. kötet, 161.; HAUPT, Die Entwicklung der Lehre vom Irrtum beim Rechtsgeschäft seit Rezeption,1941; HENLE, Der Irrtum über die Rechtsvolgen, 1911; BRIX, Hans, Eisnchränkung der Irrtumsanfechtung, Karlsruhe, 1966; Dieter HEINRICH, Die unbewusste Irreführung, Archiv für die zivilistische Praxis, 1-2/1963, 88-104.; FLUME Werner, Eigenschftsirrtum und Kauf, Münster,1948; a francia jogirodalomban, ld. DESCOUTS, René, L'erreur de droit, thèse; Paris, 1917; CELICE, Raymond, L'erreur dans les contrats, Paris, 1922; FAMMY, L'erreur, vis de contrats en droit Français et en droit Anglais, thèse, Lyon, 1926; GAUDEFFROY, Paul, L'error obstacle, Paris, 1924; GHESTIN, Jacques, La notion d'erreur dans le droit positif actuel, Paris, 1963; RIEG, A., Le role de la volonté dans l'acte juridique en droit civil Français et Allemand, Strasbourg, 1960.

[11] Ld. a Ptk. 6:88. paragrafusának (1) bekezdését: „A semmis szerződés megkötésének idejétől érvénytelen." A külföldi jogirodalomban ld. pl., Armin EHRENZWEIG, System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, Erster Band: Erste Hälfe: Allgemeiner Teil, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1925, 270. (Wirkung der Ungültigkeit). A szerző megállapítja, hogy az abszolút semmis szerződés semmisségére bárki, bármikor hivatkozhat. A semmisség előzetes bírói megállapítására nincs szükség, de minden esetben megengedett a semmisségi kereset a jogügylet nemlétezésének megállapítása céljából, ZPO (Zivilprozessordnung), 228. paragrafus.

útján, vagyis azáltal, hogy az egyik fél javaslatára a bíróság a szerződés módosításával érvényben tarthatja, akkor, és oly módon, hogy az érvénytelen szerződés átalakítható egy másik, hasonló érvényes szerződéssé.[12] A közrendsérelmes szerződés a társadalom által oltalmazott legmagasabb szintű, azaz legféltettebb értékeket, közösségi érdekeket sérti, ezért ezeket a szerződéseket a semmisségen túlmenő szankciók is illethetik. (Pl. a nemo auditur turpitudinem allegans szabálya szerint. A nemo auditur szabálya azt jelenti, hogy a semmisségre, pl. teljesítési igénybenyújtás esetén, nem hivatkozhat eredményesen az a szerződő fél, akinek kezdettől fogva tudomása volt a semmisségről, vagy pedig a semmisségről tudomása kellett volna lennie).

A közrend (l'ordre public)[13] fogalma a francia jogból és jogelméletből[14] ered, de elfogadott a többi európai kontinentális országokban, továbbá Nagybrittaniában (Public policy)[15], így a magyar jogban és jogtudományban is.[16] Közrend alatt értjük azokat a sarkalatos törvényeket, jogszabályokat, amelyeken az *adott társadalom jogi szervezése, nyugszik, valamint azok a jogszabályok, amelyek alapjogokat tartalmazzák*. Ezek gyakorlatilag az Alaptörvényben, alkotmányban megszabott alapvető jogosultságokat védő törvények, jogszabályok. Tehát olyan jogosultságokat tartalmazó törvényekről van szó, amelyeket az alaptörvény alapjogoknak tekint[17], amelyek *törvénnyel nem*

---

[12] Ld. a Ptk. 6:88. paragrafusának (2) bekezdését: „Ha a semmis szerződés más szerződés érvényességi kellékeinek megfelel, ez utóbbi érvényes, kivéve, ha ez a felek feltehető szándékával ellentétes." Megjegyezhető, hogy a megfogalmazás nem az általánosan elfogadott meghatározást tükrözi: a konverzió az általánosan elfogadott megoldás szerint csak akkor megengedett, ha mindkét fél egyetértően igényli az semmis szerződés átalakítását más érvényes szerződéssé, a szerződési klauzulák megfelelő módosításával, tehát a bíróság hivatalból nem konvertál és a konverzió nem a felek feltehető szándékától, hanem egyetértésétől függ. Ha azonban a felek indítványozzák a konverziót, a bíróság dolga az, hogy a közrendsérelmet, azaz a jogellenességet elhárítsa a szerződés átalakításával, miközben figyelembe veszi a felek akaratát.

[13] A francia Code civil új 1162. szakasza értelmében a szerződés nem derogálhatja a közrendet (l'ordre public) sem szerződési klauzula, sem köztelezettségvállalás útján, függetlenül attól, hogy tudomásuk volt-e a jogellenességről. (Ld. Xavier HENRY, Guy VENANDET, Georges WIEDERKEHR, Pascal ANCEL, Alice TISSERAND-MARTIN, Pascal GIUOMARD, Code civil, 119. édition, Dalloz, Paris, 2020, 1350.).

[14] Ld. pl. FAUVARQUE-COSSON, L'ordre public in:1804-2004 - Le Code civil, Dalloz, Paris 2004, 473.; FENUILLET, Le fine des bonnes moers et l'ordre public philanthrophic, études P. Catala, Litec, Paris, 2001, 487.; LAGARDE, Transaction et ordre public, D. 2000. Chron. 217., JCP /Juris-classeur périodique (semaine iuridique), édition generale/, 2001, I. 312, office de juge et ordre public protection; LUBY, Sanction de la violation de l'ordre public, CCC (Contracts, Concurrence, Consomation), 2001, Chron 3; R. SAVATIER, Ordre public économique, D. (Requeil Dalloz), 1965. Chron. (Chronique), 37; TUNC, Mél., R. SAVATIER, L'ordre public, R. (Rapport de la Court de cassation), 2013, 89. A francia Code civil kötelmi jogi reformja során eszközölt, semmisségre vonatkozó változásokról ld., SZALMA József, A francia Code civil kötelmi jogi reformjáról, II. rész, Miskolci Jogi Szemle, XVII. évfolyam, 2022/1. szám, 39-40., 2.8.p.: Változások a szerződés semmisségével kapcsolatos jogszabályok körében.

[15] Ld. Marton GEBAUER, Felix BERNER, Ordre public (Public Policy), Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, 2001.

[16] Ld. SZALMA József, Közrendsérelmes szerződések és jogi következményei, Magyar Jog, 2010/11. sz. 642; SZALMA József, A jószokások (jóerkölcs) és a közrend megsértésének jogi következményei a magyar polgári jogban, Magyar Jog, 2011/7, 399.; RAFFAI Katalin, Kalandozás a belföldi közrend fogalmának a magyar jogrendszerben való felbukkanása és jelenléte körében, Jogtudományi Közlöny, 438.; RAFFAI Katalin, A nemzetközi magánjogi közrend rétegei – különös tekintettel a közösségi és a magyar jogra, Doktori értekezés, Budapest, ELTE ÁJK, 2008, 7-8.; VAJNA Zita Barbara, Jóerkölcsbe ütköző szerződések, IAS (Iustum aequm salutare), 2013/3, 215-229. A szerző foglalkozik a jog és az erkölcs viszonyával, a jóerkölcs fogalmának meghatározásával és a közrenddel való kapcsolatával, ugyanakkor elemzi a magyar bírói gyakorlatban felmerülő tipikus közendsérelmes szerződéseket. Ilyenek a tartási és gondozási szerződések, amennyiben az eltartónak tudomása volt az eltartott gyógyíthatatlan betegségéről és vele eltartást kötött abban a reményben, hogy nem fog sokáig élni. Mivel e szerződés kizárja más törvényes örökös jogát, a szerződés sérti más törvényes örökös jogát és joggal oltalmazott törvényes érdekét. Ide tartoznak a megbízási szerződések, amennyiben a megbízott sikeres tevékenységétől teszik függővé a díjazást, vagy a pilótajátékokra épülő szerződések, i.m. 215-223.; IZSÓ Krisztina, Szerződés és közrend, figyelemmel a versenyszabályokra, Themis, 2010, december, 35-45.

[17] Ld. Magyarország Alaptörvénye, 2011. április, 2025.aug. 24.-ei hatályos állapota szerint: II. cikk, az emberi méltósághoz és az élethez való jog; III. cikk, a testi épséghez való jog; IV. cikk, a szabadsághoz való jog; V. cikk, a magán- családi élet, otthon, kapcsolattartás tiszteletben tartásához való jog; VII. cikk, a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallás vagy más meggyőződéshez való jog; VIII. cikk, a békés gyülekezéshez való jog, az egyesülési szabadság; IX. cikk, a véleménynyilvánítási szabadság; X. cikk, a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadsága, a tanulás és a tanítás

szüntethetők meg, kivéve az alaptörvényben kivételesen zártkörűen felsorolt, megszabott eseteket. Az alapjogokhoz tartoznak a *személyiségi jogok*, azaz a személyiséghez tapadó elidegeníthetetlen (forgalmon kívüli) jogok, mint az élethez, a testi épséghez, az egészséghez, a tulajdonhoz és a szabadsághoz, való jog[18], valamint ezekből, azaz a szabadságjogból derivált egyes jogosultságok (pl. a lelkiismereti szabadság, a véleménynyilvánítási szabadság, a békés gyülekezési szabadság, a sajtószabadság, az aktív és passzív választói jog).

2. A közrend fogalommeghatározásai

2.1. A közrend definiálását tagadó állásfoglalások

Az első elméletcsoportba tartoznak azok az állásfoglalások, melyek szerint a közrend fogalmát nem kell definiálni, azért mert ez, mint minden definíció, "veszélyes" (omnis definitionis periculosi sunt). Ezen, a definíció általános sajátosságán kívül, in spe, megállapítható, hogy a közrend jogi sztenderd, generálklauzulás[19] jogi értékmérő, s ilyetén vélelmezhető, hogy mindenki ismeri, ezért nem is szükséges a definíció. A XIX. század egyik kiemelkedő francia szerzője, e "kaucsuk norma" tartalmának meghatározási kételyeit, veszélyeit, ugyan szimbolikusan, de találóan így fejezte ki: A közrend fogalmának meghatározása éppen olyan veszélyes mint a zabolátlan ló megnyergelése. A legjobb definíciók is alkalmasak arra, hogy kihagyjanak olyan jellemzőt, amilyet a későbbi bírói praxis fontosnak, azaz lényegesnek tart. A közrend fogalmának meghatározását tagadó elméletek felhívják a figyelmet arra, hogy azok a definíciók, amelyek egy másik hasonló meghatározatlan generálklauzulás vagy sztenderd fogalom által (pl. jószokások) kívánják meghatározni a közrend fogalmát, circulus vitiosusba torkollnak, magyarán, csöbörből vödörbe kerülnek. Egy másik meghatározatlan fogalom által aligha lehet a vizsgált fogalmat kellőképpen pontosítani.

2.2. A közrend fogalommeghatározását elfogadó elméletek

A szerződés mely közrendsérelmes, a legtöbb európai jogrendszerben, így a magyarban is, súlyos szankciókkal sújtott, a szerződés semmisségével. Ha a közrend fogalma nincs pontosítva, közrend fogalmának esetleges kiterjesztő értelmezésével ezzel a súlyos szankcióval illethető lenne olyan szerződés is, amely a közfelfogás és közerkölcs szerint érvényes kellene legyen. Tehát szükséges a pontosítás. Kérdés azonban, hogy mely definíciótípus a legmegfelelőbb.

2.2.1. A funkcionális elméletek

A közrend fogalmának meghatározását elfogadó elméletek közül a funkcionális elmélet nem abból indul ki, hogy mit értünk e fogalom alatt, mi ennek a jelentéstartalma, hanem abból, hogy mi a rendeltetése. A közrend szintagmának több különböző jogi rendeltetése lehet. Az első az, hogy a közrend kifejezés jogi sztenderdnek tekinthető és mint ilyen alkalmas az esetleges joghézag pótlására, vagyis alapvetően a jog értelmezésének eszköze.

A funkcionális elméletek gyakorta hivatkoznak arra, hogy a közrend védelme érdekében kell előirányozni a szerződés semmisségét. Semmisek azok a szerződések, amelyek ellentétben állnak a

szabadsága; XIII. cikk, a tulajdonhoz való jog; XV. cikk, a törvény előtti egyenlőség; XVI. cikk, a gyermekjogok - a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez való jog; XX. cikk, a testi és lelki egészséghez való jog; XXIII. cikk, aktív és passzív választói jog; XXVII. cikk, mozgásszabadság.

[18] Ld. a Ptk. 2.42. paragrafus (a személyiségi jogok általános védelme), 2:43. paragrafus (nevesített személyiségi jogok), Ld. SZALMA József, Sérelemdíj, és a személyiségi jogok megsértésének magánjogi szankciói az európai és a magyar jogban, KRE ÁJK, Acta Caroliensis Conventorum Scientiarium Iuridico-Politicarum XXI, Budapest, 2018, ad 92. (nevesített személyiségi jogok).

[19] Ld. SZALMA József, A generálklauzulák és a joghézag az európai és a magyar magánjogban, in: TÓTH J. Zoltán (szerk.) A jog többrétűsége, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Acta Caroliensis Conventorum Scientiarium Iuridico-Politicarum, XXX., Budapest, 2020, 219-240.

közrenddel, mint oltalmi céllal. Az osztrák elméletben[20], és praxisban[21], hivatkozván az ABGB 879. paragrafusára, megkülönböztetést nyer az "abszolút" és a bizonyítandó semmisség. Abszolút semmisek azok a jogügyletek, amelyek sértik azokat a törvényeket, amelyek az *általános érdeket* (Schutz der Allgemeininteressen), a közrendet (öffenliche Ordnung) és a *jogbiztonságot* (Sicherheit) oltalmazzák. Ezért *bárki*, azaz mindenki (jedermann) hivatkozhat a semmisségre, de külön semmisségi keresetre nincs szükség ahhoz, hogy az ilyen szerződés semmissé lehessen, mert a semmisség a törvény alapján áll be. A magyar Ptk. ennél jóval szűkebben szabja meg a semmis szerződés megtámadására jogosultak körét: ez a jogilag érdekelt, valamint a törvényben meghatározott személy.[22] Ez a szűkítés nem indokolt és nem is szokásos, a legtöbb európai polgári törvénykönyvben. Ugyanis, a közérdeksérelem elhárítása nem jogi, vagy személyes "érdekeltség" kérdése, hanem minél szélesebb körű jogosultság, továbbá a közérdeket védő ügyész kötelességének kérdése. Érdekeltség a megtámadhatóságnál van, ott a megtámadásra jogosult az érdekelt, vagyis a tévedésben levő fél, a megtévesztett, vagy akit kényszerhatás ért. Elvben a közrendsérelem elhárítása mindenkinek érdeke (kellene legyen). Ezért van az, hogy nemcsak az OPtk-ban, hanem más polgári törvénykönyvekben is, a közrendsérelmes szerződésekre bárki hivatkozhat, azaz ezeket a szerződésket bárki megtámadhatja, tehát olyan is, akinek a szerződés semmisségének megállapítását illetően nincs közvetlen jogi érdeke.

2.2.2. A közrend, mint a szerződéskötési szabadság határa

Hogy a közrend rendeltetésénél fogva elsősorban a szerződéskötési szabadság határát fémjelzi, bizonyítja ezt a fogalom-megközelítést a polgári törvénykönyvekben elfoglalt szabályozási helye.[23] Így pl. a francia Code civil kifejezetten a szerződési szabadság kontextusában, e szabadság korlátozásaként jelenül meg. A francia Code civil 6. szakaszában, mely a szerződési szabadságról szól, megszabja, hogy az egyes szerződési rendelkezések nem vonhatják vissza azokat a törvényeket amelyek a közrendet szabályozzák (lois qui interessent l'ordre public), valamint a jószokásokat (bonnes moers).[24] Vannak olyan külföldi törvénykönyvek (mint az osztrák) amelyek a közrend fogalma alatt kifejezetten azokat a törvényeket érti, melyek *politikai törvények*, "gondolván" arra, hogy a közrend tulajdonképpen, az ország *államberendezését* illető *imperatív*, *közjogi* jellegű törvényekből áll, szemben a *magánjogi* törvényekkel, melyek a szerződési szabadság szavatolása céljából elsősorban és főszabályként *megengedő* jellegűek. Más szóval, a "politikai törvények" közjogi, imperatív, azaz kényszerítő jellegű törvények, szemben a magánjogi, megengedő törvényekkel. Az elhatárolás azonban nem maradéktalanul pontos, hiszen a magánjogi törvényeknél is a norma lehet imperatív.

---

[20] Ld. Helmut KOZIOL – Rudolf WELSER, Grundriss des bürgerlichen Rechts, Band I. Allgemeiner Teil und Schuldrecht, 10. Auflage, Manz'sche Kurzlehbücher, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1995, 147.: Rechtsvolgen des Par. 879.

[21]Ld. OGH (Oberste Gerichtshof), in: JBl (Juristische Blätter), 1988, 250.

[22] Ld. a Ptk. 6:88. paragrafusának (Semmisség) (3) bekezdését: „Ha a törvény másként nem rendelkezik, a szerződés semmisségére az hivatkozhat és a semmisséggel kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik, vagy akit erre a törvény feljogosít." Ld. továbbá e paragrafus (4) bekezdését is: „Közérdekben okozott sérelem megszüntetése érdekében és uzsorás szerződés esetén az ügyész keresetet indíthat a szerződés semmisségének megállapítása vagy a semmisség jogkövetkezményeinek alkalmazása iránt.

[23] A magyar jogirodalomban ld. VARGA Zita Barbara, Jóerkölcsbe ütköző szerződések, IAS, 2013/3, 222-223. A szerző megállapítja, hogy a jóerkölcs és a közrend generálklauzulái szabják meg a szerződési szabadság korlátait, hivatkozván a francia Code civil 6., valamint az olasz Codice civile 1343. szakaszára.

[24] Ld. Xavier HENRY, Guy VENANDET, Georges WIEDERKEHR, Pascal ANCEL, Alice TISSERAND-MARTIN, Pascal GIUOMARD, Code civil, 119. édition, Dalloz, Paris, 2020, 72. (A továbbiakban: Code civil). Ld. továbbá, BERTRAND, Le notion d'ordre public en matière de nullités, thèse, Paris, 1939. Ld. továbbá CLAPS-LIENHART, L'ordre public, Essai, thèse, Lyon, 1934; SIMON, L'ordre public en droit privé, thèse, Rennes, 1941; valamint: Georges RIPERT, L'ordre économique et la libérté contractuelle, Mélanges Gény, 1935, II. kötet, 347.

2.2.3. A belső meghatározások: a közrend elemeit, jellemzőit meghatározó elméletek; a kényszerítő forma, a tilos tárgy, a tilos jogcím

Vannak olyan eklektikus definíciók, melyek a közrend jellemzőit tartják a közrend fogalmának legjobb, legelőnyösebb megközelítésnek[25]. Ebben kifejezésre jut az, hogy a közrend tulajdonképpen *kaucsuk* norma, olyan, mely ugyan tartalmaz *állandó* jellemzőket, de idővel *változóakat* is, olyanokat, amelyek az adott körülményekhez igazodnak. Ezek a változások jogfelfogásváltozások miatt fogadhatók el.[26] Ilyen esetként említi a kodifikációs jogtörténet az OÁPtk. eredeti rendelkezését, mely kifejezetten tiltotta a házassági közvetítői szerződést. Az eredeti célja e tilalomnak az volt, hogy ellent álljon a korabeli (XIX. század első fele) már akkor túlhaladott szokásjognak, melynél nem a házasulandó felek, hanem a közvetítők (szülők, nagyszülők, rokonok stb.) szabták meg ki kivel házasodhat. A XIX. század második felében uralkodóvá vált (az osztrák Legfelsőbb Bíróság praxisa által is támogatott) jogfelfogás szerint a házasságközvetítői szerződés érvényes, amennyiben e szerződés célja csupán a felek kapcsolatba hozatala, és a felek szabad akaratára bízza a házasságkötést, azaz amennyiben lehetővé teszi, hogy a felek szabadon, befolyásmentesen döntsenek a házasság megkötéséről, vagy az ettől való elállásról. Ha azonban ezzel szemben, a közvetítés célja a házasságnak minden áron, a feleknek akár ellenkező akarata ellenére történő megkötése, akkor az ilyen szerződés semmis. Tehát, ez a példa is mutatja, hogy az, ami a bevett közfelfogás szerint a múltban jóerkölcsellenesnek, közrendsérelmesnek számított, ma már nem az.

A közrend fogalmát, mint a szerződés semmisségének mércéjét, nem kell közvetlenül alkalmazni, csak kivételesen, az őt feldolgozó részletező, jellemzőit figyelembe vevő törvények fényében.

Ha a közrend elemei között változó elemek is szerepelnek, márpedig egyes elméletek ezeket szükségesnek tartják, ez bizonytalanná teszi a közrend fogalmát. A változó jelentéstartalom előnye az, hogy rugalmassá adaptálhatóvá, fejlődésre nyitottá teszi a közrendet, de ez egyúttal hátrányos is, hiszen megfogalmazása pontatlan, hiányos, ezáltal jogbizonytalanságot okozhat. A bizonytalanságot ellensúlyozza az a fogalommeghatározás, amely szerint a közrendet, mint generálklauzulát, azaz jogi sztenderdet, igazán nem is lehet és nem is kell közvetlenül alkalmazni, hanem csupán az őt feldolgozó, részletező normák által, amennyiben ilyenek, adott tényállású esetre alkalmazhatóan, vannak, vagy a nevesített tilos szerződések szabályai által.

Az elméletben kialakult állásfoglalások szerint a közrendnek *több jellemzője* van.

a) A közrend *kényszerítő* jogszabály, tehát a vele ellentétes szerződés ex lege semmis. A magánjogi jogügylet nem szüntetheti meg, nem vonhatja vissza a közrend törvényeit. Ugyanis a közrend a *közérdeket* oltalmazza. Az oltalmi célból, a közérdekvédelemből következik a közrend kényszerítő és *közjogi* jellege, szemben a *magánjogi* normákkal, melyek *megengedő* jellegűek s ily módon lehetővé teszik a szerződéskötési szabadságot.

b) A közrend kaucsuk, azaz *rugalmas* norma, általános kifejezés, *jogi sztenderd*, ennél fogva állandó és teljeskörű fogalommeghatározása nem is lehetséges.

c) Lényeges tartalma azonban meghatározható. A közrend az összes olyan alap normából áll, mely biztosítja az *elidegeníthetetlen jogokat, a szerzett jogokat és a jogbiztonságot.*

d) A közrend politikai normák (*közjogi törvények*) összessége, amelyen a társadalom szervezése alapul.

e) A közrend, habár főszabályként tilalmakból tevődik össze, funkciója, rendeltetése szerint éppen a szabadság és az emberi méltóság megőrzését, oltalmát szolgálja, az

[25] Ld. SIMON, L'ordre public en droit privé, thèse; Rennes, 1941; VIRAVAUD, Caractère d'ordre public des lois sur les beaux commerciaux, thèse, Paris, 1960; BERTRAND, Notion d'ordre public en matière de nullité, thèse, Lille 1939; BIENVENUE, Des conditions imposibles, illicites au contraires aux moers dans les actes á titre gratuit, thèse, Rennes,1899; DROGOUL, Essai d'une theorie générale de nullité, thèse, Paris, 1902; LIENHARD, Le role et la valeur de l'ordre public en droit privé et en droit international privé, thèse, Dijon, 1934.

[26] Ld.pl. SZALMA József, A jog változó és változatlan jegyei – A jogváltozás Pickler Gyula elméletében –mai szemmel, Glossa Juridica, KRE ÁJK, Budapest, 2018/3-4. sz. 9-27.

alaptörvényben előirányzott *alapvető szabadságjogok* (az élet, a testi épség, az egészség, a szabadság és a tulajdon) szavatolása útján.

f) A közrend jelentéstartalma két további jellemző elemből áll:

- az egyik a v*áltozatlan* elem, ez nem más, mint az oltalmazott javak, így az élet, a testi épség, a szabadság és a tulajdon szavatolása;
- a másik a *változó elemből*, mely a megengedettségről szóló erkölcsi jellegű értékítéletet tartalmaz. Az erkölcsi szabályok hosszabb időn keresztül változhatnak, mégpedig a megengedettségről szóló közfelfogás, azaz a megengedettségről szóló általánosan elfogadott vélemény módosulásával. A francia jogirodalom, közrendsérelmesnek tartja azt a szerződést, vagy szerződési klauzulát, amely általában, általános érvénnyel, *kizárja a kárfelelősséget,*[27] vagy olyan szerződés teljesítését szavatoló pönális jogkövetkezményt (stipulatio poene) irányoz elő, amely a szolgáltatáshoz képest méltánytalan, aránytalan.[28]

Külön kérdés, hogy a szerződés törvény által, vagy a szerződő felek előszerződésében megszabott *kötelező alaki kelléke* szerves részének tekinthető-e a közrendnek. Vagyis, más szóval, felmerül a kérdés, hogy a kötelező forma mellőzése közrendsérelmes szerződést eredményez-e, vagy sem. Ha abból indulunk ki, hogy a közrendsérelmes szerződések olyanok, amelyek a "politikai" törvényeket sértik, a szerződés kötelező formáját előirányzó törvények pedig magánjogi jellegűek, akkor a formahiányos szerződések nem tekinthetők közrendsérelmesnek. Habár a kötelező forma mulasztása a legtöbb európai polgári törvénykönyv szerint a szerződés semmisségéhez vezet, egyúttal e kódexek (német BGB, OÁPtk, francia Code civil, svájci Kt., magyar Ptk.), szerint a formahiányosság kiküszöbölhető - kölcsönös teljesítéssel. A közrendsérelmes szerződések azonban nem szanálhatók, semmiféle úton nem konvalidálhatók, mert kezdettől fogva érvénytelenek, nem váltanak ki hatályt, nem konvalidálhatóak. Mégis, figyelemmel a forma rendeltetésére, nem minden formahiányosság tekinthető olyannak, amely nem jelent közrendsérelmet. Ugyanis vannak *olyan formai követelmények, amelyek, nemcsak a felek érdekeit, hanem a közérdeket is oltalmazzák*, vagyis a jogforgalom biztonságát szavatolják. Így pl. ilyen a közjegyző közreműködésével kiállított kötelező közokirati formába foglalt szerződés[29], pl. az ingatlanforgalomnál, összhangban az ingatlannyilvántartási, valamint a közjegyzői törvénnyel, mivel nemcsak magánérdeket, hanem közérdeket is oltalmaz, részét képezheti a közrendnek. Maga a polgári perrendtartásról szóló törvény (Pp.)[30] is megkülönbözteti, igaz, bizonyítási szempontból, a közokirati és magánokirati formát.[31]

A Ptk. kifejezett rendelkezéseket tartalmaz a *szerződés alaki hibájának orvoslásáról*. Megszabja, hogy az alakiság megsértése miatt semmis szerződés a *teljesítés elfogadásával* a teljesített rész erejéig érvényessé válik. Ha jogszabály *közokiratba* vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalást ír elő, vagy a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul, a *teljesítés a kötelező alakiság mellőzése miatti érvénytelenséget nem orvosolja*.[32]

---

[27] Ld. DURAND, P. Des conventions d'irresponsabilité, thèse, Paris, 1931.

[28] Ld. Philippe SIMLER, La nullité partielle des actes juridiques, R. Pichon et Durand –Ausias, Paris,1969, - La clause pénale, 62-71.

[29] A köz- és magánokirati forma (bizonyítási) jogi jelentőségéről, ld. pl. OSZTOVITS András, PRIBULA László, SZABÓ Imre, UDVARY Sándor, WOPERA Zsuzsa, szerk.: OSZTOVITS András, Polgári eljárásjog I., A polgári per általános szabályai, HVG/ORAC, Budapest, 2013, ad 368. (közokirat), ad 370. (teljes bizonyító erejű magánokirat). Ld. továbbá, CSERBA Lajos, GYEKICZKY Tamás, KORMOS Erzsébet, NAGY Adrienn, NAGY Andrea, WOPERA Zsuzsa, Polgári perjog, Általános rész, Complex Wolters Cluwer csoport, Budapest, 2006, okirati bizonyítás, köz- és magánokirat, 397-407.

[30] Ld. 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról. Ld. in: Polgári perrendtartás, 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról, Patrocínium, Budapest, 2024.

[31] Ld. a Pp. 195. (közokirat, melyet bíróság, közjegyző vagy más hatóság ill. közigazgatási szerv ügykörén belül állít ki) és 196. paragrafusait (magánokirat, amelyet magánszemély állít ki, aki az okiratot sajátkezűleg írta és aláírta. Ld. pl. UDVARY Sándor, Polgári perrendtartás, Novissima Kiadó, Budapest, 2012, 206-208.

[32] Ld. Ptk. 6:94. paragrafusát (A szerződés alaki hibájának orvoslása). In: Ptk., Patrocínium, Budapest, 2024, 241.

Semmis az a szerződés is, melynek *tárgya* tilos, vagy forgalomképtelen. Hogy a tilos tárgyú szerződés egyben közrendsérelmes-e, szerintem attól függ, hogy a tilalom forrása magánjogi vagy közjogi eredetű, azaz a tilalom bevezetésére közérdekből történt-e. Így pl. közrendsérelmesnek kell tekinteni a drog forgalmazását célzó szerződéseket. Egyébként a szerződés érvénye többek között attól függ, hogy a tárgy, szolgáltatás lehetséges és megengedett kell legyen.[33]

A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) szerint semmis az a megállapodás, amely a *munkaviszonyra vonatkozó szabályba* ütközik, vagy a munkaviszonyra vonatkozó szabály *megkerülésével* jött létre, vagy nyilvánvalóan *jóerkölcsbe* ütközik. Szintén semmis *a színlelt* munkaszerződés. Az Mt. 44. paragrafusa a munkaszerződés érvényének feltételéül az *írásba foglalást* szabja meg.[34]

A francia jogban egészen a 2016. évi kötelmi jogi reformig, Henri Capitant elmélete alapján és a Code civil már hivatkozott régi rendelkezésével összhangban, közrendsérelmesnek tartotta azokat a szerződéseket, amelyek *tilos jogcímet* tartalmaznak, vagyis olyan joghatásra törekednek, amelyek ellentétben állnak a kényszerítő jogszabályokkal., a jószokásokkal és a jóerkölccsel[35] A francia elmélet a kauza fogalma alatt érti a szerződő felek által szerződéssel elérendő jogi célt.

2.2.4. A külső meghatározások: A közrend törvényeinek taxatív, nyitott vagy zártkörű felsorolása

Vannak olyan elméletek is, amelyek nem a közrend *belső jellemzőiből* indulnak ki, hanem abból, hogy megkísérlik *felsorolni az olyan kényszerítő törvényi jogszabályokat, amelyek a közrend alapjait képezik* és amelyek különböznek az "egyszerű" imperatív jogszabályoktól.[36] Sokan úgy gondolják, hogy a közrendhez tartoznak a *törvénybe beemelt erkölcsi szabályok* (les régles morales), pl. az uzsoratilalom, a felén túli sérelem (laesio enormis et ultra dimidium pars).[37] Az osztrák Ptk. áll a legközelebb a teljeskörű felsorolás módszeréhez. Előnye az, hogy pontosítja azt, hogy a szerződés mikor jogellenes és mikor nem.

2.2.5. A közrendsérelmes szerződések, mint tilos szerződések; a tilos szerződések felsorolása

Vannak olyan állásfoglalások is, amelyek szerint a közrendellenes szerződések azok, amelyeket, mint ilyeneket a törvény külön és kifejezetten nevesít. Ezeket tilos szerződéseknek nevezzük.[38] A

---

[33] Ld. pl. az osztrák Ptk. 878. paragrafusát (Möglichkeit und Erlaubtheit): „Az a szerződés melynek tárgya kezdettől fogva lehetetlen nem képezheti az érvényes szerződés tárgyát. Ha azonban a szerződés tárgya utólag vált lehetetlenné, vagy tilossá, a szerződés érvényben marad, ha más a szerződésből nem következik, ami akkor fordul elő, ha a szerződés egyetlen pontja sem választható el egymástól. Ha a szerződés megkötésekor az egyik félnek tudomása volt a szerződés későbbi lehetetlenüléséről, köteles a másik félnek, aki bízott a szerződés érvényességében, az ebből származó kárát megtéríteni." Ld. pl. in: ABGB, Kodex des österreichischen Rechts, Bürgerliches Recht, Lexis Nexis, Wien, 2010, 98. A magyar Ptk. ebben a tekintetben azt szabja meg, hogy a felek szabadon állapítják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelességeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha a törvény az eltérést nem tiltja. (Ld. a Ptk. 6:59. paragrafusának (2) bekezdését).

[34] Ld. pl. FERENC Jácint, Színlelt és alaki hibás szerződések a munkajogban, JÁP, 2020, különszám, 21-29.

[35] Ld. Henri CAPITANT, De la cause des obligations, 3-e édition, Paris, 1927; Assotiation H. CAPITANT, La notion de l'ordre public et des bonnes mœurs dans le droit privé, Travaux de l'Assotiation H. Capitant, 1952, VII. kötet; Inegsistence, nullité et annulabilité en droit civil, Travaux de l'Assotiation H. Capitant, Paris, 1962, XIV. kötet. Ld. továbbá, Juliot de la MORANDIERE, L'ordre public en droit privé interne, Etudes Capitant, Paris, 1939, 579.

[36] A francia jogban a taxációs (felsorolásos elmélet) híve Malaurie, aki úgy gondolja, hogy közrendsérelmesek azok a szerződések amelyeket a törvény felsorolásszerűen tilosnak tart. MALAURIE, J. Cl. Civ. (Juris-classeur civil), Art. 1117, no 5-6 ugyanígy, Civ. 12. Octobres, 1955, Bull.(Bulletin arrets de la Cour de Cassation), 1955, I., 279., no 338, op. cit., 252.

[37] V.ö. Georges RIPERT, Le régle morale dans les obligaions civiles,qutrième édition, Paris, Librairie générale de droit jurisprudence, Paris, 1949; Pierre LUIS – LUCAS, Lesion et contrat, Société anonyme du Recueil Sirey, Paris,1926. A magyar Ptk.-ban ld. a 6:98. paragrafust (Feltűnő értékaránytalanság). In: Ptk., Patrocínium, Budapest, 2024, 241.

[38] Ld., ZWEIGERT, Verbotene Geschäfte, Festschrift für Riese, 1964, 213.; FLUME, Rechtsgeschäft und Privatautonomie, Hundert Jahre deutsches Rechtsleben, I. kötet, 1960. A magyar jogirodalomban ld. AUER Ádám,

magyar Ptk. pl. a tilos szerződések körében emeli ki az uzsorát[39], vagy a színlelt szerződéseket[40]. Közben tilos szerződések nemcsak azok számítanak, amelyeket a törvény kifejezetten és nevesítve tilt, hanem azokat is, amelyek *közvetetten állnak ellentétben* a kényszerítő jogszabályokkal. Ilyenek pl. a fraudolózis, vagy *kerülő* szerződések, amelyek ugyan *összhangban állnak a jogszabály szavával, de ellentétben állnak a törvény szellemével*, céljával, rendeltetésével.[41] Az ilyen szerződések ugyanúgy semmisek éppen úgy, mint azok, amelyek közvetlenül sértik a törvényi tilalmat.

Az új magyar Ptk. kimerítő rendelkezéseket tartalmaz a tisztességtelen szerződésekről. A fogyasztó és a vállalkozó közötti megállapodások körében[42] a szerződések egésze, vagy egyes klauzulái lehetnek tisztességtelenek, főként, ha ellentétben állnak a jóhiszeműség és tisztesség követelményével (Treu und Glauben).[43] A szerződés tisztességtelen volta a szerződés *egészének* tisztességtelen tartalmából következik. A szerződés akkor is tiszteségtelen, *ha a részévé vált általános üzletkötési feltételek tisztességtelenek*.[44] A Ptk. a tisztességtelen szerződések és szerződési feltételek körét két módszerrel szabja meg. Az első az általános meghatározás[45], a második a felsorolás. A Ptk. *felsorolja* azokat a szerződéseket, amelyeket tisztességtelennek tart. [46] Ezeken kívül semmis a

Jogszabályba ütköző szerződések semmissége – Tilos szerződés az érvénytelenségi okok hálózatában, HUN-REN TK Jogtudományi Intézet, Budapest, 2024.

[39] Ld. Ptk. 6:95. paragrafusát (tilos szerződés), mely szerint „ semmis az a szerződés, amely (hiányzik: kényszerítő) jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más következményeket fűz. Más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása."

[40] Ld. a Ptk. 6:97. paragrafusát (uzsorás szerződés) mely szerint „ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki, a szerződés semmis. Helyesebb lett volna, ha a Ptk. a „lecsupaszított" „kihasználás" szó mellé a szokásos jellemzőket is feltüntette volna, mint a másik fél szorult, vagy függő helyzete, tapasztalatlansága, tudatlansága. A Ptk. 6:92. szakaszának (2) bekezdése szerint a színlelt szerződés semmis, ha más szerződést leplez, a felek jogait és kötelezettségeit a leplezett szerződés alapján kell megítélni.

[41] Ld. a Ptk. 6:95. paragrafusát, mely nemcsak azt a szerződést tartja semmisnek amely jogszabályba ütközik, hanem azt is, amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek meg. In. Ptk. Patrocínium, Budapest, 2024, 241.

[42] Ld. MISKOLCZI BODNÁR Péter: Fogyasztóvédelmi szabályok a Ptk.-ban, Magyar Jog, 2018/11. sz., 593-604., ebben a semmisségről, 597-598.; MISKOLCZI BODNÁR Péter: A fogyasztók megtévesztésének egyes kérdései a GVH gyakorlatában, in: SZIKORA Veronika (szerk.), A fogyasztóvédelmi jog új irányai az elméletben és a gyakorlatban, a Debreceni Egyetem ÁJK és a Fogyasztóvédők Magyarországi Egyesületének közös kiadványa, Debrecen, 2007, 127-146.; MISKOLCZI BODNÁR Péter – SÁNDOR István: A fogyasztóvédelmi jog magyar szabályozása, Patrocínium, Budapest, 2010; MISKOLCI BODNÁR Péter – SÁNDOR István, A fogyasztóvédelmi jog európai gyökerű magyar szabályozása, II., Patrocínium, Budapest, 2012.

[43] Ptk. 1:3. §

[44] Az általános üzletkötési feltételek a Ptk. értelmében részévé válnak a szerződésnek, ha a feltételek kiállítója (a vállalkozás) lehetővé teszi a fogyasztó számára megismerésüket, egyedi tárgyalásukat és ez után a fogyasztó egyet értését adta. Ptk. 6:78. § (Az általános szerződési feltétel szerződéses tartalommá válása).

[45] Az általános meghatározás szerint "(1) tisztességtelen az az általános szerződési feltétel, amely a szerződésből eredő jogokat és kötelezettségeket a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel alkalmazójával szerződő fél hátrányára állapítja meg.(2) Az általános szerződési feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, mely a szerződés megkötésére vezetett, a kikötött szolgáltatás rendeltetését, továbbá az érintett feltételeknek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát. (3) Tisztességtelen általános szerződési feltételekre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók a főszolgáltatást megállapító vagy a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési feltételekre, ha azok világosak és érthetőek. (4) Nem minősül tiszteségtelennek az általános feltétel, ha azt jogszabály állapítja meg, vagy jogszabály előírásának megfelelően határozzák meg. (5) Az általános szerződési feltételként a szerződés részévé vált tisztességtelen szerződési feltételt a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja." a Ptk. 6:102. paragrafusának (1)-(5) bekezdéseit (Tisztességtelen általános szerződési feltétel).

[46] Ld. a Ptk. 6:104. paragrafusának (1)-(3) bekezdéseit. (Egyes tisztességtelen kikötések fogyasztói szerződésekben). Ilyen kikötések pl. amelyeknél a szerződés bármely feltételének értelmezésére a vállalkozót egyoldalúan jogosítja; kizárólag a vállalkozót jogosítja fel annak megállapítására, hogy teljesítése szerződésszerű-e; fogyasztót teljesítésre kötelezi abban az esetben is, ha a vállalkozás nem teljesíti a szerződést; ha lehetővé teszi, hogy a vállalkozás a szerződéstől bármikor elálljon, vagy felmondja, ha a fogyasztó ugyanerre nem jogosult; kizárja, hogy a fogyasztó a szerződés megszűnésekor visszakövetelje a már teljesített, ellenszolgáltatás nélküli szolgáltatást; kizárja vagy korlátozza a fogyasztó lehetőségét arra, hogy szerződéses kötelezettségeit beszámítással szüntesse meg; lehetővé teszi, hogy a

fogyasztói jogokat csorbító feltétel[47], továbbá a fogyasztó joglemondó nyilatkozata.[48] A felsoroltakon kívül a Ptk. meghatározott esetekben megdönthetően *vélelmezi a szerződés egyéb kikötéseinek tisztességtelenségét.*[49]

A *tisztességtelen általános szerződési feltétel érvénytelenségének* megállapítása iránt közérdekű keresetet indíthat az ügyész, a miniszter, az autonóm államigazgatási szerv, a kormányzati főhivatal, a központi hivatal vezetője, a fővárosi és vármegyei hivatal vezetője, a gazdasági és szakmai kamara vagy érdekképviseleti szervezet és az általa védett fogyasztói érdekek körében a fogyasztói érdekek képviseletét ellátó egyesület és az Európai Gazdasági Térség bármely tagállamának joga alapján a fogyasztói érdekek védelmére létre jött szervezet.[50] Közérdekű kereset alapján a bíróság a tisztességtelen általános szerződés érvénytelenségét az annak alkalmazójával szerződő *valamennyi félre kiterjedő hatállyal* állapítja meg, és elrendeli, hogy a szerződési feltétel alkalmazója a saját költségére gondoskodjék a szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítására vonatkozó *közlemény* közzétételéről.[51] Közérdekű keresetben kérhető az olyan szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítása is, amelyet fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából határoztak meg és tették nyilvánosan megismerhetővé, akkor is, ha az érintett feltétel még nem került alkalmazásra. Ha a bíróság megállapítja a sérelmes általános feltétel tisztességtelenségét, ítéletben eltiltja a nyilvánosságra hozót a feltétel alkalmazásától.[52]

2.2.6. A közrend és a vele "szomszédos" jogintézmények: a jószokások és a jóerkölcs

a) Jószokásellenes szerződések

A közrendsérelmes szerződések olyan szerződések, amelyek a társadalom legféltettebb érdekeit sértik, azaz az általános érdekeket. Azok a szerződések, amelyek a közrendbe ütköznek semmisek. De semmisek azok a szerződések is, amelyek jószokásellenesek (gute Sitten, bonne moers, boni mores). Van, ahol a közrend szinonimájaként jelenik meg a *jószokások* kifejezés. Így például a német, osztrák, francia, svájci és a magyar jogban jobbára

vállalkozás tartozását más személy a fogyasztó hozzájárulása nélkül átvállalja; kizárja, vagy korlátozza a vállalkozásnak az általa igénybe vett közreműködőért való felelősségét; kizárja vagy korlátozza a fogyasztó peres vagy más jogi úton történő igényérvényesítési lehetőségeit - pl. kizárólag választott bírósági útra kényszeríti a fogyasztót; a bizonyítási terhet a fogyasztó hátrányára változtatja meg. Ptk. 6:104. paragrafusának (1) bekezdésének (a)-(j) albekezdéseit. (Egyes tisztességtelen kikötések fogyasztói szerződésekben).

[47] Ld. a Ptk. 6: 100. §.

[48] Ld. a Ptk. 6: 101. §.

[49] A Ptk. értelmében "fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben az ellenkező bizonyításáig tisztességtelennek kell tekinteni különösen azt a kikötést, amely. a fogyasztó meghatározott magatartását szerződési nyilatkozat megtételének vagy elmulasztásának minősíti; ha a magatartás tanúsítására nyitva álló határidő indokolatlanul rövid; a fogyasztó nyilatkozatának megtételére indokolatlan alaki követelményeket támaszt; meghosszabbítja a határozott időre kötött szerződést, ha a fogyasztó másként nem nyilatkozik, feltéve, hogy a nyilatkozat megtételére nyitva álló határidő indokolatlanul rövid; lehetővé teszi, hogy a vállalkozás a szerződést egyoldalúan, a szerződésben meghatározott alapos ok nélkül módosítsa, különösen, hogy a szerződésben megállapított pénzbeli ellenszolgáltatás mértékét megemelje, vagy lehetővé teszi, hogy a vállalkozás a szerződést egyoldalúan, a szerződésben meghatározott alapos okkal módosítsa, ha ilyen esetben a fogyasztó nem jogosult a szerződéstől elállni vagy azt felmondani; lehetővé teszi , hogy a vállalkozás egyoldalúan, alapos ok nélkül a szerződésben meghatározott tulajdonságú szolgáltatástól eltérően teljesítsen; a vállalkozás teljesítését olyan feltételtől teszi függővé, amelynek bekövetkezte kizárólag a vállalkozás akaratán múlik, kivéve, ha a fogyasztó jogosult a szerződéstől elállni, vagy azt felmondani; a vállalkozásnak pénztartozás teljesítésére negyvenöt napnál hosszabb határidőt biztosít vagy egyébként nem megfelelően meghatározott határidőt ír elő szolgáltatása teljesítésére, valamint a fogyasztó szerződési nyilatkozatainak elfogadására; kizárja vagy korlátozza a fogyasztó jogszabályon alapuló jogait a vállalkozás szerződésszegése esetén; kizárja, hogy a fogyasztónak visszajárjon a szerződés szerint általa kifizetett összeg, ha a fogyasztó nem teljesít, vagy nem szerződésszerűen teljesít, ha hasonló kikötés a vállalkozást nem terheli; a fogyasztót túlzott mértékű pénzösszeg fizetésére kötelezi, ha a fogyasztó nem teljesít vagy nem szerződésszerűen teljesít." Ptk. 6:104. paragrafus (2) bekezdése a)-j) albekezdéseit.

[50] Ld. a Ptk. 6:105. paragrafusának (1) bekezdésének a)-e) pontjait. (Tisztességtelen általános feltétellel kapcsolatos közérdekű kereset).

[51] Ld. a Ptk. 6:105. paragrafusának (2) bekezdését.

[52] Ld. a Ptk. 6:105. paragrafusának (3) bekezdését.

a közrenddel azonos a jelentéssel a "die gute Sitten" (német,[53] osztrák,[54] svájci[55], francia jog[56]) vagy jószokások[57] (m.j.) kifejezések szerepelnek. A történeti magyar magánjogban a

[53] A német BGB 657. paragrafusában közrendsérelmesnek, azaz jószokáselleneseknek tartja, ha a nyilvános házassági eljegyzés feltételhez, valamely térítményhez, különösen eredmény eléréséhez fűződik. (Ld. PRÜTTING-WEGEN-WEINREICH, BGB Kommentar, 2. Auflage, Luchterhand, 2007, 1265. A hagyományos német jogirodalomban, ld. F. KAHN, Die Lehre vom ordre public, 1898,39, Iherings Jahrbücher,1, 112.

[54] Az osztrák Ptk (ABGB) 26. paragrafusának utolsó mondatában a törvény megszabja, hogy tilosak az olyan jogi személyek, azaz társulatok (unerlaubte Gesellschaften) amelyek a politikai törvények szerint tilosak, vagy pedig szemmel láthatóan ellentétben állnak a biztonsági követelményekkel (Sicherheit), a közrenddel (öffentliche Ordnung) és a jószokásokkal (guten Sitten). Ld. ABGB, Kodex des österreichischen Rechts, Lexis Nexis, Wien, 2010, 21. Az OÁPtk. 879. paragrafusa felsorolásszerűen szabja meg a jószokásellenes szerződéseket, hozzá fűzvén, hogy ezek semmisek: OÁPtk 879.: „(1) A szerződés amely a törvényi tilalmat (gesetzliche Verbot) vagy a jószokásokat sérti, semmis. (2) Különösen a következő szerződések semmisek: 1. ha a házassági szerződés megkötésével kapcsolatos tárgyalásért valaki valamit igér; 1a. ha valaki az orvosi sejtátültetésért való közvetítésért valamit igér; 2. ha valaki valakire egy vitás dolog megőrzését bízza, és a megbízott e dolgot teljes egészében vagy részben maga hasznosítja; 3. ha valaki a remélt örökséget vagy meghagyást még az örökhagyó életében elidegeníti; 4. ha valaki kihasználván a másik fél könnyelműségét, kényszerhelyzetét, tapasztalatlanságát, értelmi fogyatékosságát, vagy függő helyzetét, a maga számára, vagy harmadik személy javára olyan szolgáltatást igér, mely szemmel látható aránytalanságban áll az ellenszolgáltatás értékével. (3) Ilyen az általános üzletköztési feltételekben megszabott feltétel, amely az egyik szerződő felet durván hátrányos helyzetbe hozza. (Ld. ABGB i.m., 98.). Az ABGB 1295. paragrafusának (2) bekezdése szerint, aki a jószokásokkal ellentétben másnak szándékosan kárt okozott, köteles azt megtéríteni (i.m., 134.). Ld. Sittenwidrigkeit, Rudolf WELSER, Bürgerliches Recht, Schuldrecht allgemeiner Teil, Schuldrecht besonderer Teil, Erbrecht, Band II., 13. Auflage, Manz, Wien, 2007, 43,87,127, 157 (Sittenwidrigkeit von Interzessionen mit Familienbezug), 243., Rückforderung wegen Sittenwidrigkeit, 280., Armin EHRENZWEIG szerint az OÁPtk. 879. paragrafusa értelmében semmis az az öröklési szerződés, amely sérti a jószokásokat (gute Sitten). Az ilyen szerződés mindenekelőtt akkor sérti a jószokásokat, ha a szerződés célja jószokásellenes, de akkor is, ha a maga a szerződés egésze jószokásellenes vagy jószokásellenes indítékon alapul (Beweggrunde). Ehrenzweig ilyen esetnek tartja azt, hogy az örökhagyó azért helyezte öröklésjogi előnybe „barátját", mert az segítette őt, vagy részt vett az azonosnemű kapcsolatban. (Ld. EHRENZWEIG, Armin, System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, zweiter Band, zweite Hälfte: Familien und Erbrecht, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1924, 375., IV. p.). Az európai integráció és a nemzeti közrend kapcsolatáról, az osztrák jogirodalomban ld.: E. JAYME, Nationaler ordre public und europäische Integration, Betrachtungen zum Krombach – Urteil des EuGH österreichische Verlagsgesellschaft, Wien, 2000.

[55] A svájci jog jószokásellenes klauzulának (Sittenwidrige Verabredung) tartja a jövőbeni követelések átruházását (GUHL, 7, No 30), azaz az olyan szerződési rendelkezéseket amelyek sértik a kényszerítő jogszabályokat (zwingendes Privatrecht – unabänderliche Vorschriften). Ld., OR (Obligationsgesetz), 19. szakasz 2. bekezdés, 34. szakasz 2 bekezdés. A jogszabály kényszerítő jellege a törvényi megfogalmazásból következik (Wortlaut des Gesetzes), vagy közvetlenül, szószerinti tilalomként jelenül meg. Ld. Theo GUHL, Das schweizerische Obligationengesetz, 9. Auflage, Bearbeitet von Alfred KOLLER, Anton K. SCHNYDER, Jean Nicolas DRUEY, Schulthess, Zürich, 2000, 41. 21. széljegyzet. Egyébként a svájci Kt. 20. szakaszának 1. bekezdése szerint: „Az a szerződés amely lehetetlen, vagy jogellenes tartalommal rendelkezik, vagy sérti a jószokásokat, semmis." A 2. bekezdés szerint, „ha a hiba csak a szerződés egyes részeire vonatkozik, csak ezek semmisek, kivéve, ha a felek a semmis részek nélkül nem kötötték meg volna a szerződést." Ld. Obligationenrecht, Bundeskanzlei, Bern, 1984, 5. A svájci Kt. közvetlenül e szakasz után következő, 21. szakaszban szabályozza az uzsoratilalmat: „Ha a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között létrejövő szembetűnő értékaránytalanság azért állt be, mert az egyik fél kihasználta a másik fél szükséghelyzetét (Notlage), tapasztalatlanságát (Unerfahrenheit), vagy könnyelműségét (Leichtsinn), a sérelmezett fél egyéves határidőn belül nyilatkozhatja, hogy a szerződést nem tartja kötelezőnek és az általa nyújtott szolgáltatást visszaigényli."

[56] A francia Code civil új 1162. szakasza értelmében a szerződés nem derogálhatja a közrendet (l'ordre public) sem szerződési klauzula, sem köztelezettségvállalás útján, függetlenül attól, hogy tudomásuk volt-e a jogellenességről. (Ld. Xavier HENRY, Guy VENANDET, Georges WIEDERKEHR, Pascal ANCEL, Alice TISSERAND-MARTIN, Pascal GIUOMARD, Code civil, 119. édition, Dalloz, Paris, 2020,1350.).

[57] Az 1869. évi IV. törvénycikk a bírói hatalom gyakorlásáról, 19. paragrafusában szól a bírói függetlenségről, melyben megszabja, hogy a bíróságot ítélkezés során csak a törvény köti, hozzá fűzvén, hogy emellett a törvénnyel elismert azaz a törvénybe beemelt szokások is kötelezik a bírót: „A bíró a törvénynek, a törvény alapján keletkezett s kihirdetett rendeletek, a törvényerejű szokás szerint tartozik eljárni és ítélni." Ld. SZALMA József, A bírói függetlenségről a bírói hatalomról szóló 1969. évi IV. törvénycikk fényében, Glossa Iuridica, 2021, VIII. évf. 1-2. sz., 65-78. A hatályos magyar Ptk. 6:63. paragrafusa (5) bekezdésében inkább az üzleti szokásokra (szokványokra) „gondol", mintsem a jogforrásértékű szokásokra, megszabván, hogy a szokványok szerves részeivé válnak a szerződésnek, ha ebben a felek megegyeznek, továbbá az adott üzletágban hasonló jellegű szerződés alanyai által széles körben ismert és alkalmazott szokásról van szó. Az új magyar Ptk. a jóerkölccsel ellentétes szerződést semmisnek tartja. Ugyanis a Ptk. 6:96. paragrafusában megszabja, hogy semmis az a szerződés, mely nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik. Itt a jóerkölcs

két fogalom (jóerkölcs és közrend) korrelációját, azaz egymást helyettesítő (szinonima szerű) jelentését bizonyítja, hogy a Magánjogi törvénykönyv Javaslata 975. paragrafusában előírta, hogy "a jóerkölcsbe *vagy* a közrendbe ütköző szerződések semmisek."[58] A hatályos magyar jogban a "*jóerkölcs*" kifejezés is a közrendhez hasonló jelentéstartalmúnak minősíthető, megsértésének esetében azonos jogkövetkezménnyel jár: "semmis az a szerződés amely ellentétben áll a jóerkölccsel." A közrend (jóerkölcs) jogi sztenderd, imperatív (kényszerítő) jellegű, és magánjogi szerződéssel nem derogálható, a vele ellentétben álló szerződés abszolút semmisséggel sújtott.

b) Erkölcsbe ütköző szerződések

Vitatott, hogy az erkölcsellenes szerződések részeit képezik-e a közrendnek, azaz semmisek-e vagy sem. A szerzők többsége szerint az erkölcsellenes szerződéseket erkölcsi szankciók illetik meg, a jog szempontjából ezek csak akkor semmisek, ha ezeket szerződésket a törvény is tiltja (pl. uzsora). Tehát nem mindegyik erkölcsi érdek képezi részét az közrendnek, hanem csak a jóerkölcs.

Ha a törvény hivatkozik az erkölcsi szabályokra, vagy a jószokásokra, a "jó" prefixszel azt szándékozik kifejezni, hogy nem mindennemű szokás, vagy erkölcsi szabály ellenében megkötött szerződés semmis, hanem csak a "jószokás", vagy a "jóerkölcs" ellenes szerződés. (Sittenwidrige Geschäfte, n., les contrats contre les bonnes moers, fr.). Míg a közrend azon jogelvek összessége, melyeken a társadalom jogi szervezése alapul, addig a jószokások általánosan elfogadott íratlan szabályok, amelyek a társadalom egyes kapcsolattípusait szabályozzák, mint a család, a házasság. Ezek a szabályok hosszabb idő alatt alakulnak ki azáltal, hogy a felek azonos módon viselkednek azonos helyzetekben. A "jó" kifejezés arra utal, hogy a közrendellenesség és az ezt követő semmisségi jogkövetkezmény a bíróság értékítéletén is múlhat. Ehrenzweig a néhai kiemelkedő osztrák professzor képletesen utal arra, hogy a közrend, a jószokások, jóerkölcs, és személyiségi jogok kifejezések tulajdonképpen az íratlan szabályok széles körét foglalják magukban.[59] Planiol, a valamikori nem kevésbé nemzetközileg általánosan elismert francia professzor pedig éppen e kifejezések széleskörű jelentéstartalma miatt utal arra, hogy ezek rendkívüli hatalmat adnak a bíróságnak, mert általuk igen széles körben szabhatják meg a semmisségi jogkövetkezményt.[60] Zimmermann a jószokásellenesség fogalmát absztrakt kifejezésnek és ezért egyúttal szükségesnek tartotta pontosításukat.[61] Az egyes polgári törvénykönyvek – pl. az osztrák OPtk. – e kifejezések tág jelentéstartalmának ellensúlyaként, különösen a jószokások esetében, ezen normatív szintagmák ellenében megkötött szerződéseket csak akkor tartja semmisnek, ha a törvény nemcsak általában, hanem a jogszabály rendelkező részében konkrét tényállás leírásával, külön hivatkozik rájuk.

---

kifejezés alatt a törvény funkcionálisan hasonló jelentéstartalmú kifejezést ért mint más Ptk-ban a jószokások, vagy a közrend. Ugyanakkor a Ptk. 6: 95. paragrafusában előírja, hogy semmis az a szerződés, mely jogszabályba ütközik (itt azt kellett volna pontosítani: kényszerítő jogszabályba ütközik), vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek. A Ptk. megengedő jogszabályaival ellentétes, vagy ezeket megkerülő szerződés, érvényes, mivel a felek éltek a Ptk.-ban meghirdetett szerződéskötési szabadság jogával. /Ld. a Ptk. 6:59. paragrafusát (Szerződési szabadság): „1) A felek szabadon köthetnek szerződést, és szabadon választhatják meg a másik felet. (2) A felek szabadon állapítják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól (hozzá kellett volna tenni: a felek) egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja."

[58] Ld. TÉRFY Gyula és TÁRFY Béla (összeállította és jegyzetekkel ellátta), Igazságügyi zsebkönyvtár, harmadik kiadás, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1936, Magánjogi Törvénykönyv Javaslata, 241. Magyarország magánjogi törvénykönyve. E törvényjavaslatot a korabeli igazságügyminiszter 1928. évi március hó 1. napján 500. számjelzéssel terjesztette az Országgyűlés Képviselőháza elé. Ld. Magyarország Magánjogi Törvénykönyvének törvényhozási tárgyalásáról szóló 1931: XXII. t.c.-et. (TÉRFFY, i.m. 134.)

[59] Ld. Armyn EHRENZWEIG, System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, i.m. II. kötet, 174.

[60] Ld. PLANIOL, Droit civil, tom I. 294.

[61] Ld. ZIMMERMANN R., Sittenwidrigkeit und Abstraktion, Juristische Rundschau, 2/1985, 48.52. A szerző megállapítja, hogy nem arról van szó, hogy a felek erkölcsösnek tartják-e szerződésüket, hanem arról, hogy mit szól az erkölcs a szerződésükről.

2.3. A közrendsérelmes szerződések jogkövetkezményei

2.3.1. A hivatkozási jog

Hivatkozási joggal rendelkeznek azok a jogalanyokat, akik a közrendsérelmes szerződések teljesítési kérelme esetén a szerződés semmisségére hivatkoznak a kereset elutasítása céljából, vagy azokat, akik semmisségi keresetet nyújthatnak be. A közrendsérelmes szerződésekre jellemző, hogy a hivatkozási jog széleskörű, hogy a bíróság hivatalból jár el, pl. felvehet olyan bizonyítékot is, amelyet a felperes nem javasolt, továbbá az, hogy a rosszhiszemű fél hivatkozási joga több jogrendszerben korlátozott.

2.3.1.1. "Bárki" hivatkozása a külföldi jogrendszerekben

A közrendsérelmes szerződések semmisségére a legtöbb európai jogrendszerben (pl. a német, francia, osztrák, svájci) bárki (érdekelt és nem érdekelt, pontosabban személyesen nem érintett) hivatkozhat, azaz a semmisség megállapítása és jogkövetkezményeinek megszabása céljából keresetet indíthat a bíróság előtt. Vélelmezhető, hogy a semmisség megállapítása és jogkövetkeményeinek kiszabása iránt elvi éllel "mindenki" érdekelt. Arról is szó volt már, hogy a magyar jogban ez a hivatkozási jog, azaz a közrendsérelmes szerződések megtámadási joga, némileg szűkebb, mert csak a jogi értelemben vett érdekeltet, vagy törvényben megszabott jogalanyt (pl. uzsora esetében az ügyészt) illeti meg. Ugyan a közrendsérelmes szerződés kezdettől fogva (ab initio) és közvetlenül a törvény elrendelése alapján (ex lege, tehát megtámadás hiányában is) semmis, ám a bírósági megállapítás és különösen a konkrét körülményektől függő jogkövetkezmények rendezése, legtöbbször elengedhetetlen eljárás és legtöbbször gyakorlati okok miatt nem mutatkozik elegendőnek a puszta absztrakt semmisség vagy a jogkövetkezmények kiszabása nélküli semmisségi megállapítás.

2.3.1.2. A bíróság ex offitio – hivatalból való eljárása

A semmisséget a magyar Ptk. szavai szerint a bíróság hivatalból "észleli".[62] Ez azonban a bevett magyar bírói gyakorlat szerint nem azt jelenti, hogy a bíróság maga indítványozhatja a semmisségi pert. A hivatalból való eljárás más jogrendszerben is elfogadott, de ott annyit jelent, hogy amennyiben a bíróság előtt egy szerződés más oknál fogva, pl. teljesítés, vagy felmondás miatt perelt és közben "észleli", azaz gyanítja, sejti hogy semmis szerződésről van szó, akkor félbeszakítja a tárgyalt ügyben az eljárást, majd értesíti az ügyészt az addig előtte folyó ügyről és a semmisség lehetőségéről, s felkéri őt, hogy záros határidőn belül nyújtsa be semmisségi keresetét, amennyiben úgy ítéli meg, hogy semmis, közrendsérelmes szerződésről van szó. Ha az ügyész e határidőn belül nem nyújtja be semmisségi keresetét, a bíróság folytatja a felfüggesztett perben az eredeti kereseti kérelem szerinti eljárást, kiindulván abból, hogy a szerződés érvényes. Az új Ptk. szerinti magyar praxis nem ismeri ezt az eljárási módot, úgyhogy vitás maradt, hogy a Ptk. mit ért azon, hogy a bíróság hivatalból észleli a semmisséget. Nyilván nem arra "gondolhatott" a jogalkotó, hogy a más pertárgyú keresettel bíróság elé tárt jogvita esetén minden egyéb indítványozás nélkül, maga, hivatalból állapítsa meg a semmisséget. Azért nem járhat el így, mert a polgári perben a bíró nem lehet egyidőben felperes és ítélkező alany. Ez ellentétben állna a polgári per lényegével és más jogrendszerben is kizárt.

[62] A Ptk. 6:88. paragrafusa (1) bekezdésének második mondata szerint: „A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség, a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli." Ld. Ptk. Patrocínium, Budapest, 2024, 246.

2.3.1.3. A felek semmisségi indítványozási joga

Egyértelmű, hogy a sérelmet szenvedett és érdekelt fél, pl. az uzsoránál a függő helyzetben levő kihasznált fél jogosult a semmisségi kérelem benyújtására. Vitás azonban az, hogy a rosszhiszemű szerződő fél, tehát az, akinek kezdettől fogva tudomása volt, vagy tudomása kellet volna legyen a semmisségről, indítványozhatja-e a semmisségi pert. Erről a külföldi, főként a francia jogban két egymástól eltérő, majd egy harmadik, kompromisszumos álláspont alakult ki. Az első szerint mind a jóhiszemű, mind a rosszhiszemű fél indítványozhatja a semmisségi pert, mert a közérdek megköveteli, hogy a semmiségre mindenáron fény derüljön. A második álláspont szerint, a bíróság megtagadhatja, elutasíthatja a rosszhiszemű szerződő fél semmisségi kezdeményezését, azért, mert aki maga is vétkes a semmisségért, a semmisség megállapításából nem «húzhat» hasznot. A francia bírósági gyakorlat szimbolikus meghatározása szerint «senki sem hivatkozhat eredményesen a saját szégyenére». Más szóval, ha a szerződő felek egyikének tudomása volt a szerződés semmisségéről, ez a fél utólag, álszent módon, nem kérheti a bíróságtól a semmisség megállapítását, különösen abban a reményben, hogy ebből haszna lehessen. A harmadik francia álláspont szerint a rosszhiszemű szerződő fél semmisségi kereseti kérelmét a bíróság tárgyalás végett elfogadhatja, azaz megindíthatja a semmisségi eljárást, de nem köteles, hogy a felperes kérelme szerinti jogkövetkezményt mondja ki, hanem ettől eltérhet, ettől eltérő határozatot hozhat.

A magyar Ptk. értelmében A fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség következményeinek alkalmazását is kérné.[63] E rendelkezés azt jelenti, hogy a felek megtámadási jogát a Ptk. nem fűzi a felek jóhiszeműségéhez, elvben a keresetet tehát mind a jóhiszemű, mind a rosszhiszemű fél is benyújthatja. A rendelkezés azt is jelenti, hogy mindkét fél csupán megállapítási keresettel élhet, anélkül, hogy az egyéb jogkövetkezményekre való marasztalást, pl. az előző helyzet helyreállítását, a restitúciót is igényelné. Ha a fél csak a semmisség megállapítására irányuló keresettel élt a bíróság ítéletét nem terjeszti ki a jogkövetkezményekre, mert eziránt az ilyen keresetben nincs megfelelő igény (petitum).

2.3.1.4. Az ügyész hivatkozási, perlési joga a magyar jogban

Közérdek megsértése, azaz közrendsérelmes szerződések esetében (pl. uzsorás szerződésnél) az ügyésznek jogában áll a szerződés semmisségének kezdeményezése a bíróság előtt. Igaz, a törvénykönyv meghatározása szerint e kereset fakultatív, tehát az ügyész mérlegelésétől, döntéstől függ, hogy benyújtja-e a semmisségi keresetet. A Ptk. és a Vhr. e keresetet részletesen szabályozván közérdekű keresetnek nevezi.

2.3.2. A közrendsérelmes szerződések érvénytelenségének kezdő időpontja (ex lege ab initio hatálytalanság), a megtámadási határidő

A közrendsérelmes szerződések kezdettől fogva, a szerződés megkötésének időpontjától érvénytelenek, semmisek, nem váltanak ki kötelmi jogi joghatást. A közrendsérelmes szerződésre úgy kell tekinteni, mintha meg sem kötötték volna.[64] A semmisség a törvény alapján lép fel (ex lege). Elvben tehát, a szerződés semmisségéhez nem kell megállapítási kereset és bírósági ítélet. A semmisség megállapításhoz nem szükséges semmisségi kereset. Ám elvben bármelyik fél, vagy érdekelt harmadik személy benyújthatja a megállapítási keresetet anélkül, hogy a jogkövetkezményekre való marasztalást igényelné. Lehetséges azonban a komplex kereset, azaz az olyan, amely egyidőben igényli a semmisség megállapítását és a konkrét jogkövetkezmények

[63] Ld. a Ptk. 6:108. paragrafusának (2) bekezdését. In. Ptk. Patrocínium, Budapest, 2024, 252.

[64] A magyar Ptk. 6:108. paragrafusa értelmében érvénytelen szerződésre jogosultságot alapítani és a szerződés teljesítését követelni ne lehet. A francia Code civil 1178. szakasza 2. bekezdésének meghatározása szerint a semmis szerződés olyan mintha sohasem kötötték volna meg (Le contrat annulé est censé n'avoir jamis existé).(In: Code Civil, Dalloz, Paris, 2020, 1396.)

elrendelését. A közrendsérelmes szerződések sajátossága az, hogy az ilyen szerződések megtámadását és a jogkövetkezmények igénylését hivatalból elvégezheti az ügyész.

A klasszikus jogirodalom szerint a semmis, külön a közrendsérelmes szerződés elleni fellépésnek nincs határideje. Ugyanis a közrendsérelem nem évül el.

A hatályos magyar jogban: A szerződés időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé válik, ha az *érvénytelenségi okot a felek utólag kiküszöbölik*, vagy annak más okból való megszűnése esetén a szerződési akaratukat megerősítik. Az érvénytelen szerződés érvényessé válása esetén a szerződő felek úgy kötelesek egymásnak teljesíteni és az érvényessé válást követő szerződésszegésért úgy felelnek, mintha a szerződés megkötésétől fogva érvényes lett volna. Ha az érvénytelenségi okot a felek utólag kiküszöbölik, és abban állapodnak meg, hogy a szerződés a jövőre nézve válik érvényessé, az addigi teljesítéseket az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazásával kell rendezni". Utaltunk már arra, hogy a semmis szerződések általános érvénnyel, bármely semmisségi ok esetében a legtöbb jogrendszerben nem konvalidálhatók, kivéve a formahiányos szerződést. A megtámadható szerződések konvalidálhatók, az okok elhárításával. A magyar Ptk. itt nem differenciál, nem szorítkozik csak az akarathibás szerződések felek általi korrekciója útján történő érvénybentartásra, hanem más abszolút semmisség miatti érvénytelenségre is. Ez azért nem szokásos, sőt kritikát érdemlő megoldás, mert a semmis szerződés, de különösen a közrendsérelmes, jogkövetkeményeinek megszabása nem a felek dolga, hanem a bíróságé, mivel itt közérdeksérelem áll fenn. Ha a felek magánérdekét sérti a szerződés akarathiba miatt, a felek korrekciója által való érvényben tartás jogos. Ám ha a szerződés közérdeket sért, nem a felekre kell bízni a szanációt, azaz a "szanációt" csak kivételes esetekben kellene megengedni, mint pl. a formahiányos szerződésnél.

2.3.3. Az előző helyzet helyreállítása (in integrum restitutio) – egy- és kétoldalú helyreállítás

A magyar Ptk. értelmében "(1) Érvénytelen szerződés esetén bármelyik fél kérheti a nyújtott szolgáltatás természetbeni visszatérítését, ha maga is természetben visszatéríti a számára nyújtott szolgáltatást. A visszatérítési kötelezettség az elévülési vagy az elbirtoklási idő elteltétől függetlenül terheli az eredeti állapot helyreállításával terhelt felet. Az eredeti állapot helyreállítása során gondoskodni kell a szolgáltatások eredeti értékegyensúlyának fenntartásáról."[65]

A francia jog szerint közrendsérelmes, semmis szerződésre úgy kell tekinteni, mintha a felek meg sem kötötték volna, ezért az alapvető jogkövetkezmény az előző helyzet helyreállítása (restitutio in integrum). A semmis szerződés jogkövetkezményei, azaz a visszaszolgáltatás függ attól, hogy a felek a jogkövetkezmények igénylésének időpontjáig teljesítettek-e vagy sem. Ha a semmisség bírósági megállapításának időpontjáig a felek még nem szolgáltattak, akkor a semmisség megállapítása után többé nem kötelesek, a kötelem megszűnik. Ha mindkét fél már teljesítette vállalt szolgáltatását, mindketten vissza kell, hogy adják a szolgáltatást (kétoldalú restitúció). Ha csak az egyik fél szolgáltatott, a másik nem, akkor annak a félnek, aki fogadta a szolgáltatást vissza kell adnia a szolgáltatást, maga, aki még nem szolgáltatott, többé nem tartozik, mert a szerződés, a jogalap megszűnt (egyoldalú restitúció).

A kötelmi jogi reform után a francia Code civil-ben a 2016-ban számos (összesen kilenc) kiegészítés történt éppen a semmis szerződéseknél történő helyreállítási szabályok tekintetében. [66] Igaz, ezek a szabályok egyúttal a szerződés felbontása esetén érvényesülő restitúcióra is alkalmazhatók. Az előző helyzet helyreállítása főszabályként *természetben* történik, ami azt jelenti, hogy egy dolog vagy a pénzbeli szolgáltatás visszaszolgáltatása útján.[67] *E*gyedileg meghatározott d*olog visszaszolgáltatása*

[65] Ld. a Ptk. 6:112. paragrafusát (Eredeti állapot helyreállítása).

[66] Ld. Code civil, Dalloz, Paris, 2020, art. 1352, 1352-1-1352-9, i.m., 1866-1873.

[67] V.ö. a francia Code civil 1352. szakaszával: La restitution d'une chose autre que d'une somme d'argent a lieu en nature ou, lorsque ce la impossible, en valeur, estrimée au jour de la restitution. (In: Code civil, Dalloz, Paris, 2020, 1866.).

időközben lehetetlenülhet, pl. erőhatalom, harmadik személy hatása, vagy a jogosult fél használata (fogyasztása) miatt. Ha az *egyedi dolog nem adható vissza*, akkor ennek *pénzbeli értékét* kell visszaszolgáltatni, a visszaszolgáltatás időpontjában fennálló értékben. Ha a dolog *fajlagos* és ilyetén helyettesíthető, akkor a visszaszolgáltatás azonos fajú, minőségű és mértékű dolog visszaszolgáltatásában nyilvánul meg.[68] *Pénzösszeg* visszaadása (pl. a francia jogban) a leszerződött értékben a nominalizmus elve szerint történik, kivéve, ha a pénz vádsárlóértéke időközben súlyosan csökkent, ekkor számításba jöhet a valorizáció[69] *Gyümölcs* visszaadása pénzben történik.[70] *Használat* (juissance) helyreállítása pénzben történik. Pl. bérleti szerződés helyreállítása esetén, a bérlőnek a bérelt dolog visszaadása mellett, ennek jogi vagy tényleges gyümölcseit is helyre kell állítani, mégpedig a használat pénzbeli értékében).[71]

2.3.4. A rosszhiszemű fél jóhiszemű félnek járó kártérítési kötelezettsége

A francia Code civil kötelmi jogi reformja keretében a 2016. évi módosításokban kifejezetten rendelkezik arról, hogy a rosszhiszemű szerződő fél, vagyis akinek tudomása volt, vagy tudomása kellett volna lennie arról, hogy a szerződés közrendsérelmes, semmis, köteles a másik, jóhiszemű szerződő félnek megtérítenie azt a kárt, ami a szerződés semmisségéből ered.[72] A magyar Ptk. erről kifejezetten nem rendelkezik.

2.3.5. A konvalidáció és a konverzió; a szerződés kivételes érvényessé válása bírósági határozat vagy a felek akarata alapján

A közrendsérelmes szerződéseknél *főszabály* szerint a *konvalidáció,* azaz a szerződés érvényesítése a hiba kiküszöbölésével *kizárt*. Ugyan a formahiányos szerződés, mint már volt róla szó, teljesítéssel érvényessé válik, kivéve, ha a formakötelességet a törvény közérdek védelme céljából irányozta elő. A semmis szerződés csak *konverzió* útján tartható érvényben, vagyis a felek indítványozására, a tilos szerződésnek egy másik hasonló szerződéssé való, bírói közreműködéssel történő, átalakításával.[73]

Az új magyar Ptk. a főszabály alól *kivételeket* is előirányoz, nevezetesen lehetővé teszi a bírósági érvényessé nyilvánítást visszamenő hatállyal[74]. Ugyanakkor a Ptk. kivételesen elő irányozza a

---

[68] V.ö. a francia Code civil 1352 szakaszát (Ord. 216-131 du 10. févr. 2016). Ld. a megelőző lj.-ben az eredeti francia szöveget. Magyar fordításban: „Ha a dolog visszatérítése nem lehetséges, a helyreállítás megtörténhet egy másik dolog átadása útján, vagy pénzbeni ellenértékben a visszaszolgáltatás időpontja szerint fennálló érték szerint. (Code civil, Dalloz, Paris, 2020, 1866. o). A Code civil 1351. szakasza értelmében, ha a lehetetlenülés erőhatalom útján állt be, az adós mentesül a visszaszolgáltatás alól. Ld. in Code civil. i.m., 1865.

[69] Ld. PENIN, Retsitution, nullité, vices chachés et defaut de conformité, CCC (Contrats, Concurrence, Consomation), 2016, étude 9. Vétel esetében a Code civil 1352-2. szakasza szerint a vételárat kell vissza fizetni. (Ld. Code civil. Dalloz, Paris, 2o2o, 1869.). Ld. SZALMA József, Értékmegőrző (valorizációs klauzulák) a tartós pénzkötelmekben, in: SÁNDOR István – CIFRUSZ György (szerk.), Kihívások a magánjog területén a 2020-as évek elején, - Szladits Károly professzor tiszteletére. Dunaszerdahelyen 2023. szeptember 21.-én tartott konferencia előadásainak szerkesztett változata, Közjegyzői Akadémiai Nyomda, Budapest, 2024, 129.

[70] Ld. Code civil, art. 1352-3 (Ord. No 2o16-131 du 1o févr. 2o16, art. 3), in Code civil, Dalloz, Paris, 2020, 1869. (restitution des fruits).

[71] Ld. Code civil, 1352-3, Code civil, i.m. 187.

[72] Ld. a Code civil 1178 szakaszának 4. bekezdését: Az a szerződő fél aki kéri a szerződés megsemmisítését, az általános szerződési kárfelelősségi szabályok szerint követelheti a másik féltől a semmisségből származó kárának megtérítését. (Ld., Code civil, 119. édition, Dalloz, Paris, 2020, 1396.).

[73] V.ö.: BOUJEKA, La conversion par reduction: contribution à l'étude des nullités des actes juridiques, RTD com.(Revue de trimestrielle de droit commercial – Dalloz), 2002, 223.; LIPINSKI, La conversion des actes juridiques, RRJ (Revue de la recherche juridique – Droit prospectif), 2002, 1167.; PERRIN, La conversion par reduction des actes et des personnes juridiques, thèse, Dijon, 1911.

[74] A Ptk. ugyanis megszabja hogy (1) az érvénytelen szerződést a bíróság a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilváníthatja, ha a) az érvénytelenség miatti érdeksérelem a szerződés megfelelő módosításval kiküszöbölhető; vagy b) az érvénytelenség oka utóbb megszűnt. (2) Az érvénytelen szerődés érvényessé nyilvánítása esetén a szerződő felek úgy kötelesek egymásnak teljesíteni, és az érvényessé nyilvánítást követő

szerződés érvényessé válását a felek akaratából.[75]

A közrendsérelmes szerződések esetében kérdés, hogy a kivételes érvényesítés számításba jöhet-e. Erre a kérdésre a Ptk. kifejezetten és elvi éllel nem ad választ. De lege ferenda, úgy gondolom, hogy főszabályként a közrendsérelmes szerződés a szerződő felek akaratából, az érvénytelenségi ok kiküszöbölésével nem érvényesíthető. Ez csak a bíróság közreműködésével érhető el.

2.3.6. A nemo auditur szabálya és a jogalap nélküli gazdagodás

A nemo auditur turpitudinem allegans szabálya azt jelenti, hogy a rosszhiszemű szerződő fél, vagyis az *akinek kezdettől fogva tudomása volt arró, hogy a szerződés közrendsérelmes, semmis, nem hivatkozhat a semmisségre*. Pl. a francia jogban, ha a rosszhiszemű fél ellenében teljesítési kérelem indul, az alperes nem utasíthatja vissza a keresetet semmisségi kifogással. Vagy, ab initio, a rosszhiszemű fél nem kérheti a szerződés semmisségének megállapítását. Ez azonban bizonyos tényállás feltételével az egyik fél alaptalan gazdagodásához (condictio indebiti) vezethet. Ugyanis, amennyiben a semmisség megállapításáig a rosszhiszemű fél teljesített, a jóhiszemű pedig még nem, mivel a rosszhiszamű nem hivatkozhat a semmisségre, nem is követelheti szolgáltatásának vissza adását. Mivel a jóhiszemű fél még nem teljesített, a továbbiakban, a semisség megállapítását követően, nem is tartozik vállalt szolgáltatásával. Ilymódon azonban a jóhiszemű félnél marad a rosszhiszemű fél szolgáltatása, ami jogalep nélküli gazdagodást jelentene. A francia jog, azaz semmisségi doktrína ezt úgy oldotta meg, hogy a rosszhiszemű fél szolgáltatását jogalap nélküli gazdadodás alapján benyújtott keresettel igényelheti vissza. A magyar jogirodalomban vitás volt, hogy a jogalap nélküli gazdagodás szankciója helyettesíthető-e a kártérítési sznakcióval.[76]

A magyar Ptk. általános alapelvként, tehát a szerződési jogra is érvényes módon hírdeti meg, hogy «*felróható magatartására* előnyök szerzése végett *senki sem hivatkozhat*.»[77] Ugyanakkor a Ptk. elő irányozza, hogy «aki másnak rovására *jogalap nélkül jut vagyoni előnyhöz*, köteles ezt az előnyt visszatéríteni. Nem köteles vissza téríteni a gazdagodást, aki attól a visszakövetelés előtt elesett, kivéve, ha a) rosszhiszeműen jutott a gazdagodáshoz; vagy b) a gazdagodás megszűnésével kapcsolatban felróhatóság terheli.»[78]

A magyar Ptk. a semmisségnél előállt alaptalan gazdagodást, azaz a restitúciót természetbeni helyreállítás ellehetetlenülése esetében a pénzbeli megtérítését irja elő, megszabván, hogy: «ha a szerződés nem nyilvánítható érvényessé, és a szerződéskötés előtt fennállt helyzetet természetben *nem lehet vissza állítani*, a bíróság elrendeli az *ellenszolgáltatás nélkül maradt szolgáltatás ellenértékének pénzbeli megtérítését*. Ezt a jogkövetkezményt alkalmazhatja a bíróság abban az esetben is, ha az eredeti állapot helyreállítása valamelyik fél lényeges jogi érdekét sérti. A fél *nem köteles az ellenszolgáltatás nélküli szolgáltatás ellenértékének megtérítésére*, ha bizonyítja, hogy a *neki teljesített szolgáltatást visszatéríteni olyan okból nem tudja, amelyért a másik fél felelős*. Ha a fél a szolgáltatás ellenértékét megfizette, *kérheti annak visszatérítését akkor is, ha ő maga a számára teljesített szolgáltatást visszatéríteni nem tudja, és bizonyítja,*

---

szerződésszegésért úgy felelnek, mintha a szerződés megkötésétől fogva érvényes lett volna. [a Ptk. 6:110. paragrafusának (1) és (2) bekezdései]

[75] "(1) A szerződés a megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé válik, ha az érvénytelenségi okot a felek utólag kiküszöbölik, vagy annak más okból való megszünse esetén a szerződési akaratukat megerősítik. (2) Az érvénytelen szerződés érvényessé válása esetén a szerződő felek úgy kötelesek egymásnak teljesíteni és az érvényessé válást követő szerződésszegésért úgy felelnek, mintha a szerződés megkötésétől fogva érvényes lett volna. (3) Ha a felek az érvénytelenségi okot utólag kiküszöbölték, és abban állapodnak meg, hogy a szerződés a jövőre nézve válik érvényessé, az addigi teljesítéseket az érvénytelenség jogkövetkezményeinek alkalmazásával kell rendezni." [Ptk. 6:111. paragrafusának (1)-(3) bekedései]

[76] Ld. VÉKÁS Lajos, Érvénytelen szerződés és jogalap nélküli gazdagodás, Magyar Jog, 7/2003. sz. 385-400., uő, in Liber Amicorum studia Weiss dedicata, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2002, 289-318. WELLMANN György, A szerződés érvénytelenségének szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben, Jogtudományi Közlöny, 2014 február, 61-70., alaptalan gazdagodás pénzbeli megtérítése, 68.

[77] Ld. Ptk. 1:4. paragrafusának (2) bekezdését (Az elvárhatóság elve. Felróhatóság).

[78] Ld. a Ptk. 6:579. paragrafusát (jogalap nélküli gazdagodás).

hogy ennek oka olyan körülményre vezethető vissza, amelyét a másik fél felelős. Uzsorás szerződés esetén a bíróság egészben vagy részben elengedheti a visszatérítést, ha a sérelmet szenvedő felet részletfizetés engedélyezése esetén is súlyos helyzetbe hozná; a sérelmet okozó fél a kapott szolgáltatásból az aránytalan előnynek megfelelő részt a sérelmet szenvedő félnek köteles visszatéríteni.»[79]

2.3.7. A közrendsérelmes szerződés és a részleges semmisség

Általában a részleges semmisség szabályai azt a lehetőséget irányozzák elő, hogy *a semmis szerződés jogszerű része érvényben marad*, ha a bíróság a szerződésnek csupán a jogellenes klauzuláit helyezi hatályon kívül. Ez a lehetőség csak abban az esetben áll fenn, ha a semmis részek nélkül a szerződés többi rendelkezései egymagukban érvényesíthetők és amennyiben e rész is megfelel a felek akaratának, azaz a felek akarják az ilyen csonka szerződést is.[80] A magyar Ptk. itt vélelmezi a felek akaratát, azaz csak akkor érvényteleníti az egész szerződést, ha feltehető, hogy a felek az érvénytelen rész nélkül a szerződést nem kötötték volna meg.[81] Értelemszerűen, ha a szerződés lényeges elemei (essentialia negotiti) semmisek, semmisek a mellékes elemek (incidentalia negotii) is. Egyrészt a mellékes elemek azért semmisek, ha semmisek a fő elemek, mert egymagukban nem állhatnak meg, másrészt azért, mert a mellékes elemek szoros, azaz egymástól függő (akcesszórius) kapcsolatban állnak a fő elemekkel. Tehát azért, mert a fő elem érvényétől függ a mellékes elem. (Ilyen pl. a kamatszolgáltatás és a vételár kapcsolata. Nincs kamatszolgáltatás, ha a vételár nem fizetendő, azaz, ha a vételár semmis, a kamatszolgáltatás is semmis).

A svájci jog és elmélet a részleges semmisségnek egyik változatáról az ún. *módosított részleges semmisségről* szól. Ugyanis, ha a bíróság semmisnek minősíti a szerződés egyes rendelkezéseit, a szerződés módosítható oly módon, hogy a semmis részek, klauzulák pótlására kerül sor (modifizierter Teilnichtigkait)[82], annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a részleges semmisség miatti teljes semmisség. A szűkebb értelemben vett részleges semmiség (schlichter Teilnichtigjkeit) esetében a megsemmisített részek pótlására nem kerül sor. Habár ezt a lehetőséget a magyar Ptk. kifejezeten nem írja elő, a részleges semmisségről, valamint a semmisségről szóló általános rendelkezések nem zárják ki a fenti értelemben vett módosított részleges semmisség alkalmazását. Maga a svájci jog[83] sem szól a részleges semmisség módosított változatáról, ez a változat a praxis és az elmélet alkotása. A relatív semmisség esetén, amikor a tévedés csupán a szerződés egyes részeire vonatkozik, a svájci bírói gyakorlat a részleges semmisség szabályait analóg módon alkalmazza.[84]

---

[79] Ld. a Ptk. 6:113. paragrafusának (1)-(3) bekezdéseit.

[80] Ld. pl. Philippe SIMLER, La nullité partielle des actes juridiques, diss., Pichon-Durand, Auzias, Paris, 1969., 9-10. Simler a részleges semmisségnél egyes klauzulák semmisségéről szól. Így pl. (ld. Simler, i.m. 297.) az indokolatlan vagy jogellenes felelősségkizáró klauzulák semmisek, ezáltal érvényesülhet a szerződés megszegéséből származó kárfelelősség. Semmis az a szerződési klauzula, amely kizárja a büntetőjogi felelősséget. Ld. SZALMA József, A kárfelelősség alapelvei – A kárfelelősség feltételei, mértéke és módja az európai és a magyar magánjogban, KRE ÁJK, Budapest - L'Harmattan, Paris, 2023, szerződési felelősség, ad 86, ad 108.

[81] Az új Ptk. szavai szerint „(1) ha az érvénytelenségi ok a szerződés meghatározott részét érinti, az érvénytelenség jogkövetkezményeit a szerződésnek erre a részére kell alkalmazni. A szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés akkor dől meg, ha feltehető, hogy a felek azt az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg. (2) Fogyasztói szerződés részbeni érvénytelenség esetén csak akkor dől meg, ha a szerződés az érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető." Ptk. 6:114. paragrafusának (1) és (2) bekezdésr. (Részleges érvénytelenség). A német jogban ld., DAHMEN, Teilweise nichtige Rechtsgeschäfte, Beiträge zu par. 139, 323 und 138 BGB, Dissertation, Göttingen, 1949, 32-41.

[82] Ld. Theo GUHL, Schweizerische Obligationenrecht, Schulthess Verlag, Zürich, 2000, 45. 40. széljegyzet.

[83] Ld. OR, 20. szakasz 2. bekezdés.

[84] Ld. Theo GUHL, Schweizerische Obligationenrecht, Schulthess Verlag, Zürich, 2000, 145. 29. széljegyzet.

A német BGB 139. paragrafusa értelmében, ha a jogügylet egy része semmis, az egész jogügylet semmis, kivéve, ha felek a semmis rész nélkül is megkötötték volna a szerződést.[85] Ez azt jelenti, hogy a német jogban a részleges semmisség esetében is a szerződés teljes semmissége a főszabály. Kivételt képez az az eset, ha a felek a semmis rész nélkül is megkötötték volna szerződést.[86] Ez azt jelenti, hogy a német BGB a részleges semmisséget gyakorlatilag a felekre bízza, tehát tőlük függ, hogy a semmis rész nélkül megkötötték volna-e a szerződést.[87]

A hatályos magyar Ptk. közvetlenül nem ad választ arra a kérdésre, hogy szemben az „egyszerű" semmisséggel, melynél a részleges semmisség lehetséges, – a közrendsérelmes szerződéseknél lehetséges-e a részleges semmisség. A válasz szerintem (de lee ferenda) attól függ, hogy a közrendsérelem a szerződés egész tartalmát érinti, sújtja-e, vagy csak egyes klauzuláit. Ha az előbbiről van szó, a részleges semmisség nem alkalmazható.

3. Összegzés

A közrendsérelmes szerződések külön kategóriáját képezik a semmis szerződéseknek. A közrendsérelmes szerződések olyan szerződések, amelyek megszegik azokat az alapvető elveket és alaptörvényi, közjogi jogszabályokat, ezáltal a közérdeket, amelyeken a társadalom jogi szervezése nyugszik, valamint azokat, amelyek szavatolják az Alaptörvényben előírt elidegeníthetetlen, törvénnyel csak kivételesen megszüntethető, vagy korlátozható alapvető jogokat, az élet, a testi épség, az egészség és a szabadság tekintetében. A közrendsérelmes szerződés szintagmája gyakorta egymást kiegészítően szerepel a jószokásellenes és a jóerkölcsellenes szerződések kifejezésekkel. A jószokásellenes szerződések olyan szerződések, amelyek ellentétben állnak a hosszabb idő alatt azonos helyzetekre vonatkozóan kialakult íratlan szabályokkal, amelyeknek elfogadásáról, alkalmazásáról általános vélemény alakult ki. Nem minden szokás része a közrendnek, hanem csak az a szokás, amelyre adott tényállásra nézve utal a törvény, vagyis, csak a jószokások. Míg a tágabb értelemben vett erkölcsi szabályok minden szegmentumában nem, a jóerkölcs is része a közrendnek. A jóerkölcs azt jelenti, hogy nem minden erkölcsi szabály vezet a semmisséghez, hanem csak a jó erkölcs, azaz az, amely általános vélemény szerint elfogadott, mindenkit egyaránt kötelez, vagy az, amelynek alkalmazására adott jogszabály utal, vagy az, amelyet jogszabály átvett (beemelt) a jogrendbe.

A közrendsérelmes szerződések semmisek és ezen belül a semmisségi szabályok legsúlyosabb következményeit vonják magukkal, tehát főszabályként nem tarthatók érvényben konverzió (engedélyezett szerződéssé való átalakítás, bírói közreműködéssel) útján, mint más „egyszerű" semmisségi esetben. Tilos szerződések abban különböznek a közrendsérelmes szerződésektől, hogy az előbbiek az adott tényállás leírásával külön nevesítettek és a hozzájuk a törvény által adaptált semmisségi jogkövetkezmények alkalmazhatók. Tilos szerződések tehát abban különböznek a közrendsérelmes szerződésektől, hogy az előbbiek konkrét, az utóbbiak absztrakt tilalmon alapulnak. A tilos szerződések általában semmisek, azonban bizonyos esetekben érvényben tarthatók. Pl. a *felén túli sérelem* (a szolgáltatások feltűnő aránytalansága a visszterhes

[85] Ld. BGB Par. 139 Teilnichtigkeit. Ist ein Teil eines Rechtsgeschäfts nichtig, so ist das ganze Rechtsgeschäft nichtig, wenn nicht anzunehmen ist, dass es auch ohne den nichtigen Teil vorgenommen sein würde. In: BGB 84. Auflage, München, Beck Texte in dtv, 2019, 29.

[86] Ld. NATTER, Die teilweise Nichtigkeit der Rechtsgeschäfte, BGB Par. 139, Dissertation, Tübingen,1907; ANDRÉ, Einfache, zusammengesetzte, verbundene Rechtsgeschäfte, in Festgabe für Enneccerus, Marburg, 1913; HERZOG, Quantitative Teilnichtigkeit, Dissertation, Göttingen, 1926; LANG, Teilweise Nichtigkeit der Rechtsgeschäfte, Par. 139 BGB, Rechtswissenschaftliche Studien, Heft 32, Berlin, 1926; SPETHMANN, Zur Wirkung der Teilnichtigkeit, Ein Beitrag zu Par. 139. BGB, Dissertation, Kiel, 1930; JOSEPHTAHL, Die Vorschriften über die Teilnichtigkeit von Rechtsgeschäften (Par. 139 BGB und Art. 20 Abs 2 OR), Dissertation, Basel,1933; DAHMEN, Teilweise nichtige Rechtsgeschäfte, Beiträge zu Par. 139, 313 und 138 BGB, Dissertation Göttingen, 1949; LAPPE, Die Teilnichtigkeit des gesetz- oder sittenwidrigen Rechtsgeschäftes, Dissertation, München 1950.

[87] Ld. Philippe SIMLER, La nullité partielle des actes juridiques, diss., Pichon-Durand, Auzias, Paris, 1969., 419.

szerződésekben) esetén a szolgáltatások kiegyenlítése révén. Tilos szerződés lehet a *formahiányos* szerződés, amennyiben a törvény adott szerződéstípusra nézve kötelező alaki kelléket irányzott elő. De tilos a *fradolózis* szerződés is, azaz az olyan, amely egyezik a törvény szavával, de ellentétben áll a törvény céljával. Törvény alapján tilos a *színlelt* szerződés is. A fiktív, színelt résznek azért nincs hatálya, mert a felek egyező akarata nem fűz hozzá joghatást, szemben a palástolt résszel, mely joghatást azért vált ki, mert a felek ezt a jogügyletet akarták nemcsak mint formát, hanem úgy is mint a tipikusan hozzá fűződő jogkövetkezményeket. Tilos az a szerződés is, amelynek tárgya tilos, vagy forgalomképtelen. Tilosak azok a szerződések is, amelyeket a törvény a *fogyasztói szerződésekre* nézve előirányzott, főként akkor, ha a szerződés, vagy általános üzletkötési feltétel kizárólagos jogosultságot nyújt a vállalkozónak, a fogyasztó terhére, hátrányára. Szemben a közrendsérelmes szerződésekkel a nemlétező szerződés nem kötelezően jogellenes, de mégis semmis, nincs hatálya, mégpedig azért, mert a felek akaratmegegyezésére nem került sor, vagy mert a szerződés tárgya kezdettől fogva lehetetlen. A konverzió kivételével a nemlétező szerződésre a semmis szerződés szabályait kell értelemszerűen alkalmazni. A megtámadható szerződések nem tekinthetők közrendsérelmeseknek, mert szemben a közrendsérelmes szerződésekkel melyek közérdeket sértenek, akarathiba miatt, magánérdeket sértenek. Ezért, ha a sérelmezett határidőn belül nem támadja meg a szerződést, szerződés ex lege, a törvény elrendelése alapján érvényessé válik (konvalidáció). A megtámadható (relatív semmis) szerződésekre az érdekelt sérelmezett, akarathibával sújtott szerződő fél hivatkozhat, szemben a közrendsérelmes szerződésekkel, melyre közérdeksérelem miatt nemcsak a felek, hanem a közérdeket oltalmazó állami szerv (pl. ügyész) is hivatkozhat, közérdekű kereset útján. A közrendsérelem alapvető következménye az előző helyzet helyreállítása. A magyar Ptk. lehetővé teszi, az érvénytelen (semmis) szerződés érvényessé válását *bírósági érvényessé nyilvánítás* útján, vagy a *felek akaratából*. A bírósági érvényessé nyilvánítás, a szerződés megkötésétől kezdődő visszamenő hatállyal, akkor engedélyezett, ha az érvénytelenség miatti érdeksérelem a szerződés megfelelő módosításával kiküszöbölhető, vagy ha az érvénytelenségi ok utólag megszűnt. A felek akaratából az érvénytelen szerződés visszamenőleg érvényessé válik, ha a felek az érvénytelenségi okot kiküszöbölik, vagy annak más okból való megszűnését követően szerződési akaratukat megerősítik.

Fábián Ferenc

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, címzetes egyetemi tanár

AZ ÉRVÉNYTELENSÉG JOGÜGYLETTANI ALAPJAI

Az érvénytelenség a kötelmi jog klasszikus témája, és mint a jelen konferencia is mutatja, „lerághatatlan csont". Tréfát félretéve, olyan alapvető munkák jelzik a kérdéskör jelentőségét és súlyát, mint *Weiss* Emília kötete, *Asztalos* Lászlónak a polgári jogi szankcióról szóló munkája, *Kiss* Gábor és *Sándor* István könyve, vagy *Siklós*i Ivánnak a római jogi gyökerekre is visszamutató műve. Ilyen előzmények után a jelen hozzászólásom nem is azzal az igénnyel készült, hogy valami érdemi újat mondjon a problematikáról, pusztán egy mindenképp elismerésre érdemes körülményt kíván kiemelni és hangsúlyozni, nevezetesen azt, hogy a Ptk.-nak az érvénytelenségre vonatkozó hatályos szabályozása hogyan és mennyiben támaszkodik a pandektisztika, és ezzel együtt a jogügylettan dogmatikai alapjaira.

1. Néhány szó a jogügyletről

A jogügylet fogalmát a modern szerzők általában a *Savigny* által kidolgozott jogi tény fogalmán belül határozzák meg. *Windscheid* klasszikus definíciója a jogügylet joghatásra irányultságát emeli ki. Sokat idézett és széles körben elfogadott meghatározása szerint a jogügylet joghatás kiváltására irányuló magánakarat kijelentés.[1]

Az 1959. évi Ptk.-ban nincsen „jogügyleti tan" – az 1959. évi Ptk. szövegében maga a „jogügylet" szó összesen egy alkalommal [16. § (2) bek. *b)* pont] fordult elő és ott sem technikus, a pandektista jogügyleti tan által meghatározott értelemben.[2] [Ptk. 16. § (2) A gyámhatóság kivételesen indokolt esetben hozzájárulhat a korlátozottan cselekvőképes gondnokolt és gondnoka közös kérelmére a gondnokolt által történő … ajándékozáshoz vagy jogokról ellenérték nélkül lemondásához, illetve közcélra történő felajánlásához, feltéve, hogy a *jogügylet* a gondnokolt megélhetését nem veszélyezteti.] Ennek ellenére a Világhy – Eörsi-féle tankönyv *Eörsi* Gyula tollából egy egész fejezetet szentel a jogügyletek kérdésének, amely fejezet alcímeiben lényegében egy teljes jogügylettani összefoglalónak tekinthető.[3] Eörsi megfogalmazása szerint a jogügylet fogalmának kidolgozása a német pandektista jogtudomány képviselőinek (*Windscheid*, *Puchta*, *Savigny*, *Jhering*) nevéhez fűződik. A római joggal szemben a szerződés általánosan kötelező erejének kialakulásával, az absztrakt szerződés vizsgálata során jutottak arra, hogy minden szerződés legalább két, egymással megegyező tartalmú akarat-kifejezés találkozása, és ilyen (egyoldalú) akarat-kijelentések a szerződések körén kívül eső jogviszonyok körében is előfordulnak. Az általánosítás, és a fogalomalkotást preferáló jogi gondolkodás eredményeként a szerződés elemeként jelentkező jognyilatkozatok, valamint a szerződések körén kívül előforduló, jogi hatást célzó akaratnyilatkozatok közös fogalommá sűrűsödtek. Az újonnan létrejött fogalom, amely alapjában a szerződés analíziséből született, szükségképpen felső fogalommá, általánosabb kategóriává változott. Egy sajátos fogalmi inverzió jött létre; ami a valóságban egy összetett jogi jelenség része, tehát ennek a jelenségnek következménye csupán, az általánosítás után e jelenség előzményének

[1] SIKLÓSI Iván: Pólay Elemér és a pandektisztika. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarium Budapestiensis de Rolando Eötvös Nominatae (2015) 92.

[2] SIKLÓSI Iván: A nemlétező, érvénytelen és hatálytalan jogügyletek elméleti és dogmatikai kérdései a római jogban és a modern jogokban. ELTE Eötvös Kiadó 2014. 38.

[3] VILÁGHY Miklós-EÖRSI Gyula: Magyar polgári jog. Tankönyvkiadó 1962. 184-216.

tűnik fel. Így lett az akaratnyilatkozatból is, mint a szerződés egyik eleméből a szerződésnek alárendelt fogalom, és mint ilyen, a szerződés előzménye.

A jogügyletek dogmatikája a korábbi Ptk. szabályozási módszere következtében háttérbe szorult ugyan, mindazonáltal az új Ptk. Hatodik könyvében a kötelmek közös szabályairól szóló általános rendelkezések között, annak II. fejezetében részletes szabályokat tartalmaz a jognyilatkozatokról. A jognyilatkozat fogalmát a 6:4. § (1) bekezdése akként határozza meg, hogy a jognyilatkozat joghatás kiváltására irányuló akaratnyilatkozat. Ez a – normatív tartalmat ugyan nem hordozó – lényegében fogalom-meghatározó jogszabályhely pontosan megegyezik a pandektisztika jogügylet fogalmával. Az új Ptk. tehát a jognyilatkozat szabályozása során ezt a dogmatikát jelentős mértékben használja fel.

A jogügylet kifejezés az új Ptk. szövegében több helyen is előfordul: a korlátozottan cselekvőképes személy vagyonát illető gyámhatósági hozzájárulás [Ptk. 2:23. (2) bek. *b)* pont], az előtársaság tevékenysége [Ptk. 3:101. § (3) bek.], a haszonélvezet, a telki szolgalom megszüntetése [Ptk. 5:154. § (2) bek., 5:163. § (3) bek.], egyoldalú jogügylettel létesített bizalmi vagyonkezelés [Ptk. 6:329. § (3) bek.].

A jognyilatkozatra vonatkozó Ptk.-beli rendelkezések mégsem tekinthetők „teljes" jogügylettannak, mivel a 6:9. § rendelkezése szerint a jognyilatkozat hatályára, érvénytelenségére és hatálytalanságára – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – a szerződések általános szabályait kell megfelelően alkalmazni. Ebben a tekintetben tehát lényegében a korábbi Ptk. szabályozási metódusa valósul meg: a szerződések érvénytelenségére vonatkozó rendelkezések érvényesülnek általában a jognyilatkozatok egészének érvénytelenségét illetően is. Ennek az inkonzekvenciának az oka véleményem szerint az érvénytelenség jogkövetkezményeinek a szabályozásában rejlik. Ezek az újraszabályozott jogkövetkezmények ugyanis alapvetően csak a szerződések összefüggésében értelmezhetőek. (Az érvénytelenség jogkövetkezményeivel a jelen tanulmány nem kíván foglalkozni.)

Az már más kérdés – amit a későbbiekben igyekszem is hangsúlyozni – hogy a szerződések érvénytelenségének szabályozása során a jogalkotó – véleményem szerint nagyon helyesen – a jogügylettan logikáját követi.

A joghatás elérésére irányuló akaratnyilatkozat, a jogügylet fogalmából következően tehát a jogügylet alapkategóriája három elemet foglal magába. Ezek az akarat, a nyilatkozat és a célzott joghatás.

2. Érvénytelenség

Nochta Tibor álláspontja szerint a polgári jogi kódexek az érvényes jogügyletet általában csak definiálják, mellette inkább azt részletezik, hogy mit és hogyan nem szabad, illetve, hogy milyen következménnyel jár az, ha a felek akarata és a nyilatkozata nincs egymással összhangban, vagy a törvényben foglalt követelményeknek nem megfelelő, továbbá az elérni kívánt joghatás milyen okokból tilalmazott a jogrend által. Az érvénytelenségre vonatkozó szabályok ekként a szerződés külső, a jogalkotó által megszabott normatív feltételeit rögzítik. Az érvénytelenség dogmatikai természete szerint a jogviszony keletkezéshez fűződő objektív negatív magánjogi szankció. Az érvénytelenség deklarálásával a törvényi jog negatív ítéletet mond a magánautonómiát leginkább kifejező szerződés fölött, de általában orvosolhatóan kedvezőtlen ez az értékelés. Az érvénytelenség intézménye a szerződési szabadság egyik szükséges polgári jogi korlátját is megteremti ugyan, de ennek célja, hogy védje a közérdeket, a gyengéket, a rászorulókat, a kihasználhatókat, a fogyasztókat, de a versenytársakat is. Az érvénytelenség által a szerződés relatív szerkezete kinyílik és összekapcsolódik a harmadik személyek és a közérdek oltalmával. Mindkét érvénytelenségi esetre a semmisségre és a megtámadhatóságra egyaránt kijelenthető, hogy a felek által kötött érvénytelen szerződés nem eredményez teljesítendő kötelezettségeket és nem jár együtt jogosultságok

megszerzésével, hiányzik annak a kikényszeríthetősége is. Jelesül az érvénytelen szerződés esetében a kötelmet keletkeztető joghatás marad el. Az érvénytelenség funkciója az is, hogy megakadályozza a piaci árukapcsolatok rendjét megzavaró vagyoni viszonyok kialakulását és beteljesedését.[4]

Az érvénytelenség fogalmát tankönyvüknek a jogügyletekről szóló fejezetében *Eörsi* Gyula pontos jogügylettani alapon akképp határozza meg, hogy érvénytelen a jogügylet, ha valamely – a jogügyleti akaratban, a jogügyleti nyilatkozatban vagy a célzott joghatásban rejlő – fogyatékosságánál fogva nem alkalmas a célzott joghatás előidézésére, és ennélfogva a törvény a joghatás beálltát kizárja.[5]

Az érvénytelenség kérdéskörét a polgári jogi irodalom, mint szankciót tételezi és tárgyalja. *Asztalos* László szerint az érvénytelenség több az egyszerű jogi védelem elvonásánál, megtagadásánál, az érvénytelenség lényege, hogy az a célzott jogviszonykeletkezést megfojtja.[6] *Eörsi* az érvénytelenségi szankció lényegét abban látja, hogy a jogszabállyal ellentétes magatartás nem von maga után jogi hatásokat, vagyis az érvénytelenséget, mint egy jogellenes magatartás szankciójaként tételezi.[7] *Weiss* Emíliának az érvénytelenség kérdéskörét feldolgozó monográfiájának megfogalmazása szerint az érvénytelenség azzal válik a polgári jog jelentős szankciójává, hogy a jogügylet valamely fogyatékossága esetén nem lesz alkalmas a célzott joghatás elérésére, a törvény a joghatás beálltát kizárja.[8]

Siklósi szerint „[a] római jog, ha nem is elméleti igénnyel és teljes következetességgel, de igen részletesen és mindvégig kazuisztikusan szabályozta azokat az eseteket, amikor a szerződésből származó joghatások beállását a jog valamilyen hiba miatt megakadályozta. Említést érdemel, hogy a római jogtudósok a fogalmi-dogmatikai kidolgozatlanság, ill. terminológiai káosz ellenére – a római jogrendszer sajátos tagozódása folytán bizonyos nyomokat tekintve még a iustinianusi kodifikációban is megkettőzve, implicit jelleggel használva a konstrukciókat – is ismerték a semmisség - megtámadhatóság modern distinkciójának lényegét. Bár a megtámadhatóság modern jogi kategória, e fogalom nemcsak, hogy alkalmazható a római jogban, de a civiljogi megtámadhatóság körébe tartozó konstrukciók (pl. a *testamentum inofficiosum* „megtámadása", vagy a felén túli sérelem esetén az adásvétel „megtámadása") kifejezetten a modern értelemben vett megtámadhatóság római jogi kifejeződéseinek tekinthetők.[9]

Kemenes István leírása szerint a hatályos Ptk. az érvénytelenség, mint klasszikus szerződési jogintézmény tartalmi megújítása érdekében több tekintetben is lényeges változásokat vezetett be. A változások érintik az érvénytelenség szerepét, a szabályanyagának rendszertani elhelyezkedését és szerkezeti felépítését, valamint a részletmegoldásait egyaránt. A szemléletbeli váltás lényege abból a felismerésből ered, hogy az érvénytelenség lényegét tekintve a szerződési jog intézménye, amely sem alkalmazási körénél, sem logikájánál, sem eljárási szabályainál, sem pedig a szankciós jogkövetkezményeinél fogva nem térhet ki a magánjog intakt rendszeréből. Az érvénytelenség funkciója az, hogy megakadályozza a piaci árukapcsolatok rendjét megzavaró vagyoni viszonyok kialakulását és beteljesedését. Mindez azonban szorosan összefügg a fél jogainak védelmével is, az érvénytelenségi okok ugyanis rendszerint a fél számára éppen azért sérelmesek, mert a normális szerződéses kapcsolatokhoz fűződő alapvető érdekeit sértik. A jogintézményben tehát a polgári jog egyik alapvető feladata fejeződik ki, nevezetesen a vagyoni viszonyok védelme speciális reparatív eszközökkel, az érvénytelenség szankcióival. A 2013. évi Ptk. azon az elvi alapon áll, hogy az érvénytelenség nem különülhet el a többi szerződési jogintézménytől, éppolyan magánjogi jogintézmény, mint például a szerződésszegés vagy a kártérítés, amelyek alapján különböző polgári jogi igényeket lehet érvényesíteni, és éppolyan eljárásjogi szabályok szerint, mint más igényeket.

[4] NOCHTA Tibor: Az érvénytelenség és a szerződésszegés összefüggéseiről. Miskolci Jogi Szemle 2021. 2. 39.
[5] VILÁGHY-EÖRSI: i.m. 207.
[6] ASZTALOS László: A polgári jogi szankció (1966) 186.
[7] VILÁGHY-EÖRSI: i.m. 74.
[8] WEISS Emilia: A szerződés érvénytelensége a polgári jogban. KJK 1969. 162.
[9] SIKLÓSI: A nemlétező, érvénytelen és hatálytalan jogügyletek elméleti és dogmatikai kérdései a római jogban és a modern jogokban Doktori értekezés tézisei 14.

Ebből fakad az is, hogy a semmisséget a bíró hivatalból észleli, de hivatalból erre nézve bizonyítást nem folytat le és hivatalból nem alkalmazza az érvénytelenség jogkövetkezményeit sem, hanem ehhez a fél rendelkezésére, kereseti kérelmére van szükség.[10]

Az érvénytelenség hagyományosan két formája a semmisség és a megtámadhatóság, melynek a német pandektisztikában kialakult terminológiája a magyar jogirodalomban csak hosszas fejlődés eredményeként alakult ki. *Siklósi* Iván hivatkozik *Bozóky* Alajos 1870-ben megjelent tankönyvére, melyben megtámadhatóság helyett például felbonthatóságról ír, nézete szerint pedig a semmis ügylet nem létezik. Ugyancsak utal *Vécsey* Tamás 1902-ben megjelent római jogi tankönyvére, amely abszolút és relatív semmisséget különböztet meg. Abszolút semmisség esetén az ügyletet nemlétezőnek tekinti, míg a mai értelemben vett megtámadható ügyletet megdönthető jogügylet elnevezéssel illeti. A megtámadhatóság, mint terminus technicus csak a 20. században terjedt el szélesebb körben a magyar jogi nyelvhasználatban.[11]

3. Semmisség – megtámadhatóság

Az érvénytelenség – köztudottan – két formája a hatályos jogban is a semmisség és a megtámadhatóság. A semmisség feltétlen érvénytelenséget jelent, amikor is a jog nem bízza az érintett felekre az érvénytelenség jogkövetkezményeinek beállását, a törvény eleve kizárja azt, hogy az ilyen jognyilatkozatból bármi fajta joghatás származhasson. A megtámadhatóság ezzel szemben feltételes érvénytelenség: az érvénytelenség joghatásai csak akkor állnak be, ha az arra jogosult az előírt határidőn belül eredményesen gyakorolja a megtámadás jogát. Ez a körülmény egyben a magánautonómia markáns érvényesülését is jelenti: amennyiben a jogosult a megtámadás lehetőségével nem kíván élni, úgy a megtámadhatósági ok fennállása ellenére az ügyletet érvényesnek kell tekinteni. A korábbi Ptk. indokolása ezt úgy fogalmazta meg, hogy a megtámadhatóság lehetőségét a törvény azokban az esetekben állapítja meg, amikor a sérelmet szenvedett fél kívánsága nélkül az érvénytelenség megállapítása nem volna indokolt.[12]

4. Érvénytelenségi okok

A Ptk. az érvénytelenség szabályozása, az érvénytelenségi okok csoportosítása során a jogügylettani elvet követi: az érvénytelenségi okokat az akarat, a nyilatkozat, illetve a célzott joghatás hibái címen sorolja fel. Ebben a csoportosításban, felsorolásban egyaránt szerepelnek semmisséget eredményező, és megtámadhatósági okok is. A kérdés ebben a körben, hogy mitől függ az akarat, nyilatkozat, célzott joghatás összefüggésében az, hogy semmisséget vagy megtámadhatóságot eredményez az adott ügyleti elem problematikus volta. Másképp fogalmazva mikor beszélhetünk semmisségről, és mikor megtámadhatóságról a jogügylet egyes elemei, az akarat a nyilatkozat és a célzott joghatás tekintetében.

4.1. Akarat

Az akarathibák rendezésének egyik alapvető elméleti kérdése az akarati vagy a nyilatkozati elv követése, vagyis az, hogy az akarat és a nyilatkozat összhangjának hiánya esetén a jog az akaratot vagy a nyilatkozatot tekintse-e mérvadónak, hogy a kettő közül melyiküknek biztosítson elsőbbséget.[13] A kérdéskörhöz kapcsolódó széleskörű elméleti, dogmatikai viták természetesen

[10] KEMENES István: Az érvénytelenség jogkövetkezményeinek szabályozása a Polgári Törvénykönyvben. Gazdaság és jog, 2016. 1. 3.
[11] SIKLÓSI: A semmisség és a megtámadhatóság szembeállításának problémái a magyar polgári jogban. Polgári Jog. 2016. 9.
[12] A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. KJK 1959. 192., WEISS: i.m. 186.
[13] WEISS: i.m.336., 350.

túlmennek az érvénytelenség kérdéskörén, azonban az akarathiányok jelentős részének érvénytelenségi okként elismerése, vagy el nem ismerése független az akarati vagy nyilatkozati elmélet mellett való állásfoglalástól. Ezt a függetlenséget jól tükrözi a Ptk.-nak a jognyilatkozatok értelmezésére vonatkozó – véleményem szerint egyik legszebben megfogalmazott – rendelkezése, amely szerint vita esetén a jognyilatkozatot úgy kell értelmezni, ahogyan azt a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint érteni kell (címezett jognyilatkozat esetén ahogyan azt a címzettnek értenie kellett).[14]

A jogügylet akarati viszony jellegéből következően annak érvényességéhez értelemszerűen az ügyek viteléhez szükséges belátási képességre, vagyis cselekvőképességre van szükség. A cselekvőképesség hiánya tehát az ügyleti akarat hiánya folytán az esetleges nyilatkozat érvénytelenségét, méghozzá annak semmisségét eredményezi, még akkor is, ha ezt a hagyományos kodifikáció nem az érvénytelenség körében, hanem a személyállapotról szóló rendelkezések körében szabályozza. A cselekvőképesség hiánya miatt a valós ügyleti akarat hiánya tehát semmisséget eredményez.

A cselekvőképesség hiánya miatti akarathiánytól különböző okok miatt hiányzik, de hiányzik a valós ügyleti akarat a komolytalan (tréfából, vagy tanítási céllal tett) jognyilatkozat, a kényszer hatása alatt tett jognyilatkozat (*vis absoluta*), valamint a színlelt szerződések esetén. Ezen tényállások részletezése nélkül is megállapítható, hogy az akarat hiánya következtében minden esetben a nyilatkozat semmisségét vonják maguk után. (Csak zárójelben: más a helyzet a *reservatio mentalis*, a titkos fenntartás esetén. Ebben az esetben sincs ugyan valódi ügyleti akarat a nyilatkozat mögött, azonban a nyilatkozattevő szándéka éppen az, hogy a rejtett szándék ne jusson a másik fél tudomására, így a tényleges akarathiány – elsősorban a bizalomvédelem céljából – nem eredményez semmisséget, a nyilatkozat érvényességét nem érinti.)

Más a helyzet a tévedés, megtévesztés, illetve a jogellenes fenyegetés esetén. Ezekben az esetekben nem lehet a jogügyleti akarat hiányáról beszélni, mivel ez az akarat a nyilatkozat megtételekor kétségtelenül fennáll, csak éppen ezt az akaratot valamely – jogilag értékelhető – külső körülmény befolyásolta. Ebben az esetben már a sérelmet szenvedő félre van bízva, hogy az kívánja-e az ügylet érvénytelenségét, vagy sem, tehát él-e a megtámadhatóság lehetőségével.

4.2. Nyilatkozat

Az akaratnyilvánítás hibája főszabályként semmisséget eredményez. Ez lényegében két tényállást foglal magában: egyrészt azt az esetet, amikor az akaratnyilvánítás a törvényben meghatározott különös alakszerűségek megsértésével történt. Másrészt ebbe a körbe sorolható az a – ritkábban előfordulható – szituáció, amikor a nyilatkozattevő fél képviseleti jogköre hiányzik. Az ezekhez kapcsolódó érvénytelenség, mint jogkövetkezmény azonban orvosolható, amennyiben az alakiság megsértése miatti semmis szerződés a teljesítés elfogadásával – a teljesített rész erejéig – érvényessé válik. Nem nehéz észrevenni, hogy ezáltal – legalábbis a szerződések körében – az alaki érvénytelenség közelít a megtámadhatósághoz, amennyiben az elfogadással lényegében a felek autonómiájára bízza az érvénytelenség érvényesülését. Nincs azonban lehetőség az elfogadással történő érvényessé válásra, ha a jogszabály közokiratba, vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalást ír elő (vagy a szerződés ingatlan tulajdonjogának átruházására irányul). Ezekben az esetekben a jognyilatkozat formája valójában már jogszabályba ütközik, vagyis jogkövetkezménye ténylegesen a semmisség.

[14] Ptk. 6:8. § (1)-(2) bekezdés.

4.3. Célzott joghatás

A célzott joghatás hibái tekintetében az érvénytelenség alakzatai tekintetében túlnyomórészt a semmisség jelenik meg. Ebbe a körbe tartoznak – megint csak az egyes tényállások részletesebb vizsgálata nélkül – a tilos, a jóerkölcsbe ütköző, a lehetetlen szolgáltatásra irányuló, illetve az érthetetlen vagy ellentmondó jognyilatkozatok. A célzott joghatás miatti semmisség egyik formája, nevezetesen az uzsorás ügylet természetszerűleg csak a szerződések vonatkozásában értelmezhető (a másik fél helyzetének kihasználásával kikötött aránytalan előny). Ezekben az esetekben egyrészt maga a jogszabály zárja ki a célzott joghatás bekövetkeztét, vagyis a joghatás jogilag lehetetlen, másrészt a joghatás bekövetkezése a nyilatkozat tartalmából következően nem lehetséges.

A célzott joghatás hibái miatti érvénytelenség egyetlen formája tekinthető „kakukktojásnak", amelyhez nem a semmisség, hanem a megtámadhatóság kapcsolódik, ráadásul ez is csak a szerződések vonatkozásában értelmezhető, nevezetesen a *laesio enormis*, vagyis a feltűnő értékaránytalansággal létrejött ügyletek csoportja.

Csak a teljesség kedvéért említem meg a tisztességtelen általános szerződési feltételekhez kapcsolódó érvénytelenségi tényállásokat. Ezek speciális feltételei miatt „kilógnak", kiszakadnak az általános dogmatikai környezetből, és természetesen megint csak a szerződések vonatkozásában értelmezhetők. A sajátos feltételek fennállta esetén, tehát ha általános szerződési feltételek alkalmazásával jött létre a szerződés, és az általános szerződési feltétel tisztességtelennek minősül, akkor a főszabály a megtámadhatóság [Ptk. 6:102. § (5) bek.], fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés részévé váló tisztességtelen szerződési feltétel pedig semmis. A semmisségre a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni. [Ptk. 6:103. § (3) bek.].

Amit az eddigiekkel mondani és bemutatni szerettem volna az érvénytelenség jogügylettani alapjaival kapcsolatban, nagyon röviden összefoglalva a következőket lehet megállapítani. Abban az esetben, ha a jogügylet-fogalom valamelyik eleme (akarat, nyilatkozat, célzott joghatás) valamely okból – jogi, vagy „naturális" okból – teljes mértékben hiányzik, akkor az érvénytelenség jogkövetkezménye a semmisség, míg, ha ezek megvannak ugyan, de valamilyen hiba, hiányosság mellett állnak fenn, akkor – az autonómia nagyobb dicsőségére – a sérelmet szenvedett fél döntésétől függ az érvénytelenség megállapíthatósága, vagyis az ügylet megtámadható.

Bán Dániel

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi docens

A CULPA IN CONTRAHENDO ILLESZKEDÉSI NEHÉZSÉGEI ÉS LEHETŐSÉGEI A MAGYAR POLGÁRI JOGBAN

1. A német megoldásról, röviden: pandektajog – Jhering – BGB

Jogtörténeti közhely, hogy a culpa in contrahendo életre hívását tulajdonképpen semmi más nem indokolta, mint a pandektajog inkoherens felelősségi rendszere. Aligha meglepő hát, hogy a jogintézményt a német dogmatika túlabsztrahált fogalmainak kijáró gyanakvással és némi gúnnyal fogadta a magyar jogirodalom: a Jhering által megalkotott konstrukciót[1] Marton Géza kifejezetten *értéktelennek* tartotta[2], Eörsi Gyula *mesterkéltnek* nevezte[3], Asztalos László pedig a német civilisták *egyoldalú szemléletmódjára* vezette vissza.[4]

Rudolph Jhering 1861-ben megjelent, *Culpa in contrahendo oder Schadenersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträge* című tanulmányában egy sor példával illusztrálta, hogy a szerződés érvénytelenségének okozásával a másik félnek okozott kárt – a korabeli pandektajogi szabályok szerint – sem deliktuális sem kontraktuális alapon nem lehet érvényesíteni.[5] Ez ugyanakkor komoly méltánytalanságra vezethet. Ahogy Jhering felháborodottan írta: *„Der culpose Theil geht frei aus, der unschuldige wird das Opfer der fremden Culpa!"*[6]

Az ilyen méltánytalanságok kiküszöbölése érdekében szükség volt valamilyen eszközre, amely alkalmas a felelősség megalapozására. Jhering pedig az akkoriban még korlátlanul uralkodó vétkességi elvet és egy dogmatikai csavart hívott segítségül: *„Das Gebot der contractlichen diligentia gilt wie für gewordene, so auch für werdende Contractsverhältnisse, eine Verletzung desselben begründet hier, wie dort die Contractsklage auf Schadenersatz."*[7] Azaz a kontraktuális jogviszonyokban a feleket terhelő gondossági követelmény nemcsak a már létező, hanem a kialakulóban lévő szerződéses kapcsolatokra is irányadó. Jhering tehát kiterjesztette a szerződéses diligentia követelményét a szerződéskötés létszakára, aminek következtében a szerződéses tárgyalások során tanúsított vétkes magatartással a másik félnek okozott kár megtérítésére kontraktuális alapon lehetőség nyílt. A jheringi konstrukció lényege tehát tulajdonképpen az, hogy a szerződéses jogviszonyból fakadó (vagy ahhoz tapadó) gondossági követelményt „előre hozta" a szerződéses jogviszony keletkezési létszakára.

A culpa in contrahendo jogtörténeti pályafutásának ugyanakkor hamar véget vethetett volna a BGB. A német jogalkotó azonban a pandektista múltban ragadt: a kódexbe sem deliktuális generálklauzulát, sem általános kontraktuális kárfelelősségi tényállást nem kodifikáltak, így az inkoherens felelősségi rendszer tovább élt. A későbbi változásokat (pontosabban: ezek hiányát) látva pedig egyértelműnek tűnik, hogy a culpa in contrahendo a XX. századi német magánjogfejlődés nyertese. Elég csak arra utalni, hogy a náci időkben meghirdetett *„Abschied vom BGB"* emlékétől gyötört nyugat-német jogalkotó hosszú évtizedeken keresztül nem volt hajlandó hozzányúlni a törvénykönyv régen elavult szabályaihoz, aminek következtében a felelősségi

[1] JHERING, Rudolf: Culpa in contrahendo oder Schadenersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträge. Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Bd. IV, 1861, 1–112.
[2] MARTON Géza: A polgári jogi felelősség. TRIORG Kft, Budapest, 1993, 407.
[3] EÖRSI Gyula: Elhatárolási problémák az anyagi felelősség körében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962, 185.
[4] ASZTALOS László: A polgári jogi szankció. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966, 155.
[5] JHERING: i.m. 4-5.
[6] JHERING: i.m. 2.
[7] JHERING: i.m. 52.

rendszer rései tátongó szakadékokká változtak. S ahogy egyre több és több tényállás került a szerződéses és a deliktuális terület közötti senkiföldjére, úgy tágult a bírói gyakorlatban a culpa in contrahendo alkalmazási köre.[8]

Az eredeti jheringi konstrukcióhoz képest (amely a szerződés érvénytelenségének okozásáért való helytállásra fókuszált) tehát a culpa in contrahendo *általánosodása* figyelhető meg: alkalmazási körébe vonják a felvilágosítási és együttműködési kötelezettség megszegését (ezen belül különösen a szerződés érvénytelenségének vétkes okozását, disszenzus vétkes okozását, a szerződéses tárgyalások alaptalan megszakítását), valamint az ún. *Verkehrssicherungspflicht* (forgalombiztonsági kötelezettség, a másik fél testi épségének és javainak megóvására irányuló kötelezettség) megsértését.[9] A jheringi alapgondolattól való eltávolodás a legélesebben ez utóbbi tényállás kapcsán figyelhető meg, s ez az az esetkör, amely vonatkozásában a jogintézmény kontraktuális besorolása a leginkább vitatható.

A forgalombiztonsági kötelezettség megszegésével okozott kárért való felelősséget a Reichsgericht a híressé vált „linóleum-ügyben"[10] hozott ítéletével állította kontraktuális vágányra. Az ügy tényállása szerint egy áruházban nézelődő személyre ráesett egy linóleumszőnyeg, és megsebesítette. Az első pillantásra tisztán deliktuális tényállás azonban nem fért bele a BGB korabeli 823. §-ának taxációjába, így a bíróság kerülőútra kényszerült. A Reichsgericht a culpa in contrahendo kiterjesztésével kontraktuális alapon ítélt kártérítést. Az ítélet indokolásában a bíróság arra mutatott rá, hogy a felek között – noha adásvételi szerződés még nem – egy azt előkészítő szerződésszerű jogviszony már létrejött, amely alapján őket egymással szemben speciális oltalmi kötelezettség terheli. A döntés két okból is jogtörténeti jelentőségű. Először is lehetőséget adott arra, hogy kontraktuális alapon pereljenek tisztán deliktuális károkat, ha a károkozás a szerződéses tárgyalás során következett be. Másodszor pedig lényegi változást hozott a culpa in contrahendo alapja tekintetében. Jhering ugyanis még egyértelműen a *megkötendő szerződésből* származtatta a culpa in contrahendót, a „linóleum-ügy" ítéletét követően azonban gyökeret vert a német dogmatikában a gondolat, hogy a culpa in contrahendót a felek között – már a szerződéskötést megelőzően – fennálló *speciális viszony* alapozza meg.

A Rechsgericht ítéletével kezdődő hosszú folyamat eredményeképpen az 1990-es évekre általánosan elfogadottá vált, hogy a szerződéses tárgyalások felvételével a felek között egy speciális, értelemszerűen teljesítési kötelezettséget még nem tartalmazó jogviszony jön létre (besonderes Pflichtenverhältnis, Sonderverbindung), amely alapján egymással szemben esetleges károkozásaikért helytállni tartoznak.[11] Ez az elmélet és a gyakorlat által közösen kimunkált definíció annyira adaptívnak bizonyult, hogy a BGB 2002. évi kötelmi jogi reformja során a jogalkotó eltekintett attól, hogy a szétaprózott szerződésen kívüli kártérítési jogalapokat deliktuális generálklauzulával váltsa fel, s inkább a meglehetősen integratívnak bizonyuló culpa in contrahendót kodifikálta.

A culpa in contrahendo alapjául szolgáló Sonderverbindung és a kontraktuális felelősség közötti hidat a törvényhozó a BGB 311. § (2) bekezdésével teremtette meg. Fontos ugyanakkor, hogy a 311. § nem hoz létre önálló felelősségi alapot, csupán a szerződéses kárfelelősség [BGB 280. § (1) bekezdés] egyik megjelenési formája.[12] Vagyis az új német modell is abból indul ki, hogy a szerződési tárgyalások felvételével a felek között szükségszerűen „relativizálódó" jogviszony – a

[8] A korábbi irodalomból összefoglaló jelleggel ld.: NIRK, Rudolf: Rechtsvergleichendes zur Haftung für culpa in contrahendo. Rabels Zeitschrift 18 (1953), 310-313. A BGB 2002. évi kötelmi jogi reformjának eredményeit is elemző újabb munkák közül ld.: MERTENS, Bernd: Culpa in contrahendo beim zustande gekommenen Kaufvertrag nach der Schuldrechtsreform. Archiv für die civilistische Praxis, Bd. 203 (2003), 818-820.

[9] BROX, Hans: Allgemeines Schuldrecht. C.H. Beck, München, 1972, 37.

[10] RGZ 78, 239.

[11] MEDICUS, Dieter: Allgemeiner Teil des BGB. C.F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1992, 167.

[12] HAAS, Lothar – MEDICUS, Dieter – ROLLAND, Walter – WENDTLAND, Holger: Das neue Schuldrecht. C. H. Beck, München, 2002, 118.

kárfelelősség vonatkozásában – közelebb áll a kontraktuális szférához, mint a teljesen anonim deliktuálishoz.

2. A culpa in contrahendo illeszkedési lehetőségei a Ptk.-ban

A magyar polgári jog rendszertanába – részben a már említett gyanakvás, de főként a koherensebb felelősségi jogi szabályozás miatt – nem illeszthető be minden további nélkül az eredetileg német jogra szabott culpa in contrahendo. Az általános vélekedés szerint nincs szükség a culpa in contrahendo (önállóan szabályozott) konstrukciójára, mert a magyar magánjog felelősségi szabályai között nincsenek olyan rések, amelyeket egy speciális jogintézménnyel kellene kipótolni. Ez az álláspont viszonylag régóta rögzült a hazai jogirodalomban.[13] Ennek megfelelően a BGB-beli culpa in contrahendo egységes és meglehetősen tág értelemben felfogott intézménye által lefedett tényállásokat a magyar polgári jog *differenciáltan* szabályozza[14].

2.1. Az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség megszegése

A szerződéses tárgyalások során fennálló *együttműködési és tájékoztatási kötelezettségről* a Ptk. 6:62. § (1) bekezdése rendelkezik.[15] Az e kötelezettség megszegéséből eredő károkért való felelősséget pedig – az 1959. évi Ptk.-n alapuló bírói gyakorlat[16] eredményeit alapul véve – a Ptk. 6:62 § (3) és (5) bekezdései szabályozzák. Ezek értelmében az együttműködési kötelezettség megszegésével okozott károkért való felelősség attól függően minősül kontraktuálisnak vagy deliktuálisnak, hogy a szerződés utóbb létrejött-e, vagy sem: ha a szerződés létrejön, az együttműködési kötelezettségét megszegő fél a másik fél ebből származó kárát a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint köteles megtéríteni, ha viszont a szerződés nem jön létre, a kártérítésre a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai az irányadók.

2.2. A szerződés érvénytelenségének okozása

A *szerződés érvénytelenségének okozásával* a másik félnek okozott károkért való felelősséggel kapcsolatos rendelkezést a Ptk. 6:115. § (2) bekezdése tartalmazza. Eszerint: „az érvénytelen szerződés megkötésével a másik félnek okozott károkat a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint kell megtéríteni. Ha a szerződés érvénytelenségét okozó fél magatartását kimenti, a másik félnek a szerződéskötésből eredő kárát köteles megtéríteni."[17]

2.3. Disszenzus okozása

A *disszenzus vétkes okozásával* másnak okozott kárért való felelősség – amely ugyancsak a német jog egyik culpa in contrahendo-esetcsoportja – a magyar polgári jogban semmilyen kapcsolatba nem kerül a kontraktuális területtel. Az ilyen károkozás egyszerű *magánjogi deliktumnak* minősül, s így – a Ptk. 6:519. §-ában meghatározott feltételek megvalósulása esetén – a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére vonatkozó szabályok szerint perelhető.

---

[13] ASZTALOS: i.m. 156.

[14] VÉKÁS Lajos: A szerződés. A szerződési jog alapelvei. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.) Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. 2. kötet. Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 1539-1540.

[15] Eszerint „a felek kötelesek a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről."

[16] BH1997. 481

[17] E rendelkezést a későbbiekben részletesen elemezzük.

2.4. A szerződési tárgyalások alaptalan megszakítása

A *szerződéses tárgyalások alaptalan megszakítását* a hazai jogirodalom és joggyakorlat a Ptk. 6:587. §-ában szabályozott *utaló magatartás* alapesetének tekinti. A culpa in contrahendo német konstrukciója és az utaló magatartás (biztatási kár) magyar modellje közötti különbségek jól érzékeltetik a két rendszer eltérő szemléleti alapállását. Ugyanazt a tényállást a német jog felelősségi alapon bírálja el,[18] a magyar jog viszont – tekintettel arra, hogy az utaló magatartás nem éri el a jogellenesség szintjét – nem.[19] A biztatási kár szubszidiárius jellege pedig kizárja a szerződéses területtel való kölcsönhatás lehetőségét.[20] A Ptk. 6:587. §-a alapján tehát csak abban az esetben lehet helye igényérvényesítésnek, ha a felek között sem szerződéses, sem pedig szerződésen kívüli (kár)kötelem nem jött létre.

További fontos különbségek mutatkoznak az önhiba eltérő értékelése kapcsán. A culpa in contrahendo konstrukciójában az önhiba a felelősségi jog általános szabályai szerint károsulti közrehatásnak minősül, ami – Grosschmid terminológiájával – „contra-causa" a károkozó felelőssége tekintetében.[21] Az utaló magatartásból eredő biztatási kár megtérítésére irányuló igényt viszont kizárja a károsult önhibája, hiszen az önhiba hiánya a Ptk. 6:587. §-ában foglalt konjunktív feltétel.

Rendszertani elhelyezkedését tekintve a német jogban a szerződéses tárgyalások alaptalan megszakításának tilalma a feleket terhelő együttműködési kötelezettség egyik oldala. Ez egyben azt is jelenti, hogy az együttműködési kötelezettség a német jogban szélesebb körben érvényesül, mint a magyarban. A Ptk. 6:62. § (4) bekezdése ugyanis expressis verbis kizárja a szerződés létrejöttének elmaradásáért fennálló kártérítési kötelezettséget.

3. Elhatárolási kérdések az érvénytelenség okozásáért viselt felelősség körében

Látható tehát, hogy a magyar polgári jog különböző jogintézményekkel fedi le a culpa in contrahendo-hoz kapcsolódó tényállásokat. A differenciált szabályozási koncepció ugyanakkor szükségszerűen elhatárolási kérdéseket szül, hiszen kitermel olyan „szürke" területeket, amelyek rendszertani elhelyezése gondot okozhat. Ilyen „szürke" területre tévedünk például akkor, ha a *szerződés érvénytelenségének okozásából* eredő kárfelelősséget a szerződő felek (intern) relációjában vizsgáljuk.

A Ptk. 6:115. § (2) bekezdése értelmében *„az érvénytelen szerződés megkötésével a másik félnek okozott károkat a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint kell megtéríteni. Ha a szerződés érvénytelenségét okozó fél magatartását kimenti, a másik félnek a szerződéskötésből eredő kárát köteles megtéríteni."* A Ptk. e szabálya abban a tekintetben fontos újdonságnak tekinthető az 1959. évi Ptk.-hoz képest, hogy utóbbi nem tartalmazott kifejezett rendelkezést az érvénytelen szerződést kötő felek *egymásközti* (intern) viszonyában felmerülő kárfelelősségi kérdésekre nézve. A Ptk. megoldása mindenképpen helyeselhető, hiszen eloszlatja azokat a kételyeket, amelyek abból adódtak, hogy a korábbi szabályozás csupán az érvénytelen szerződést kötő felek *harmadik személyekkel szembeni* (extern) felelősségének szentelt önálló rendelkezést.[22]

---

[18] SCHLECHTRIEM, Peter: Schuldrecht. Allgemeiner Teil. Mohr (Siebeck), Tübingen, 1992, 14.

[19] A jogellenesség vonatkozásában némileg eltérő álláspontot képvisel LÉGRÁDI Gergely: Az utaló magatartás a Ptk-ban és a bírói gyakorlatban. In: Jogi Tanulmányok, ELTE – ÁJK, Budapest, 1999, 83-84.

[20] Erre mind az elmélet (ld.: LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1998, 304.), mind a gyakorlat rámutatott (ld.: BH1992. 385).

[21] „…az önhiba, mint contra-causa magát a felelősségi alapot fojtja el." GROSSCHMID Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. I. kötet, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932, 699.

[22] A dogmatikai bizonytalanságot elsősorban az táplálta, hogy az 1959. évi Ptk. harmadik személyeket védő szabálya [238. § (2) bekezdés] az érvénytelen szerződést kötő feleket – a külső viszonyokban – adott esetben objektív helytállásra

A Ptk. 6:115. § (2) bekezdésében foglalt norma két részből áll: elsődlegesen az *általános deliktuális* szabályok alapján kell elbírálni a felelősségi kérdéseket, másodlagosan viszont – ha a deliktuális szabályok alapján a károkozó a felelősség alól mentesülne – a 6:115. § (2) bekezdésének második mondatában foglalt rendelkezés, mint *lex specialis*, kerül alkalmazásra. A következőkben a két norma tartalmát és egymáshoz való viszonyát ismertetjük röviden.

3.1. Felróhatóságon alapuló felelősség

Aki a szerződéskötéskor fennálló érvénytelenségi okról tudva, vagy arról gondatlanul nem tudva köt érvénytelen szerződést, a másik félnek az érvénytelenségből eredő kárát a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint tartozik megtéríteni. Az általános szabályok alkalmazásának következménye, hogy az érvénytelenséget okozó a jogosult *teljes kárát* köteles megtéríteni, azzal, hogy a jogosult esetleges felróhatósága viszont *kármegosztásra* vezet.[23] A kártérítés terjedelmével összefüggésben hangsúlyozzuk, hogy a 6:115. § (2) bekezdése alapján kizárólag a szerződés *érvénytelenségével okozati összefüggésben* felmerülő károk megtérítése követelhető. Az érvénytelenséget okozóval szemben álló fél tehát a *szerződés érvénytelenségéből eredően* felmerülő teljes kárát követelheti. S mivel az érvénytelen szerződést kötő felek teljesítéshez fűződő érdekét a jog nem védi,[24] az érvénytelenséget okozó a 6:115. § (2) bekezdése alapján fennálló kártérítési kötelezettsége sem irányulhat a jogosult teljesítési érdekének kielégítésére. Az ezzel ellentétes megoldás lényegében lerontaná az érvénytelenséget. Marad tehát a Jhering-i értelemben vett *Interesse am Nichtabschluss des Contracts*, vagyis a szerződés meg nem kötéséhez fűződő érdek kielégítése.[25] Az ilyen fogalmi keretek között értelmezett teljes kártérítés körében a szerződéskötéssel kapcsolatban felmerült közvetlen költségek megtérítésén felül valamennyi olyan kár megtérítése is követelhető, amely a jogosultat abból eredően érte, hogy az érvénytelen szerződés érvényességében bízott.[26] A teljes kártérítésnek ilyenkor csupán a jogosult felróható közrehatása szabhat gátat. A szerződésen kívüli felelősség általános szabályai szerint kármegosztásra vezet ugyanis, ha az érvénytelenséget okozó kötelezett a 6:519. § alapján kimenteni ugyan nem tudja magát, de a jogosult a szerződéskötéskor fennálló érvénytelenségi okot maga is ismerhette volna. Ebben az esetben a felek a kárt főszabály szerint vétekarányosan kötelesek viselni.[27]

A 6:115. § (2) bekezdése és a 6:519. § együttes értelmezéséből álláspontunk szerint egyértelműen következik, hogy az érvénytelenséget okozó felelősségének alapja felróhatósága esetén az, hogy *culpa in contrahendót* vétett: felelőssége végső soron azért áll be, a szerződéskötéskor felróható módon figyelmen kívül hagyta az érvénytelenségi ok fennállását, vagy arról – saját felróhatósága miatt – nem is tudott.

A szerződés érvénytelenségének (vétkes) okozásáért viselt felelősség és a culpa in contrahendo közötti dogmatikai viszonyt azonban árnyalja az, hogy a Ptk. 6:62. §-a külön (nevesítve) is szabályoz egy tipikus culpa in contrahendót, mégpedig az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség szerződéskötési tárgyalások során történő megszegését. S amint láttuk, a 6:62. § (3) bekezdése

szorítja, egymásközti viszonyukban viszont csak a vétkességi felelősség általános szabályának [339. § (1) bekezdés] alkalmazása volt levezethető.

[23] WELLMANN György: Az érvénytelenség. In: WELLMANN György (szerk.): Az új Ptk. magyarázata V. kötet. Kötelmi jog. Első és Második Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2013, 192.

[24] Ez következik az érvénytelenség kötelem-rontó hatásából, amelyet a 6:108. § (1) bekezdése a következőképpen fogalmaz meg: „érvénytelen szerződésre jogosultságot alapítani és a szerződés teljesítését követelni nem lehet."

[25] JHERING: i.m. 16.

[26] Ilyen kár lehet például az érvényesnek hitt szerződésre tekintettel eszközölt beruházás költsége, az érvénytelenséget okozóval szemben álló jogosult ellenszolgáltatása teljesítésének előkészítésével kapcsolatban felmerült költségek (például hitel, kölcsön a vételár megfizetésének biztosítására), az érvénytelenséget okozótól várt szolgáltatás átvételének előkészítésével kapcsolatos költségek (például rakodóknak, raktárnak már megfizetett költségek).

[27] Lásd a 6:524. § (3) bekezdését: „A károkozók a kárt egymás között magatartásuk felróhatósága arányában, ha ez nem megállapítható, közrehatásuk arányában viselik. Ha a közrehatás arányát sem lehet megállapítani, a kárt a károkozók egymás között egyenlő arányban viselik."

viszont – a szerződés létrejövetele esetén – kontraktuális úton tartja a felelősséget. Az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség megsértése – amint Vékás rámutat – tehát egy „normatív formában megfogalmazott culpa in contrahendo", amelyhez a törvény a szerződés létrejövetele esetén kontraktuális, a szerződéskötés elmaradása esetén pedig deliktuális kártérítési kötelezettséget fűz.[28]

Az együttműködési kötelezettség megszegéséhez kapcsolódó kárfelelősség kontraktuális, illetve deliktuális megítélésével összefüggésben látható, hogy a jogalkotó a *létező – nem létező* fogalompárból indul ki. A 6:62. § (3) bekezdése alapján a felelősség kontraktuális, ha a szerződés *létrejön*, a 6:62. § (5) bekezdése alapján pedig deliktuális, ha *nem jön létre*. Ez a megoldás azonban formálisan összeütközésbe kerül a szerződés érvénytelen megkötéséért viselt felelősség 6:115. § (2) bekezdésében foglalt szabályával. Ez utóbbi ugyanis egyértelműen deliktuális területre utalja a felelősségi kérdéseket, a 6:62. § (3) bekezdéséből viszont látszólag eltérő álláspont is kiolvasható lenne. A 6:62. § (3) bekezdése ugyanis akkor hívja fel a szerződésszegési szabályok alkalmazását, ha a szerződés *létrejön*. A létrejött szerződés azonban vagy érvényes vagy érvénytelen. S megfordítva: az érvénytelen szerződés mindig létező. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a felelősség a 6:115. § (2) bekezdése alapján érvénytelen (s ennélfogva szükségképpen *létező*) szerződés esetén *deliktuális*, a 6:62. § (3) bekezdése esetén viszont valamennyi létező (így akár *érvénytelen*) szerződés esetében *kontraktuális*. Adódik tehát a kérdés: mi a helyzet akkor, ha az érvénytelen szerződést kötő fél a másik féllel szemben fennálló együttműködési és tájékoztatási kötelezettségét (is) megszegte?

Abból célszerű kiindulni, hogy az érvénytelenségre vonatkozó 6:115. § (2) bekezdés a minden szerződéses jogviszonyra irányadó, alapelvi szintű együttműködési kötelezettséget szabályozó 6:62. §-hoz képest speciális rendelkezést tartalmaz. A *lex specialis derogat legi generali* elvéből pedig levezethető, hogy ha a szerződés érvénytelen megkötésével valaki a másik szerződő félnek kárt okoz, ezt akkor is a 6:115. § (2) bekezdése által felhívott deliktuális felelősségi szabályok szerint kell megtérítenie, ha az érvénytelenség egyébként együttműködési kötelezettségének megszegésére vezethető vissza. Az együttműködési kötelezettség megszegésének ugyanis csak az egyik lehetséges következménye a szerződés érvénytelensége, előfordulhat azonban az is, hogy – amint erre a 6:62. § kifejezetten utal is – az együttműködési kötelezettség megszegése ellenére a felek között érvényes szerződés jön létre, vagy épp ellenkezőleg: nem jön létre szerződés.

A speciális szabály norma-rontó hatásának elvéből és a Ptk. rendszertani felépítéséből következik tehát, hogy a szerződés érvénytelen megkötésével okozott károkért való felelősség mindenképpen *deliktuális* elbírálás alá esik. Tekintettel azonban arra, hogy a 6:115. § esetében a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályainak alkalmazását elsősorban az indokolja, hogy a felek között „a szerződéses kapcsolat érvényesen nem jött létre",[29] a jogalkotó akkor lett volna következetes, ha az együttműködési kötelezettség körében, a 6:62. § (3) bekezdésében is csak akkor hívta volna fel a kontraktuális felelősség általános szabályait, ha a szerződés utóbb nem csupán *létrejön*, hanem *érvényesen létrejön*. A törvény megfogalmazása tehát nem a legszerencsésebb, de az egyéb szabályokból levezethető, hogy a szerződés érvénytelensége esetén a felek egymásközti viszonyában a felelősségi kérdéseket a 6:115. § (2) bekezdése – a 6:62. § (3) bekezdését megelőzve – rendezi. Ebből következően az érvénytelenség okozása miatti felelősség – még ha az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség megszegése (is) megállapítható – mindig deliktuális megítélés alá esik.[30]

[28] VÉKÁS: i.m. 97.
[29] WELLMANN: i.m. 191.
[30] VÉKÁS: i.m. 97.

3.2. Felróhatóságtól független (objektív) felelősség

A 6:115. § (2) bekezdése alapján az érvénytelenséget okozó még akkor sem feltétlenül mentesülhet a felelősség alól, ha egyébként bizonyítani tudja, hogy felróhatóság nem terheli. A 6:115. § (2) bekezdésének második mondata szerint ugyanis akkor, „*ha a szerződés érvénytelenségét okozó fél magatartását kimenti, a másik félnek a szerződéskötésből eredő kárát köteles megtéríteni.*"

Az érvénytelenség okozásához kapcsolt *objektív helytállás* gondolata – amely az 1959. évi Ptk. tekintetében csupán *de lege ferenda* javaslatként merülhetett fel[31] – a Ptk.-ban tehát törvényerőre emelkedett. Az objektív helytállás azt jelenti, hogy ha az érvénytelenséget okozó az érvénytelenségi ok fennállásáról nem tudott és arról nem is tudhatott, a másik félnek a szerződés érvénytelenségéből származó teljes kárát nem, de a szerződés megkötésével kapcsolatban felmerült kárait köteles megtéríteni. Ebből ugyanakkor az is következik, hogy ez az objektív helytállási kötelezettség nem feltétlen: mentesülésre vezet ugyanis, ha a fél bizonyítani tudja, hogy az érvénytelenséget *nem okozta*. Adott esetben viszont bizonytalan lehet annak megítélése, hogy ki tekinthető a szerződés érvénytelensége *okozójának*. A problémával kapcsolatban álláspontunk szerint abból a kérdésből célszerű kiindulni, hogy mikor indokolt az egyik fél költségeinek viselésére a másik felet kötelezni. Megítélésünk szerint ez csak akkor indokolható, amikor az érvénytelenség oka az egyik szerződő fél érdekkörében merült fel, ám az érvénytelen szerződés megkötésével összefüggésben a másik szerződő félnek (is) költségei merültek fel. Ha például az érvénytelenséget vis maior okozta (a vétel tárgya a felek tudtán kívül a szerződéskötést megelőzően vis maior folytán megsemmisült), vagy az az egyik fél elháríthatatlan közrehatására vezethető vissza, indokolatlan volna a másik felet a partnere költségeiben marasztalni. Vis maior, illetve az egyik fél elháríthatatlan közrehatása esetén ugyanis aligha tekinthető a másik fél az érvénytelenség okozójának. Merőben más viszont a helyzet akkor, ha az érvénytelenségi ok kifejezetten az egyik fél *érdekkörében* merült fel. Ebben az esetben ugyanis semmi nem indokolja a szigorú helytállás alóli mentesülés megengedését. Vagyis, ha az érvénytelenség oka az egyik fél érdekkörében merült fel, akkor neki kell viselni annak kockázatát, hogy a másik félnek a szerződés megkötésével kapcsolatban esetleg költségei merülhetnek fel.

Mindezek fényében viszont úgy tűnik, hogy az érvénytelenséget okozónak a Ptk. 6:115. § (2) bekezdésén alapuló negatív interesszére menő objektív helytállási kötelezettsége bizonyos szempontból mégiscsak közelebb áll a kontraktuális felelősséghez, mint a deliktuálishoz. A 6:142. §-ban szabályozott szerződésszegésért viselt felelősség ugyanis – ellentétben a 6:519. §-ban rögzített deliktuális főszabállyal – szintén felróhatóságtól elszakított, objektív alapra helyezett helytállási alakzat. Sőt, a 6:115. § (2) bekezdésének második mondatában foglalt felelősségi szabály és a szerződésszegésért viselt felelősség felróhatóságtól való elszakítása mögött ugyanaz a gondolat húzódik meg. Amint már utaltunk rá, az érvénytelenség okozásához kapcsolt felelősség objektív jellegének elismerését elsősorban az indokolja, hogy így az *érvénytelenség kockázata* megfelelően eloszthatóa felek között. Az pedig communis opinio, hogy a kontraktuális felelősség szigorításának legfőbb oka a kockázatelosztás szempontjainak fokozottabb figyelembevétele volt.[32] Mindkét esetben *kockázatelosztásról* van tehát szó: a 6:115. § (2) bekezdésének második mondata az *érvénytelenség*, a 6:142. § pedig a *szerződésszegés* kockázatát osztja el.

[31] WEISS Emília: A szerződés érvénytelensége a polgári jogban. KJK, Budapest, 1969, 463 – 465., SIKLÓSI Iván: Az érvénytelen szerződéssel kapcsolatos kártérítési felelősség néhány elméleti – dogmatikai kérdése. Magyar Jog, 2011. évi 7. szám, 440 – 441.

[32] FUGLINSZKY Ádám: Felelősség szerződésszegéssel okozott károkért. In: WELLMANN György (szerk.): Az új Ptk. magyarázata V. kötet. Kötelmi jog. Első és Második Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2013, 232.

Arató Balázs

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, habilitált docens

A SZERZŐDÉS MEGTÁMADÁSA TÉVEDÉS JOGCÍMÉN A MAGYAR ÉS A NÉMET POLGÁRI JOGBAN

1. Bevezetés

A szerződési jog egyik legösszetettebb és legérzékenyebb kérdésköre a tévedés jogkövetkezményeinek megítélése. A szerződési nyilatkozat ugyanis az akarat és a kinyilvánítás összhangjára épül, és ha e harmónia megbomlik, a szerződés létrejöttének vagy érvényességének jogi megítélése szükségképpen problematikussá válik. A tévedés miatti megtámadhatóság jogintézménye éppen e feszültség feloldására szolgál: egyrészről lehetőséget teremt arra, hogy a fél megszabaduljon egy olyan kötelmi jogviszonytól, amelyet téves feltevések alapján vállalt, másrészről ugyanakkor a forgalombiztonság és a bizalomvédelem követelményeit is szem előtt tartja.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) és a német Bürgerliches Gesetzbuch (a továbbiakban: BGB) szabályozása egyaránt abból az alapvetésből indul ki, hogy a tévedés a jognyilatkozat megtámadhatóságát eredményezheti, ám a két rendszer között eltérés mutatkozik főként a tévedés jelentőségének, a megtámadás feltételeinek és jogkövetkezményeinek meghatározásában. A német jog részletes altípusok mentén (Erklärungsirrtum, Inhaltsirrtum, Eigenschaftsirrtum) differenciál, míg a magyar jog inkább általános elvi alapon a felróhatóság követelményére épít.

Jelen tanulmány célja a tévedés jogcímén történő szerződés-megtámadás magyar és német szabályainak, ítélkezési gyakorlatának összehasonlító elemzése, különös tekintettel a tévedés fogalmi elemeire, a megtámadás feltételeire és a megtámadó fél esetleges kártérítési felelősségére. A vizsgálat nem pusztán a szabályok bemutatására szorítkozik, hanem feltárja azok dogmatikai alapjait és gyakorlati jelentőségét is, rávilágítva a két jogrendszer eltérő értékválasztásaira az igazságosság és a jogbiztonság közötti egyensúly keresése során.

2. A tévedés jogi fogalma és funkciója a szerződési jogban

A szerződési jog dogmatikai alapja a felek akaratának és nyilatkozatának összhangja. A szerződés nem pusztán formális aktus, hanem két vagy több fél akaratának találkozása, amely a megtett jognyilatkozatok révén válik alkalmassá joghatás kiváltására. Ez a harmónia azonban nem mindig valósul meg: előfordulhat, hogy a nyilatkozó fél akaratát hibás ismeret vagy helytelen feltevés torzítja. Ezt a helyzetet nevezi a polgári jog tévedésnek.[1]

A tévedés a jognyilatkozat létrejöttének akarati hibája, amely az akarat és annak kifejezése közötti összhangot bontja meg. A tévedés tehát nem pusztán pszichológiai tényállás, hanem jogilag releváns akaratképzési zavar, amely – bizonyos feltételek mellett – a jognyilatkozat érvényességét is érintheti. A szerződési jog szemszögéből a tévedés lényege abban áll, hogy a fél akaratát olyan valótlan vagy helytelenül értékelt körülmény befolyásolja, amelynek ismeretében a nyilatkozat tartalmát másként, eltérő módon vagy egyáltalán nem tette volna meg. Másként fogalmazva: a fél

[1] A szerződések érvénytelenségével kapcsolatban, ideértve a szerződések tévedés miatti megtámadhatóságát is, a hazai szakirodalomból lásd például: KOVÁCS László: A szerződés érvénytelenségének néhány kérdése I., Céghírnök, 2016/12., 3-6., KOVÁCS László: A szerződés érvénytelenségének néhány kérdése II. (Céghírnök, 2017/1., 3-4., egyes speciális megtámadási okokkal kapcsolatban pedig lásd: BOÓC, Ádám Észrevételek a feltűnő értékaránytalanság fogalmához a magyar jogban, Közjegyzők Közlönye 27:3, 2023, 24-34.

nem abban téved, amit akar, hanem abban, hogy akaratnyilatkozata milyen tényleges vagy jogi következményekkel jár.

Dogmatikailag tehát különbséget kell tenni a tévedés pszichológiai és jogi dimenziója között. A pszichológiai értelemben vett tévedés minden olyan esetet magában foglal, amikor a fél tudata és a valóság között eltérés mutatkozik, ám az ilyen anomáliáknak csupán egy része bír jogi jelentőséggel. A polgári jog kizárólag azokat a tévedéseket tekinti relevánsnak, amelyek lényeges körülményre vonatkoznak, és amelyek befolyásolták a szerződéskötési akaratot. A jogrendszerek bizonyos részletek meghatározásában eltérnek, ám közös bennük a törekvés, hogy a tévedésre való hivatkozás és a tévedéshez fűzhető jogkövetkezmények ne veszélyeztessék a forgalom biztonságát, amelyhez ugyancsak elsőrendű érdek fűződik.

A tévedés – ellentétben például a megtévesztéssel – nem feltétlenül a másik szerződő fél magatartásából ered, hanem lehet pusztán a nyilatkozó saját ismeretbéli hiányossága vagy téves értékelése is. Ebből következően a jogalkotóra felelősségteljes feladat hárul: el kell döntenie, hogy mikor indokolt a fél védelme, és mikor fűződik érdek ahhoz, hogy a fél maga viselje tévedése kockázatát. A szabályokat tehát két egymással versengő alapelv metszéspontjában kell kialakítani, vagyis azon a keskeny határvonalon, amely egyrészről az igazságosság és méltányosság elve, másrészről a jog- és forgalombiztonság követelménye között húzódik. Éppen ezért a modern magánjogok – közös vonásként – kizárólag azokban az esetekben nyitják meg a megtámadás lehetőségét, amikor a fél téves feltevése a szerződés megkötése szempontjából lényeges körülményre irányult. A további kérdések szabályozásában ugyanakkor jelentős eltérések mutatkoznak. Összességében megállapítható, hogy a tévedés miatti megtámadhatóság körültekintő szabályozása a kötelmi jogviszonyokban egyfajta rendszerfenntartó funkcióval is bír, hiszen a magánautonómia határainak kijelölésével, valamint a kockázatvállalás terjedelmének meghatározásával hozzájárul a szerződéses forgalom kiszámíthatóságához és igazságosságához.

3. Az összehasonlítás módszere

A magyar és a német jog tévedésre vonatkozó szabályainak egybevetését alapvetően a német Zweigert/Kötz szerzőpáros által kimunkált, úgynevezett funkcionális módszer alkalmazásával végeztem el.[2] Ennek kiindulópontja az a feltevés, hogy a különböző jogrendszerek ugyanazokra a társadalmi problémákra keresnek megoldást, még ha ennek során eltérő jogi eszközöket alkalmaznak is.

Éppen ezért az összehasonlító jogásznak nem elsődlegesen a dogmatikai kategóriák, hanem sokkal inkább a jogintézmények társadalmi és gazdasági funkciója alapján kell vizsgálódnia a jogrendszerek egybevetése során.

A funkcionális megközelítés ugyanakkor nem zárja ki, sőt egyenesen megköveteli, hogy az összehasonlítás strukturális-dogmatikai dimenzióját is figyelembe vegyük. A jogintézmények valódi értelmezéséhez elengedhetetlen annak feltárása, hogy a jogalkotó szerkezetileg hol helyezi el a polgári jogi kódexen belül a tévedés miatti megtámadás szabályait és milyen dogmatikai összefüggésrendszerbe ágyazza őket. A rendszertani elhelyezés ugyanis nem csupán szerkesztéstechnikai kérdés, hanem a jogalkotó koncepcionális felfogását, értékválasztását és dogmatikai súlypontjait is híven tükrözi. A funkcionális módszer alkalmazása előtt tehát érdemes egy pillantást vetni arra, hol is találjuk a szerződés megtámadására vonatkozó szabályokat a két nagy kódexen belül. A Ptk.-ban a tévedés a szerződés érvénytelenségének egyik klasszikus eseteként, a jognyilatkozat megtámadhatóságára vonatkozó szabályok között, a szerződési akarat hibája alcím alatt kapott helyet (Ptk. 6:89–6:90. §). Ez a rendszertani elhelyezkedés arra utal, hogy a jogalkotó a

[2] A funkcionális jogösszehasonlító módszer ismertetését lásd részletesen itt: ZWEIGERT, Konrad; KÖTZ, Hein: Einführung in die Rechtsvergleichung. Auf dem Gebiete des Privatrechts. (Introduction to Comparative Law. In the Field of Private Law.), harmadik, átdolgozott kiadás, 1996, DOI 10.1628/978-3-16-162053-9.

tévedést nem a szerződés létrejöttének hiányosságaként, hanem utólagos érvényességi hibaként kezeli, amely megfelelő feltételek fennállása esetén korrigálható. Ezzel szemben a német BGB a tévedést a jognyilatkozat (Willenserklärung) hibájaként szabályozza a jognyilatkozatokra vonatkozó általános részben, tehát még a szerződés létrejöttét megelőző szinten. Ez a koncepcióbeli különbség jól érzékelteti, hogy míg a magyar jog a tévedést inkább érvénytelenségi okként, addig a német jog hangsúlyosabban a jognyilatkozat megtételekor mutatkozó akaratképzési zavarként értelmezi. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a tévedés jogkövetkezményeinek szabályozásakor a magyar jog elsődlegesen az érvénytelenség és a forgalombiztonság közötti egyensúly megteremtésére törekszik, a német jog viszont látszólag inkább a nyilatkozati autonómia és az akarat egységének helyreállítását tekinti meghatározó rendezőelvnek.

A rendszertani megközelítés tehát kiegészíti a funkcionális módszert: lehetővé teszi, hogy ne csupán a szabályok gyakorlati hatását, hanem azok dogmatikai beágyazottságát is vizsgáljuk. Az, hogy a tévedést az egyik jogrendszer – legalábbis rendszertanilag – a szerződés létrejöttére, míg a másik az érvényességére vonatkozó hibaként kezeli, alapvetően befolyásolja a megtámadás feltételeit, határidejét és jogkövetkezményeit.

A funkcionális és rendszertani vizsgálat mellett az összehasonlítás nyelvi-terminológiai dimenziója sem mellőzhető. A különböző jogrendszerek szó- és fogalomkészlete ugyanis nem pusztán nyelvi sajátosság, hanem dogmatikai jelentéshordozó is egyben. Ad abszurdum előfordulhat, hogy két jogrend lényeges különbségeit első olvasatra hasonló megfogalmazások hordozzák, ahogy az eltérő szóhasználat sem jelent feltétlenül koncepcionális különbségeket. A terminológia alapos górcső alá vétele tehát segítheti a tényleges hasonlóságok és különbözőségek azonosítását.

Minderre figyelemmel jelen összehasonlító elemzésben a fentebb részletezett megközelítések egymást kiegészítő, egymást feltételező szempontokként jelennek meg.

4. A megtámadásra jogosult személye és a megtámadás tárgya

A Ptk. szerint szerződési jognyilatkozata megtámadására az jogosult, aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt.[3] A BGB ezzel szemben úgy fogalmaz, hogy aki jognyilatkozata megtételekor annak tartalmát illetően tévedésben volt, vagy egyáltalán nem akart ilyen tartalmú nyilatkozatot tenni, a nyilatkozatot megtámadhatja, ha feltételezhető, hogy az ügy tényleges körülményeinek ismeretében és az eset ésszerű mérlegelése mellett a nyilatkozatot nem tette volna meg.[4] Ha kizárólag a két rendelkezés tartalmi tévedésre vonatkozó részét vizsgáljuk, jól látható, hogy a magyar Ptk. és a német BGB ugyanazon jelenséget - az akarat és a nyilatkozat között tévedés miatt mutatkozó eltérést - más-más dogmatikai síkon ragadja meg. A magyar szabályozás a tévedést külső, tárgyi viszonylatban határozza meg: a fél valamely lényeges körülmény tekintetében téved, vagyis a szerződés alapjául szolgáló valóságbeli tényeket ítéli meg helytelenül. Következésképpen a hazai jogalkotó a körülmények helytelen felismerésére fekteti a hangsúlyt. Ezzel szemben a BGB a tévedést dominánsan belső, akarati szinten értelmezi, és abból indul ki, hogy jognyilatkozata tartalmát a fél nem értette helyesen, vagy nem is akart ilyen tartalmú jognyilatkozatot tenni. A német jogalkotó tehát az akarat és a külsőleg megjelenő nyilatkozat közötti inkonzisztenciát helyezi előtérbe, ebből a nézőpontból tekintve az akarathibára. Mindez úgy is összegezhető, hogy a magyar jogban a szerződés megtámadásának lehetősége tényszerű tévedést korrigál, míg a német jog abból az irányból közelít, hogy a fél nem azt akarta kinyilvánítani, amit jognyilatkozata tükröz. A Ptk. tehát elsődlegesen a szerződéskötés objektív körülményeire, a BGB

[3] Lásd részletesen a Ptk. 6:90. §-át, valamint az e szakaszhoz fűzött kommentárt itt: VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, második, átdolgozott kiadás, Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2018, valamint WELLMANN György (főszerk.): Polgári Jog I-IV. - új Ptk. - Kommentár a gyakorlat számára, ORAC Kiadó Kft., Budapest, 2025.

[4] Lásd a BGB 119. §-át.

pedig inkább a nyilatkozattevő szubjektív döntési folyamatára alapozza a szerződés, illetőleg a jognyilatkozat megtámadásának lehetőségét.

5. A másik fél közrehatása

A Ptk. szerint a szerződést, illetőleg a szerződés keretében megtett jognyilatkozatát az támadhatja meg, akinek tévedését a másik fél okozta vagy felismerhette.[5] A német jog a másik fél magatartásával szemben ilyen követelményt nem támaszt; a jognyilatkozat megtámadhatósága nem függ attól, hogy a nyilatkozó tévedése visszavezethető-e a másik szerződés fél tévedést illető tudatállapotára. A Ptk. tehát a tévedést külső körülményhez, tudniillik a másik fél magatartásához kapcsolja, ami – a felek közötti bizalmi, információs viszonyt hangsúlyozva – relációs szemléletről tanúskodik. Ehhez képest a BGB a megtámadhatóságot szubjektívebb, belső mércéhez köti, és a megtámadás lehetőségét annak a feltételnek rendeli alá, hogy a fél a valós körülmények ismeretében ésszerű mérlegelés mellett vajon megtette volna-e a jognyilatkozatot.[6] Az objektív, magatartásorientált Ptk.-val szemben tehát a német jog belső döntési hibát korrigáló szemléletet tükröz. Ennek következtében a megtámadás sikeressége itthon elsődlegesen attól függ, hogy a másik fél oldalán mutatkozik-e felróható közrehatás, a német jogrendben viszont azon múlik, hogy bizonyítható-e a jognyilatkozatot tevő fél belső motivációs hibája, akaratképzési zavara.

6. A lényegesség kérdése

A Ptk. szerint - egyéb feltételek mellett - akkor van lehetőség megtámadásra, ha a tévedés lényeges körülmény tekintetében állt fenn. A törvény értelmében lényeges körülményre vonatkozik a tévedés akkor, ha annak ismeretében a fél nem vagy más tartalommal kötötte volna meg a szerződést. A BGB ilyen követelményt expressis verbis látszólag nem támaszt, hanem csupán annyit rögzít, hogy a nyilatkozat tartalmára vonatkozó tévedésnek minősül az olyan személyi vagy dologi tulajdonságokban való tévedés is, amelyeket a forgalomban lényegesnek tekintenek (verkehrswesentliche Eigenschaft). A német ítélkezési gyakorlat támasztotta követelmény ugyanakkor a tévedés számottevő, vagyis lényeges volta (Beachtlichkeit des Irrtums).

A BGH több irányadó döntésében kifejtette, hogy „a tulajdonságok a természetes állapotbéli jellemzők, valamint egy személy vagy dolog tényleges és jogi viszonyai, továbbá a környezethez fűződő kapcsolatai, amennyiben ezek a forgalmi felfogás szerint jelentőséggel bírnak az értékelés vagy a felhasználhatóság szempontjából.”.[7] A német ítélkezési gyakorlat szerint tehát a forgalom szempontjából lényeges tulajdonság nem absztrakt fogalom, hanem mindig egyedileg, az adott jogügylet kapcsán vizsgálandó azzal, hogy nem a nyilatkozó utólagos előadása irányadó a lényegesség megítélése szempontjából. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a német jogban is konkurál egymással a tulajdonságban való tévedés miatti megtámadás és a hibás teljesítésen alapuló igényérvényesítés.[8]

[5] Lásd a Ptk. 6:90. §-át, valamint a 3. számú lábjegyzet alatt említett kommentárokat.
[6] Lásd a BGB 199. §-ának (1) bekezdését.
[7] Lásd például a Bundesgerichtshof BGHZ 34, 41 számú határozatát.
[8] A Bundesgerichtshof BGH NJW 79, 161 számú döntésében egyértelműen kimondta például, hogy egy gépjármű gyártási éve lényeges tulajdonságnak minősül, vagyis ilyen esetben - a körülményektől függően - a jognyilatkozat megtámadása és a hibás teljesítésen alapuló igényérvényesítés egyaránt szóba jöhet a sérelmet szenvedett fél számára. Ha tehát valaki új gépjárművek értékesítésével foglalkozó kereskedőtől az előző évben gyártott szalonautót kapja, két lehetősége van: vagy tévedés (esetleg megtévesztés címén) megtámadja a szerződést, vagy pedig hibás teljesítésen alapuló igényt érvényesít attól függően, hogy mit tud bizonyítani. (Ha „ilyen autót” kért, akkor hibás teljesítés, ha „ezt az autót” kérte, akkor tévedés, megtévesztés.) Ez a magyar jogban is hasonlóan alakul, annyi különbséggel, hogy tévedésre alapozott igényérvényesítés esetén - szemben a német joggal - szükséges a másik fél felróhatóságának bizonyítása.

Összességében tehát a magyar szabályozás a tévedés lényegességét jogi kategóriaként, a német viszont inkább gyakorlati mérceként kezeli, vagyis a hazai kódex zártabb, a BGB e tekintetben rugalmasabb, gyakorlatorientáltabb megközelítést alkalmaz.

7. A megtámadási határidő

Lényeges eltérés mutatkozik a két vizsgált jogrend között a megtámadási határidő tekintetében. A magyar jog szerint a megtámadási jog a szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül gyakorolható, mégpedig a másik félhez intézett jognyilatkozattal vagy közvetlenül bíróság előtti érvényesítéssel. A fél a szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül fordulhat bírósághoz akkor is, ha a szerződést korábban a másik félhez intézett jognyilatkozattal támadta meg, és a megtámadás eredménytelennek bizonyult. A szerződés megtámadására nyitva álló egyéves határidő elévülési jellegű, ami azt jelenti, hogy az elévülés nyugvására vonatkozó szabályok is alkalmazhatók, ha a jogosult menthető okból nem tudja határidőben érvényesíteni a szerződés megtámadására irányuló, kötelmi természetű polgári jogi igényét.

Garanciális szabály továbbá, hogy a megtámadásra jogosult a szerződésből eredő követeléssel szemben kifogás útján akkor is érvényesítheti megtámadási jogát, ha a megtámadási határidő már eltelt.[9] Továbbra is irányadó azonban, hogy az elévült megtámadási jog kifogásként legfeljebb a követelés összegéig érvényesíthető.[10]

Ezzel szemben a német jog a jognyilatkozat megtámadásának határidejét akként szabja meg, hogy a jogosultnak a megtámadási okról való tudomásszerzést követően indokolatlan késedelem nélkül, tehát haladéktalanul kell jogát gyakorolnia. A BGB kifejezetten rögzíti, hogy ha a megtámadás távollévő személlyel szemben történik, a megtámadás határidőben közöltnek minősül, ha a megtámadó nyilatkozatot haladéktalanul elküldték. A német jogalkotó ugyanakkor emellett meglepően hosszú, a jognyilatkozat megtételétől számított tízéves jogvesztő határidőt is megállapít, viszont nem rendelkezik a megtámadási jog kifogás útján történő érvényesítésének lehetőségéről.

A két jogrendszer eltérő határidő-szabályozása álláspontom szerint a tévedésben lévő fél méltányos érdeke és a forgalom biztonsága közötti kényes egyensúly megteremtésével kapcsolatos jogalkotói felfogásokat tükrözi. A magyar jog az egyéves, elévülési jellegű határidővel a felek érdekeit kiegyensúlyozott módon védi. A szűkebbre szabott időkeret biztosítja a jogviszonyok mielőbbi megszilárdulását, ugyanakkor az elévülés nyugvásának lehetősége és a kifogás útján történő igényérvényesítés engedménye hosszabb távon is rugalmas garanciákat és önvédelmi mechanizmust teremt a tévedésben lévő fél számára. Ezzel szemben a német jog szigorúbb, de egyben kettős természetű rendszert alkalmaz. A megtámadási ok tudomásra jutását követően azonnali fellépést követel meg, ami kétségkívül a megtett jognyilatkozatok jelentőségét juttatja kifejezésre és ezáltal a forgalom biztonságát szolgálja, ugyanakkor a tízéves jogvesztő határidő utólagos, objektív korlátként biztosítja, hogy a jogviszonyok ne maradjanak bizonytalan ideig nyitva amiatt, hogy a megtámadási határidő a megtámadási ok felismerésével veszi kezdetét.

8. A megtámadás jogkövetkezménye

A magyar és a német jog egyaránt az érvénytelenség jogkövetkezményét fűzi a szerződés, illetőleg a jognyilatkozat eredményes megtámadásához, mégpedig visszamenőlegesen, a szerződés megkötésének, illetőleg a jognyilatkozat megtételének időpontjától. A magyar jog ugyanakkor nem állapít meg kártérítési kötelezettséget a tévedésben lévő, és emiatt a szerződést megtámadó fél terhére, és ez nem is volna indokolt, hiszen a megtámadásra éppen a másik fél felróható magatartása ad okot. Tekintettel arra, hogy a német jog ez utóbbi feltételt nem írja elő, a jognyilatkozat

[9] Lásd a Ptk. 6:89. § (4) bekezdését.
[10] Lásd például a BH 1997. 392. számú eseti döntést.

megtámadásához fűzött kártérítési következmény egyfajta kiegyenlítő funkciót tölt be.[11] Mivel a megtámadás joga akkor is fennáll, ha a tévedésben a másik szerződő fél egyáltalán nem hatott közre, ezért az ő érdekeinek védelme ugyancsak fontos szempont. E megfontolás jegyében fogant a jognyilatkozatot megtámadó fél terhére főszabályként előírt kártérítési kötelezettség (Schadenersatzpflicht), amelynek lényege, hogy amennyiben valaki eredményesen támadja meg saját jognyilatkozatát, úgy köteles megtéríteni a jognyilatkozat címzettjének vagy bármely harmadik személynek azt a kárát, amelyet ezek a nyilatkozat érvényességébe vetett bizalmukból eredően elszenvedtek.[12] A kártérítés mértéke ugyanakkor nem haladhatja meg azt az érdeket, amelyet a másik fél vagy a harmadik személy a nyilatkozat érvényességéhez fűzött (negatives Interesse). Az ítélkezési gyakorlatban kikristályosodott mérce szerint a károsultat nem olyan helyzetbe kell hozni, mintha a szerződés teljesedésbe ment volna, hanem mintha az létre sem jött volna.

A német jogban tehát a tévedés orvoslása nem merül ki a szerződés érvénytelenségének megállapításában, hanem egyidejű kárkiegyenlítési mechanizmus is életbe lép, amely a másik fél bizalmát védi. Az ítélkezési gyakorlat szerint ebben a körben különösen olyan károk érvényesíthetők, mint a szerződéskötéshez kapcsolódó ráfordítások (pl. ügyvédi, közjegyzői, utazási költség), a szerződés teljesítése körében felmerült kiadások, vagy a jogügylet érvényességébe vetett bizalom alapján megkötött másik szerződésből eredő elmaradt haszon.

Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy az alapügylet érvénytelenné válása folytán az alapügylethez kapcsolódó elmaradt haszon nem kérhető, hanem kizárólag az a kár érvényesíthető, amely a jogügylet érvényességébe vetett bizalomból származik. A felelősség felróhatósági alapon kizárt, ha a károsult a semmisség vagy a megtámadhatóság okát ismerte, vagy azt gondatlanságból nem ismerte. Szintén nem áll fenn kártérítési kötelezettség, ha a másik fél tudta vagy tudnia kellett, hogy a nyilatkozattevő tévedésben van, hiszen ilyenkor már helyteleníthető közrehatás mutatható ki, ami érdemtelenné teszi a felet a kártérítésre.

Összességében tehát a német jog szimmetrikus védelmi rendszert alakít ki. A tévedésben lévő fél mentesülhet ugyan a hibás akaratnyilatkozat következményeitől, ám viselnie kell a tévedésben vétlen másik fél bizalmi kárát. A magyar jog ezzel szemben eleve kizárólag a másik fél felróható közrehatása esetén teszi lehetővé a szerződés, illetőleg a jognyilatkozat megtámadását, ebből következően pedig a kártérítési igény fel sem merül.

9. A megtámadhatóság speciális esetei a német ítélkezési gyakorlatban

A német ítélkezési gyakorlatban a megtámadásra okot adó tévedés speciális formái kristályosodtak ki az elmúlt évtizedek során, és a tudományos igényű csoportosítást a kommentárirodalom végezte el.[13] Ez alapján a nyilatkozati cselekményben rejlő tévedésről (Erklärungsirrtum vagy Irrung) akkor beszélünk, ha a nyilatkozat külső tényállása nem felel meg a nyilatkozattevő akaratának. Tipikus példa erre, amikor a nyilatkozó rosszul fejezi ki magát (például nyelvbotlás áldozata lesz), nevet, számot, egyebet véletlenül elír, avagy más hasonló tévedés történik (pl. a nyilatkozó rosszul olvas le egy árcédulát, rossz ikonra klikkel, helytelen számkódot gépel be, szoftverhibának esik áldozatul stb.).

A tartalomban való tévedés (Inhaltsirrtum) esete áll fenn ezzel szemben, amikor a nyilatkozat külső tényállása összhangban áll ugyan a nyilatkozattevő akaratával, azonban az téved jognyilatkozata jogi jelentőségét vagy terjedelmét illetően, tehát szubjektíve más jelentőséget tulajdonít nyilatkozatának, mint amellyel az objektíve bír. A tartalomban való tévedésnek több altípusa létezik. Ilyen például a

[11] Lásd ezzel kapcsolatban részletesen: PRÜTTING, Hanns; WEGEN, Gerhard; WEINREICH, Gerd: BGB Bürgerliches Gesetzbuch – Kommentar, 17. kiadás, Luchterhand Verlag, 2022, 126-127.
[12] Lásd a BGB 122. §-át.
[13] Lásd részletesen: PRÜTTING, Hanns; WEGEN, Gerhard; WEINREICH, Gerd: BGB Bürgerliches Gesetzbuch – Kommentar, 17. kiadás, Luchterhand Verlag, 2022, 118-127.

kinyilvánításban mutatkozó tévedés (Verlautbarungsirrtum), amelynek lényege, hogy a nyilatkozattevő a nyilatkozat tényállásának más jelentést tulajdonít, mint amely ahhoz a címzett szemszögéből nézve objektíve tapad. Ez különösen akkor fordul elő, ha a nyilatkozó szakszavakat vagy idegen kifejezéseket helytelenül használ, illetve, ha mérték-, súly- vagy pénzegységeket eltéveszt, összekever. Ugyancsak a tartalomban való tévedés speciális altípusa az azonosságban való tévedés (Identitätsirrtum), amikor a nyilatkozat egy másik személyhez szól vagy egy másik dologra irányul, mint akire vagy amelyre a nyilatkozattevő eredetileg gondolt. Például az ügyfél nem annak az ügyvédnek ad megbízást, akinek szeretne, hanem egy másik azonos nevűnek. Ha azonban a jognyilatkozat a nyilatkozó szándékának megfelelő tárgyra irányul vagy a nyilatkozó szándékának megfelelő személyhez szól, de azok a nyilatkozó által óhajtotthoz képest eltérő tulajdonsággal rendelkeznek, akkor ez már az ún. tulajdonságban való tévedés (Eigenschaftsirrtum) klasszikus esete. Ugyancsak a tartalomban való tévedés körébe sorolható az ügyletben való tévedés (Konkretisierung des Geschäfts), amely tulajdonképpen a szerződéstípusban vagy egy adott jog természetében való tévedést jelenti. A német joggyakorlatban klasszikus példa erre az eset, amikor egy édesapa, abban a hiszemben, hogy erkölcsi értelemben áll jót fiáért, valójában készfizető kezességet vállalt. A jogkövetkezményben való tévedést ugyancsak tartalomban való tévedésként tartja számon a német jogirodalom. A jogkövetkezményben való tévedés akkor lehet lényeges, tehát megtámadási ok, ha a jogügylet a nyilatkozó által kívánt jogkövetkezménytől merőben eltérő jogkövetkezményt von maga után. További feltétel, hogy maga a jogkövetkezmény az ügyleti jognyilatkozat közvetlen tartalmát képezze. Az olyan jogkövetkezményekben való tévedés, amelyek csupán jognyilatkozatot kiegészítő körülmények folytán lépnek életbe, nem ad okot a megtámadásra. Nem minősül lényegesnek, így nem ad alapot megtámadásra a jogszabályon alapuló jogkövetkezményben való tévedés. Hasonló megítélés alá esik (bár a joggyakorlat ebben nem teljesen egységes) az az eset is, amikor a fél által kívánt jogkövetkezmény mellett, mintegy azzal együtt, általa nem kívánt járulékos jogkövetkezmények is életbe lépnek. Végül a tartalomban való tévedések körébe sorolható még a számítási vagy kalkulációs tévedés is. A nyilatkozattevő tévedhet akár valamely számítási tényezőben (például a mennyiségi felmérésben, árfolyamban), akár magában a számításban, illetve annak eredményében (például a vállalkozói díjban vagy a vételárban). A gyakorlatban ezt a fajta tévedést még számos bizonytalanság övezi. Altípusai a rejtett és a nyílt kalkulációs tévedés.

A tulajdonságban való tévedésről (Eigenschaftsirrtum) fentebb, a tévedés lényeges volta kapcsán más esett szó. Eben az esetben az akarat és a nyilatkozat egyezik, a nyilatkozó elképzelése azonban eltér a valóságtól. Mivel a tévedés az akaratképződés folyamatában következik be, ezért a német az indítékban való tévedés különleges eseteként elviekben lehetővé teszi a megtámadást ezen az alapon. A német jogirodalom a tulajdonságban való tévedésre a tartalomban való tévedés egyik sajátos eseteként tekint. Ahogy fentebb már említettem, kizárólag lényeges tulajdonságban való számottevő tévedés szolgálhat a megtámadás alapjául. A következetes ítélkezési gyakorlat szerint nem ad okot a jognyilatkozat megtámadására, ha a fél az okiratot olvasatlanul írta alá, ha a német nyelvet nem vagy nem megfelelően értő személy német nyelvű okiratot látott el kézjegyével, vagy ha az aláíró nem tud írni és olvasni. A főszabállyal szemben mégis nyílik mód a jognyilatkozat megtámadására, ha valaki az ellenérdekű fél által készített okiratot írja alá olvasatlanul abban a hiszemben, hogy annak tartalma megegyezik a szerződéskötést megelőző tárgyalások során szóban vagy írásban (de bizonyíthatóan) rögzítettekkel.[14]

[14] Lásd például az alábbi eseti döntéseket: BGH (Bundesgerichtshof) NJW 68 2103, BGHZ 87, 114.

10. Összegezés

A fentiek alapján megállapítható, hogy a szerződés tévedés miatti megtámadásának lehetőségét a magyar és a német jog eltérő dogmatikai alapon szabályozza. A számos apróbb különbség mellett a legszembetűnőbb eltérés az, hogy a német jog nem szabja feltételül a megtámadáshoz a másik szerződő fél felróható közrehatását a tévedésben, így gyakorlatilag olyan jognyilatkozatok utólagos megtámadására is lehetőség nyílik, amelyek véglegességében a jognyilatkozat vétlen címzettje, illetőleg a másik szerződő fél alappal bízhatott. A német jog ezért speciális érdekkiegyenlítő eszközt alkalmaz, és a megtámadó fél terhére főszabályként kártérítési kötelezettséget ír elő, ám csupán az úgynevezett negatív interessze erejéig. A magyar jog ehhez képest eleve szűkebbre szabja a szerződés megtámadásának lehetőségét, és azt csupán olyan esetekben biztosítja, amikor a másik fél tévedésben való vétkes közrehatása (annak okozása vagy felismerése) kimutatható. E lényegesnek tűnő szemléletbeli különbség ellenére kijelenthető, hogy mindkét szabályozás igazságos, hiszen a maga rendszerén belül kiegyensúlyozottan rendezi az akarat autonómiája és a jogbiztonság közötti bonyolult viszonyt. A vizsgált jogrendek tehát azonos célkitűzést tartanak szem előtt; a jognyilatkozatok megtételekor mutatkozó tévedés orvoslását úgy kívánják biztosítani, hogy eközben a jognyilatkozatokba vetett bizalom védelméhez fűződő érdek se sérüljön. A különbség korántsem eltérő igazságfelfogásra vezethető vissza, hanem ugyanazon elv más jogtechnikai megoldással történő érvényre juttatásából ered. Míg a magyar jog a tévedés miatti megtámadás feltételeinek szűkebbre szabásával, addig a német jog a megtámadáshoz főszabályként fűzött bizalmi jellegű kártérítéssel valósítja meg ugyanazt az érdekkiegyenlítést.

Miskolczi Bodnár Péter

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, tanszékvezető egyetemi tanár

SEMMIS SZERZŐDÉSEK BÍRÓI „ORVOSLÁSA"[1]

1. A bírói feladatok áttekintése a szerződés érvénytelenségét érintő perekben

Olyan jogviták kapcsán, amelyben felmerül egy magánjogi szerződés érvényességének kérdése, a bíróság előtt számos feladat áll. A bírói teendőket két nagy csoportba sorolhatjuk; nevezetesen az előfeltételek[2] vizsgálatára, majd ezt követően az érdemi döntés meghozatalára kerül sor. Az érdemi döntés során azt kell megállapítani, hogy a szerződés érvényes vagy érvénytelen, továbbá azt is, hogy az érvénytelenség a szerződés egészére, vagy csak egy részére (pl. egy feltételre, egy kikötésre, egy nyilatkozatra) vonatkozik.[3] Abban az esetben, ha a szerződés érvénytelennek bizonyul a bíró további feladata lehet az, hogy meghatározza az érvénytelenség jogkövetkezményeit, feltéve, hogy a kereseti kérelem erre is irányul.[4] A szerződés érvénytelenségének megállapítása többnyire nem a jogalkalmazói folyamat végállomása. Az, hogy a szerződés érvényes vagy semmis többnyire csak egy előkérdés, a kereseti kérelem általában arra is irányul, hogy a bíróság ítéletében rendelkezzen valamilyen jogkövetkezményről. A jogkövetkezmények többsége a szerződés semmissége miatt az érintettek vagyonában keletkező eltolódás kiigazítását teszi lehetővé.

Lehetséges jogkövetkezmények általában[5]:

- a szerződéskötés előtti állapot helyreállítása[6],
- az eredeti értékegyensúly fenntartása[7],

---

[1] A tanulmány a KRE 10641A800 témaszámú, bírói szerepek tárgyú program keretében végzett kutatásokon alapul.

[2] A bíróságnak elsőként a felperesként fellépő személy keresetindítási jogát kell ellenőriznie. „Ha e törvény eltérően nem rendelkezik, a szerződés semmisségére az hivatkozhat és a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogi érdeke fűződik vagy akit erre törvény feljogosít." [Ptk. 6.88. § (3) bek.] A szerződés megtámadására irányuló keresetindításra jogosultak körét a Ptk. a sérelemhez vagy az érdekeltséghez köti. „Megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik." [Ptk. 6.89. § (2) bek.] A megtámadásra irányuló kereset előfeltételei között a határidők betartását is ellenőriznie kell a bíróságnak. „A megtámadási jog a szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül a másik félhez intézett jognyilatkozattal vagy közvetlenül bíróság előtti érvényesítéssel gyakorolható." [Ptk. 6.89. § (3) bek. első mondat]

[3] A tanulmányban csak annak a helyzetnek a vizsgálatára kerül sor, amelyben az érvénytelenség a szerződés egészére vonatkozik.

[4] A Ptk. 6:108. § (2) bekezdése lehetőséget ad megállapítási kereset benyújtására. „A fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség következményeinek alkalmazását kérné." Ilyen esetben a bírói hatáskör lezárul az érvényesség-érvénytelenség kérdésében hozott döntéssel anélkül, hogy jogkövetkezményekről kellene dönteni. A jogalkotó ilyenkor nem szán más feladatot a bíróság számára, mint azt, hogy eldöntse a fő kérdést. Semmisség megállapítására irányuló kereset esetén a bíró – ha a körülmények alapján ez indokolt – ítéletében kimondja azt, hogy a vizsgált szerződés semmis, de nem tesz további lépéseket, nem alkalmaz jogkövetkezményeket. Ebben a körben arra sincs a bírónak lehetősége, hogy vizsgálja a semmisség kiküszöbölésének lehetőségét és – ha ennek feltételei fennállnak – orvosolja a semmisséget. Megjegyezzük, hogy már az 1959. évi IV. törvényen alapuló joggyakorlat is kimondta, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeinek levonását a bíróság csak kérelemre (kereset, viszont kereset alapján) teheti meg, hivatalból a jogkövetkezményeket illetően döntést nem hozhat. BDT2007. 1553.

[5] Lehetséges jogkövetkezmények speciális érvénytelenségi esetekben:
Tisztességtelen általános feltétel esetén közlemény közzététele [Ptk. 6:105. § (2) bek.]
Uzsorás szerződés esetén a visszatérítés elengedése [Ptk. 6:113. § (3) bek.]
Terjedelmi korlátok miatt ezekről a speciális jogkövetkezményekről nem szól a tanulmány.

[6] Ptk. 6:112. § (1) bek.

[7] Ptk. 6:112. § (2) bek.

- alaptalan gazdagodás pénzbeli megtérítése[8] (ha a szerződés nem nyilvánítható érvényessé és a szerződéskötés előtti állapot sem állítható helyre),
- járulékos igényekről döntés[9].

A jogkövetkezményeknek ezt a skáláját bővíti 1977 óta a szerződés bírói érvényessé nyilvánítása.

2. Az előfeltételek vizsgálata

Magánjogi szerződés semmisségére hivatkozó kereset benyújtására nem mindenki jogosult.

A Ptk. 6:88. § (1) és (3) bekezdése között ellentmondás feszül. Egyfelől a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli, másfelől a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogos érdeke fűződik, vagy akit erre törvény feljogosít.

- A bíróság az elé került ügy kapcsán kerülhet abba a helyzetbe, hogy felismerheti a szerződés semmisségét. Tény, hogy bármilyen ügy (pl. szerződésszegés miatt indított kereset nyomán a szerződés semmisségére hivatkozó alperesi védekezés) kapcsán merülhetnek fel adatok valamely semmisségi ok fennállására. A semmisség észlelésére tehát nem csak kifejezetten semmisségi okra hivatkozó kereseti kérelem nyomán kerülhet sor. A Ptk. 6:88. § (3) bekezdésében írt követelmény tehát nem fosztja meg teljesen a bíróságot a semmisség vizsgálatának lehetőségétől, de a legsúlyosabb érvénytelenségi esetek kiszűrését nehezíti. A kifejezetten a semmisség megállapítására irányuló kereset benyújtására jogosultak körének az európai joggyakorlatban szokatlan[10] meghatározása bizonyosan csökkenti annak az esélyét, hogy a bíróságban kétely merüljön fel az ügylet érvényesége tekintetében.
- A Ptk. 6:88. § (1) és (3) bekezdése között feszülő látens ellentmondás akkor kerül a felszínre, ha a szerződés semmisségének megállapítására irányuló keresetet olyan személy nyújtja be, akit erre a Ptk. 6:88. § (3) bekezdése nem jogosít fel. Úgy tűnik, hogy a keresetet elutasító döntés negligálja a semmisség hivatalból történő észlelésének bírói kötelezettségét. Az igazságügyi statisztikákat javítja a per gyors befejezése. A bíró számára is a keresetindítási jog hiányának megállapítása jelenti a leggyorsabb, legkényelmesebb megoldást az ügy lezárása érdekében.
- A keresetlevél alapján a bíró várhatóan észleli azt, hogy a szerződés érvényességét illetően lehetnek gondok. Álláspontom szerint a jogalkotó arra hatalmazza fel a bírót, hogy csukja be a szemét. Nem tartom szerencsés megoldásnak azt, hogy a bíró a keresetindítási jog hiányára tekintettel további vizsgálódás nélkül egyszerűen lezárhatja az ügyet. A hatályos szabályok alapján azonban nem látszik annak a jogszerű lehetősége, hogy miként vizsgálhatná a bíró egy általa megszüntetett eljárást követően a szerződés semmisségét. Különösen, ha figyelembe vesszük a korábbi joggyakorlatot, amely csak a nyilvánvaló semmisségi ok tekintetében tartotta a bíró kötelességének a semmisségi ok hivatalból történő vizsgálatát. Volt olyan döntés, amely folyamatban lévő eljárás keretében is tudomásul vette azt, ha a bíró eltekint a semmisségi ok feltárásától „egyértelműen megállapítható és nyilvánvalóan fennálló semmisségi ok hiányában”[11]. Egy másik esetben a Fővárosi Ítélőtábla az érvénytelenségi perekben felmerülő egyes eljárásjogi kérdésekről szóló 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 4. a) pontja alapján az alábbi sarokköveket állította fel. „A bíróságnak csak a rendelkezésére álló bizonyítási anyag alapján tényként egyértelműen megállapítható, nyilvánvaló semmisséget kell hivatalból észlelnie. A

[8] Ptk. 6:113. § (1), (2) és (3) bek.
[9] Ptk. 6:115. § (1)-(4) bekezdése szól a hasznok, kamatok és károk megtérítéséről.
[10] Ld. Szalma József: Közrendsérelmes szerződések jogkövetkezményeiről írt, ebben a kötetben közzétett tanulmányát.
[11] EBH2010. 2235. II.

semmisség megállapítása érdekében a bíróság hivatalból bizonyítást nem folytathat le."[12] Véleményem szerint a joggyakorlat nem támaszt magas követelményt a bírósággal szemben, ha a semmisségi ok hivatalból történő vizsgálatát csak akkor tartja a bíró kötelességének, ha a semmisségi ok nyilvánvaló. Ez így nem megerőltető bírói feladat.[13] Számomra úgy tűnik, hogy a semmisség hivatalból való észlelésének kötelezettségét már az 1959. évi IV. törvényen alapuló bírói gyakorlat is elkezdte kiüresíteni. A kodifikáció során a jogalkotó a keresetindításra jogosultság szabályozásával érdemben csökkentette azoknak az eseteknek a számát, amikor a szerződés semmisségének észlelésére egyáltalán sor kerülhet.

3. Bírói lehetőségek az érvénytelen szerződés ellenére a jogviszony „életben tartására"

A bírónak a Ptk. alapján módja nyílik annak megvizsgálására vajon a jogviszony működőképessé tehető-e, az érvénytelenség elkerülhető-e. A tényfeltárás eredménye az is lehet, hogy a bíró „megmenti" a felek jogviszonyát. Teheti ezt annak ellenére, hogy az általuk kötött szerződés olyan érvénytelenségben szenved, amely a szerződés egészét érinti. A Ptk. három esetben teremt erre lehetőséget. A bíró – bizonyos helyzetekben – jogosult:

- a semmis szerződés „átminősítésére",
- színlelt szerződés helyett a leplezett szerződés figyelembe vételére, és
- a szerződés bírói érvényessé nyilvánítására.

A továbbiakban a bíró előtt álló három lehetőséget egyenként vizsgáljuk rámutatva a közöttük megfigyelhető különbségekre is. A tanulmány igyekszik arra, hogy példákkal mutassa be a vonatkozó hazai joggyakorlatot.

4. A semmis szerződés „átminősítése" a Ptk. 6:88 § (2) bekezdése alapján

A jogalkotó egy viszonylag ritkán alkalmazott esetet szabályoz közvetlenül a semmisség legfőbb jogkövetkezményének rögzítését követően.

4.1. Jogi szabályozás

A Ptk. 6:88. §-a rendelkezik a semmisségről.[14] A semmisség (1) bekezdés első mondatában rögzített főszabályához – a semmis szerződés megkötésének időpontjától érvénytelen – képest a (2) bekezdés egy speciális helyzetben – a semmis szerződés más szerződés érvényességi kellékeinek megfelel – kivételként érvényesülő jogkövetkezmény rögzít. A jogkövetkezmény nem más, mint az, hogy ez a másik szerződés érvényes és ezt tekinti a jog irányadónak a felek viszonyára. Létezik azonban egy alkivétel, nevezetesen, ha ez a felek feltehető szándékával ellentétes lenne.

[12] Fővárosi Ítélőtábla Pf. 20.095/2019/6.

[13] A semmisség jogkövetkezményének levonása jelent érdemi bírói tevékenységet a nyilvánvaló semmisség megállapításán túl. Egy ügyben az érvénytelenségi okot a peres felek nem észlelték, arra a perben nem hivatkoztak. A bíróság azonban a nyilvánvaló semmisségi okot hivatalból köteles észlelni és annak általános jogkövetkezményét alkalmazni abban az esetben is, ha arra a felek nem hivatkoznak. BDT2018. 3919.

[14] A semmis szerződés megkötésének időpontjától érvénytelen. A semmisség megállapításához külön eljárásra nincs szükség; a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli. [Ptk. 6:88 § (1) bek.]
Ha a semmis szerződés más szerződés érvényességi kellékeinek megfelel, ez utóbbi érvényes, kivéve, ha ez a felek feltehető szándékával ellentétes. [Ptk. 6:88 § (2) bek.]

4.2. A bíróság előkészítő feladatai

A bíróság a Ptk. alapján két körülményt kell, hogy megvizsgáljon:

- létezik-e a vizsgált szerződéssel rokon másik szerződés és az érvénytelen szerződés vajon megfelel-e a másik szerződés érvényességi kellékeinek és
- a felek feltehető szándékával vajon nem ellentétes-e a bíróság tervezett lépése, nevezetesen az, hogy az, hogy a szerződést érvényesnek tekinti a bíróság.

A döntés aktív bírói tevékenység eredményeként születik meg. A bíróságnak azt kell eldöntenie, hogy egy másik szerződés „köpenyében" működőképes-e a jogviszony.

4.3. Szövegezés pontatlanságok

Álláspontom szerint a Ptk. mindkét vizsgálandó körülmény tekintetében pontatlan.

a) Egyrészt az érvényességi „kellék" fogalma alakszerűségi problémára utal, azt sugallja, mintha a bíróság elé kerülő szerződés alaki hiba miatt lenne érvénytelen, ehhez képest létezne egy másik szerződéstípus, amely kapcsán a Ptk. nem ír elő alaki kelléket és így ez a másik szerződés alkalmas a felek jogviszonyának a lebonyolítására. Megítélésem szerint az érvényességi „kellék" fogalma helyett célszerűbb lett volna inkább érvényességi követelményeket említeni. Ez a fogalomhasználat elkerülhetővé tenné azt a látszatot, mintha csak alakszerűségi problémában szenvedő szerződés helyett kereshetne a bíró egy másik szerződést, olyat, amely nem szenved alakszerűségi problémában.

b) A másik problémát az alkivétel megfogalmazásában látom. A Ptk. szövege alapján azt kell a bírónak vizsgálni, hogy ellentétes-e a felek feltehető szándékával az, hogy a szerződést érvényesnek tekinti a bíróság. A Ptk. szövegével ellentétben – véleményem szerint – az vizsgálandó, hogy ezt a másik szerződést tekintse-e a bíró a felek jogviszonyát meghatározó szerződésnek. A másik szerződésnek ugyanis érvényesnek kell lennie, éppen ezért merülhet fel az a gondolat, hogy az érvénytelen szerződés helyett ezt tekintse a bíróság kiindulási alapnak. Ennek a másik szerződésnek az érvényessége nem a felek megítélésén múlik. Megjegyzést érdemel, hogy már a rPtk. 234. § (2) bekezdése is – kis szóhasználatbeli eltéréssel – a hatályos kódexben rögzített szöveggel azonos rendelkezést tartalmazott,[15] a szövegezést általam kritizált formáját, tehát csak átvették a kodifikáció során.

4.4. Joggyakorlat

A BH 118/2006. számon közzétett eset tényállása szerint szerződés jött létre a hitelező és az adós között. A hitelező kérésére az adós egy ingatlan tulajdonjogát ruházta át a hitelezőre a visszafizetést garantálandó. A bíróság a korábbi kódex alapján eredetileg a biztosítékul szolgáló adásvételi szerződést arra tekintettel minősítette semmisnek, hogy az színlelt volt. A bíróság megítélése szerint a színlelt szerződés egy jelzálogszerződést leplezett. Az érdemi döntés szerint: *A kölcsön biztosítására kötött ingatlan-adásvételi szerződés megfelel a jelzálogszerződés érvényességi kellékeinek ezért a kötelezett köteles tűrni a jelzálogjog ingatlannyilvántartási bejegyzését.* A ma hatályos szabályok szerint semmis az a kikötés, amelyben fogyasztó követelés biztosítása céljából tulajdonjog, más jog vagy követelés átruházására vagy vételi jog alapítására vállal kötelezettséget.[16] A Ptk. 2013. évi eredeti szövege alapján valamennyi fiduciárius hitelbiztosítéki szerződést semmisnek kellett tekinteni, de egy módosítás nyomán csak a fogyasztó ilyen jellegű vállalásai semmisek. Az ismertetett eset tényállásához hasonló ügyben hozandó döntés attól függ, hogy kik között jött létre a szerződés. Abban az esetben, ha az

[15] „Ha valamely semmis szerződés más szerződés érvényességi kellékeinek megfelel, ez utóbbi érvényes, kivéve, ha ez a felek feltehető szándékával ellenkezik." [rPtk. 234. § (2) bek.]
[16] Ptk. 6:99. §.

adós fogyasztónak minősül[17] a biztosítéki célú tulajdonátruházás semmis. A szerződés törvénybe ütközésére tekintettel kell megállapítani a semmisséget. A fiduciárius ügyletet nem tiltja a Ptk. abban az esetben, ha az adós nem tekinthető fogyasztónak. Kérdés, hogy ilyen esetben – a hivatkozott döntés logikáját követve – megállapítható-e az, hogy a kölcsön biztosítására kötött ingatlan-adásvételi szerződés azért semmis, mert színlelt és vizsgálható-e a leplezett jelzálogszerződés érvényessége. Ez a probléma átvisz minket a semmis szerződések bírói orvoslásának következő esetére,

5. Bírói jogkör színlelt szerződés esetén

5.1. Jogi szabályozás

A Ptk. 6:92. § (2) bekezdése szól a színlelt szerződésről.[18] A Ptk. szerint a színlelt szerződés semmis, de ebből nem következik automatikusan az, hogy a szerződő felek között nincs érvényes szerződés. A felek jogait és kötelezettségeit ugyanis – a Ptk. alapján semmisnek minősülő színlelt szerződés helyett – a leplezett szerződés alapján kell megítélni (ha van ilyen).

5.2. Különbségek az átminősítéshez képest

Két különbség is megfigyelhető a 4. pontban bemutatott átminősítéshez képest:

- nem minden semmis szerződésre, csak a színlelt szerződésekre vonatkozik a szabály és
- az esetek jelentős részében a palástolt szerződés figyelembe vételének lehetősége nem eredményez érvényes szerződést. Előfordul ugyanis, hogy nem is jön létre másik szerződés, mert a színlelés nem egy másik szerződés leplezését szolgálja.[19] A felek sokszor nem egy másik szerződést lepleznek[20].

5.3. A bíróság feladatai

A bíróság elsőként azt kell, hogy vizsgálja, vajon az elé tárt szerződés színleltnek minősül-e. Színlelésre sokféle módon kerülhet sor. Lehetséges, hogy a felek nem is akarnak szerződést kötni, csak úgy tesznek, mintha szerződést kötnének. Előfordulhat, hogy a felek valójában más típusú szerződést akarnak kötni, mint amilyet papíron kötnek. Sokféle okból (pl. illetékfizetéssel való takarékoskodás) kötnek adásvétel helyett ajándékozási szerződést, vagy fordítva.

A bíróság második feladata az, hogy megállapítsa volt-e palástolt szerződés, és ha igen, akkor az milyen szerződés volt.

Ezt követően kell eldönteni azt, hogy a palástolt szerződés érvényesnek minősül-e.

---

[17] Megítélésem szerint ahhoz, hogy valakit fogyasztónak lehessen tekinteni az is szükséges, hogy partnere vállalkozásnak minősüljön. A fogyasztóvédelmi jogban elfogadott az a nézet, hogy két végfelhasználónak minősülő természetes személy között nem fogyasztói szerződés jön létre, mivel egymásra tekintettel egyikük sem tekinthető fogyasztónak.

[18] A színlelt szerződés semmis; ha az más szerződést leplez, a felek jogait és kötelezettségeit a leplezett szerződés alapján kell megítélni.

[19] Főv. Tvszék. P. 22.228/2019/49.

[20] Lehet, hogy a felek nem is akarnak szerződést kötni, csak nyilatkozatukkal keltik azt a látszatot, hogy közöttük szerződés jött létre, pl. pénzintézet által kötött kölcsönszerződésnél (EBH.1999.113.), vagy házastársak közötti szerződésnél az egyik házastárs ellen folyó büntető eljárás lehetséges vagyoni következményének elkerülése érdekében (BH.2012.195.). Adásvételi szerződés megkötését színlelik a felek pl. annak érdekében, hogy a fiktív vevő bankkölcsönt vehessen fel (BDT.2010.2312.).

5.4. Elhatárolás

A színlelt és a fedezetelvonó szerződések között lehetséges átfedés, de a Ptk. eltérő jogkövetkezményeket határoz meg a két esetre. Az átfedés többnyire abban ragadható meg, hogy az adós valamilyen visszterhes szerződésnek igyekszik feltüntetni olyan ügyleteit, amelyekkel vagyontárgyait ingyenesen elidegeníti, követeléseiről ingyenesen lemond. A fedezetelvonó szerződések esetén a színlelés csak eszközcselekmény, az ügylet valós célja az, hogy a hitelező ne találjon kielégítést az adós vagyonából, mert azt az adós kiüresítette. A jogalkotó ennek a törekvésnek azzal szab gátat, hogy a fedezetelvonó ügyletet relatíve hatálytalannak nyilvánítja. A fedezetelvonó ügylet relatív hatálytalanságának következtében a hitelező – bizonyos feltételek fennállása esetén – úgy tekinthet a harmadik személyhez került vagyonra, mint ami még mindig adósának a tulajdonát képezi.

A fedezetelvonó jellegű szerződések azonban a vagyoncsökkenés látszatának keltése céljából is köthetők. A házasság várható megszűnése esetére az egyik házastárs a közös vagyon számára kedvezőbb megosztását célzó módon menekítheti ki a közös vagyon bizonyos részeit a különvagyonába, vagy egy olyan cégbe, amelyből később ahhoz könnyen hozzájut. Kérdés, hogy ilyenkor a fedezetelvonó szerződés relatív hatálytalansága alkalmazható-e, és ha nem, akkor vajon a színlelt szerződések semmisségére lehet-e hivatkozni.

5.5. Joggyakorlat

Színlelt szerződések körében különösen gyakori volt az adásvételi és az ajándékozási szerződés „felcserélése". Amikor az ingatlan ajándékozás esetén magasabb volt a közteher, akkor az alacsonyabb adókulcs miatt a felek adásvételi szerződésnek igyekeztek jogügyletüket beállítani. Ilyenkor a színlelt adásvételt a bíróság semmisnek, de a palástolt ajándékozást érvényesnek tekintette. A korábbi gyakorlat azt is színlelt szerződésnek tekintette, ha az adásvételi szerződés – adóelkerülési okból – a ténylegestől eltérő vételárat tüntetett fel, de ilyenkor az elleplezni kívánt ellenértékkel a szerződés érvényesnek minősült.[21] A színlelt és a palástolt szerződés tehát azonos szerződéstípusba is tartozhatott.

A továbbiakban két érdekes ügy kerül bemutatásra.

A BDT2009.1990 számú ügy tényállása szerint egy 31 éves nő érzelmi vonzódást színlelt egy 73 éves özvegy férfi iránt. A felek házasságkötést terveztek. A hölgy arról tájékoztatta a férfit, hogy vallása és szokásaik szerint a házasulók egymásra ruházzák ingatlantulajdonaikat. A férfi szándékának komolyságát bizonyítandó, a házasságkötés reményében három ingatlanát is átruházta. A felek adásvételi szerződéseket írtak alá, de vételárfizetésre nem került sor. Röviddel ezután a kapcsolat megromlott. Fény derült arra, hogy a nő más férfiakat is rávett arra, hogy ingatlanok tulajdonát ruházzák át rá. A bíróság megállapította azt, hogy az adásvételi szerződések színleltek.

A BH 475/2001 jogesetben egy tartási szerződést tekintett színleltnek a bíróság. A szerződéskötők közel egykorú testvérek voltak. Az eltartott kifejezetten jómódúnak számított. Házában lakó személy főzött rá és takarított. Az eltartott jó egészségnek örvendett, de a szerződéskötést követően nem sokkal kórházba került. Az eltartó a kórházban látogatta, élelmet vitt számára. Az eltartónak egyetlen törvényes örököse volt, akit kitagadott, de a kitagadás érvénytelennek bizonyult. Ezt követően kötötte meg a tartási szerződést. A bíróság ítélete szerint az eltartott nem szorult tartásra, és ezért a tartási szerződés színleltnek minősül. A leplezett ügylet egy végrendeletet. Az eltartottnak az volt a célja, hogy rokona kötelesrészt se kapjon a hagyatékból, de ezt nem lehetett elérni. A semmis tartási szerződés helyett a bíróság azt állapította meg, hogy a szerződés olyan

[21] Az ingatlanátruházási szerződés érvényességéről szóló XXV. PED V. pontja szerint a leplezett szerződést nem teszi érvénytelenné az, hogy a róla készült okirat az ellenszolgáltatást nem a felek valós akaratának megfelelően tünteti fel.

végrendeletként érvényes, amely a hozzátartozót kötelesrészre szorítja, a vagyon többi részét pedig arra a személyre hagyja, akivel a színlelt szerződést kötötte. A jogeset érdekessége az, hogy a palástolt „ügylet" nem csak szerződés, de egyoldalú jognyilatkozat is lehet.[22]

6. Bírói érvényessé nyilvánítás visszamenőleges hatállyal a Ptk. 6:110. §-a alapján

A szerződések érvénytelenségének bírói orvoslása a kodifikáció révén újabb esettel gazdagodott.

6.1. Jogi szabályozás

Ptk. 6:110. § *[Bírósági érvényessé nyilvánítás visszamenő hatállyal]*

(1) Az érvénytelen szerződést a bíróság a szerződés megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal érvényessé nyilváníthatja, ha

a) az érvénytelenség miatti érdeksérelem a szerződés megfelelő módosításával kiküszöbölhető; vagy

b) az érvénytelenség oka utóbb megszűnt.

(2) Az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítása esetén a szerződő felek úgy kötelesek egymásnak teljesíteni, és az érvényessé nyilvánítást követő szerződésszegésért úgy felelnek, mintha a szerződés megkötésétől fogva érvényes lett volna.

6.2. Különbségek

Az érvényessé nyilvánítás mindkét korábban bemutatott bírói eszköztől különbözik.

- Nem csupán a szerződés semmisségét lehet orvosolni, hanem a megtámadható szerződések érvénytelenségét is.
- A bíróság az elé került érvénytelen szerződést nyilvánítja érvényessé, nem egy másik szerződés segítségét veszi igénybe és nem is a palástolt szerződést állítja a színlelt szerződés helyébe.

6.3. A lehetséges jogkövetkezmények sorrendje

A bíróság három lehetséges jogkövetkezményt alkalmazhat. A szerződéskötést megelőző helyzet visszaállítása, mint érvénytelenségi jogkövetkezmény és a szerződés érvényessé nyilvánítása konkurál egymással. A jogalap nélküli gazdagodás, mint harmadik következmény csak akkor alkalmazható, ha nincs lehetőség sem a szerződéskötést megelőző helyzet visszaállítására, sem a szerződés érvényessé nyilvánítására.

Egyenes vonalú történeti fejlődés figyelhető meg.

a) az 1959. évi Ptk. nem ismerte az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítását, így az eredeti állapot helyreállítása volt az érvénytelenség alapvető következménye.
b) Az 1977. évi Ptk. Novella vezette be az érvénytelen szerződés érvényessé nyilvánítását, de sorrendben előbb szabályozta a jogalap nélküli gazdagodást. Részben az említések sorrendje, részben a korábbi gyakorlat miatt kezdetben a jogalap nélküli gazdagodás szabályait alkalmazták inkább a bíróságok.
c) A lassan változó bírói gyakorlatot az 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény összegezte úgy, hogy a kétféle lehetőség egyenrangú, a bíróság mérlegeli, hogy a konkrét esetben melyik megoldást alkalmazza.

[22] Véleményem szerintem inkább ajándékozási szerződés volt a palástolt szerződés. A kötelesrész ebben az esetben is megillette volna a hozzátartozót, mivel az ajándékot a kötelesrész alapjához kell számítani.

d) Egyes kommentárokban a bírói gyakorlatról szólva megjelenik az a magyarázat, hogy előbb az érvényessé nyilvánítást kell megkísérelni,[23] de ennek ellentmond az a nézet, mely szerint az 1/2010. (VI. 28.) PK véleményt azért helyezték hatályon kívül, mert beépült a Ptk.-ba.

e) A hatályos Ptk. javaslatának indokolása szerint bizonyos körben a bírónak lehetősége van arra, hogy a szerződés érvényessé nyilvánítását preferálja. „A törvény ezzel megadja a bíró számára a konkrét eset igazságos és gazdaságilag célszerű eldöntéséhez szükséges mérlegelési lehetőséget. Elsősorban az üzleti élet szerződéseiben célszerű, hogy a bíróság az eredeti állapot helyreállításának elrendelése helyett a – semmisségi hibától megszabadított, egyébként jól működő – szerződés érvényessé nyilvánítását alkalmazza."[24] Ezt a gondolatmenetet támogatja az is, hogy az érvénytelenségi jogkövetkezmények listájába a jogalkotó első helyen – a szerződéskötést megelőző helyzet visszaállítását megelőzően – iktatta be az érvényessé nyilvánítás új jogintézményét.[25] Ezt is a sorrendiség jeleként értékeli egy kötelmi jogi tankönyv, amikor a jogalkotói célokra is hivatkozva ezt írja: „A polgári jognak nem célja a hátrányos jogkövetkezmények alkalmazása, hanem lehetőség szerint meg kívánja menteni az érvénytelen szerződést a felek valós, eredeti akaratának megfelelően, és a jog határai között. Ennélfogva az érvénytelenségi ok kiküszöbölése, azaz orvoslása került be az új Ptk.-ba, mintegy irányt mutatva, és meghatározva a többi érvénytelenségi jogkövetkezmény szellemiségét."[26]

6.4. Az érvényessé nyilvánítás bírói esetei

A bíróság többféle helyzetben élhet a szerződés érvényessé nyilvánításának eszközével.

a) Legkönnyebb helyzetben akkor van a bíróság, ha a szerződéskötéskor még fennálló érvénytelenségi ok időközben megszűnt.[27] Ilyenkor a felek újra megköthetnék a szerződést, de a jogalkotó – egyszerűbb és rugalmasabb megoldásként – lehetővé teszi azt, hogy a bíróság érvényessé nyilvánítsa a szerződést. Ehhez a bíróságnak semmilyen változtatást nem kell végrehajtania a szerződés szövegén, mert a szerződéskötést követően bekövetkező fejlemények (pl. a korábban hiányzó hatósági jóváhagyás, engedély megszületése) érdemben felszámolták az érvénytelenségi helyzetet.

b) Más esetben a bíróság kiküszöböli az érvénytelenség miatti érdeksérelmet.

- A régi Ptk. példálózó felsorolása két lehetőséget említett az uzsorás szerződést és a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti feltűnő aránytalanságot. A hatályos Ptk. mindkét helyzetet a bírói érvényessé nyilvánítástól elkülönítve szabályozza. A kiuzsorázott fél teljes vagy részleges mentesítése az uzsorás szerződésben „vállalt" kötelezettsége alól – megítélésem szerint – nem a semmis uzsorás szerződés orvoslása, hanem a kiuzsorázott fél védelmét szolgáló eszköz. A szolgáltatás és az ellenszolgáltatás közötti feltűnően nagy aránytalanság miatt megtámadható szerződés tekintetében a bíróság által megállapított ellenszolgáltatás, amely mellett az értékkülönbség már nem feltűnően nagy – szerintem – orvosolja a szerződést.[28]
- Az érvénytelenség miatti érdeksérelem kiküszöbölése akként is megvalósítható, hogy a bíróság „kiiktatja" a szerződés szövegéből azt a részt, amely érvénytelenségre

[23] A Legfelsőbb Bíróság rámutatott, hogy a bírói gyakorlat odáig is eljutott ha mindkét lehetőség alkalmazható, a bíróságnak azt kell elsősorban vizsgálnia, hogy van e mód a szerződés érvényessé tételére, és amennyiben ennek jogi feltételei fennállnak, a szerződés hibáját orvosolja. Különösen az üzleti élet szerződéseinél lehet célszerűbb megoldás az, ha a bíróság az eredeti állapot helyreállítása helyett inkább arra törekszik, hogy az egyébként jól működő szerződést megszabadítsa az érvénytelenség hibájától és érvényessé nyilvánítsa azt." (A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok Nagykommentárja III. kötet 281. Opten, Budapest 2014.)

[24] A Ptk. tervezetének miniszteri indokolása.

[25] A jogkövetkezmények említési sorrendje az alábbi: az érvényessé nyilvánítás 6.110. §, a szerződéskötést megelőző helyzet visszaállítása 6:111. §.

[26] Fazekas Judit – Menyhárt Ádám – Kőhidi Ákos: Kötelmi jog Általános rész Gondolat Kiadó, Budapest 2017. 123.

[27] Ptk. 6:110. § (1) bek. b) pont.

[28] Hasonló iránymutatást tartalmaz a PK 267. II. pont.

vezetett, de ennek hiányában a szerződés – a bírói közreműködés hatására – érvényessé válik. Általános szerződési feltétel tisztességtelenségének és így érvénytelenségének bírói megállapítása eredményezheti az érintett általános szerződési feltételt már nem tartalmazó szerződés érvényességét.[29]

c) A bíróság számára az a legnehezebb, ha az érvényessé nyilvánítás a szerződés valamilyen rendelkezéssel való kiegészítését igényli. A Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma rámutatott, hogy az érvénytelenségi ok kiküszöbölése, orvoslása során a bíróság alakítóan nyúl bele a felek szerződésébe, lényegében módosítja azt. A bíróság beavatkozásának korlátját egyrészt azok a szempontok jelentik, amelyek befolyásolják az érvényessé nyilvánítás és a szerződéskötéskori helyzet visszaállítása közötti választást.[30] További korlátot jelent a felek akarata, hiszen a fél szerződési akarata az érvényessé nyilvánítás során sem pótolható. Az érvénytelenségi ok kiküszöbölése voltaképpen a szerződés módosításával az érvénytelenségi ok miatt keletkezett érdeksérelem kiküszöbölését jelenti.[31]

A bíróság pótolta a részvény bemutatóra szóló minősítését, amely a részvénytársaság alapító okiratából eredetileg hiányzott. (BH 1990/12/479)

Kérdéses, hogy orvosolható-e az olyan szerződés, amely

- alaki hiba miatt semmis[32]
- a fiduciárius hitelbiztosíték miatt semmis.

6.5. Az érvényessé nyilvánítás hatálya

Korábban a jogirodalomban ellentétes nézetek voltak arról, hogy vajon a bíróság ex nunc vagy ex tunc hatállyal nyilvánítja érvényessé a szerződést. Bizonyos megoldások kapcsán a törvényszövegből a szerződéskötés időpontjára visszaható hatályú orvoslásra lehetett következtetni. A 2013. évi Ptk. mindenfajta érvényessé nyilvánítás tekintetében a visszaható hatály mellett foglal állást, egyrészt mert már a jogintézmény elnevezésében is szerepelteti a „visszaható hatállyal" fordulatot, másrészt, mert a Ptk. 6:110. § szövegében is ez szerepel.

7. Összegzés

7.1. A bírói szerződésorvoslási lehetőségek közötti hasonlóságok és eltérések

A tanulmányban elemzésre kerülő jogviszony megóvási lehetőségek közül az első kettő sok tekintetben hasonlóságot mutat, míg a harmadik az első kettőtől eltérő vonásokkal rendelkezik.

a) A döntéshozatal időpontja

A tanulmányban elemzett bírói lehetőségek közül kettő az érvénytelenség kérdésében hozandó érdemi döntés részeként jelenik meg akként, hogy az ítéletben megállapítják ugyan, hogy a per tárgyát képező szerződés érvénytelen, de ehelyett egy másik szerződést vizsgálnak és – ha erre lehetőség van – e másik szerződés felhasználásával tartják fenn a felek közötti jogviszonyt.

---

[29] Lásd a szerződés részleges érvénytelenségére vonatkozó szabályokat.

[30] Ilyen szempontok:
- a szerződés teljesítésének mértéke,
- a szolgáltatások teljesítést követő sorsa,
- a felek helyzetében a szerződés folytán beálló változások,
- a felek perbeli nyilatkozatai.

[31] 1/2010 (VI.28.) PK vélemény 5. pont.

[32] A Ptk. szerint a felek teljesítése bizonyos körben orvosolhatja az írásba foglalás elmaradását. Egyes jogirodalmi nézetek szerint – szűk körben – a bíróságnak is lehetősége van az alaki hiba miatti semmisség orvoslására.

A harmadik esetben magának az érvénytelen szerződésnek a bírói átalakításával nyílik lehetőség a szerződés megmentésére és ezáltal a felek közötti jogviszony megóvására. Ezt a lehetőséget a Ptk. az érvénytelenség jogkövetkezményei között említi. A szerződés bírói „orvoslásának" értelemszerű előfeltétele az, hogy a vizsgált szerződést a bíróság érvénytelennek tartsa. Az érvénytelenség kódexben rögzített jogkövetkezményei sokáig a jogviszony lezárását, a szerződő felek kapcsolatának a felszámolását célozták. A bíróságoknak csak a Ptk. 1977. évi módosításától nyílik lehetősége arra, hogy megvizsgálja vajon a jogviszony működőképessé tehető-e, az érvénytelenség orvosolható-e, elkerülhető-e.

b) A szerződés érvénytelenségének szintje

A tanulmányban vizsgált bírói lehetőségek közül az első kettő csak semmis szerződések esetén alkalmazható, míg a szerződés bírói érvényessé nyilvánítására semmis és megtámadható szerződések esetén is sor kerülhet.

c) Az orvosolható szerződések köre

A tanulmányban elemzett első két esetben a szerződéseknek csak egy szűk körében van a bírónak lehetősége a jogviszony fenntartására. Az első esetben kevés olyan szerződés vizsgálható, amely tartalma alapján alkalmas a felek közötti jogviszony további szabályozására, kérdéses, hogy ez a szerződés megfelel-e az érvényességi „kellékeknek" és arra sincs garancia, hogy a felek elfogadják ezt a megoldást. A második eset eleve csak a színlelt szerződésekhez kapcsolódik, nincs feltétlenül palástolt szerződés és korántsem biztos az, hogy a palástolt szerződés érvényes. Egyedül a szerződés bírói érvényessé nyilvánítására kerülhet sor szélesebb körben, ahol bármilyen semmis vagy megtámadható szerződés kapcsán alkalmazható a bírói jogkör.

d) A vonatkozó jogszabály hatályba lépése

A tanulmányban szereplő első két bírói lehetőséget már a Ptk. eredeti szövege is megteremtette, míg a harmadikra a Ptk. első novellája nyomán nyílik mód.

7.2. Nem tökéletes harmónia

Indokolatlan eltérések figyelhetők meg egyrészt a Ptk. tanulmányban elemzett egyes rendelkezései között, másrészt ezek és a Ptk. más részei között.

7.2.1. Ellentmondás feszül egyfelől a semmisség hivatalból való észlelése és a semmisség miatt keresetindításra jogosultak körének limitálása között.

A tanulmány 2. pontjában rámutattunk arra, hogy a Ptk. 6:88. § (1) és (3) bekezdése között ellentmondás figyelhető meg. Egyfelől a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli, másfelől a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, akinek ehhez jogos érdeke fűződik, vagy akit erre törvény feljogosít. A kifejezetten a semmisség megállapítására irányuló kereset benyújtására jogosultak körének az – európai joggyakorlatban szokatlan – korlátozása csökkenti a semmisség bíróság általi felismerésének az esélyét. Az ügyészi keresetindítás lehetősége – megítélésem szerint – nem helyettesíti egyenértékű módon a keresetindítási joggal rendelkezők körének a rPtk. 234. § (1) bekezdéséhez képest bekövetkezett szűkítését. A keresetet elutasító döntés megszünteti a semmisség hivatalból történő észlelésének a bírói kötelezettségét. Félek, hogy a Ptk. 6:88. § (3) bekezdésének komoly szűkítő hatást eredményező tartalma mögött a perek számának csökkentésére irányuló, – a Pp. bevezetésénél is megfigyelhető – igazságügyi statisztikákat javítását célzó jogalkotói szándék húzódik meg. Egy ilyen jogalkotói célkitűzés várhatóan találkozik az ügy gyors befejezésére törekvő bírói saját érdekkel.

Nem tartom szerencsés megoldásnak azt, hogy a bíró a keresetindítási jog hiányára tekintettel további vizsgálódás nélkül egyszerűen lezárhatja az ügyet, különösen, ha figyelembe vesszük a korábbi joggyakorlatot, amely csak a nyilvánvaló semmisségi ok tekintetében tartja a bíró

kötelességének a hivatalból történő vizsgálatot. Véleményem szerint a joggyakorlat nem támaszt magas követelményt a bírósággal szemben, ha a semmisségi ok hivatalból történő vizsgálatát csak akkor tartja a bíró kötelességének, ha a semmisségi ok nyilvánvaló. Számomra úgy tűnik, hogy a semmisség hivatalból való észlelésének kötelezettségét már az 1959. évi IV. törvényen alapuló bírói gyakorlat is elkezdte kiüresíteni. A kodifikáció során a jogalkotó a keresetindításra jogosultság szabályozásával érdemben csökkentette azoknak az eseteknek a számát, amikor a szerződés semmisségének észlelésére egyáltalán sor kerülhet. A keresetindítási jog hiányának megállapítása megfosztja a bírót annak a lehetőségétől, hogy vizsgálja a szerződés semmisségét, emiatt a semmisség hivatalból történő észlelése komoly csorbát szenved. Nehezen magyarázható, hogy a jogalkotó miért gondolja célszerűbbnek azt, hogy semmis szerződések létezzenek és fejtsenek ki gazdasági hatást, annál, hogy a bíróság esetleg olyan keresetek alapján is eljárást folytasson le, amelyekben a vizsgálódás nyomán nem kerül sor semmisség megállapítására. Én az első következményt veszélyesebbnek találom, mint a másodikat.

7.2.2. Hiányzó harmónia egyfelől az érvényessé nyilvánítás, másfelől a bírói szerződésmódosítás között

A szerződés visszaható hatállyal történő érvényessé nyilvánítása jó eséllyel egyszerre tartozik az érvénytelenség és a szerződésmódosítás, azon belül is a körülmények változásának hatására történő bírói szerződésmódosítás témaköréhez. Véleményem szerint különbségek mutatkoznak a szerződés érvényessé nyilvánításának és a bírói szerződésmódosításnak a jogalkotói megítélésében. A szerződés érvényessé nyilvánítása egy általánosan alkalmazható, elfogadott megoldás, míg a körülmények változása miatti bírói szerződésmódosítás csak kivételesen alkalmazható. A két területen a jogalkotó eltérő szerepet szán a bíróságoknak. Még a tendencia is ellentétesnek látszik, nevezetesen a szerződés visszaható hatállyal történő érvényessé nyilvánításának 1977-ben bevezetett lehetősége egyre inkább elfogadott, az érvénytelenség más jogkövetkezményeivel legalább egyenrangú megoldás, míg a körülmények változása miatti bírói szerződésmódosításnak a régi Ptk. által is ismert lehetőségét a 2013. évi Ptk. megnehezítette azzal, hogy az alkalmazásához szükséges feltételek számát megkétszerezte.

Harsányi Gyöngyi

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, címzetes egyetemi tanár

AZ ÉRVÉNYTELENSÉG INTÉZMÉNYE A GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK KELETKEZÉSI LÉTSZAKÁBAN

1. Bevezetés

A gazdasági társaságokra irányadó jogszabályokban rögzített, érvénytelenségi kérdéseket taglaló rendelkezéseket az érvénytelenség klasszikus polgári jogi intézményének társasági jogi leágazásaként vizsgálhatjuk.

A gazdasági társaságok szabályozása körében az érvénytelenség intézménye a kezdetektől helyet kapott. Már az első gazdasági társaságokról szóló törvény szabályozza ezt a kérdést, ezt követően pedig vagy a társasági anyagi jogi szabályokat tartalmazó törvények, vagy a kapcsolódó cégeljárási rendelkezéseket megállapító jogszabályok fogalmazzák meg ezeket a normákat.

E jogforrások kronológiáját követve mutatom be jelen írásomban a gazdasági társaság alapítási létszakában bekövetkező érvénytelenség főbb szabályait. Mivel a gazdasági társaságok alapítási folyamatának középpontjában a létesítő okirat elkészítése áll, az érvénytelenség kérdése is a létesítő okiratokkal összefüggésben értelmezhető.

A létesítő okiratok érvényességi kérdéseinek szabályozása lényegében azt a fő elvet követi, hogy a társasági szerződés, alapító okirat, alapszabály érvényességét a cégbejegyzés után már nem lehet megkérdőjelezni. Ennek fontos forgalombiztonsági okai vannak. A társas vállalkozásnak minden esetben alapvető sajátossága az üzleti kockázat vállalása. A társaságokat azért alapítják a tagok, hogy a befektetett pénz és egyéb eszközök nyereséget termeljenek. A vállalkozások nagy részénél azonban ez a cél meghiúsul, a társaság összeomlik. Ezzel minden tagnak számolni kell. Ésszerűtlen lenne, ha a cégbejegyzés, vagyis a társaság jogi keletkezése után, a gazdálkodás periódusában, különösen a rossz üzletmenet időszakában bárki megkérdőjelezhetné a társaságot létrehozó dokumentum érvényességét. Ennek ellenére a jogalkotó a kezdetektől lehetőséget biztosít arra, hogy a cégbejegyzést követően – ha szűk körben is, de – az érvénytelenség speciális társasági jogi szabályai alkalmazhatók legyenek.

A társasági jog körében szabályozott érvénytelenség alappontjának számít, hogy az érvénytelenségi szabályok csak a gazdasági társaság jogerős cégbejegyzése után kerülhetnek alkalmazásra, ”a társasági jogi szabályozás ugyanis a társaság cégbejegyzése előtt nem kíván speciális követelményeket támasztani az érvénytelenséggel kapcsolatban, hiszen ekkor még nem érvényesülnek a közhitelességgel összefüggő szempontok, azaz a gazdasági társaság jogerős cégbejegyzéséig a létesítő okirat érvénytelenségére a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni”[1].

Ez azt jelenti, hogy a jogerős cégbejegyzés előtt mind a megtámadhatósági szabályokra, mind a semmisségi szabályokra lehet érvénytelenségi pert alapozni, ezzel szemben a társasági jogi speciális szabályozás csak a semmisséget ismeri.

Az érvénytelenségi szabályok másik alappontja, hogy az érvénytelenség intézménye a gazdasági társaság jogi létrejötte után csak a törvényben taxatíve felsorolt érvénytelenségi okok valamelyikének fennállása esetén alkalmazható.

[1] Kisfaludi András: Társasági jog Complex Kiadó Budapest, 2007. 116.

Végül alappontként jelölhetjük azt is, hogy érvénytelenségi eljárásra kizárólag jogsérelem és semmi esetre sem gazdasági érdeksérelem adhat okot.

A továbbiakban bemutatom az érvénytelenség társasági jogi szabályzásának változásait 1988-tól napjainkig.

2. Az érvénytelenség szabályozása az első Gt.-ben[2]

Az első Gt. egyetlen §-t[3] szentelt az érvénytelenség szabályozásának, amelyben taxatíve felsorolta azokat az érvénytelenségi okokat, amelyekre a jogerős cégbejegyzést követően érvénytelenségi per megindítása alapozható volt.

Érvénytelenségi oknak minősült, ha

a) a létesítő okirat nem tartalmazta

- a társaság cégnevét, székhelyét, tevékenységi körét,
- a tagokat (nevük és lakcímük feltüntetésével),
- a társasági vagyon mértékét, rendelkezésre bocsátásának módját és idejét,
- mindazt, amit a törvény az egyes gazdasági társasági formáknál kötelezően előírt.

(A felsoroltak nem mások, mint amit az I. Gt. 21. §-a létesítő okirat kógens tartalmi elemeiként meghatározott.)

Érvénytelenségi oknak minősült továbbá, ha

b) a korlátolt felelősségű társaság törzstőkéje, illetve a részvénytársaság alaptőkéje kevesebb a törvényi minimumnál,

c) az alapító tagok száma a - kft.-t és rt.-t kivéve – két főnél kevesebb,

d) a társaság tevékenysége jogellenes célra irányul,

e) a gazdasági társaság tagjainak mindegyike cselekvőképtelen volt.

A jogalkotó a létesítő okirat olyan súlyos hibáit minősíti érvénytelenségi oknak, amelyek valamelyikének fennállása esetén a társaságot be sem lehetett volna jegyezni. Különös tekintettel arra, hogy a cégbejegyzési eljárásról szóló rendelkezések szerint a bejegyzési kérelem alapjául szolgáló okiratot a cégbíróság abból a szempontból vizsgálja meg, hogy megfelel-e a jogszabályok rendelkezéseinek és az okirat semmisségét hivatalból kell figyelembe vennie.[4]

Érdekességként megállapíthatjuk, hogy ez a taxáció megfelelt az 1968/151/EGK. irányelvben foglalt érvénytelenségi okoknak, holott abban az időben még az akkori Európai Gazdasági Közösséghez csatlakozásunk lehetősége erősen illuzórikus volt.

A fentebb jelölt normában az érvénytelenségi okok rögzítését követően ebben a szakaszban a jogalkotó továbbá úgy rendelkezett, hogy az érvénytelenséget bíróság állapítja meg.

A bíróság – a fentebb írtaknak megfelelően – csak semmisséget állapíthatott meg, mivel az I. Gt. a létesítő okirat valamely kógens tartalmi elemének hiányához a semmisség jogkövetkezményét fűzte[5]. Az I. Gt. mellett a cégjogi szabályokat még nem egy egységes törvény, hanem több

[2] 1988. évi VI. tv. (továbbiakban: I.Gt.)
[3] I. Gt. 27. §.
[4] 1989. évi 23. tvr. 15. § (1) bek.
[5] I.Gt. 21. § (2) bek.

jogszabály tartalmazta.6 E jogforrások – ellentétben a későbbi cégtörvényekkel – nem rendelkeztek az érvénytelenségi per megindításának, lefolytatásának szabályairól, a jogalkotó a törvényességi felügyeleti eljárás égisze alá vonta ez az eljárást is.

3. Az érvénytelenség szabályozása a második Gt.-ben[7]

E fejezetcím nem pontos, hiszen ebben a törvényben valójában már nem találkozhattunk érvénytelenségi szabályokkal. Ellentétben ugyanis az első gazdasági társaságokról szóló törvénnyel, amely maga határozta meg az érvénytelenségi szabályokat, az 1997. évi társasági jogi reform már nem a társasági anyagi jogi normák között, hanem a Gt.-t kísérő 1997. évi CXLV. számú cégtörvényben helyezte el ezeket a rendelkezéseket. Maga a Gt. csak egy utaló szabályt tartalmazott[8].

A jogforrási elhelyezés változása mellett további módosulást is tapasztalhattunk. Változás állt be az érvénytelenségi okok taxációjában. Míg az I. Gt. elsődlegesen és majdnem kizárólag a létesítő okirat kógens tartalmi elemeinek hiányát, illetve a tartalmához köthető előírások megszegését minősítette semmisségi oknak, addig a második Gt. megalkotásának időszakában a jogalkotó a létesítő okirat alaki érvényességi kellékének hiányát is érvénytelenségi okként értékelte, lecsökkentette viszont a tartalmi kógens elemek hiányához, illetve meghatározásának szabálytalanságához kapcsolódó érvénytelenségi okokat.

E szerint érvénytelenségi oknak minősült, ha

- a létesítő okiratot nem foglalták közokiratba, vagy elmulasztották annak ügyvédi (jogtanácsosi) ellenjegyzését,
- a létesítő okirat a törvény által előírt kötelező tartalmi elemek közül a cég nevét, a tagok (részvényesek) nevét és vagyoni hozzájárulásának mértékét, illetve a cég jegyzett tőkéjének összegét nem tartalmazta, valamint
- a létesítő okirat nem tartalmazta a cég tevékenységi körét, vagy olyan tevékenységi kört jelölt, amely tevékenység jogszabályba ütközött, vagy jogellenes célra irányult.

Jelentős változást hozott ez az időszak abban is, hogy a cégnyilvántartási és cégeljárási normák egységes jogforrásban, az úgynevezett cégtörvényben[9] kerültek összefoglalásra, ellentétben a korábbi időszakkal, amikor több külön jogszabály tartalmazta azokat nem túl részletesen, olyannyira nem, hogy az esetlegesen megindítható érvénytelenségi per feltételeit és szabályait nem is határozta meg. Ezt a hiányt pótolja a jogalkotó a cégtörvényben, melyben már rögzíti a jogerős cégbejegyzés után indítható érvénytelenségi (semmisségi) per feltételrendszerét. Ezek szerint a létesítő okirat érvénytelenségének megállapítása iránti pert kellett indítani a cég székhelye szerint illetékes megyei bíróság előtt a gazdasági társaság ellen. A per megindítására csak az ügyész volt jogosult, valamint az, aki jogi érdekét valószínűsítette. Ebből következően a gazdasági társaság nem kérhette saját létesítő okirata érvénytelenségének megállapítását, valamint gazdasági érdekből nem lehetett ilyen pert indítani, csakis jogi érdek fennállásának valószínűsítése esetén.

Az eljárás folyamatát tekintve, nem változott az a felfogás, hogy elsődlegesen az érvénytelenségi ok megszüntetésére, nem pedig a társaság megszüntetésére kellett törekedni, és csak ha az érvénytelenségi ok kiküszöbölésére nem volt mód, akkor jöhettek a további lépések. Az érvénytelenség megállapítása mellett a bíróság a határozatában megállapított időpontig – az ítélet

---

[6] 1989. évi 23. tvr. a bírósági cégnyilvántartásról és a cégek törvényességi felügyeletéről, és a 13/1989. (XII.16.) IM rendelet a cégbejegyzésről és a cégjegyzékről.

[7] 1997. évi CXLIV. tv. (továbbiakban: II. Gt.)

[8] „A cégbejegyzést követően a társasági szerződés (alapító okirat, alapszabály) és annak módosítása érvénytelenségének megállapítására a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló törvény rendelkezései az irányadók." II. Gt. 16. § (3) bek.

[9] 1997. évi CXLV. tv. 48. §.

jogerőre emelkedésének napjáig vagy azt követő időpontig - a létesítő okiratot hatályossá nyilvánította, egyben a bejegyző végzést az ítéletében megjelölt időponttal hatályon kívül helyezte. A bíróság ilyen tartalmú jogerős határozatának birtokában a cégbíróság a gazdasági társaságot megszűntnek nyilvánította, egyben intézkedett a végelszámolási vagy felszámolási eljárás megindítása és lefolytatása iránt. Ha a bíróság csak részleges érvénytelenséget állapított meg ítéletében, akkor e határozat alapján a cégbíróság törvényességi felügyeleti eljárás keretében biztosította a törvényes állapot megteremtését.[10] Ezeknek az eljárási szabályoknak komoly hiányossága, hogy nem tartalmazott feltételként olyan időhatárt, amely alatt a semmisségi per egyáltalán megindítható volt.

Még a III. Gt. megalkotása előtt, 2003-ban a jogalkotó jelentősen módosította a hatályban lévő II. Gt.-t és a hozzá kapcsolódó cégtörvényt. A módosítások egyike éppen a létesítő okirat érvénytelenségének a szabályait érintette, mégpedig oly módon, hogy kiterjesztette az érvénytelenségi okok taxációját, és további érvénytelenségi okokat állapított meg, de ezek az érvénytelenségi okok nem ismeretlenek számunkra, hiszen az I. Gt.-nk már tartalmazta, a II. Gt.-hez kapcsolódó cégtörvénybeli taxáció viszont nem. Az Európai Unióba történő belépésünk előtt egy évvel már nem lehetőség, hanem kötelezettség volt a társasági jogi normák, köztük az érvénytelenségi normák uniós jognak való megfeleltetése, ezért volt szükség erre a módosításra.

Ezt követően tehát (újra) érvénytelenségi oknak minősült az is, ha az alapítás során megsértették a jegyzett tőke befizetés törvényben meghatározott legkisebb összegére vonatkozó előírást, továbbá a tagok legkisebb létszámára vonatkozó előírást, valamint, ha valamennyi alapító tag cselekvőképtelen volt.

Az érvénytelenségi per feltételeinek, lefolytatásának a szabályai egyébként nem változtak, az sem, hogy nem állapítottak meg határidőt az érvénytelenségi per megindítására, mégis egy jelentős módosulás volt az előző előírásokhoz képest. Ezt követően ugyanis, mikor a perbíróság megállapította az érvénytelenséget, a határozatában megállapított időpontig – az ítélet jogerőre emelkedésének napjáig vagy azt követő időpontig – a létesítő okiratot érvényessé nyilvánította, az azt követő időszakra, vagyis a jövőre nézve pedig kimondta a létesítő okirat érvénytelenségét. Ezzel egyidejűleg a bejegyző végzést az ítéletében megjelölt időponttal hatályon kívül helyezte.

Míg a korábbi jogforrásokban a jogalkotó a – kétségtelenül jogszabálysértő létesítő okirat – meghatározott időtartamra történő hatályossá nyilvánítását rendelte el, addig 2003-tól az érvényessé nyilvánítást írta elő. A jogalkotó szemmel láthatólag bizonytalan volt abban a kérdésben, hogy a semmisségi okban szenvedő, ennél fogva érvénytelen létesítő okiratot a bírósági ítélet jogerőre emelkedésétől számított meghatározott időre hatályossá avagy érvényessé nyilvánítsa-e. A bizonytalanság nem érthető, hiszen az érvénytelenségi per tárgya egy semmis, tehát érvénytelen társasági szerződés vagy más létesítő okirat. A hatályosság nem kérdés (a perben sem és egyébként sem), mivel a létesítő okirat azzal, hogy a cégnyilvántartásba bejegyezték és a Cégközlönyben közzétették, hatályba is lépett, és az alapján működött a társaság az érvénytelenségi per megindításáig. Álláspontom szerint egy eleve hatályban lévő szerződést hatályossá nyilvánítani, nem látszik túl logikus és hasznos lépésnek. Ezzel szemben az a jogalkotói megoldás, amely az érvényessé nyilvánítást írta elő, mindenképpen megfelel az érvénytelenségi per funkciójának, és összhangban van egy semmis létesítő okirat jövőbeni sorsával és jogkövetkezményeivel.

Az érvényessé nyilvánítás a semmis létesítő okirattal keletkezett gazdasági társaság által addig megkötött jogügyletek sorsa szempontjából és lényeges, mivel, ha nem nyilvánítják érvényessé a létesítő okiratot, akkor az így létrejött gazdasági társaság által kötött szerződések érvénytelenek, sőt nem léteznek. Márpedig, ha a semmisségi per végkimenetele pusztán a hatályossá nyilvánítás, majd azt követően a hatálytalanná nyilvánítás, akkor soha nincs kimondva, hogy a létesítő okirat semmis, tehát érvénytelen. Megítélésem szerint így a 2003. évi Gt. módosításban foglalt jogalkotói megoldás

[10] Ctv. 47-48. §.

a megfelelő, és így nem merülhet fel az a gyanú sem, hogy a jogalkotó összemossa a létesítő okirat érvénytelenségének megállapítása iránti per, illetve a cég bejegyző végzésének hatályon kívül helyezése iránti per intézményét.

4. Az érvénytelenség szabályozása a harmadik Gt.-ben[11]

A III. Gt.-ben a jogalkotó ismét visszatért ahhoz a megoldáshoz, hogy a társasági anyagi jogi szabályok között rögzítse a semmisségi okok körét.[12] A Cégtörvény[13] pedig az érvénytelenségi eljárás szabályait tartalmazta.

Fennmaradt a szabály, hogy jogerős cégbejegyzés után valamelyik – törvényben rögzített – érvénytelenségi ok fennállása esetén cégalapítás érvénytelenségének megállapítása iránti pert lehetett indítani a cég székhelye szerint illetékes megyei bíróság előtt a gazdasági társaság ellen. Maguk az érvénytelenségi okok nem változtak a 2003. évi módosításban foglalt okokhoz képest, mint ahogy nem változott az ilyen per megindítására jogosult alanyok köre sem.

Régi hiányosságot szüntetett meg viszont ez a cégtörvény azzal, hogy határidőt szabott az ilyen tárgyú perindításnak, eszerint hat hónapban állapította meg a keresetindításra nyitva álló határidőt, amelynek kezdő időpontja a létesítő okirat bejegyzéséről szóló végzés közzétételének napja. A gazdaság alanyai ugyanis ettől az időponttól szerezhettek tudomást az új jogalany megjelenéséről.

További határidőt is felállított ez a jogforrás. Ha az eljárásban megállapítható, hogy a vizsgálat alá vont létesítő okirat érvénytelenségének feltételei fennálltak, és az érvénytelenségi ok kiküszöbölésére nem volt mód, akkor az érvénytelenség megállapítása mellett a bíróság a határozatában megállapított időpontig – legkésőbb az ítélet jogerőre emelkedésének napját követő 90 napig – a létesítő okiratot hatályossá nyilvánította, az azt követő időszakra, vagyis a jövőre nézve pedig kimondta annak hatálytalanságát. Ezzel egyidejűleg a bejegyző végzést az ítéletében megjelölt időponttal hatályon kívül helyezte. (Az ezt követő rendelkezések megegyeznek a korábbi – I. Ctv. -ben megfogalmazott – előírásokkal.)[14]

Míg kétségtelenül pozitívumnak értékelhető, hogy a jogalkotó – végre – határidőt határozott meg a per megindítására, álláspontom szerint azzal, hogy visszatért a per végkimenetelénél a hatályossá nyilvánítás eszközéhez, nem a legcélszerűbb megoldást választotta ennek a kérdésnek a rendezéséhez.[15] Szintén ez a cégtörvény az első, amely megjelöli azt a leghosszabb határidőt is, ameddig a jogszabálysértő létesítő okiratot hatályossá lehet nyilvánítani.

5. Az érvénytelenség szabályozása a Polgári Törvénykönyvben[16]

A Polgári Törvénykönyv a jogi személyek általános, közös szabályai körében rendelkezik a jogi személy létesítésének érvénytelenségéről.[17]

Eszerint – azonosan a III. Gt. 12. § (3) bekezdésében leírtakkal – a jogi személy létesítő okiratának érvénytelenségére a jogi személynek a nyilvántartásba való bejegyzését elrendelő határozat jogerőre emelkedéséig a szerződések érvénytelenségének szabályait kell megfelelően alkalmazni.

A jogi személynek a nyilvántartásba való jogerős bejegyzését követően viszont a jogi személy létesítő okiratának érvénytelenségére nem lehet hivatkozni a nyilvántartásból való törlés érdekében.

---

[11] 2006. évi IV. tv. (továbbiakban: III. Gt.).
[12] III. Gt. 12. § (3)-(4) bek.
[13] 2006. évi V. tv.
[14] lásd jelen cikk II. fejezet 6. bekezdés, valamint lásd még moGyöngyi: A társaságlapítás érvénytelensége. In: HARSÁNYI – MISKOLCZI – UJVÁRINÉ: Társasági jog 2009. Novotni Kiadó Miskolc, 2009.78-80.
[15] A szerző ezzel kapcsolatos álláspontja a II. fejezetben részletesen kifejtésre került.
[16] 2013. évi VI. tv.
[17] Ptk. 3:15. §.

Ha a létesítő okirat valamely rendelkezése jogszabályba ütközik, a törvényes működés biztosítására szolgáló eszközöket igénybe lehet venni. Mindössze ezeket az alapvetéseket rögzíti a Ptk., amelyből látható, hogy hiányzik az érvénytelenségi okok taxációja. A semmisségi okok meghatározásának jogforrási elhelyezése tehát ismét változott, újfent kikerültek a társasági anyagi jogi normák környezetéből, és – ismét – visszakerültek a cégtörvény rendelkezései közé. Ezzel pont került a jogalkotónak az érvénytelenségi szabályok jogforrási elhelyezése tekintetében tanúsított bizonytalan, hektikus, hullámzó álláspontjára. Mint láthattuk az I. Gt. tartalmazta az érvénytelenségi okokat és fő szabályokat, a II. Gt. egyáltalán nem, hanem teljes egészében a cégtörvényben került ez az intézmény elhelyezésre, A III. Gt. újra magába foglalta az érvénytelenségi okokat, viszont a cégtörvényben maradtak az érvénytelenségi per megindításának, lefolytatásának eljárási normái. A Ptk.-ból megint csak száműzte a jogalkotó a semmisségi okok felsorolását és visszatért az 1997-es állapotokhoz, a cégtörvény[18] az, amely „komplexen" tartalmazza a társaságalapítás érvénytelenségének valamennyi anyagi jogi és eljárásjogi előírását. A Ptk. nem „kapott" új cégtörvényt, mint ez látható volt a II. és III. Gt. esetében. Továbbra is a 2006. évi V. törvény tartalmazza az adott kérdésben hatályos szabályokat, természetesen számos módosítással. Azonban a cégalapítás érvénytelenségének megállapítása iránti per eljárási szabályai lényegében nem változtak, ezért az alábbiakban már csak az új szabályokra térek ki.

Érdemi módosulás történt a keresetindításra nyitva álló 6 hónapos jogvesztő határidő kezdő időpontját illetően. A kezdő időpont ugyanis a hatályos szabályok szerint a cég bejegyzéséről szóló végzés meghozatalának napja. A korábbi szabályozáshoz képest a kezdő időpontot tehát előbbre hozták, azaz lerövidítették a keresetindítási határidőt. Korábban csak a közzététel napján indult a határidő, ami logikus volt, hiszen a Cégközlönyben való kihirdetés napján nyílik meg a lehetőség az érvénytelenségi per megindítására jogosult alanyi kör számára, hogy tudomást szerezzen az újonnan bejegyzett létesítő okiratokról. A hatályos szabályok szerinti időpontban azonban, vagyis a cég bejegyzését elrendelő végzés meghozatalának napján a perindításra jogosultak nincsenek abban a helyzetben, hogy tudomást szerezzenek az esetleges érvénytelen létesítő okiratról.

A társaságalapítás érvénytelenségére vonatkozó szabályozás fejlődéstörténetének bemutatása alapján megállapíthatjuk, hogy a jogalkotó célja arra irányul, hogy minél ritkábban kerüljön sor ilyen perre. Az érvénytelenségi okok meghatározása pregnánsan mutatja, hogy nagyon valószerűtlen ilyen szarvashibában szenvedő létesítő okirat elkészítése, különösen pedig a cégnyilvántartásba történő bejegyzése.

De ha mégis bekövetkezik a taxációban felsorolt valamelyik ok, és emiatt érvénytelenségi per indul, a szabályozás akkor is abba az irányba mutat, hogy elkerülhető legyen a gazdasági társaság megszüntetése. Ezért első lépésként a megyei törvényszék megfelelő határidővel az érvénytelenségi ok kiküszöbölésére hívja fel a céget, és valljuk be, a taxációban szereplő valamennyi ok kiküszöbölhető. Ebben az esetben pedig a bíróság ítéletében csak az érvénytelenség tényét állapítja meg, a bejegyző végzést hatályában fenntartja és felhívja a cégbíróságot, hogy törvényességi felügyeleti jogkörében hivatalból jegyezze be vagy törölje az érintett cégjegyzékadatot, illetve – indokolt esetben – hívja fel a céget a bejegyzéshez szükséges további adatok bejelentésére, illetve a törvényes állapot helyreállításához szükséges intézkedések megtételére. Az érvénytelenség orvoslása tehát nagy valószínűséggel megvalósítható.

Jelen írásom középpontjába a cégalapítás érvénytelenségének kérdéskörét kívántam állítani. Ennek ellenére röviden kitérek a cégbejegyzést elrendelő végzés hatályon kívül helyezése iránti per szabályozására[19], amely szorosan kapcsolódik, összefonódik az érvénytelenségi per intézményével.

[18] 2006. évi V. tv. Ctv. 69. § (2).
[19] Ctv. 65-68. §.

6. A cégbejegyzést elrendelő végzés hatályon kívül helyezése iránti per

A gazdasági társaság cégjegyzékbe történő bejegyzését elrendelő ún. cégbejegyzési végzés a meghozatala napján jogerőre emelkedik és ez ellen fellebbezésnek nincs helye. Ebből látható, hogy az érvénytelenségi per megindítására nyitva álló határidő kezdő időpontja a bejegyző végzéshez, annak meghozatalához kötődik.

A bejegyző végzés hatályon kívül helyezése iránti per megindítására kizárólag jogszabálysértés, nevezetesen a végzés vagy az annak meghozatala alapjául szolgáló iratok jogszabályba ütközése szolgáltathat alapot, méghozzá csak olyan jogszabálysértés, amelyet a cégbejegyzési eljárásban a cégbíróságnak észlelnie kellett volna. Ezek a szabályok azt mutatják, hogy ennek a pernek és az érvénytelenségi pernek lényegében ugyanazok a feltételei, csak az érvénytelenségi okokat a jogalkotó taxatíve felsorolja, míg a bejegyző végzés elleni per esetén általánosságban beszél jogszabálysértésről.

Ebből az okból csak az ügyész, valamint az indíthat pert, akire a végzés rendelkezést tartalmaz (a rendelkezés őt érintő részére vonatkozóan).

A bejegyző végzés hatályon kívül helyezése iránti per megindítására jogosult alanyok köre mutat eltérést. Az ügyész ebben az esetben is jogosultként szerepel, a másik alany meghatározása azonban nagy valószínűséggel jóval szűkebb kategória. Feltehető ugyanis, hogy az a kör, akinek valamilyen jogi érdeke fűződhet a gazdasági társaság alapításának érvénytelenségéhez tágabb, mit az a kör, akire a végzés effektíve rendelkezést is tartalmaz.

A bejegyző végzés elleni pert a végzés meghozatalának napjától számított harminc napos jogvesztő határidőn belül a cég ellen a végzés hatályon kívül helyezése iránt kell megindítani a cég székhelye szerint illetékes törvényszék előtt. Ennek a pernek megindítására nyitva álló jogvesztő határidő jóval szűkebb, mint amennyi az érvénytelenségi per megindításához a jogosultak rendelkezésre áll.

A bejegyző végzés hatályon kívül helyezése iránti per lefolytatására irányadó szabályok lényegében megegyeznek az érvénytelenségi perre vonatkozó rendelkezésekkel. A bíróság elsődlegesen ebben a perben is – megfelelő határidő tűzésével - a jogszabálysértés kiküszöbölésére, a jogszabálysértő állapot megszüntetéséhez szükséges intézkedések megtételére hívja fel a céget. Ha a felhívás eredményre vezet, a bíróság ítéletében a végzést hatályában fenntartja és felhívja a cégbíróságot, hogy törvényességi felügyeleti jogkörében hivatalból jegyezze be vagy törölje az érintett cégjegyzékadatot, illetve – indokolt esetben – hívja fel a céget a bejegyzéshez szükséges további adatok bejelentésére, illetve a törvényes állapot helyreállításához szükséges intézkedések megtételére. Ha a cégbejegyzést elrendelő végzés jogszabálysértő, azonban a jogszabálysértés csekély jelentőségű és cégjegyzékadatot nem érint, a bíróság a végzést a jogszabálysértés megállapítása mellett – további intézkedés elrendelése nélkül – hatályában fenntartja.

7. Összegzés

A gazdasági társaságok alapításának érvénytelenségét szabályozó rendelkezések olyan normacsoportot alkotnak, amelyek akkor optimálisak, ha a gyakorlatban nincs szükség az alkalmazásukra. A jogalkotó eredendően szűk teret ad az érvénytelenségi szabályok érvényesülésére, de nincs is szükség tágabb keretekre, mivel igen csekély a valószínűsége annak, hogy olyan létesítő okirat szülessen, amely semmisségi okot rejt magában, vagy ha igen, azt a cégbíróság ne érzékelné, és ennek ellenére bejegyezné a társaságot. Az ilyen esetek gyakorlati előfordulása annyira elhanyagolható, hogy akkor sem lenne probléma, ha a jogalkotó mellőzné ennek a jogintézménynek a szabályozását, hiszen van más eszköz is a jogalkotó kezében arra az esetre, ha a gazdasági társaság létesítő okirata, illetve egyéb iratai, dokumentumai, könyvei jogszabálysértőek lennének.

Éppen ezért nagyon érdekes, hogy a jogalkotó hosszú éveken keresztül mégis mennyi energiát szánt ennek az intézménynek a szabályozására, és azt milyen csapongóan tette.

Ezt mutatja mindenekelőtt a jogforrási elhelyezés. Ebből a szempontból a társaságalapítás érvénytelensége sajátos intézmény, mert szabályozásán eredendően osztozik a társasági és a cégtörvény, amit meglehetősen hektikusan valósított meg a jogalkotó az elmúlt majdnem négy évtized alatt. Ezt legjobban a semmisségi okok jogforrási elhelyezése bizonyítja. Az arra vonatkozó jogalkotói elképzelés, hogy a társasági anyagi jogi szabályok között, avagy a cégtörvény rendelkezései között lelje meg a helyét a semmisségi okok taxációja - állandóan változott:

1988-ban a társasági anyagi jogi szabályok között találhatjuk a semmisségi okok felsorolását, tehát az I. Gt. tartalmazta.

1997-ben a jogalkotó száműzte a társasági jogi szabályok köréből és áttette a cégtörvénybe, tehát a II. Gt. nem tartalmazta.

A III. Gt. ismét tartalmazta a 12. § (4) bekezdésében. Végül a Ptk. csak az alappontokat jelöli ki, a semmisségi okok pedig visszakerültek a cégtörvénybe, tehát a Ptk. nem tartalmazza.

Maguk a semmisségi okok, ezen okok körének bővülése, csökkenése, illetve az okmegjelölések pontosítása minden társasági jogi reformnál napirendre került.

Az eljárás megindítására, lefolytatására és következményeire vonatkozó szabályok az elmúlt majd 40 évben szintén a jogalkotó csapongását, bizonytalanságát tanúsítja.

Az első cégjogszabály önálló eljárást nem szabályozott érvénytelenség esetére, hanem a törvényességi felügyeleti eljárás szabályai alá utalta azt.

Az 1997. évi cégtörvény már részletesen meghatározta az érvénytelenségi per megindításának, lefolytatásának és végeredményének szabályait, ami a bírósági határozatban megjelölt időpontig történő hatályossá nyilvánítással zárult.

A 2003. évi nagy Gt. és Ctv. módosítás fenntartotta az eljárási szabályokat azzal, hogy a bíróság az érvénytelen létesítő okiratot a határozat jogerőre emelkedéséig vagy a határozatában megjelölt időpontig érvényessé nyilvánította és azt követő időre mondta ki az érvénytelenséget. Majd a 2006. évi és jelenlegi cégtörvény ismét a hatálytalanságot választotta az érvénytelenségi pert lezáró határozat végkimenetelének.

Molnár István János

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi docens
University of Johannesburg, Senior Research Assistant

ÉRVÉNYTELEN KIKÖTÉSEK A PIACSZERVEZŐ SZERZŐDÉSEKBEN NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

1. A piacszervező szerződések fogalma és fajtái

A „piacszervező szerződések" kategóriája, mint önálló kategória a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának a „terméke". Vörös Imre a piacszervező szerződéseket a 2004-ben megjelent, e komplex jogterület szabályait tárgyaló átfogó munkájában olyan járulékos (kisegítő) szerződésekként írja le, amelyek valamely önálló gazdasági célú szerződéshez kapcsolódva, „az által feltételezetten, annak teljesedésbe menetelét szolgálandóan (…) az abban megfogalmazott gazdasági célnak alárendelten, attól függően" jelennek meg a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban[1]. A „piacszervező szerződések" e kisegítő szerződések egyik csoportját képezik, és Vörös olyan szerződéseket ért alattuk, amelyeket a termelő vagy a nagykereskedő azért köt egy adott külföldi piacon megfelelő helyismerettel rendelkező – „közvetítő" - vállalkozással, hogy elősegítse a saját „betörését" a szóban forgó piacra[2]. Vörös ilyen piacszervező szerződésnek tekinti „a közvetítői kereskedelmet megfogalmazó" ügynöki és forgalmazói szerződést, valamint a bizományi és a vevőszolgálati szerződést is[3].

Csehi Zoltán egy 2019-ben megjelent monográfiában[4] az ügynöki (közvetítői), a forgalmazói és a bizományi szerződést az úgynevezett „közvetítői funkciót betöltő szerződések" között helyezi el, nála azonban ilyen szerződésnek minősül a franchise szerződés és a biztosításközvetítői szerződés is. Csehi is megállapítja ugyanakkor azt, hogy ezek a szerződések – gazdasági funkciójukat tekintve – „az áru vagy szolgáltatás piacra juttatásának az elősegítésére szolgálnak"[5], piacszervező jellegüket tehát ő is elismeri.

A két osztályozás közötti különbséget vizsgálva megállapíthatjuk, hogy míg Csehinél hiányzik a felsorolásból a vevőszolgálati szerződés (ezért semmiképpen se tegyünk neki szemrehányást, hiszen ez a szerződés, mint nevesítetten szabályozott szerződés időközben „kikopott" a magyar jogrendszerből[6]), addig az ő rendszerében ott találjuk a franchise szerződést is, ami Vörösnél az önálló gazdasági célra irányuló szerződések között kerül tárgyalásra[7] (bár ő is elismeri, hogy a franchise-adó szempontjából ez a szerződés alapjában véve szintén a nemzetközi piacokon való megjelenés eszköze, illetve, hogy az rokonságot mutat a forgalmazói szerződéssel is[8]).

Ha figyelembe vesszük, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban a bizományi szerződés és a biztosításközvetítői szerződés jelentősége elenyésző, talán nem tekinthető önkényes döntésnek a

---

[1] VÖRÖS Imre: A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga, Budapest, KRÍM Bt., 2004, II. kötet 77.
[2] Uo. 196.
[3] Uo. 77.
[4] CSEHI Zoltán – SOBOR Dávid (szerk.): A közvetítői funkciót betöltő szerződések jogi környezete, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2019.
[5] Uo. 15.
[6] A vevőszolgálati szerződést a külgazdasági kapcsolatok körében szabályozó 1978. évi 8. tvr. (a „Kptk.") 2014-ben a hatályát vesztette.
[7] VÖRÖS: i.m. 77.
[8] Uo. 176. Vörös valójában a rokonságot a kizárólagos forgalmazói szerződéssel látja, ami abból a téves kiindulópontból táplálkozik, hogy a franchise-engedélyes is kizárólagos felhasználási jogot kap egy meghatározott területen. Ez azonban nem szükségszerűen van így, hiszen a felhasználási jogok átadása nem kizárólagos jelleggel is történhet.

részünkről, hogy piacszervező szerződések gyanánt a továbbiakban kizárólag az ügynöki (közvetítői), a forgalmazói és a franchise szerződés képezik vizsgálódásunk tárgyát. Akkor sem jövünk zavarba azonban, ha az olvasó további bizonyítékot követel e döntés megalapozottságának az igazolására, hiszen hivatkozhatunk az Európai Unió jogegységesítési törekvéseinek eredményeképpen létrejött bizonyos dokumentumokra.

Az 1980-ban létrehozott Európai Szerződési Jogi Bizottság (*Commission on European Contract Law*), amely az elnökéről Ole Lando Bizottság néven is ismert, 1982-ben kezdte meg az egységes európai szerződési jog általános alapelveinek a kidolgozását. A bizottság munkájának az eredményeként született meg három részben (1995-ben, 1999-ben és 2002-ben) az Európai Szerződési Jog Alapelvei (*Principles of European Contract Law, PECL*). 1999-ben a bizottság „jogutódjaként" létrejött a *Study Group on a European Civil Code* elnevezésű kutatócsoport, amely a PECL alapján, kifejezetten a fent említett három szerződéstípusra vonatkozóan kidolgozta a *Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC)* címet viselő dokumentumot[9].

A jogegységesítési folyamat következő mérföldkövét az úgynevezett közös referenciakeret-tervezet (*Draft Common Frame of Reference, DCFR*)[10] megszületése jelentette 2008 végén, amely egy tíz könyvből álló, jogi kötelező erővel nem rendelkező instrumentum. A DCFR IV. Könyvének E. Részében a PEL CAFDC-hez hasonlóan együtt kerül szabályozásra a kereskedelmi ügynöki, a franchise és a forgalmazói szerződés.

Mind a PEL CAFDC, mind pedig a DCFR fontos dokumentumai az európai jogfejlődésnek. Ez még akkor is így van, ha a polgári jogi jogharmonizációs folyamat jól érzékelhetően megakadt és egy egységes Európai Polgári Törvénykönyv megalkotására jelen pillanatban gyakorlatilag nincs esély. A folyamat során kidolgozott dokumentumok azonban kiváló referenciát képezhetnek a tagállamok nemzeti szabályozásának a formálásához.

2. A piacszervező szerződések a magyar jogfejlődésben

A kereskedelmi törvényről szóló 1975. évi XXXVII. tc. („Kt.") a jelen tanulmány tárgyát képező három szerződéstípus közül egyedül a mai értelemben vett közvetítői (ügynöki) szerződéshez hasonló alkuszi ügyletre vonatkozóan tartalmazott szabályozást. A törvény úgy rendelkezett, hogy „(a) kereskedelmi ügyletek megkötésének közvetítése alkuszi ügyletnek, s az, ki ily ügyletekkel iparszerűleg foglalkozik, alkusznak tekintetik"[11]. Az alkusz pozíciójának specifikumát az adta, hogy nem egyik vagy másik fél érdekében, hanem „a felek érdekeinek megfelelőleg"[12] (azaz mindkét fél érdekeit szem előtt tartva volt) köteles eljárni, ennek megfelelően – eltérő szerződéses kikötés vagy „helybeli szokás" hiányában - a díját is fele-fele arányban kapta az eladótól és a vevőtől[13]. A mai értelemben vett, szerződéseket közvetítő, vagy azt megbízója nevében megkötő kereskedelmi ügynökre nézve a Kt. nem tartalmazott szabályozást.

A szocializmus évei alatt az ügynöki tevékenység lényegében szabályozás nélkül maradt. Az 1959. évi Polgári Törvénykönyvben nem szerepelt ez a szerződés, mivel a szocialista felfogás szerint a képviselő (ügynök) érdemi "munka" kifejtése nélkül jutott volna jövedelemhez, ami pedig elfogadhatatlan volt. Ezen túlmenően gyakorlati szempontból sem volt szükség kereskedelmi ügynökökre, hiszen tisztán belföldi viszonyok között minden terméknek és szolgáltatásnak kijelölt előállítója, illetve szolgáltatója volt, akiknek szerződéses kapcsolatait előre meghatározta a

[9] Martijn W. HESSELINK – Jacobien W. RUTGERS – Odavia Bueno DÍAZ – Manola SCOTTON – Muriel VELDMAN: Principles of European Law - Study Group on a European Civil Code - Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts (PEL CAFDC), Munich, Sellier, 2006.

[10] Christian VON BAR – Eric CLIVE – Hans SCHULTE-NÖLKE (ed.): Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law - Draft Common Frame of Reference (DCFR) – Outline Edition, Munich, Sellier, 2009.

[11] Kt. 534. §.

[12] Kt. 538. §.

[13] Kt. 547. §.

szocialista tervgazdálkodás, a külkereskedelem rendszerében pedig a külkereskedelem állami monopóliuma a külpiacra jutást kizárólag a külkereskedelmi joggal rendelkező vállalatokon keresztül tette lehetővé.

A Ptk. 1977. évi reformja során a jogalkotó is érzékelte, hogy - legalábbis ami a külgazdasági kapcsolatokat illeti - indokolt lenne a kereskedelmi képviselet, mint önálló szerződéstípus szabályozása. Ennek megfelelően a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének a külgazdasági kapcsolatokra történő alkalmazásáról szóló 1978. évi 8. tvr., az ún. Kptk. önálló szerződéstípusként részletesen szabályozta a külkereskedelmi képviseleti szerződést. A Kptk.-t azonban csak külkereskedelmi, azaz a külgazdasági kapcsolatok körében „belföldi által külföldivel kötött"[14] szerződések közvetítésére lehetett alkalmazni.

Bár a piacgazdasággá történt átalakulással egyidejűleg a gazdasági életben tisztán belföldi viszonyok között is újból megjelentek a közvetítő kereskedők, e szerződéstípusnak az önálló szabályozása csak az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló 2000. évi CXVII. törvény („Kütv.") Országgyűlés általi elfogadásával valósult meg. A Kptk. vonatkozó rendelkezéseit hatályon kívüli helyező és a belföldi kereskedelmi képviselőkre is kiterjedő hatályú törvény megalkotására az Európai Közösségek és tagállamaik és Magyarország közötti társulási szerződés alapján, a tagállamok önálló vállalkozóként működő kereskedelmi ügynökökre vonatkozó jogszabályainak összehangolásáról szóló 86/653/EGK (1986. december 18.) tanácsi irányelv („Irányelv") szabályainak az átültetése érdekében került sor. A Kütv. 2014. március 15. napjáig maradt hatályban, miután a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével egyidejűleg a hatályát vesztette[15].

A 2014 előtti magyar jog sem a forgalmazói szerződést, sem pedig a franchise szerződést nem szabályozta kifejezetten. Annak ellenére, hogy a rendszerváltást követően az ilyen szerződések érezhetően egyre nagyobb jelentőségre tettek szert a magyar gazdasági kapcsolatokban még a tisztán belföldi viszonylatban is, a jogalkotó nem érezte szükségét e szerződések átfogó tételes jogi szabályozásának. A franchise szerződéssel ellentétben, amelynek *sui generis* jellegét viszonylag korán elfogadta a jogtudomány[16], a forgalmazói szerződések önálló szerződéstípusként történő elismerésére csak hosszas hezitálás után került sor[17].

A 2014. március 15. napján hatályba lépett új Polgári Törvénykönyv, a 2013. évi V. törvény („Ptk.") immáron mindhárom általunk vizsgált szerződéstípust szabályozza, igaz, nem egy rendszertani helyen és nem is egyforma alapossággal. Az úgynevezett közvetítői szerződés a Ptk. 6. Könyvének Harmadik Részében, a megbízási típusú szerződések között (XVI. Cím), a XLI. Fejezetben került szabályozásra[18]. A forgalmazási (forgalmazói) és a jogbérleti (franchise) szerződésre vonatkozó különös szabályokat pedig a XIX. Cím alatt az L. fejezetben[19], illetve az LI. Fejezetben[20] találjuk meg. E két utóbbi szerződéstípus önálló szabályozása a Ptk.-ban mindenképpen örömteli fejlemény, különösen, mivel a Polgári Törvénykönyv koncepciójában még egyik szerződéstípus

---

[14] A külkereskedelemről szóló 1974. évi III. törvény 5. § (2) bekezdése.

[15] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. törvény (Ptké.) 67. § g) pontja.

[16] Lásd például RÁTKY Miklós: A Franchise szerződés jogi aspektusai, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1994; CSÉCSY György: Adalékok a franchise fogalmának meghatározásához és a franchise szerződésekhez, Jogtudományi Közlöny, 1995. (5), 228-235; MISKOLCZI BODNÁR Péter: A franchising szerződésről, Gazdaság és Jog, 1995. (7-8), 19-24.; CSÉCSY György: A franchise-szerződésekről, Gazdaság és Jog, 1996. (5), 14-15.

[17] Annak ellenére, hogy e sorok írója már egy 1996-ban írásában önálló szerződéstípusként tárgyalta a forgalmazói szerződést (lásd MOLNÁR István János: A forgalmazói szerződések, mint a piacszervezés eszközei, Külgazdaság Jogi Melléklete 1996. május-június, XL. évfolyam 5-6., 65-80. és 81-95.), a szerződés önálló létezése még sokáig csak a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogában volt elismert (elsőként lásd BÁNRÉVY Gábor: A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga, Budapest, Szent István Társulat, 2001, 154.).

[18] Ptk. 6:288-6:301. §-ok.

[19] Ptk. 6:372-6:375. §-ok.

[20] Ptk. 6:376-6:381. §-ok.

tételesjogi szabályozásának az igénye sem szerepelt[21]. Darázs Lénárd az új Ptk. magyarázatában a XIX. Cím rendelkezéseit meglehetősen vehemensen kritizálja: megállapítja, hogy a forgalmazási és a franchise szerződés „idegen test" a Ptk.-ban, a teljes egészében diszpozitív szabályok „jogpolitikailag és a jogviszonyok tartalmát illetően helytelenül ragadják meg az adott jogviszonyok jellegét és lényegét", így a két szerződéstípus „szinte csak kritikus megjegyzéseket indikál, és gyakorlatidegen"[22]. Ezekkel a megállapításokkal nem lehet vitába szállni.

3. Az érvénytelenség különös esetei a piacszervező szerződésekben

3.1. A közvetítői szerződés

A Polgári Törvénykönyv tartós közvetítői szerződésre vonatkozó szabályai között számos olyat találunk, amelytől a felek a szerződésükben a közvetítő hátrányára vagy egyáltalán nem térhetnek el, pontosabban, amelyek kapcsán a törvényi szabályoktól való eltérés a semmisség jogkövetkezményét vonja maga után. E szabályok többsége az Irányelv azonos rendelkezéseit követi és építi be a magyar jogba.

3.1.1. Az írásba foglalt szerződés átadására vonatkozó kötelezettség

Bár a Ptk. a közvetítői szerződés megkötésére vonatkozóan nem határoz meg kötelező írásbeliséget, azt előírja, hogy amennyiben a szerződés írásba foglalására sor kerül, „az egyik fél kérelmére a másik fél köteles átadni a szerződés és annak módosításának másolatát". A felek a szerződésben e rendelkezéstől nem térhetnek el és az e jogról való lemondás is semmis (Ptk. 6:293. § (4) bekezdés)[23].

3.1.2. A megbízó tájékoztatási és értesítési kötelezettsége

A Ptk. előírja a megbízó maximális tájékoztatási kötelezettségét annak érdekében, hogy a közvetítő a szerződéses kötelezettségeit teljesíteni tudja. Ezen túlmenően a megbízó késedelem nélkül értesíteni köteles a közvetítőt „ha lényegesen kisebb mennyiségben képes vagy kíván szerződést kötni annál, mint amire a közvetítő számíthatott" és értesítenie kell „a közvetítő által közvetített szerződés elfogadásáról vagy elutasításáról, és a megkötött szerződés teljesítésének elmaradásáról". A feleknek e rendelkezésektől való eltérése semmis (Ptk. 6:294. §)[24].

3.1.3. A rendes felmondás esetén érvényesülő felmondási idő

A Ptk. lehetővé teszi a felek számára a határozatlan időtartamra kötött közvetítői szerződés felmondását, de e jog gyakorlásával kapcsolatban több korlátot is támaszt. Először is a felmondási jog „a naptári hónap utolsó napjára" gyakorolható. Másodszor a jogalkotó meghatároz egy minimum szabályt a felmondási időre vonatkozóan is, miszerint „a felmondási idő a szerződés első évében egy hónap, a szerződés második évében két hónap, a harmadik és az azt követő években három hónap". Semmis a szerződésnek az olyan rendelkezése, amely ennél rövidebb felmondási időt állapít meg, mint ahogyan semmis az olyan rendelkezés is, amely a megbízóra irányadó

[21] Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója (Magyar Közlöny 2002/15. II. kötet –2002. január 31.) a forgalmazói szerződést meg sem említi az új Polgári Törvénykönyvben szabályozandó szerződéstípusok között, a franchise szerződésre vonatkozóan pedig azt rögzíti, hogy az komplex tartalma miatt az olyan „jellegzetesen vegyes típusú szerződés", amelynek „az új Ptk.-ba (sic!) történő szabályozásáról valószínűleg le kell mondani" (Koncepció, 147.).

[22] DARÁZS Lénárd: A forgalmazási és a jogbérleti (franchise) szerződés. In: WELLMANN György (szerk.): Polgári jog – Kötelmi jog. Harmadik, negyedik, ötödik és hatodik rész. Az új Ptk. magyarázata VI/VI., Budapest, HVG-ORAC, 2013. 237.

[23] Ez utóbbi szabály az Irányelv 13. cikk (1) bekezdésében foglaltakkal egyezik meg.

[24] Ugyanezeket a szabályokat megtaláljuk az Irányelv 4. cikkében is, az eltérés tilalmát pedig az 5. cikk rögzíti.

felmondási időt a közvetítőre irányadó felmondási időnél rövidebb időben állapítja meg (Ptk. 6:297. § (1)-(2) bekezdések)[25].

3.1.4. A közvetítő kártalanítása

A Ptk. előírja, hogy „(a) közvetítői szerződés megszűnése esetén a közvetítőnek a megbízótól kártalanítás jár, ha a kártalanítás a szerződéssel összefüggő valamennyi körülményre tekintettel méltányos, figyelemmel arra, hogy a közvetítő a szerződés megszűnése következtében elveszíti az olyan jutalékhoz való jogát, amely őt a szerződés fennmaradása esetén az adott üzletfelekkel kötött vagy jövőben kötendő üzletek után megilletné". A Ptk. rögzíti továbbá a kártalanításra vonatkozó igény érvényesíthetőségével és a kártalanítás összegével kapcsolatos feltételeket (Ptk. 6:298-6:299. §-ok). „Semmis a feleknek a szerződés megszűnése előtt kötött olyan megállapodása, amely a közvetítő kártalanítására vonatkozó rendelkezésektől a közvetítő hátrányára eltér" (Ptk. 6:300. §)[26]

3.1.5. A szerződés megszűnését követő versenykorlátozás

A Ptk. lehetővé teszi ugyan a megbízó és a közvetítő közötti olyan írásbeli megállapodást, amely a közvetítőt a szerződés megszűnését követően korlátozza a gazdasági tevékenysége folytatásában, de a jogalkotó két vonatkozásban is a semmisség jogkövetkezményét fűzi az ilyen megállapodásokhoz. Az egyik, hogy ilyen korlátozás legfeljebb a szerződés megszűnésétől számított kétéves időtartamra köthető ki, a másik pedig, hogy a korlátozás nem térhet el a szerződésben meghatározott földrajzi területtől, ügyfélkörtől és árufajtától (Ptk. 6:301. §)[27]

Érdekes módon az Irányelvnek olyan kötelezően érvényesülő szabálya is akad, amelynek az átültetését a magyar jogalkotó valamilyen rejtélyes megfontolásból nem tartotta szükségesnek. Így a Ptk.-ban nincs semmisségi jogkövetkezménye sem a közvetítő kötelezettségeit rögzítő szabályoktól való eltérésnek[28], sem pedig a jutalékfizetés Irányelvben rögzített szabályaitól az ügynök hátrányára való eltérésnek[29].

3.2. A forgalmazási szerződés

A Ptk. a forgalmazási szerződés szabályait összesen 4 szakaszban foglalja össze. E rendelkezések között nem találunk olyat, amelytől való eltéréshez a jogalkotó a semmisség jogkövetkezményét fűzné, pedig a jogalkotó a szállító oldalán is megfogalmaz bizonyos mértékű tájékoztatási kötelezettséget[30]. Mindazonáltal e szerződésekkel kapcsolatban számos olyan versenyjogi aspektus felmerülhet, amely a vonatkozó rendelkezés semmisségét vonhatja maga után. Ilyen lehet például a kizárólagosság, a viszonteladási ár meghatározása, az úgynevezett MFC ár meghatározása vagy a passzív értékesítések korlátozása. Ezekkel a versenyjogi aspektusokkal terjedelmi korlátok miatt a jelen írás keretei között nem foglalkozunk.

3.3. A jogbérleti (franchise) szerződés

A jogalkotó a franchise szerződéseket sem szabályozta túl a Ptk.-ban. Az összesen hat szakaszban ezúttal sem fedezhetjük fel a „semmis" kifejezést annak ellenére, hogy egyes rendelkezések talán igényelnék az eltérés lehetőségének a kizárását. Ilyen lehet például a jogbérletbe adónak az a kötelezettsége, hogy „a szerződés hatálya alatt köteles biztosítani a jogbérletbe vevő számára a franchise működtetéséhez szükséges felhasználási, hasznosítási és használati jogok folyamatos és

[25] E rendelkezések az Irányelv 15. cikkének a (2) és (4) bekezdéseiben foglaltaknak felelnek meg.
[26] Ugyanezt a semmisséget állapítja meg az Irányelv 19. cikke is.
[27] Ezek a szabályok az Irányelv 20. cikkének a (3) bekezdésén alapulnak.
[28] Irányelv 4. cikk.
[29] Irányelv 10. cikk (4) bekezdés.
[30] Ptk. 6:373. § (2) bekezdés.

zavartalan gyakorlását"[31]. Érdekes módon a jogalkotó a közvetítő szerződéseknél tárgyaltakhoz hasonló módon szabályozza a határozatlan időtartamra kötött szerződés felmondásának a feltételeit, anélkül azonban, hogy a törvényi szabályoktól való eltérést semmisséggel „büntetné"[32].

4. Nemzetközi kitekintés

Az előző fejezetben ismertetett magyar szabályokat értékelve megállapíthatjuk, hogy a kötelezően alkalmazandó törvényi szabályoktól való eltéréshez az érvénytelenség jogkövetkezményét fűző szabályozást egyedül a közvetítői szerződésnél találunk. Azt is láthattuk, hogy e szerződéstípus hazai szabályozása, csakúgy, mint az Európai Unió többi országában, az Irányelv rendelkezésein alapszik. Ennek megfelelően a közvetítői szerződés nemzeti szabályozása az Európai Unióban egységesnek tekinthető. Az Európai Bizottság 2015-ben jelentést tett közzé az Irányelv értékeléséről, amelyben arra a következtetésre jutott, hogy az Irányelv kiemelkedően teljesíti céljait. Ennek megfelelően a Bizottság az irányelv jelenlegi formájában történő fenntartását javasolta[33], így a vonatkozó joganyagban érdemi változás a közeli jövőben bizonyosan nem várható.

A másik két szerződéstípus esetében alapjában véve a felek szerződési szabadsága látszik érvényesülni – eltekintve természetesen a versenyjogi korlátoktól. Ami a forgalmazói szerződést illeti, nagyítóval se találunk olyan országot, ahol e szerződések átfogó tételes szabályozása valósulna meg és a franchise szerződés esetében is csak elvétve találkozhatunk átfogó szabályozással[34]. Itt akár meg is állhatnánk a vizsgálódásban, gondolhatná az olvasó. Csakhogy a témánk boncolgatása mégis éppen ezen a ponton válik igazán izgalmassá. Ha átfogó szabályozás nincs is, vagy csak elvétve, azért léteznek bizonyos részkérdésekre vonatkozó törvényi rendelkezések és ott van még a tételes jogi szabályozás hiányait pótolni igyekvő bírói gyakorlat is. Ha pedig megvizsgáljuk, hogy a hatályos magyar szabályozás mennyire felel meg a mozaikszerűen összeálló nemzeti szabályokból kibontakozó nemzetközi trendeknek, igen figyelemreméltó különbségeket találunk. Ez még akkor is így van, ha terjedelmi korlátok miatt a vizsgálódásunkat a továbbiakban a két legfontosabb jogintézményre, a határozatlan időre szóló szerződés rendes felmondására és a felmondás miatti kompenzációra korlátozzuk.

4.1. Releváns törvényi szabályok a nemzeti jogokban

Bátran kijelenthetjük, hogy ami az egyes országok jogalkotásának releváns részletszabályait illeti, azok a témánk szempontjából meglehetősen fontos rendelkezéseket tartalmaznak. E vonatkozásban elsősorban Franciaországot és Belgiumot kell megemlítenünk, ahol a forgalmazói szerződésre vonatkozó szabályozást találunk.

A francia jogban már több, mint 80 éves múltra tekintenek vissza a kizárólagos forgalmazási szerződésekre vonatkozó első törvényi rendelkezések. Az 1943. október 14. napján hozott törvénynek[35] az a rendelkezése, hogy az ilyen szerződés csak maximum tízéves időtartamra köthető és hogy a tíz évet meghaladó határozott időre kötött szerződések kizárólagossága a tíz év elteltével

[31] Ptk. 6:377. § (1) bekezdés.
[32] Ptk. 6:381. § (1) bekezdés.
[33] Evaluation of the Council Directive on the Coordination of the Laws of the Member States Relating to Self-Employed Commercial Agents (Directive 86/653/EEC) / REFIT Evaluation, Commission Staff Working Document, European Commission, Brussels, 16.7.2015 SWD(2015) 146 Final. A jelentés 3. sz. Melléklete sorolja fel az egyes tagállamoknak azokat a jogszabályait, amelyekkel az Irányelv nemzeti jogba történő átültetésére sor került.
[34] A franchise szerződést átfogóan szabályozza az olasz jog (A 2004. május 6. napján kelt 129. számú törvény a kereskedelmi kapcsolatok szabályozására vonatkozó szabályokról), a román jog (52/1997. számú kormányrendelet), az orosz jog (a Polgári Törvénykönyv 1027-1040. cikkei) és a holland jog, ahol a 2021-ben elfogadott Franchise Törvény rendelkezései két éves türelmi időt követően beépítésre kerültek a Polgári Törvénykönyv (Burgerlijk Wetboek) 7. könyvébe.
[35] Loi no 556 du 14 octobre 1943 relative à la clause d'exclusivité.

automatikusan megszűnik, 2000-ben beépítésre került a Kereskedelmi Törvénykönyv (*Code de Commerce*) szövegébe[36]. A Kereskedelmi Törvénykönyv alapján a határozatlan időre szóló forgalmazói szerződések megfelelő felmondási idővel bármely fél által bármikor felmondhatók, a jogalkotó azonban szankcionálni rendeli egy „kialakult kereskedelmi kapcsolat" hirtelen („brutális"), megfelelő felmondási idő nélküli megszakítását[37]. A megfelelő felmondási idő meghatározásához a bírói gyakorlat számos tényező figyelembevételét kívánja meg, mint például a szerződéses kapcsolat időtartamát, a felek között fennálló gazdasági függőséget, az esetleges versenytilalmi záradék meglétét, a termelési ciklust, a másik fél által a szerződés teljesítése érdekében végrehajtott és a felmondás időpontjában még nem értékcsökkent pénzügyi befektetéseket stb.[38] A forgalmazót kártérítés jellegű kompenzáció illeti meg abban az esetben, ha a szerződés megszüntetésére megfelelő felmondási idő nélkül (*indemnité de brusque rupture*), vagy csalárd módon - azaz ok nélkül (*indemnité de rupture abusive*) kerül sor. Ez a kártérítés magában foglalja az összes elszenvedett kár megtérítését, és annak összegét általában az ésszerű felmondási idő alatt elérhető bruttó haszonkulcs alapján számítják ki.

A francia jogon alapuló belga jogban a kizárólagos forgalmazói szerződések vonatkozásában szintén találhatunk konkrét törvényi szabályozást. Az 1961. július 27-i törvény[39] tulajdonképpen csak a határozatlan időre szóló forgalmazói szerződések megszüntetésével foglalkozott. E rendelkezések később átemelésre kerültek a 2013. évi Gazdasági Jogi Törvénykönyvbe[40] is (X.35 – X.40. cikkek). A törvény kimondja, hogy a hatálya alá tartozó forgalmazási szerződések – súlyos szerződésszegés hiányában – csak ésszerű felmondási idővel vagy megfelelő kártérítéssel szüntethetők meg azzal, hogy a felmondási idő hosszát és a kártérítés mértékét a feleknek közösen kell megállapítaniuk, méghozzá a felmondás közlését követően[41]. Ilyen megállapodás hiányában a bíróság az eset összes körülményeinek figyelembevételével határoz a felmondási idő hossza vagy a kártérítés mértéke felől. A bírói gyakorlat szerint a felmondási idő általában 3-tól 42 hónapig terjedhet, míg a kártérítés egy vélelmezett ésszerű felmondási idő alatt elérhető nyereséghez igazodik[42].

Bizonyos feltételek teljesülése esetén a szerződés felmondása esetén a forgalmazók jogosultak további kártérítést követelni a szállítóktól, függetlenül a felmondási idő észszerűségétől. Ennek a kiegészítő kártérítésnek az összegét a forgalmazó által a szállító részére teremtett ügyfélkör hozzáadott értékének, a forgalmazó szerződés teljesítésével kapcsolatban felmerült költségeinek és az esetleges elbocsátásokkal járó kiadásoknak a figyelembevételével kell meghatározni[43].

Abban az esetben, ha a forgalmazó működési területe Belgiumban van, a törvény rendelkezéseinek érvényesülése szerződéssel nem zárható ki, sőt nem kerülhető meg a szabályok alkalmazása más anyagi jog kikötésével sem[44].

A holland jog az egyetlen, amely a franchise szerződés vonatkozásában kompenzációra jogosítja fel a franchise-vevőt a szerződés megszűnésekor. A Polgári Törvénykönyv 7:920. Cikke előírja, hogy a feleknek meg kell állapodniuk abban, hogy hogyan kompenzálják a franchise-adónál keletkező goodwillt, amennyiben az ésszerűen a franchise-átvevőnek tulajdonítható. Ez a megállapodás arra az esetre korlátozódik, amikor a franchise-adó átveszi a franchise-t magának, vagy egy új franchise-

[36] Code de Commerce L330-1. Cikk.
[37] Code de Commerce L442-1. Cikk II.
[38] Cass. Com., 31/1/24, n°22-24.045.
[39] Loi du 27 juillet 1961 relative à la résiliation unilatérale des concessions de vente exclusive à durée indéterminée.
[40] Loi du 28 février 2013 sur le Code de droit économique („CDE").
[41] CDE 36. Cikk.
[42] Overview of Belgian Rules Applicable to the Termination of Exclusive Distribution Agreements - https://www.simontbraun.eu/images/pdf/News-Corporate-Banking-and-Finance/Rules_termination_excl_distr_agreements_eng.pdf - A letöltés időpontja: 2025. október.
[43] CDE 37. Cikk.
[44] CDE 39. Cikk.

vevőnek adja át. A szóban forgó cikk rendelkezik arról is, hogy a szerződéskötés utáni versenytilalmi záradék érvényességének feltétele az írásbeli forma, időtartama nem haladhatja meg az 1 évet, és csak az eredeti földrajzi területre és termékekre korlátozódhat. A Hollandiában működő franchise-vevők hátrányára a fenti rendelkezésektől nem lehet eltérni, függetlenül a franchise szerződésre alkalmazandó jogtól[45].

4.2. Az ügynöki szerződésekre alkalmazandó szabályok kiterjesztő alkalmazása a bírói gyakorlatban

A német nyelvterülethez tartozó országokban sehol sem találunk kifejezetten a forgalmazói és a franchise szerződésekre vonatkozó jogszabályt. Megállapítható viszont, hogy ezekben az országokban a bírói gyakorlat biztosítja az ügynöki szerződésekre vonatkozó szabályok analógia útján történő alkalmazását a másik két szerződésre vagy legalábbis a forgalmazási szerződésre.

A németországi gyakorlat szerint a határozatlan időre szóló forgalmazói és franchise szerződés esetében a bíróság erre irányuló szerződéses rendelkezés hiányában a forgalmazó, illetőleg a franchise-vevő beruházásait figyelembe vevő, "megfelelő" felmondási időt határoz meg, amely a konkrét eset körülményeinek a függvényében akár 12 hónapig terjedhet[46].

A forgalmazó kártalanításával kapcsolatos bírói gyakorlat hajlik arra az álláspontra, hogy a Kereskedelmi Törvénynek (HGB) az ügynöki szerződésre vonatkozó rendelkezéseit analógiával a forgalmazói szerződésekre is alkalmazni kell. Ennek megfelelően a HGB 89/b. §-ában foglaltak szerinti kiegyenlítés (*Ausgleich*) illeti meg a forgalmazót, ha olyan mértékben beépült az eladó értékesítési szervezetébe, mintha ügynök lenne (ennek leggyakoribb jelei a bírói gyakorlat szerint a meghatározott területre való kinevezés, az eladó védjegyének a használatára való kötelezés, rendelési minimum megállapítása, az eladó felügyeleti jogának biztosítása a forgalmazó tevékenysége felett stb.), illetve, ha a forgalmazó köteles saját vevőit az eladónak megnevezni[47].

A franchise-vevő kártalanításhoz való jogának a megítélése a német jogban már nem ilyen egyértelmű. A *Bundesgerichtshof* egy 2010-ben hozott ítéletében azt mindenesetre megállapította, hogy az olyan franchise-vevők, akik a franchise-eladóktól kötelesek megvásárolni a franchise keretében értékesített termékeket, a forgalmazóhoz hasonló szerepben vannak, így őket is megilleti a kiegyenlítés. Nem illeti viszont az meg a franchise-vevőt gyártási franchise esetén[48].

A német joghoz hasonló az osztrák jog megoldása is, legalábbis ami a forgalmazói szerződést illeti. Az Osztrák Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint az ügynöki szerződésekre irányadó szabályokat a forgalmazásra is alkalmazni kell, ha a jogviszony tartalmában "emlékeztet" az ügynöki jogviszonyra[49]. A bírói gyakorlat szerint az ügynöki szerződésekre irányadó szabályokat, különösen a végkielégítésre (kiegyenlítésre) vonatkozó rendelkezéseket alkalmazni kell, ha a forgalmazó meghatározott területen tevékenykedik, a szerződés szerint a forgalmazó a termékeket köteles az eladó által adott iránymutatások szerint reklámozni és a szerződés rendelkezik a viszonteladás szervezetéről (pl. a személyzet képesítése stb.)[50]. Az osztrák Legfelsőbb Bíróság (OGH) gyakorlatából két olyan döntés is említést érdemel, amelyben a forgalmazói szerződésekre irányadó minimális felmondási idő meghatározása szerepelt. Mindkét ügy gépjárműforgalmazási szerződéssel volt kapcsolatos. Az egyik ügyben a bíróság megállapította, hogy a szerződésben meghatározott csupán három hónapos felmondási idő különösen előnytelen a forgalmazóra nézve,

[45] Burgerlijk Wetboek 7:922. Cikk.
[46] A BGH a Citroën ügyben 1995. február 21. napján hozott ítéletében (KZR 33/93) kimondta, hogy a gépjármű-szektorban például az egyéves felmondási idő tekinthető megfelelő felmondási időnek.
[47] Augustín JAUSÀS (ed.): Agency and Distribution Agreements – An International Survey, London, Graham & Trotman, 1994, 118.
[48] BGH 2015. február 5. No. I ZR 3/09, (Joop).
[49] OGH 3 Ob 44/09f (2009. április 22.), OGH Ob 10/09s (209. május 5.) döntések.
[50] Jausàs: i.m. 28.

ezért „erkölcstelen" és érvénytelen[51]. A másik ügyben a bíróság úgy vélte, hogy az egyéves felmondási idő akkor megfelelő, ha a forgalmazó egyidejűleg megfelelő kompenzációban részesül az általa megvalósított beruházások után[52].

A német és az osztrák joggyakorlattal ellentétben a svájci joggyakorlat hosszú ideig meglehetősen bizonytalan volt abban, hogy egyenlőségjelet tegyen az ügynöki és a forgalmazó szerződések közé. Végül aztán egy 2008-ban hozott ítéletében a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (*Bundesgericht*) rögzítette, hogy bizonyos körülmények között a forgalmazó is jogosult az ügynöki szerződés szabályainak analógia útján történő alkalmazásával a kompenzációra a szerződés szállító általi felmondása esetén, ha a forgalmazó helyzete gazdasági szempontból hasonló az ügynökéhez. Ez a német joghoz hasonlóan olyankor áll fenn, ha a forgalmazó beépült a szállító értékesítési rendszerébe és a vevők a forgalmazási szerződés felmondását követően is a szállító vevői maradnak[53]. Az ügynöki szerződésre vonatkozó szabályok analógia útján történő alkalmazása a franchise szerződésekre ugyanakkor egyelőre még nem került kimondásra a svájci bíróságok által.

4.3. Az európai jogharmonizáció keretében megalkotott szabályok - PEL CAFDC és a DCFR vonatkozó rendelkezései

4.3.1. A PEL CAFDC szabályai

A PEL CAFDC a három szerződéstípusra vonatkozó szabályokat négy különálló fejezetre osztva tárgyalja. Az 1. Fejezetben a mindhárom szerződésre vonatkozó közös szabályok kerültek meghatározásra, majd ezt követően 1-1 önálló fejezetben találjuk meg a három szerződéstípusra vonatkozó különös rendelkezéseket.

A PEL CAFDC rendkívül figyelemreméltó módon valamennyi érintett szerződéstípus tekintetében kötelezően érvényesülő, azaz eltérés nem engedő szabályt rögzít a határozatlan idejű szerződés felmondásával kapcsolatban. Eszerint az ilyen szerződést bármelyik fél jogosult „ésszerű hosszúságú" felmondási idővel felmondani. A megbízóra, franchise-átadóra és szállítóra vonatkozó ésszerű felmondási idő nem lehet rövidebb, mint a szerződés minden éve után 1-1 hónap, 6 hónapos maximummal[54].

Ami viszont a felmondás esetén érvényesülő kártalanítás szabályait illeti, a PEL CAFDC kizárólag az ügynöki szerződés különös szabályai között rögzít ilyeneket. Semmisséget von maga után az ügynök kártalanításhoz való jogának a PEL CAFDC szabályaihoz képest az ügynök hátrányára történő megállapítása is. A kereskedelmi ügynököt a kártalanítás alapvetően a megbízó jóhírnevének gyarapítása miatt illeti meg (*indemnity for goodwill*). A kártalanítás összegének a megállapítására a PEL CAFDC konkrét számítási metódust rögzít, de kimondja azt is, hogy „(a) kártalanítás semmilyen esetben sem haladhatja meg az egyéves díjazást, amelyet a kereskedelmi ügynök előző öt alatti átlagos éves díjazásából, vagy ha a szerződés kevesebb mint öt éve fennáll, az adott időszak átlagából kell kiszámítani"[55].

4.3.2. A DCFR szabályai

A PEL CAFDC-vel ellentétben a DCFR a három szerződéstípus közös szabályai között helyezi el mind a megfelelő felmondási idővel, mind pedig a vevőkör kialakítása miatti kártalanítással (*indemnity for goodwill*) kapcsolatos szabályokat. Mindenekelőtt rögzítésre kerül, hogy a határozatlan időre kötött szerződés ésszerű hosszúságú felmondási idővel mondható fel. Annak megállapítása,

[51] OGH 9 Ob 2065/96h (1997. december 17.)
[52] OGH 4 Ob 62/00x (2000. április 12.)
[53] BGE 134 III 497 (2008. május 22.).
[54] PEL CAFDC 1:302. Cikk.
[55] PEL CAFCD 2:312. Cikk (3) bekezdés.

hogy a felmondási idő ésszerűnek tekinthető-e, az alábbi tényezők figyelembevételével történhet: a szerződés időtartama, az ésszerű beruházások mértéke, egy helyettesítő megoldás elérhetősége, valamint a kereskedelmi szokások[56]. Mindazonáltal „(a) szerződéses viszony fennállásának minden évére egy hónapos, de legfeljebb 36 hónapos felmondási időt ésszerűnek kell vélelmezni"[57]. A nem kielégítő mértékű felmondási idő biztosítása a szerződést felmondó fél kártérítési felelősségét alapozza meg. A kártérítés általános mértéke az az összeg, amely megfelel annak a haszonnak, amelyet a másik fél ésszerű felmondási idő biztosítása mellett még realizálhatott volna, figyelembe véve az utóbbi három év, vagy ennél rövidebb szerződéses időtartam esetén, ezen idő alatt realizált átlagos hasznot[58].

A DCFR alapján a vevőkör kialakítása miatti kártalanítás ésszerű felmondási idő alkalmazása esetén is jár, mégpedig akkor, ha a szerződés jelentősen növelte a felmondó fél üzleti volumenét, és továbbra is jelentős hasznot húz ebből az üzletből és a kártalanítás fizetése ésszerű[59]. Ezt az általános szabályt a DCFR az ügynök vonatkozásában egészíti ki speciális kötelezően érvényesülő szabályokkal. Ezek részletes iránymutatást adnak a kártalanítás összegének a meghatározásához azzal, hogy a maximális mérték „semmilyen esetben sem haladhatja meg az egyéves díjazást, amelyet a kereskedelmi ügynök előző öt évben kapott átlagos éves díjazása alapján számítanak ki, vagy ha a szerződéses kapcsolat kevesebb mint öt éve áll fenn, akkor a szóban forgó időszak átlagából[60].

5. Konklúzió

A fent leírtak alapján mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy Európában egyedülálló módon a Ptk. mindhárom szerződéstípust önálló szerződésként ismeri el és szabályozza, ami mindenképpen büszkeséggel tölthet el bennünket. A magyar szabályozást értékelve azt is rögzíthetjük, hogy a Ptk. közvetítői szerződésre vonatkozó szabályozása kielégítően követi az Irányelvben megvalósuló uniós jogharmonizációt, így az megfelel az aktuális európai trendeknek. Ugyanakkor viszont el kell ismernünk azt is, hogy a forgalmazási és a franchise szerződés törvényi szabályozása meglehetősen elkapkodott és foghíjas maradt; a jogalkotó mintha csak arra ügyelt volna, hogy valahogyan beemelje e szerződések szabályait a Ptk. rendszerébe, de a meglehetősen elnagyolt szabályok tulajdonképpen érdemi tartalom nélkül maradtak és nem is követték le a más országbeli vagy az európai jogharmonizációs mintákat.

Aligha tévedünk ezért nagyot, ha azt gondoljuk, hogy a Polgári Törvénykönyv forgalmazási és a franchise szerződésre vonatkozó rendelkezéseinek a felülvizsgálatára a belátható jövőben aligha kerül sor – a szabályozás nyilvánvaló fogyatékosságai ellenére sem -, ezért a szabályok alakításában a bírói gyakorlatnak lehet hatalmas szerepe. Bár a jelenleg hozzáférhető bírósági döntések egyelőre nem tartogatnak különleges izgalmakat a kérdést tanulmányozók számára, a jelen tanulmány szerzője kíváncsian várja, hogy lesz-e esetleg elég kreativitás és bátorság a bíróságok részéről a közvetítői szerződésre vonatkozó szabályok alkalmazásának az analógia útján történő kiterjesztésére a másik két szerződésre is, vagy az európai jogharmonizáció keretében létrejött instrumentumok rendelkezéseinek a figyelembevételére, legalábbis az olyan egyébként fontos kérdések tekintetében, mint a felmondási idő vagy a felmondás miatti kompenzáció.

[56] DCFR IV.E. – 2:302. Cikk (3) bekezdés.
[57] DCFR IV.E. – 2:302. Cikk (4) bekezdés.
[58] DCFR IV.E. – 2:303. Cikk (2)-(3) bekezdések.
[59] DCFR IV.E. – 2:305. Cikk (1) bekezdés.
[60] DCFR IV.E. – 3:212. Cikk.

Papp Tekla

Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, egyetemi tanár, az MTA doktora

AZ ALIMENTÁCIÓS SZERZŐDÉSEK ÉRVÉNYTELENSÉGI KÉRDÉSEI[1]

A tartási, az életjáradéki és az öröklési kontraktusok, mint szűk értelemben vett alimentációs szerződések az öngondoskodás sajátos formái és a szűkebb család létalapjának garanciájaként is funkcionálnak.[2] A régi és az új Ptk.-ra épülő joggyakorlat és jogirodalom tükrében ezen megállapodások dinamikája átfogóan elemezhető és az analízis fókusza a kikristályosodott szempontokra, álláspontokra irányítható az érvénytelenség témakörében is.[3]

Az alábbiakban a tartási, életjáradéki és az öröklési szerződés sajátosságainak bemutatását követően, majd 60 éves távlatban feldolgozva a magyar bírói gyakorlatot, az említett alimentációs kontraktusok érvényességi és érvénytelenségi kérdései kerülnek tisztázásra.

1. A tartási szerződés jellemzői

A tartási szerződés alapján a tartásra kötelezett a tartásra jogosult körülményeinek és szükségleteinek megfelelő ellátására, illetve gondozására köteles, a tartásra jogosult pedig ellenérték teljesítésére.[4] A tartási szerződés olyan élők közötti jogügylet, amely

- célhoz kötött: a tartásra jogosult létfenntartásának biztosítására (természetbeni tartásra)[5] koncentrálódik, és a szerződési cél teljesítése érdekében fokozott együttműködési kötelezettség terheli a feleket;[6]
- személyhez kötött: egyrészt az ellátás és gondozás igénybevételére csak az eltartott jogosult, másrészt az ő körülményeihez (kor, egészségi állapot, fogyatékosság, anyagi helyzet etc.) és szükségleteihez (szociális, egészségügyi, kulturális, szabadidős etc.) igazodik[7] az ellátás, harmadrészt – főszabály szerint – a tartásra kötelezett személyes tartásra köteles

[1] „A TKP2021-NKTA-51 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NKTA pályázati program finanszírozásában valósult meg."

[2] JÓJÁRT Eszter: Javaslat a tartási és életjáradéki szerződés jogi szabályozásának változtatására, Polgári Jogi Kodifikáció 2007/3. 19.; JÓJÁRT Eszter: Lehetséges-e az eredeti állapot helyreállítása tartási, életjáradéki és öröklési szerződés érvénytelensége esetén? II. rész. Családi Jog 2017/3. 18.

[3] Jelen tanulmány elkészítésénél támaszkodtam korábbi, kapcsolódó munkáimra: PAPP Tekla: Variációk alimentációs kötelmekre, Pro Publico Bono 2023/1. 118-135.; PAPP Tekla: A tartási és életjáradéki szerződések statikája. In: BENKE József (szerk.), H TEXNH MAKPH, Ünnepi tanulmányok Kecskés László 70. születésnapja tiszteletére. (Pécs, PTE ÁJTK, 2023) 297-310.; PAPP Tekla: A tartási és az életjáradéki szerződések dinamikája, *Opuscula Civilia* 2023/4. 2-20.; PAPP Tekla: *Az öröklési szerződés jellegzetességei az alimentációs jogügyletek között*. In: BARNA Attila – BATHÓ Gábor – DELI Gergely – PERES Zsuzsanna – PÓKECZ KOVÁCS Attila (szerk.), Laudator temporis acti, Ünnepi tanulmányok a 65 éves Horváth Attila tiszteletére. (Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2024) 519-527.; PAPP Tekla: Az öröklési jog statikája, Debreceni Jogi Műhely, 2025/1-2. 89-113.

[4] Ptk. 6:491. § (1).

[5] BH 1978. 23.

[6] BH 2007. 444.

[7] BH 1989. 272.; BH 1995. 347.; JÓJÁRT Eszter: A tartási és életjáradéki szerződés. In: CSEHI Zoltán (főszerk.), 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja. (Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., 2021) 2213.; OROSZ Árpád: A tartási és életjáradéki szerződés. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.), Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz (Budapest, Wolters Kluwer, 2014) II. kötet 2180.; OROSZ Árpád: A tartási és életjáradéki szerződés. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.), Nagykommentár a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez (Kluwer online kommentár) 1351.

(kivéve jogszabály vagy a szerződés eltérő rendelkezése esetén, ezek hiányában a nyújtandó szolgáltatás sajátos jellege okán, például ápolásnál szakápoló szükséges);

- tartós, huzamos jellegű jogviszonyt fed le:[8] egyrészt az ellátás és gondozás vagy folyamatosan, vagy időszakonként visszatérően szolgáltatandó, másrészt vagy a tartásra jogosult haláláig, vagy egy hosszabb meghatározott ideig, vagy meghatározott feltétel bekövetkeztéig (például ápolási intézménybe kerülésig) hatályos a szerződés;
- egyszerre alapul bizalmon a személyhez kötöttségből és az alimentációs szolgáltatások jellegéből adódóan, és ugyanakkor kiszámíthatatlan a felek közötti viszony megromlása, vagy a tartásra jogosult halála, vagy a tartásra kötelezett egészségének és anyagi helyzetének hátrányos változása miatt, így a kockázati/szerencseelem[9] (aleatórikusság)[10] is fontos tényezője a kontraktusnak;
- a szerencseelem megjelenik a szerződéses szinallagma kapcsán is: a tartásra kötelezett által nyújtott tartás és a tartásra jogosult által teljesített ellenérték (leggyakrabban ingatlan vagy nagy értékű ingó dolog tulajdonjogának átruházása, esetleg lakásbérleti jog[11] folytatása)[12] egyensúlyba kerül-e a szerződés megszűnéséig;[13]
- visszterhes (szerződéskötéskor kerül sor az ellenérték teljesítésére),[14] ha a körülményekből más nem következik[15] (például a szerződés alanyai közeli hozzátartozók).[16]

2. Az életjáradéki szerződés ismérvei

Az életjáradéki szerződés alapján a járadékadásra kötelezett a járadékszolgáltatásra jogosult javára, annak haláláig, meghatározott pénzösszeg vagy más helyettesíthető dolog időszakonként visszatérő szolgáltatására köteles, a járadékszolgáltatásra jogosult pedig ellenérték teljesítésére.[17] Az életjáradéki szerződés

- is élők közötti jogügylet;[18]

---

[8] BH 1995. 347.

[9] BH 1995. 347.; BH 2013. 125.

[10] BOÓC Ádám: A tartási és életjáradéki szerződés. In: SÁNDOR István (szerk.), Előadásvázlatok a kötelmi jog különös részéből (Budapest, Patrocinium, 2011) 163.

[11] BH 1963. 3728.; BH 1998. 383.; BH 1999. 163.

[12] Az ellenszolgáltatás tulajdonátruházó jellegű In: FUGLINSZKY Ádám: A tartási és életjáradéki szerződés. In: FUGLINSZKY Ádám – TŐKEY Balázs: Szerződési jog, Különös rész. (Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018) 781.

[13] BH 1995. 347.; BH 1995. 644.; BH 1999. 22.; BH 2013. 125.

[14] Ptk. 6:491. § (1), 6:494. §.

[15] Ptk.6:496. § (2); BH 1960. 2762.

[16] JÓJÁRT (2021) i.m. 2210., 2213.; OROSZ Árpád: A tartási és életjáradéki szerződés. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.), Nagykommentár a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez (Kluwer online kommentár) 1350., 1351., 1354.; OROSZ i.m. 2179., 2180., 2183., 2186.; ZSÍROS Gábor: A tartási és életjáradéki szerződés. In: OSZTOVITS András (szerk.), A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet (Budapest, Opten Informatikai Kft., 2014.) 1272., 1273., 1275., 1279.; KŐRÖS András: A tartási és életjáradéki szerződés. In: PETRIK Ferenc (főszerk.), Polgári jog, Kötelmi jog, Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész, Az új Ptk. magyarázata VI/VI. (Budapest, hvgorac, 2013) 2203., 2208., 2214., 2215.; FUGLINSZKY i.m. 783-785.; RIBAI Csilla: A tartási szerződés. Fogyasztóvédelmi Szemle 7/4 (2010) 19-20.; NOVOTNI Zoltán (szerk.), Magyar polgári jog, Kötelmi jog, Különös rész (Egyes szerződésfajták). 2. változatlan kiadás (Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1992) 466-467.; A Polgári Törvénykönyv magyarázata. GELLÉRT György (szerk.), (Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1998) 1713.; BENKE József: A szerződéses alimentáció alapvetése: a tartási és az életjáradéki szerződés. In: BENKE József (szerk.), A magyar magánjog alapvetése (Pécs, PTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2020) 133.

[17] Ptk. 6:497. §.

[18] BH 1974. 377.: Abban a kérdésben, hogy a felek által kötött szerződést miként kell minősíteni, nem a szerződés elnevezése, hanem annak tartalma, a felek szándéka és akarat az irányadó. Az olyan megállapodás, amely szerint a vevő a vételárat havi részletekben fizeti, az eladó halála esetén azonban a fizetési kötelezettség megszűnik, általában életjáradéki szerződésre utal.

- célja a jogosult létfenntartásának biztosítása, csak más eszközökkel, mint a tartási és gondozási szerződés esetén, és nem szűkíthető le az alapvető létfeltételek biztosítására;[19]
- a tartási (és gondozási) szerződés alapvetően facere jellegű és természetbeni szolgáltatásaival szemben dare jellegű szolgáltatások (pénzösszeg, vagy más helyettesíthető dolog: természetbeni és kiegészítő szolgáltatás, például élelmiszer, termény, gyógyszer etc.)[20] időszakonként visszatérő (rendszeres: havonta előre) nyújtása a közvetlen tárgya;[21]
- a tartási szerződéstől eltérően a szerződő felek tekintetében a személyhez kötöttség és a bizalmi jelleg nem alapvető ismérve a szerződéses jogviszonynak;[22]
- tartós, huzamos idejű kontraktus: a szerződési alanyok eltérő rendelkezése hiányában a járadékszolgáltatásra jogosult haláláig hatályos;[23]
- a szerződéses szinallagmához kapcsolódó szerencseelem[24] itt is tetten érhető: a szolgáltatás és ellenszolgáltatás egyensúlyának alapelve maradéktalanul nem érvényesülhet;[25]
- ha a körülményekből más nem következik, visszterhes és ellenértékként a tartási szerződésnél gyakori ellenszolgáltatás[26] a tipikus.[27]

3. Az öröklési szerződés karakterisztikája

Az öröklési szerződés alapján az örökhagyó a vele szerződő felet a magának, illetve a szerződésben meghatározott harmadik személynek nyújtandó tartás, életjáradék, illetve gondozás ellenében – vagyona, annak egy meghatározott része vagy meghatározott vagyontárgyak tekintetében – örökösévé nevezi, a másik fél pedig kötelezettséget vállal a tartás, életjáradék, illetve gondozás teljesítésére.[28]

Az öröklési szerződés halál esetére szóló jogügylet: az örökhagyó halálához (mint feltétel bekövetkeztéhez)[29] kötött végintézkedési fajta.[30] Az öröklési szerződésnél a vagyon, vagyonrész,

---

[19] BH 2010. 445.

[20] Fuglinszky Ádám szerint a tartás vegyes szolgáltatás (dologszolgáltatás, tevékenységkifejtés és pénzfizetéssel járó elemeket tartalmaz) In: FUGLINSZKY i.m. 786.; hasonlóan GELLÉRT i.m. 1712.

[21] BH 2013. 16.

[22] BH 2000. 105.: Az életjáradéki szerződés célját akkor is betölti, ha a felek viszonya megromlott. Az ilyen jellegű szerződésnél az életjáradékra jogosult személye körüli teendőket nem kell ellátni, tehát a bizalmi viszony megromlása a szerződés céljának és rendeltetésének betöltését nem veszélyezteti, az mindaddig megvalósul, amíg a kötelezett teherbíró képessége az életjáradék fizetését lehetővé teszi. BH 1999. 255.; BH 1996. 534.

[23] BH 2000. 404.

[24] BH 2005. 347.: Jogszabály tiltó rendelkezése hiányában annak sincs akadálya, hogy tartási és életjáradéki szerződésben az eltartott az ingatlanát úgy bocsássa az eltartó tulajdonába, hogy az eltartó az ingatlan szerzéskori értékének jelentős hányadát a szerződéskötéssel egyidejűleg megfizeti, az eltartott pedig változatlan összegű életjáradék kikötése mellett vállalja azt az előrelátható, sőt, szükségszerűen bekövetkező kockázatot, hogy az életkora előrehaladásával, illetve az infláció hatására a kikötött járadék a későbbi tartásához arányosan kisebb hozzájárulást fog jelenteni, mint a szerződés megkötésekor. BH 1999. 22.

[25] BH 2002. 22.

[26] BH 2010. 445.

[27] JÓJÁRT (2021) i.m. 2224-2225.; OROSZ (online) i.m. 1360-1361.; ZSÍROS i.m. 1285-1286.; KŐRÖS i.m. 396.; GELLÉRT i.m. 1730-1731.; BOÓC i.m. 164-165.; FUGLINSZKY i.m. 786-787.

[28] Ptk. 7:48. § (1).

[29] 62020CJ0277; „Nem öröklési szerződésről van szó tehát például abban az esetben, ha a felek a jogutódlás időpontjául – de nem feltételéül – jelölik meg az örökhagyó halálát. Az ilyen kikötés csak a szerződés teljesítési időpontjának meghatározását jelenti." Weiss Emília és Vékás Lajos In JÓJÁRT (2017/3): i.m. 14.; BH 2015. 7.; BH 2001. 325.¿ BH 1981. 407.; BH 1974. 209.

[30] Pest Megyei Bíróság 5. Pf. 21 014/1977.: Az öröklési szerződés olyan végintézkedés, amelyben az örökhagyó szerződéses kötelezettséggel jelenti ki végakaratát; Csak az örökhagyó tekintetében végintézkedés: VÉKÁS Lajos (2019): Öröklési jog. Budapest: Eötvös József Könyvkiadó. 83.; ANKA Tibor (2014): Az öröklési szerződés. In OSZTOVITS András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja IV. kötet. Budapest: Opten Informatikai Kft. 593.; JÓJÁRT Eszter (2021): A tartási és életjáradéki szerződés. In CSEHI Zoltán (főszerk.): 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és

vagy meghatározott vagyontárgy tulajdonjoga az örökhagyó halálával száll át:[31] addig a kötelezett várományos[32] (a tulajdonjogszerzésre az öröklés megnyíltakor kerül sor);[33] az öröklési váromány biztosítására szolgál az elidegenítési és terhelési tilalom.[34] A tartási (életjáradéki) szolgáltatást tartalmazó szerződés nem minősül öröklési szerződésnek, ha a szerződési kikötés szerint az eltartó az ellenszolgáltatást a tartásra (életjáradékra) jogosult halálának időpontjában szerzi meg, ugyanis az öröklési szerződésnek lényegi (szükségszerű tartalmi)[35] eleme az, hogy az örökhagyó a neki/harmadik személynek nyújtott alimentációs szolgáltatások ellenében örökösévé nevezze ezen szolgáltatások kötelezettjét.[36] A végrendelet sem értékelhető öröklési szerződésként amiatt, hogy a halál esetére szóló juttatás indokaként az örökös ápolási, gondozási szolgáltatásait jelöli meg.[37]

Mivel az örökhagyó és a szerződéses örökös kontraktusa harmadik személyek jogszerzésére is kihat, így az öröklési szerződés mintegy dologi hatályú.[38] Ha az öröklés öröklési szerződés alapján történik, akkor az ági jelleg megállapítása és az ági öröklés kizárt az öröklési szerződéssel jutatott vagyontárgyak vonatkozásában.[39]

Az öröklési szerződés tartalmilag lehet tartási, életjáradéki és gondozási szerződés is[40] (ez utóbbi nem a tartás részkötelezettségeként, hanem önálló[41] közvetlen tárgyként jelenik meg a

Könyvkiadó Kft. 2210.; A Polgári Törvénykönyv magyarázata. GELLÉRT György (szerk.), Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1998. 1999.; Kúria Pfv. 20989/2022/4; Kúria Pfv. 2002862019/6.; Kúria Pfv. 20091/2015/9.; Kúria Pfv. 21385/201264.; BH 2003. 317.; BH 1991. 149.; Pest Megyei bíróság 5. Pf. 21014/1977.; BH 1978. 164.

31 KŐRÖS András (2013): A tartási és életjáradéki szerződés. In PETRIK Ferenc (főszerk.): Polgári jog, Kötelmi jog, Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész, Az új Ptk. magyarázata VI/VI. Budapest: hvgorac. 386.; EÖRSI Gyula – KEMENES Béla – SÁRÁNDI Imre – VILÁGHY Miklós (1991): Kötelmi jog, Különös rész (Egyes szerződésfajták). Budapest: Tankönyvkiadó. 261.; KOVÁCS Bálint (2008): Az alimentációs szerződések. In NOCHTA Tibor – KOVÁCS Bálint – NEMESSÁNYI Zoltán: Magyar polgári jog, Kötelmi jog, Különös rész. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó. 206.; FUGLINSZKY Ádám (2018): A tartási és életjáradéki szerződés. In FUGLINSZKY Ádám- TŐKEY Balázs: Szerződési jog, Különös rész. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 788.; BH 2013. 16.; EBH 2013.P.6.

32 KŐRÖS András – OROSZ Árpád (2023): Az öröklési szerződés. In WELLMANN György (főszerk.): Polgári jog I-IV. – új Ptk. – Kommentár a gyakorlat számára. Budapest: Orac Kiadó Kft. online jogtár; Kúria Pfv. 20830/2015/5.; BH 2015. 188.;

33 JÓJÁRT (2017/3.): i.m. 14.; KŐRÖS – OROSZ: i.m. online kommentár; BH 2016. 63.; EBH 2013.P.6.: ha a várható hagyatéki vagyonban dolog is fellelhető… akkor az ilyen típusú öröklési szerződés dolog tulajdonjogának az átruházására irányuló szerződésnek tekinthető azzal a sajátossággal, hogy a dolog tulajdonjogának megszerzésére az öröklés megnyíltakor kerül sor." Kúria Kfv. 37785/2022/6.; Kúria Pfv. 21974/2016/4.; Kúria Pfv. 20956/2015/8.; Kúria Pfv. 20830/2015/5.; Kúria Pfv. 22323/2011/6.; BH 2008. 215.; BH 2004. 258.; BH 2002. 58.

34 Ptk. 7:50. § [Az örökség biztosítása] (1) A felek eltérő megállapodásának hiányában semmis az örökhagyónak élők között vagy halála esetére az öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgyat elidegenítő vagy megterhelő rendelkezése. Ez a rendelkezés harmadik jóhiszemű személy visszterhesen szerzett jogát nem érinti. (2) A felek eltérő megállapodásának hiányában az örökhagyóval szerződő fél az öröklési szerződéssel lekötött ingatlanra az örökhagyó bejegyzési engedélye nélkül jegyeztethet be elidegenítési és terhelési tilalmat az ingatlan-nyilvántartásba.; ÍH 2016. 104.; Kúria Pfv. 20956/2015/8.; BH 2014. 75.

35 VÉKÁS: i.m. 79.; BH 2004. 363.; BH 2001. 475.

36 JÓJÁRT (2021): i.m. 2210.; BOÓC Ádám (2022): Észrevételek a tartási és életjáradéki szerződés fogalmához a magyar jogban, rövid kitekintéssel a COVID-19 vírusfertőzés lehetséges hatásaira. Közjegyzők Közlönye, 26(3) 24.

37 BH 2010. 66.; BH 2004. 505.; BH 2000. 106.; BH 1995. 715.; Kúria Pfv. 20643/2014/4.: általában a végrendeleti juttatás nincs ellenszolgáltatáshoz kötve

38 TŐKEY BALÁZS (2021): Az öröklési szerződés. In CSEHI Zoltán (főszerk.): 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről kommentárja. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. 2402.; VÉKÁS: i.m. 77.; ÍH 2016. 104.; A dologi hatályhoz lásd: JUHÁSZ Ágnes (2019): IV. fejezet A tulajdonjog korlátai. In BARZÓ Tímea – PAPP Tekla (szerk.): Civilisztika II. Dologi jog – Felelősségtan. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 94., valamint a Ptk. 5:31-32. §§ és a 7:50. § egymáshoz való viszonyát; ANKA: i.m. 601.; JÓJÁRT (2017/3.): i.m. 15..; BH 2008. 86.

39 BH 2015. 334.; BH 1995. 280.; LB P.törv. II. 20.671/1991.; LB P.törv. II. 20.821/1970.

40 FUGLINSZKY: i.m. 788.

41 KAPRINAY ZSÓFIA (2020): A polgári jogi gyakorlatban leggyakrabban előforduló szerződések. Tartási és életjáradéki szerződés. Polgári jog, kötelmi különös rész. SZTE Elektronikus Tananyag Archívum, Szeged: SZTE. 15.

kontraktusfogalomban),[42] így ezek sajátos változata;[43] vegyes jellegű is lehet az öröklési szerződés: a szerződéses örökös életjáradéki jellegű fizetési kötelezettsége mellett tartás, ápolás és gondozás vállalásával.[44]

Az öröklési szerződés formája (végintézkedés),[45] valamint tartalma (tartási, életjáradéki, gondozási szolgáltatásnyújtás)[46] miatt kettős természetű[47] (kétarcú jogintézmény).[48] Weiss Emília szerint a forma és tartalom szerinti elkülönítés nem elégséges, további elhatárolási szempontokat ad:

- tartási/életjáradéki szerződéshez képest az öröklési szerződés esetén a tartás/életjáradék ellenértékét az eltartók nem a szerződéskötéskor szerzik meg,[49] az eltartó az eltartott örökösévé válik, az öröklési szerződés öröklési jogi jogintézmény (lásd szabályozás helye a Ptk-ban), végrendeleti alakiságokhoz kötött az öröklési szerződés;
- a végrendelettel összevetve az öröklési szerződésnél a favor testamenti elve korlátozottan érvényesül,[50] és az örökhagyó nem rendelkezhet[51] az öröklési szerződéssel lekötött vagyontárgyról sem élők között, sem halála esetére.[52]

Az öröklési szerződés sajátos karakterisztikájának megrajzolásához Vékás Lajos is – további elkülönítő jellegzetességek megadásával – hozzájárult:

---

[42] JÓJÁRT Eszter (2017): Lehetséges-e az eredeti állapot helyreállítása tartási, életjáradéki és öröklési szerződés érvénytelensége esetén? I. rész. Családi Jog, 15(2). 29.: a Ptk. 6:491. § (1) és 7:48. § (1) együttes értelmezése

[43] OROSZ Árpád: A tartási és életjáradéki szerződés. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. Kluwer online kommentár. 1351., 1355.; KŐRÖS – OROSZ: i.m. online kommentár; SŐTH Lászlóné (2004): Az öröklési szerződéssel kapcsolatos néhány időszerű kérdésről. Családi jog, 2(1), 3. 10.; ANKA: i.m. 588.: „különleges típusa"; BH 2013. 16.; Kúria Pfv. 21863/2011/7.; BH 2004. 363.; BH 1985. 20.

[40] BH 1988. 185.

[41] Kúria Pfv. 21568/2013/5.

[45] KŐRÖS – OROSZ: i.m. online kommentár; Kúria Pfv. 21307/2019/3.; Kúria Pfv. 21069/2019/8.; Kúria Pfv. 20202/2019/5.; Kúria Pfv. 20028/2019/6.; Kúria Pfv. 21126/2017/13.; Kúria Pfv. 22172/2016/8.; Kúria Pfv. 21297/2014/4.; Kúria Pfv. 20643/2014/4.; BH 2014. 110.; Kúria Pfv. 20320/2012/5.; Kúria Pfv. 21863/2011/7.; LB P.törv. II. 20366/1990.; BH 1990. 59.; BH 1969. 2057.

[46] KŐRÖS – OROSZ: i.m. online kommentár; Kúria Pfv. 21307/2019/3.; Kúria Pfv. 21069/2019/8.; Kúria Pfv. 20202/2019/5.; 21307/2019/3.; Kúria Pfv. 21069/2019/8.; Kúria Pfv. 20202/2019/5.; Kúria Pfv. 21126/2017/13.; Kúria Pfv. 22172/2016/8.; Kúria Pfv. 21297/2014/4.; Kúria Pfv. 20643/2014/4.; Kúria Pfv. 2005962014/4.; Kúria Pfv. 20320/2012/5.; Kúria Pfv. 21863/2011/7.; LB P.törv. II. 20366/1990.; BH 1990. 59.BH 1981. 407.; BH 1977. 442.; BH 1974. 209.; BH 1969. 6057.

[47] VÉKÁS: i.m. 78.; JÓJÁRT (2017/2.): i.m. 30.; JUHÁSZ Ágnes (2018): A tartási jogviszonyok módosításai. Jog – Állam – Politika, 10(4) 36.; TŐKEY: i.m. 2405.; Kúria Pfv. 20114/2023/17.; Kúria Pfv. 20989/2022/4.; BH 2023. 185.; Kúria Kfv. 37785/2022/6.; Kúria Pfv. 20584/2022/10.; BH 2020. 361.; Kúria Pfv. 21307/2019/3.; Kúria Pfv. 21069/2019/8.; Kúria Pfv. 20202/2019/5.; Kúria Pfv. 20202/2019/5.; Kúria Pfv. 20681/2018/8.; BH 2015. 188.; BH 2015. 7.; Kúria Pfv. 20643/2014/4.; EH 2013.03.P6.; BH 2013. 192.; BH 2013. 16.; Kúria Pfv. 20320/2012/5.; BH 2012. 170.; BH 2002. 269.

[48] KŐRÖS – OROSZ: i.m. online kommentár; BARZÓ Tímea – JUHÁSZ Ágnes – PUSZTAHELYI Réka – SÁPI Edit (2016): Öröklési jog. Miskolc: Novotni Alapítvány. 80.; BH 2013. 16.; Fővárosi Ítélőtábla Pf. 20127/2021/5.: Az öröklési szerződés kettős – kötelmi és öröklési – természetű, mert a szerződés szerinti szolgáltatásban – tartásban, életjáradékban, gondozásban – részesülő fél, azaz a jogosult szerződéses ellenszolgáltatásként meghatározott tartalmú végintézkedést tesz.

[49] Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2. Pkf. 21446/1990/2.

[50] Kúria Pfv. 20571/2015/8.

[51] Ptk. 7:50. §: a felek eltérő megállapodásának hiányában semmis lesz ilyen rendelkezés; BH 2015. 188.

[52] WEISS Emília (1997): Az öröklési szerződés – az öröklési jog és a szerződési jog határán. Közjegyzők Közlönye, LXIV(4) 2.; lásd még: TŐKEY: i.m. 2407.; Kúria Pfv. 21297/2014/4.; BH 2015. 7.; BH 2008. 86.

- az egyoldalú jogügyletnek tekintendő végrendelettel szemben az öröklési szerződés kétoldalú jogügylet,[53] ebből következően az örökhagyó öröklési szerződésbeli végintézkedése egyoldalú visszavonására nem jogosult;[54]
- a tartási/életjáradéki szerződésekhez képest az öröklési szerződésekből származó jogvitáknál a végrendelet értelmezési elvei irányadóak,[55] és a bíróság előszerződés alapján nem hozhat létre öröklési szerződést, míg tartási/életjáradéki szerződéseket igen.[56]

A Ptk. az öröklési szerződés érvényességére az írásbeli végrendelet előírásait,[57] a módosítására és megszüntetésére pedig a tartási és az életjáradéki szerződés szabályait rendeli alkalmazni.[58]

Az öröklési szerződés célja is duális

- egyrészt az örökhagyó végintézkedési szabadságának érvényre juttatása,[59]
- másrészt kölcsönös, vagyoni értékkel bíró szolgáltatások nyújtása[60] (örökösnevezés az örökhagyói oldalon, tartás/gondozás/életjáradék a szerződő fél részéről). A szerződő fél által teljesítendő alimentációs szolgáltatások vagy természetben nyújtható ellátási szolgáltatásokat (tartás, gondozás) takarnak, vagy azok pénzbeli fedezetének biztosítását;[61] mindegyiket meghatározott és visszatérő időközökben kell teljesíteni.[62] Kiemelendő, hogy azonos jogosult és kötelezett viszonylatában egy időben tartási és öröklési szerződés hatályának fennállása fogalmilag kizárt: a jogosult teljeskörű eltartása kétszeresen lehetetlen.[63]

---

[53] VÉKÁS: i.m. 77.; BH 2015. 7.; Kúria Pfv. 20643/2014/4.; BH 2013. 192.; BH 2010. 66.; BH 2005. 32.; BH 2004. 505.; BH 2001. 15.; BH 2000. 106.

[54] VÉKÁS: i.m. 84.; BH 2015. 7.; Kúria Pfv. 20643/2014/4.; Kúria Pfv. 21297/2014/4.; BH 2013. 192.; BH 2005. 460.; BH 2004. 363.

[55] VÉKÁS: i.m. 81.

[56] VÉKÁS: i.m. 78.; ANKA: i.m. 611.; BH 2003. 317.

[57] Vékás Lajos rámutatott arra, hogy az öröklési szerződésnél az örökhagyó a végintézkedés jellegből fakadóan személyes jognyilatkozatot tesz, amely képviseletet nem tűr, viszont a végrendelettel szemben, itt a más által írt magánvégrendelet alakisága is elegendő, azonban a korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőképességében vagyoni jognyilatkozatai tekintetében részlegesen korlátozott nagykorú örökhagyó öröklési szerződésének érvényességéhez a törvényes képviselő hozzájárulása és a gyámhatóság jóváhagyása szükséges; lásd: VÉKÁS: i.m. 82-84.

[58] Ptk. 7:49. § és 7:52. § (1); BH 1985. 232.; Ptk. 7:52. § (2) A módosítás és a megszüntetés alaki követelményeire az öröklési szerződés létrejöttére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. A szerződés megszüntetése a kötelező alaki érvényességi feltételek teljesítése nélkül érvényes, ha az ennek megfelelő tényleges állapot a felek egyező akaratából létrejött.

[59] Ptk. 7:48. § (3); Kúrai Pfv. 20028/2019/6.; BARZÓ et all: i.m. 81.: azonban az örökhagyóval szerződő fél öröklési szerződésbe foglalt végrendeleti rendelkezése érvénytelen, ún. meg nem engedett közös végrendelet lenne akkor az öröklési szerződés; FABÓ Tibor (2020): Az öröklési jog alapvetése. In BENKE József (szerk.): A magyar magánjog alapvetése. Pécs: PTE ÁJK.155.; Kúria Pfv. 20681/2018/8.; BH 2014. 271.; BH 2002. 269.; BH 1999. 69.; ezzel ellentétesen a kölcsönös végrendeleteken alapuló megállapodás is lehet öröklési szerződés a 650/2012/EU rendelet szerint 3. cikk (1) b); 62020CJ0277.

[60] FABÓ: i.m. 155.

[61] BH 2013. 16.

[62] 4/2008. PJE; BH 2003. 472.: az örökhagyó rendszerint egyszeri szolgáltatásával szemben a szerződéses örökös szolgáltatásai tekintetében tartós jogviszony jön létre a felek között.

[63] BH 2020. 361.

Az öröklési szerződés[64] visszterhes[65] szerződés[66] és bizonyos mértékben tartalmaz szerencseelemet,[67] hiszen csak az örökhagyó halála után állapítható meg a szerződésben kikötött szolgáltatás és ellenszolgáltatás értéke és egyensúlya.[68]

Az öröklési szerződés esetében a szerződő felek közötti személyes kapcsolatnak és bizalomnak a kötelezett által vállalt szolgáltatástól függően van jelentősége: tartás és gondozás esetén domináns,[69] míg életjáradék nyújtásánál kevésbé;[70] azonban minden esetben a szerződés alanyai együttműködve határozzák meg a kontraktus tartalmát.[71]

4. A tartási és életjáradéki szerződések érvényessége/érvénytelensége

A tartási és életjáradéki kontraktusok visszaélésszerűek, az adott tartási szerződés funkciójával ellentétes célzatúak nem lehetnek:[72] a családtagok közötti öröklési igények megrövidítésére,[73] és illetéktelen vagyoni előny szerzésére nem irányulhatnak.[74] Azonban a szerződő felek, jogszabály által nem tiltott körben, a tartási szerződéstől való egyező akaratú eltérése nem teszi érvénytelenné

---

64 Ehhez más aspektusból részletesen lásd: LESZKOVEN László (2016): A kötelesrész kielégítése és a szerencseszerződések - gondolatok az új Polgári Törvénykönyv 7:80. § (4) bekezdésének ún. "kétéves szabályáról". Polgári Jog, 1(3) 1-12.

65 Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendeletével (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről ingyenes öröklési szerződést is ismer: 3. cikk (1) E rendelet alkalmazásában: b) „öröklési szerződés": olyan megállapodás – beleértve a kölcsönös végrendeleten alapuló megállapodást is –, amely ellenszolgáltatás fejében vagy anélkül a megállapodásban részes egy vagy több személy jövőbeli hagyatékára vonatkozó jogokat létesít, módosít vagy szüntet meg.

66 WEISS Emília – VÉKÁS Lajos (2014): Az öröklési szerződés. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. Budapest: Wolters Kluwer. II. kötet 2430.; ANKA: i.m. 590.; WEISS (1997): i.m. 4.; VÉKÁS: i.m. 81.; SŐTH: i.m. 14.; 4/2008. PJE; Kúria Kfv. 37785/2022/6.; Kúria Pfv. 21911/2017/9.; Kúria Pfv. 20956/2015/8.; BH 2015. 188.; BH 2015. 7.: Kúria Pfv. 20091/2015/9.; BH 2001. 15.; ezzel szemben a végrendeleti juttatás nincs ellenszolgáltatáshoz kötve; BH 2013. 192.; BH 2012. 170.; Kúria Pfv. 21684/2011/9.: Az örökhagyó mások által nem befolyásolható akaratelhatározásán múlik, hogy a végrendeleti juttatást tartásban vagy életjáradék fizetésében megnyilvánuló ellenszolgáltatáshoz (öröklési szerződés) köti vagy anélkül is megteszi, hogy ilyen tartalmú ellenszolgáltatás teljesítését várná el az örökösétől (végrendelet).; BH 1989. 111.; BH 1981. 407.; BH 1980. 19.; BH 1977. 442.

67 WEISS (1997): i.m. 4.; VÉKÁS: i.m. 81.; 4/2008. PJE; Kúria Kfv. 37785/2022/6.; Kúria Pfv. 21911/2017/9.; BH 2016. 63.; BH 2015. 188.; Kúria Pfv. 20830/2015/5.; Kúria Pfv. 22060/2014/5.; Kúria Pfv. 20643/2014/4.; Kúria Pfv. 20651/2012/7.; BH 2001. 117.; BH 1989. 111.

68 BH 2016. 63.; Kúria Pfv. 20584/2022/10.: Az öröklési szerződés jogintézményével összeegyeztethetetlen a szolgáltatás-ellenszolgáltatás összevetése, miután az örökhagyó kompetenciájába tartozik, mivel viszonozza a részére nyújtott tartást.; Kúria Pfv. 21911/2017/9.: Öröklési szerződés esetén az érvénytelen szerződés alapján eredetileg nyújtott szolgáltatások egyenértékűségéről a szerződés kockázati jellege miatt nem lehet beszélni, ezért azok visszatérítése esetén az egyenértékűség nem biztosítható.; Kúria Pfv. 21974/2016/4.

69 Kúria Kfv. 37785/2022/6.; BH 2014. 271.; BH 2002. 438.: a tartási jellegű szolgáltatásokra való jogosultság olyan vagyoni jog, amely szorosan a jogosult személyéhez tapad és kizárólag általa gyakorolható

70 BH 1996. 534.; BH 1990. 157.

71 Kúria Pfv. 20681/2018/8.; BH 2000. 494.; BH 1998. 176.

72 BH 2014. 110.: Amennyiben megállapítható, hogy az örökhagyó a vállalt gondozási kötelezettségtől függetlenül a gondozásra kötelezett javára szóló végintézkedést kíván tenni, ezáltal az érvényesen öröklési szerződésbe foglalt nyilatkozata írásbeli magánvégrendeletnek minősül.

73 Ezt elkerülendő lásd: Ptk. 7:80. § (4): A szerződés megkötésétől számított két éven belül megnyílt öröklés esetén a kötelesrész alapjához hozzá kell számítani az öröklési, tartási, életjáradéki vagy gondozási szerződéssel elidegenített vagyon értékének a ténylegesen nyújtott tartás, életjáradék, illetve gondozás értékével nem fedezett részét. Az átruházott vagyon, a nyújtott tartás és a gondozás értékét, valamint az életjáradék összegét az öröklés megnyílásának időpontjában számított értéken kell figyelembe venni. Elemzi: FUGLINSZKY i.m. 811.

74 OROSZ (online) i.m. 1352.; OROSZ (2014) i.m. 2181.; ZSÍROS i.m. 2187.; BH 2002. 310.; BH 2012. 8.: vagy élettárs és örökösök viszonylatában ugyanez; BH 2007. 188. és BH 2006. 284.: nem állapították meg a hagyatékcsökkentő szándékot.

a megállapodást;[75] ahogy a jogcím téves megjelölése (gondozás helyett tartás) sem teszi érvénytelenné a tulajdonátruházó szerződést.[76] A tartási szerződés érvényességének nem feltétele az, hogy az eltartott a létminimumhoz szükséges anyagiakkal se rendelkezzék, és egészségi állapota miatt ápolásra, gondozásra szoruljon.[77]
Jogszabályba ütköző a tartási és életjáradéki szerződés abban az esetben, ha személyes gondoskodást nyújtó szociális intézményben foglalkoztatott (valamint közeli hozzátartozója, vagy élettársa) az ellátásban részesülő személlyel ilyen szerződéseket köt.[78] A bíróság analogia legis alkalmazása révén megállapította,[79] hogy a helyi önkormányzatnál szociális gondozóként foglalkoztatott személy nem köthet érvényes tartási szerződést a gondozása alatt álló személlyel akkor sem, ha a gondozást házi segítségnyújtás keretében látja el.

A gyógyíthatatlan beteg is köthet érvényes tartási szerződést: ha a tartási szerződés megkötésére a tartásra jogosult kifejezett kérésére és gyógyíthatatlan betegségének ismeretében kerül sor, és a tartásra kötelezett a gondozás és ápolás teljes költségét vállalja,[80] a szerződés nem minősíthető nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközőnek,[81] hiszen a szerződés semmissége[82] „azt eredményezné, hogy a gyógyíthatatlan betegségben szenvedők, akiknek a halálával esetleg viszonylag rövid időn belül számolni lehet, éppen az életük legnehezebb időszakában lennének kénytelenek támasz nélkül és segítség nélkül maradni."[83] A tartási és életjáradéki szerződések nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközésének megállapításához többlettényállási elem szükséges:[84] visszaélésszerű (a társadalmi elvárásokkal ellentétes) magatartás a leendő kötelezett oldaláról, például a hivatása (orvos),[85] vagy a rokoni kapcsolata révén megszerzett információknak a jog társadalmi rendeltetésével ellentétes célú

[75] BH 2000. 14.
[76] BH 1997. 436.
[77] BH 1989. 272.
[78] 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről 6. § (10) A személyes gondoskodást nyújtó intézményben foglalkoztatott személy, valamint közeli hozzátartozója [a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 8:1. § (1) bekezdés 1. pontja] és élettársa az ellátásban részesülő személlyel tartási, életjáradéki és öröklési szerződést az ellátás időtartama alatt - illetve annak megszűnésétől számított egy évig - nem köthet; FUGLINSZKY i.m. 792.; KŐRÖS i.m. 387.
[79] BH 2005. 452.; FUGLINSZKY i.m. 792.
[80] BH 2002. 500.: A gyógyíthatatlan beteggel kötött tartási szerződés nem ütközik jóerkölcsbe, ha az eltartott maga szorgalmazta a szerződés megkötését és az eltartók már hosszabb ideje nyújtották a tartási jellegű szolgáltatásokat; BH 2002. 267.: Nem ütközik nyilvánvalóan jóerkölcsbe az a tartási szerződés, amelyet az eltartó az eltartott gyógyíthatatlan betegségének tudatában, de az eltartott kifejezett kívánságára köt meg, és azzal az eltartott gondozásának és ápolásának teljes terhét magára vállalja; BH 2007. 188.: Nem ütközik jóerkölcsbe az a tartási szerződés, amelyet a szülő több gyermeke közül azokkal a gyermekeivel köt meg, akik képesek és hajlandóak részére gyógyíthatatlan betegségében a törvényes tartási kötelezettséget meghaladó, kívánságainak megfelelő szolgáltatásokat nyújtani; BH 2006. 284.: Nem ütközik nyilvánvalóan jóerkölcsbe az egyik gyermek által eltartóként a szülővel kötött tartási szerződés, ha az eltartott közeli időpontban bekövetkező halálával gyógyíthatatlan betegsége ellenére nem lehetett számolni, és a szülő az adott körülmények között a tartási szolgáltatásokat reálisan ettől a gyermekétől várhatta.
[81] „kivéve, ha a felek szerződéskötéskori helyzetéből ez nyilvánvalóan következik." JÓJÁRT (2007) i.m. 21.
[82] BH 2009. 295.: Tartási szerződés semmisségének megállapítását csak az kérheti, akinek ahhoz elismerhető jogi érdeke fűződik.
[83] BH 1989. 230.; JÓJÁRT (2021) i.m. 2216.; OROSZ (online) i.m. 1352.; OROSZ (2014) i.m. 2181.; KOVÁCS i.m. 209.; BOÓC i.m. 164.
[84] BH 2008. 395.: az örökhagyó életkora és betegségei önmagukban kellő alapul nem szolgálnak a jóerkölcsbe ütközés megállapításához; BH 2001. 111.: Az eltartott súlyos betegségének ismerete önmagában nem teszi jóerkölcsbe ütközővé a tartási szerződést; BH 1999. 366.; BH 1995. 158.; BH 1979. 416.
[85] Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe II.2.2. pont (15): Az orvos soha nem használhatja ki a beteggel való kapcsolatát vagy szakmai pozícióját arra, hogy személyes vagy üzleti kapcsolatot létesítsen betegével, vagy annak közeli hozzátartozójával, különösen, ha az a beteg kiszolgáltatott helyzetének kihasználására vagy az orvos tisztességtelen előnyszerzésére irányul. https://mok.hu/public/media/source/Etikai%20K%C3%B3dex%20hat%C3%A1lyos%202022%2005%2028%20(1).pdf (Letöltés ideje: 2023 április 10.); FUGLINSZKY i.m. 792.; KŐRÖS i.m. 387.

felhasználásával.[86]

A tartási és életjáradéki szerződések aleatórikussága okán a bírói gyakorlat e kontraktusok uzsorás jellegének lehetőségét elvetette.[87]

Ugyanezen indokkal a judikatúra szerint általában nincs lehetőség a szolgáltatás-ellenszolgáltatás feltűnő értékaránytalanságára hivatkozva megtámadni a tartási és életjáradéki megállapodásokat,[88] mert a szerződéskötéskor nem lehet megállapítani, hogy az átruházott vagyon és a teljesítendő tartás értéke hogyan viszonyul egymáshoz.[89]

A tartási és életjáradéki kontraktusok tévedés jogcímén való megtámadásával kapcsolatban kevés bírói döntés született, és azok sem abba az irányba mutatnak, hogy ezen érvénytelenségi ok az alimentációs szerződéseknél releváns lehet.[90]

A szerződő felek részéről általában az eltartott oldaláról merülhet fel cselekvőképtelenség, amely tartási és életjáradéki szerződések semmisségét eredményezi:

- a cselekvőképtelen állapotban kötött életjáradéki szerződést nem lehet az eltartott érdekében állónak tekinteni, ha az eltartott a cselekvőképtelenségét okozó súlyos szellemi leépülése miatt elsősorban természetbeni ellátásra, ápolásra és felügyeletre szorul;[91]
- a gondnok által a tartási szerződésben tett törvényes képviselői jognyilatkozat gyámhatósági jóváhagyásának hiányában a tartási szerződés nem érvényes, az annak alapján a gondnok által a gondnokolt vagyonával eszközölt kifizetésének a gondnokolt vagyonában keletkezett hiányának, az őt ért kárnak minősülnek.[92] Viszont nem lehet semmisnek tekinteni a tartási szerződést, ha a gondnokság alá helyezés nélkül is cselekvőképtelen jogosult jognyilatkozata tartalmából és körülményeiből arra lehet következtetni, hogy a jognyilatkozat cselekvőképessége esetén is indokolt lett volna.[93]

Színlelt a tartási és életjáradéki szerződés (és ezért semmis), ha valós szerződési akaratot és teljesítést nem takar, csak a kötelesrészre jogosult hozzátartozók kötelesrésztől való megfosztására irányul.[94] Amennyiben az eltartó anyagi helyzete miatt nem képes, az eltartott pedig nem szorul rá a tartásra, az eltartó azonban ténylegesen gondozza az eltartottat, a felek tartási szerződése színlelt, gondozási szerződést leplez.[95]

---

[86] „Például, ha a hivatásánál, vagy rokoni kapcsolata okán a jogosult súlyos, gyógyíthatatlan állapotával tisztában lévő fél köt előreláthatóan rövid ideig és kevés megterhelést jelentő tartásra szerződést értékes ellenszolgáltatás fejében." JÓJÁRT (2007) i.m. 21-22.; hasonló szempontok alapján ítéli meg a tartási és életjáradéki kontraktusok jóerkölcsbe ütközését RIBAI i.m. 4-5.; JÓJÁRT (2021) i.m. 2216.; KŐRÖS i.m. 388.; KOVÁCS i.m. 209.; BOÓC i.m. 164.; BH 2014. 158.; BH 2006. 113.; BH 2000. 41.; BH 2002. 310.; BH 1979. 416.; BH 1976. 497.; BH 1975. 220.; BH 1969. 6000.

[87] JÓJÁRT (2007) i.m. 22.; KŐRÖS i.m. 389.; BH 2002. 267.; BH 2001. 111.; BH 1999. 366.; EBH 1999. 97.; BH 1998. 591.; BH 1995. 158.; BH 1989. 230.; BH 1975. 220.; BH 1963. 3769.

[88] JÓJÁRT (2007) i.m. 22.; RIBAI i.m. 4.; OROSZ (online) i.m. 1352.; OROSZ (2014) i.m. 2180.; ZSÍROS i.m. 1273.; KŐRÖS i.m. 388.; BOROS – JÓJÁRT i.m. 921.; KOVÁCS i.m. 209.; BOÓC i.m. 163.; BH 2009. 2002.; EBH 1999. 97.; BH 1995. 664.; BH 1995. 97.; BH 1963. 3769.

[89] BDT 2009. 2002.; BH 1995. 714.; BH 1995. 158.; BH 1976. 60.

[90] A Kúria a másodfokú bíróságot új eljárás keretében arra utasította, hogy a felperes jogelődjének tévedése helytállóságát bizonyíttassa: BH 2013. 96.; a peradatok nem támasztották alá, hogy az örökhagyó a szerződéskötéskor lényeges kérdésben tévedésben lett volna: BH 2001. 15.; sikertelen hivatkozás ingatlan forgalmi értékével kapcsolatos tévedésbe ejtésre: BH 1995. 714.

[91] BH 2002. 173.

[92] BH 2019. 183.; BDT 2012. 2658.; EH 2009. 1951.: törvényes képviselői jognyilatkozattal kapcsolatos gyámhatósági jóváhagyás hiányában a bíróság létre nem jöttnek minősítette a tartási szerződést.

[93] BH 2010. 90.

[94] FUGLINSZKY i.m. 793.; JÓJÁRT (2007) i.m. 22.; JÓJÁRT (2021) i.m. 2216.; OROSZ (online) i.m. 1352.; OROSZ (2014) i.m. 2181.; KŐRÖS i.m. 388.; BH 2001. 475.

[95] Pécsi Ítélőtábla Pf. III. 20213/2010/15.

A tartási és életjáradéki szerződések alakiságára vonatkozó szabályok[96] megsértése semmisséget eredményez,[97] a Ptk. 6:94. §-ban foglalt jogkövetkezményekkel.

Amennyiben a tartási és életjáradéki szerződések érvénytelensége ellenére vagyonmozgások történtek a szerződő felek között, akkor a bíróságnak mindkét fél méltányos érdekeire (kinek a hibája az érvénytelenség, a nyújtott szolgáltatások értékének meghatározása, szolgáltatás és ellenszolgáltatás szerződéskötéskori arányossága, irreverzibilitás,[98] jogosult életfeltételei és életkörülményei, korrekciós elemek: infláció például etc.)[99] tekintettel kell lennie az elszámoláskor.[100]

5. Az öröklési szerződés érvényessége/érvénytelensége

Az öröklési szerződés érvénytelenségének fogalma különbözik a jogügyletek érvénytelenségének szabályaitól, ez utóbbi két esetköre a semmisség és a megtámadhatóság. Az öröklési szerződés érvénytelenségére azonban kizárólag az hivatkozhat, aki az érvénytelenség megállapítása esetében maga örököl vagy tehertől mentesül, és ezt az igényét kifejezetten érvényesítenie kell.[101] Ebből következően a végrendelet és az öröklési szerződés érvénytelensége, annak lényegét tekintve, megtámadhatóságot jelent azzal, hogy ez a fogalom nem azonos a jogügyletekre vonatkozó megtámadhatósággal, mert ebben a vonatkozásban a szerződések érvénytelenségére vonatkozó kötelmi jogi semmisségi okok megtámadási okként figyelembe vehetők.[102] A végrendelet (öröklési szerződés) érvénytelenségét hivatalból nem kell vizsgálni,[103] hanem csak akkor, ha arra az érdekelt hivatkozik.[104] Ennek következménye, hogy a végrendeletet (öröklési szerződést) csak a fél[105] által érvényesített megtámadási ok alapján[106] és csak a perben álló felek egymás közötti viszonyában (inter partes) lehet érvénytelennek nyilvánítani.[107]

---

96 Ptk. 6:491. § (2), 6:497. § (3)

97 JÓJÁRT (2007) i.m. 22.; JÓJÁRT (2021) i.m. 2214. és 2217.; RIBAI i.m. 6-7.; OROSZ (online) i.m. 1352.; OROSZ (2014) i.m. 2181.; ZSÍROS i.m. 1274.; KŐRÖS i.m. 385. és 387.

98 BH 2021. 226.: Tartási szerződés érvénytelenségének jogkövetkezményeként is helye lehet az eredeti állapot helyreállításának.

99 JÓJÁRT (2021) i.m. 2217-2218.; BDT 2012. 2658.: Ha a kiskorú által kötött tartási szerződés gyámhatósági jóváhagyás hiányában nem érvényes, és a jóváhagyás beszerzését a felek nem kívánják, a bíróság a szerződést a határozathozataléig hatályossá nyilvánítja, és a teljesített szolgáltatásokat elszámolja; OROSZ (online) i.m. 1353.; OROSZ (2014) i.m. 2182.

100 Az érvénytelenség jogkövetkezményeiről részletesen lásd: JÓJÁRT Eszter: Lehetséges-e az eredeti állapot helyreállítása tartási, életjáradéki és öröklési szerződés érvénytelensége esetén? I. rész. Családi Jog 2017/2. 24-31.; JÓJÁRT Eszter: Lehetséges-e az eredeti állapot helyreállítása tartási, életjáradéki és öröklési szerződés érvénytelensége esetén? II. rész. Családi Jog 2017/3. 14-20.

101 TŐKEY: i.m. 2401.; VÉKÁS (online): i.m. 1512.; SZÍT Pf. 20095/2023/4.

102 Kúria Pfv. 21307/2019/3.; Kúria Pfv. 21069/2019/8.

103 VÉKÁS (online): i.m. 1512.; BH 2010. 22.; BH 2002. 15.; BH 1998. 591.; BH 1996. 590.

104 BH 2020. 361.: Az öröklési szerződés érvénytelenségére kizárólag az hivatkozhat, aki az érvénytelenség megállapítása esetében maga örököl vagy tehertől mentesül, ezt az igényét kifejezetten érvényesítenie kell. A bíróság hivatalból nem vizsgálja az öröklési szerződés érvénytelenségét a felperes által nem érvényesített érvénytelenségi ok alapján; az csak akkor vehető figyelembe, ha arra az érdekelt hivatkozik; BH 1995. 646.; Kúria Pfv. 20183/2023/16.

105 Ptk. 7:37. §; VÉKÁS: i.m. 84.; WEISS (1997): i.m. 4.; TŐKEY: i.m. 2401.; BH 1995. 646.: Az öröklési szerződés megtámadására az jogosult, aki az érvénytelenség megállapítása esetén maga örökölne, vagy a végintézkedéssel kötelezettségtől/tehertől szabadulna; BDT 2005. 1211.: Az öröklési szerződést maga az örökhagyó is megtámadhatja; BH 2005. 353.: Az öröklési szerződés érvénytelenségének megállapítását - a kötelező alakiság elmulasztása miatt - az örökhagyó, mint szerződő fél is kérheti; BDT 2005. 1212.: A cselekvőképességi szabályok megsértése esetén az öröklési szerződésnél nemcsak a kiskorú vagy a cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú személy érdekében lehet hivatkozni, hanem valamennyi megtámadásra jogosult (például kötelesrészre jogosult) élhet a megtámadás jogával.

106 BH 1996. 590.

107 VÉKÁS: i.m. 84.; ANKA: i.m. 596.; JÓJÁRT (2017/3.): i.m. 16.; KŐRÖS – OROSZ: i.m. online kommentár; Kúria Pfv. 22172/2016/8.; BH 1999. 69.; BH 1996. 590.; BH 1994. 486.; Kúria Pfv. 22172/2016/8.

Az öröklési szerződéssel szemben támasztott érvényességi feltételek az alábbiak

- az örökhagyónak legyen végintézkedési képessége,

- az okirat az alakszerűségi követelményeknek megfeleljen,

- a végintézkedési nyilatkozatát az örökhagyó személyesen tegye meg,[108]

- tartalmilag megfeleljen a jogszabályoknak (ne legyen jogszabályba ütköző).[109]

A korlátozottan cselekvőképes kiskorú és a cselekvőképességében vagyoni jognyilatkozatai tekintetében részlegesen korlátozott nagykorú örökhagyó öröklési szerződésének érvényességéhez a törvényes képviselő hozzájárulása és a gyámhatóság jóváhagyása szükséges.[110] A gondnok a cselekvőképtelen örökhagyó helyett az ő képviseletében még a gyámhatóság jóváhagyásával sem köthet öröklési szerződést.[111] Kizárt az az öröklési kontraktus, amelyben a szerződő felek kölcsönösen örökhagyók és tartási/gondozási/életjáradéki szolgáltatást nyújtók is.[112]
Az öröklési szerződés érvényességéhez két tanú közreműködése szükséges,[113] és ezen minőségüknek magából az okiratból kell kitűnnie.[114] Egy lap mindkét oldalára írt és a szerződő felek, valamint a tanúk aláírását is tartalmazó öröklési szerződés akkor sem érvénytelen, ha az ingatlan-nyilvántartási bejegyzéshez szükséges ügyvédi ellenjegyzés és záradék külön lapon

---

[108] Kúria Pfv. 20571/2015/8.: A végrendeleti akarat szempontjából annak van döntő jelentősége, hogy az örökhagyó tudatában legyen annak, hogy végintézkedést tesz (öröklési szerződés, végrendelet, halál esetére szóló ajándékozás), szándéka erre irányuljon és kijelentései ezt kifejezésre juttassák.

[109] VÉKÁS: i.m. 82.; VÉKÁS (online): i.m. 1511.; ANKA: i.m. 588.: BDT 2008. 1724.: Érvényes az öröklési szerződés akkor is, ha a gondozási és ápolási elemek dominálnak, de nem hiányzik teljesen a tartás anyagi fedezetének biztosítása (az eltartó az örökhagyó lakhatását a saját lakásában, pénzbeli ellenszolgáltatás nélkül biztosítja); Kúria Pfv. 20114/2023/17.; Kúria Pfv. 20034/2016/6.: Nem jogszabályba ütköző, így nem érvénytelen az öröklési szerződés, ha az örökös nemcsak az örökhagyóról való gondoskodást, hanem tartási szolgáltatásokat is vállalt az örökség fejében; P.törv. V. 20 692/1975. I.: Öröklési szerződés csak olyan tartalommal jöhet létre érvényesen, amelyben a kötelezett az örökhagyó tartására vagy életjáradék fizetésére vállal kötelezettséget.

[110] Ptk. 7:49. § (2); VÉKÁS: i.m. 82.; BARZÓ et all: i.m. 85.; VÉKÁS (online): i.m. 1511.; EH 2005. 1212.; BH 1995. 453.: Öröklési szerződés megkötésével kapcsolatban a gyámhatóság jogköre a törvényes képviselő jognyilatkozatának jóváhagyása során arra terjed ki, hogy az adott jognyilatkozat megfelel-e a korlátozottan cselekvőképes személy érdekeinek; Kúria Pfv. 21935/2015/6.

[111] BH 1996. 94.

[112] BARZÓ et all: i.m. 82.

[113] OROSZ Árpád (2014): Mégegyszer tanú aláírásáról, ezúttal az öröklési szerződések körében. Közjegyzők Közlönye, 61(3) 35-40.; VÉKÁS: i.m. 82.; Kúria Pfv. 20449/2020/4.: Az öröklési szerződésben nem kell rögzíteni, hogy a közreműködő tanú milyen módon győződött meg az örökhagyó személyének az azonosságáról. Az örökhagyó személyazonosságának tanúsítására nemcsak az a végrendeleti (öröklési szerződésben szereplő) tanú alkalmas, aki az örökhagyót előzőleg személyesen is ismerte, hanem az is, aki a személyazonosságát kétségtelen bizonyossággal, hitelt érdemlő módon megállapította; BH 2013. 16.; BH 2008. 122.: Az öröklési szerződés ügyvédi ellenjegyzése a tanúkénti aláírást nem pótolja; A Legfelsőbb Bíróság az EBH 2006.1412. szám alatt közzétett, eseti döntésében a tanú neve kezdőbetűjének feltüntetését, az olvashatatlan írásjelet, vagy a tanú ügyvédi bélyegzőjének használatát tekintette olyannak, ami nem pótolja a végrendelet tanújának aláírását; BH 2002. 617.: Az öröklési szerződés érvényességi feltétele, hogy azt az örökhagyó két tanú együttes jelenlétében írja alá, vagy aláírását a tanúk együttes jelenlétében ismerje el sajátjának; ÍH 2009. 170. III.: A végrendeleti tanúk együttes jelenléte a végrendelet érvényességének abban az esetben is feltétele, ha az örökhagyó a végrendeletet nem a jelenlétükben írja alá, hanem a korábbi aláírását magáénak ismeri el; BH 2013. 143.: Öröklési szerződés érvényességére az írásbeli végrendeletre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni azzal, hogy a szerződésre a más által írt végrendelet alakiságai az irányadók, így érvénytelen az öröklési szerződés, ha nem állapítható meg kétséget kizáróan az, hogy annak eredeti példányát a tanuk a szerződés megkötésekor aláírták; BH 2003. 583.; Kúria Pfv. 21935/2015/6.

[114] BH 2007. 89.; LB Pfv. V. 21.822/1997.: „előttünk mint tanúk előtt"; Kúria Pfv. 21301/2013/6.: A végrendeleti tanú aláírásával szemben az a követelmény, hogy külön bizonyítás nélkül, magából az okiratból kitűnjön a tanú személye, az aláíráskor a rá jellemző szokásos aláírást alkalmazza; Kúria Pfv. 20449/2020/4.: Az öröklési szerződésben nem kell rögzíteni, hogy a közreműködő tanú milyen módon győződött meg az örökhagyó személyének az azonosságáról. Az örökhagyó személyazonosságának tanúsítására nemcsak az a végrendeleti (öröklési szerződésben szereplő) tanú alkalmas, aki az örökhagyót előzőleg személyesen is ismerte, hanem az is, aki a személyazonosságát kétségtelen bizonyossággal, hitelt érdemlő módon megállapította.

található.[115] A több különálló lapból készült öröklési szerződés minden lapját sorszámozni kell, és az örökhagyónak,[116] valamint a tanúknak minden egyes lapot alá kell írniuk.[117] A több különálló lapra írt öröklési szerződés számozatlan lapja önálló öröklési szerződés lehet, ha az azon tett végintézkedés jellegénél fogva önállóan is megtehető, a Ptk. alakszerűségi előírásainak megfelel és a többi lapon tett végintézkedéssel nem áll megbonthatatlan tartalmi összefüggésben.[118] Vica versa: ha a szerződéses örökös kötelezettségvállalását a több lapból álló okirat 1. lapja nem tartalmazza, az 1. lap nem tekinthető érvényes öröklési szerződésnek.[119] Az öröklési szerződés alaki hiányosságai bizonyítással nem pótolhatók,[120] az örökhagyó valóságos végakaratának érvényre juttatására (favor testamenti elve) csak alakilag hibátlan végintézkedés alapján kerülhet sor.[121]

Az öröklési szerződés az örökhagyó és a szerződéses örökös egybehangzó akaratnyilvánításával jön létre, együttműködve határozzák meg a szerződés tartalmát, ezért a közreműködés mint érvénytelenséget eredményező ok szóba sem jöhet.[122] A szerződéses örökös hozzátartozójának közreműködése[123] a szerződéskötésben (tanúként vagy más módon), nem teszi érvénytelenné az öröklési megállapodást;[124] a szerződő fél hozzátartozója sem képes ebben a viszonylatban többre, mint a szerződéses örökös: az alimentációs kötelezettséget vállaló fél érdekeinek képviseletére.[125] Az öröklési szerződésben foglalt, jogi személy javára szóló végrendeleti rendelkezést nem teszi érvénytelenné önmagában az, ha az okirat készítésénél a jogi személy alkalmazottja részt vett.[126]

Nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközik az öröklési szerződés, ha azt a felek annak tudatában kötik, hogy az örökhagyó közeli halálára nagy bizonyossággal számítani lehet, ezért a szerződéses örökös elenyésző tartás vagy egyéb szolgáltatás fejében jut hozzá a szerződésben kikötött, többnyire jelentős vagyoni értékhez.[127] Önmagában az örökhagyó gyógyíthatatlan betegsége nem teszi

---

115 BH 2002. 269. I.

116 Kúria Pfv. 21877/2012/7.: Az öröklési szerződés érvényességét nem érinti, ha az örökhagyó a technikai okból sikertelen aláírást követően azt ismételten aláírja.

117 Ptk. 7:17. § (2); VÉKÁS: i.m. 82.; BH 2019. 77.: A különálló lapokból álló, összetűzött vagy összefűzött öröklési szerződés az érvényesség szempontjából nem azonos az egyetlen íven készült, majd összehajtogatott öröklési szerződéssel. A perbeli öröklési szerződés egyetlen lapból áll, annak kicserélése, kivétele fogalmilag kizárt. A hajtogatással keletkezett oldalak kicserélésére az A/3 formátumú lapra tekintettel semmilyen lehetőség nincs. Ugyanígy a tartalom utólagos megváltoztatására, a szerződés manipulálására – amelynek kizárására szolgál a külön lapok aláírása – lehetőség nincs, emiatt szükségtelen minden egyes „oldal" aláírása az örökhagyó és a tanúk által; EBH 2006. 1413.; BH 2002. 269.; BH 1996. 259.; BH 1987. 441.; Kúria Pfv. 21143/2018/8.; Kúria Pfv. 22213/2017/6.; Ehhez lásd még: PESTA János (2004): A több különálló ívből álló öröklési szerződés érvényességi feltételei. Közjegyzők Közlönye, 51(4) 14-19.

118 Legfelsőbb Bíróság PJD IV. 257.; BARZÓ et all: i.m. 85.

119 Kúria Pfv. 21126/2017/13.

120 BH 1987. 441.

121 BH 1986. 234.

122 BH 2000. 494.

123 BH 1998. 176.: Az örökös közreműködése nem teszi – nem teheti – érvénytelenné az öröklési szerződést, így nincs kellő jogi indoka annak, hogy a hozzátartozója bármilyen közreműködése érvénytelenségre vezessen.

124 VÉKÁS: i.m. 83.; ANKA: i.m. 597.; TŐKEY: i.m. 2400.; VÉKÁS (online): i.m. 1512.; BH 2019. 203.; BH 2002. 269.; BH 1998. 176.; BH 1990. 472.; BH 1990. 477.; BH 1990. 59.; Kúria Pfv. 20681/2018/8.; Kúria Pfv. 20091/2015/9.

125 Nem kell alkalmazni a Ptk. 7.19. §-t VÉKÁS: i.m. 84.; BH 2000. 494.; BDT 1999. 32.

126 BH 2003. 537.

127 VÉKÁS (online): i.m. 1512.; KŐRÖS – OROSZ: i.m. online kommentár; BH 2016. 139.: Abban az esetben azonban, ha a gyógyíthatatlan betegségben szenvedő örökhagyó már olyan állapotban van, hogy arra tekintettel a szerződéses örökös bizonyossággal számíthatott annak kifejezetten rövid időszakon belül - közeli időpontban - bekövetkező halálára, így nem kellett azzal számolnia, hogy tartási kötelezettségének bizonytalan ideig kell eleget tennie, és ténylegesen értékelhető ellenszolgáltatás nélkül, azaz súlytalan szolgáltatás fejében kíván hozzájutni az öröklési szerződésben kikötött ellenszolgáltatáshoz, a szerződés nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütköző volta megállapítható (BH 2002.310.). Mindazonáltal a bírói gyakorlat az öröklési szerződések nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütköző voltának megítélése során értékeli a szerződéskötés egyéb körülményeit is, így különösen azt, ha annak megkötésére az eltartott (örökhagyó) kifejezett kívánságára kerül sor (BH 1989.230.), ha közeli hozzátartozójára a gondozásával összefüggésben nem számíthat (BH 2002.267., BH 2006.284.), vagy ha az eltartó (szerződéses örökös) már a szerződés megkötése előtt viszonylag hosszabb ideje jelentős értékű szolgáltatásokat vagy intenzív ellátást nyújtott az eltartottnak (BH 2004.59.,

nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközővé az öröklési szerződést,[128] hiszen élete legnehezebb időszakában maradna segítség és támasz nélkül ellenkező esetben.[129] Önmagában az örökhagyó szerződéskötéskori életkora nem eredményezheti az öröklési szerződés nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütköző voltának megállapítását: az ellenkező értelmezés a jogalanyoknak – pusztán magas életkorukból fakadóan – azt a jogosultságát vonná el, hogy idős korukra lehetőségük legyen eldönteni, hogyan gondoskodnak önmaguk eltartásáról, amikor arra egyébként rászorulnak.[130] Osztjuk Tőkey Balázs azon véleményét,[131] hogy a tartási szerződéshez hasonlóan[132] nem ütközik jóerkölcsbe az az öröklési szerződés, amelyet a szülő több gyermeke közül azzal köt meg, aki képes és hajlandó részére gyógyíthatatlan betegségében a törvényes tartási kötelezettséget meghaladó, kívánalmainak megfelelő tartási szolgáltatásokat nyújtani.[133]

Akarati hiba miatt érvénytelen az öröklési szerződés az örökhagyó végintézkedési képességének hiánya miatt (és nem cselekvőképességben fogyatkozás miatt).[134] A cselekvőképességi szabályok megsértése miatti érvénytelenségre öröklési szerződés esetében nemcsak a kiskorú szerződéses örökös érdekében lehet hivatkozni, hanem valamennyi megtámadásra jogosult élhet a megtámadás jogával.[135]

Az örökhagyó téves feltevése vagy meghiúsult várakozása címén az öröklési szerződés nem támadható meg amiatt, hogy a szerződéses örökös a szerződést az örökhagyó halála miatt csak

---

BH 2007.188.). I. rendű alperes szándéka arra irányult, hogy súlytalan szolgáltatás fejében hozzájuthasson az örökhagyó hagyatékához. A társadalmi közfelfogás szerint az ilyen körülmények között megkötött öröklési szerződés nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik, és mint ilyen, semmis; BH 2001. 14.; Kúria Pfv. 22318/2016/4.: Nem ütközik nyilvánvalóan a jóerkölcsbe az öröklési szerződés, ha az örökhagyó az örökös által is tudottan súlyos, daganatos betegségben szenvedett, azonban nem bizonyított, hogy a közeli halálára nagy bizonyossággal lehetett volna számítani, amelyre tekintettel az örökös alappal gondolhatta volna úgy, hogy csak rövid ideig kell teljesítenie a szerződésben vállalt kötelezettségeit; Kúria Pfv. 20651/2012/7. I.: Nem ütközik jóerkölcsbe az öröklési szerződés, ha nem bizonyította a felperes, hogy a szerződéses örökösnek az örökhagyó rövid időn belül bekövetkező, orvosilag egyértelműen meghatározható és napokban is kifejezhető halálára lehetett számítani.

128 Kúria Jpe. I. 60.018/2021/10.

129 VÉKÁS: i.m. 83-84.; WEISS (1997): i.m. 5.;BH 2011. 111.; BH 1989. 230.

130 Kúria Pfv. 20584/2022/10. I.

131 TŐKEY: i.m. 2398., 2401.

132 BH 2007. 188.

133 Kúria Pfv. 20468/2020/6.: Ha a szerződéskötéskor a kötelezett teljes bizonyossággal tudott a jogosult közelgő haláláról, a bíróság akkor is köteles mérlegelni a tényeket. Ugyanis még ebben az esetben sem állapítható meg a szerződés semmissége akkor, ha a tartásra jogosult is tisztában volt a közelgő halálával és ennek tudatában kötötte meg a szerződést, továbbá ha már korábban, a szerződéskötést megelőzően is jelentős mértékű szolgáltatásokat nyújtott a kötelezett a jogosultnak, végül akkor sem, ha a jogosult magatehetetlen, ápolásra szorul és a róla való gondoskodás, illetve az ellátása másként nem megoldható; Kúria Pfv. 20028/2019/6.; BH 2014. 271.: Ezen túlmenően a Kúria a felülvizsgálati kérelem kapcsán kiemeli: az, hogy egy szerződés nyilvánvalóan sérti-e az általános, kialakult erkölcsi normákat, nem a felek, hanem a társadalom értékítéletén alapul. Ekként az olyan szerződések ütköznek nyilvánvalóan a jóerkölcsbe, amelyek a másik fél kiszolgáltatott helyzetével való visszaélést valósítanak meg, a társadalom által elfogadott erkölcsi alapelveket kirívóan sértő cél, joghatás elérésére alkalmasak. Az öröklési szerződés érvénytelenségének megítélése során az ítélkezési gyakorlat az olyan szerződést tekinti jóerkölcsbe ütközőnek, amelynek megkötésekor a tartást vállaló személy tudta és biztos alappal következtethetett arra, hogy vállalt kötelezettségét csak rövid ideig kell teljesítenie. Ez azonban nem minden esetben elegendő az öröklési szerződés jóerkölcsbe ütközésének megállapításához, hiszen egyértelmű a kialakult bírói gyakorlat a tekintetben is, hogy gyógyíthatatlan beteg is köthet érvényes öröklési (tartási) szerződést (BH 1989.230., EBH 2003.956.). Így nem áll szemben a társadalmi közfelfogással és nem ütközik nyilvánvalóan a jóerkölcsbe az, amikor a gyógyíthatatlan beteg szerződéssel igényel ápolást, még akkor sem, ha az eltartó tisztában van azzal, hogy az eltartott nem él sokáig. Az ezzel ellentétes álláspont érvényesülése esetén a súlyos, gyógyíthatatlan betegségben szenvedőket életük legnehezebb szakaszában fosztaná meg a jog a megfelelő támasztól, segítségtől (BDT 2009.2002.); Kúria Pfv. 21069/2019/8.; Kúria Pfv. 20.320/2012/5.; Kúria Pfv. 21143/2018/8.; Kúria Pfv. I. 22.213/2017/6.; Kúria Pfv. 22060/2014/5.; Kúria Pfv. 21388/2013/7.; Kúria Pfv. 20498/2012/8.; OROSZ Árpád (2015): Tartási, öröklési szerződés kontra kötelesrész. Közjegyzők Közlönye, 62(2) 63-64., 69-70.

134 JÓJÁRT (2017/3.): i.m. 16.

135 BH 2023. 185.; BH 2012. 170.; EBH 2005. 1212.; Kúria Pfv. 20989/2022/4.; Kúria Pfv. 20.320/2012/5.

rövid ideig teljesítette.[136] Érvénytelen az öröklési szerződés rendelkezése, ha az örökhagyó a szerződés megkötésekor abban a téves feltevésben volt, hogy az örökösévé nevezett személy a vér szerinti unokája, és bizonyítást nyert, hogy a valós származás ismeretében a rendelkezést nem tette volna meg.[137]

Színlelt szerződés[138] az öröklési szerződés, ha

- csak látszat szerint van kikötött ellenszolgáltatás;[139]

- az öröklésre vagy kötelesrészre jogosultak kirekesztésének szándékát leplezi;[140]

- végrendeletet takarnak vele.[141]

Ha az öröklési szerződésben kifejezésre juttatotthoz képest esetlegesen már a megkötéskor sem állt fenn valódi teljesítési szándék valamelyik szerződő félnél, ez pusztán, mint titkos fenntartás értékelendő: a titkos fenntartás a következetes bírói gyakorlat szerint egyoldalú színlelés, amely a szerződés érvényessége szempontjából közömbös.[142]

Az öröklési szerződés aleatórikus jellege okán a feltűnő értékaránytalanság és az uzsorás szerződés nem szolgálhat érvénytelenség jogalapjául.[143]

Az öröklési szerződés érvénytelenségének kettős jogkövetkezménye[144] van

- egyrészt a szerződések érvénytelenségének általános szabályai alkalmazandók,[145]

- másrészt öröklési jogi konzekvenciák is levonandók: az érvénytelen öröklési szerződés végrendeletként hatályban maradhat,[146] vagy ha az örökhagyónak volt korábban végrendelete, akkor annak hatálytalansága megszűnhet, ha nem volt, akkor a törvényes öröklés rendje érvényesül.[147] Amennyiben az öröklési szerződés érvénytelenségének megállapítása még az örökhagyó életében megtörténik, akkor az örökhagyó visszanyeri rendelkezési szabadságát (mind élők között, mind halál estére).[148] Az örökhagyóval szerződő fél alimentációs szolgáltatásait is rendezni kell az öröklési szerződés érvénytelensége esetén vagy a Ptk. 6:113. § (az alaptalan gazdagodás pénzbeli megtérítése), vagy a Ptk. 6:579. § (jogalap nélküli gazdagodás)[149] alapján.[150]

---

136 BH 2001. 117.
137 Kúria Pfv. 21087/2016/6.
138 BH 2004. 280.; BH 2001. 475.; KŐRÖS – OROSZ: i.m. online kommentár
139 WEISS (1997): i.m. 5.; Kúria Pfv. 20469/2016/7.
140 WEISS (1997): i.m. 5.; TŐKEY: i.m. 2401.; VÉKÁS (online): i.m. 1512.; BH 2001. 475.; Kúria Pfv. 21069/2019/8.; Kúria Pfv. 20028/2019/6.; Kúria Pfv. 20059/2014/4.; Kúria Pfv. 2236062011/9. ←→ Kúria Pfv. 220756201764.: Önmagában az öröklési szerződés nem színlelt amiatt, hogy a feleket az a szándék is motiválta, hogy a törvényes örökösök kötelesrészre alapított igényt ne tudjanak érvényesíteni, ha egyébként a szerződés megkötésekor a feleket valós szándék vezette, az örökhagyó a tartási szolgáltatásokra valóban igényt tartott, és a szerződéses örökös a tartási kötelezettségét teljesítette is.
141 ANKA: i.m. 610.; BH 2014. 110.
142 Kúria Pfv. 20246/2022/3.; Kúria Pfv. 20347/2018/12.; Kúria Pfv. 21143/2018/8. III.: A meghiúsult várakozásnak a szerződéskötéskor kell fennállnia, ezért a szerződésszegés nem értékelhető a meghiúsult várakozást mint érvénytelenségi okot megalapozó körülményként.
143 WEISS (1997): i.m. 4.; TŐKEY: i.m. 2401.; BH 1976. 60.; Kúria Pfv. 20584/2022/10. II.; Kúria Pfv. 21911/2017/9.; Kúria Pfv. 20651/2012/7. II.
144 JÓJÁRT (2017/2.): i.m. 31.; JÓJÁRT (2017/3.): i.m. 16., 18.
145 Ptk. 6:108-115. §§; ANKA: i.m. 596.; BH 2000. 494.; BH 2016. 63.
146 WEISS (1997): i.m. 5.; BH 2005. 32.: Az örökhagyónak az érvénytelen öröklési szerződésbe foglalt jognyilatkozata - amennyiben az az írásbeli magánvégrendelet kellékeinek megfelel - érvényes magánvégrendeletnek minősül; BH 1976. 362. II.; Kúria Pfv. 20469/2016/7.; Kúria Pfv. 21684/2011/9.; P. törv. V. 20 692/1975. II.
147 VÉKÁS: i.m. 84.; WEISS (1997): i.m. 6.; JÓJÁRT (2017/3.): i.m. 16.; VÉKÁS (online): i.m. 1513.
148 WEISS (1997): i.m. 6.
149 BH 2016. 63.
150 JÓJÁRT (2017/3.): i.m. 17.

Az öröklési szerződésnél lehetséges az eredeti állapot helyreállítása[151] is, amennyiben a teljesítendő szolgáltatások visszatéríthetőek.[152]

Az öröklési szerződés a 650/2012/EU rendelet szerint a végintézkedés egyik típusa, amelynek megengedettsége és elfogadása tagállamonként változó az Európai Unióban, ezért az öröklési jogoknak a tagállamokban elfogadott öröklési szerződés eredményeként történő megszerzését megkönnyítendő, e rendelet meghatározza, mely jog szabályozza az öröklési szerződések megengedettségét, *tartalmi érvényességét* és a felekre nézve kötelező erejét, ideértve a szerződések felbontásának feltételeit is (azaz alapvetően a szerződési dinamika és nem a statika felől tartalmaz előírásokat az európai uniós jogszabály).

Az alimentációs jellegű segítség, támogatás funkciója napjainkban is jelentős, tekintettel arra is, hogy az Emberi Erőforrások Minisztériuma kidolgozta[153] a tartós ápolás-gondozásra vonatkozó stratégiát 2030-ig, ebben véleményem szerint az alimentációs kötelmeknek is szerep juthat a non-formális/formális ápolás és gondozás biztosításában az ápoló családtag modell és a lakhatási programok kialakításának keretében,[154] és alkalmasak is ilyen rendeltetés betöltésére; éppen ezért a tartási, életjáradéki és öröklési kontraktusok beható ismerete és megfelelő alkalmazása nélkülözhetetlen.

---

[151] BH 2016. 63.: JÓJÁRT (2017/2.): i.m. 29.; JÓJÁRT (2017/3.): i.m. 16.; ellentétes álláspont vagyonmozgás esetén: JÓJÁRT (2017/3.): i.m. 17.

[152] EH 2013.03.P6: Ilyen esetben az elszámolási kötelezettség a feleket - az elévülés korlátjára tekintet nélkül - a szerződéskötésre visszamenőleg terheli az eltartónak visszajáró életjáradék összegének kamataira - mint járulékos igényre - is kiterjedően; Kúria Pfv. 20830/2015/5.: Érvénytelen öröklési szerződés jogkövetkezményeként nincs akadálya az eredeti állapot helyreállításának. A szerződéses örökösnek visszajáró életjáradék összegének kamata nem része az érvénytelen szerződés alapján visszatérítendő pénzszolgáltatásnak. A kamat az eredeti állapot helyreállítása körén kívül eső olyan járulékos igény, amely a visszatérítendő szolgáltatás (életjáradék) adott időtartamon keresztül történt birtoklásán és használatán mint többletnyállási elemen alapul, az elszámolásának dogmatikai alapja a jogalap nélküli gazdagodás; Kúria Pfv. 22323/2011/6.

[153] https://cdn.kormany.hu/uploads/document/c/c6/c68/c68381aafe390e0744e99b10df3a98b3bd67ce67.pdf (2023. 01. 15.)

[154] Lásd: A tartós ápolás-gondozásra vonatkozó stratégia 2030. https://cdn.kormany.hu/uploads/document/c/c6/c68/c68381aafe390e0744e99b10df3a98b3bd67ce67.pdf (2023. 01. 15.) 48.

Zavodnyik József

DHZ Legal Dudás Hargita Zavodnyik Ügyvédi Iroda, ügyvéd

ÉRVÉNYTELENSÉG ÉS VERSENYJOGI JOGSÉRTÉSEK

1. Bevezetés

Leggyakrabban a versenyjogi compliance oktatások és dokumentumok kapcsán merül fel az érvénytelenség és a versenyjogi jogsértések összefüggéseinek kérdése, jellemzően oly módon, hogy az érvénytelenség a kartellben[1] történő részvétel lehetséges következményeinek ismertetése során kerül említésre a jogsértés egyfajta szankciójaként.[2]

Az alábbiakban arra teszünk kísérletet, hogy

- egyrészt felhívjuk a figyelmet arra, a versenyjogi jogsértések és az érvénytelenség kapcsolódásainak kérdésköre ennél árnyaltabb, nem korlátozódik a kartellek területére,
- másrészt rámutassunk, hogy miközben léteznek az érvénytelenség jogintézményét érintő, nemcsak a kartell esetén alkalmazandó versenyjogi előírások, ezek minimális életjeleket mutatnak, gyakorlati alkalmazásukra ritkán kerül sor, melynek okai közül kiemelendő, hogy a magánjogi jogérvényesítés és a közjogi jogérvényesítés nem rendezetlen, hanem rendezett párnak minősül, a közjogi jogérvényesítés dominál, s ez rányomja a bélyegét az érvénytelenségi szabályok versenyjog területén történő érvényesülésére is.

2. Az érvénytelenség által érintett egyes versenyjogi tilalmak

A jelen írás keretei között a versenyjogi szabályozást nem szűkítjük le a hazai versenyhatóság, a Gazdasági Versenyhivatal (a továbbiakban: GVH), illetve az uniós versenyhatóság, az Európai Bizottság által érvényre juttatott tagállami és uniós versenyjogi szabályokra, hanem egy tágabb megközelítést alkalmazunk, s ide soroljuk például úgy a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tpvt.) tisztességtelen verseny szabályait tartalmazó II. fejezetének rendelkezéseit is, amelyek megsértése miatt eljárás nem a GVH, hanem a bíróság hatáskörébe tartozik, mint a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (a továbbiakban: Fttv.) előírásait is, amelyek megsértése miatt a GVH jár el, ha a jogsértő kereskedelmi gyakorlat alkalmas a gazdasági verseny érdemi befolyásolására.[3]

---

[1] A Tpvt. 12. §-a értelmében kartell a versenytársak közötti olyan megállapodás vagy összehangolt magatartás, amelynek célja a verseny korlátozása, megakadályozása vagy torzítása, így különösen a vételi vagy eladási árak, valamint az egyéb üzleti feltételek közvetlen vagy közvetett meghatározása, az előállítás vagy a forgalmazás korlátozása, a piac felosztása, ideértve a versenyeztetéssel kapcsolatos összejátszást, az import- vagy exportkorlátozást is. A mindennapi szóhasználatban a „kartell" alatt nemcsak a Tpvt. 12. §-a szerinti megállapodást, hanem minden más, a Tpvt. szerinti vállalkozások közötti megállapodást, összehangolt magatartást és vállalkozások társulásának döntését is értik. A jelen írás keretei között a fogalom következetes használatának nem tulajdonítunk jelentőséget.

[2] Menyhárd Attila szerint a szerződés érvénytelensége a társadalmi cselekvés korlátja és kevésbé szankció. MENYHÁRD Attila: A szerződés érvénytelensége mint jogvédelmi eszköz, Miskolci Jogi Szemle 2021/3. (2. különszám) 9.

[3] Az Fttv. 10 §-ának (1) bekezdése szerint a tisztességtelen kereskedelemi gyakorlat tilalmának megsértése miatt – a (2), a (3) és az (5) bekezdésben foglalt kivétellel – a fogyasztóvédelmi hatóság jár el. A (2) bekezdés értelmében a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmának megsértése miatt – a (3) bekezdésben foglalt kivétellel – a pénzügyi közvetítőrendszer felügyeletével kapcsolatos feladatkörében eljáró Magyar Nemzeti Bank jár el, ha az érintett kereskedelmi gyakorlat a vállalkozás olyan tevékenységével függ össze, amelyet a Felügyelet felügyel. A (3) bekezdés

Ebben a jogszabályi környezetben az érvénytelenség kérdésköre nemcsak a kartelleket érinti, hanem a versenyjog más területeit is, így például a versenyeztetés tisztasága megsértésének tilalmát, a vállalkozások összefonódását, a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tanúsítását, illetőleg az üzletfelek megtévesztését, illetve a választási szabadságuk indokolatlanul korlátozó üzleti gyakorlat folytatását.

3. Érvénytelenség és a versenyeztetés tisztasága

A Tpvt. 7. §-a szerint tilos a versenyeztetés – így különösen a versenytárgyalás, a pályáztatás –, az árverés, a tőzsdei ügylet tisztaságát bármilyen módon megsérteni. E tilalmat csak azokra a magatartásokra kell alkalmazni, amelyeket a Tpvt. más rendelkezése vagy külön törvény nem szabályoz.

Míg a Tpvt. anyagi jogi szabályainak megsértése esetén általában a GVH jár el, addig a Tpvt. II. Fejezetébe, s így a Tpvt. 7. §-a alá tartozó ügyek elbírálása a Tpvt. 86. § (1) bekezdése alapján a bíróság hatáskörébe tartozik.

A Tpvt. 86. § (2) bekezdése határozza meg, hogy a Tpvt. 7. §-ának megsértése miatt indított perben a felperes milyen kereseti kérelmeket fogalmazhat meg, melyhez a Tpvt. 87. §-a hozzáteszi, hogy a bíróság eljárása a Tpvt. 78. §-a szerinti bírság kiszabására is kiterjed.

Maga a pályázat és annak elbírálása nem tartozik a Tpvt. hatálya alá. A Tpvt. 7. §-a tárgyi hatályt lényegesen szűkebben vonja meg, mivel a jogszabály által megfogalmazott tilalmat csak azokra a magatartásokra kell alkalmazni, amelyeket a Tpvt. más rendelkezése vagy külön törvény nem szabályoz. Ha a pályázati eljárást külön jogszabály szabályozza, akkor csak azt lehetett vizsgálni, hogy annak megfelel-e az eljárás, s nem a Tpvt. rendelkezéseivel való összhangot.[4] A joggyakorlat szerint ez azt is jelenti, hogy ha a pályázati eljárás során – melynek eredményeképpen a szerződés létrejött – megsértették a verseny tisztaságát, a szerződés érvénytelenségének megállapítására és jogkövetkezményének levonására a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) alapján nem kerülhet sor.

A Tpvt. 93. §-a értelmében a Tpvt. rendelkezésének megsértése miatt alkalmazott jogkövetkezmények és érvényesített polgári jogi igények nem érintik a külön jogszabályban foglaltak szerinti egyéb polgári jogi jogkövetkezmények alkalmazásának lehetőségét. A Legfelsőbb Bíróság már húsz éve aláhúzta, hogy külön jogszabálynak minősül a Ptk. rendelkezése is.[5] A Legfelsőbb Bíróság megközelítése értelmében a semmisség és annak a jelenlegi Ptk. szerinti jogkövetkezményei a Ptk. alapján csak akkor állapíthatók meg, ha a jogszabály a jogszabálysértéshez más jogkövetkezményt nem fűz (a Ptk. 6:95. §-a szerint semmis az a szerződés, amely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve, ha ahhoz a jogszabály más jogkövetkezményt fűz). A Tpvt. 7. §-a megsértésének vonatkozásában a Tpvt. speciális szankciórendszer alkalmazását teszi lehetővé, a Tpvt. 86. §-ában szabályozott szankciók alkalmazhatók, mely szankciók között azonban a tisztességtelen magatartás folytán létrejött szerződés semmisségének megállapíthatósága nem szerepel.

rögzíti, hogy a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmának megsértése miatt a GVH jár el, ha a kereskedelmi gyakorlat a gazdasági verseny érdemi befolyásolására alkalmas [a kivételeket lásd a (4) és (6) bekezdésben, míg az Fttv. 11. §-a szól a gazdasági verseny érdemi érintettségének megállapításánál irányadó szempontokról]. Az (5) bekezdés alapján a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmának megsértése miatt az élelmiszerlánc-felügyeleti hatóság jár el az Fttv. 6. § (2) bekezdés c) pontja szerinti, az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény hatálya alá tartozó élelmiszerlánc termékekkel kapcsolatban megvalósított megtévesztő kereskedelmi gyakorlat esetén.

[4] Kúria Pfv.21.685/2016/12. [11] bekezdés.

[5] BH2005. 254.

4. Érvénytelenség és vállalkozások összefonódása

A 2014. július 1. előtt a Tpvt. alapján a törvényben meghatározott esetekben a vállalkozások összefonódásához a GVH-tól engedélyt kellett kérni, a Tpvt. akkori 29. §-a pedig kimondta: a vállalkozásoknak a Tpvt. 24. §-a szerinti összefonódását eredményező szerződés létrejöttéhez a GVH engedélye szükséges.[6]

Jelenleg a fúziókontroll már nem az engedélyezés elvén, hanem azon nyugszik, hogy a Tpvt. által meghatározott esetekben a vállalkozások összefonódását be kell jelenteni a GVH-nak,[7] ugyanakkor a jelenlegi rendszerben is vannak polgári jogi, az érvénytelenség kérdéskörét érintő vonatkozások.

A bejelentésen alapuló rendszerben is megtilthatja a GVH az összefonódást, ha az jelentős mértékben csökkenti a versenyt az érintett piacon, különösen gazdasági erőfölény létrehozása vagy megerősítése következményeként [Tpvt. 30. § (1) bekezdés].

A Tpvt. 29. § (1) bekezdése értelmében a Tpvt. 24. § (1) bekezdése szerinti összefonódás az összefonódás-bejelentés elintézésére a Tpvt.-ben előírt határidő leteltéig, illetve – ha az összefonódás-bejelentés alapján e határidőn belül az összefonódás vizsgálatára versenyfelügyeleti eljárás indult – a versenyfelügyeleti eljárást befejező döntésig, de legfeljebb az eljárásra irányadó ügyintézési határidő lejártáig nem hajtható végre, így különösen az összefonódás következtében szerzett szavazati jogok, illetve a vezető tisztségviselők kijelölésére vagy megválasztására vonatkozó jogosultságok nem gyakorolhatók; az összeolvadó vagy beolvadó, illetve a korábban független vállalkozás vagy vállalkozásrész döntéseinek meghozatala és az összefonódó vállalkozások közötti üzleti kapcsolatok folytatása során az összefonódást megelőző helyzet alapján kell eljárni.[8]

A Tpvt. 29/A. §-ban meghatározottak szerint a GVH hozzájárulhat ahhoz, hogy az irányításszerző az irányítási jogát a Tpvt. 29. §-tól eltérve már az összefonódás vizsgálatára irányuló versenyfelügyeleti eljárást befejező döntés meghozatala előtt is gyakorolhassa (például, ha az szükséges a befektetése értékének megőrzéséhez). Hozzájárulás esetén a GVH az összefonódást megelőzően fennálló verseny feltételeinek megőrzése, az összefonódás versenyre hátrányos lehetséges hatásainak mérséklése érdekében – az érintett vállalkozások érdekeire is figyelemmel – az irányítási jog gyakorlását feltételhez kötheti, illetve kötelezettséget (irányításkorlátozó előírást) írhat elő annak érdekében, hogy az irányítási jog gyakorlása ne eredményezhesse a piaci viszonyok összefonódást megelőzően fennálló versenyfeltételeknek megfelelő helyreállítását, az összefonódás versenyre hátrányos hatásainak kiküszöbölését lehetetlenné tevő vagy azt jelentős mértékben megnehezítő mértékű megváltoztatását. Az irányításkorlátozó előírás megállapításával egyidejűleg az adott vállalkozás az irányítási jog gyakorlásával összefüggő adatok közlésére, így különösen meghatározott döntésekről, jognyilatkozatokról való adatszolgáltatásra kötelezhető [Tpvt. 29/A. § (1) és (2) bekezdés].

Ha az összefonódást a GVH eljárása végén megtiltja, az irányítási jognak

- a végrehajtási tilalomba (a Tpvt. 29. § szerinti tilalomba) ütköző vagy
- a Tpvt. 29/A. § (2) bekezdése szerinti irányításkorlátozó előírást sértő

gyakorlásából eredő bármilyen jogügylet vagy jognyilatkozat semmis, mondja ki a Tpvt. 29/A. § (4) bekezdése, azt is rögzítve, hogy e rendelkezésre nem hivatkozhat az a vállalkozás, amely irányítási

[6] Az e szabályozás kapcsán felmerült kérdésekről lásd HEGYMEGI-BARAKONYI Zoltán – HORÁNYI Márton – BAKI Julianna: A magyar fúziókontroll fejlődésének egyes kérdései. In. TÓTH Tihamér – SZILÁGYI Pál (szerk.): A magyar versenyjog múltja és jövője Jubileumi kötet a modern magyar versenyjog 20 éves fennállására, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2011.

[7] Lásd különösen a Tpvt. 23-25/B. §-t.

[8] A Tpvt. 29. § (2) bekezdése alapján az (1) bekezdés szerinti tilalom nem vonatkozik az összefonódást létrehozó szerződés megkötésére vagy nyilvános vételi ajánlat megtételére, valamint az ezek alapján az összefonódás létrehozásához szükséges olyan jogügyletek és jognyilatkozatok megtételére, amelyek révén még nem kerül sor az irányítási jogoknak az irányításszerző általi gyakorlására.

jogát a Tpvt. 29. §-a szerinti tilalomba ütköző vagy az irányításkorlátozó előírást sértő módon gyakorolta, továbbá az ilyen vállalkozás felel az e rendelkezés szerinti semmisség jogkövetkezményeinek alkalmazásából eredő károkért.

5. Érvénytelenség és a fogyasztókkal szembeni tiszteségtelen kereskedelmi gyakorlatok tilalmának megsértése

Az Fttv. 3. § (1) bekezdése általános jelleggel mondja ki, hogy tilos a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat, rögzítve a (2) bekezdésben, hogy tisztességtelen az a kereskedelmi gyakorlat, amely esetében a vállalkozás nem tesz eleget a szakmai gondosság követelményének és a kereskedelmi gyakorlat torzítja a fogyasztói magatartást vagy erre alkalmas.[9] A (3) bekezdés szerint tisztességtelen különösen az a kereskedelmi gyakorlat, amely megtévesztő vagy agresszív, illetve a (4) bekezdés alapján az Fttv. mellékletében meghatározott (az ún. fekete listán szereplő) kereskedelmi gyakorlatok automatikusan tisztességtelenek.

A Tpvt. értelmében megtévesztő az a kereskedelmi gyakorlat, amely

- valótlan információt tartalmaz, vagy valós tényt (figyelemmel megjelenésének valamennyi körülményére) olyan módon jelenít meg, hogy megtéveszti vagy alkalmas arra, hogy megtévessze a fogyasztót az Fttv.-ben meghatározott tényezők közül egy vagy több tekintetében, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készteti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas (Fttv. 6. §),
- (figyelembe véve valamennyi tényszerű körülményt, továbbá a kommunikáció eszközének korlátait) az adott helyzetben a fogyasztó tájékozott ügyleti döntéséhez szükséges és ezért jelentős információt elhallgat, elrejt, vagy azt homályos, érthetetlen, félreérthető vagy időszerűtlen módon bocsátja rendelkezésre, vagy nem nevezi meg az adott kereskedelmi gyakorlat kereskedelmi célját, amennyiben az a körülményekből nem derül ki, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készteti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas (Fttv. 7. §).

Az Fttv. 8. § (1) bekezdése szerint agresszív az a kereskedelmi gyakorlat, amely – figyelembe véve valamennyi tényszerű körülményt – pszichés vagy fizikai nyomásgyakorlással – akár a fogyasztóval szembeni hatalmi helyzet kihasználása, akár a fogyasztó zavarása révén – az adott helyzetben jelentősen korlátozza vagy alkalmas arra, hogy jelentősen korlátozza a fogyasztónak a termékkel kapcsolatos választási vagy magatartási szabadságát, illetve lehetőségét a tájékozott döntés meghozatalára, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készteti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas. Annak megállapítására, hogy egy kereskedelmi gyakorlat agresszív-e, figyelembe kell venni egyebek között a jogellenes cselekménnyel való fenyegetést [Fttv. 8. § (2) bekezdés e) pont].

Az Fttv. melléklete szintén megtévesztő és agresszív kereskedelmi gyakorlatokat foglal magában.

Az Fttv. rendelkezéseit sértő kereskedelmi gyakorlat tanúsításának lehetséges polgári jogi következményei (különös tekintettel például a Ptk. megtévesztéssel és jogellenes fenyegetéssel kapcsolatos rendelkezéseire[10]) az elmúlt másfél évtizedben nem voltak tárgyai alaposabb

[9] Az Fttv. 3. § (2) bekezdése értelmében tisztességtelen az a kereskedelmi gyakorlat, a) amelynek alkalmazása során a kereskedelmi gyakorlat megvalósítója nem az ésszerűen elvárható szintű szakismerettel, illetve nem a jóhiszeműség és tisztesség alapelvének megfelelően elvárható gondossággal jár el szakmai gondosság követelménye), és b) amely érzékelhetően rontja azon fogyasztó lehetőségét a termékkel kapcsolatos, a szükséges információk birtokában meghozott tájékozott döntésre, akivel kapcsolatban alkalmazzák, illetve akihez eljut, vagy aki a címzettje, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készteti, amelyet egyébként nem hozott volna meg (a fogyasztói magatartás torzítása), vagy erre alkalmas.

[10] Ptk. 6:91. § (1) Akit a másik fél szándékos magatartásával tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, a megtévesztés hatására tett szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja. (2) Akit a másik fél jogellenes fenyegetéssel vett rá a szerződés

elemzéseknek. Mindeközben Králik Lajos már több, mint 120 évvel ezt megelőzően felvetette az „illetlen befolyás" kérdését. Králik a magyar polgári törvénykönyv tervezete kapcsán ismertette, hogy az „a megtámadhatóságot a szerződések fejezetében szabályozza, a hol is a 991. §-ban csalárd megtévesztést és a jogellenes fenyegetést ismeri el támadó okoknak. Látni való, hogy a tervezet a római jog dolus és metusát akarta recipiálni." A szerző szerint azonban ez nem elegendő; egy lépéssel tovább kell menni, mert a tervezet szabályozás „nem ad orvoslást azon finomabb, ügyesebb befolyásolás ellen, mely az életben mindennapi; melynél nem lehet bizonyitani sem concret megtévesztést, sem fenyegetést, de mégis transactiók állnak elő, amelyek a becsületességgel és tisztességgel kibékíthetetlen ellentétbe állnak."[11]

6. Érvénytelenség és az üzletfelek megtévesztésének, illetve az üzletfelek választási szabadságát indokolatlanul korlátozó üzleti gyakorlat alkalmazásának tilalma

Míg a fogyasztók megtévesztését és a velük szembeni agresszív kereskedelmi gyakorlat tilalmát az Fttv. fogalmazza meg, addig a (fogyasztónak nem minősülő) üzletfelek megtévesztésének és a választási szabadságukat indokolatlanul korlátozó üzleti gyakorlat alkalmazásának tilalmát a Tpvt. mondja ki.

A Tpvt. 8. § (1) bekezdése szerint tilos a gazdasági versenyben az üzletfeleket megtéveszteni. A (2) bekezdés értelmében az üzletfelek megtévesztésének minősül a vállalkozásnak, illetve a vállalkozás érdekében vagy javára eljáró személynek az áru értékesítésével, szolgáltatásával vagy eladásösztönzésével közvetlen kapcsolatban álló olyan üzleti kommunikációja – ideértve bármely információközlést, annak megjelenési módjától, eszközétől függetlenül –, egyéb magatartása, tevékenysége vagy mulasztása (együtt: üzleti gyakorlat), amely a) jelentős információ tekintetében valótlan tényt tartalmaz, vagy valós tényt – figyelemmel megjelenésének valamennyi körülményére – olyan módon jelenít meg, hogy megtéveszti vagy alkalmas arra, hogy megtévessze azokat az üzletfeleket, akik felé irányul, vagy akik tudomására juthat, vagy b) – figyelembe véve valamennyi tényszerű körülményt, továbbá a kommunikáció eszközének korlátait – az adott helyzetben az üzletfél üzleti döntéséhez szükséges és ezért jelentős információt elhallgat, elrejt, vagy azt homályos, érthetetlen, félreérthető vagy időszerűtlen módon bocsátja rendelkezésre, és ezáltal befolyásolja az üzletfelek vagy lehetséges üzletfelek gazdasági magatartását, vagy erre alkalmas.

A Tpvt. 9. §-a szerint tilos az üzletfél választási szabadságát indokolatlanul korlátozó üzleti gyakorlat alkalmazása, így különösen olyan körülmények teremtése, amelyek jelentősen megnehezítik az áru, illetve az ajánlat valós megítélését, más áruval vagy más ajánlattal történő tárgyszerű összehasonlítását, ha ez befolyásolja az üzletfelek vagy lehetséges üzletfelek gazdasági magatartását, vagy erre alkalmas.

Hasonlóan az Fttv.-hez, a Tpvt. 8. és 9. §-a megsértésének következményei az elmúlt években nem kerültek részletes elemzésre, mindazonáltal az érvénytelenség szabályai e körben is nyilvánvalóan jelentőséggel bírnak.

megkötésére, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja. (3) Az (1) és a (2) bekezdésben foglalt szabályokat kell alkalmazni akkor is, ha a megtévesztés vagy jogellenes fenyegetés harmadik személy részéről történt, és erről a másik fél tudott vagy tudnia kellett.

[11] KRÁLIK Lajos: A magyar általános polgári törvénykönyv 991. §-ához: illetlen befolyás, Magyar Jogászegyleti Értekezések XXI. kötet, 3. füzet, Budapest, Franklin Társulat, 1901. 4.

7. Érvénytelenség és a vállalkozások közötti megállapodás tilalmának megsértése

Az érvénytelenség kérdése leggyakrabban a vállalkozások közötti megállapodásokkal összefüggésben fogalmazódik meg.[12]

A Tpvt. 11. § (1) bekezdés szerint tilos a vállalkozások közötti megállapodás és összehangolt magatartás, valamint a vállalkozások egyesülési jog alapján létrejött szervezetének, köztestületének, egyesülésének és más hasonló szervezetének (együtt: vállalkozások társulása) a döntése (mind együtt: megállapodás), amely a gazdasági verseny megakadályozását, korlátozását vagy torzítását célozza, vagy ilyen hatást fejthet, illetve fejt ki. Nem minősül ilyennek a megállapodás, ha a) egymástól nem független vállalkozások között jön létre, vagy b) a vállalkozás és az azt közösen irányító egyik vállalkozás között jön létre, és kizárólag azokon az érintett piacokon tanúsított magatartással kapcsolatos, amelyeken a közösen irányított vállalkozás működik. A (2) bekezdés alapján ez a tilalom vonatkozik különösen például a vételi vagy az eladási árak, valamint az egyéb üzleti feltételek közvetlen vagy közvetett meghatározására, a piac felosztására, a piacra lépés akadályozására.

A Tpvt. 11. § (3) bekezdése akként rendelkezik, hogy azokat a jogkövetkezményeket, amelyeket a Tpvt. a 11. § (1) bekezdésben meghatározott tilalom megszegéséhez fűz, együttesen kell alkalmazni a Ptk.-ban a jogszabályba ütköző szerződésre előírt jogkövetkezményekkel - azaz a semmisség jogkövetkezményével.[13]

Az igen csekély ítéletre támaszkodó joggyakorlatból kiemeljük, hogy a Tpvt. 11. § (3) bekezdése magára a tiltott megállapodásra vonatkozik, azaz például, ha tiltott árkartell egy szerződésben kerül rögzítésre, akkor erre a szerződésre a Ptk.-nak a jogszabályba ütköző szerződésre előírt jogkövetkezményeit együttesen kell alkalmazni a Tpvt.-ben meghatározott jogkövetkezményekkel. Ha tehát egy közbeszerzési eljárást követően a kiíró a nyertes konzorciummal megkötötte a vállalkozási szerződést, majd a GVH megállapítja, hogy a konzorcium tagjai a vállalkozási szerződés megkötése előtti versenykorlátozó magatartása a Tpvt. 11. §-ba ütközött, az nem eredményezi a megkötött vállalkozási szerződés jogszabályba ütközését, magát a szerződést a vállalkozások szerződéskötést megelőző jogellenes magatartása nem tette jogszabálysértővé.[14]

Nemcsak a Tpvt. e rendelkezésével összefüggésben merül fel a Ptk. érvénytelenséggel kapcsolatos szabályainak alkalmazása, hanem például a GVH joggyakorlatában évtizedek óta jelenlévő azon megközelítés vonatkozásában is, amely szerint versenyjogi szempontból akkor is létrejön egy megállapodás, ha az a polgári jog vagy társasági jog előírásai alapján érvénytelennek bizonyulna.[15] Kovács András egyebek között arra hívta fel a figyelmet, hogy ugyan a polgári jogi szempontból érvénytelen szerződés is lehet létrejött kartellmegállapodás (már csak azért is mert egy kartellmegállapodás szükségszerűen érvénytelen a polgári jog alapján), azonban „egy akarategyezség

[12] A kérdéskört részletesen tárgyalja DARÁZS Lénárd: A kartellek semmissége, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2009.

[13] Jelen írás keretei között nem térünk ki az uniós versenyjogi szabályozásra, így itt csak jelezzük, hogy miután az Európai Unió működéséről szóló szerződés 101. cikkének (1) bekezdése rögzíti, hogy a belső piaccal összeegyeztethetetlen és tilos minden olyan vállalkozások közötti megállapodás, vállalkozások társulásai által hozott döntés és összehangolt magatartás, amely hatással lehet a tagállamok közötti kereskedelemre, és amelynek célja vagy hatása a belső piacon belüli verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása (így különösen a beszerzési vagy eladási árak, illetve bármely egyéb üzleti feltétel közvetlen vagy közvetett rögzítése, a termelés, az értékesítés, a műszaki fejlesztés vagy a befektetés korlátozása vagy ellenőrzése, a piacok vagy a beszerzési források felosztása stb.), a (2) bekezdés (önálló, sui generis semmisségi okként) kimondja: az e cikk alapján tiltott megállapodás vagy döntés semmis.

[14] Vö. Kúria Gfv.IX.30.161/2012/7. Az elsőfokú bíróság ítéletében rögzítette: a Tpvt. 11. § (3) bekezdése kizárólag magának a kartell megállapodásnak a semmisségét jelenti, annak jogszabályba ütköző jellege miatt, ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a kartell megállapodás semmissége kihat a kartell résztvevői és a megállapodásban nem érintett ügyfél között létrejött szerződésre a piacfelosztása következtében a vállalkozó személye és a vállalkozási díj tekintetében. Fővárosi Bíróság G.40.313/2010/10.

[15] A GVH Versenytanácsának a Tpvt.-vel kapcsolatos elvi jelentőségű döntései (2024) 11.3. pont.

(megállapodás) létrejöttének tényét a polgári jog szabályai alapján, annak logikája mentén lehet megítélni, ahogy egy kartellmegállapodás tartalmának elemzése sem nélkülözheti a létrejött polgári jogi jogviszonyok szakszerű elemzését."[16]

8. Közjogi és magánjogi jogérvényesítés lehetősége

Az elmúlt években Tpvt. 11. §-át sértő megállapodások semmisségének kérdése egyebek között a versenyjogi kártérítéssel összefüggésben került napirendre.

A versenyjogi szabályok megsértése esetén a jogsértőknek nemcsak a közjogi jogérvényesítéssel (jellemzően: a versenyhatóság fellépésével, eljárásával és szankciójával) kell számolniuk, hanem a magánjogi jogérvényesítés lehetőségével is szembe kell nézniük:

- az antitröszt területen a Tpvt. 88/A. § (1) bekezdése rögzíti, hogy a GVH-nak a közérdek érvényesítésére irányuló hatásköre nem zárja ki a IV. vagy az V. Fejezetben foglalt rendelkezések, illetve az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 101. vagy 102. cikkében foglalt tilalom megsértésére (versenyjogi jogsértésre) alapított polgári jogi igények közvetlen bíróság előtti érvényesítését, e körben azt is kimondva, hogy a versenyjogi jogsértéssel okozott kárért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis [Tpvt. 88/D. § (3) bekezdés],
- az üzletfelek megtévesztése és a választási szabadságuk indokolatlanul korlátozó üzleti gyakorlat alkalmazása (Tpvt. 8. és 9. §) kapcsán a Tpvt. 88/V. § (1) bekezdés azt tartalmazza, hogy a GVH-nak a Tpvt. 44. § (2) bekezdésében megállapított, a 67. § (2) bekezdése alapján a közérdek érvényesítésére irányuló hatásköre nem zárja ki a III. Fejezetben foglalt rendelkezések (így a Tpvt. 8. és 9. §-ában) megsértésére alapított polgári jogi igények közvetlen bíróság előtti érvényesítését,
- az Fttv. alá tartozó ügyekben az Fttv. 15. § (1) bekezdése leszögezi, az Fttv. szerinti eljárás lefolytatása nem zárja ki azt, hogy a sérelmet szenvedett fél a kereskedelmi gyakorlat tisztességtelenségére alapított polgári jogi igényét közvetlenül a bíróság előtt érvényesítse, melynek (potenciális) jelentőségét illetően arra is utalunk, hogy az Fttv. megsértése esetén lehetőség van képviseleti kereset benyújtására is.[17]

A magánjogi és a közjogi jogérvényesítés viszonyát illetően a legkidolgozottabb szabályozást a tagállamok és az Európai Unió versenyjogi rendelkezéseinek megsértésén alapuló, nemzeti jog szerinti kártérítési keresetekre irányadó egyes szabályokról szóló 2014/104/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (a továbbiakban: 2014/104/EU irányelv) teremtette meg. A 2014/104/EU irányelv rendelkezései átültetésének eredményeként 2017. január 15-től a Tpvt. 88/A.-88/U. §-ai tartalmazzák a versenyjogi kártérítési igények érvényesítésének különös szabályait. Az azóta eltelt években e rendelkezések ritkán kerültek alkalmazásra, igen kevés per indult versenyjogi jogsértéssel okozott kár megtérítése iránt. Ennek megfelelően e körben kialakult joggyakorlatról sem beszélhetünk a magánjogi jogérvényesítés vonatkozásában.

A lehetőség tehát adott a magánjogi jogérvényesítéshez a közjogi jogérvényesítés mellett (illetve a Tpvt. 7. §-a esetében a magánjogi jogérvényesítés tekinthető főszabálynak, hiszen a Tpvt. 86. § (1) bekezdése szerint a Tpvt. II. Fejezetében foglalt rendelkezések megsértése miatti eljárás lefolytatása a bíróság hatáskörébe tartozik), ugyanakkor sajnálatos módon magánjogi jogérvényesítésre még az

[16] KOVÁCS András György: A bíróságok kartelljogi gyakorlatának rejtett hibái. In. TÓTH Tihamér – SZILÁGYI Pál (szerk.): A magyar versenyjog múltja és jövője Jubileumi kötet a modern magyar versenyjog 20 éves fennállására, Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2011. 131-132.

[17] Lásd a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 1. § (3) bekezdését és a fogyasztók kollektív érdekeinek védelmére irányuló képviseleti keresetekről és a 2009/22/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, 2020. november 25-i (EU) 2020/1828 európai parlamenti és tanácsi irányelv I. mellékletének 14. pontját.

antitröszt ügyekben is csak kivételesen kerül sor. A versenyjogi kártérítési igényérvényesítés szabályozása nem hozott áttörést Magyarországon.

9. A közjogi jogérvényesítés meghatározó szerepe

A 2014/104/EU irányelv) (6) preambulumbekezdése szerint a hatékony magánjogi jogérvényesítést célzó polgári jogi keresetek és a versenyhatóságok általi hatékony közjogi jogérvényesítés biztosítása érdekében a két eszköznek kölcsönhatásban kell lennie egymással, így biztosítva a versenyjogi szabályok legteljesebb érvényesülését

A közjogi és a magánjogi jogérvényesítés a jogi szabályozás értelmében főszabály szerint rendezetlen pár, a gyakorlatban azonban rendezett párnak minősülnek.

A rendezett pár és a rendezetlen pár két dolog együttese kapcsán alkalmazott matematikai fogalmak: rendezett pár esetén a két dolog sorrendje is jelentőséggel bír, míg a rendezetlen pár esetén csak az elemek egy párba tartozása fontos, az azonban nem, hogy melyik elem az első és melyik a második.

A szabályozás sorrendiséget nem állít fel a közjogi jogérvényesítés és a magánjogi jogérvényesítés esetében, a magánjogi jogérvényesítést nem kell megelőznie a versenyhatóság döntésének.[18] A gyakorlat (pontosabban annak a hiánya) azonban arra mutat rá, a jelenlegi szabályozás nem alkalmas arra, hogy érdemben érvényesüljön a magánjogi jogérvényesítés, amelynek hátterében egyebek között az áll, hogy továbbra is fennáll a közjogi jogérvényesítés sorrendiségre is kiható meghatározó szerepe. A magánjogi és a közjogi jogérvényesítés ténylegesen rendezett párnak minősül. Mindez azt is jelenti, hogy a magánjogi jogérvényesítést jelenleg hazánkban nem lehet a közjogi jogérvényesítés, az állami bürokratikus jogérvényesítés reális alternatívájának tekinteni.[19] Mindennek jelentőségét sajnálatos módon fokozza, hogy a közjogi jogérvényesítés például az antitröszt ügyekben is befolyásolni tudja az adott magatartás jogsértő jellegét, s ezáltal az érvénytelenségi szabályok alkalmazhatóságát. Ennek egyik példája, amikor a GVH kötelezettségvállalással zárja le a versenyfelügyeleti eljárást (amint az történt a Vj/49/2011. és a Vj/89/2015. versenyfelügyeleti eljárásokban, amelyek a Tpvt. 11. és az EUMSZ 101. cikk feltételezett megsértése miatt indultak). Ebben az esetben a versenyfelügyeleti eljárásban vizsgált magatartás tekintetében az eljárás alá vont vállalkozás kötelezettséget vállal arra, hogy magatartását meghatározott módon összhangba hozza az alkalmazandó jogszabályi rendelkezésekkel, és ha a közérdek hatékony védelme ilyen módon is biztosítható, akkor a GVH határozatában kötelezővé teheti a vállalás teljesítését anélkül, hogy a határozatban a jogsértés megvalósulását vagy annak hiányát megállapítaná. Ilyenkor tehát az adott magatartás nem minősül jogsértőnek, nem sérti a Tpvt. 11. §-ának (1) bekezdése szerinti tilalmat, s így nem alkalmazandók a Ptk.-ban a jogszabályba ütköző szerződésre előírt jogkövetkezmények sem. A versenyfelügyeleti eljárások ily módon történő lezárása megakadályozza a sikeres magánjogi jogérvényesítést.

Az esetleges magánjogi jogérvényesítés előtti akadályok létesítésének másik kirívó példája az, amikor erre jogalkotás révén kerül sor. A Vj/67/2014.ügyben a GVH észlelte, hogy egyes

[18] Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Tpvt. 88/B. § (1) bekezdése alapján a bíróságnak haladéktalanul értesítenie kell a GVH-t, ha valamely perben a Tpvt. IV. vagy V. Fejezetében foglalt rendelkezések alkalmazásának szükségessége merül fel, s ha a GVH a per bármely szakaszában arról tájékoztatja a bíróságot, hogy az érintett ügyben versenyfelügyeleti eljárást indított, akkor a Tpvt. 88/B. § (7) bekezdése szerint a bíróság a peres eljárást a versenyfelügyeleti eljárásban hozott határozat elleni keresetindítási határidő lejártáig, illetve keresetindítás esetében a bírósági eljárás jogerős befejezéséig felfüggeszti, kivéve, ha a GVH az ügyben már véglegessé vált határozatot hozott vagy az eljárását egyébként véglegesen lezárta, és a GVH döntését bíróság előtt nem támadták meg. Ha pedig az érintett ügyben a GVH eljárt, akkor a bíróság a Tpvt. 88/B. § (8) bekezdése értelében a GVH keresettel nem támadott határozatának, illetve – ha a határozatot megtámadták – a bíróság határozatának a jogsértést megállapító részéhez kötve van.

[19] A közjogi és a magánjogi jogérvényesítés viszonyáról lásd József ZAVODNYIK: Private enforcement and public enforcement: the ordered pair or the unordered pair? Implementation of the rules on private enforcement of competition law in Hungary. In. Matrin Milán CSIRSZKI (ed.): Twenty Years of EU Competition Law in Hungary, Budapest, Hungarian Competition Authority, 2024.

vállalkozások képviselői 2012-től feltehetően egyeztetéseket folytattak és információkat osztottak meg egymással annak érdekében, hogy az Országos Hulladékgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft. által 2012–2014-ben a hazai termékdíj köteles termékekből keletkező hulladékok (különös tekintettel az elektromos és elektronikai berendezések) egy naptári évben történő gyűjtésére, szállítására, feldolgozására kiírt közbeszerzési eljárásokat felosszák, a beadandó ajánlatokat és árakat egyeztessék. A GVH szerint a vállalkozások magatartásukkal valószínűsíthetően megsértették a Tpvt. 11. § (1) bekezdésében előírt tilalmat, ezért 2014-ben megindította az eljárását. Ezt követően azonban a Magyarország 2015. évi központi költségvetésének megalapozásáról szóló 2014. évi XCIX. törvény 2015. január 1-jei hatállyal módosította a környezetvédelmi termékdíjról szóló 2011. évi LXXXV. törvényt, amelynek beiktatott 22/C. §-a akként rendelkezett, hogy nem állapítható meg a Tpvt. 11. §-ában foglalt tilalom megsértése az Országos Gyűjtési és Hasznosítási Tervben meghatározott feladatok végrehajtása érdekében 2012–2013. évben kiírt közbeszerzési eljárások során tanúsított magatartások vonatkozásában. Erre tekintettel a GVH az eljárást megszüntette, így ebben az esetben fel sem merülhetett sem a Tpvt. 11. § (3) bekezdésének alkalmazhatósága, sem egy esetleges magánjogi jogérvényesítés.

10. Összefoglalás

Az előző oldalakon bemutatásra került, hogy léteznek az érvénytelenség kérdéskörét érintő versenyjogi szabályok, s ezek nem korlátozódnak a kartelljogi területre. Ezek a rendelkezések azonban csak minimális életjeleket mutatnak, ritkán kerülnek alkalmazásra. Ennek egyik oka, hogy a közjogi jogérvényesítés dominanciája érvényesül, a magánjogi jogérvényesítés sajnálatos módon csekély szerephez jut a versenyjogi jogsértésekkel szemben történő fellépések sorában.

Plásztán-Brehószki Márta

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi adjunktus

AZ AMATŐR SPORTOLÓI SZERZŐDÉSEK JOGI KÉRDÉSEI

A versenyszerűen sportolók világában alapvető probléma, hogy a sportolók gyakran olyan amatőr sportolói szerződést kötnek, amely egy átigazolási időszakban gátat képezhet a játékjoga kiadásához eredeti klubjából. Az amatőr sportolói szerződések esetén a sportszervezetek gyakran nem szakemberrel készíttetik el a szerződésmintát, amit használnak, és az számtalan olyan pontot tartalmazhat, amely a szerződés érvénytelenségét is maga után vonhatja. Ilyenkor következik az elengedő és a fogadó sportszervezet közötti egyezkedés, gyakran az országos sportági szakszövetség (továbbiakban: szövetség) segítségét kérve, aki mediátorként próbál a két szervezet között igazságot tenni.

Ebben a tanulmányban be szeretném mutatni az amatőr sportolói szerződések szabályozási környezetét, majd a gyakorlatban felmerülő problémákat, melyek meg tudják nehezíteni a sportolók és az elengedő-fogadó sportszervezetek életét.

1. Regisztrált (igazolt) sportoló és ahhoz kapcsolódó joghatások

Azt a természetes személyt, aki a sportszervezet által szervezett formában nyújtott sportszolgáltatást rendszeres jelleggel igénybe veszi, a sportszervezet az e célra szolgáló nyilvántartásába regisztrálja (igazolja). Pontosan nem lehet tudni, hogy hazánkban hány sportoló van, még azt sem, hogy szervezett keretek között hányan sportolnak. Számszerűsíteni lehet viszont a sportorvosi vizsgálatokon részt vettek számát, hiszen a versenyengedély kiadásához előfeltétel a sportorvosi vizsgálaton való részvétel. Számszerűsíteni lehet még a szövetségek által kiadott versenyengedélyek mennyiségét, de ez sem mutatja meg a szabadidő sportolók számát.

2024-től kötelező a játékosokat regisztrálni a Nemzeti Sportfejlesztési és Módszertani Intézet (NSMI) által vezetett nyilvántartásba (NSR rendszer).[1] Ettől a jogszabályi módosítástól kezdve nem a sportszervezet és a sportoló közötti magánjogi szerződés, hanem ez a regisztráció szükséges a sportoló játékjogának átruházásához. Ez azt jelenti, hogy a legfontosabb tény – a sportoló játékjogának átruházása -, ami az amatőr sportolói szerződés lényegét adta kikerült a szerződésből, és attól teljesen függetlenül kerülhet átruházásra. A játékjog elengedését a sportszervezet a sportolóval kötött szerződésben feltételekhez kötheti, illetve a szövetség is szabhat feltételeket, vagy könnyíthet azon. Például a sportszervezet a felszerelések leadásához, a sportszolgáltatási díj maradéktalan befizetéséhez kötheti a játékjog elengedését.

A játékjog átengedése ingyenes és határozatlan időre történik, de minden évben szükséges a sportszervezet részéről annak a sportszövetség felé történő megerősítése.[2]

A sportszervezet általi regisztrációval a sportoló és a sportszervezet között igazolt sportolói jogviszony jön létre. Ezt a jogszabályi indoklás alapjogviszonynak tekinti, melyen felül a sportszervezet döntése alapján amatőr vagy hivatásos sportolói szerződést is köthet a sportolóval.

A Sporttörvény szerint a regisztráció (igazolás) a sportoló játékjoga használatának a sportszervezetre való átruházásának minősül. A játékjog átadásáért nem kérhet a sportoló

[1] 765/2021. Kormányrendelet a nemzeti sportinformációs rendszerről.
[2] 2004.évi I. tv. a Sportról 1/A§ (5).

ellenértéket.[3] Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy a fennálló jogviszony alapján a sportszervezet gyakorlatilag rendelkezhet a játékos játékjogáról, annak elengedéséről vagy fenntartásáról. A játékjog elengedése nélkül a sportoló nem tud más sportszervezetnél versenyezni. Ez számtalan esetben jogi kérdéseket vet fel. Alapvető probléma, hogy a sportszervezetek nem szakember segítségével készítenek szerződésmintát az igazolt sportolói jogviszony létrehozására. Legfőképpen akkor jelentkeznek a gondok, amikor a szövetség átigazolási időszakában a sportoló rádöbben, hogy nem tud szabadon átigazolni más sportszervezethez, mert a fennálló szerződésére hivatkozva a sportszervezete nem engedi el.

Igazolt sportoló az a sportoló, aki a sportszervezettel igazolt sportolói jogviszonyban áll (regisztrációja megtörtént az NSR rendszerben). Ahhoz, hogy az igazolt sportoló versenyezhessen, versenyengedély kiállítása szükséges, amelynek megkezdése előtt sportorvosi vizsgálat szükséges. Ez azt jelenti, hogy a sportorvosi vizsgálat a versenyszerű sportoláshoz kötődik, a szabadidős sportolóknak nincs szüksége sportorvosi vizsgálatra.

Az igazolt sportoló versenyzővé akkor válik, amikor a versenyengedélyét a sportszövetségtől megkapja. A versenyengedély birtokában a sportszövetség által kiírt szervezett vagy engedélyezett versenyeken vagy versenyrendszerben vehet részt a sportoló (versenyző).[4] A versenyző amatőr vagy hivatásos sportoló lehet.

A Sporttörvény a hivatásos (profi) sportoló fogalmát határozza meg. Hivatásos sportoló az a versenyző, aki jövedelemszerzési céllal foglalkozásszerűen folytat sporttevékenységet. Minden más versenyző amatőr sportolónak minősül. A profi sportolók munkaviszonyban vagy megbízási jogviszonyban állnak a sportszervezettel, ennek megfelelően jövedelmét is itt kapja. Ez különbözteti meg a profi és az amatőr sportolót egymástól.

A profi sportolóval szemben az amatőr sportolóknál nem határozza meg a jogszabály, hogy milyen szerződést kössenek vagy köthetnek a sportszervezettel. Sőt, 2024. januártól a kötelező regisztrációt előíró jogszabályi módosítást követően nem kötelező szerződést kötni a sportszervezetnek és az amatőr sportolónak. Ennek következtében hazánkban kétféle amatőr sportoló létezhet:

- az igazolt (regisztrált), versenyengedéllyel és amatőr sportolói szerződéssel rendelkező, illetve
- az igazolt (regisztrált), versenyengedéllyel rendelkező, de amatőr sportolói szerződéssel nem rendelkező sportoló.[5]

2. Az amatőr sportolói szerződések – a díjazás kérdése

A Sporttörvény értelmében a regisztrált versenyszerűen sportolókkal a sportszervezet sportolói szerződést köthet. Tehát nem kötelező a jogviszony tartalmát magánjogi szerződésben szabályozni. A törvény szerint elegendő maga a regisztráció ténye, amivel a játékjog átszáll a sportszervezetre. Ha a sportszervezet úgy dönt, akkor még ezen felül köthet sportolói szerződést, melyre mögöttesen a Ptk. megbízási szerződésre vonatkozó szabályait rendeli alkalmazni a Sporttörvény.[6]

A profi és az amatőr sportolói szerződést a díjazás határolja el egymástól.[7] Míg a profi szerződés általában munka vagy megbízási szerződés, amely a sporttevékenység ellenszolgáltatásaként munkabérben, díjazásban részesíti a játékost, addig ez amatőr szerződésekben szigorúan tilos kikötés. A Sporttörvény meghatározza azokat a díjazásokat, melyek nem minősülnek ilyen jellegű ellenszolgáltatásnak. Ilyenek a természetbeni juttatások például: étkezés, szállás biztosítása a

[3] 2004. évi I. tv. a Sportról 1/A§ (1).
[4] 2004. évi I. tv. a Sportról 1. § (4)-(5).
[5] 2004. évi I. tv. a Sportról 5. § (1).
[6] Pest Megyei Bíróság P. 23.751/2007/22.
[7] HORVÁTH Gábor: Sportszerződések munkajogi és/vagy megbízási jogviszony, Gazdaság és Jog 2018/7-8. 3-7.

játékosoknak, a különböző sportösztöndíjak, a felkészüléssel és versenyzéssel járó indokolt költségek megtérítése.[8]

Egy esetben az amatőr sportolói szerződéssel rendelkező labdarúgó sportoló perelte be a klubját munkabér tartozás címén. Azt állította, hogy a sportolói szerződése színlelt, és valójában munkaszerződés volt a leplezett szerződés. Álláspontja szerint havi rendszeres jövedelmet azért kapott, hogy a klubjában labdarúgó tevékenységet végezzen. A bíróság kimondta, hogy önmagában abból a körülményből, hogy valamely amatőr sportegyesületnél sportoló személy havi rendszerességgel valamilyen pénzbeli díjazásban részesül, nem az következik, hogy a sportoló „leplezett profi játékos", és munkaviszonyban áll az amatőr egyesülettel, hanem legfeljebb az, hogy amatőr sportolóként a törvényi tiltás ellenére díjazásban részesült.[9]

A Legfelsőbb Bíróság egy másik ítéletében szintén azt erősítette meg, hogy a sportolók részére történő lakhatás biztosítása, a bérleti díj, természetbeni juttatásnak minősül, amely nem ütközik az amatőr sportolói szerződésre vonatkozó szabályokba.[10]

3. Az amatőr sportolói szerződések egyéb kérdései

Ha a sportszervezet úgy dönt, hogy sportszerződést köt a sportolóval, az csak írásban és határozott időre, minimum egy szezonra, de maximum 4 évre köthető.[11] A négy év azért szerencsés, mert nem kell szezononként új szerződést kötni, főleg egy u8-u14 korosztályos játékossal, akiknél az átigazolás vidéken általában még nem is kérdés, hiszen általában egy városban egy maximum két sportszervezet működik az adott sportágban. Budapesten más a helyzet. Jégkorongban az a tapasztalat, hogy a klubok közötti vándorlás már kisebb korban is jellemző. Ennek oka a szülői elégedetlenségtől kezdve a klubok csábításáig sok oka lehet.

A sportszervezet mindaddig jogosult visszatartani a játékos játékjogát, ameddig a játékosnak tartozása áll fenn a klub felé. Ez általában a felszerelésének leadási kötelezettség elmaradásából ered.

Fontos megemlíteni, hogy a sportoló nevelésének ellentételezéseként a fogadó klubnak nevelési költségtérítést kell fizetnie a játékosért. Ennek értékét a szövetségek belső szabályzata határozza meg. Minél hosszabb időt tölt egy klubnál a sportoló, úgy az összeg eltöltött szezonként emelkedik. Ha válogatott játékosról beszélünk, az is emelheti a játékos „értékét". Itt szeretném megemlíteni, hogy véleményem szerint az akadémiáknak jóval magasabb összegű nevelési költségtérítés fizetése lenne indokolt, mint amit a többi sportszervezetnek megállapít általában a szövetség. A Sporttörvény szerint a nevelési költségtérítés az amatőr sportoló kinevelésének ellenértéke.[12]

Az akadémiák többek között azért kapnak kiemelt támogatást, hogy a tehetséges fiatalokat „összegyűjtsék" és egy bizonyos korosztály felett tovább képezzék. A játékosok ilyen jellegű elvándorlása nagy vesztesség a nevelőkluboknak. Egyrészt 1-2 húzójátékos elvesztése a jövőben meghatározhatja a csapat egészének sorsát. Másrészt a nevelési költségtérítés csak töredékét fedezi annak a költségnek, amibe a játékos kinevelése valóban került az anyaszervezetnek. Ehhez képest személyes tapasztalatom, hogy van olyan akadémia, amely még a mindenki által fizetendő nevelési költségtérítést sem szeretné megfizetni, ingyen szeretné a játékosokat elhozni. Ez a fajta magatartás feszültséget kelt az akadémiai rendszerben a kiemelt szervezetek és a nevelő egyesületek között. Az akadémiákba való tudatos áramoltatásnak az egyik eszköze éppen az lehetne, ha az általánosan

[8] 2004. évi I. tv. a Sportról 5. § (5).
[9] Legfelsőbb Bíróság Mfv. 11.076/2009/5.
[10] Legf. Bír. Kfv. I. 35 160/2005. (KGD 2007.5).
[11] 2004. évi I. tv. a Sportról 5. § (3).
[12] 2004. évi I. tv. a Sportról 7. § (1).

elfogadott nevelési költségtérítés többszörösét fizetnék meg az ilyen szervezetek, mert akkor véleményem szerint a nevelő egyesületek is hatékonyabban dolgoznának az akadémiák alá.

Az amatőr sportolók számára gyakori kérdés, hogy milyen szerződést kötnek a sportszervezettel. Igazából ez nem választás kérdése, mert a tapasztalat szerint a sportszervezet elkészíti saját szerződésmintáját, és egyes sportolók kedvéért nem változtat rajta. Ezek tehát inkább egyoldalú szerződési feltételek, melyeket a sportoló elfogad, különben nem tud sportolni és versenyezni az adott szervezetben.

4. A felmondás jogának korlátozása vagy kizárása

Az amatőr sportolói szerződésekre mögöttesen a Ptk. megbízási szerződésre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni. A legtöbb rendelkezés a megbízási szerződés tekintetében diszpozitív, tehát a felek a szerződésben érvényesen eltérhetnek a törvényben fogaltaktól. Azonban a megbízás felmondásánál már kógens rendelkezések is vannak, a Ptk. a megbízott védelme érdekében nem enged a törvénytől való eltérést. A Ptk. kimondja, hogy semmis a felmondás jogának korlátozása vagy kizárása. Tartós megbízási jogviszony esetében a felek megállapodhatnak a felmondási jog korlátozásában.[13] Egy perben a felek a Magyar Kereskedelmi-és Iparkamara mellett működő Állandó Választottbíróság kizárólagos illetékességét jelölték ki esetleges jogviták esetén. A felperes a klub volt, alperes a sportoló, aki felmondta az amatőr sportolói szerződést 30 napos határidővel. Tette ezt annak ellenére, hogy a szerződés kimondta, hogy az rendes felmondással nem szüntethető meg. A szövetség átigazolási bizottsága hozott egy határozatot, amely kimondta a Ptk. megbízási szerződésre vonatkozó imént ismertetett szabályai alapján, hogy a felmondás jogának korlátozása semmis, vagyis az alperes sportoló jogszerűen járt el. Ezt követően az Állandó Választottbíróság arra az álláspontra jutott, hogy az amatőr sportolói szerződés tartós jogviszonynak minősül, és mint ilyen a felmondási jog korlátozása teljesen jogszerű lehet. Azt is hangsúlyozta, hogy a Választottbíróságot nem köti az Átigazolási Bizottság döntése. A bíróság szerint az alperes szerződésszegést követett el, amikor felmondta a szerződést. Azonban a felperes nem tudta bizonyítani az ezzel keletkezett kárát, így kártérítést nem ítélt meg a klubnak.[14]

5. Az amatőr sportolói szerződésekkel kapcsolatos érvénytelenségi kérdések

Az amatőr sportolói szerződésekkel kapcsolatos problémák akkor merülnek fel, amikor a játékos át szeretne igazolni más klubhoz, vagy esetleg, amikor abba szeretné hagyni a sportot. Az átigazolási kérelmekkel kapcsolatos problémákat a szövetségek átigazolással kapcsolatos szervezete látja.

Az érvénytelen szerződés nem alkalmas a felek által célzott joghatás elérésére, a törvény a joghatás beálltát kizárja, a szerződést „megfojtja". A jog a szankció szempontjából különböztet a semmisség és a megtámadhatóság között: a semmisség esetén a hibát olyan súlyosnak tekinti, hogy ipso iure megfojtja a jogviszonyt, míg a megtámadhatóságnál a felek diszkrecionális jogától teszi ezt függővé. Ez utóbbi esetben a sikeres megtámadás esetén válik érvénytelenné a szerződés.[15]

5.1. Jogszabályba ütköző szerződések

Leggyakoribb probléma, hogy van olyan sportszervezet, amely akkor köt a következő szezonra szerződést, amikor még az aktuális szezon szerződése tart. A Sporttörvény egyértelműen kimondja,

[13] 2013. évi V. törvény a Polgári törvénykönyvről 6:278. § (4).
[14] SZAKÁL Róbert: Felmondási jog korlátozása a sportolói szerződésekben, Gazdaság és Jog 2010/2. 24-27. 2009/5. Választottbírósági Határozat.
[15] WELLMANN György: A szerződés érvénytelensége (Kúriai Döntések 2012/8.-Fórum).

hogy a sportszerződés időtartama alatt annak lejártát követő időtartamra nem köthető érvényesen sportszerződés.

A Kúria a Kézilabda Szövetség ellen indított perben, a felperes kézilabda egyesület által kötött sportszerződéseket vizsgálta. A probléma az volt, hogy még az éppen aktuális sportszerződés lejárta előtt aláíratta a klub a következő szezonra vonatkozó szerződést. A Kúria kimondta. hogy jogszabálysértés nélkül vette figyelembe a Kézilabda Szövetség az előtte kezdeményezett átigazolási eljárásban, hogy a felperes az átigazolni kért amatőr sportolókkal korábban kötött sportszerződések hatálya alatt, a Sporttv. 5. § (3) bekezdésébe ütközően kötött újabb határozott idejű sportszerződéseket. A korábbi sportszerződések határideje alatt kötött újabb szerződések tilos szerződésnek minősültek.[16] A semmisség megállapítása külön bizonyítást nem igényelt. A második sportszerződésekhez megkötésüktől kezdődően nem fűződtek a felek által célzott joghatások: a sportolók játékjogának használatát nem szerezte meg a felperes, az a korábbi szerződések megszűnésével a sportolókra visszaszállt.[17]

Ugyanebben a perben a felperes sportegyesület vitatta az országos sportági szakszövetség azon jogát, miszerint az jogosult lenne az amatőr sportolói szerződések érvényességét vizsgálni. A Kúria az ügyben eljárt bíróságok közül az elsőfokú bíróság jogi álláspontjával értett egyet abban, hogy az alperes országos sportági szakszövetségként – speciális feladataiból és különleges jogállásából következően – jogosult volt figyelembe venni a perbeli átigazolással kapcsolatos jogvitában az átigazolni kért sportolók sportszerződésének érvénytelenségét.

Az országos sportági szakszövetség törvényben meghatározott jellemzője, hogy sportáganként kizárólagos jelleggel szervezett, különleges jogállású és különleges jogosítványokkal felruházott sportszövetség, tagjai kizárólag az adott sportág versenyrendszerében részt vevő és a szövetség alapszabályát magukra nézve kötelezőnek elismerő jogi személy sportszervezetek lehetnek. Ebből az is következik, hogy az átigazolás engedélyezésének vagy megtagadásának kérdése, hogy köti-e a sportolót a sportolói szerződése a klubjához olyan kérdések, amelyek az országos sportszövetség kompetenciájába tartoznak.[18]

A gyakorlatban láttam olyan megoldást, melyben, ha a határozott idejű sportolói szerződés lejárta előtt 30 nappal nem nyilatkozik a sportoló, akkor automatikusan meghosszabbodik egy évvel a szerződés. A fenti döntés tükrében egyértelműen jogszabályba ütköző, így semmis az ilyen szerződési kikötés. A gyakorlatban ezen rendelkezés alapján a klub nem engedte el a játékos játékjogát, a következő szezon kezdetén, arra hivatkozván, hogy mivel automatikusan meghosszabbodott a szerződése, így az előző szezonban a játékosra fordított költségek megtérítését kérte. A játékos azonban az előző szezonban maradéktalanul teljesítette a kötelezettségeit, mindamellett, hogy a fenti okok miatt eleve semmis az ilyen szerződéses kikötés. A konkrét esetben az anyaklub több egyeztetést követően végül elengedte a játékosát.

A Pest Megyei Bíróság ítéletében kimondta, hogy mivel a sportolói szerződésekre mögöttesen a megbízási szerződés szabályait kell alkalmazni, ezért érvénytelen a szerződésben a felmondási jog kizárása. Az ilyen kikötés semmis. A rendes felmondás jogát korlátozni érvényesen kizárólag a szerződés keretei között lehet.[19]

5.2. Színlelt szerződések

A színlelt szerződés a fentebb már említett esetben fordult elő, amikor utóbb az amatőr sportoló a rendszeres havi juttatásra hivatkozva elmaradt munkabér miatt beperelte egyesületét. A felperes azt állította az amatőr sportolói szerződés színlelt és a takart szerződés egy munkaszerződés. A bíróság

[16] 2004. évi I. tv. a Sportról 5. § (3), 2013. évi V. törvény a Polgári törvénykönyvről 6:95. §.
[17] Kúria Pfv.20887/2020/6.
[18] BH 2021.46.
[19] Pest Megyei Bíróság P.23.751/2007/22.

a szerződés tartalmát és a körülményeket vizsgálva megállapította, hogy nem történhetett munkavégzés, illetve rendszeres havi juttatás egyéb módon pl. szponzorációval is történhet.[20]

Így a bíróság nem állapította meg a szerződés színleltségét.

5.3. Részbeni érvénytelenség

Bár nem amatőr, hanem hivatásos szerződéssel kapcsolatos volt a jogvita, azonban mégis érdemes megemlíteni a következő esetet: három jégkorongos játékjogának elengedéséről szerződött két klub, melyben több mint 4 millió forintot kért az alperes klub a felperestől, a játékosok eszmei értéke gyanánt. Ekkor még az Magyar Jégkorong Szövetség Átigazolási Szabályzata ezt lehetővé tette, ám ez az akkor már hatályba lépett Sporttörvénnyel ellentétes volt. Ezt a szabályt később a Sporttörvénynek megfelelően módosította az MJSZ. A felperes kérte a szerződés érvénytelenségének megállapítását a fentiekre hivatkozva, és az általa kifizetett összeget igényelte vissza. A bíróság nem állapította meg a szerződés érvénytelenségét, sem részbeni érvénytelenségét, viszonyt rendelkezett arról, hogy a felperes által kifizetett több mint 4 millió forintot az alperes fizesse vissza a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint.[21]

6. Összegzés

A bírói gyakorlatot megismerve láthatjuk, hogy az amatőr sportolói szerződések sok kérdést hagynak maguk után. Nagy gondot jelent a gyakorlatban, hogy egyoldalú szerződési feltételek alapján történik egy olyan szerződés megkötése, amelyet általában nem szakemberrel készíttetnek.

A szerződés legkényesebb és legtöbb jogvitát eredményező része a felmondási jog korlátozásának kérdésköre. Szerencsére a bírói gyakorlat letisztult válaszokat ad például arra, hogy a szerződés lejárta előtt elkötelezheti-e magát egy újabb szezonra a játékos. Egységesíteni nem lehet a szerződéseket, még akár sportáganként és korosztályonként sem. Személyes véleményem az, hogy nem szabad egy sportoló játékjogát személyes érdekekből visszatartani. Nincs ugyanis értelme: a sportoló sem valószínű, hogy kellő hatékonysággal fogja a jövőben a klub érdekét szolgálni.

A másik nagy probléma a díjazás kérdése volt. Vajon profi sportolói szerződésnek minősül-e, ha a sportoló díjazásban részesül a klubjától bármilyen módon? A Sporttörvény kellő rugalmasságot biztosít az amatőr egyesületeknek, és a szolgáltatások széles körét engedi adni a sportolónak anélkül, hogy az profi szerződésnek minősülne.

A harmadik nagy probléma véleményem szerint, amikor a fogadó klub nem akarja a nevelési költségtérítést kifizetni a nevelő klubnak. Ebből a játékos csak annyit érzékel, hogy nem kapja meg a játékjogát, és nem tud addig versenyezni az új szervezetnél, amíg a nevelőegyesülete nem engedi el. Itt megint felhívnám a figyelmet arra, hogy véleményem szerint az akadémiáknak jóval magasabb nevelési költségterítést kellene fizetniük, amivel a kisebb klubok is hosszútávon motiváltak lesznek abban, hogy új játékosokat neveljenek ki és adjanak át az akadémiáknak. Sajnos egyelőre ezzel éppen ellentétes sokszor a gyakorlat. Vannak akadémiák, akik még a szövetség által előírt nevelési költségtérítést sem szeretnék kifizetni (persze olyan is, aki azonnal kifizeti az előírt összeget), annak elengedését várják el a nevelő egyesülettől. Volt olyan személyes tapasztalatom, hogy az akadémia kérte a nevelési költségtérítés elengedését, és nemleges válasz miatt olyan ligába igazolta át a játékost, ahol nem kérhetett nevelési költségtérítést a nevelő klub. Majd kettős játékengedéllyel kijátszhatta a szabályokat. Éppen azokat a szabályokat, melyek azt szolgálnák, hogy a nevelő klubok megkapják a sok éves nevelő munka ellenértékét az akadémiától. Ezzel a példával azt szeretném hangsúlyozni, hogy sok kérdés van még, amit rendszerszinten kellene szabályozni.

[20] Legfelsőbb Bíróság Mfv. 11.076/2009/5.
[21] Székesfehérvári Városi Bíróság G 20.670/2007/16.

Ha az amatőr sportolói szerződéseket használó klubok ismernék a fentebb ismertetett bírói gyakorlatot, jobban figyelnének arra, hogy milyen tartalmú szerződést kössenek a játékosokkal, a viták, kellemetlenségek elkerülhetőek lennének.

A játékosoknak mindenképpen felhívnám a figyelmét azokra a szerződéses kikötésekre, melyek a játékjogának elengedését a jövőben befolyásolhatják a klub részéről. Igy lehet a tisztességes és transzparens joggyakorlatot biztosítani az amatőr sportolói szerződések körében.

Visontai-Szabó Katalin

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi docens

A HÁZASSÁGI VAGYONJOGI SZERZŐDÉS PROBLÉMÁI

Bevezetés

Hazánkban az 1989-ben lezajlott rendszerváltozást követően jelentős gazdasági és társadalmi átalakulásoknak lehettünk tanúi. Ezek a változások a családok szerkezetére, ezzel együtt a házasságokra is hatást gyakoroltak. A házastársaknak ezt megelőzően jellemzően nagyon csekély közös, illetve különvagyona volt, az elmúlt 35 évben azonban a családok többsége számottevő vagy jelentős vagyont halmozott fel, melyek kezelése, az azokról való rendelkezés, továbbá az esetleges vagyonmegosztás már komolyabb kérdéseket vetett fel. A házasságkötések és a válások számára a rendszerváltozás nem gyakorolt érdemi hatást, hiszen a folyamat – miszerint a fiatalok egyre inkább élettársi kapcsolatban élnek házasság helyett – azaz csökken a házasságkötések száma, már a hetvenes évek végén elkezdődött. Jelentősebb változás a 2010-es évek derekán indult el, melynek hatására a 2020-as évekre a házasságkötések száma a másfélszeresére emelkedett. Ami a házasságok felbontását illeti, a legmagasabb számokat a nyolcvanas évek közepén figyelhetjük meg, azt követően egy nagyjából azonos szintre állt be és szintén a 2010-es évek vége hozott változást, amikor erős csökkenésnek indult a bontóperek száma.[1] Ez a jelenség önmagában nem eredményezett változást a házastársak vagyoni viszonyait illetően, erre véleményem szerint inkább két tényező volt hatással. Az egyik, hogy megszaporodtak az un. mozaik családok (jelenleg a családok 10-12%-a),[2] a másik ok pedig a családi vállalkozásokban és közös cégekben keresendő. A mozaik családokra jellemző, hogy a felek már túl vannak egy házasságon vagy élettársi kapcsolaton, melyből gyermekek is származtak, van tehát (pozitív vagy negatív) tapasztalatuk a vagyoni viszonyok rendezésével, a közös vagyon megosztásával kapcsolatban. Ők vélhetően nagyobb valószínűséggel lesznek körültekintőbbek, előrelátóbbak, mint azok, akik először lépnek házassági kötelékre. Esetükben azért is hasznos lehet a vagyoni viszonyok előzetes szerződéses rendezése, mert korábbi és jelenlegi kapcsolatukból született gyermekeikről is gondoskodniuk kell, lehetőleg úgy, hogy egyikük se kerüljön méltánytalan helyzetbe. A közös, illetve különvagyoni cégek még tovább bonyolítják ezt a helyzetet. Amennyiben a felek nem kötnek házassági vagyonjogi szerződést, a törvényes vagyonjogi rendszer értelmében a házassági életközösségük fennállása alatt közöttük vagyonközösség jön létre azon vagyonelemek vonatkozásában, melyeket együtt vagy külön-külön szereztek.[3] Ennek megfelelően elkülöníthetjük a felek közös vagyonát, a férj és a feleség különvagyonát, melyhez gyakran szorosan kapcsolódik a közös gyermek vagyona, illetve a céges vagyon. Ezek az alvagyonok időnként vegyülnek is egymással, nagyon problémássá válhat tehát egy esetleges vagyonmegosztás, de nem csak emiatt hasznos a vagyonjogi szerződés.

1. A házassági vagyonjogi szerződés – a bizalom záloga vagy a romantika vége?

A Ptk. Családjogi könyve abból az alapvetésből indul ki, hogy a házastársak egymás közötti vagyoni viszonyaikat a házassági életközösségük időtartamára házassági vagyonjogi szerződés keretei között saját igényeiknek megfelelően szabályozhatják.[4] A jogalkotó szándéka is arra irányult, hogy a felek

[1] KSH statisztikai adatok: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html (2025.10.01.)
[2] MONOSTORI Judit – SZABÓ Laura: Együttélési formák, családtípusok In.: MONOSTORI Judit – ŐRI Péter (szerk.): Demográfiai portré 2024. KSH NKI, Budapest, 2024. 112.
[3] Ptk. 4:34. § (2).
[4] Ptk. 4:34. § (1).

autonómiája és szabad akarata maximálisan érvényre juthasson, azaz a törvényes vagyonjogi rendszer csak abban az esetben érvényesüljön, ha a házastársak nem kívántak élni a vagyonjogi szerződés biztosította eltérés lehetőségével. Az eltérésre a Ptk. széleskörű szabadságot biztosít a felek számára, ugyanakkor megfelelő garanciákat és korlátokat ad a szerződők, valamint harmadik személyek védelme érdekében.[5]

A jogalkotó szándéka ellenére napjainkban még mindig elsősorban a törvényes vagyonjogi rendszer érvényesül, kevesen élnek a szerződési szabadság biztosította lehetőséggel, pedig a mai komplex családi életviszonyok (mozaik családok, második házasságkötések) miatt már nincs két egyforma család, nehéz tehát az ő viszonyaikra, igényeikre szabni a törvényes kereteket, azt sokkal inkább ők maguknak alakíthatnák ki. Hogy mi állhat ennek hátterében, miért nem örvend a vagyonjogi szerződés nagyobb népszerűségnek, ezzel kapcsolatban csak találgatásokba bocsátkozhatunk. Véleményem szerint a lakosság egy jelentős része nincsen tisztában a törvényes vagyonjogi rendszer mibenlétével, illetve nem tud róla, hogy van lehetőség arra, hogy egy szerződéssel eltérjenek attól. Amennyiben mégis rendelkeznek ezzel kapcsolatos ismeretekkel, gyakran megesik, hogy a szerződés megkötését nem a házasulók, hanem a szüleik tartják fontosnak, ők erőltetik, melynek hatására a fiatalokban egyfajta ellenállás vagy rossz érzés alakul ki, hiszen ezt a magánéletükbe való súlyos beavatkozásként értelmezik. Említést érdemel továbbá az amerikai filmek negatív hatása is, melyek gyakran rosszszínben tüntetik fel ezeket a megállapodásokat és a másikkal szembeni bizalmatlanságot, esetleg a tehetősebb fél vagyonának teljes védelmét, a szegényebb partner kisemmizésének szándékát sugallják. Elképzelhető, hogy az Egyesült Államokban ez valóban így is van, de hazánkban teljesen más jogi keretek vannak. A kezdeti ellenérzések ellenére abban bizonyosak lehetünk, hogy a jövőben fokozódni fog a házassági (és élettársi) vagyonjogi szerződések iránti igény. Míg az X és Y generáció[6] számára a szerződés a másikkal szembeni bizalom hiányáról árulkodik, emiatt erősen idegenkednek tőle, a Z generáció[7] tagjai – saját hallgatókkal folytatott beszélgetéseim alapján állítva – egészen másképp látják a helyzetet. Számukra a vagyonközösség igazságtalan és egyre inkább elfogadhatatlan.

Álláspontom szerint a családjog területén van a legnagyobb szerepe a pszichológiának és az emberi érzelmeknek, [8] igaz ez az egyébként érzelemmentesnek tűnő vagyonjogi kérdések esetében is. Amennyiben a felek ragaszkodnak a törvényes vagyonjogi rendszer alkalmazásához vagy ahhoz hasonló vagyonösszesítő szerződést kötnek, azzal általában az összetartozásukat, a másikkal való teljes (érzelmi és vagyoni) összeolvadást kívánják kifejezni és érvényre juttatni. A vagyonelkülönítő megállapodások esetében a különvagyon védelmén lehet a hangsúly, de sok esetben a másik fél és a család vagyonának védelme motiválhatja őket, különösen, ha valamelyikük gazdaságilag kockázatos üzleti tevékenységet folytat.[9] A közszerzeményi rendszerek az életközösség fennállása alatt biztosítják a különvagyoni elemek védelmét, azonban a kapcsolat esetleges megszűnésé esetére megfelelő kompenzációt biztosítanak. Ez egyfajta szerződéses garanciája lehet annak, hogy az érzelmeink nem változnak majd az idő múlásával. Erre természetesen nincsen semmi biztosíték és kikényszeríthető jogkövetkezmény se fűzhető hozzá. Ebből adódik, hogy a házasulók vagy házastársak által megkötött szerződések racionalitása időnként kérdéses lehet.[10] A kívülálló számára nehezen megítélhető, hogy az vajon miért felel meg a felek érzelmi viszonyának és kapcsolatrendszerének. Ezzel kapcsolatban az ügyvédnek és a közjegyzőnek nem az a dolga, hogy ezt megítélje vagy arról véleményt alkosson, hanem az, hogy a szerződő felek számára a lehető

[5] KRISTON Edit: A családjogi alapelvek tartalomformáló hatása a családtagok közötti megállapodásokban. Publicationes Universitatis Miskolciensis Series Juridica et Politica, 2020/1. 351.
[6] X generáció 1965-1980 között született személyek, Y generáció 1981-1995 között született személyek.
[7] 1996-2010 között született személyek.
[8] VAJDA János: Csak az ~~ügyvédem~~ a pszichológusom jelenlétében. Orac, 2023. Budapest, 20-21.
[9] KRISTON Edit: Az értékaránytalanság, mint érvénytelenségi ok a családtagok vagyonjogi szerződéseiben. Miskolci Jogi Szemle, 2021/3. szám (2. különszám) 212.
[10] BH2020.10.302.(21).

legszélesebb körű felvilágosítást adja, hogy döntésüket minden lényeges információ birtokába hozhassák meg.

2. A házassági vagyonjogi szerződés alapvető jellemzői

Amennyiben tágan értelmezzük a házassági vagyonjogi szerződés fogalmát számos szerződéstípust sorolhatunk ide. A leggyakoribb mind közül a közös vagyon megosztásáról szóló szerződés. Amennyiben a házastársak közös megegyezéssel kívánják felbontani a házasságukat meg kell állapodniuk a járulékos kérdésekről, melyek a következők: a közös kiskorú gyermekük feletti szülői felügyelet gyakorlásának módja, a kapcsolattartás szabályozása és a gyermektartásdíj mértéke, valamint az utolsó közös lakásuk használatának további formája.[11] A Csjt. hatálya alatt[12] a feleknek a közös vagyon megosztásáról is meg kellett egyezni, ez a Ptk. hatálybalépését követően[13] eltörlésre került, azaz már 11 éve nem része a jogrendszernek, mégis nagyon sokan a mai napig megállapodást kötnek a közös vagyon megosztásáról. A vagyon megosztására egyébként csak a bontópertől elkülönülten, házassági vagyonjogi perben kerülhet sor. Ha a felek nem szeretnének évekig pereskedni, akkor mindenképpen gyorsabb és egyszerűbb, ha inkább ebben a kérdésben is megállapodnak a bontóper előtt vagy az alatt. A vagyonmegosztásról szóló megállapodáshoz képest ritkább szerződéstípus a vagyonközösséget megszüntető szerződés, melyet jellemzően a körülmények változása hív életre. Ide sorolhatjuk továbbá az egyszeri szolgáltatásra irányuló szerződéseket is, azaz a házastársak között létrejött adásvétel, csere, ajándékozási és kölcsönszerződéseket.[14]

Az állapotrögzítő szerződéseket alapvetően nem tekinthetjük vagyonjogi szerződésnek, ahogy a lakáshasználat rendezéséről és a tartásról szóló megállapodásokat sem. Gyakori, hogy az ügyfelek nincsenek tisztában a törvényes vagyonjogi rendszer által szabott keretekkel. Tapasztalatom szerint élénken él a köztudatban az a tévhit, hogy 5, 10 vagy 15 év együttélést követően a különvagyon közös vagyonná válik, ezért kérik az ügyvédet, hogy szerződésben rögzítsék a felek házasságkötéskor meglévő különvagyonát. Erre természetesen semmi szükség, igaz egy későbbi vagyonmegosztás esetén megkönnyíti a bizonyítást. A lakáshasználat rendezése és a tartásról szóló megállapodás sem igényelne ügyvédi vagy közjegyzői segítséget, erre többnyire csak akkor kerül sor, ha ezen kérdések rendezésére a vagyonmegosztással egyidejűleg kerül sor vagy a valódi vagyonjogi szerződésben ezt is előre tisztázni szeretnék.

Amennyiben csak a szó szoros értelmében vett házassági vagyonjogi szerződésekről beszélünk, azokat a szerződéseket sorolhatjuk ide, melyek kifejezetten a törvényes vagyonjogi rendszertől eltérő vagyoni viszonyok szabályozását célozzák. Ennek keretében választhatják a vagyonelkülönítő és a közszerzeményi rendszert,[15] de teljesen egyéni megoldásokat is kialakíthatnak maguknak a törvény adta keretek között. Jelen tanulmány keretei között csak a szó szoros értelmében vett házassági vagyonjogi szerződéseket vizsgáljuk.

Akár tág, akár szűk értelemben vett vagyonjogi szerződésről beszélünk szigorú alaki szabályok megtartása mellett jöhetnek csak létre, azaz ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba vagy közokiratba kell foglalni őket.[16] A szűk értelemben vett házassági vagyonjogi szerződések harmadik személlyel szemben csak akkor hatályosak, ha azokat bevezették a házassági vagyonjogi szerződések országos nyilvántartásába (HÉVSZENY), melyet a Magyar Országos Közjegyzői

[11] Ptk. 4:21. § (3).
[12] 1952. évi IV. törvény, hatályos: 1953-2014.
[13] 2014. március 15.
[14] MOLNÁR Sarolta: A házassági vagyoni viszonyok rendszerei, különösen a felek autonómiája szempontjából. Iustum, Aequum, Salutare. 2017/1. 233.
[15] Ptk. 4:69. § és 4:72. §.
[16] Ptk. 4:65. § (1).

Kamara vezet.[17] A jogalkotói szigor célja kettős. A szakértői jelenlét a szerződés megkötésekor garanciát jelent arra, hogy a házasulók, illetve a házastársak nem élnek vissza a helyzetükkel és nem hozzák egymást méltatlan vagy hátrányos helyzetbe, továbbá minden lényeges információ birtokában hozták meg döntésüket a szerződés tartalmát illetően és tisztában vannak annak lehetséges következményeivel. A nyilvántartásba való bevezetés pedig azt a célt szolgálja, hogy ne kerülhessen sor harmadik személyek, vagy a hitelezők kijátszására, megrövidítésére. Az életszerűség követelményének megfelelően nem szükséges minősített okiratba foglalni a megállapodást, ha az ingó vagyon megosztása már megtörtént, illetve a szokásos mértékű ajándék átadására már sor került.[18]

Ami a szerződés alanyait illeti, lehetnek házasulók és házastársak, azaz a szerződés megkötésére a házasságkötést megelőzően vagy a házassági életközösség fennállása alatt bármikor sor kerülhet. A szerződés megkötésére csak személyesen kerülhet sor, még akkor is, ha a szerződő házastársak számára a szülők biztosították azt a vagyont vagy tőkét, mely a szerződés alapjául, kiindulópontjául szolgál.[19] Amennyiben a házasuló a 18. életévét még nem töltötte be vagy vagyoni nyilatkozatai tekintetében cselekvőképessége korlátozott, a szerződés megkötésére csak a gyámhatóság hozzájárulásával kerülhet sor.[20] A korlátozás az érdekei érvényesítése tekintetében gyengébb vagy kiszolgáltatottabb fél védelme érdekében szükséges.

A házassági vagyonjogi szerződés időbeli hatálya az életközösség fennállása idejére korlátozódik. A kezdő időpontot a felek határozhatják meg, ez jellemzően a házasságkötés vagy a szerződéskötés napja, melyek nagy biztonsággal azonosíthatóak, ezért kétség esetén is ezen dátumokat tekintjük irányadónak. Ettől természetesen eltérő időpontokban is megállapodhatnak, megjelölhetik például az életközösség létrejöttének napját – mely lehet a házasságkötés előtti vagy utáni időpont – illetve konkrét dátumot is meghatározhatnak, mely lehet a szerződéskötés előtti vagy utáni nap is.[21] Célszerű ezen időpontokat napra pontosan, konkrét dátumként megjelölni a szerződésben, ellenkező esetben vita tárgya lehet, mikor is jött létre közöttük az életközösség. Sokszor a vagyonközösség megszűnésének – így a szerződés hatályának – időpontja is vitás, előfordul, hogy a felek máshova teszik, de ezt lehetetlen előre meghatározni, sőt néha utólag rekonstruálni is. A szerződésnek csak akkor lehet visszaható hatálya, ha nem sérti a méltányosság elvét vagy harmadik fél érdekét.[22]

A felek a már megkötött szerződést közös megegyezéssel bármikor módosíthatják, természetesen csak harmadik személy érdekeinek sérelme nélkül. A felek közötti személyes viszony és a családjog alapelvei miatt a szerződés egyoldalú módosítására nincs lehetőség. A bíróság azonban módosíthatja valamelyik fél kérelmére, ha az indokolt.[23] A módosítás csak az egyenlőtlenségek kiküszöbölésére irányulhat, a választott vagyonjogi rendszeren nem változtathat.

Véleményem szerint a szerződés tartalmát illetően tapasztalható a legnagyobb bizonytalanság, sokszor még a jogászok számára sem egyértelmű, hogy miről lehet benne rendelkezni és az ügyfelek is időnként irreális elképzelésekkel érkeznek az ügyvédi irodába. Ahogy arra korábban utaltam az állapotrögzítő szerződés, amennyiben egyéb, a jövőre szóló rendelkezést nem tartalmaz önmagában nem tekinthető házassági vagyonjogi szerződésnek,[24] azonban jó kiindulási alapul szolgálhat hozzá.

---

[17] 17/2014 (III.13.) KIM rendelet.

[18] HEGEDŰS Andrea: Családjog, RIMÁK, Budapest, 2021. 125.

[19] TÓTH Zoltán: Néhány gondolat a házassági vagyonjogi szerződéssel kapcsolatban. Közjegyzők Közlönye, 2013/5. 15.

[20] Ptk. 4:64. § (2).

[21] KRISTON Edit: A családi vagyonjog szerződéses viszonyainak rendszere és jellemzői a Ptk.-ban, különös tekintettel a párkapcsolatban élők jogi szabályozására. Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium, Tomus 19. 2020/1. 145-146.

[22] Ptk. 4:67. § (1).

[23] Ptk. 6:192. §.

[24] KŐRÖS András: Házassági vagyonjog. In.: KŐRÖS András (szerk.): Az új Ptk. magyarázata III/VI. Polgári Jog-Családjog. HVG Orac, Budapest, 2013. 122.

A szerződésben rögzíthetjük a közös-és a különvagyon elemeit, melynek során egyfajta ajándékozás is végbe mehet, hiszen lehetőség van arra, hogy egyes elemeket a különvagyonból a közös vagyonba, illetve a másik fél külön vagyonába utaljanak. A későbbi viták elkerülése és a gördülékeny gazdálkodás érdekében lefektethetik a közös és különvagyonnal való rendelkezés és a vagyonkezelés szabályait. Kialakíthatják a költségek és kiadások viselésének rendjét. Különösen fontos lehet ez akkor, ha valamelyik félnek különvagyoni cége van. Amennyiben az egyik fél által alapított gazdasági társaság már a házassági életközösség létrejötte előtt prosperált, maga a cég egyértelműen különvagyon, azonban az abból származó bevétel a vagyonközösség fennállása alatt a közös vagyont gyarapítja. Amennyiben el kívánnak térni ettől, ezt is kiköthetik a szerződésben. Jellemzően akkor kerül erre sor, ha a férjnek és a feleségnek is van egy-egy jól működő vállalkozása.

Amennyibben a vagyonelkülönítésre esett a választásuk a családvédelmi korlátra is tekintettel kell lenniük, azaz nem választhatnak olyan megoldást, melyben valamelyikük mentesül a háztartás költségeinek viselése és a közös (vagy közösen nevelt) gyermek tartása, gondozása alól. [25] Lehetőség van továbbá arra, hogy már előre rendezzék a vitás kérdéseket egy esetleges válás esetére. Igaz ez nem túl romantikus, de mindenképpen praktikus, hiszen a közös vagyon megosztására, a lakáshasználat rendezésére, a tartásdíj fizetéséről szóló megállapodásra akkor kerül sor, amikor a felek viszonya még kielégítő. Azok a házasulók, akik amerikai filmeken nőttek fel, időnként olyan szerződési feltételek beemeléséhez is ragaszkodnak, melyek értelme és jelentősége megkérdőjelezhető, továbbá a végrehajtásuk is komoly akadályokba ütközhet, például a feleség súlya ne menjen egy bizonyos határ fölé, de lehetnek kikötések a házasélet gyakoriságára, valamint a házastársi hűséget sértő magatartások következményeire vonatkozóan is.

A házassági vagyonjogi szerződés előnyeit a következőkben foglalhatjuk össze. Először is lehetőséget teremt arra, hogy az újbóli házasságkötések nyomán kialakuló bonyolult viszonyokat rendezzék, ennek során akár közös végrendeletet is tehetnek,[26] bár ez utóbbit nem javaslom, mert megoldhatatlan helyzet állhat elő akkor, ha az egyik fél meghal és a másik esetleg változtatni szeretne a végrendeleten, erre ugyanis nincs lehetősége. Hasznos következménye továbbá a vagyonelkülönítésnek, hogy ezáltal megszűnik a házastárs felelőssége a másik által kötött ügyletekért, különösen, ha kockázatos üzleti tevékenységet folytat. Lehetőséget teremt a foglalkozás, egyéni vállalkozás gyakorlásához szükséges vagyontárgyak és a gazdasági társaságbeli részesedés védelmére, megkönnyítheti az ajándékozást és a vagyonmegosztást.

A vagyonjogi szerződések hátrányai leginkább két területen érhetők tetten. Egyrészt hitelezővédelmi szempontból aggályos lehet, mert kellő körültekintés mellett is előállhat olyan helyzet, hogy a hitelező nem tudja érvényesíteni jogos érdekét. A másik hátulütője teljes vagyonelkülönítés esetén jelentkezhet, mert ez a megoldás a vagyontalan házastársat kiszolgáltatott helyzetbe hozhatja.

3. A vagyonjogi szerződésekkel összefüggésben érvényesülő alapelvek

A házassági vagyonjogi szerződésekben keverednek a családjogi és kötelmi jogi szabályok, egyszerre vannak tehát jelen a következő alapelvek: a méltányosság elve, a gyengébb fél védelmének elve, a házasság és a család védelme, a házastársak hitelezőinek védelme, a gyermek legfőbb érdekének elsődlegessége, a házastársak egyenjogúsága, azaz, hogy jogaik és kötelezettségeik egyenlők.[27] Mindezek mellett biztosítani szükséges a házastársak szerződési autonómiáját. A családjog egyes alapelvei nehezen értelmezhetők kötelmi jogi környezetben, hiszen a családi jogviszonyok nagyon távol állnak az üzleti élet viszonyaitól. Nem véletlen, hogy nehezen gyökeresedik meg az a szokás, hogy a házastársak inkább szerződést kössenek a törvényes vagyonjogi rendszer helyett.

[25] Ptk. 4:73. § (2).
[26] Ptk. 4:68. §.
[27] Ptk. 4:1-4:4. §.

A bírói gyakorlat szerint a szerződési szabadság fontosabb, mint a méltányosság és a gyengébb fél védelme. A méltányosság elve nem kötelezi a bíróságot arra, hogy az arányosságot és a méltányosságot biztosítsa, ha az érvénytelenségi ok hiányzik. [28] Érdekes megoldás, hogy ezáltal rangsort állít fel az egyes alapelvek között, de ennek köszönhetően a családjogi alapelvek csak ritkán és korlátozottan érvényesülnek azokban a kötelmi jogi perekben, ahol a per tárgya házassági vagyonjogi szerződés. A felek szerződéses akaratának megváltoztatására méltányossági alapon például nincsen mód. A felek előszeretettel hivatkoznak arra, hogy a közöttük korábban létrejött házassági vagyonjogi szerződés sérti a méltányosság elvét, mely a családjog egyik meghatározó alapelve. Külön kiemelve a rendelkezést, mely szerint a bíróságnak gondoskodnia kell arról, hogy a vagyoni igények rendezése során egyik házastárs se jusson méltánytalan vagyoni előnyhöz.[29] Ez valóban így van, de csak akkor, ha a felekre a törvényes vagyonjogi rendszer vonatkozik és ennek keretein belül kerül sor a közös vagyon megosztására. Amennyiben szerződéses jogviszony áll fenn a felek között, a bíróság a szerződéses akaratukat méltányossági alapon nem változtathatja meg.[30]

A szerződési szabadságot a jogalkotó és a jogalkalmazó is csak szűk körben engedi korlátozni, jellemzően olyan fontos érdekek védelme érdekében, mint a család. Nincs lehetőség tehát az egyik házastárs anyagi kisemmizésére, továbbá a hitelezők védelme érdekében a korlátozott házastársi felelősség kizárására sem.[31]

4. Szerződésszegés házassági vagyonjogi szerződés esetén

A szerződésszegés ezen szerződéstípus esetében gyakran nehezen értelmezhető, számos kérdést felvet és sok kihívást teremt. A szerződésszerű teljesítés, azaz, hogy a szerződés kitűzött célja megvalósul a vagyonjogi szerződések esetében a szokásostól kissé eltérően alakul, főleg mert többnyire nem áll egymással szemben szolgáltatás és ellenszolgáltatás, így a szolgáltatás esetlegesen elmaradt teljesítését sem követelhetjük.

Amennyiben mégis elgondolkozunk – legalább elméleti síkon – azon, miként valósulhat meg a szerződésszegés házassági vagyonjogi szerződések esetében elsősorban a következő lehetőségek vetődhetnek fel, például az egyik házastárs a másik különvagyonát a sajátjaként kezeli. Ez nem csak jogellenes magatartást és károkozást jelent, hanem egyúttal bűncselekmény elkövetésének gyanúja is felmerül (lopás, sikkasztás). Az talán gyakrabban előfordul, hogy valaki a vagyonmegosztás során nem tesz eleget az elszámolási kötelezettségének és nem adja ki a volt házastársa részére a jutóját, esetleg el is herdálja vagy feléli a vagyont. Ennek is komoly polgári jogi és büntetőjogi jogkövetkezményei lehetnek, de ezt sem tekinthetjük klasszikus szerződésszegésnek. Hasonlóképpen nehezen megoldható helyzetet teremt, ha az egyik házastárs szándékosan ellehetetleníti a közös vagyonba tartozó ingatlan értékesítését, kizárólag azzal a szándékkal, hogy a másik orra alá borsot törjön. Ez talán közelebb áll a valódi szerződésszegéshez, különösen abban az esetben, ha az ingatlan közös értékesítésének szándékát szerződésbe foglalták. Célszerű egyébként az erre vonatkozó megállapodásban arról is rendelkezni, hogy milyen minimum és maximum áron lehet az ingatlant meghirdetni, mert így nehezebb lesz megakadályozni az elidegenítést.

[28] BH2020.9.272.
[29] Ptk. 4:4. § Korábban Csjt. 31. § (5). KŐRÖS András: Elvek és esetek - a házassági vagyonjog gyakorlatának főbb vonalai a Ptk. hatálybalépése után. Családi Jog 2023/4., 1.
[30] BH2020.10.302.
[31] Ptk. 4:49. §.

5. A házassági vagyonjogi szerződések érvénytelensége

A szerződéskötés komolysága és annak következményei a családjogban is érvényesülnek,[32] még akkor is, ha a figyelembe vesszük, hogy a házassági vagyonjogi szerződés megkötésére és az érvénytelenségre hivatkozásra is jellemzően meglehetősen szélsőséges lelki állapotokban kerül sor. A megkötés idején a felek józan ítélőképességét a szerelem, a perindításkor pedig a gyűlölet korlátozza, az egyén személyiségétől függő mértékben. A belátási képesség hiányára azonban ilyen esetekben nem hivatkozhatunk, főleg azért nem, mert – bár ez sem túl romantikus – de a kapcsolat megromlásának lehetőségével, mint kockázati tényezővel már a szerződés megkötésének időpontjában számolni kell.

Ami az érvénytelenségi okokat illeti házassági vagyonjogi szerződések esetében is beszélhetünk akarati hibáról, nyilatkozati hibáról és a célzott joghatás hibájáról.

A szerződés érvénytelenségét eredményezi, ha azt nem ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratba vagy közjegyzői okiratba foglalták. Tapasztalatom szerint ez viszonylag ritkán fordul elő, tekintve, hogy azok a házastársak, aki kellőképpen tájékozottak ahhoz, hogy vagyonjogi szerződést akarjanak kötni, általában azzal is tisztában vannak, hogy azt milyen formában és hogyan lehet elkészíteni. Ugyanígy nem túl gyakori, hogy a megállapodás érvénytelensége abból eredjen, hogy azt a felek nem személyesen, hanem képviselő útján kötötték. A szülők részéről felmerülhet igény, amennyiben úgy érzik, beleszólásuk van a fiatalok magánügyeibe, csak mert az anyagi erőforrásaikat – legalábbis a kapcsolat elején – ők biztosítják. Ha a szerződést a házasulók helyett valamelyikük vagy mindkettejük szülei kívánják megkötni a szerződés nem csak a személyesség hiánya miatt lesz érvénytelen, hanem feltehetően azért is, mert ezt egy ügyvéd vagy közjegyző sem fogja okiratba foglalni. Semmis az a házassági vagyonjogi szerződés, amelyik a minimális formai elemek híján van, azaz nem határozták meg benne a választott vagyonjogi rendszert, az alkalmazás kezdő dátumát, ez azonban nem zárja ki azt, hogy az adott jognyilatkozat más típusú szerződésként érvényes legyen, amennyiben az a felek feltehető szándékával nem ellentétes. [33]

A gyakorlatban a felek a következő érvénytelenségi okokra hivatkoznak leggyakrabban: tévedés, jogellenes fenyegetés, jó erkölcsbe ütközés, feltűnő értékaránytalanság, uzsorás szerződés, színlelt szerződés, fedezetelvonó szerződés. [34]

5.1. Akarati hibák miatti érvénytelenség

A bírói gyakorlat szerint nem hivatkozhat tévedésre az, aki úgy írta alá a szerződést, hogy azt előtte el sem olvasta,[35] vagy azt nem volt alkalma aláírás előtt kellő alapossággal megismerni, hiszen saját felróható magatartásának következményeit magának kell viselnie. [36]

Szintén nem fogadta el a bíróság a tévedésre való hivatkozást abban az esetben, amikor az alperes arra hivatkozott, hogy a saját felróható magatartása miatt megromlott házassága megmentése vezérelte a szerződés megkötésére, de utólag úgy ítélte meg, hogy tévedett a felperes igényében és a tulajdoni hányad nagyságában. [37]

A házassági perekben, valamint a házassági vagyonjogi perekben gyakran megesik, hogy a felek a közös gyermeket eszközként használva zsarolják, fenyegetik egymást, annak érdekében, hogy a másik elfogadja az általuk szabott feltételeket (például, ha nem kapom meg a házat, többet nem

[32] BH2020.10.302. (22) bek.
[33] VÖRÖS Judit: A házassági vagyonjogi szerződés érvénytelensége és hatálytalansága az ítélkezési gyakorlat tükrében. Jogelméleti Szemle, 2019/3. 187.
[34] TÓTH Zoltán: Néhány gondolat a házassági vagyonjogi szerződéssel kapcsolatban. Közjegyzők Közlönye, 2013/5. 22.
[35] Pfv.20.069/2017.
[36] BH2001.9.423.
[37] BH2016.4.86.

találkozhatsz a gyerekeiddel). Különösen jellemző ez a vagyonmegosztás során. Súlyosabb esetekben fizikai bántalmazás, vagy azzal való fenyegetés, illetve lelki terror, pszichés bántalmazás is megjelenhet. Előfordulhat tehát, hogy a gyengébbik fél egy számára nagyon előnytelen, a méltányosság elvét sértő megállapodást ír alá. Nehéz helyzetben van ilyenkor a bíró, akinek az egyezséget jóvá kellene hagyni. Ha egyikük sem hivatkozik a befolyásolásra és annak a bíró számára látható, nyilvánvaló jele nincs is, akkor nehéz azt megítélni, hogy miért köt valaki egy számára hátrányos megállapodást. Véleményem szerint nem a bíró feladata, hogy ennek hátterét feltárja, nem avatkozhat bele a felek magánéletébe, hiszen nem tudhatja valójában mi motiválja a feleket. Számos ok állhat a háttérben, például a gyermek érdeke, vagy egyfajta vezeklés a házassági hűséget sértő fél részéről, illetve lehet, hogy csak az anyagi egyenlőtlenséget kívánják ebben a formában kompenzálni, de az együtt töltött idő miatti hála is kifejeződhet ilyen módon. Nem tekinthetjük jogellenes fenyegetésnek azt, ha valaki azzal kívánja rábírni a házastársát a vagyonmegosztásról (és a járulékos kérdésekről) szóló megállapodás elfogadására, hogy ennek hiányában nem tudnak közös megegyezéssel elválni, azaz a bíróságon fel kell majd tárni a házasság megromlásához vezető okokat, tehát „ki kell teregetni a szennyest".[38]

Az érzelmek szerepe tehát nem elhanyagolható. Sokszor tényleg csak ez áll a háttérben. Mi van azonban akkor, ha valóban akarati hibáról van szó? Ezt utólag megítélni vagy bebizonyítani nehézkes lehet. Ugyanez a helyzet akkor, ha a klasszikus vagyonjogi szerződés készítésekor állt fenn az akarati hiba, bár ott legalább abban bízhatunk, hogy a szerződést ellenjegyző ügyvéd vagy közjegyző garanciát jelent arra, hogy ilyesmi ne történhessen meg.

5.2. Színlelt vagy fedezetelvonó szerződések

A hitelezők kijátszása és a vagyon megmentése érdekében gyakran készülnek színlelt vagy fedezetelvonó szerződések. Fontos a kettő között különbséget tenni, mert bár a háttérben meghúzódó motiváció azonos lehet, a jogkövetkezmény eltérő: a színlelt szerződés semmis, a fedezetelvonó szerződés pedig relatív hatálytalanságot eredményez.[39]

Tipikus hitelezői érdeket sértő szerződések a házastársak között a vagyonmegosztásról szóló szerződések, illetve az alvagyonok közötti egyéb mozgást előidéző szerződések, melynek során az egyik fél különvagyona a közös vagyonba vagy a másik fél különvagyonába kerül, továbbá az olyan visszterhes tulajdon átruházási szerződések (pl. adásvétel), amely mögött valódi pénzmozgásra nem kerül sor.

Színlelt szerződésnek minősítette a bíróság azt a közös vagyon megosztásáról szóló megállapodást, amely azért jött létre a felek között, hogy az egyikük ellen folyamatban lévő büntető eljárás esetleges vagyonjogi következményei alól mentesüljön. [40] Véleményem szerint nehezebben megítélhető a vagyonmegosztásról szóló szerződés színleltsége abban az esetben, ha a felek egyúttal fel is bontják a házasságukat. Az érzelmek szerepe ez esetben sem hanyagolható el. Miért ne csalódhatna a feleség akkorát a bűncselekményt elkövető férjében, hogy emiatt azonnal fel akarja bontani a házasságot?

Nem tekinthető színleltnek az a szerződés, amely megkötésére azért került sor, hogy a törvényes örökös kötelesrészi igényét megszüntessék. A titkos fenntartás vagy rejtett indok nem eredményez érvénytelenséget.[41]

Fedezetelvonó szerződést nem csak a házastársak kötnek egymással, annak érdekében, hogy harmadik személy kielégítési alapját elvonják, hanem sor kerülhet erre akkor is, amikor a felek között már megszűnt az életközösség, ezáltal a vagyonközösség is, de a vagyon megosztására még

[38] Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.399/1998/3.
[39] VÖLCSEY Balázs: A házassági vagyonjogi szerződés és a fedezetelvonó szerződés kapcsolata. Családi Jog 2018/4. 26-27.
[40] BH2012.195.
[41] A Fővárosi Ítélőtábla Pf.20.711/2021/8. számú határozata.

nem került sor és egyikük megpróbálja eltüntetni a közös vagyont. Még tisztességtelenebb megoldás az, amikor az egyik fél már biztosan tudja, hogy a házasságnak véget kíván vetni, de a házastársával ezt még nem közölte, sőt szándékosan olyan magatartást tanúsít, hogy a szándékáról a másik ne szerezzen tudomást, higgye azt, hogy az életközösségük még fennáll, a kapcsolatukkal semmi probléma nincsen. A nagy bejelentés előtt pedig módszeresen elajándékozza, átruházza vagy egyéb más módokon magához játssza a közös vagyonból a házastársát megillető részt is.

Színlelt szerződésről akkor beszélhetünk, ha a felek kölcsönösen nem akarnak szerződéses jogviszonyra lépni vagy az adott paktummal más jogügyletet kívánnak palástolni.[42] Oka a hitelezők vagy a házastárs kijátszása, a fedezet elvonása. Fontos kiemelni, hogy a szerződés akkor lehet színlelt, ha mindketten tudatában vannak a színlelésnek, annak, hogy a valóságtól eltérő látszatot akarnak kelteni. Ezzel szemben fedezetelvonó szerződés esetén a házastársak szándéka arra irányul, hogy az adós tulajdonában lévő vagyontárgyak valóban a nem adós házastárs tulajdonába kerüljenek.[43] A kettő közötti különbséget a szerződés tartalmából alapvetően nem lehet megállapítani, a bizonyítás során tehát előtérbe kerül a felek szándéka, tudata, továbbá az érzelmeik, melyek őket a szerződés megkötésére sarkallták. Kár, hogy ennek megállapítása során a bíróság csak a felek nyilatkozataira és a tanúk vallomására hagyatkozhat.

5.3. Jó erkölcsbe ütköző szerződések

Szintén gyakori hivatkozási alap a jó erkölcsbe ütközés, melynek megítélése során összeütközésbe kerülhet a társadalom általános értékítélete, a felek szerződési szabadsága és a jogalanyok privát autonómiája. A fő probléma többnyire abból adódik, hogy a felperes – aki jó erkölcsbe ütközésre hivatkozva kéri a szerződés érvénytelenségének megállapítását – az érzelmi és bizalmi viszony megszűnésével utólag úgy gondolja, hogy megfontolatlanul és előnytelenül szerződött.[44]Azonban a bíróság számára ez nem lehet irányadó. Nem lesz valami jó erkölcsbe ütköző azért, mert ma már más érzelmek vezérelnek, mint az aláíráskor.

A bíróság határozott álláspontja szerint a jó erkölcsbe ütközés esetén a megítélés alapja a társadalom általános értékítélete és nem a szerződő fél méltánytalan helyzete.[45] Jóerkölcsbe ütközőnek az a szerződés minősül, amelyet jogszabály nem tilt, de az azzal elérni kívánt cél, a vállalt kötelezettség jellege, azért ellenszolgáltatás felajánlása, illetve a szerződés tárgya az általánosan elfogadott erkölcsi normákat vagy szokásokat nyilvánvalóan sérti és ezért azt az általános társadalmi megítélés is egyértelműen tisztességtelennek, elfogadhatatlannak minősíti.[46] Szintén lényeges szempont, hogy a szerződés a megkötésekor legyen jó erkölcsbe ütköző, annak nincs jelentősége, ha a körülmények változása nyomán később válik azzá.[47]

Az általános szabályok szerint a felek nem csak a házassági életközösség létrejöttekor, hanem annak fennállása alatt bármikor köthetnek házassági vagyonjogi szerződést, elsősorban a jövőre nézve, de bizonyos kikötéseket tehetnek visszaható hatállyal is, amennyiben az nem sérti harmadik fél jogait. Arra nem tér ki külön a jogalkotó, hogy a visszaható hatály a házastársak jogos érdekét sem sértheti, amennyiben ez mégis bekövetkezne a családjog alapelveihez és a szerződés érvénytelenségének szabályaihoz nyúlhatunk csak vissza. Ez történt abban az ügyben is, ahol a házastársak 17 évnyi házassági együttélést követően kötöttek egy olyan megállapodást, mely az életközösség létrejöttének időpontjára visszamenőleges hatállyal zárta ki a vagyonközösséget, hozott létre teljes vagyonelkülönítést, ezáltal teljesen kisemmizve a háztartásbeli feleséget.[48] Fajtai Krisztina

[42] VÖRÖS i.m. 188.
[43] BARZÓ Tímea: Hitelezővédelmi szabályok a házassági vagyonjogban. Forum, 2014/2. 43.
[44] BH2020.10.302. (22) bek.
[45] BH2001.278.
[46] EBH2005.1234.
[47] BDT2010.2269.
[48] Pf.II.21.240/2007, BH2015.254.

álláspontja szerint ma már ilyesmi nem fordulhatna elő, hiszen a Ptk. 4:72. § szerint a „házastársak a házassági vagyonjogi szerződésben a házastársi vagyonközösséget csak a jövőre nézve zárhatják ki teljesen vagy meghatározott vagyonszerzések, vagyontárgyak, terhek és tartozások tekintetében.„[49]

Részleges semmisséget eredményez a vagyonelkülönítő szerződések esetében, ha az nincs tekintettel a családvédelmi korlátra,[50] azaz valamelyik házastársat egészben vagy túlnyomó részben mentesíti a közös háztartás vagy a közös, illetve közösen nevelt gyermek megélhetéséhez, felneveléséhez szükséges kiadások alól.

Nem állapította meg a bíróság a szerződés jó erkölcsbe ütközését, amelyben az egyik fél különvagyonát a másik fél különvagyonába utalták. [51] Ilyen esetekben – ha nem vezette őket a hitelezők kijátszásának igénye – vélhetően az érzelmek megváltozása állhat a háttérben. Amikor még nagy a felek között az összhang, tombolnak a pozitív érzelmek az ember örömmel osztja meg mindenét a másikkal, azonban amikor ezek az érzelmek elmúlnak, vagy negatív irányba mozdulnak el, könnyen megbánás lesz a korábbi nagylelkűségből. Ilyen szerződés érvénytelenségi ok azonban nem létezik, nem hivatkozhat a fél arra, hogy kiszeretett a házastársából, megbánta tettét vagy meggondolta magát, kéri ezért az érvénytelenség megállapítását. Az ilyen kellemetlen helyzeteteket az ajándék visszakövetelése iránti igény előterjesztése sem oldja meg, hiszen a különvagyonba utalás joglemondásnak minősül, azt nem lehet visszakövetelni, mint az ajándékot.[52] Másképp látta a Legfelsőbb Bíróság – még a régi Ptk. hatálya alatt a kérdést – hiszen úgy döntött jó erkölcsbe ütközik és ezért semmis az a házassági vagyonjogi szerződés, amely az egyik házastárs csaknem teljes különvagyonát és a közös vagyon egészét valós ellentételezés nélkül a másik házastársnak juttatja. [53] Nem mindegy tehát, hogy a jótékony „ajándékozás" milyen méreteket ölt.

Szintén nem minősíthető jó erkölcsbe ütközőnek az a szerződés, amelyben a felek a közös és a különvagyon körét a törvényes vagyonjogi rendszertől eltérően állapították meg, hiszen a vagyonjogi szerződésnek éppen ez a lényege, ez a célja, hogy eltérjen a vagyonközösség szabályaitól.[54]

5.4. Feltűnő értékaránytalanság vagy uzsora

Meglátásom szerint feltűnő értékaránytalanságra is csak ritkán hivatkozhat sikerrel a felperes, hiszen házassági vagyonjogi szerződés esetén nem feltétel a visszterhesség és az arányosság.[55] A szerződést csak akkor lehet eredményesen megtámadni, ha az értékaránytalanság kirívó és indokolatlan hátrányokkal jár.[56] Ebben az esetben sem lehetünk azonban bizonyosak abban, eredetileg – amikor még minden szép és harmonikus volt a házastársak között – mi motiválta a feleket a szerződés megkötésére, milyen érzelmek, elvárások, várakozások húzódtak meg a háttérben. Sok tényező befolyásolhatta a szerződési akaratot, például a gyermek érdeke, annak igénye, hogy a bontóper és a vagyonmegosztás a lehető leghamarabb befejeződjön, de lehetséges, hogy egyszerűen a lelkiismeretfurdalás enyhítése érdekében került rá sor. A bíróságnak tehát a szerződéskötés körülményeit kellő körültekintéssel és alapossággal kell vizsgálni, hiszen a felek szerződési akaratát az arányosság helyett más személyes szempontok vezérelhették.[57]

---

[49] FAJTAI Krisztina: A venire contra factum proprium tilalmának érvényesülése a házassági vagyonjogi szerződéssel összefüggő jogvitákban. Iustum, aequum, salutare. 2022/1. 154.
[50] Ptk. 4:73. § (2).
[51] BH2000.539.
[52] EBH2011.530.
[53] BH1999.409.
[54] BH2011.337.
[55] BH2001.278, BH2015.254.
[56] BH2000.539.
[57] BH2000.539.

A feltűnő értékaránytalanság adódhat abból is, hogy a felek így kívánták rendezni a rokontartást. Semmi akadálya annak, hogy a volt házastársat vagy a gyermeket megillető tartást pénzösszeg vagy vagyontárgy egyszeri juttatásával rendezzék, azonban ügyelni kell arra, hogy a szerződésben határozzák meg pontosan azt az időtartamot, amelyre tartásdíjat teljesítettnek tekintik, továbbá érdemes a gyámhivatal vagy a bíróság jóváhagyását is beszerezni, többek között például azért, hogy utóbb ne lehessen feltűnő értékaránytalanságra hivatkozni vagy tartás iránti igénnyel fellépni.[58]

Az uzsorás szerződés is előkerülhet, mint semmisségi ok, abban az esetben, ha a szerződés megkötésekor a másik fél szorult (személyes vagy vagyoni) helyzetének kihasználásával, szándékosan és rosszhiszeműen feltűnően aránytalan előny kikötésére került sor.[59]

6. Az érvénytelen szerződés jogkövetkezményei

Egy érvénytelen szerződés nem képes a kívánt joghatás kiváltására, arra jogot alapítani, teljesítést követelni nem lehet. Szerződés érvénytelenségének megállapítása esetén a bíróságnak jellemzően két lehetősége van: valamilyen módon megmenteni a szerződést vagy felszámolni a jogviszonyt és helyre állítani az eredeti állapotot.[60] Családjogi jogviszonyok esetében ez utóbbi nehézségekbe ütközhet, időnként teljesen lehetetlen, emiatt a bíróság inkább a szerződés megmentésére fókuszál. Ez sem problémamentes azonban, hiszen a fél szerződési akarata az érvényessé nyilvánítás során sem pótolható, tehát ha hiányzott az akarat, a szerződés nehezen menthető. A választott vagyonjogi rendszerről a bíróság nem térhet át másikra, ez túlságosan intenzív beavatkozás lenne a felek privát autonómiájába. Nyilvánvalóan az lenne a legjobb, ha a felek megállapodnának – mégiscsak az ő életükről van szó – ez azonban gyakran nem elvárható a felek közötti elmérgesedett viszony miatt.

Összegzés

Tanulmányomban a házassági vagyonjogi szerződés jogi, társadalmi és pszichológiai vetületeit vizsgáltam. Célom az volt, hogy bemutassam, miként alakult át e szerződéstípus jelentősége a rendszerváltozást követő gazdasági-társadalmi átalakulások hatására, és milyen problémák merülnek fel alkalmazása, megítélése és érvényesítése során.

Rámutattam, hogy a házassági vagyonjogi szerződés – bár a Polgári Törvénykönyv lehetőséget ad rá – még mindig ritkán alkalmazott jogintézmény Magyarországon. Ennek okát egyrészt a társadalmi ismerethiányban, másrészt az érzelmi és kulturális beidegződésekben látom. Sokak számára a szerződéskötés a bizalom hiányát jelenti, holott valójában a tudatos és méltányos együttélés eszköze lehet. A mai családi és vagyoni viszonyok, különösen a mozaikcsaládok, családi vállalkozások és második házasságok, egyre inkább indokolttá teszik a felek vagyoni kapcsolatainak előzetes, szerződéses rendezését.

Tanulmányomban részletesen elemeztem a házassági vagyonjogi szerződés alaki és tartalmi követelményeit, a lehetséges szerződéstípusokat, valamint a szerződés hatályára, módosítására és érvénytelenségére vonatkozó szabályokat. Hangsúlyoztam az ügyvéd és a közjegyző kiemelt szerepét: szakmai jelenlétük a jogbiztonság garanciája, hiszen ők biztosítják, hogy a felek teljes körű tájékoztatás birtokában, szabad akaratukból és a lehetséges jogkövetkezmények ismeretében kössenek megállapodást. Feladatuk azonban nem terjedhet ki az érzelmek vagy a felek döntésének morális megítélésére – ők a jogi tudatosság és a tisztességes eljárás biztosítékai.

A házassági vagyonjogi szerződés kapcsán külön figyelmet fordítottam az emberi tényezőkre. Megállapítottam, hogy a családjog területén, így e szerződéstípus esetében is, az érzelmek

[58] KRISTON i.m. 2021. 220.
[59] Ptk. 6:97. §.
[60] NOCHTA Tibor: Az érvénytelenség és a szerződésszegés összefüggéseiről. Miskolci Jogi Szemle, 2021/3. (2. különszám) 42.

meghatározó szerepet játszanak. A szerződéskötéskor a szerelem, a bizalom vagy éppen a bizonyítási vágy, míg a bontóper idején a sérelem, a bosszúvágy vagy a lelkiismeret-furdalás is befolyásolhatja a felek döntéseit. Ezért a házassági vagyonjogi szerződések racionalitása sokszor csak látszólagos, mögöttük mélyen emberi motivációk húzódnak meg. Ezt a jogalkalmazónak – ügyvédnek, közjegyzőnek, bírónak – mindig szem előtt kell tartania, ugyanakkor a jogi érvényesség határain belül kell maradnia.

Összességében arra a következtetésre jutottam, hogy a házassági vagyonjogi szerződés nem a bizalmatlanság, hanem a felelősségteljes együttműködés eszköze. A jövőben várhatóan egyre nagyobb szerepet kap, különösen a fiatalabb generációk jogtudatosabb szemlélete miatt. A jogászok feladata, hogy a szerződéskötés folyamatát szakmai hozzáértéssel, empátiával és értékalapú tájékoztatással kísérjék, biztosítva ezzel, hogy a felek döntései egyszerre legyenek jogilag megalapozottak és emberileg méltányosak.

Kriston Edit

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi adjunktus

NÉHÁNY GONDOLAT A CSALÁDI VAGYONJOGI SZERZŐDÉSEK JÓERKÖLCSBE ÜTKÖZŐ TARTALMÁRÓL

1. A családi vagyonjogi szerződésekről általában

A családi vagyonjogi szerződések mindig is részét képezték az ügyleti forgalomnak, ezzel együtt a szerződési jog dinamikus rendszerének, ugyanakkor mégiscsak sajátos kontraktusokról van szó, melyek meghatározott alanyi körhöz, a családtagok egymás közötti vagyonjogi jogügyleteihez szolgálnak eszközül.

Mindenekelőtt fontos tisztázni, hogy mit is értünk családi vagyonjogi szerződés alatt. A családi vagyonjogi szerződés összefoglaló elnevezés, *beletartozik minden olyan kontraktus, amelyet a családi jogviszonyban álló személyek egymással kötnek és vagyonjogi – vagy akár vagyonjogi és személyi, azaz vegyes – joghatásokkal bírnak*.[1] Beletartozik tehát minden olyan szerződés, amelyet a családtagok egymással, vagy velük szemben álló harmadik személyekkel kötnek, de a családtagokra nézve vagyonjogi joghatások elérése a cél. A családi vagyonjogi szerződések joggyakorlatban előforduló legtipikusabb formái a Polgári Törvénykönyvben[2] is vagyonjogi szerződésként nevesített szerződések, így a Ptk. 4:63. § és 6:515. § szerinti vagyonjogi szerződések, a házastársak, bejegyzett élettársak és de facto élettársak vagyoni viszonyait felszámoló, azokat véglegesen megszüntető megállapodások, illetve a házastársak, bejegyzett élettársak, valamint a de facto élettársak közötti egyszeri szolgáltatásra irányuló kontraktusok. E szerződések – véleményem szerint – tisztán vagyonjogi sajátosságokkal bírnak vagy ha meg is jelenik bennük esetlegesen a személyi viszonyok valamely joghatása, azt a vagyonjogi joghatások dominanciája maximálisan háttérbe szorítja. Ehhez képest vegyes joghatással bíró szerződések közé sorolhatóak egyfelől a rokontartást magába foglaló megállapodások, másrészt a lakáshasználatot rendező szerződések.

A rokontartás körében kötött kontraktusok legjellemzőbb formái a jogilag szabályozott párkapcsolatban élők, így a házastársak, bejegyzett élettársak vagy de facto élettársak között létrejövő *tartási szerződések*, valamint a *gyermektartási és szülőtartási megállapodások*. Sokszor ezen megegyezések célja, hogy a tartás egyszeri nagyobb szolgáltatással kerüljön kiváltásra, amely esetekben már inkább a vagyonjogi jellege dominál ezen kontraktusoknak. A házastársak, bejegyzett élettársak vagy de facto élettársak vagyonrendezése során ugyanis számos esetben fordul elő, hogy a fél lemond a közös vagyon ráeső részéről, amiért cserébe nem érvényesítenek vele szemben tartási igényt.[3] Fontos azonban kiemelni, hogy a tartásnak a közös vagyon rendezésébe történő beszámítása csupán egy elszámolási viszonyt eredményez az érintettek között. A tartás nem része a közös vagyonnak, az a kötelezett külön – saját – vagyona terhére történő vállalása alapján jár a jogosultnak, ebből következően vagyontételként nem számolható el.[4]

Hasonlóan vegyes jellegű terület a *lakáshasználatot rendező szerződések* köre. A felek közös lakására vonatkozó speciális szabályozás kidolgozását az tette szükségessé, hogy az adott lakás mindig a család közös otthonaként funkcionál, ami a családi élet és a gyermekek felnevelésének színtere. Éppen ezért a jogalkotó fokozottabb védelemben részesíti ezt a közös otthont és a lakás

[1] Lásd ehhez részletesen: KRISTON Edit: Szerződési szabadság a családi vagyonjog szerződéses viszonyaiban. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2022, 93-99.
[2] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.).
[3] Kövesné KÓSA Zsuzsanna: A házastársak egymás közötti szerződései. Közjegyzők Közlönye 2018/1, 26.
[4] KÓSA i.m. 26.

használatához fűződő jogot elkülönítetten kezeli az egyéb vagyoni viszonyok rendezésétől.[5] A használati jog mindig személyhez tapadó jogosultság, mely elsősorban a tulajdonost illeti meg,[6] de a használati jog gyakorlása a tulajdonos akarata vagy jogszabály alapján más személynek is átengedhető. Ha viszont a tulajdonos helyett más gyakorolja a használat jogát, akkor köteles ezért díjat fizetni.[7] Ugyanaz tehát a helyzet ebben az esetben is, akárcsak a tartási megállapodásoknál, ennek értelmében ezek a szerződések is elválaszthatóak a szűkebb értelemben vett vagyonjogi kontraktusoktól.

Mivel ez utóbbi két szerződéstípus nem csak vagyoni joghatásokat, hanem személyi jellegű joghatásokat is magába foglalhat, érdemes lehet megvizsgálni, hogy mi is a különbség a családtagok közötti személyi joghatásokat magába foglaló megállapodások és a vagyonjogi szerződések között[8]:

- *A szerződés alakisága.* A tisztán vagyonjogi joghatásokat magába foglaló szerződések többsége minősített alakiságot követel meg a harmadik személyek védelme érdekében, így itt főszabály a közokirat vagy az ügyvéd által ellenjegyzett magánokirati forma alkalmazása. A személyes jellegű megállapodásoknál azonban a formakényszer ritkán valósul meg, akár a felek között kialakult gyakorlat, ráutaló magatartással történő elfogadás, az adott helyzetbe történő belenyugvás elegendő.
- *A szerződés tárgya.* A vagyonjogi szerződések tárgya mindig a felek között fennálló vagyoni viszonyok rendezése, míg az egyéb megállapodásokban a személyi joghatások jelennek meg.
- *A szerződéskötés jogkövetkezménye.* A vagyoni viszonyokat rendező szerződések jogkövetkezménye, hogy a benne foglaltak kötik a feleket, egyoldalúan módosítani vagy önhatalmúlag megszüntetni csak jogszabály felhatalmazása alapján lehet. A bíróság csak kivételes esetben és akkor térhet el a benne foglaltaktól, ha a szerződést részben vagy egészben érvénytelennek nyilvánította. A pacta sunt servanda elvének ilyen erős érvényesülése szolgál garanciaként ugyanis a felek védelmére, kizárva annak a lehetőségét, hogy a felek intuitív módon, hirtelen felindulásból elhatározva változtassanak a szerződés tartalmán. A személyes megállapodások szintén kötik a feleket, azonban a Családjogi Könyv[9] lehetőséget biztosít ezen szerződéses rendelkezések bíróság általi megváltoztatására. Itt tehát kiemelt szerepe van a clausula rebus sic stantibus elv alkalmazásának, valamint a családjogi alapelvek fokozottabb érvényesülésének, ami a tételes jogban is megjelenik.[10]

2. A családi vagyonjogi szerződések tartalma

A családi vagyonjogi szerződések esetében a tartalomszabadság nagymértékben érvényesül, hiszen a jogalkotás is arra törekedett, hogy a családtagok a saját egyéni életviszonyaikhoz tudják igazítani a megegyezésük tartalmát, élve a diszpozitivitás adta lehetőséggel. Ebből adódóan kötelező tartalmi elemekkel nem találkozunk e szerződések vonatkozásában. A Ptk. minden esetben csak a szerződéskötés lehetőségére utal[11] a családi vagyonjogi szerződések kapcsán, ugyanakkor a

[5] KŐRÖS András: Házassági Vagyonjog. In: KŐRÖS András (szerk.): Polgári Jog, Családjog. Budapest, Hvg-Orac Kiadó, 2013, 130.
[6] Ptk. 5:21. §.
[7] PUSZTAHELYI Réka: A tulajdonjogviszony. In: BARZÓ Tímea – PAPP Tekla (szerk.): Civilisztika II. Dologi jog - Felelősségtan. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019, 71.
[8] KRISTON i.m. 94-95.
[9] 2013. évi v. törvény a Polgári Törvénykönyvről Negyedik Könyve (a továbbiakban: CsJK).
[10] Lásd például Ptk. 4:170. §, Ptk. 4:210. §, Ptk. 4:217. § (3) bekezdés.
[11] Lásd Ptk. 4:32. § 4:34. §, 4:41. §, 4:57. § (2) bekezdés, 4.63. §, 4:78. §, 4:80. § (1) bekezdés; 4:89. §, 4:204. §, 4:217. §.

jogirodalom által tipikusnak titulált[12], az üzleti életben leggyakrabban előforduló szerződésekhez képest nem találjuk meg fogalmi szinten egyik szerződéstípust sem.

Az ítélkezési gyakorlat is arra az álláspontra helyezkedett a klasszikusnak mondható vagyonjogi szerződések kapcsán, hogy sem a korábbi szabályozás, sem a Ptk. nem tartalmaz a szerződések minimális tartalmát illetően olyan korlátokat, amely szerint a felek csupán a jövőben megszerzendő vagyonuk sorsát rendezhetnék vagy a vagyonjogi szerződésben más, kapcsolódó polgári jogi kérdéseket ne érinthetnének. *Csűri Éva*[13] hozzáteszi azonban, hogy a minimális tartalom hiánya esetén a szerződés vagyonjogi kontraktusként érvénytelennek minősül ugyan, érvényesnek minősülhet viszont valamely más szerződésként, ha az arra irányadó tartalmi és alaki követelményeknek egyaránt megfelel. A minimális tartalom hiánya azonban a konszenzus hiányát eredményezi álláspontom szerint a felek között, hiszen éppen a lényeges kérdésekben nem fognak egyetérteni. A Ptk. pedig rögzíti, hogy a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges.[14] Ebből tehát arra is lehet következtetni, hogy a minimális tartalom hiánya nem a szerződés érvénytelenségét, hanem a nemlétezést eredményezi.

A minimális tartalom megítélése viszont eltérő a családi vagyonjogi szerződések különböző típusaiban. A családtagok közötti egyszeri szolgáltatásra irányuló szerződések[15] esetében maga az adott szerződéstípus az, ami meghatározza ezt és elmondható, hogy ezen szerződések sokkal közelebb állnak a Ptk. tipikusnak mondható szerződéseihez. Ezen kontraktusok egyetlen sajátossága ugyanis az alanyi kör, vagyis amiatt tesz különbséget maga a jogalkotó is, mert itt családtagok között keletkezik a szerződéses jogviszony, amelynek gyakorlati jellemzője, hogy a feleket más körülmények, indokok motiválják a szerződéses tartalom kialakításakor, mint az üzleti élet szereplőit. Ezek a motivációk gyakran érzelmi alapúak és nem feltétlenül mondhatóak racionális üzleti szemléletű döntésnek, éppen ezért indokolt a megkülönböztetés.[16]

A Ptk. 4:63. § szerinti vagyonjogi szerződések esetében a jogalkotó azt a kritériumot támasztja, hogy azt az egész vagyonra vagy annak egy részére vonatkozó vagyonjogi rendszert szükséges rögzíteni, amelyet a törvényes vagyonjog szabályai helyett a szerződésben meghatározott időponttól szeretnék alkalmazni. Ebben az esetben tehát a szerződés minimális tartalma az abban való konszenzus, hogy a családtagok el kívánnak térni a törvényi előírásoktól és azt milyen tartalommal kívánják megvalósítani. A bírói gyakorlat ennek megfelelően a Ptk. 4:63. §-ban foglalt vagyonjogi szerződésektől élesen elkülöníti az ún. *állapotrögzítő megállapodásokat*. Amennyiben ugyanis a felek között létrejött szerződés csupán annak tényét rögzíti, hogy az egyik fél elismeri a másik fél vagyoni igényét, vagy a bizonyítást könnyítendő rögzítik a vagyontárgy adott alvagyonba tartozását, de a Ptk. szabályaitól el nem térve rendezik vagyoni viszonyaikat akkor a megállapodásuk nem minősül vagyonjogi szerződésnek.[17]

A felek vagyoni viszonyainak determinálására irányuló kontraktusokban a minimális tartalmat a felek közötti vagyonmegosztás képezi, aminek keretében a vitatott vagyon tekintetében a véglegesség szándékával megszüntetik a közöttük eleve vagyonjogi szerződés alapján vagy a jogszabály alapján fennálló vagyonjogi rendszert. Ennek keretében rendelkezni szükség magáról a vagyonmegosztás szándékáról, ezt azonban még maga a bírói gyakorlat sem határozza meg részletesen. A Kúria ezzel kapcsolatosan számos esetben hangsúlyozta, hogy nem teszi vitathatóvá

[12] JUHÁSZ Ágnes: A szerződések tipizálásáról és a franchise szerződésről az új Ptk. főbizottsági javaslata alapján. Pro Futuro 2012/1, 68.
[13] CSŰRI Éva: Házassági vagyonjog az új Ptk-ban. Budapest Opten Kiadó, 2016, 330.
[14] Ptk. 6:63. § (2) bekezdés.
[15] Ptk. 4:41. §.
[16] A családi vagyonjogi szerződések elhatárolásával kapcsolatosan lásd részletesen: KRISTON Edit: Az értékaránytalanság, mint érvénytelenségi ok a családtagok vagyonjogi szerződéseiben. Miskolci Jogi Szemle 2021. évi második különszám 212-213.
[17] BH 2020.272.

a közös vagyont megosztó megegyezés létét az, hogy a szerződésben foglalt vagyonrendezés nem teljeskörű, mert a felek nem tértek ki a vagyonelemek teljeskörű rendezésére.[18] Előfordulhat az a helyzet is, hogy a felek a közös vagyon megosztásánál tett teljességi nyilatkozattal (mely szerint vagyonukat teljeskörűen megosztottnak tekintik) szemben egyes vagyontárgyakra újabb szerződést kötnek, és korábban nem nevesített vagyonelemről rendelkeznek.[19]

A vagyonmérleg sem tartalmi eleme a közös vagyont megosztó szerződéseknek, ugyanis a tartalmi érvényességhez elegendő, ha a szerződésből a ténylegesen megosztott vagyontárgyak köre és a feleket egymással szemben terhelő birtokbaadási, illetve fizetési kötelezettségek köre és összege megállapítható.[20]

A felek lakáshasználatot rendező szerződésének minimális tartalmára vonatkozóan az ítélkezési gyakorlatban kevesebb konkrét iránymutatást találhatunk, az azonban hangsúlyozásra kerül, hogy a CsJK-ban található lakáshasználat nem egyezik meg a Ptk. dologi jogi szabályai között található használati joggal.[21] Ha a szerződés természetét vizsgáljuk, akkor kijelenthető, hogy a minimális tartalmat itt magáról a használatról való konszenzus képezi. Ennek részeként a felek döntése, hogy a használati jog vagyoni kompenzációjáról – azaz a lakáshasználati jog ellenértékéről, illetve a használathoz kapcsolódó díjakról – kívánnak-e rendelkezni vagy sem. Viszont felvetődik a kérdés, hogy ha a felek nem tartják fontosnak a vagyonjogi kérdések tisztázását, arról nem rendelkeznek a lakáshasználatot rendező szerződésben, akkor az a szerződés tekinthető-e vagyonjogi szerződésnek? A Kúria egyik korábbi döntésében rögzítette, hogy amennyiben az életközösség megszűnése után az egyik házastárs az ingatlanból elköltözik, főszabály szerint általánosságban úgy értékelhető, hogy a házastársak között ráutaló magatartással szerződés jött létre a lakáshasználat tárgykörében.[22] Egy ilyen ráutaló magatartással létrejövő szerződés azonban nyilvánvalóan nem tér ki a vagyoni kompenzáció kérdésére[23], így ez alapján azt a következtetést tehetjük, hogy a minimális tartalomnak nem része a konkrét vagyonjogi igény szerződésben történő rögzítése. Ez azonban felveti azt a további kérdést, – és ez egyben előkérdés is a vagyonjogi szerződésként történő besoroláshoz – hogy a felek nem tartják fontosnak a vagyonjogi igény rendezését, akkor az a jogosult részéről a vagyonjogi igényről való lemondásként értékelhető, vagy másik opcióként az igénye megmarad, csupán szerződéses rendelkezés hiányában a törvényi előírásokra támaszkodhatunk.

Jelen esetben a Ptk. kötelmi jogi szabályaiból kell kiindulnunk a kérdés eldöntéséhez, ami alapján a joglemondáshoz a jogosult kifejezett nyilatkozata szükséges[24], de lehet-e a hallgatás ilyen jellegű jognyilatkozat? Erről pedig a Ptk. 6:4. § (4) bekezdés rendelkezik, amely szerint a hallgatás vagy valamilyen magatartástól tartózkodás a felek kifejezett rendelkezése alapján minősül jognyilatkozatnak. Ez alapján tehát a második opcióra támaszkodhatunk, azaz külön rendelkezés hiányában a jogszabályi rendelkezésekkel szükséges kitölteni a felek szerződését a jogvita rendezése érdekében. Mindezek alapján pedig visszakanyarodva az eredeti kérdéshez, a lakáshasználatot rendező kontraktus álláspontom szerint vagyonjogi szerződésnek tekinthető akkor is, ha a felek a vagyoni kompenzációról kifejezetten nem rendelkeztek, és ezalapján a minimális tartalmat kizárólag a használat módjáról való konszenzus képezi.

A tartási szerződések esetén van talán a legkönnyebb dolgunk, itt ugyanis a szerződés konkrét fogalmát maga a jogszabály is rögzíti. A Ptk. 6:491. § szerint tartási szerződés alapján a tartásra kötelezett a tartásra jogosult körülményeinek és szükségleteinek megfelelő ellátására, illetve

[18] Pfv. II. 20.685/2007.
[19] Pfv.II.20.093/2020.
[20] Pfv. II. 21.525/2009.
[21] Pfv.II.20.568/2021.
[22] Pfv.II.20.807/2020.
[23] Megjegyzendő, hogy az említett esetben is a lakáshasználati jog ellenértékére vonatkozó igényt a Kúria a konkrét szerződéses rendelkezések hiányában a jogszabály rendelkezései alapján rendezte.
[24] Ptk. 6:8. § (3) bekezdés.

gondozására, a tartásra jogosult ellenérték teljesítésére köteles. Hozzáteszi a jogalkotó, hogy ha a körülményekből más nem következik, a közeli hozzátartozók között létrejött tartási szerződésből folyó kötelezettségek teljesítéséért ellenszolgáltatás nem jár.[25] Feltűnhet azonban, hogy ez a rendelkezés nem a CsJK-ban található, hanem a Ptk. tipikus szerződései között. A tartási szerződések esetén is igaz az, ami családtagok egyszeri szolgáltatásra irányuló szerződéseire, miszerint itt is a családjogi előírások lex speciálisként viszonyulnak a kötelmi jogi szabályokhoz. Ennek megfelelően a tartási szerződésekre elsősorban a CsJK speciális szabályai irányadóak, konkrét rendelkezés hiányában azonban a kötelmi jog szabályait szükséges követni.

Mindezekhez azonban hozzátartozik, hogy a szerződési szabadság határainak vizsgálatakor a bíróságok valamennyi körülményt egységesen vizsgálnak, beleértve a felek szerződésének megkötését megelőző egyeztetéseit, a szerződéskötés körülményeit, a felek által a megegyezéssel elérni kívánt célt és az egyéb körülményeket.[26] A Kúria következetes joggyakorlata alapján a szerződési szabadság azonban határok között érvényesül csak melyek között megtalálhatóak a különböző családvédelmi érdekek, valamint a másik fél kisemmizését gátló eszközök. Hangsúlyozza a legfőbb ítélkező testület, hogy a házastársi szolidaritással ellentétes, a családvédelmi érdekeket súlyosan sértő szerződésekkel szemben a családjogi rendelkezéseken túlmenően a bírói gyakorlat a szerződések általános szabályaival nyújt védelmet[27], beleértve az érvénytelenség vizsgálatának lehetőségét is.

3. A jó erkölcsbe ütközés megítélése a családi vagyonjogi szerződésekben

A családi vagyonjogi szerződésekkel kapcsolatosan a bírói gyakorlatban az egyik leggyakrabban vizsgált kérdés a szerződések jóerkölcsbe ütközése.

A jogalkotó a Ptk. 6:96 §-ban úgy fogalmaz, hogy semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik. Az említett generálklauzula nyitott tényállásként kerül megfogalmazásra, így nehéz a tartalmi elemekre következtetni. Számos szerző kiemeli, hogy a jóerkölcsbe ütközés fogalmát a bíróságoknak kell meghatároznia az eset egyedi és összes körülményére tekintettel.[28] A jóerkölcsbe ütközés kritériumainak meghatározásánál a bíróságok a társadalom általános értékítéletét veszik alapul, amihez *Kőrös András* megjegyzi, hogy azt nem lehet kiterjesztően értelmezni, mert az a szerződési szabadságot és ezen keresztül a jogalanyok privátautonómiáját sértené.[29]

A családi vagyonjogi szerződések jóerkölcsbe ütközésének vizsgálatát a felek szerződésben rögzített, eltérő és gyakran egyensúlytalan vagyoni helyzete alapozhatja meg. Legyen szó bármely típusú vagyonjogi kontraktusról, a jogvitát indító fél legtöbbször a vagyoni állapot méltánytalanságát sérelmezi ezen jogintézményre hivatkozva.[30] A méltányosság azonban nem társadalmi, hanem az egyedi szempontok mérlegelését teszi lehetővé, a tényállást általánosságban megfogalmazó jogszabálynak az eset konkrét sajátosságaira tekintettel történő korrekció

---

[25] 6:496. § (2) bekezdés.
[26] Pfv. II. 22.194/2016.
[27] Pfv.I. 21.265/2024.
[28] Szászy István szerint a bírói belátás határozza meg, hogy mely ügyletek erkölcstelenek. ‚A bírói gyakorlatban irányelvek alakultak ki minden korban arra vonatkozóan, hogy mi a népi közösségben uralkodó erkölcsi felfogás, és ha az ügylet tartalma nem felel meg ennek az erkölcsi mértéknek, az ügyletet semmisnek kell tekinteni.' – SZÁSZY István: A magyar magánjog alapintézményei. Budapest, MEFESZ Jogászkör kiadása, 1949, 84.
Menyhárd Attila a méltányosan és igazságosan gondolkodó ember tisztességérzeteként azonosítja a jogintézmény tartalmát. - MENYHÁRD Attila: A jóerkölcsbe ütköző szerződések. Budapest, Gondolat kiadó, 2004, 99.
[29] KŐRÖS András: A magánautonómia korlátai a házastársak szerződési jogában. In: GÖRÖG Márta – HEGEDŰS Andrea (szerk.): Lege Duce, Comite Familia. Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábián Eszter tiszteletére, jogászi pályafutásának 60. évfordulójára. Szeged, Iurisperitus Kiadó, 2017, 313.
[30] Lásd ehhez például BH 2011. 337, BH 2000.539, BDT 2010.2269, EBH 2011.2403.

alkalmazását írja elő. Ebből adódóan a méltánytalanság nem lehet a szerződés jóerkölcsbe ütközésének indoka.[31]

Ezt meghaladóan több esetben is hangsúlyozta a legfőbb ítélkező testület, hogy nem ellentétes a társadalom általános erkölcsi felfogásával, ha az egyik fél a saját vagyona rovására a másiknak ingyenes vagyoni előnyt juttat és az sem, ha közös vagyonát házastársa különvagyonába utalja.[32] Emellett azt is rögzítette, hogy nem ütközik a jóerkölcsbe a házassági vagyonjogi szerződés amiatt, hogy a közös-, illetve a különvagyon körét a törvénytől eltérően határozza meg.[33] Jóerkölcsbe ütközőnek nyilvánította viszont azokat az eseteket, amikor a házastárs kisemmizésére irányult a felek szándéka.[34] Az a magatartás ugyanis, hogy a felek a házassági vagyonjogi szerződés megkötéséig közösen gazdálkodnak és olyan családi rendet alakítanak ki amelynek megfelelően az egyik fél a háztartást vezeti és a gyermekeket neveli, a másik pedig biztosítja a magas színvonalú megélhetést, majd visszamenőlegesen vagyonelkülönítést kötnek ki és a háztartást vezető felet kizárják a vagyonból, a társadalom általános értékítéletét egyértelműen sérti.[35] A közelmúltban hozott precedensében tovább finomított a Kúria ezen, amikor is rögzítette, hogy a magánautonómiának a társadalom általános erkölcsi felfogása által meghatározott korlátaiba ütközik az, ha a felek valamelyike a közös vagyon túlnyomó részét a vagyonjogi szerződés alapján anélkül szerzi meg, hogy a másik felet e tekintetben a valós ajándékozási vagy joglemondási szándék vezetné. Ennek megfelelően a 'súlytalan ellentételezés' megjelenítése egyértelműen jóerkölcsbe ütköző szerződéses tartalom.[36] Fontos azonban az adott pár társadalmi, kulturális hátterének a vizsgálata is, hiszen olyan esetben amikor a felek olyan államból származnak, ami tradícióját és jogrendszerét tekintve eltér a hazai szabályozástól és ahol a házastársak közötti személyi és vagyoni egyenlőtlenség – és annak kirívó módon történő megvalósulása – társadalmi szinten elfogadott, ott nem állapítható meg a jóerkölcsbe ütközés.[37] Úgy szintén nem ellentétes a közvélekedéssel az, ha a házastársak, bejegyzett élettársak vagy de facto élettársak abból a célból kötik meg a vagyonjogi szerződésüket, hogy a kapcsolaton kívül született leszármazó későbbi kötelesrészi igényét meghiúsítsák.[38] A jóerkölcsbe ütközés vizsgálatakor tehát magát a jogügyletnek az egészét kell figyelembe venni a szerződéskötéskor fennálló körülmények alapján, egybevetve mindezt a felek szándékával és a szerződéssel megvalósítani kívánt céljaikkal. Ennek megfelelő a bírói gyakorlat a szerződési szabadság érvényesülése érdekében a jóerkölcsbe ütközés megállapíthatóságát szűken értelmezi és csak a súlyosan kirívó és egyoldalú szerződés esetén ítéli megalapozottnak.[39] A Kúria azt is kiemeli ezzel összefüggésben, hogy az említett érvénytelenségi ok fennállásának megállapításakor nem a szerződő fél érdeksérelmét, hanem a jogügylet társadalmi elítélendőségét kell vizsgálni. Az általános társadalmi megítéléssel pedig nem áll szemben az, ha például a partnerek a közös vagyonukból csak egy-egy vagyontárgy jogi helyzetét rendezik és az sem, ha a megosztás módjának meghatározása mellett a vagyontárgyak értékét nem határozzák meg.[40]

---

[31] KŐRÖS i.m. 317. és BH 2001.278.
[32] BH 1999.409, BH 2000.539.
[33] BH 2011.337.
[34] A jóerkölcsbe ütközik, ennek következtében semmis a házassági vagyonjogi szerződés azon pontja (részleges érvénytelenség), mely az életközösség 17 évvel korábbi létrejöttére visszamenőleg is, s nem csak a jövőre nézve zárja ki a vagyonközösséget és ezzel összefüggésben kizárólag az egyik fél valamennyi, az ingatlan-nyilvántartásban közös néven feltüntetett ingatlant, illetve a cégnyilvántartás szerint közös tulajdonú üzletrészt különvagyonként nevesíti. A szerződés anélkül mondta ki ugyanis a közös vagyon teljes hiányát, hogy akár csak közvetett utalást tartalmazott volna arra, hogy a felek a közösen szerzett vagyont megosztották. – BH 2015.254.
[35] Pfv. II. 21.696/2014.
[36] Pfv.I.21.265/2024.
[37] Pfv. II. 21.240/2007.
[38] Pfv. II. 21.737/2006., Pf. 20.711/2021.
[39] BH 2015.254.
[40] Pfv. II. 20.069/2017.

4. Összegzés

A családi vagyonjogi szerződések unikalitása abban rejlik, hogy meghatározott alanyi körhöz, vagyis a családtagok egymás közötti jogügyleteihez kapcsolódnak. A családi vagyonjogi szerződés fogalma alá minden olyan megállapodás beletartozik, amelyet családi jogviszonyban álló személyek kötnek egymással, és amely vagyoni, illetve vegyes (vagyoni és személyi) joghatásokkal járhatnak. A szerződések tartalmi szabadsága jelentős, vagyis a felek szabadon alakíthatják megállapodásuk tartalmát, sok esetben nincsenek kötelező tartalmi elemek. A szerződés létrejöttéhez azonban elengedhetetlen, hogy a felek a lényeges kérdésekben megállapodjanak. A formai követelmények általában szigorúbbak, főként a harmadik személyek védelme érdekében: a legtöbb esetben közokirat vagy ügyvéd által ellenjegyzett magánokirat szükséges egy ilyen kontraktus létrehozásához.

A családi vagyonjogi szerződések érvénytelenségének egyik leggyakrabban vizsgált kérdése a jóerkölcsbe ütközés. A Polgári Törvénykönyv kimondja, hogy semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik. Láthattuk, hogy a bírósági joggyakorlat következetes a tekintetben, hogy a jóerkölcsbe ütközés megítélése mindig az adott ügy összes körülményének mérlegelésével történik, a társadalom általános értékítélete alapján.

A bírói gyakorlat szűken értelmezi a jóerkölcsbe ütközés megállapíthatóságát a családi vagyonjogi szerződésekben, és lényegében csak súlyosan kirívó, egyoldalú szerződések esetén állapítja meg azt. A szerződési szabadság elve tehát erőteljesen érvényesül, a bíróságok csak kivételesen avatkoznak be a felek megállapodásába, és a szerződés érvénytelenségét csak akkor mondják ki, ha az valóban sérti a társadalom általános erkölcsi felfogását.

Kun Attila

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, tanszékvezető egyetemi tanár
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, egyetemi tanár

Szabó Imre Szilárd

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi docens
Munkástanácsok Országos Szövetsége, ügyvezető alelnök
Vass, Szabó, Ferencz és Gyurta Ügyvédi Társulás, ügyvéd

SZEMELVÉNYEK, ESETTANULMÁNYOK A MUNKAJOGI ÉRVÉNYTELENSÉG DILEMMÁINAK KÖRÉBŐL

Jelen tanulmány két önálló esettanulmány keretében – a színlelt munkaszerződések elhatárolási kérdései, illetve a munkavállalói részvételi jogok megsértésének jogkövetkezményei – illusztrálja az érvénytelenség jogintézményének sokrétű munkajogi dilemmáit, illetve a munkajogi érvénytelenségi tényállások mögött gyakorta meghúzódó sajátos, mélyebb társadalmi-szociális-gazdasági feszültségeket.

1. A színlelt szerződés, mint semmisségi ok és az „önfoglalkoztatók" problematikája

A munkajogi szakirodalom hangsúlyozza, hogy az úgynevezett új típusú („non-standard") munkavégzések egyre táguló és egyre színesebb világában (lásd például: gig economy, platform munka stb.) *„antagonisztikusnak tűnő ellentét látszik feszülni a versenyjogi és munkajogi logika között"*.[1] Ez a gondolat azonban nem csak a non-standard, de a „hagyományos" polgári jogi jogviszonyokkal összefüggésben is igaz; amely dilemma sok esetben éppen a munkavégzésre irányuló jogviszonyok minősítéséből folyik, azaz abból, hogy egyes újabb munkaszervezési és munkavégzési megoldások, módszerek körében vitás lehet a jogviszonyok megfelelő minősítése.

Axiómaként szolgálhat, hogy minden, más részére végzett munka kifejezhető elvileg munkajogviszonnyal, ugyanakkor kiindulópontként az rögzíthető, hogy munkavégzés nem csak munkaviszonyban, azaz munkaszerződésen alapuló jogviszonyban képzelhető el,[2] hanem – többek között – a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Ptk.) hatálya alá tartozó megbízási és vállalkozási szerződés alapján is. Ennek kapcsán merül fel az ún. színlelt szerződés problematikája. A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (továbbiakban: Mt.) 27. § (2) bekezdése értelmében a színlelt megállapodás semmis, ha pedig más megállapodást leplez, azt a leplezett megállapodás alapján kell elbírálni.[3] Ez a megfogalmazás tartalmában azonos a Ptk. 6:92.

---

[1] KUN Attila: A szakszervezeti szervezkedés szabadsága versenyjogi kontextusban. In: PÁL Lajos – PETROVICS Zoltán (szerk.): Visegrád 17.0 – A XVII. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai. Budapest, Wolters Kluwer, 2020, 167–189.

[2] Az új munkavégzési viszonyokról lásd: SZEKERES Bernadett: Munkajogon innen – munkaviszonyon túl. A gazdaságilag függő önfoglalkoztatás és annak munkajogi védelme. Doktori értekezés, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2018. GYULAVÁRI Tamás: A szürke állomány, Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán; Budapest, Pázmány Press, 2014.

[3] Lásd bővebben: A Kúria "Érvénytelenség a munkaviszonyban" joggyakorlat elemző csoportjának összefoglaló véleménye https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/ervenytelenseg_a_munkaviszonyban_osszefoglalo_velemeny_am_0.pdf (letöltve: 2025. 10. 28.).

§ (2) bekezdésének tartalmával. A felek szerződéses szabadsága tehát nem korlátlan. A színlelt szerződések szankcionálása egyike a jog által felállított korlátoknak.[4]

1.1. Színlelt foglalkoztatás és az ún. „szürke zóna"

A munkabérre rakódó adó- és járulékterhek elkerülése (áthárítása, optimalizálása), valamint az Mt. egyes védelmi rendelkezéseinek (pl. felmondási szabályok és védelmek, végkielégítés, a rendkívüli munkavégzés korlátai és díjazása, a heti pihenőidő, szabadság stb.) kikerülése érdekében gyakran előfordul a mindennapi életben, hogy a munkáltató és a munkavállaló *munkaszerződés helyett megbízási*[5] *vagy vállalkozási szerződést*[6] köt (e jelenséget úgy jellemzi a munkajogi szakirodalom, hogy „menekülés a munkajog hatálya alól"[7]). A gyakorlatban az jelenti a problémát, ha a megbízási vagy vállalkozási szerződés valójában munkaviszonyt leplez. *Színlelt szerződésnek* nevezzük azt, amelyet a felek színleg kötöttek (például vállalkozási szerződésnek nevezve), ám mögötte, valódi tartalma szerint egy úgynevezett leplezett, „takart" szerződés áll (leplezett munkaszerződés), tehát mindkét fél akarata hibás, az ügylet színlelt.[8] Az ilyen szerződés jogi sorsa az, hogy semmis; a felek jogviszonyát a leplezett szerződés alapján kell megítélni. Ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy például egy vállalkozási szerződéssel létrejött jogviszonyt munkajogviszonynak kell tekinteni – az adott minősítő jegyek megléte esetén –, ha az azt kívánja leplezni, „eltitkolni".

A színlelés általában a foglalkoztató „nyomására" történik, de nem ritka, hogy a munkavállaló is érdekelt (a járulékok és adók levonása után várhatóan magasabb jövedelem reményében). Hosszú távon azonban a munkavállalónak számolnia kell azzal, hogy a színlelt szerződés következtében nem részesül a munkavállalókat védő szabályok nyújtotta biztonságból. Fontos, „örökzöld" cél tehát a küzdelem a színlelt munkaviszony ellen. Színlelt munkaviszony akkor jön létre, amikor a munkáltató az egyént nem munkavállalóként kezeli, hanem olyan módon, ami lehetővé teszi az illető valódi, munkavállalói jogállásának elrejtését, vagy amikor kialakulnak olyan helyzetek, ahol a szerződéses megállapodások hatásaként megfosztják a munkavállalókat az őket megillető védelemtől.[9]

A színlelt foglalkoztatás komoly jogkövetkezményekkel járhat; azt a munkaügyi ellenőrzések és az adóellenőrzések során is vizsgálják, amelynek keretében a *jogviszonyokat átminősíthetik*. A munkavégzés alapjául szolgáló szerződéseket munkaügyi jogvitákban a bíróság is vizsgálja, és a bíróság is jogosult arra, hogy a jogviszonyt átminősítse munkaviszonnyá. A felek jogviszonyát nem elsősorban a szerződés elnevezésére tekintettel kell minősíteni, hanem a felek közötti kapcsolat valós tartalmára. Korábban a 7001/2005. FMM-PM számú együttes irányelv tartalmazott e körben iránymutatást, ám azt – jogtechnikai okokból – hatályon kívül helyezték.[10] Mindazonáltal az

---

[4] BANKÓ Zoltán – BERKE Gyula – KISS György – SZŐKE Gergely László: Nagykommentár a munka törvénykönyvéhez 2019, 152.

[5] Ptk. 6:272. §.

[6] Ptk. 6:238. §.

[7] Lásd: RADNAY József: A munkajogból menekülés egyes újabb külföldi fejleményei. Gazdaság és Jog, 2000/3. DUDÁS Katalin: Önfoglalkoztató – kényszervállalkozó – munkavállaló. Menekülés a munkajog hatálya alól. In: RÁCZ Réka – HORVÁTH István (szerk.): Tanulmányok a munkajog jövőjéről. Budapest, Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, 2004. RÁCZ Zoltán: Menekülés a munkajogból? Állam és Jogtudomány, 2006/3. GYULAVÁRI i.m.

[8] FERENCZ Jácint: Színlelt és alaki hibás szerződések a munkajogban. Jog-Állam-Politika, 2022. Különszám, 21.

[9] Vö.: ILO 198. sz. Ajánlás a munkaviszonyról.

[10] Az ún. „elsődleges ismérvek":

A munkavállaló feladatát tágan – fajta és jelleg szerint – meghatározott munkakör adja meg (amit a munkaszerződésben kell nevesíteni, a munkaköri leírásban pedig konkretizálni).

Személyes a munkavégzési kötelezettség.

Foglalkoztatási kötelezettség érvényesül a munkáltató részéről; rendelkezésre állási kötelezettség a munkavállaló részéről.

Alá-fölérendeltségi viszony van a felek közt.

Az ún. „másodlagos, további ismérvek":

A munkáltató széles körű irányítási, utasításadási, ellenőrzési joga.

irányelvben felvázolt – ún. elsődleges és másodlagos – *minősítési szempontok,* az elhatárolás „tesztje" (lásd az előző lábjegyzetet) a gyakorlat számára továbbra is támpontként szolgálhatnak (a bíróságok joggyakorlatába épülve), azzal, hogy az elsődleges és másodlagos szempontok szerinti felosztás nem feltétlenül irányadó és indokolt minden esetben. Nem egyetlen ismérv alapján történik az átminősítés, ugyanis azt az alapozza meg, amikor a munkaviszonyra vonatkozó ismérvek vannak túlsúlyban.

Röviden érdemes arra utalni, hogy a polgári jogi munkavégzésre irányuló jogviszonyok, illetve a munkaviszony „fekete-fehérnek" tűnő kategóriái között egy jelentős *„szürke zóna"* húzódhat. Az ún. *„gazdaságilag kiszolgáltatott munka"* („economically dependent work") fogalma olyan helyzetekre utal, amelyek az alárendelt (munkaviszony jellegű) foglalkoztatás és a független önálló vállalkozói tevékenység bevett kategóriái közé ékelődnek. Ezek a dolgozók nem rendelkeznek munkaszerződéssel, és bár valódi „vállalkozóknak" minősülnek, gazdasági függésük okán védelmi igényük hasonlatos a munkavállalókéhoz. Mégis, előfordulhat, hogy a munkajog hatálya nem terjed ki rájuk, hiszen a munkajog és a polgári jog közötti „homályos" szférában helyezkednek el. Bár hivatalosan „önálló vállalkozók", jövedelemforrásukat tekintve gazdaságilag továbbra is jellemzően egyetlen ügyféltől/foglalkoztatótól függenek (pl. a taxisok körében elképzelhető ilyen állapot). Ezt a jelenséget egyértelműen meg kell különböztetni a fentebb tárgyalt színlelt szerződések körétől. Az önálló (nem függő) jogviszonyt létrehozó megbízási vagy vállalkozási szerződés esetén a felek mellérendelt pozícióban vannak. Vállalkozási szerződés alapján a vállalkozó vállalkozói tevékenységgel elérhető eredmény, cél megvalósítására, a megrendelő annak átvételére és a vállalkozói díj megfizetésére köteles. A jogviszony főbb jellemzői: eredménykötelem; a szerződés szóban és írásban egyaránt megköthető; a munkát a vállalkozó szervezi, azt saját költségén, saját eszközeivel végzi; alvállalkozót vehet igénybe; nincs személyes munkavégzési kötelezettsége. A vállalkozás esetén az utasítási jog terjedelme szűkebb, mint a munkaviszonyban: a megrendelő az eredmény létrehozásához szükséges utasításokat adhat, amelyek nem terjedhetnek ki a tevékenység megszervezésére, a munka elvégzéséhez szükséges szakkérdésekre és nem teheti a teljesítést terhesebbé.[11] Nem munkabér, hanem vállalkozói díj jár, ami általában a teljesítéskor esedékes.

Megbízási szerződés alapján a megbízott a megbízó által rábízott feladat ellátására, a megbízó a megbízási díj megfizetésére köteles. A „feladat" valamilyen ügyet, küldetést, megbízást, projektet jelent, de e fogalom mindenképpen szűkebb a munkakör fogalmánál. A jogviszony főbb jellemzői a következők: gondossági kötelem; a szerződés szóban és írásban egyaránt megköthető; a megbízó utasítási joga szélesebb, mint vállalkozási szerződésnél, de szűkebb, mint a munkaviszonyban (nem konkretizáló, hanem inkább csupán „korrekciós" jellegű). A megbízási díj a szerződés teljesítésekor esedékes. A megbízott saját eszközeivel végzi a munkát, esetenként köteles a megbízót tájékoztatni, a teljesítéshez más személyt is igénybe vehet.

A munkavégzés időtartamának meghatározottsága, a munkaidő munkáltató általi beosztása (lásd: munkaidő-beosztás, munkarend stb.).

A munkavégzés helyét a munkáltató határozza meg (ez többnyire a munkáltató székhelye, telephelye).

A munka díjazása rendszeresen, ismétlődően, utólag, meghatározott összegben fizetett munkabérrel történik. A munkabér minimumára jogszabályok („minimálbér"), illetve kollektív szerződések tartalmaznak rendelkezéseket.

A munka eszközeit, erőforrásait, illetve az egészséges és biztonságos munkavégzés feltételeit a munkáltató biztosítja, bár e körben az Mt. a felek eltérő megállapodását is lehetővé teszi.

[11] A vállalkozó és a megrendelő kapcsolata többek között:

- a megrendelő utasítási joga korlátozott: nem terjedhet ki a munka megszervezésére [Ptk. 6:240. §];
- megrendelő célszerűtlen, szakszerűtlen utasítása és a vállalkozó elállási joga [Ptk. 6.240. §];
- a munkahely rendelkezésre bocsátása [Ptk. 6:241. §]; a megrendelő ellenőrzési joga [Ptk. 6:242. §];
- a vállalkozási jogviszony megszüntetése a megrendelő elállásával [Ptk. 6:249. §].

A viszonylagos publicitást elnyerő „első hazai futár ügyben”[12] született Kúria határozat elvi tartalma rögzíti,[13] hogy az ételfutár felperes esetében nem voltak megállapíthatóak azok a munkaviszony fennálltára utaló ismérvek, amelyek alátámasztanák a tevékenység e foglalkoztatási formában történő megvalósulását, így felperes nem munkaviszony keretében látta el az ételfutári feladatait. A következetes ítélkezési gyakorlat szerint, amennyiben a munka természete folytán a tevékenység nemcsak munkaviszony, hanem munkavégzésre irányuló más jogviszony keretében is ellátható, a szerződési szabadság elvére figyelemmel a felek szabadon dönthetnek arról, hogy a munkavégzés milyen típusú szerződés (polgári jogi vagy munkaszerződés) alapján történjen.[14] A tárgyalt esetben – a Kúria szerint – nem volt megállapítható szigorú alá-fölé rendeltségi viszony, sem pedig a munkáltatót illető széles körben megvalósuló, egyoldalú irányítási és utasítási jogkör. Felperes a kiszállítási tevékenységet maga szervezte meg: az útvonal és a közlekedési eszköz megválasztása az ő döntésén múlt, ami ugyancsak a munkavégzés nagy fokú önállóságára utal. A felperes nem vitásan saját eszközeivel (jármű, mobiltelefon) végezte a munkáját, ami ugyancsak egy vállalkozási jogviszony létét támasztja alá. A Kúria megállapítása szerint a magyar munkajog nem ismer olyan munkaviszony-típust, amelynél a foglalkoztatás óraszáma kizárólag a munkavállaló igényeihez igazodna.[15]

Néhány állam már bevezetett jogi intézkedéseket annak érdekében, hogy valamiképpen védje a gazdaságilag kiszolgáltatott és érzékeny helyzetben lévő önálló vállalkozókat. Ennek leggyakoribb megoldása az, hogy a polgári jogi munkavégzésre irányuló jogviszonyok, illetve a munkaviszony „dualitása” mellett bevezetésre kerül valamiféle köztes, hibrid, harmadik foglalkoztatotti kategória, amelyre bizonyos feltételekkel bizonyos mérvű munkajogi védelmet terjeszt ki a jog. Ilyen például az Egyesült Királyságban az ún. „worker” kategóriája, amely valahol „félúton” helyezkedik el a munkavállaló („employee”) és a vállalkozó között. Hazánkban jelenleg nincs ilyesféle harmadik, „köztes” kategória. Ugyanakkor említést érdemel, hogy *„munkavállalóhoz hasonló jogállású személyek”* néven az Mt. eredeti, 2011 júliusában közzétett Javaslata tartalmazott ilyen, a munkajog határát kiterjeszteni kívánó szabályokat, tehát bevezette volna az egyre több országban ismert „a munkavállalóhoz hasonló jogállású” (de nem munkaszerződés alapján munkát végző) személy kategóriáját.[16] Végül – jogpolitikai viták okán – e kategória kimaradt a hatályos Mt.-ből, de maga az idea továbbra is viták kereszttüzében áll.

---

[12] Kúria Mfv. 10.091/2023/7.

[13] A felperes fellebbezése kapcsán indult másodfokú eljárásban a Debreceni Ítélőtábla az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, és a felperes keresetével egyező tartalmú megállapítást tette, ezt követően a Kúria az alperes felülvizsgálati kérelme alapján járt el.

[14] Kúria Mfv.I.10.566/2016., megjelent: BH2017. 412.

[15] Bővebben: LŐRINCZ György: Elmélkedés és álmélkodás 9.0. In: PÁL Lajos – PETROVICS Zoltán (szerk.) Visegrád 21.0 - A XXI. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai Budapest, Magyarország: Wolters Kluwer Hungary 2024.

[16] A Tervezet alapján „3. § (1) E törvénynek a szabadságra, a felmondási időre, a végkielégítésre, a kárfelelősségre vonatkozó rendelkezéseit, továbbá a kötelező legkisebb munkabérre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell a (2) bekezdésben meghatározott személyre (a továbbiakban: a munkavállalóhoz hasonló jogállású személy).

(2) A munkavállalóhoz hasonló jogállású személynek kell tekinteni – az eset összes körülményére tekintettel –, aki nem munkaszerződés alapján végez más részére munkát, amennyiben

a) személyesen, ellenérték fejében, rendszeresen és tartósan azonos személy részére végez munkát, és

b) a szerződés teljesítése mellett nem várható el egyéb rendszeres kereső foglalkozás folytatása.

(3) A (2) bekezdés alkalmazása során

a) személyesnek minősül a saját, illetőleg hozzátartozója többségi tulajdonában álló gazdálkodó szervezet nevében végzett munka;

b) azonos személynek kell tekinteni a teljesítés fogadójának hozzátartozóját, illetőleg a vele rendszeres gazdasági kapcsolatban állót, továbbá azokat, akik az adózási szabályok szerint kapcsolt vállalkozásnak minősülnek.

(4) Az (1)-(3) bekezdés rendelkezése nem alkalmazható, ha az e szerződésből származó rendszeres havi jövedelem meghaladja a szerződés teljesítése idején hatályban lévő kötelező legkisebb munkabér ötszörösét.”

1.2. Az önfoglalkoztatók szervezkedési és kollektív szerződéskötési lehetőségei – az érvénytelenség dilemmája

A munkavállalói érdekképviseletek – itthon is – a mindenkori gazdasági és társadalmi körülményeknek megfelelően más és más szerveződési formákkal kísérleteznek,[17] amelyre kiváló példa a médiaipar, és itt ne csak a 2023-as hollywoodi sztrájksorozatra[18] gondoljunk. Megjelennek az innovatív, nyitott, hálózat-jellegű szervezkedési logikát képviselő szakszervezetek és egyéb alternatív jellegű, rugalmas érdekképviseleti struktúrák. Ezeket a jelenségeket gyakran nevezik a munkajogi szakirodalomban „alternatív" szakszervezeti tevékenységnek („alt-labour"). Világszerte elmondható, hogy a szakszervezetek saját érdekükben is (hiszen egyre több ilyen személy van) egyre inkább felvállalják minden gazdaságilag függő munkavállaló és az önfoglalkoztatók[19] érdekeinek védelmét, és a jogi szabályozás is követi ezt a jelenséget. Egyértelmű tendenciaként figyelhető meg, hogy az ún. „alt-labour" szervezetek száma folyamatosan növekszik, ellentétben a tradicionális szakszervezetek szervezettségével és taglétszámával.[20] Hazánkban egyelőre két területen figyelhető meg érdemi szervezkedés: a médiaiparban,[21] illetve az ún. „futárközösségeknél"[22].

Az önfoglalkoztatók kollektív alkuja vonatkozásában az Európai Unió Bírósága (továbbiakban: EUB) ítélkezési gyakorlata is figyelemreméltó. Az elmúlt évek gyakorlata az „*Albany-kivételek*"[23] teljesülésével lehetővé teszi a versenyjogi korlátozások alóli mentesülést.[24] Eszerint a kollektív szerződésben megállapított díjmeghatározásnak a szociális partnerek (szakszervezetek és munkáltatók) között kell létrejönni, másodszor pedig közvetlenül hozzá kell járulnia a munkavállalók munka- és foglalkoztatási feltételeinek javításához. *„Ezt a megállapítást tovább értelmezve az FNV-Kunsten ügyben[25] az EUB megállapította, hogy az „Albany-kivételt" csak akkor lehet alkalmazni, ha „látszólagos önálló vállalkozókra" állapítanak meg munkafeltételeket (magyar terminológiával élve: színlelt munkajogviszonyról lenne szó)."*[26] Megemlítendő az is, hogy a kérdésben lassan kirajzolódik az Európai Unió álláspontja.[27] A 2022-ben közzétett EU Bizottsági Iránymutatás (az uniós versenyjognak az egyéni önfoglalkoztatók munkafeltételeire vonatkozó kollektív megállapodásokra történő alkalmazásáról) – bizonyos esetekben – biztosítani kívánja az önfoglalkoztatók versenyjogi

---

[17] Bővebben: SZABÓ Imre Szilárd: Squaring the circle? The labour law possibilities of "alt-labour" organisations in Hungary. Hungarian Labour Law E - Journal, 2024/1.

[18] „Az Amerikai Írószövetség vezetői megszavazták, hogy a szakszervezeti tárgyalófelek, a hollywoodi stúdiók és a streamingszolgáltatók között létrejött előzetes megállapodás után a tagok visszatérhetnek a munkába, és ezzel gyakorlatilag a hollywoodi írósztrájk 148 nap után véget ért, írja a CNN." Forrás: https://telex.hu/kulfold/2023/09/27/irok-sztrajk-vege-hollywood-munkabeszuntetes (letöltés ideje: 2025.10.22.)

[19] Az önfoglalkoztatók és a munkavállalók elhatárolásáról lásd Ferencz Jácint: Atipikus foglalkoztatási formák, Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2015. 49.

[20] RÁCZ-ANTAL Ildikó: A digitalizáció hatása a munkajog egyes alapintézményeire Budapest, Magyarország: Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2022. 125.

[21] https://merce.hu/2023/10/17/a-kormany-evek-ota-nem-kezeli-az-rtl-es-sztrajkhoz-vezeto-munkajogi-hianyossagokat/ (letöltés ideje: 2025.10.23.)

[22] https://merce.hu/2023/05/26/szervezodni-kezdtek-a-magyarorszagi-futarok-tobb-ezer-fos-szakszervezet-a-celjuk/ (letöltés ideje: 2025.10.23.)

[23] RÁCZ-ANTAL Ildikó az alábbi ítéleteket említi: Case C-67/96 Albany International BV v Stichting Bedrijfspensioenfonds Textielindustrie ECLI:EU:C:1999:430 [1999]. Case C-22/98 Criminal proceedings against Jean Claude Becu, Annie Verweire, Smeg NV and Adia Interim NV ECLI:EU:C:1999:419 [1999]. Case C-413/13 FNV Kunsten Informatie en Media contro Staat der Nederlanden ECLI:EU:C:2014:2411 [2014]. Joint cases C-180/98 – C-184/98 Pavel Pavlov and Others v Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten ECLI:EU:C:2000:428 [2000]. RÁCZ-ANTAL Ildikó: Az önfoglalkoztatók kollektív szerződéskötése a Bizottság új Iránymutatása szerint. In: AUER, Ádám; BANKÓ, Zoltán; BÉKÉSI, Gábor; BERKE, Gyula; HAZAFI, Zoltán; LUDÁNYI, Dávid (szerk.) Ünnepi tanulmányok Kiss György 70. születésnapjára: Clara pacta, boni amici Budapest, Magyarország, Wolters Kluwer Hungary, 2023, 590-596.

[24] Ld. még: FEJES Gábor: Munkavállalói önszerveződés, kollektív szerződések és munkáltatói megállapodások – a versenyjog górcsöve alatt. In: PÁL Lajos – PETROVICS Zoltán: Visegrád 17.0 – A XVII. Visegrádi Konferencia szerkesztett előadásai. Wolters Kluwer, Budapest, 2020.

[25] FNV Kunsten ítélet i.m.

[26] RÁCZ-ANTAL Ildikó: Az önfoglalkoztatók kollektív szerződéskötése a Bizottság új Iránymutatása szerint. i.m. 593.

[27] Bővebben: RÁCZ-ANTAL Ildikó: Az önfoglalkoztatók kollektív szerződéskötése a Bizottság új Iránymutatása szerint. i.m.

szabályok alóli mentesülését és a kollektív alkuhoz való jogát. Az Iránymutatás tárgyi hatálya azokat a kollektív megállapodásokat fedi le, amelyek az önfoglalkoztatók vagy képviselőik és üzleti partnereik által tárgyalt és megkötött megállapodások, amennyiben e megállapodások jellegüknél és céljuknál fogva az ilyen egyéni önfoglalkoztatók munkafeltételeire vonatkoznak. Az Iránymutatás – egyelőre – semmilyen kötelező erővel nem bír a tagállamok jogalkotására vonatkozóan, a „munkavállalóhoz hasonló helyzet" értelmezésében viszont fontos támpontokat ad. Eszerint három esetkörben jelenhet meg ez a „hasonló helyzet": (1) gazdaságilag függő helyzetben lévő önfoglalkoztatóknál, (2) olyan önfoglalkoztatók esetében, akik a munkavállalókkal „párhuzamosan" dolgoznak és (3) a digitális platformokon keresztül dolgozó önfoglalkoztatók körében.

Hazánkban az önfoglalkoztatók innovatív szervezkedése, esetleges nyomásgyakorlása jelenleg nem zárulhat kollektív munkajogi szempontból „értelmezhető" megállapodással, tekintve, hogy a szakszervezet által kötött kollektív szerződés nem vonatkozhat polgári jogi jogviszonyban foglalkoztatottakra, ugyanis az Mt. alapján (összhangban az Alaptörvény megfogalmazásával[28]) kizárólag a munkaviszonyból származó vagy az ezzel kapcsolatos jogot vagy kötelezettséget szabályozhat.[29] Így egy önfoglalkoztatókat képviselő szakszervezet által kötött kollektív szerződés [további anakronizmusként a másik alanyi pozícióban a megrendelővel (tehát nem a munkáltatóval)] az érvénytelenség jogkövetkezményének kockázatát hordozza magában. E probléma mindenképpen rendezést igényel, az érvénytelenség e vonatkozásban problematikus, mondhatni diszfunkcionális.

Sajátosnak tekinthető ebben a tekintetben például a német tarifaszerződési törvény (Tarifvertragsgesetz, TVG) 12a. paragrafusa, amely az „Arbeitnehmerähnliche Personen" címet viseli.[30] A rendelkezés a tarifaszerződési törvényt alkalmazni rendeli az ún. munkavállalóhoz hasonló jogállású személyek esetében is. E személyi kör – meglehetősen bonyolult – tételes jogi meghatározásának lényeges tartalma az, hogy olyan személyekről van szó, akik gazdaságilag függő helyzetben vannak, a munkavállalóhoz hasonlóan szociális védelemre szorulnak, tevékenységüket megbízási vagy vállalkozási szerződés alapján végzik, személyesen teljesítenek és túlnyomórészt egy meghatározott személy számára végeznek munkát vagy munkajövedelmüknek átlagosan legalább fele ettől az egy személytől származik.[31] A TVG tehát megnyitja azt a lehetőséget, hogy e személyek érdekképviseletei[32] kollektív szerződést kössenek a megbízói, megrendelői oldal érdekképviseleteivel.[33] Ez a minta megfelelő szabályozási irány lehetne a hazai jogalkotás számára is.

[28] XVII. cikk (2) bekezdés.
[29] Mt. 277. § (1) bekezdés.
[30] A rendelkezés eredete az 1900-as évek elejére megy vissza, és a TVG-be – számos tételes jogi előzményt követően – 1974-ben iktatták be. Lásd in: BRECHT-HEITZMANN, Holger – KEMPEN, Otto Ernst – SCHUBERT, Jens Martin – SEIFERT, Achim (Hrsg.): Tarifvertragsgesetz. Frankfurt am Main, 2014. Bund Verlag, 1694.
[31] TVG 12a. § (1) bekezdés. Egyes tevékenységek (pl. újságírás) esetében alacsonyabb jövedelem is megalapozhatja, hogy a tevékenységet végzők a törvény hatálya alá kerüljenek.
[32] Kiss György véleménye szerint a munkavállalói érdekképviseleteknek a szakszervezetekre történő szűkítése, és a kollektív szerződéskötés jogának csak a szakszervezetek részére történő biztosítása napjaink munkajogában egyre inkább meghaladottá válik. KISS György: A jogalkotó felelőssége a munkajog állapotáért. In: Ünnepi tanulmányok Lőrincz György 70. születésnapja tiszteletére. HVG-Orac, Budapest, 2019. 222.
[33] A rendelkezés ez idő szerinti gyakorlati jelentőségét elsősorban a médiaiparban látják. Lásd: BRECHT-HEITZMANN, Holger – KEMPEN, Otto Ernst – SCHUBERT, Jens Martin – SEIFERT, Achim (Hrsg.): Tarifvertragsgesetz. Frankfurt am Main, 2014. Bund Verlag. 1696.

2. Munkavállalói részvételi jogok és az érvénytelenség

Az érvénytelenség jogintézményének egy másik sajátos munkajogi dilemmája merül fel a kollektív munkajog úgynevezett participációs, részvételi szegmensében. A magyar munkajogban az 1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről (továbbiakban: 1992-es Mt.) intézményesítette az üzemi tanács jogintézményét, amely a munkavállalóknak a munkáltató vezetésében való részvételét biztosítja. Ennek értelmében a munkavállalók a munkáltatóknál üzemi tanácsot, illetve üzemi megbízottat választhatnak, akik a munkavállalókat megillető részvételi jogokat gyakorolhatják. A munkajogi kódex, a munkavállalók érdemi beleszólási lehetőségét megteremtendő, az üzemi tanács számára egyrészt együttdöntési jogot állapít meg (szűk körben), másrészt a munkáltató döntését megelőzően köteles az üzemi tanács véleményét kikérni bizonyos kérdésekben, amelyek a munkavállalók helyzetét, sorsát hosszútávon alapvetően meghatározzák. Ezek a kérdések nem a taktikai, napi jellegű döntések, hanem a munkáltatók sorsát hosszútávra meghatározó stratégiai jellegű döntések lehetnek. Harmadrészt a munkáltató számára a törvény tájékoztatási kötelezettséget ír elő, ezzel biztosítandó azt, hogy az üzemi tanács rendszeres információkat kapjon a munkáltató gazdasági helyzetéről és ennek megfelelően a részvétele a munkáltató vezetésében megalapozott legyen. Lényeges kérdés, hogy ezen részvételi jogok megsértésének (tipikusan: munkáltatói negligálásának) milyen jogkövetkezményei vannak.

Az 1992-es Mt. vonatkozó szabálya szerint (67. §) a részvételi jogokat [nevezetesen a törvény 65. § (1)–(3) bekezdésében foglaltakat] sértő munkáltatói intézkedés érvénytelen (ennek megállapítása iránt az üzemi tanács bírósághoz fordulhat, bíróság nemperes eljárásban, tizenöt napon belül határoz). Tehát a korábbi munkajogi szabályozás az érvénytelenség igen radikális – ám dogmatikailag logikus - szankcióját kapcsolta a részvételi jogok megsértéséhez. Mindez nem csak elméleti dilemmákat vetett fel (értsd: valóban indokolt, arányos érvényteleníteni a munkáltató bizonyos – adott esetben jelentős súlyú – stratégiai, gazdasági döntéseit azon okból, hogy esetleg elmaradt a munkavállalók – elsőre talán járulékos jellegűnek tűnő – tájékoztatása, vagy a velük való konzultáció), de a gyakorlatban is sajátos eseteket eredményezett. Ehelyütt elegendő csupán utalni a médiában is nagy visszhangot kapott „reptéri privatizációs" esetre. 2005-ben a fővárosi bíróság jogerős határozatával helyben hagyta az elsőfokú bírósági határozatot, amely érvénytelennek minősítette a Budapest Airport (BA) privatizációs pályázatát, miután helyt adott az üzemi tanács kifogásának. Az üzemi tanács szerint a munkáltató nem tett eleget a munka törvénykönyvében előírt egyeztetési kötelességének a privatizáció kiírása előtt.[34] Az eset rövid tanulsága: az érvénytelenség okán, a munkavállalók nem teljes körű tájékoztatása miatt az egész pályázatot fel kell függeszteni, és új eljárást kellett indítani a magánosítás érdekében (amely e konkrét példában egy igen jelentős, a magyar gazdaság fejlődése és regionális szerepvállalása szempontjából is kardinális jelentőségű tranzakció). Egyebek mellett ennek az esetnek a tanulsága is rávilágított a fentebb már exponált elvi dilemmára: mennyiben ésszerű (arányos, indokolt) az érvénytelenséget, mint általános szankciót alkalmazni ebben a tárgykörben?

A hatályos Mt. (2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről) megoldása a tárgykörben a másik szélsőséget testesíti meg. Az Mt. tulajdonképpen „lex imperfectaként" kezeli az ún. tájékoztatáshoz és konzultációhoz fűződő jogait az üzemi tanácsnak (és a szakszervezetnek)[35], tehát olyan jogokként

[34] FB: érvénytelen a Budapest Airport privatizációs pályázata, HVG, 2005.09.23 https://hvg.hu/gazdasag/20050923bpairport (letöltve: 2025.10. 27.); Repülőtéri privatizáció kérdőjelekkel, Magyar Nemzet, https://magyarnemzet.hu/archivum-magyarnemzet/2005/12/repuloteri-privatizacio-kerdojelekkel (letöltve: 2025.10. 27.).

[35] Más a helyzet az együttdöntési jog tekintetében. Az Mt. 263. § értelmében a munkáltató és az üzemi tanács közösen dönt a jóléti célú pénzeszközökről. Kérdés azonban, hogy miként értékelendő az a jogi helyzet, amikor a munkáltató az üzemi tanács nélkül dönt e körben. Noha az Mt. a kérdést egyértelműen nem tisztázza, ez a helyzet minden bizonnyal érvénytelen munkáltatói döntést jelent, tehát az Mt. 29. § (4) bekezdése megfelelően alkalmazandó, amennyiben az érvénytelen egyoldalú jognyilatkozatból jogok és kötelességek nem származhatnak.

értékeli ezeket, amelyek megsértéséhez dedikált szankció nem fűződik.[36] Ezen jogok megsértése esetén a szakszervezet, üzemi tanács ugyan munkaügyi jogvitát kezdeményezhet [Mt. 285. § (1) bek.], a bíróság viszont legfeljebb csupán megállapíthatja a jogsértés tényét; szankciót a törvény nem nevesít (lásd: Mt. 289. §). A bírói gyakorlat szerint a nemperes eljárás keretében a jogellenesség megállapításának lehet helye, konzultáció lefolytatása azonban nem kényszeríthető ki.[37] Tehát az Mt. már nem alkalmazza az 1992-es Mt. megoldását (67. §), miszerint a részvételi jogokat sértő munkáltatói intézkedés érvénytelen volt. Ugyanakkor – elvi síkon – nem tűnne lehetetlennek, hogy a bíróság adott esetben kimondja egy, a tájékoztatási, vagy véleményezési jogot sértő munkáltatói intézkedés érvénytelenségét, hiszen általában véve is semmis az a megállapodás[38], amely munkaviszonyra vonatkozó szabályba ütközik, vagy munkaviszonyra vonatkozó szabály megkerülésével jött létre [Mt. 27. § (1) bek.].[39] Ellenérv persze, hogy a semmis megállapodás csak akkor érvénytelen, ha ahhoz a rendelkezést megállapító munkaviszonyra vonatkozó szabály más jogkövetkezményt nem fűz [Mt. 27. § (3) bek.]. Továbbá az adott eljárási út (nemperes eljárás) sem feltétlenül jól kalibrált ehhez.[40] Kérdés persze, hogy az Mt. 289. § mennyiben tekinthető e tekintetben „más jogkövetkezménynek", illetve mennyire hagy(na) teret e joghely a jogértelmezésnek (és esetleg érvénytelenségi szankció alkalmazásának). Amint már említettük, az Mt. eddigi bírói gyakorlata igencsak „rövidre zárta" ezt a kérdést.

A dilemma megítéléséhez, tágabb kontextusban legalább két lényeges jogi körülmény vizsgálata szükséges (természetesen a kérdésről le nem választható legitim gazdasági, politikai, észszerűségi stb. szempontok mellett). Mindkettő rávilágít arra, hogy a kérdés nem egyszerűsíthető le arra a – nem ritkán hangoztatott – narratívára, hogy miért is gátolhatják „holmi", esetleg „bürokratikusnak", netán „járulékosnak" vélhető tájékoztatási / konzultációs kötelezettségek a munkáltatói versenyképességet. Egyfelől itt valójában két alapjog ütközéséről van szó. Az Európai Unió Alapjogi Chartája éppen úgy alapjogként védi a vállalkozás szabadságát (16. cikk), mint a munkavállalók jogát a vállalkozásnál a tájékoztatáshoz és konzultációhoz való jogát (27. Cikk). Ugyanezt a feszes arányosítási kényszert testesíti meg egyébként az Mt. 1. §-a, amikor is „a vállalkozás és a munkavállalás szabadságának elve" szerinti, „a munkáltató és a munkavállaló gazdasági, valamint szociális érdekeire" is tekintettel lévő mérlegelést tételez. Mindennek tükrében a dilemma feloldása komoly jogi („szükségességi és arányossági") mérlegelést igényel (kerülve a hatályos Mt. lex imperfecta-szabályához és a kapcsolódó, rendkívül „óvatos" ítélkezési gyakorlathoz hasonló szimplifikáló megoldásokat). Másfelől az információs és konzultációs jogok EU-munkajogi keretben értékelendők. Kiemelendő a 2002/14/EK irányelv, azaz az uniós munkavállalók tájékoztatása és a velük folytatott konzultáció általános keretirányelve[41], amely az Mt. vonatkozó szabályainak is alapját, keretét jelenti. Ezen irányelv 8. cikke a jogok védelme kapcsán szigorú elvárásokat támaszt. A tagállamok megfelelő intézkedéseket kell, hogy hozzanak arra az esetre, ha a munkaadó vagy a munkavállalók képviselői nem tartják be ennek az irányelvnek a rendelkezéseit. Biztosítják különösen, hogy megfelelő közigazgatási vagy bírósági eljárások álljanak rendelkezésre az ezen irányelvből eredő kötelezettségek érvényesítésére. A tagállamoknak megfelelő szankciókat kell megállapítani arra az esetre, ha a munkaadó vagy a munkavállalók képviselői megsértenék az ebben az irányelvben foglalt rendelkezéseket. E szankcióknak „hatékonynak, arányosnak és visszatartó erejűnek" kell lenniük. A magyar szabályozás kifejezetten

[36] Bővebben: KUN Attila: Érvényesülési és kikényszerítési deficitek a magyar munkajogban: problématérkép és egyes megoldási alternatívák. In: AUER Ádám; BANKÓ Zoltán; BÉKÉSI Gábor; BERKE Gyula; HAZAFI; LUDÁNYI Dávid (szerk.): Ünnepi tanulmányok Kiss György 70. születésnapjára: Clara pacta, boni amici, Budapest: Wolters Kluwer Hungary, 2023, 394-405.

[37] EBH2014. M.24.

[38] Az egyoldalú jognyilatkozatra a megállapodásra vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Mt. 15. § (3) bekezdés.

[39] Egyéb polgári jogi ügylet vonatkozásában lásd a Ptk. „rokon-szabályát": 6:95. § [Tilos szerződés].

[40] A döntés gyorsasága lényegi elvárás e körben, ám nemperes út egyéb vonatkozásokban vet fel kérdéseket.

[41] Az Európai Parlament és a Tanács 2002/14/EK irányelve (2002. március 11.) az Európai Közösség munkavállalóinak tájékoztatása és a velük folytatott konzultáció általános keretének létrehozásáról.

aggályos ebből a szempontból, hiszen a jelenlegi (tulajdonképpen nem is létező) szankció bizonyosan nem hatékony, arányos és visszatartó erejű. Ugyanakkor kérdés, hogy a korábbi megoldás (érvénytelenség) mennyiben volt (illetve lenne) hatékony, arányos (egyébként az irányelvből sem vezethető le az érvénytelenség általános jogkövetkezménye).

Menyhárd Attila tételmondata e vonatkozásban is megfontolásra érdemes: „az érvénytelenség önmagában inkább a társadalmi cselekvés korlátja, és kevésbé szankció."[42] Leszögezi továbbá, hogy egyebek mellett „az általános társadalmi értékrend alapvető elemei" azok, amelyek védelme érdekében érvénytelenségi okokat a jog meghatároz.[43] Ilyenek például a jogrend, a piacgazdaság, a demokrácia, társadalmi szolidaritás stb. Minden bizonnyal a hazai jogi, munkajogi kultúrában és munkaügyi kapcsolatokban (ellentétben például a német participációs kultúrával) – tegyük hozzá, sajnos – a munkavállalói részvétel eszméje nem ilyen alapvető eleme „az általános társadalmi értékrendnek". Ebből következően az érvénytelenség, mint általános szankció „erőltetése" is okkal vetne fel kérdéseket. A nemzetközi szakirodalomban is megoszlanak a vélemények abban a tekintetben, hogy milyen típusú (azaz büntetőjogi, polgári jogi, közigazgatási stb.) és milyen súlyú szankciók felelnének meg leginkább a „hatékonyság, visszatartó erő és arányosság" követelményének.[44] Egyesek szerint a legmegfelelőbb szankció valószínűleg mégis az lenne, ha a vezetés által a részvételi jogokat figyelmen kívül hagyva végrehajtott intézkedéseket érvényteleníteni lehetne, véglegesen, vagy ideiglenesen.[45] Ugyanakkor ez a megoldás Európában, a vonatkozó információs és konzultációs EU-irányelvek átvétele kapcsán sem tekinthető dominánsnak (csupán egy-két országban kerül alkalmazásra, például Franciaországban). Mások azt állítják, hogy egy ilyen kontextusban az intézkedés érvényességét érintő szankció valószínűleg nem felel(ne) meg az arányosság elvének.[46]

Sajátos és aktuális kontextust ad e vitának az Európai Üzemi Tanács-irányelv felülvizsgálata.[47] A javaslat jogpolitikai célja a munkavállalók tájékoztatásának minőségét és körét javítani. Ugyan a javaslat kifejezetten az Európai Üzemi Tanácsokra vonatkozik[48], annak főbb elvi irányai analógiával érvényesnek (vagy legalábbis ihletadónak) tekinthetőek a tájékoztatás, konzultáció általános kereteire nézve is. A javaslat célja, hogy a megfelelés javítása érdekében előmozdítsa az irányelv hatékonyabb végrehajtását, mivel az a tapasztalat, hogy a (transznacionális) tájékoztatási és konzultációs követelmények be nem tartását gyakran nem szankcionálják kellően hatékony, arányos és visszatartó erejű szankciók. A javaslat tárgyalása során a szociális partnerek természetesen eltérő

[42] MENYHÁRD Attila: A szerződés érvénytelensége mint jogvédelmi eszköz. Miskolci Jogi Szemle, 16(3), 2021. 7-23, 9. https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.3.1015

[43] Uo.

[44] Például az arányosság értékelésekor nem könnyű meghatározni a referencia pontot: a bírságoknak arányosnak kell-e lenniük a vállalat bevételeivel vagy forgalmával (vagy bármely hasonló, a vállalati vagyonhoz kapcsolódó kritériummal), vagy arányosnak kell-e lenniük más kritériumokkal (például az adott ország általános közigazgatási szankcióinak szintjével stb.).

[45] Vö.: JAGODZINSKI, Romuald (szerk.): Variations on a theme? The implementation of the EWC Recast Directive (ETUI, Brussels 2015), 173-174. Állításának alátámasztására, analógia jelleggel a szerző említ egy olyan korábbi uniós bírósági döntést, amelyben megjelenik az a logika, hogy a munkavállalói információs és konzultációs jogok negligálása vezetett egy uniós aktus érvénytelenítéséhez. Lásd: European Court of First Instance 27/04/1995 T-96/92.

[46] SENATORI, Iacopo: Dir. 2009/38, In Edoardo ALES, Mark BELL, Olaf DEINERT, Sophie ROBIN-OLIVIER (szerk.), International and European Labour Law - A Commentary (Bloomsbury Publishing, Baden-Baden: Nomos: München: C.H. Beck, 2018) 1630.; SENATORI, Iacopo – RAUSEO, Angela: European Works Councils, In Beryl ter HAAR, Attila KUN (szerk.): EU Collective Labour Law (Edward Elgar, Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA 2021).

[47] Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a 2009/38/EK irányelvnek az Európai Üzemi Tanácsok létrehozása és működése, valamint a transznacionális tájékoztatási és konzultációs jogok hatékony érvényesítése tekintetében történő módosításáról. Brüsszel, 2024.1.24. COM(2024) 14 final, 2024/0006(COD) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52024PC0014

[48] A javaslat 2025. októberében (jelen írás lezárásának napjaiban) kapott „zöld utat" a Tanácsban, így annak kihirdetése immár biztosra vehető. https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/10/27/strengthening-representation-of-eu-workers-in-multinational-companies-council-greenlights-revision-of-the-european-works-council-directive/ (letöltve: 2025. 10. 28.).

álláspontot artikuláltak: a szakszervezetek szigorúbb rendelkezéseket kértek (beleértve a globális árbevétel akár 4 %-áig terjedő pénzbírságokra vonatkozó konkrét küszöbértékeket, valamint a vezetői döntések felfüggesztésére irányuló tiltó intézkedéseket), míg a munkáltatók azt állították, hogy a meglévő szabályok elégségesek, és óva intenek az aránytalan szankcióktól és a vállalati döntéshozatal késleltetésének kockázatától. A javaslat szerint a bírságokra és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésre vonatkozó módosítások (a 2009/38/EK irányelv 11. cikke) körében kell rögzíteni a tagállamok azon kötelezettségét, hogy hatékony, visszatartó erejű és arányos szankciókat írjanak elő (amelyeket jelenleg csak az irányelv (36) preambulumbekezdése említ az uniós jog általános elveire való hivatkozással). E kötelezettség teljesítése érdekében a tagállamoknak a szankciók meghatározásakor figyelembe kell venniük a jogsértés súlyosságát, időtartamát, következményeit, szándékos vagy gondatlan jellegét, valamint pénzbírság esetén a szankcionált vállalkozás vagy csoport méretét és pénzügyi helyzetét (például éves árbevételét), továbbá egyéb releváns kritériumokat. Ugyanezen bekezdés olyan rendelkezéssel egészül ki, amely előírja a tagállamok számára, hogy meghatározott tájékoztatási és konzultációs eljárásokkal kapcsolatos jogsértések esetén legalább pénzbírságokat írjanak elő. Ez nem akadályozza meg őket abban, hogy a szankciók egyéb formáit is fenntartsák vagy bevezessék. Álláspontunk szerint legalább az itt említett pénzbírsághoz hasonló megoldás lenne indokolt általában véve is a tájékoztatási, konzultációs jogok megsértése esetére.

Összefoglalva: szükséges lenne a magyar munkajogban is megoldásokat keresni a de facto érvényesíthetetlen, avagy súlyos érvényesíthetőségi deficittel terhelt munkajogi szabályok jobb érvényesíthetőségének biztosítására. Jelenleg ilyen „lex imperfecta" szabály a munkavállalók tájékoztatáshoz és konzultációhoz való joga is. Noha kétségtelen, hogy az érvénytelenség, mint szankció általános alkalmazása e körben számos dilemmát vetne fel (például aránytalanság), teljes kizárása sem tűnik indokoltnak. Másfelől egyéb szankciók (amelyek hatékonyak, arányosak és visszatartó erejűek kell, hogy legyenek) intézményesítése e vonatkozásban (figyelemmel különösen a fentebb vázolt jogdogmatikai elvekre és aktuális jogfejlődés trendekre) egyértelműen szükséges lenne.[49] Ilyen egyéb szankció lehetne például a dedikált pénzbírság, vagy éppen, a kártérítési és/vagy ideiglenes intézkedés iránti igény érvényesítése.

3. Összefoglalás

Első esettanulmányunk rámutatott, hogy a színlelt foglalkoztatási konstrukciók mögötti „érvénytelenségi" szcenáriók jelentős részben láthatatlanul maradnak a munkaerőpiacon. A jogorvoslat széttagolt és nehezen előrelátható, a klasszifikáció „inog", az intézményi koordináció pedig kifejezetten hiányos. Amíg nincs arányos, tényleges és visszatartó szankciókészlet és kikényszerítés, illetve a függő helyzetben lévő – alapvetően kiszolgáltatott – önfoglalkoztatók kollektív érdekvédelmi, kollektív alku lehetőségei sem léteznek (és érvénytelenségi kockázatokat hordoznak), addig tartósan fennmarad a jogérvényesítési deficit és ezzel összefüggésben a tisztességtelen verseny.

Második esettanulmányunk kimutatta, hogy a hatályos jogszabályi keretben a munkavállalói részvételi jogok érvényesülése gyakran kockázatmentesen megsérthető (*lex imperfecta*), az érvénytelenség jogkövetkezményei problematikusak és esetlegesek, egyéb szankció sem fenyeget. A vázolt dogmatikai keretek és az aktuális EU-jogi fejlemények tükrében ez a helyzet bizonyosan tarthatatlan.

[49] A véleményezési jog (Mt. 264. §.), illetve a konzultációs jogok megsértése esetén mindenképpen. A tájékoztatáshoz való jog megsértése természetesen kisebb súlyú jogsértés, ehhez szükséges igazítani a szankciót is.

Prugberger Tamás

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, professzor emeritus

AZ ÉRVÉNYTELENSÉG KÉRDÉSE A MAGYAR MUNKAJOGBAN ÉS AZON TÚL A „FACERE" TÍPUSÚ POLGÁRI ÉS KERESKEDELMI SZERZŐDÉSEK JOGÁBAN

1. A téma rendszerének és főbb pontjainak rövid áttekintése

Köztudott, hogy mind az egyoldalú, mind a kétoldalú jogügylet, legyen az ingyenes vagy visszterhes, és ugyanígy minden jognyilatkozat érvénytelensége esetén, annak két formája van: a semmisség és a megtámadhatóság. Semmisség esetben a jognyilatkozat, illetve a jogügylet ténylegesen fennáll, azonban jogilag teljesen irreleváns, mert nem fűződik hozzá jogkövetkezmény. Ha egy semmis jognyilatkozat, vagy jogügylet a bíróság elé kerül, csupán annak jogi irrelevanciáját, nem létezését deklarálja. Ez az egyszerűbb formája az érvénytelenségnek. Ezzel szemben a megtámadásra lehetőséget adó jogügylet, vagy jognyilatkozat átmenetileg érvényes annak ellenére, hogy a felek egyikének, vagy mindegyikének a nyilatkozatában valami hiba van, amely lehet szubjektív vagy objektív eredetű. Szubjektív eredetű akkor, ha a nyilatkozata nem áll szinkronban a szándékával, az akaratával. Ennek az esete áll fenn fizikai, vagy lelki kényszer, fenyegetés, megtévesztés, tévedés esetében, mely utóbbi fennállhat tisztességtelen befolyásolásesetében is. Az érvénytelenségnek eme szubjektív motivált formáján kívül van egy másik formája is, amely azzal függ össze, hogy az elhangzott jognyilatkozat, vagy a megkötött jogügylet, illetve szerződés kívül álló egy vagy több jogalany érdekét sérti. Ezért is teszi lehetővé minden állam jogrendszer, hogy a jognyilatkozatot, illetve a szerződést ne csak az támadhassa meg, aki a jognyilatkozatot tette, vagy a szerződést megkötötte, hanem minden olyan jogalany, akinek, vagy amelynek (jogi személy) ez érdekében áll. A megtámadhatóságnál a legtöbb gondot a megtámadásra nyitva álló idő jogi szabályozásának a miként je okozza. Ezért e tanulmányban erre a kérdésre helyezem a hangsúlyt. Lezárva e kérdéskört érintő általános jogelméleti fejtegetést, összességében az állapítható meg, hogy míg semmisség esetében a jogilag releváns érvénytelenség a kezdet kezdetétől „ab ovo" fennáll, addig a megtámadhatóság esetében a megtámadható jognyilatkozat érvényességének a kérdésében a megtámadásra irányuló perben meghozásra kerülő jogerős ítéletig, illetve a megtámadásra nyitva álló határidő végéig függő jogi helyzet áll fenn.

Ami a szabályozás és a kommentár-, valamint a szakirodalmi feldolgozás rendszerét illeti, mind a német jogban (BGB)[1], mind a magyar jog esetében az 1928. évi Mtj.-n, mind az 1959. évi korábbi, mind a jelenlegi Ptk.-ban az érvénytelenség jogi rendezése a semmisséggel kezdődik. Ezt követően tárgyalja mind a BGB a 115. §-ig bezáróan a megtámadásra lehetőséget adó érvénytelenség egyes jogi eseteit, ideértve a 113. szakaszt is, amely a magyar Ptk.-ban nemtalálható, mivel a munkajog a magyarjogi szabályozás szerint (Munka Törvénykönyv, Mt.) önállójogágat képez, ami szerintem megkérdőjelezhető.

2. A semmisséggel kapcsolatos problémák

2.1. Előzmények és hatályos szabályozás

Az 1928. évi magyar Magánjogi Törvény Javaslat (Mtj.) összhangban az első világháborút megelőző időszak polgári törvénykönyv tervezeteihez hasonlóan a III. részének VI. fejezete tartalmazza a semmisség és a megtámadhatóság szabályait. A semmisségről az Mtj. 1010. §-a akként rendelkezett,

[1] PALANDT. Bürgeliches Gesetsbuch. (Beksche Kurzkommentare) Verlag C.H. Beck,München. 46. Aufl. §§ 103-106.

hogy a semmis szerződés nem válik érvényessé azzal, hogy annak oka később megszűnik. Ha viszont a semmisség okának megszűnése utána felek a semmis szerződést később megerősítik, egymás irányában kétség esetén akként vannak jogosítva és kötelezve, mintha a szerződés kezdettől fogva érvényes lett volna. Harmadik személlyel szemben a megerősítésnek nincs visszaható ereje. A következő 1011. szakasz szerint, ha a szerződés azért semmis, mert azt gondnokság alá nem helyezett elmebajos, vagy átmenetileg ilyennek minősíthető személy (pontosítás tőlem: P. T.), gondnokság alatt nem álló átmeneti cselekvőképesség hiányában, vagy korlátozásában lévő cselekvőképességében átmenetileg korlátozott személy (pl. drog, vagy részegség miatt) kötötte meg, és emiatt semmis (a felsorolás általam kiegészítve P. T.), a másik fél a szerződés megkötéséből eredő kárának megtérítését követelheti az ilyen hiányosságban szerződést kötő partnerétől, kivéve, ha a nála fenn álló ilyen problémát felismerhette volna. Végezetül a semmisséggel kapcsolatban az Mtj 1012. §-a arról szólt, hogy olyan semmis szerződés, amely más jogügylet érvényességi kellékeinek megfelel, mint ilyen érvényben marad, ha ez a felek feltehetőakaratával nem ellenkezik.

A 2013. évi V. törvénnyel életbelépett ma hatályos Polgári Törvénykönyv (Ptk.) az 1959. évi IV. törvénnyel megalkotott számtalan módosítást átélt korábbi Ptk.-nak a semmisségre vonatkozó szabályaitól szinte semmiben sem tér el. Annyi az eltérés csupán, hogy míg a korábbi Ptk. 234. §-a szerint a semmisségre bárki hivatkozhatott, addig az új Ptk. 6:88. §-a szerint a szerződés semmissége miatt – amit a bíróság a korábbi Ptk.-hoz hasonlóan hivatalból vizsgál – korábban bárkit megilletett a perindítás joga, az új szabályozás szerint csak olyan természetes vagy jogi személyt, akinek jogi érdekeke fűződik hozzá, vagy akit erre a törvény feljogosít. Egyébként a korábbi Ptk. 234. §-ához és az 1928. évi Mtj.-hez hasonlóan a Ptk. 6: 88. § (1) bekezdése is kimondja, hogy a semmis szerződés a megkötés időpontjától kezdve érvénytelen, amit a bírósághivatalból észlel és ezért megállapítására külön eljárásra nincs szükség. Mind az Mtj., mind a régi és az új polgári törvénykönyvi szabályozás egyformán kimondja, hogy ha a semmis szerződés más szerződés érvényességi kellékének megfelel, akkor az érvényesnek minősül, kivéve, ha az a felek feltehető szándékával ellentétes.

Ami a cselekvőképesség és a semmisség kapcsolatát illeti, szükséges szólni arról, hogy az Mt.-ben bizonyos mértékben más szabályok vonatkoznak uniós irányelvi szabályozás következtében arra a semmisségre, amely a fiatalkorú és a felnőttkorú személy korlátozott cselekvőképességére és cselekvőképtelenségére vonatkozik. Míg a Ptk. szerint 14. életév betöltése előtt megdönthetetlen vélelemként (presumptio iuris et de iure) cselekvőképtelen és ugyanígy cselekvőképtelen a cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett személy, valamint ilyen gondnokság alá nem helyezett olyan személy, akinek a belátási képessége a szerződéskötéskor teljesen hiányzik, és ennek ellenére, ha nagyobb jelentőségű szerződést köt, az ilyen szerződés semmis és nem konvaleszkálható. Ha van gyámja vagy gondnoka, neki kell új szerződést helyette kötnie. Munkaszerződés esetében az életkorok tekintetében van eltérés, ami a jogkövetkezményre is kihat. Ugyanis 12 éves kor előtt semmilyen munkaszerződés nem köthető. Ezért az ilyen szerződés „ab ovo" semmis. 12 és 15 éves kor között olyan munkaszerződés megköthető, amely nem veszélyezteti a fiatalkorú egészséges testi, vagy szellemi fejlődését. Ha veszélyezteti, az akkor is semmis, ha a szülői hozzájáruláson kívül megvan a gyámhatóság jóváhagyása is. Ha nagykorú belátóképesség teljes hiánya mellett, vagy cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezettel köt szerződést, az szintén semmis.

Végezetül érdemes visszatekinteni az 1928-as Mtj-re, amelynek 1011. §-nak második bekezdése, illetve fordulata az általam már ismertetettek szerint külön rendezte az ilyen személlyel kötött munkaszerződés semmisségét. Ilyen semmisségi előírást sem az 1959. évi régi Ptk. a többszöri módosítások ellenére, sem pedig az új Ptk. nem tartalmaz, mivel az eme állapottal kapcsolatos semmisséget és az azzal kapcsolatos semmisséget a régi Ptk.-hoz hasonlóan az új Ptk. 2:8. és 2:9. §-a, valamint a 2:16. §-a tartalmazzák. Ez utóbbi szakasz a kiskorú nagyobb értékű vagyonát azzal védi, hogy semmissé nyilvánítja a kiskorú törvényes képviselőjének olyan nyilatkozatát, amellyel a kiskorú vagyona terhére ajándékoz, idegen kötelezettségért megfelelő ellenérték nélkül

kötelezettséget vállal vagy amellyel jogról ellenérték nélkül lemond. Végezetül meg kell említeni, hogy a Ptk.-nak a kiskorú jognyilatkozata relatív semmisségéről szóló 2:17. szakasza szerint a kiskorúság miatti cselekvőképtelenségen alapuló semmisségre annak érdekében lehet csak hivatkozni, akinek a cselekvőképessége hiányzik. Ez a szabály sok kiskorút védett meg attól, hogy lelkiismeretlen csalók kihúzzák alóluk örökségüket, amelyek jelentősen elősegíthetik az életben valóelindulásukat. Hatékonysága miatt érdemes lenne e szabályt a nagykorú cselevőképtelenek védelmére is „de lege ferenda" jelleggel kiterjeszteni, vagyis ezt az előírást általánossá tenni.

2.2. A termőföld haszonbérleti szerződés ellenértéke

Ez az előírás munkajogi szempontból nagyon lényeges, mivel a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) által megfogalmazott egyezmény szerint, amelyet szinte minden európai állam aláírt – többek között Magyarország is – azt tartalmazza, hogy semmis az olyan termőföld haszonbérleti szerződés, amelynél a haszonbérletidíj nem pénzben kerül megállapításra, hanem teljes egészében, vagy túlnyomóan a termés egy részében, vagy túlnyomóan nem pénzben, hanem termésben. Semmis az ilyen haszonbérleti szerződés azért, mert egy másik ILO egyezmény szerint a haszonbérnek természetben való kiegyenlítése munkabérnek is minősíthető az ILO szerint azon az alapon, hogy a haszonbérlő munkát végez a tulajdonos földjén, és ha a termés részbeni átadásában állapodik meg a földtulajdonossal, akkor az nem haszonbérleti szerződés, hanem munkaszerződés. Ez a munkaszerződés pedig azért jogellenes, mert egy másik ILO egyezmény szerint, amelyhez ugyanúgy csatlakoztak azok az államok, amelyek az előbbi irányelvez is csatlakoztak, azért, mert a munkadíjazási egyezmény szerint a munkabérnek legfeljebb csak a feléig terjedhet a természetbeni díjazás, míg a haszonbérletnél a díjnak a megállapítása százszázalékos terményátadást jelent. Ezért az ilyen szerződés, vagyis az un. felesbérlet jogellenes munkaszerződést jelent és ezért semmisnek kell tekinteni. Mivel „felesbérlet" esetén ezt a becikkelyezéssel elfogadott egyezmény következtében jogellenesnek, tehát semmisnek kell tekinteni, viszont leplezve van a munkaszerződéssel, ezért a munkaszerződést kell érvényesnek tekinteni azzal, hogy a természetbeni díjazást teljes egészében, vagy legalább több mint 50 %-os arányban pénzbelivé kell átalakítani. A semmis szerződés tehát érvényessé tehető ezen a módon, amit lehetővé tesz a Ptk. 6: 88. § itt bemutatott (2) bekezdésének az alkalmazásával.

2.3. A konkurenciakizárási megállapodás

2.3.1. Konkurenciakizárási megállapodás a munkajogban

A konkurenciakizárási megállapodás kezdetben csak a munkajogban jelentkezett a nyugat-európai országokban az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején. A szerződés olyan munkaerőre vonatkozik, aki valamilyen szakmában képzett és/vagy vezető állást vagy más fontos pozíciót tölt be egyadott cégnél. Az ilyen munkavállalóval a munkáltató köthet olyan szerződést, illetve megállapodást arra az esetre, ha a munkaviszonyát megszüntetni akarja. A szerződés alapján a munkavállaló nem helyezkedhet el abban a szakmában, vagy munkakörben, amelyben a cégnél dolgozott és önállósítva magát ilyen, vagy hasonló vállalkozást sem folytathat. A tilalom meghatározott időre – országonként tételes-jogilag meghatározott, illetve elfogadott bírói gyakorlat alapján két, vagy három évre – szólhat. E megállapodásnak a célja az, hogy ne vállhason az elköszönő munkavállaló a konkurencia szerződésben megállapított ideig, illetve maximálisan két, vagy három évig konkurensévé annak a cégnek, amelytől távozik és volt cégének bizalmas információit ne használhassa fel és ne adhassa át volt cége versenytársainak. Ezt a szerződést a cég a távozó munkavállalójával visszterhes jogügyletként kötheti csak meg.[2] A többi nyugat-európai

[2] Kivétel csak Franciaország jelent, ahol a Courd Cassation álláspontja szerint a szerződési akaratszabadság értelmében ingyenesen is megköthető a konkurencia-kizárási megállapodás. Információ Prof. Dr. Dres hc. Rolf Birktől a Trieri Egyetem Európai Munkajogi és Munkaügyi Intézete (Institut für Europaische Arbeitsrecht und Arbeitsbeziehungen der EG.in der Rame der Uni Trier -- IAAEG) kutatási bázisa alapján, Trier, 1991. november; PRUGBERGER Tamás –

államban viszont a versenykizárási megállapodás visszterhes jogügylet. Ezért, ha az ellenérték aránytalanul alacsony, pl. a „laesio enormis" alapján az ellenérték összege a becsült érték 50 %-át sem éri el, a konkurenciakizárási megállapodás megtámadható. Ha viszont ingyenes szerződésként erőlteti a távozó munkáltatójára a cég az ilyen megállapodást, akkor az semmis. A közép- és keleteurópai államok is ezt a megoldást vették át, ideértve Magyarországot is. A korábbi Csehszlovákiában jelentkezett e tekintetben probléma, mivel a budejovicei munkaügyi bíróság egy járműalkatrészeket gyártó cég a tőle távozó munkavállalóival ingyenesen íratta alá és határidő nélkül a versenykizárási szerződést, ami azt jelentette, hogy azok a munkavállalók, akik e cégtől távoznak, azt a munkakört, amit a cégnél elláttak, a jövőben sohasem folytathatják másutt, csupán az e szerződést aláíró cégnél, ha oda visszatérnek. Minthogy e kényszermegállapodást a távozó munkavállalók egyike sem tartotta be, a cég pert indított velük szemben a budejovicei munkaügyi bíróság előtt, mely a keresetet a szerződés semmisségére hivatkozva utasította el egyrészt az ellenszolgálatás hiánya, másrészt a foglalkozás végleges tiltása miatt. Az ügy a felperes fellebbezése és szuperóvása következtében felkerült a csehszlovák Legfelsőbb Bírósághoz, amely helyben hagyta az elsőfokú bíróság ítéletét. Alkotmányjogi panasszal az ügy az Alkotmánybírósághoz került, mely alkotmányellenesnek mondta ki a Legfelsőbb Bíróság ítéletét azon az alapon, hogy mind az alsóbíróságok, mind a Legfelső Bíróság megsértette a csehszlovák alkotmány által biztosított szerződésszabadság elvét.[3] Tudomásom szerint ez a jogi kollízió az Alkotmánybíróság és a Legfelsőbb Bíróság együttes ülésén korrigálásra került.[4]

Mint már említésre került, Magyarország is főszabályként a konkurenciakizárási szerződést visszterhes ügyletként vette át azzal, hogyha azt ingyenesen kötik meg, akkor az semmis, ha viszont aránytalanság állapítható meg a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között, akkor megtámadható. Ezt a megoldást tartalmazta az 1992. évi Mt. 3. § (6) bekezdése, amely a jogkövetkezmény levonása tekintetében a Ptk.-ra utal, mind a semmisség, mind a megtámadhatóság vonatkozásában. Ezen az 1992. évi Mt. helyébe lépett 2012. évi I. tv. (új Mt.) 102. §-a akként változtatott, hogy a két évre vonatkozó foglalkozás folytatására vonatkozó tilalmi megállapodás esetében az ellenérték nem lehet kevesebb, mint az azonos időszakra járóalapbér egyharmada. Ennél fogva ma Magyarországon nemcsak az ingyenes konkurenciakizárási megállapodás semmis, hanem az is, amelyik az azonos időszakra járó alapbér egyharmadánál kevesebbet állapít meg.

2.3.2. Konkurenciakizárási megállapodás a polgári és a kereskedelmi jogban

Szükséges szólni arról is, hogy újabban a versenykizárási megállapodást nemcsak a munkaviszony esetében alkalmazzák mind Nyugat, mind Kelet Európában, hanem a tartós megbízás és tartós vállalkozási szerződés esetében is. A tartós vállalkozás és a tartós megbízás ugyanis olyan tevékenységgel összefüggő „facere" típusú szerződés, amely inkább hasonlít a munkajogviszonyhoz, mint az egyszeri vállalkozási és megbízási (ügyviteli) szerződéshez. Egyszeri vállalkozási szerződés esetében sem a vállalkozó, sem a megrendelő nem tud meg bennfentes információkat a partneréről és ugyanez a helyzet az egyszeri megbízás, illetve ügyvitel esetében is. Viszont, ha a vállalkozás, valamint a megbízás tartóssá válik a vállalkozó és a megbízott a megrendelőjéről, illetve a megbízójáról jelentős bennfentes információkhoz juthat. Ezért ebben az esetben nemcsak a szokványos egyoldalú, hanem a kölcsönös kétoldalú tilalom is kiköthető. Jelenleg itt azonban nincsenek olyan korlátok, amelyekkel behatárolhatják a maximális időt, valamint az ellenértéket. Ez viszont szociális visszaélésekhez vezethet a nagyobb erőfölénnyel rendelkező részéről. Ezért indokolt lenne, ha tételes jogilag kimondásra kerülne, hogy a munkajogi konkurenciamegállapodást kellene törvényi analógiaként (analogia legis) ilyen esetekben alkalmazni. A jövőt illetően azonban jó lenne, ha egy ilyen szabály bekerülne a Ptk.-ba, mégpedig akként, hogy

---

NÁDAS György: Európai és magyar összehasonlító munka-, és közszolgálatijog. Complex Wolters Kluwer kiadócsoport, Budapest, 2014. 206-207.

[3] Silvia SPARFELD: Nachtragliches Wettbewerbsverbot im tschechischem Recht. WIRO,7/1996. 248-249.

[4] 2. sz. jegyzet.

nemcsak foglalkoztatási tilalomra, hanem kölcsönös információadási tilalomra is kiterjedne a konkurenciakizárási szerződés.

3. A megtámadhatósággal kapcsolatos neuralgikus jogi kérdések

Miként már a bevezetésben szó esett róla, a jognyilatkozat, illetve a szerződés megtámadásánál a megtámadási határidő kezdete, hossza és jellege adja. Kezdve azzal, hogy mikor veszi kezdetét a határidő, minden jogrendszerben egységes az a felfogás, hogy akkor, amikor annak előidéző oka, vagyis a kényszer és a fenyegetett, valamint a tévedésben tartott helyzet megszűnik, továbbá, amikor a nyilatkozó tévedése a részéről felismertté válik. E kérdésben minden jogrendszer egységes. A hosszát illetően egységes a megítélés a tekintetben, hogy a jogérvényesítésre nyitva állóáltalános határidőnél rövidebb határidő áll fenn a jogügylet, illetve a jognyilatkozat érvénytelenség jogcímén történő megtámadása tekintetében. Abban a kérdésben pedig, hogy a megtámadás estében elévülést vagy záros határidőt ír elő az egyes államok jogrendszere, nagy az eltérés.

Kiindulva az 1928-as Mtj.-ből, annak 114.-től a 117.-ig terjedő szakaszai az érvénytelenség típusai szerint rendezik. A főszabály azonban mindegyik esetében az volt, hogy az érvénytelenségre okot adó helyzet megszűnésétől számított egy év alatt a másik fél ellen indított keresettel lehet megtámadni a szerződést. Ha azonban az érvénytelenségre okot adó helyzet az általános elévülési határidőn belül nem szűnt meg, az egy éven belüli perlési lehetőségre nyitva állt az út az általános elévülési időn belül azzal, hogy a megtámadásra vonatkozó egy éves határidőt meg kellett tartani. Erről a 1014. és a 1015. § szól, míg a 116. § azt mondja ki, hogy a megtámadási határidőre is az elévülés nyugvásának és szünetelésének a szabályai érvényesek és ez által a megtámadási határidő az Mtj. itt bemutatott szabályozás szerint nem záros határidő, hanem ki nem mondva egy rövidített elévülési idő. Az Mtj.-nek ez a megoldása nagyon közel áll a német BGB 119-120. §-ában szabályozott rendszerhez, ahol szintén a jognyilatkozat érvényességét érintő megtámadási határidő az elévüléssel és annak nyugvási (szünetelési) lehetőségével szintén össze van kötve. Itt is a megtámadásra vonatkozó rövidebb határidő a jóval hosszabb elévülési idő szubszidiárius alkalmazásának a s lehetőségével össze van kötve[5], ami a munkaviszony esetében is a többi kötelmi jogviszonyhoz hasonlóan ált fenn a két világháború között informálisan az Mtj. alapján a szűkebb értelemben vett munkaszerződés és a tágabb értelemben vett munkajogviszony esetében egyaránt[6].

A Ptk. 6:89. §-ának (3) bekezdése a megtámadási határidőt szintén egy évben határozza meg. A Ptk. 6:89. § (4) bekezdés a szerződésből eredő követeléssel szemben kifogás útján ad csak lehetőséget a megtámadásra, ha a megtámadási határidő már letelt. A Ptk. nem teszi lehetővé, hogy a megtámadási határidő kezdésére egy éven túl, de az érvénytelenné nyilvánítható jognyilatkozat megtételétől kezdődő elévülési időn belül lehetőség legyen akkor, ha a megtámadás miatt előállható hátrányos helyzet fennforgásának a veszélye az egy éves határidőn belül nem szűnne meg. Méltányos lenne erre lehetőséget adni. Ezt szerintem a 6:89 § (3) és (4) bekezdésének összehangolt kiterjesztő jogértelmezésével egy elvi kúriai döntés meg tudná valósítani törvénymódosítás nélkül is.

A továbbiakban a magyar Ptk. a német BGB.-hez hasonlóan pontokba szedve tárgyalja az egyes semmisségi és megtámadási okokat azzal a különbséggel, hogy míg a BGB. a semmisséghez (Nichtigkeit) és a megtámadáshoz (Anfechtung) vezető oka az ügyletkötési képesség és az akarat hibás kinyilatkoztatása, vagyis a szándék és a közlés közötti összhang, valamint a nyilatkozat formai hiánya köré csoportosítja, addig a magyar Ptk. az egyes semmisségi és megtámadhatósági okokat három főcsoport köré helyezi, melyek közül az első a szerződési akarat, a második a szerződési

[5] PALANDT: Bürgerliches Gesetzbuch (Beckse Kurz Kommentare. Verlag C. H. Beck München 46. Aufl. 119-124. 83-94. (Anfechtung); 218-221. 199-200. p (Verjahrung)

[6] Mjt. 114-116. §§ (megtámadási hat. idő), 1283-1285. §§ (elévülés) TÉRFY: Igazságügyi zsebtörvénytár, 3. Kiadás, Grill Károly Könyvkiadó, Budapest. 246. és 279.

jognyilatkozat, harmadik pedig a célzott joghatás hibája. A két megoldás kísértetiesen hasonlít egymáshoz.[7]

Mint már említettem, a BGB 113. §-a tárgyalj a munka-, illetve a szolgálati szerződésnél megnyilvánuló érvénytelenségi problémákat, ahol a megtámadásra általános szabályozás érvényesül kisebb kivételekkel, amelyeket a fenti szakasz tartalmaz. Ezzel szemben a hatályos magyar Mt. a Ptk.-tól lényegese eltérően és a munkavállaló hátrányára rendezi a munkajogi jognyilatkozatra megállapított megtámadásra nyitva álló határidőt. Az 1992. évi korábbi Mt. 7. § (3) bekezdése éppen úgy, mint a 2012. évi I. törvénnyel megalkotott jelenleg hatályos Mt. 28. §-ának (7) bekezdése a polgári jogiszabályozással teljesen ellentételesen két záros határidőt, egy szubjektívet és egy objektív határidőt állapít meg. A szubjektív határidő 30 nap, amely a tévedés felismerésétől, vagy a jogellenes fenyegetés megszüntetésétől kezdődik, ami azonban a 6 hónapos objektív záros határidő elteltével megszűnik, mivel hat hónap letele után a megtámadás joga nem gyakorolható. E záros határidő mellett a 3 éves munkajogi elévülési határidőben történő kivételes megtámadásra nincs lehetőség, ellentétben a német joggal, ahol – az Erfurti Munkajogi Kommentár által is megerősítve – lehetőség van arra, hogy a magyarnál jóval hosszabb elévülési időn belül a megtámadás esetén felmerülhető hátrányos helyzet megszűnését követően kezdődő megtámadási határidőn belül megtámadhassa mind a munkavállaló, mind a munkáltató a számára előnytelen hibás jognyilatkozatát. Erre a magyar munkajogban semmi lehetőség nincsen. Sőt a megtámadás lehetősége korlátozva van azzal is, hogy a (2) bekezdés kimondja, hogy nem támadható meg a szerződés annak a részéről, aki a tévedést felismerhette, vagy a tévedés kockázatát vállalta. Az utóbbi kritériummal nincs probléma, az első azonban problematikus, mivel a tévedés felismerhetősége csak a bírósági eljárás keretében lefolytatott bizonytás alapján állapítható meg.

Elvileg a saját jognyilatkozatát, vagy a megkötött munkaszerződést nemcsak a munkavállaló, hanem a munkáltató is megtámadhatja. Minthogy azonban a kötelem ura a munkáltató, erre igen ritkán kerül sor. Ezért a megtámadásra vonatkozó igen rövid határidők a munkáltatót nem zavarják, sőt kedvezőek a számára, mert ő könnyen be tudja tartani, a munkavállaló viszont nem. A munkáltató meg tudja szervezni, hogy a két rövid záros határidőt ne használja ki a munkavállaló a szerződés megtámadásra. Ez jól demonstrálható a munkáltatók által követett gyakori megoldással, hogy ha nem áll fenn jogalap a jogszerűen gyakorolható rendes felmondásra, a munkavállalót írásban rögzített „közös megegyezés" aláírásával kényszerítik távozásra. Annak érdekében, hogy a munkavállalón támadja meg a kikényszerített „közös megegyezést, hat hónapon keresztül fenyegetik, hogyha a rákényszerített közös megegyezést meg meri támadni, gondoskodnak róla, az országban nem fog munkát kapni. Hat hónap letelte után pedig annak a munkavállalónak, akitől közös megegyezéssel kényszerítették ki a távozást, nem tudja a kikényszerített „közös megegyezést" a záros határidő letelte miatt megtámadni, mert erre az elévülési időn belül nincs módja.

Hasonlóképpen teljesen lehetetlen, hogy a megtámadás miatt eme igen rövid záros határidő okán a megtámadás lehetőségével élni tudjon a munkaszerződés megkötése során pl. a meghirdetett állásra jelentkező olyan Kárpátaljáról családjával együtt a kényszersorozás elől menekülő kiváló magyar informatikus, aki a szorult helyzetét kihasználó munkáltató által rákényszerített versenyizárási megállapodással szemben az alatt az időszak alatt, míg ennél a munkáltatónál dolgozott nem merte a távozása esetére szóló foglalkozása két évre szóló szüneteltetéséért járó egyharmad alapbérre szóló alacsony ellenértéket megtámadni. Ugyanis amikor ennek a versenykizárási megállapodásnak a megkötésére került sor, az informatikus közölte, hogy kevesli a felajánlott összeget, mire a munkáltató közölte, hogy akkor a felvétele tárgytalan. Ettől tartva nem merte a munkaviszonya alatt a megállapodást megtámadni, csak akkor, amikor egy jobb állás felkínálása következtében távozott. Az új vállalat jogiképviselője lebeszélte a záros határidő túllépése miatt a konkurenciakizárási megállapodás megtámadásáról. Végül is az ügy a két vállalat ás a munkavállaló között megegyezéssel akként oldódott meg, hogy további foglalkoztatással az

[7] V.ö.: BGB. §§ 104-144. és Ptk. 6:90-107. §§.

informatikus megmaradt az előző cégénél is. Ehhez hasonló eset gyakran fordul elő. A munkavállalók viszont ki vannak szolgáltatva a kifejezetten igazságtalan záróshatáridő miatt. Németországban ilyen nem fordulhat elő, már csak azért sem, mert ott ilyen és hasonló esetekben a hosszú elévülési idő miatt azon belül – miként már szó esett róla – megvan a lehetőség arra, hogy ha a hosszú elévülési időn alatt megszűnik a kényszer, vagy a veszélyhelyzet, vagy a tévedés felismertté válik ettől kezdve a megtámadásra nyitva álló határidő is az elévülési időn belül érvényesülni tud. Sőt, az Erfurti Munkajogi Kommentár szerint arra is lehetőség van, ha a megtámadás alapja joggal való visszaéléssel áll összefüggésben, és ezt a megtámadó bizonyítani tudja, sikerrel megtámadható a jognyilatkozat, illetve a jogügylet.[8] Ehhez kapcsolódik még, hogy a férfiak és nők egyenlő, vagy egyenlőértékű munkáért járó egyenlő díjazásának, valamint a bérek átláthatósága és végrehajtási mechanizmusának megerősítéséről szóló 2023/970. EU. irányelv 21. cikkelye kimondja, hogy az e területeken beálló jogsértések esetében az elévülési idő nem kezdődhet meg mindaddig, amíg a jogsértés fennáll és azt megelőzően, hogy a felperesnek tudomására jut, vagy ésszerűen elvárható, hogy tudomása legyen a jogsértésről. Ezen kívül az elévülési időnem lehet kevesebb három évnél és alkalmazni kell az elévülés nyugvására és megszakítására vonatkozó szabályokat is.[9] Kérdés már most csak az, hogy miként fogja implementálni a magyar jogalkotás eme irányelvi előírást? Csak a munkajogra? És azon belül csak a munkadíjazásnál? Esetleg kiterjeszti a polgári jog egészére is? Optimális az lenne, ha ez utóbbi valósulna meg. Még az is megfelelő lenne, ha a munkajog egész területére vonatkozna csak, de kiterjesztve a tartós vállalkozási és megbízási jogviszonyokra. Félő azonban, hogy a nők és a férfiak egyenlő bérezésére fogja csupán a magyar jog kiterjeszteni a határidőkel kapcsolatos irányelvi rendelkezést. Kérdéses azonban az, hogy ezt is egyáltalán megteszi-e?

Szó esett már arról, hogy elvileg a munkaszerződést, illetve a s saját nyilatkozatát mind a munkáltató, mind a munkáltató megtámadhatja. A Trieri Egyetem Európai Munkajogi és Munkaügyi Intézetben végzett kutatásaim során értesültem ilyen megtámadásiperekről. Egyértelmű tisztázásra kívánkozó jellege miatt jogirodalmi feldolgozásra is került egy ilyen jogeset. A munkáltató a munkavállalóval kötött konkurenciakizárási megállapodás alapján három évre szóló foglalkozás gyakorlásának szünetelése címén havi járadékot fizetett közgazdászi munkakörben foglalkoztatott munkavállalójának a cégtől történt távozása után, nehogy konkurens cégnél kamatoztassa tudását és a bennfentes információkat. Időközben viszont megtudta, hogy nem is akart elhelyezkedni másutt közgazdászként és e foglalkozását gyakorolni, hanem beiratkozott egyik egyetem jogi fakultására és a tanulmányait a járadékból fedezi. A munkáltató erről értesülve tévedés címén megtámadási keresetet indított a volt munkavállalójával szemben, amit elveszített a bíróság ama indokolása alapján, hogy a versenykizárási szerződés érvényes, amely tartalmazza, hogy a volt munkáltatónak mennyi járadékot fizet azért, hogy a közgazdász szakmáját sem munkavállalóként, sem vállalkozóként nem gyakorolja, az viszont nem tartozik a munkáltatóra, hogy a munkaviszony szünetelését tanulmányok folytatására használja. Miként értesültem róla, a szakmát megosztotta a bírósági állásfoglalás, mivel volt olyan vélemény, mely szerint a versenykizárási megállapodás célja, hogy a volt munkavállaló a foglalkozásának szünetelésével ne lehessen konkurense volt cégének. Ő pedig nem is akart konkurense lenni a volt cégének, hanem a foglalkozása szüneteltetésért kapott

[8] Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht. Verlag C. H. Bck, München, 09. 430. 18. 2036. BAG vom 32, 257.: „Eine Anfechng wegen Drohung ist zulessig, wen die Drohung wiederrechtlig war. Die Anfechtung arglister Tauschung muss bnnen Jahresfrist erfolgen. Der Jaresplist beginnt bei der Deckung der Teuschung bzw. der Drohung der Ende der Zwangslage", § 124 BGB vom I. 8. 1985., BAG vom 15. 10.199. J. E. I. 10.10-14-15 Ismerteti PRUGBERGER Tamás – ZACCARIA Márton Leo: A versenytilalmi megállapodás elméleti és gyakorlati problémái a megváltozott munkajogi környezetben. Jogtudományi Közlöny 2015/5. 51.

[9] PRUGBERGER Tamás – ZACCARIA Márton Leo: A munkajogi igények elévülésének újszerű megközelítése – Gondolatkísérlet a 2023/970 irányelv 21. cikkelye alapján. Munkajog, 2024. II. 20.

járadékot tanulmányok folytatására kívánta felhasználni, amt illett volna tudatnia a munkálatójával, akit lényegében tévedésben tartott[10].

A versenykizárási megállapodásújabban mind a nyugat-európai, mind a közép-, és a keleteurópai álamokban kezd túllépni a szűkebb munkaszerződés keretein és igen gyakran annak megkötésére kerül sor a tartós vállalkozási és a tartós megbízási szerződésk esetében és ugyanígy a tartós fővállalkozói és alvállalkozói szerződéseknél, mivel, ha e szerződések megszűnnek, mind a két fél a másikáról sok bennfentes információval rendelkezik. Ezért általában olyan megállapodást kötnek egymással, hogy a versenykizárási megállapodásban megjelölt bizonyos szakmai területeken és régiókban tartózkodnak egymás gazdasági tevékenységébe behatolni és a másik érdekeit zavaró reklámtevékenységet folytatni. Ezeknek a versenykizárási megállapodásoknak a tartalma a munkaviszonyhoz közelálló tartós vállalkozási és megbízási jogviszonyoknál, valamint a munkavállalóhoz hasonló (arbeiterahnliche/német, freelanzer/holland) önfoglalkoztatás esetén erőteljesebb a bizonyos területeken a foglalkozás folytatásától, és a hasonló tartós vállalkozási, megbízási és önfoglalkozási szerződéstől való tartózkodás, míg a tartós termékelőállítási és árúszállítási kereskedelmi szerződések megszűnése esetére annak kikötése, hogy egymás gazdasági kapcsolataiba nem hatolnak be, még információk kiadása útján sem[11].

4. Összegzés

A tanulmány a munkaszerződés érvénytelenségi problémáinak a vizsgálatából indult ki, amit közzé tett ennek a munkának a szerzője a Miskolci Egyetemen 2021 júniusában tartott Polgári jogi oktatók Konferenciáján[12]. Ez összekapcsolódott a munkajogi érvénytelenség részleteinek a kidolgozását jelentő olyan analitikus kutatásokkal, amelyben a szerzővel együtt még mások is részt vettek a Miskolci Egyetem és a Debreceni Egyetem Munka-, és szociális jogi tanszéke részéről.[13] Azért foglalkoztunk többen is kiindulva a munkajogból és részben kitekintve a polgári kötelmi jog főleg facere és kereskedelmi jogi tartós szolgálati szerződéseire, mert ezeken a területeken jelenik meg legtöbbször a szándék akaratkénti pszicho-racionális indítékú belső megfogalmazása és kifelé történő megnyilvánulása közötti diszkrepancia, ami bekövetkezhet kényszer, tisztességtelen megtévesztő befolyásolás, fenyegetés, és tévedés, valamint tévedésben tartás következtében. Tipikusterülete ennek a munkaszerződés helyett történő formális kényszervállalkozási és/vagy kényszermegbízási szerződésbe kényszerítés azért, hogy a foglalkoztatónak ne kelljen a munkavállaló társadalombiztosítási járulékfizetésének egyrészét törvényi előírás alapján átvállalnia. A másik ilyen nagy terület, ahol az érvénytelenség jogkövetkezményeivel gyakran számolni lehet, a tartós vállalkozási, megbízási és bizalmi vagyonkezelési szerződések sora, valamint a lízing és a különböző tartós áruszállítási szerződések, ahol az egymással tartós kereskedelmi szerződéseket

[10] PRUGBERGER Tamás: A konkurenciakizárási szerződés néhány gyakorlati szempontból jelentős elvi kérése. Gazdaság ls Jog 2004/6.

[11] Ld. kapcsolódásképpen mind ehhez: PRUGBERGER Tamás – FABÓK András: A munkaszerződés, a szolgálati szerződés, a vállalkozás, a megbízás és a díjkitűzés elhatárolásának problémái a biztosítási szerződések tükrében. Magyar jog 2000/12. 736. s köv.; GYULAVÁRI Tamás: A szürke állomány – gazdaságfüggő munkavégzés az önfoglalkoztatás határán. Pázmány Press. Budapest, 2004. 153. s köv., 336. s köv.; ROMÁN Róbert: A magyar kényszervállalkozások problémája és egy lehetséges német megoldás. Magyar Jog 2006/7. 417-424.; KISS György: A foglalkoztatás rugalmassága és a munkavállalói biztonság védelme. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2020. 180. s köv.; PRUGBERGER Tamás – SZEKERES Bernadett: Az újtípusú foglalkoztatási formák és azok kihatása a tevékenységgel összefüggőszerződések dogmatikájára. Állam- és Jogtudomány 2022/2.; PRUGBERGER Tamás: A munkavégzéssel összefüggő szerződéstípusok időszerű elhatárolási és tartalmi kérdései. Magyar Munkajog, E-folyóirat, 2024/1.

[12] PRUGBERGER Tamás: Az akaratihiba miatti jognyilatkozat és az általános szerződési feltétel, valamint az annak alapján kötött munkaszerződés megtámadását érintő munkajogi szabályozás problémája. Miskolci Jogi Szemle, 2021/3 (2. különszám) 136-144.

[13] PRUGBERGER Tamás – Nádas György – Jakab Nóra: Az érvénytelenség szabályozásának és gyakorlati megállapításának munkajogi problémái. Miskolci Jogi Szemle. 2022/4. 7-21. továbbá a 11. jegyzet.

kötő vállalatoknál a kapcsolat megszűnésénél az egymással szembeni verseny-kiiktatási megállapodáskötések jelentőséggel bírnak.[14]

[14] Ld. a 11. sz. jegyzetet.

SZERZŐDÉSSZEGÉS

Bodzási Balázs
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi docens

ELHATÁROLÁSI KÉRDÉSEK A SZERZŐDÉSEK ÉRVÉNYTELENSÉGÉVEL ÉS MEGSZEGÉSÉVEL KAPCSOLATBAN

1. A jogügyletek a Ptk.-ban

A pandektisztika hatása[1] alatt fejlődött kontinentális jogrendszerek a magánjogi jogügyletek tanán belül különbséget tesznek a jogügyletek – ideértve a szerződéseket is – létrejötte, érvényessége-érvénytelensége, valamint hatályossága-hatálytalansága között. Ennek alapján az érvényesség-érvénytelenség kérdése csakis létrejött jogügyletek esetén vizsgálható. A létre sem jött jogügylet nem lehet sem érvényes, sem érvénytelen. Ebből pedig az is következik, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeit (pl. bíróság általi érvényessé nyilvánítás, eredeti állapot helyreállítása) a létre sem jött jogügyletek esetén nem lehet alkalmazni. Ehhez hasonlóan a hatályosság-hatálytalansága kérdése is csak létrejött és érvényes jogügyletek esetén értelmezhető. Az érvénytelen jogügylet nem lehet sem hatályos, sem pedig hatálytalan.[2]

A jogügylet fogalma a hatályos magyar Polgári Törvénykönyvben, vagyis a 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ptk.) ugyan nem jelenik meg, a Ptk. Hatodik Könyve azonban a kötelmek közös szabályai körében, „A jognyilatkozat" cím alatt tartalmaz a jogügyletekre vonatkozó rendelkezéseket.[3] A Ptk. rendszerében a jogügylet joghatás kiváltására irányuló, azt célzó akaratnyilatkozat, vagyis jognyilatkozat. A jogügylet kategóriája a szerződés mellett a joghatás kiváltására irányuló egyoldalú jognyilatkozatokat is átfogja, melyek közül kiemelkedik a meghatalmazás és a végrendelet.[4] Ide tartoznak emellett az egyoldalú szerződésmegszüntetési jogok is (elállás, felmondás).

A Ptk.-nak nincs olyan általános része, mint a német BGB-nek, amely valamennyi jogügyletre vonatkozóan egységes szabályokat határozna meg. A Ptk. 6:9. §-a azonban kimondja, hogy a jognyilatkozat hatályára, érvénytelenségére és hatálytalanságára – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni.[5] Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a Ptk. Hetedik Könyve az öröklési jog körében a szerződések általános szabályaitól eltérő rendelkezéseket határoz meg a végrendelet érvénytelenségére és hatálytalanságára vonatkozóan.

A jogügyletek nemcsak a kötelmi jogban, hanem a dologi jogban, a családjogban, a jogi személyek jogában és az öröklési jogban is megjelennek. Ehhez kapcsolódóan rögzíti a Ptk. 6:10. §-a, hogy a

---

[1] A magyar magánjog vonatkozásában részletesebben lásd PÓLAY Elemér: A pandektisztika és hatása a magyar magánjog tudományára. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica. Tomus XXIII. Fasciculus 6. Szeged, 1976, 158., https://acta.bibl.u-szeged.hu/72371/1/juridpol_023_fasc_006.pdf

[2] Erről részletesebben lásd SIKLÓSI Iván: A nemlétező, érvénytelen és hatálytalan jogügyletek elméleti és dogmatikai kérdései a római jogban és a modern jogokban. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 137-138., 331-333.

[3] VÉKÁS Lajos: Szerződési jog általános rész. ORAC Kiadó, Budapest, 2024, 29.

[4] VÉKÁS: i.m. 28.

[5] Egyoldalú jognyilatkozatok esetében a jogellenesség nem feltétlenül jelent érvénytelenséget. Szerződésen alapuló elállásnál vagy felmondásnál például az egyoldalú hatalmasság gyakorlása jogellenes lehet akkor is, ha jogszabályba ugyan nem, de annak a szerződésnek a rendelkezéseibe ütközik, amelyen alapszik. Ebben az esetben a jogellenes elállás, illetve felmondás nem feltétlenül lesz érvénytelen. Az ezzel kapcsolatos jogirodalmi álláspont szerint, ha a szerződő felet a szerződésnél fogva illeti meg az elállás, illetve a felmondás joga, azonban azt szerződésellenes módon, a szerződéses kikötésektől eltérően gyakorolja, úgy dogmatikai szempontból helytelen lenne az elállás, illetve a felmondás érvénytelenségéről beszélni. Erről lásd TÖRÖK Tamás: A jogellenes elállás és felmondás. Gazdaság és Jog, 2021, 29 (5), 9.

jognyilatkozatra vonatkozó szabályokat – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a nem kötelmi jogi jognyilatkozatokra is megfelelően alkalmazni kell. Egy ezzel szinte szó szerint megegyező utaló szabályt a jogalkotó a birtokátruházásról szólva külön is fontosnak tartotta kimondani, kiemelve ezzel a birtokátruházás egyik elemének a jogügyleti jellegét.[6] A Ptk. 5:3. § (1) bekezdésének második mondata szerint ugyanis a birtokátruházásra a szerződés létrejöttére és érvényességére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.[7]

2. A létre sem jött, valamint az érvénytelen szerződések

2.1. A szerződés létrejöttének feltételei

Az előző pont alapján az első kérdés, amit egy jogügylettel, illetve szerződéssel kapcsolatban vizsgálni kell, hogy egyáltalán létrejött-e. A szerződések létrejöttének tartalmi, valamint alaki-formai feltételei is vannak.

A szerződés létrejöttének tartalmi feltételeiről a Ptk. 6:63. § (2) bekezdése rendelkezik. Ennek alapján a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. Lényeges kérdések a jogszabály alapján lényegesnek minősülő tartalmi kérdések. Ilyenek például az adott szerződéstípus fogalmi meghatározásából (az ún. normatív definícióból) fakadó tartalmi elemek.[8]

Lényegesnek minősített kérdések azok, amelyekkel kapcsolatban bármelyik fél egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az adott kérdésben való megállapodás hiányában a szerződést nem kívánja megkötni. Ha a felek a szerződéskötési tárgyalások során nem jelezték, hogy az adott kérdésben való megállapodás hiányában a szerződést nem kívánják megkötni, akkor utóbb csak akkor hivatkozhatnak arra, hogy a szerződés nem jött létre, ha a kérdés jogszabály alapján minősül a szerződés lényeges feltételének.[9]

A szerződés létrejöttének alaki-formai feltétele, hogy legyen (legalább) két kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozat. A felek közötti konszenzust ez a két tartalmilag egybehangzó akaratnyilatkozat: az ajánlat és elfogadó nyilatkozat hozza létre.

Ahhoz, hogy a szerződéskötésre irányuló jognyilatkozatok kifejtsék a hatásukat és létrehozzák a szerződést több feltételnek is teljesülnie kell. Először is a szerződéskötésre irányuló ajánlatnak hatályossá kell válnia, a Ptk. 6:5. §-ában foglaltak szerint. Ezzel áll be az ajánlati kötöttség, amelynek ideje alatt az ajánlattevő a nyilatkozatához kötve van. A Ptk. 6:64. § (2) bekezdése alapján az ajánlati kötöttség ideje az ajánlat hatályossá válásával veszi kezdetét. A másik fél az ajánlati kötöttség

---

[6] A birtokátruházás egyik elemét alkotó dologi jogi rendelkező ügyletről részletesebben lásd VÉKÁS Lajos: Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből. ORAC, Budapest, 2022, 40-50.

[7] A Ptk. 5:3. § (1) bekezdése azonban nem szól a jogügylet hatálytalanságáról. Így felmerül a kérdés, hogy a birtokátruházás részét képező dologi jogi rendelkező ügylet vonatkozásában értelmezhető-e a hatálytalanság, illetve, hogy irányadónak tekinthetjük-e a Ptk. 6:10. §-a alapján a szerződés hatálytalanságára vonatkozó szabályokat birtokátruházás esetén is. A kérdés – a birtokátruházás mellett – a Ptk. 5:32. §-ával kapcsolatban is felvethető. Eszerint ugyanis az elidegenítési és terhelési tilalommal ellentétes rendelkezés hatálytalan azzal szemben, akinek jogát a tilalom biztosítja. Ebben az esetben tehát a Ptk. nem a tulajdonát átruházó vagy azt megterhelő személy és a vele szerződést kötő másik személy között létrejött szerződés hatálytalanságát állapítja meg, hanem az elidegenítési és terhelési tilalomba ütköző rendelkező ügylet hatálytalanságát mondja ki azzal a harmadik személlyel szemben, akinek a jogát a tilalom biztosítja. Az egy további kérdés, hogy a dologi jogi rendelkező ügylet hatálytalansága kihat-e az ehhez kapcsolódó (el)kötelező ügylet, vagyis a kötelmi jogi jogcímet biztosító szerződés hatálytalanságára. Erről azonban a Ptk. 5:32. §-a nem rendelkezik.

[8] Az adásvételi szerződésnek a Ptk. 6:215. § (1) bekezdése alapján lényeges tartalmi elemei (a szerződő felek megjelölésén túl): a tulajdonátruházási szándék kifejezésre juttatása, a vételár, valamint a vétel tárgyának tekintett dolog meghatározása. Ingatlan adásvétel esetén pedig a (2) bekezdés alapján a birtokátruházásnak is ki kell tűnnie az adásvételi szerződésből.

[9] VÉKÁS: i.m. 82.

fennállása alatt tehet olyan elfogadó nyilatkozatot, amellyel létrehozza a szerződést. A Ptk. 6:69. § (1) bekezdése alapján a szerződés akkor jön létre, amikor az elfogadó jognyilatkozat hatályossá válik.

Akár a tartalmi, akár az alaki-formai feltételek hiányoznak, a szerződés nem jön létre. A létre nem jött (nemlétező) szerződésnek a Ptk. alapján nincs külön nevesített, speciális jogkövetkezménye. Ebből következik, hogy a létre nem jött szerződés alapján teljesített szolgáltatást, a végbement vagyonmozgást a jogalap nélküli gazdagodás szabályai [Ptk. 6:579-6:582. §] szerint lehet visszakövetelni. Nem az érvénytelenség jogkövetkezményei kerülnek tehát alkalmazásra, hanem a jogalap nélküli gazdagodás szabályai.

Az érvénytelenség jogkövetkezményeivel kapcsolatban arra is ki kell röviden térni, hogy a Ptk. 6:119. § (2) bekezdése szerint a hatálytalan szerződés alapján történt teljesítésekre az érvénytelen szerződés jogkövetkezményeit kell megfelelően alkalmazni. A gyakorlatban ehhez az utaló szabályhoz kapcsolódóan több kérdés is felmerülhet. Kérdés például, hogy a Ptk. 6:110. §-ában írt bíróság általi érvényessé nyilvánítás alkalmazható-e hatálytalan szerződés esetén is? A részleges érvénytelenségre vonatkozó szabályok (Ptk. 6:114. §) alkalmazhatósága is kérdéses. Felvethető végül az is, hogy a Ptk. 6:119. § (2) bekezdése csak az abszolút hatálytalanság eseteire vonatkozik-e, vagy a relatív hatálytalanság bizonyos eseteiben is alkalmazhatóak az érvénytelenség jogkövetkezményei?[10]

2.2. A szerződések érvénytelensége

Amennyiben a felek között van létrejött, fennálló szerződés, sor kerülhet annak a kérdésnek a vizsgálatára, hogy ez a szerződés érvényes vagy érvénytelen. Nem létező szerződés esetén nem merülhet fel az érvényesség-érvénytelenség kérdése (és természetesen a hatályosság-hatálytalanság kérdése sem).

Az érvénytelenség a szerződés jogi hibája, az érvénytelen szerződés tehát jogi hibában szenved. Ez a jogi hiba olyan nagyfokú, hogy ahhoz a jogrend tilalmat fűz, és megakadályozza, hogy a szerződés betöltse eredeti funkcióját.

Vékás Lajos meghatározása szerint az érvénytelenségnek biztonsági szűrő funkciója van, ami abban nyilvánul meg, hogy a szerződés nem váltja ki a kívánt joghatást. Az érvénytelenség tehát a magánjog biztonsági szűrője, amely a társadalmilag nem kívánatos, illetve bármelyik fél érdekeit súlyosan sértő joghatásokat kívánja meggátolni.[11]

A jogi hibának, vagyis az érvénytelenségi oknak, mindig a szerződéskötés időpontjában kell fennállnia. Ez az időbeli tényező nagyon fontos elhatárolási szempont a szerződésszegéshez képest. A szerződésszegés ugyanis nem a szerződés létrejöttéhez, hanem annak teljesítéséhez – a teljesítési fázishoz – kapcsolódik. A szerződéskötés után bekövetkező jogi hiba tehát nem vezethet a szerződés érvénytelenségéhez, annak megszegéséhez azonban igen.

Egy másik fontos feltétel, hogy az érvénytelenség okának mindig törvényi rendelkezésen kell alapulnia. Ebből következik, hogy az érvénytelenségi szabályok kógensek, azoktól a felek szerződésükben nem térhetnek el.[12] A felek nem állapodhatnak meg olyan érvénytelenségi okban, amelyet a törvény nem nevesít.

---

[10] Erről részletesebben lásd BODZÁSI Balázs: Közjog és magánjog találkozási pontjai a gyakorlatban. In: BODZÁSI Balázs (szerk.): Jogászegyleti Értekezések 2025. Közjog és magánjog. Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2025, 80-85., https://jogaszegylet.hu/wp-content/uploads/2025/09/Bodzasi-Balazs.pdf

[11] VÉKÁS: i.m. 107.

[12] Ez alól tesz szűk körben kivételt a Ptk. 6:98. §-a. Ezt a megtámadási okot ugyanis a felek – a fogyasztói szerződés kivételével – szerződésükben kizárhatják.

Az érvénytelenségi szabályok, mint kógens normák korlátozzák a felek szerződési szabadságát. Az érvénytelenségi szabályokon keresztül az állam beavatkozik a szerződéses jogviszonyokba annak érdekében, hogy bizonyos – a jogrend által veszélyesnek ítélet – joghatások annak ellenére se állhassanak be, hogy a felek között a szerződés létrejött. Az érvénytelenségi szabályokon keresztül a polgári jog egyrészt a piaci viszonyok rendjét, azok zavartalan működését védi, másrészt azonban a sérelmet szenvedett szerződő fél jogait is védi.[13]

A nemlétező szerződéssel ellentétben, érvénytelenség esetén a Ptk. meghatározza a jogkövetkezményeket. Fontos azonban még egyszer kiemelni, hogy ezek a jogkövetkezmények a szerződés érvénytelenségének megállapítása esetén alkalmazhatók. Ez pedig feltételezi, hogy a szerződés létrejöjjön.

3. Szerződésszegés a Ptk.-ban

A szerződés akkor tölti be funkcióját, ha szerződésszerűen teljesítik. A szerződésszerű teljesítés ezért a kötelem megszűnésének is a leggyakoribb esete [Ptk. 6:3. § *a)*]. Annak a kérdésnek az eldöntéséhez, hogy történt-e szerződésszegés, a szerződés teljesítésére vonatkozó szabályokból kell kiindulni. Szerződésszegésről ebből következően akkor beszélünk, ha a szerződés nem teljesül tartalmának megfelelően, pl. valamely vállalt kötelezettség (szolgáltatás) teljesítése – részben vagy egészben – elmarad. A Ptk. 6:137. §-a szerint a szerződés megszegését jelenti bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása. Ennek alapján nemcsak a főszolgáltatást kell szerződésszerűen teljesíteni, hanem a járulékos kötelezettségeket is.[14]

A szerződésszegés nem a szerződés jogi hibája, hanem a teljesítés rendellenessége, fogyatékossága, ami miatt nem vagy nem teljesen nyer kielégítést a jogosult ún. teljesítési érdeke.[15]

A szerződésszegési szabályok főszabály szerint diszpozitív jellegűek. Ennek alapján a felek egyező akarattal a szerződésszegési normáktól eltérhetnek, és a szerződésszegés következményeit a törvénytől eltérően határozhatják meg.[16] A diszpozitivitásból következően a felek a szerződésükben a Ptk.-ban nem nevesített (ún. atipikus) szerződésszegési alakzatokat, tényállásokat is meghatározhatnak, melyekhez speciális szankciókat is fűzhetnek.

A Ptk. azonban a szerződésszegés körében is korlátokat állít a felek szerződési szabadságának. A kógens rendelkezések közül az egyik leglényegesebb, hogy a szándékosan okozott, továbbá az emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződésszegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés a Ptk. 6:152. §-a alapján semmis. Ebből az következik, hogy a felek a Ptk.-nak a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősségre vonatkozó szabályaitól egyebekben eltérhetnek. Kérdés azonban, hogy milyen terjedelmű, milyen mértékű lehet ez az eltérés? Eltérhetnek-e például a felek a kontraktuális felelősség feltételeit meghatározó Ptk. 6:142. §-ának rendelkezéseitől?

Fontos azt is kiemelni, hogy megszegni csak létrejött, érvényes és hatályos szerződést lehet. A hatályosság-hatálytalanság kérdéséhez kapcsolódóan a Kúria a 15/2024. jogegységi határozatában azt a kérdést vizsgálta, hogy a hatósági jóváhagyás hiányában hatályba nem lépő szerződés esetében alkalmazhatók-e a teljesítés lehetetlenné válására vonatkozó szabályok, vagy kizárólag az érvénytelenség jogkövetkezményeit vonhatja le a bíróság. A Kúria a jogegységi határozatban úgy

---

[13] VÉKÁS: i.m. 46.

[14] Ehhez kapcsolódóan Nochta Tibor a szerződésszegést nyitott törvényi tényállásnak tekinti. Lásd NOCHTA Tibor: A tájékoztatási kötelezettség megsértése, mint szerződésszegés. In: BOÓC Ádám – MISKOLCZI BODNÁR Péter (szerk.): Tájékoztatási kötelezettség a polgári és a kereskedelmi jogban. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XL., Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2024, 99-100. https://ajk.kre.hu/images/doc2025/pr/Tajekoztatasi_kotelezettseg_a_polgari_es_a_kereskedelmi_jogban.pdf

[15] VÉKÁS: i.m. 220.

[16] VÉKÁS: i.m. 225.

foglalt állást, hogy a teljesítés lehetetlenné válása fogalmilag nem merülhet fel akkor, ha a szerződés nemlétezése, érvénytelensége vagy hatálytalansága folytán nem fejti ki a felek által szándékolt joghatást. Hatálytalan szerződés esetén a szerződéses kötelezettség teljesítése nem követelhető, így a teljesítés lehetetlenné válásának vizsgálata sem jöhet szóba. Sem az eljáró bíróságok, sem a felek nem dönthetnek úgy, hogy az egyébként kógens hatálytalansági szabályok helyett hatálytalan szerződés esetén a szerződésszegés szabályaira térnek át.

4. Az érvénytelenség és a szerződésszegés elhatárolása

4.1. Főbb elhatárolási ismérvek

Az előzőek alapján a főbb elhatárolási ismérvek a következők:

- az érvénytelenség a szerződés jogi hibája, ezzel szemben a szerződésszegés nem jogi hiba, hanem a teljesítés rendellenessége;
- az érvénytelenség okának mindig a szerződéskötés időpontjában kell fennállnia, a szerződésszegésre azonban utóbb, a teljesítési létszakaszban kerülhet sor;
- az érvénytelenségi szabályok kógensek, a szerződésszegésre vonatkozó rendelkezések azonban főszabály szerint diszpozitív jellegűek.

A gyakorlatban azonban nem mindig ilyen egyszerű elválasztani egymástól a két jogintézményt. Sokszor ugyanis ugyanaz a magatartás vagy körülmény nemcsak a szerződés érvénytelenségét eredményezheti, hanem szerződésszegésnek is minősülhet.[17]

4.2. Lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés vs. lehetetlenülés

A legtipikusabb példa erre a lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés, valamint a teljesítés lehetetlenné válásának elhatárolása. A lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés a Ptk. 6:107. § (1) bekezdése alapján semmis. A lehetetlenülés ezzel szemben szerződésszegési alakzat, egyúttal a szerződés megszűnésének egyik esete.[18] A két tényállás elhatárolására elsősorban az időbeliség alapján kerülhet sor. Ha a lehetetlenség oka már a szerződéskötéskor fennállt, akkor a szerződés semmis. Ha azonban csak utóbb következett be, akkor szerződésszegésről lehet szó. Bán Dániel ezzel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy a jogi okból lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződések jó része jogszabályba ütközés miatt is semmisnek tekinthető. A lehetetlenség egyéb eseteiben (amikor tehát nem jogi, hanem fizikai okból irányul lehetetlen szolgáltatásra a szerződés) pedig mindenekelőtt azt kellene megvizsgálni, hogy a szerződés megkötésére akarathiba vezetett-e. A lehetetlenségi tényállások egy része ugyanis egyben tévedési tényállás is.[19] Miskolczi Bodnár Péter pedig arra mutat rá, hogy az érdekbeli lehetetlenülés alapját képező körülmények a Ptk. 6:192. §-a szerinti bírósági szerződésmódosításra is okot adhatnak.[20]

---

[17] Az elhatároláshoz lásd még LESZKOVEN László: Szerződésszegés a polgári jogban. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 26-27.

[18] A lehetetlenülés joggazdasági elemzését lásd SZALAI Ákos: A magyar szerződési jog gazdasági elemzése. L' Harmattan, 2013, 152-161.

[19] BÁN Dániel: A világjárvány hatása a tartós szerződéses jogviszonyokra. In: BODZÁSI Balázs – CSEHI Zoltán (szerk.): A COVID-19 és a gazdasági jog. A koronavírus-járvány és a rendkívüli jogrend hatása a magyar gazdasági jogi szabályozásra. Magyar Jogász Egylet, 2023, 18-19., https://jogaszegylet.hu/wp-content/uploads/2025/08/covid-19-gazdasagi-jog.pdf

[20] Részletesebben lásd MISKOLCZI BODNÁR Péter: Érdekbeli lehetetlenülés és bírói szerződésmódosítás. Jogtudományi Közlöny, 2024, 79 (5), 221-222. A szerző kiemeli, hogy a tágabb értelemben vett clausula rebus sic stantibus köti össze a két jogintézményt. DOI: https://doi.org/10.59851/jk.79.05.1

4.3. Akarathibák vs. hibás teljesítés

További kérdéseket vethet fel az akarathibák és a hibás teljesítés elhatárolása. Bár a szerződés akarathibákra alapozott megtámadása esetén a jogkövetkezmények eltérőek, mint hibás teljesítés esetén, a tényállás sok esetben hasonló: téves, hamis információkon, vagy pedig információhiányon alapuló állapot.[21] Menyhárd Attila ezzel kapcsolatban azt emeli ki, hogy ha a másik fél hibásan teljesít, a jogosult szavatossági igényt érvényesíthet, de hivatkozhat arra is, hogy a szerződést abban a feltevésben kötötte meg, hogy a teljesítés nem lesz hibás, és e tévedést a másik, hibásan teljesítő fél okozta. Ez jellemzően a tulajdonságban (minőségben) való tévedés kapcsán merül fel, amikor a szerződésszegés és a megtámadás alapja is az lehet, hogy a szerződés tárgya egy bizonyos tulajdonsággal nem rendelkezik, holott ennek meglétét a fél feltételezte.[22] Amennyiben ez a helyzet már a szerződéskötéskor fennállt, az alapot adhat a sérelmet szenvedett fél[23] számára, hogy tévedésre vagy megtévesztésre hivatkozva megtámadja a szerződést. A Ptk. 6:89. § (3) bekezdése alapján azonban a megtámadási jog a szerződés megkötésétől számított egyéves határidőn belül gyakorolható.[24] Egy év elteltével a megtámadásra jogosult már csak kifogás formájában érvényesítheti megtámadási jogát [Ptk. 6:89. § (4) bekezdés]. Fontos azt is kiemelni, hogy a Ptk. 6:90. § (1) bekezdése alapján a tévedésnek egyrészt lényeges körülményre kell vonatkoznia, másrészt azt a másik félnek kell okoznia, vagy legalábbis fel kellett volna ismernie („felismerhette"). Ez azonban nem minden esetben állapítható meg. Kezességi szerződés esetén például a kezes tévedését jellemzően a személyes adós és nem a hitelező okozza. Ebben az esetben a kezes nem támadhatja meg a kezességi szerződést tévedésre hivatkozással, hiszen tévedését nem a másik szerződő fél, vagyis nem a hitelező (jogosult) okozta.

A másik megtámadási ok, a megtévesztés, amelyet el kell határolni a hibás teljesítéstől. Ez – szemben a tévedésbe ejtéssel – mindig szándékos magatartás. A szándékosságnak többek között az érvénytelen szerződéshez kapcsolódó kártérítési igény szempontjából lehet relevanciája.[25]

A tévedésbe ejtéshez, illetve a megtévesztéshez hasonló tényállás szerződésszegés megállapítására is alapot adhat.[26] A két esetkör között azonban ebben az esetben is lényeges eltérés áll fenn az időbeliség tekintetében, valamint ebből következően abban, hogy az érvénytelenségnél szinte kizárólag a szerződéskötésre koncentrál a jogalkotó, szerződésszegés esetén azonban a jogi értékelés középpontjában a teljesítés áll.[27] Amíg tévedés, illetve megtévesztés esetén a hamis, téves, vagy hiányos információkon alapuló helyzetnek már a szerződéskötéskor fenn kell állnia, addig szerződésszegés esetén ez utóbb, a szerződés teljesítése során következik csak be.

---

[21] A tévedés és a szerződésszegés kapcsolatáról részletesebben lásd MENYHÁRD Attila: A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége. A Szladits Szeminárium Kiadványai 1. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2000, 29-34.

[22] MENYHÁRD: i.m. 29-30.

[23] A Ptk. 6:89. § (2) bekezdése alapján a szerződést a sérelmet szenvedett fél mellett az is megtámadhatja, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik. A jogi érdek fennállását – csakúgy, mint a Ptk. 6:88. § (3) bekezdése vonatkozásában – a bírói gyakorlat elég szigorúan, megszorítóan értelmezi. A szerződő feleken kívül a jogi érdek fennállása jellemzően a biztosítékot nyújtó harmadik személyek (kezes, zálogkötelezett) esetében állapítható meg.

[24] Ez az egyéves határidő elévülési – és nem jogvesztő – jellegű. Erről lásd VÉKÁS: i.m. 111.

[25] A Ptk. 6:115. § (2) bekezdése az érvénytelen szerződéshez kapcsolódó járulékos igények körében szabályozza a kártérítést. Eszerint az érvénytelen szerződés megkötésével a másik félnek okozott károkat a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség (vagyis a deliktuális felelősség) általános szabályai szerint kell megtéríteni. Ha a szerződés érvénytelenségét okozó fél magatartását kimenti, a másik félnek a szerződéskötésből eredő kárát (ún. negatív interesse) köteles megtéríteni. A 6:115. § (3) bekezdése pedig az érvénytelen szerződéssel harmadik jóhiszemű személynek okozott károk megtérítéséről rendelkezik.

[26] A szerződéshez kapcsolódó járulékos kötelezettség megszegése is minősülhet hibás teljesítésnek. Így például megalapozhatja a hibás teljesítést a szolgáltatásról szóló tájékoztató leírás (használati utasítás) átadásának az elmulasztása is. Ez a Ptk. 6:124. §-ából is levezethető. Erről lásd VÉKÁS: i.m. 259.

[27] LESZKOVEN: i.m. 27.

4.4. Akarathibák vs. együttműködési és tájékoztatási kötelezettség megsértése

Az akarathibáktól való elhatárolás kérdése az együttműködési és a tájékoztatási kötelezettség megsértése kapcsán is felmerülhet. Ezt az elhatárolást nehezíti, hogy az együttműködési és a tájékoztatási kötelezettség megsértése nemcsak fennálló szerződéshez kapcsolódóan merülhet fel, hanem a szerződéskötés előtt is. Ezt tükrözi a Ptk. 6:62. § (1) bekezdése is, amely szerint a felek kötelesek a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről. Ennek alapján az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség már a szerződés megkötése előtt, valamint a szerződés megkötése során is terheli a feleket.[28] Ez a kötelezettség tulajdonképpen a szerződés valamennyi létszakában – egészen annak megszűnéséig – fennáll.[29]

Vékás Lajos ezzel kapcsolatban azt emeli ki, hogy az együttműködési és azon belül a tájékoztatási kötelezettségnek a szerződéskötési tárgyalások és a szerződéskötés során történt megsértése a Ptk. rendszerében szerződéskötésnél elkövetett hibaként: ún. *culpa in contrahendo*ként fogható fel. A törvény szerint ez a jogsértés kártérítési szankciót vonhat maga után. A felelősség attól függően alakul, hogy a szerződés létrejött-e vagy sem.[30]

Az akarathibáktól való elhatárolást nehezíti, hogy a szerződés megkötése és teljesítése közötti időbeli eltérés ebben az esetben nem mindig állapítható meg. Amennyiben ugyanis az együttműködési és tájékoztatási kötelezettségét valamelyik fél a szerződés megkötésekor sérti meg, az akarathibáktól való elhatárolásra az időbeliség alapján nem kerülhet sor. Ebben az esetben azt kell vizsgálni, hogy a szerződéskötéskor kifejtett magatartás – a téves, megtévesztő vagy hiányos információnyújtás – súlyossága milyen mértékű. Enyhébb esetben az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség megsértéséről, vagyis szerződésszegésről van szó. Súlyosabb esetekben azonban megállapítható a tévedés, vagy akár a megtévesztés is.

4.5. Tisztességtelen szerződési feltételek vs. tájékoztatási kötelezettség megsértése

A fogyasztói szerződésekhez kapcsolódó bírói gyakorlat alapján a vállalkozás által használt általános szerződési feltétel tisztességtelenségét az is megalapozhatja, ha az adott kikötés nem átlátható, nem érthető, nem világos. Ebben az esetben egy, a tájékoztatási kötelezettség megsértéséhez is közel álló tényállás kerül át érvénytelenségi esetkörbe. Ennek különösen a deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződésekhez kapcsolódóan van kiterjedt bírói gyakorlata, amelyre döntő befolyást gyakorolnak az Európai Unió Bíróságának (a továbbiakban: EUB, vagy Bíróság) döntései.

Ezzel kapcsolatban az EUB több ítéletében is kiemelte, hogy a szerződési feltételnek a 93/13 irányelv 5. cikke által megkövetelt átlátható jellege az egyikét képezi azoknak a tényezőknek, amelyeket figyelembe kell venni a feltétel tisztességtelen jellegének a nemzeti bíróság által az ezen irányelv 3. cikkének (1) bekezdése szerint elvégzendő értékelése keretében. Az EUB a C-26/13. sz. ügyben (ún. Kásler-ügy) 2014. április 30-án meghozott ítéletében rögzítette, hogy a szerződési

[28] A szerződéskötést megelőző együttműködési és tájékoztatási kötelezettség megsértése nem minősül szerződésszegésnek, hiszen ekkor még nem áll fenn szerződés. Ezt tükrözi a Ptk. 6:62. § (5) bekezdése is, amely szerint, ha a szerződés nem jön létre, az a fél, aki az (1) bekezdésben foglalt kötelezettségét a szerződéskötési tárgyalások során megszegte, köteles a másik fél ebből származó kárát a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint megtéríteni. Ebben az esetben tehát – szerződés hiányában – a deliktuális felelősség szabályai kerülnek alkalmazásra.

[29] A Ptk. a szerződések általános szabályai, különösen pedig a szerződés teljesítésére vonatkozó rendelkezések körében az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség számos, külön is nevesített esetét szabályozzák. Így például a Ptk. 6:126. §-a az akadályközlési kötelezettséget, a Ptk. 6:127. §-a pedig a szolgáltatás megvizsgálásának a kötelezettségét. Az egyes szerződéstípusok szabályai körében ennek további eseteit is szabályozza a törvény. Részletesebben lásd MISKOLCZI BODNÁR Péter: Tájékoztatás szűk és szélesebb értelemben. In: BOÓC Ádám – MISKOLCZI BODNÁR Péter (szerk.): Tájékoztatási kötelezettség a polgári és a kereskedelmi jogban. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XL., Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2024, 109-130.

[30] VÉKÁS: 90.

feltételek átláthatóságnak a 93/13/EGK irányelvben foglalt követelménye nem korlátozható kizárólag e szerződéses kikötések alaki és nyelvtani szempontból érthető jellegére. A Bíróság szerint mivel a 93/13 irányelv által létrehozott védelmi rendszer azon az elven alapszik, hogy a fogyasztó az eladóhoz vagy szolgáltatóhoz képest hátrányos helyzetben van – többek között az információs szint tekintetében is –, ezért az átláthatóság követelményét kiterjesztő módon kell értelmezni. A Kásler-ügyben hozott ítéletben foglaltakat az EUB későbbi döntéseiben is megerősítette, illetve részletesebben is kifejtette. Az utóbbi időben hozott ítéletek közül érdemes kiemelni a C-699/23. sz. ügyben (FG és a Caja Rural de Navarra SCC) 2025- április 30-án hozott ítéletet. Ebben a Bíróság kiemelte, hogy a fogyasztó számára alapvető jelentőséggel bír a szerződés megkötése előtt a szerződési feltételekre és e szerződéskötés következményeire vonatkozó tájékoztatás. Többek között ezek ismerete alapján dönti el a fogyasztó, hogy az eladó vagy szolgáltató által előzetesen meghatározott feltételeknek elkötelezi-e magát. A 93/13 irányelv 5. cikke értelmében vett „világos és érthető" jellegének értékelését a nemzeti bíróságnak a releváns tények összességére tekintettel és a szerződéskötést kísérő összes körülmény figyelembevételével kell elvégeznie. Ezen értékelés keretében figyelembe kell venni többek között azokat az információkat, amelyeket az intézmény a kölcsönszerződés aláírását megelőző különböző szakaszokban közölt a hitelfelvevővel.[31]

Az EUB gyakorlata szerint tehát a 93/13 irányelv hatálya alá tartozik a szerződési feltétel tisztességtelen jellegének a vizsgálata abban az esetben is, ha a fogyasztó a szerződéskötést megelőzően nem rendelkezik elegendő információval a szerződési feltételekkel és a szerződés megkötésének következményeivel kapcsolatban. Jól látható, hogy a 93/13 irányelvben foglalt átláthatósági követelmény értelmezése során összemosódik egymással a szerződéskötést megelőző tájékoztatási kötelezettség megsértésének az esetköre az egyedileg meg nem tárgyalt szerződéses kikötés tisztességtelenségének a kérdésével. Ez az EUB számára kevésbé okoz problémát, hiszen az uniós jog kizárólag az egyedileg meg nem tárgyalt szerződéses kikötések tisztességtelenségről rendelkezik. A 93/13 irányelv 6. cikk (1) bekezdése ezzel kapcsolatban azt rögzíti, hogy a tagállamoknak azt kell előírniuk, hogy a tisztességtelen szerződéses feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve. Ha pedig a szerződés a tisztességtelen feltétel kihagyásával is teljesíthető, akkor a szerződés változatlan feltételekkel továbbra is köti a feleket. Ennek a követelménynek a magyar jog a tisztességtelen szerződési kikötés semmissége, vagyis érvénytelensége előírásával tesz eleget.

A tagállami polgári jogok szintjén azonban már több gondot okoz a szerződéskötést megelőző tájékoztatási kötelezettség és a fogyasztói szerződésben foglalt tisztességtelen kikötés érvénytelenségének az egymással való keveredése. A magyar polgári jog vonatkozásában ennek egyik jele, hogy a szerződéskötést megelőző tájékoztatási kötelezettség megsértése esetén a Ptk. nem érvénytelenségi, hanem a kártérítési szankciót ír elő.

Ezt a logikát követi a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény 16. § (5) bekezdése is. Eszerint ugyanis, hogy ha az idézett szakasz szerinti tartalmi kellék hiánya a szerződés létrejöttét nem érinti, a hitelező a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint köteles megtéríteni a fogyasztónak a szerződés kellékhiányából származó kárát. Ha tehát a hitelező a fogyasztóval kötendő hitel (kölcsön) szerződés valamely tartalmi elemét nem rögzítette a szerződésben, de az nem érinti magának a szerződésnek a létrejöttét (tehát nem lényeges tartalmi elem), akkor a szerződés érvényesen létrejön, a fogyasztó azonban kontraktuális alapon kártérítési igényt érvényesíthet a hitelezővel szemben.

Az átláthatóság követelményének a 93/13 irányelv alapján történő értelmezése során figyelemmel kellene lenni a két jogintézmény közötti dogmatikai különbségekre. Precízebben kellene tisztázni, hogy az információhiány mely esetben tekinthető a szerződéskötést megelőző tájékoztatási kötelezettség megsértésének, illetve mely esetben nem kellően világos és érthető szerződéses kikötésnek. Az elhatárolás ugyanakkor nem minden esetben egyszerű, hiszen a gyakorlatban

[31] Ugyanezt rögzítette a Bíróság a C-39/24. sz, ügyben 2025. április 30-án hozott ítéletében is (lásd az ítélet 46. pontját).

sokszor egy nem kellően világos és érthető szerződéses kikötésnek – a szerződés megkötését megelőzően történő – nem megfelelő magyarázattal való ellátása okoz a fogyasztó számára értelmezési nehézséget. Ekkor elvileg arra is hivatkozhatna a fogyasztó, hogy ha megfelelő magyarázatot kapott volna a szóban forgó szerződéses kikötésről, megértette volna annak pontos tartalmát, akkor azt nem kötötte volna meg. Ez azonban még összetettebb helyzetet eredményezhet, hiszen ez a tévedés tipikus esetköre.

Mindez azt jelzi, hogy sokszor ugyanaz az információhiányos helyzet eredményezheti a szerződéskötést megelőző tájékoztatási kötelezettség megsértését, a tévedést, illetve a tisztességtelen szerződési feltétel semmisségét is.

5. Záró gondolatok

A jogügyletek (szerződések) létrejöttére, érvényességére, hatályosságára vonatkozó elhatárolási kérdések legalább a 19. század elejéig nyúlnak vissza. A szerződések érvénytelensége és megszegése közötti különbségtételnek szintén komoly előzményei vannak és több jogrendszert is érintenek. A technológia fejlődés azonban hamarosan ebből a szempontból is kihívás elé fogja állítani a jogtudományt. Kérdésessé válhat ugyanis a hagyományos kategóriáknak a léte. Erre az egyik legjobb példa az írásbeliség határainak a bővülése és a digitális formában megtett jognyilatkozatok terjedése. Menyhárd Attila ezzel kapcsolatban azt veti fel, hogy fenntartható-e a jognyilatkozatok alakiságának a jelenlegi (írásban, szóbeli, ráutaló magatartással tett) rendszere.[32]

A digitalizáció és a mesterséges intelligencia összekapcsolódása a szerződéskötéskötési gyakorlatban is minőségi változásokhoz vezet. Az ún. okos szerződések[33] megjelenése jóval több, mint egy digitalizált szerződéskötési forma, ezek a szerződések ugyanis már nemcsak a szerződéskötés módja tekintetében bírnak sajátosságokkal. Az elektronikus úton történő szerződéskötés fejlődésének egy újabb állomásához érkeztünk, amely különbözik minden más korábban alkalmazott szerződéskötési megoldástól.

Az okos szerződések megjelenése a szerződés teljesítésére és megszegésére is hatással van: a technológia alkalmazása által a szerződésben rögzített feltételek teljesülése automatikusan a szerződés teljesüléséhez vezet (önvégrehajtás). Ezeknek a szerződéseknek a legfontosabb jellemzőjük a visszavonhatatlanság. Ez a szerződésszegés és a szerződésmódosítás kapcsán is kérdéseket vet fel. Ha ugyanis egy intelligens szerződést a felek megkötnek, annak teljesítését egy számítógépes kód biztosítja a blokklánc technológia által, amely elvileg kizárja a jövőbeni szerződésszegés lehetőségét. Ehhez hasonlóan azonban kizárt a szerződés jövőbeni módosításának a lehetősége is. Az erre vonatkozó egyetlen lehetőséget az jelentheti, ha a felek a szerződés megkötésének időpontjában a szerződésbe már eleve belefoglalják a potenciális módosításokat.

Kérdés, hogy a technológiai fejlődés és az egyre intenzívebb jogági vegyülés mennyire fogja kikezdeni a magánjog hagyományos, több évszázadra visszatekintő dogmatikai alapjait.

---

[32] MENYHÁRD Attila: Az írásbeliségről. In: RÁK Viktor (szerk.): Ünnepi tanulmányok Anka Tibor 70. születésnapja alkalmából. Közjegyzői Akadémia Kiadó, Budapest, 2023, 132-134. https://mokk.hu/wp-content/uploads/2024/07/Unnepi-tanulmanyok-Anka-tibor-szuletesnapja-alkalmabol_Anka_70_.pdf

[33] Egy szerződés akkor tekinthető intelligensnek, ha képes arra, hogy kommunikáljon más számítógépes protokollokkal. Erre az ún. blokklánc technológián alapuló okos szerződések képesek. A blokklánc alkalmas arra, hogy hitelt érdemlően bizonyítsa a megtörtént tranzakciókat, anélkül, hogy szükségessé válna bármilyen közvetítő személy vagy szerv közreműködése.

Nochta Tibor

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi professzor

A SZERZŐDÉSSZEGÉS KOCKÁZATAI

1. A szemlélet fontosságáról

A szerződésszegés kockázatainak bemutatása olyan szemléletet követel, amelynek megfelelően a szerződés egyes létszakaszait nem lehetséges izoláltan vizsgálni. A szerződésszegés kockázatát mindazon szálak követése során észleljük, amelyek szerződési szinergiát alkotnak és végig futnak a szerződés szövetében annak előkészítésétől és megkötésétől a megszűnéséig.

Témánk szempontjából a következő szálak nyomon követését tartjuk fontosnak.

A szerződésekben általában:

- Van egy *érdekegyensúlyt kifejező szál* (egyenjogúság, mellérendeltség) ami változhat. (megváltoznak a körülmények lényegesen a pacta sunt servanda elv nem tartható, a clausula rebus sic stantibus elismerése szükségszerű. Korunk a bizonytalanság kora, nincsenek abszolút jó és abszolút rossz körülmények – változások vannak.
- Van egy *idő-szál* annak rövidsége vagy hosszúsága csökkentheti vagy éppen növelheti a kockázatát a változatlan tartalmú teljesítésnek. (A tartós szerződéses kapcsolatok ma működnek-e még, szabad-e elköteleződni hosszabb időre, vagy mindkét fél érdeke a szerződések folyamatos megújításában megállapodni?) Sokszor a szolgáltatás teljesítése miatt szól a szerződés huzamosabb időre (több évig tartó építési, kivitelezési szerződés, kapacitás lekötésére szolgáló szerződés) vagy a használati kötelmeknél, lízing szerződéseknél mindkét fél érdekében állhat a több évre szóló megállapodás (bevásárló központok üzleteinek bérbeadása, ingatlan- és autó lízing).
- Van egy *ellenőrzési körön kívüli (vis maior – mi minősüljön annak?) vagy előre nem látható* (mi az ésszerűen előre látható jövő, megkötötték volna-e a felek a szerződést, ha előre látható lett volna a fellépő zavara a teljesítésnek?) vagy *elvárhatóságon kívüli szál*, amelyek sikeres bizonyítása sem szünteti meg a kockázatot – felvetődik annak a felek közötti méltányos és ésszerű elosztása.
- Van egy adequat *kockázati szál*, amely abból ered, hogy sokszor egy szerződés hasonlít a kockavetéshez (nem mindig tudhatjuk, hogy mi jön ki belőle).
- Van egy *felelősségi szál*, amelyen a szerződés megszegésével a másik félnek okozott kár megtérítésére vonatkozó jogkövetkezmény múlik. Kérdés, hogy ez mennyiben vált át kockázatelosztássá?

Összességében: A szerződésszegés lehetősége önmagában a szerződésben benne lévő olyan immanens elem, amelynek kockázatát is felvállalják a felek a szerződéskötéssel, vagy legalábbis azt, hogy a kockázatok elosztása – ha nincs mód felelősség megállapítására – közöttük megtörténjen.

2. Kérdés, hogy hogyan csökkentsük a szerződésszegés bekövetkezésének lehetőségét – egyúttal a szerződési kockázatokat?

A kockázat az eredmény orrhulláma (Bugwelle des Erfolgs), valamilyen módon úrrá kell lenni rajta mert felborul a szerződés hajója.

A szerződési jog erre szolgáló intézményes eszközei sokfélék és egymást kiegészítik.

- *A szerződés megfelelő előkészítése* – kivált a visszterhes szerződések esetében. Felvetődik a követelménye annak, hogy mindegyik fél a maga szolgáltatási kompetenciáját hogyan méri fel? Hogyan árazza be a maga rizikóját?
- A szerződés megerősítését szolgáló intézmények alkalmazása *(foglaló, kötbér, bánatpénz, jogvesztés kikötése).*
- A szerződési érdek kielégítését szolgáló intézmények alkalmazása: *zálogjog, kezesség, garancia, óvadék kikötése.*
- Hatalmasságok alkalmazása *(elállási, felmondási jog kikötése, biztosíték követelhetőségének kikötése).*
- Vannak olyan szerződések, ahol a kockázatvállalás a szerződés szubsztanciája *(kezesi szerződés, biztosítási szerződés, garancia szerződés, az aleatórius szerződések, faktoring szerződések).*

3. Fontos feladat a kockázatmérséklés, kockázatelosztás és kockázattelepítés helyes elhatárolása a szerződésszegés körében

Kockázatmérséklés Történhet kezesség vállalásának előírásával (a társaságnak nyújtott bankhitel feltétele az ügyvezető készfizető kezességvállalása). A kötelező biztosítás előírása (gépjárművek üzembentartói számára a felelősségbiztosítás, a gépkocsit lízingelők számára kötelező CASCO biztosítás kötése). A garancia szerződés kötelezővé tétele fogyasztói szerződések esetében. A mérséklés közüggyé válhat fogyasztókat érintő szerződések nagy száma esetén jogalkotói, bírói beavatkozás következtében.

Kockázatelosztás A kontraktuális felelősség alóli sikeres kimentés a szerződésszegés következményeinek viselését nem oldja meg. Felvetődik a kérdés, hogy ki viselje a kockázatát ennek? Ha a következmények elosztása történik akkor mindkét félre jut belőle. Ha a szerződésszegőre több jut, akkor mit ért az, hogy kimentette magát? Ha a jogosultra jut több akkor ez nem biztos, hogy elosztás, inkább reá történő telepítése a nem megfelelő teljesítés kockázatának.

Miután a szerződő feleket egyaránt érinti a kockázat, azt igazságosan kell elosztani elsősorban a felek által, kivételesen a bíróságnak a célszerűség, észszerűség, méltányosság alapján.

Kockázattelepítésen a késedelembe esett adós terhén maradó kockázatot értjük elsősorban, de emellett a veszélyviselés szabályai szerint az át nem hárítható kockázat végső soron a tulajdonos terhén marad (casum sentit dominus).

4. A szerződésszegési kockázatok természetéről a közelmúlt tapasztalatai alapján

A kockázatok a szerződésekben a szerződést követő körülmények megváltozásának kiszámíthatatlanságában vannak. A közelmúltban a pénzügyi és hitelválság, a koronavírus járvány tanulsága az volt, hogy a szerződési kockázatok felek általi kalkulálása már a szerződéskötést megelőzően fontos, mert ez által a szerződések tartalmát érintő megfelelő kockázatkiegyenlítés ezt követően a szerződési tartalom egyensúlya megbomlásának orvoslása sok esetben külső – jogalkotói és bírói – beavatkozásokat is megkíván, amely a szerződés módosításának vagy a szerződés megszűntetésével (felbontásával jár).

A szerződés eredeti mértéke szerinti teljesítése (pacta sunt servanda) kiigazítójának számító clausula rebus sic stantibus (a körülményekben bekövetkező lényeges változások) alkalmazása a gazdasági, társadalmi és jogpolitikai viszonyok állandó változása miatt egyre szélesebb teret nyer. A clausula rebus sic stantibust a jogalkotásban és a joggyakorlatban ma már nem egyes szerződésekre vonatkoztatják, hanem a szerződések széles köreire. Ennek elsődleges okai a fogyasztóvédelmi és közérdekvédelmi szempontok felerősödésében rejlenek.

A gazdasági tartalmú szerződéseknél az vált a fő kérdéssé, hogy a felek megkötötték volna-e a szerződést, ha ismerik az utóbb bekövetkező változásokat? Ha erre nemleges a válasz, akkor további kérdés, hogy vajon következmények nélkül állhassanak-e el attól? Ha a válasz az utóbbi kérdésre igenlő, akkor látnunk kell, hogy végrehajthatatlan igények teremtődnek, tömegesen lépnek fel csődhelyzetek, melyeknek messze vezető társadalmi következményei vannak.

A szerződésszegés kockázatait Jean Amery találóan olyan a hajó orránál felcsapodó hullámhoz hasonlította, amelyen úrrá kell lenni, mert a hajó felborul! (Das Risiko ist Bugwelle des Erfolgsa). Jelen korunkban a szerződési kockázatok növekedésének számos gazdasági és társadalmi oka van. Ezek sorában kiemelkedő jelentősége van a globalizációnak.[1] Fő cél, hogy lehetőség szerint korlátozzuk a kockázatokat és mentsük meg a szerződéseket, tegyük ezt a kockázatok következményeinek leginkább kitett személyek védelmében.

Mindenekelőtt abból célszerű kiindulni, hogy a szerződésszegés az egyik legnyitottabb magánjogi törvényi tényállás. A Ptk. szerint bármely kötelezettség teljesítésének elmaradása szerződésszegés. Jelesül lehet ez magatartás, körülmény, állapot, objektív és szubjektív ok. Van-e egyáltalán olyan szerződés, amely esetében ennek kockázata nem áll fenn. Aligha.

Ennek okai messze vezetnek. Magát a szerződés szerződésszerű teljesítését olyan okok is előidézhetik, amelyek a felelősség alól kimentést biztosítanak, de ettől még a szerződés teljesítésének valamilyen zavarát idézik elő.

Röviden ezekről az okokról nyújtunk rövid áttekintést:

A magánjogban az un. véletlen baleset (casus) súlyosabb fokozata az erőhatalom (vis maior) olyan eseménynek számít, amellyel szemben a védekezés eleve lehetetlen illetőleg reménytelen (casus cui resisti non potest).[2] Az erőhatalom állhat természeti erők elháríthatatlan hatásaiban (szélvihar, földrengés, villámcsapás stb.), de emellett elháríthatatlan emberi tevékenység következménye (általános sztrájk, háború, világjárvány) is lehet. A vis maior körébe mai felfogás szerint az emberi erővel el nem hárítható körülmények vonhatók attól függetlenül, hogy nem kivédhető természeti csapást, avagy elháríthatatlan emberi közrehatást jelentenek. A vis maior legfőbb jellegzetessége, hogy (prima facie) egyfelől mindenkire nézve egyenlően kivédhetetlen eseményekre vonatkozik főként, de mint egy felelősségi véghatár egy abszolút mértéknek adott esetkörre való alkalmazását is jelentheti.[3] Ezeknek a körülményeknek napjainkban is reális a kockázata. Nem véletlenül szerepel a Ptk.-ban a szerződésszegésért való felelősség alóli kimentés első feltételként az ellenőrzési körön kívüli körülményre – mint tartalmilag vis maiorra – történő hivatkozás lehetősége.

Megfigyelhető, hogy a nemzetközi kereskedelmi szerződési gyakorlatban attól függetlenül beépítik a vis maior, „*force majeure*" klauzulát, mint mentesítő okot, a szerződésekbe, hogy egyébként enélkül is hivatkozhatnak rá a felek. Sőt egyenesen „jogi műhibának" tekintik a „force majeure" klauzula mellőzését a nemzetközi kereskedelmi szerződésekből[4].

Egy korábbi tanulmányomban már feltettem azt a kérdést, hogy egy gazdasági-pénzügyi válság, a pandemia a vis maior körébe vonható-e?[5] Fenntartom azt a tézisemet, hogy ennek feltétele, annak sikeres bizonyítása volt, hogy a koronavírus járvány kitörését senki által nem lehetett előre látni, és hogy éppen ez az esemény akadályozta meg az érintett felet szerződéses kötelezettségei teljesítésében, és azt is, hogy a válság illetőleg a koronavírus járvány a szerződés megkötése után fejtett ki olyan hatást, hogy a teljesítés lehetetlenné vált, és ez a szerződés megszűnését is

[1] L. Francesco GALGANO: Globalizáció a jog tükrében. A gazdaság jogi elemzése (fordította: METZINGER Péter) HVG ORAC Kiadó 2006 Budapest 10-11.

[2] Lásd BENEDEK Ferenc, Római magánjog(Dologi és kötelmi jog) 2. változatlan kiadás. Pécs, 1995. 131.

[3] Lásd MARTON Géza, Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból, Magyar Magánjog IV. Kötelmi Jog Különös Része (szerk. SZLADITS Károly) Budapest, 1942 Grill K. kiadó 838.

[4] Lásd Günter WEICK, Force Majeure, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht, 2/2014, 282-283.

[5] Lásd NOCHTA Tibor, A szerződési kockázatokról és azok mérséklésének magánjogi eszközeiről. Erdélyi Jogélet 2023.03.04. 41-43.

eredményezte[6]. A gazdasági válságra vagy a járványra történő általános hivatkozás önmagában nem volt elégséges ok az ellenőrzési körön kívüli vis maior megállapításának[7].

A szerződésszegés kockázati dimenziói megítélésénél további kérdések merülnek fel az előreláthatósági kritérium alkalmazhatóságával összefüggésben is[8]. A hosszú távú szerződések esetén a szerződésszegési kockázatok különösen megnőnek. Mindenekelőtt felvetődhet a szerződések változatlan tartalmú teljesítésének az észszerűtlensége (*unconscionability*)[9], és ennek bekövetkezése mérséklésére az un. *hardship-klauzula* beépítése a szerződésszegés elkerülésére. Azaz amennyiben a szerződéses szolgáltatások között a szerződés megkötését követően beállott körülmények okozta olyan egyenlőtlenség áll elő, amely ésszerűtlenné tenné a szolgáltatást és ezt a kockázatot nem vállalta fel a hátrányt szenvedő fél akkor a *hardship* segítségével szerződés újratárgyalását kérheti, illetőleg az újratárgyalás elutasítása esetén a szerződés felbontását kezdeményezheti.[10]

A felek nem minden esetben képesek a szerződésen belüli megoldásokkal kezelni a szerződésszegés kockázatait. Kétségtelen, hogy a hatékony szerződésszegés elmélete alapján ez akár sikeres is lehet[11], de látni kell, hogy az átlagost lényegesen meghaladó többletkockázatok okozta helyzetek megoldására a szerződés kínálta lehetőségek sok esetben elégtelenek. Ezért jogalkotási vagy bírói eszközökkel szükséges beavatkozni. mert a kötelembetöltés mértéke szerint a rendes szerződési kockázatot messze meghaladó áldozatra méltányosan nem lehet kötelezni senkit, akkor sem, ha a szolgáltatás egyébként sem fizikailag sem jogilag nem lehetetlenült[12].

Külső (jogalkotói, bírói) beavatkozásra akkor kerülhet sor, ha a gazdasági-piaci változások következtében az ésszerű kockázatvállalás már olyan terjedelmű és olyannyira előre láthatatlan, amely valamelyik fél számára elviselhetetlen többlet terhet jelent. Az ilyen módon előálló gazdasági lehetetlenüléssel felborulnak azok a gazdasági alapfeltevések, amelyekre a felek eredetileg alapították viszonos szolgáltatásaik érdekegyensúlyát a körülmények megváltozása olyan mértékű és annyira előre láthatatlan, hogy minden józan számítást felborít és minden értelmes kockázatvállalást messze meghalad.[13] Egy szerződéses kötelezettség alóli mentesüléshez ugyanakkor, nem vezethet el az, ha valamelyik fél saját teljesítő képességét, a szerződési és a piaci normál kockázatokat rosszul mérte fel.[14]

Fontos kérdés tehát, hogy a kibillent szerződéses egyensúly visszaállítása érdekében milyen szerepet kell betöltenie a feleknek, a jogalkotásnak, és a bíróságoknak. Úgy véljük, hogy a méltányos és ésszerű megoldás megteremtésében mindhárom tényezőnek fontos szerep jut, miként ezt

---

[6] Ez a kérdés egyébként nemcsak Magyarországon jelentkezett. 2008-ban Donald Trump pert indított a Deutsche Bank Trust Company Americas ellen, különböző jogcímeken hárommilliárd dollár kártérítést követelve. Ezen jogcímek közül az egyik az, hogy a Deutsche Bank jogtalanul utasította el annak elismerését, miszerint a hitelpiacon jelen levő pénzügyi válság, és az Egyesült Államok ingatlanpiacának hanyatlása vis maior esemény, ami lehetővé tenné az építési kölcsön esedékességi idejének meghosszabbítását. A perrel kapcsolatos kommentárok rámutatnak arra, hogy New York bírósági gyakorlatában még az olyan jelentős események, mint az 1973-74-es első olajválság, az Öböl-háború, vagy az ázsiai piacok összeomlása az 1990-es évek végén, sem bizonyultak "elegendőnek" a lehetetlenülés, vagy a kivihetetlenség (vis major) megállapításához. Ennek szellemében döntött a Fülöp-szigetek Legfelsőbb Bírósága 2009-ben.

[7] Lásd BOÓC Ádám, Megjegyzések a Covid -19 hatásairól a szerződési jogban, különös figyelemmel a vis maior fogalmára, Glossa Iuridica 7,2020/Különszám 85-94.

[8] Lásd Thomas RIEHM, Das Leistungsstörungsrecht und seine Grenzen in Zeiten von Covid-19 Jura 2020-2572.

[9] Lásd az amerikai Uniform Commercial Code 2.302. cikkelyét.

[10] Lásd UNIDROIT Alapelvek 6.2.3.cikk,4.bekezdés, b) pont.

[11] Lásd SZALAI Ákos, A kockázat és a polgári jog MTA Law Working Papers 2023/3 1-4. a megközelítésre.

[12] Lásd SZLADITS Károly: Magyar Magánjog Vázlata II. rész. Budapest 1935. Grill Kiadó 103-104.

[13] Lásd SZLADITS: Magyar Magánjog Vázlata i.m. 104.

[14] lásd KEMENES István, Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz II. (szerk. VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter) 2. Wolters Kluwer Hungary, Budapest 2020. 1695-1702., a bírói gyakorlatból: Pf. IV.21.185/1984., BH 1985/12/470, LB Pfv. VIII. 20.872/1999. BH 2001/4.sz. 169-es jogeseteket.

alátámasztják azok a hazai és nemzetközi intézkedések, megoldások, amelyek a devizaadósok megmentése érdekében születtek az elmúlt időszakban.

Objektív okként csak olyan külső körülmény vehető figyelembe, melynek előidézésében a felek sem külön-külön, sem együttesen semmilyen szerepet nem játszhatnak, melynek bekövetkeztére a feleknek semmiféle befolyása nem lehet.

Nyilvánvaló, hogy az előre látható, előre kalkulálható kockázat eltérő lehet rövid, illetve hosszú távú szerződések esetén. A mai gazdasági körülmények között azonban azt egyértelműen kimondani, hogy minden egyes az ok-listában felsorolt körülmény megváltozásával, annak pontos mértékével (a vis maior esetét kivéve) az alperesnek akár több évtizedre előre is számolnia kell, a Legfelsőbb Bíróság meggyőződése szerint nem lehet. A fent kifejtett álláspontot erősítik a 275/2010.(XII.15.) Korm. rendeletben foglaltak, illetve a 93/13.EGK tanácsi irányelv egyes rendelkezései is.

Nem tisztességtelen a kikötés önmagában azért, mert az általános szerződési feltételek nem tartalmazzák, hogy a pénzügyi intézmény az egyoldalú szerződésmódosítás jogával csak akkor élhet, ha az ok-listában szereplő körülmények megváltozása előre nem látható, a rendes üzleti kockázatot meghaladó mértékű érdeksérelmet okoz. Azt, hogy a pénzügyi intézmény e szempont betartásával jár-e el, a tényleges szerződésmódosításkor lehet és kell figyelembe venni. Arra nincs mód, hogy a bíróság az egyoldalú szerződésmódosítást lehetővé tevő érvénytelen szerződési feltétel mellőzése helyett, azt módosítva új, a felek egyenlőségét helyreállító szerződési kikötést állapítson meg. Ha a szerződési feltételnek csak meghatározott része érvénytelen nincs akadálya, hogy a bíróság – a részleges érvénytelenség szabályait alkalmazva – a szerződési kikötésnek ne az egészét, hanem csak az érvénytelenségét okozó részét mellőzze. A bíróságnak a per tárgyává tett általános szerződési feltétel érvénytelenségét hivatalból kell észlelnie, ha az érvénytelenség a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján megállapítható.

A felek egyike a megkötött szerződés tartalmát egyoldalúan akkor módosíthatja (egyoldalú hatalmasság), ha erre jogszabály jogosítja fel, vagy pedig a felek a szerződésben e jogosultságot előre közösen kikötötték. A Ptk. szabályaiba nem ütközik, ha a közös megegyezéssel létrejött szerződés az egyik szerződő fél számára az egyoldalú szerződésmódosítás jogát biztosítja. A Ptk. azt sem írja elő, hogy a közösen kikötött egyoldalú szerződésmódosítási jog milyen esetekben gyakorolható; azt sem, hogy e feltételeket, körülményeket (ok-listát) előre a szerződésben kellene meghatározni; és azt sem, hogy a kikötött egyoldalú szerződésmódosítási jog csak kivételes esetekben lenne gyakorolható.

A Ptk. szabályaiba nem ütközik az sem, ha az egyoldalú szerződésmódosítás jogát a fél az általános szerződési feltételei között előre meghatározza, és az ilyen kikötés a felek megállapodása folytán a szerződés tartalmává válik.

5. Új irányok a szerződésszegési kockázatok modellezésében

A kereskedelmi-gazdasági tartalmú szerződések megszegését jelentő fokozott kockázatok listáit állítják össze ma a vállalkozások. Ezekben a szerződések típusait alapul véve határozzák meg azokat a lehetséges kockázatokat, amelyek egyes szerződések teljesítésének zavarait idézhetik elő. Más-más kockázatok vannak például a beszállító partnerek oldaláról, mint a munkavállalók részéről.

Fontos feladatnak tekinthető, hogy a szerződéseket folyamatosan teszteljék, analizálják. Különösen vizsgálni kell a kártérítéshez vezető feltételek betartását, a garanciákat, a felmondás lehetőségeit.

Az elemzésnek ki kell terjednie a szerződéses partnerek pénzügyi stabilitásának követésére, a jogszabályi és szerződéses rendelkezések betartására azoknak a potenciális kockázatoknak a megállapítására, amelyek a kötelezettségek teljesítését nehezítik.

Prognosztizálni szükséges a rizikók valószínűségét és a csökkentés lehetséges eszközeit, módjait. Stratégiákat kell kialakítani a kockázatok esélyeire, mérséklésére. Össze kell hangolni a jogi, pénzügyi és vezetési kompetenciákat.

A szerződések teljesítése során többféle kockázati faktorral kell szembe nézni. Vannak pénzügyi kockázatok. Példának okáért amikor a fizetésképtelenség veszélyét észleli a jogosult, akkor ki kell alakítani azokat az intézkedéseket, amelyekkel elkerülhető a felszámolás. A jogi kockázatok körében a szerződés megszegését illetőleg annak következményeit kell megfelelő jogintézmények segítségével megakadályozni. A rosszul megszövegezett, nem egyértelmű szerződéses rendelkezések növelik a kockázatokat. Biztosítani szükséges olyan riasztórendszert, amely a szerződések teljesítésének biztosítását segíti elő.

Minden bizonnyal új fejezetet nyitnak majd a jövőben a vállalati kockázatelemző szoftverek és a mesterséges intelligencia felhasználása a szerződésszegési kockázatok megállapítása és csökkentése körében.

Benke József

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi tanár
az MTA doktora

A „LÉNYEGÉT TEKINTVE" FEDEZETI SZERZŐDÉS[1]
PIACI ÁREMELKEDÉS, ELŐVÁSÁRLÁSI JOG ÉS BESZÁMÍTÁS ELŐSZERZŐDÉS ALAPJÁN AZ ADÓS LAKÓINGATLANA FELSZÁMOLÁSI ÉRTÉKESÍTÉSE ESETÉN

1. Szerződés és fedezeti szerződés

A fedezeti szerződés fogalmi elemei közül azokat vizsgálom, amelyek ritkábban kerülnek az érdeklődés középpontjába, ugyanakkor a felvetett probléma nem is túl triviális. Ilyen a szerződés és a fedezeti szerződés viszonya esetében a szerződések terjedelme és létrejötte. A szerződés és a fedezeti szerződés egymáshoz viszonyított *terjedelme* azonban vagy egészen egyszerű megítélésű,[2] vagy olyan összetett, mely meghaladná a rendelkezésre álló kereteket. A fedezeti és az alapszerződés viszonya körében ezért az ügyletek *létrejöttét* kell vizsgálnunk. Erre jó okot szolgáltat, hogy a Kúria több, a felszámolási eljárásban a Cstv. 51. §-a szerinti kifogás tárgyában hozott felülvizsgálati döntése – feltehetően az építőipar és a lakáspiac egyik „gordiuszi csomójának" átvágása végett – a Ptk. 6:141. § alapvető fogalmi elemeit meglehetősen sajátosan értelmezi. Valamennyi esetben felvethető, hogy a fedezeti szerződéssel kapcsolatos gondolatmenethez fűződik-e végső soron precedensszerű kötőerő, hiszen a felek arra *az ügy érdemére kiható jogszabálysértés körében nem hivatkoztak*, és az érvek *nem tartoztak az ügy érdemére*, jóllehet a Kúria a végzéseket úgy tette közzé a Bírósági Határozatok Gyűjteményében (BHGy), hogy arra a Bszi. szerint nem lett volna köteles.[3] A *diszkrecionális precedensalkotás* felveti, hogy a döntés az ügyön túl, a jövőre nézve tartalmaz – elvi – iránymutatást.

2. A „lényegét tekintve" fedezeti szerződés

A Kúria az alábbi négy, egymással összefüggő ügyben meghozott, precedensképes végzésében publikált sajátos jogi érvelés nem ismétlődött meg: valószínű, hogy az ügyben érintettek és a későbbi, hasonló ügyekben érdekelt felek érthették az állásfoglalást, és ezzel további ügyektől kímélték meg mind saját magukat, mind a bíróságokat.

A Kúria Gf. VI. sz. felülvizsgálati tanácsa 2022 áprilisában és májusában egy-egy tanácsülési napon négy (két-két), a tényállást tekintve lényegében megegyező ügyben hozott végzést. Az *ügyek tárgya* a

[1] A rövid tanulmány az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság Civilisztikai Albizottságának a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán „A szerződés érvénytelensége és a szerződésszegés" címmel 2025. szeptember 19-én megtartott ülésén elhangzott előadás szerkesztett változata.

[2] Például fedezeti szerződés esetén a kötelezett nem felel olyan szolgáltatás ellenértékéért, melynek teljesítésére nem vállalt kötelezettséget. A Győri Ítélőtábla előtt folyt ügyben a szerződés kétéjszakás szállodai szolgáltatásra terjedt ki, míg a fedezeti szerződés három éjszakára szólt, melyből kettő volt figyelembe vehető (PJD2019.5).

[3] A Bszi. 163. § (1) bekezdése szerint a Kúria az általa az ügy érdemében hozott határozatot a Bírósági Határozatok Gyűjteményében digitális formában közzéteszi. A Bszi. 163. § (2) bekezdésének a) pontja szerint ugyan nem kell közzétenni a Bírósági Határozatok Gyűjteményében a csőd- és felszámolási eljárásban hozott bírósági határozatokat, azonban a Csődtv. 51. §-a szerinti kifogás elbírálása a hitelezői igényről való végleges döntés folytán értelemszerűen az ügy érdemében hozott határozatnak minősül, így közzétehető, s ennél fogva az azoktól való eltérés meglehetősen korlátozott [vö. Pp. 346. § (5), 406. § (1) bek.; Bszi. 32. § b) pont; 41/B. § (1) bek.].

hitelező által a felszámoló intézkedésével szemben a Cstv. 51. §-a szerint előterjesztett kifogás volt. Első fokon a Budapest Környéki Törvényszék, másodfokon pedig a Fővárosi Ítélőtábla járt el.[4]

A *tényállás* szerint az adós stratégiailag kiemelt jelentőségű gazdálkodó szervezet[5] mint eladó és a magánszemély hitelezők, mint vevők (ketten közülük házastársak) 2016-ban, illetve 2018-ban adásvételi *előszerződéseket* kötöttek az adós tulajdonában lévő, építés alatt álló 50, 60 és 70 m2 alapterületű lakóingatlanokra. A házaspár a lakás vételárának 80%-át, míg a másik két előszerződési vevő a lakások teljes vételárát *megfizették*, jóllehet *a végleges adásvételi szerződést egyik esetben sem kötötték meg*. Az adós a százlakásos ingatlant nem fejezte be, az előszerződési vevők abba beköltöztek, használatbavételi engedély és társasházi alapító okirat nem született. A hitelezők, mint előszerződési vevők tulajdonszerzése nem következett be, az adós, mint előszerződési eladó pedig 2020. március 16. napi kezdő időponttal felszámolás alá került.

Hitelezői igényeiket az előszerződési vevők – hasonló jogcímeken – szabályszerűen bejelentették. Az egyes igényeket a felszámoló valamennyi ügyben hasonlóan vette nyilvántartásba, illetve utasította el. Elismertként *nyilvántartásba vette* a megfizetett vételár és az értéknövelő beruházások ellenértéke mellett a késedelmi kötbér jogcímén bejelentett igényeket, *elutasította* viszont a vételár utáni késedelmi kamatot, a kellék- és jogszavatosságon, illetve jótálláson alapuló igényeket, a sérelemdíj megfizetésére irányuló igényt (amelyet a kiköltözési eshetőség okozta létbizonytalanság miatti személyiségi jogsértés folytán jelentettek be) és a lakás időközi értéknövekedése miatti kártérítési igényt.

A hitelezők *kifogása* tárgyában indult eljárásokban az *elsőfokú bíróság* egyezően döntött valamennyi ügyben. *Kötelezte* a felszámolót, hogy *vegye nyilvántartásba* a kellékhibás teljesítésből eredő kártérítés, valamint a felek által összegszerűségében nem vitatott szavatossági és jótállási igény, illetve a sérelemdíj megfizetése jogcímén bejelentett követeléseket. *Egyebekben a kifogásokat* (valójában a hitelezői igényeket) *elutasította*: a kamatkövetelés tekintetében eljárási okból, az ingatlan időközi értéknövekménye miatti kártérítés körében pedig azért, mert az ingatlan az adós tulajdona, így az értéktöbblet az adóst illeti meg.

A hitelezők fellebbezése folytán eljárt *másodfokú bíróság* az elsőfokú végzést fellebbezett részében akként *változtatta meg*, hogy kötelezte a felszámolót a késedelmi kamatkövetelések nyilvántartásba vételére. Ezt meghaladóan azonban a végzéseket *helybenhagyta*, ezzel tehát a bíróság jogerősen elutasította az értéknövekedés miatti kártérítési igényeket. A hitelezők szerint *tulajdonszerzésük* az adós *szerződésszegése* folytán maradt el, és bár a Cstv. 49. § (4) és 49/C. § (2) bekezdése az elővásárlási jogot és a hitelezői igény vételárba való beszámítását biztosítja, azonban akkor, ha a megfizetett vételár a felszámolási értékesítés során elért vételárhoz képest alul marad, a többletár náluk kárként jelentkezik. Ezzel szemben a másodfokú bíróság szerint a kártérítési követelés *idő előtti*, mert a kár nem következett be, hiszen az ingatlan értékesítésre való meghirdetése, a becsérték meghatározása és a vételi ajánlattétel még nem történt meg.

A hitelezők *felülvizsgálati kérelmükben* a kár bekövetkezése körében arra hivatkoztak, hogy a vételár megfizetése ellenére *nem szereztek tulajdonjogot*, így az ingatlanok *értéknövekedésétől elestek*, illetve a felszámolási vagyonná vált ingatlanokat csak a növelt áron szerezhetik meg, mert a felszámoló törvényes célja a *forgalomban elérhető legmagasabb* áron való értékesítés [Cstv. 49. § (1) bek.]. A kár *mértékét* a tényleges piaci ár és a megfizetett vételár különbözetében jelölték meg függetlenül a becsértéktől és az értékesítési vételártól.

---

[4] A Kúria 2022. április 19-én hozott határozatai a Budapest Környéki Törvényszék (BKT) és a Fővárosi Ítélőtábla (FIT) előzményi döntéseivel: Kúria Gfv.30039/2022/4 (BKT 2.Fpkh.81/2020/22, FIT 12.Fpkhf.43757/2021/2); Gfv.30087/2022/3 (BKT 2.Fpkh.80/2020/22, FIT 12.Fpkhf.43.758/2021/2). A Kúria 2022. május 10-én hozott határozatai (előzményi ügyekkel): Gfv.VI.30.040/2022/3 (BKT 2.Fpkh.79/2020/20; FIT 12.Fpkhf.43.684/2021/4); Gfv.VI.30.112/2022/3 (BKT 2.Fpkh.82/2020/23, FIT 12.Fpkhf.43.733/2021/4).

[5] Az adós a veresegyházi TP Komplex Beruházó Zrt., amelyet a végzések indokolása szerint a Kormány 314/2020. (VI. 30.) Korm. rendeletében stratégiailag kiemelt jelentőségű gazdálkodó szervezetté nyilvánított.

A *Kúria* a jogerős végzések felülvizsgálattal támadott részét *hatályában fenntartotta*. Végzését azzal indokolta, hogy helytálló a jogerős végzés abban a tekintetben, hogy a kárigény az adós szerződésszegéssel okozott kárért való felelősségének egyik eleme, azonban az *értéknövekedéssel egyenértékű kár még nem következett be*, ezért a *felszámoló nem kötelezhető* a kártérítési követelés nyilvántartásba vételére; a hitelezőnek tehát ezen az alapon még nincs követelése. A Kúria ezt követően a fedezeti szerződés intézményére szinte *mirabili modo* utalva „rámutatott", hogy:

> „amennyiben az ingatlan értékesítésekor a hitelező él elővásárlási jogával, úgy a hitelezői igény ezen része vonatkozásában lényegét tekintve a Ptk. 6:141. § szerinti fedezeti szerződést köt meg. Fedezeti szerződésről akkor van szó, ha a vevő a megszűnt szerződéssel elérni kívánt cél megvalósítása érdekében új szerződést köt, a megszűnt szerződés tárgyát képezővel azonos tulajdonságokkal rendelkező dolgot vásárol. Ha a fedezeti szerződésben kikötött ellenérték a jogosult számára kedvezőtlenebb, mint az eredeti szerződésben meghatározott ellenérték volt, akkor ez a különbözet a jogosult számára kárként jelentkezik, amelyet a Ptk. 6:141. §-a értelmében a kötelezettnek a fedezeti szerződés megkötéséből eredő költségekkel együtt a kártérítés szabályai szerint meg kell térítenie. Fedezeti ügylet kötésére kerülhet sor a kötelezett felelősségi körébe tartozó lehetetlenülés, valamint a teljesítés megtagadása esetében is. A fedezeti ügylettel összefüggő kár mindezekből következően azért jelentkezik, mert az eredeti szerződés megkötésének időpontjához képest a szerződés tárgyának értéke a jogviszony felszámolásának idejére a jogosult számára kedvezőtlen módon megváltozik. Fedezeti vételnél a jogosult a fedezeti szerződés alapján magasabb ellenértéket kénytelen fizetni annál, amelyet az eredeti szerződésben meghatároztak. Ez a többletköltség szorosan kapcsolódik az eredeti, a szerződésszegés folytán megszűnt szerződéssel elérni kívánt célhoz, ezért a Ptk. 6:143. § (1) bekezdés megfelelő alkalmazásával a kötelezettnek azt meg kell térítenie. A fentiekből következően tehát az ingatlan felszámoló általi értékesítése esetén, amennyiben a felszámoló a hitelezővel köti meg az adásvételi szerződést (ha a hitelező él elővásárlási jogával), az eredeti vételár és a szerződés szerinti vételár közötti különbözet a szerződés megkötésének időpontjában kárként jelentkezik, melyet a hitelezőnek be kell jelentenie a felszámolóhoz, nyilvántartásba vétele után pedig a hitelező által az ingatlan vételárába az összeg beszámítható. A Kúria hangsúlyozza, hogy nemcsak a kifizetett vételárrészt, hanem az adóssal szemben érvényesített, az ingatlan szerződés szerinti módon való megszerzéséhez fűződő valamennyi igényét érvényesítheti beszámítással a hitelező a Cstv. 49. § (4) bekezdése alapján, ugyanis a törvény nem csak a vételár beszámítását tette lehetővé."

3. A „lényegét tekintve" nem fedezeti szerződés

A Kúria okfejtése – az ügyek tényállása és a felek indítványai alapján – meglepetésszerű, és az a fedezeti szerződés Ptk. 6:141. §-a szerinti törvényi tényállási elemeivel nem áll összhangban.

Egyrészt ugyanis a fedezeti szerződés lényege, hogy azt a jogosult (itt: a hitelező) hozza létre a kötelezetten kívüli harmadik személlyel rendszerint az alapügylet tárgyától dologi értelemben különböző, de azt funkcionálisan helyettesítő szolgáltatásra. Itt pedig a „lényegét tekintve fedezeti"-nek mondott ügylet tárgya *pontosan az a dolog*, amelynek értékesítésére a felek eredeti szerződési akarata vonatkozott, és a jogosult *magával a kötelezettel* kerül szerződéses kapcsolatba. A szerződés és a fedezeti szerződés szolgáltatásának tárgyi azonossága önmagában még megfelelne a törvénynek, hiszen az a fedezeti szerződést az alapszerződéssel „elérni kívánt cél megvalósítására alkalmas" szerződésként definiálja, ugyanakkor azonban ez a tényállás sem az ügyleti *akarat*, sem az ügyleti *alanyiság* tekintetében nem fedezeti ügylet. A felszámoló általi értékesítés során az ajánlattevőt elővásárlási joga gyakorlásával kiszorító hitelezővel maga a szerződésszegő adós, vagyis a kötelezett köt szerződést. A hatalmasság gyakorlása pedig alkalmatlan arra, hogy általa a jogosult a fedezeti szerződést kötő féltől elvárt [1:4. § (1) bek.] módon, a kárenyhítési kötelezettsége körében [6:144. § (1) és 6:525. § (1) bek.] az ügylet tartalmát alakítsa, mert a dolog természete szerint

változatlan feltételekkel lehet csak a szerződés alanya, mely pozíciója a felszámolói értékesítés során szerződő ajánlattevő ügyleti akaratához és érdekeihez igazodik. Ebben a konstrukcióban értelmezhetetlen a fedezeti szerződésnek mind a *kárkötelmi* funkciója, mind a jogosult *kárenyhítési* kötelezettsége.

Másrészt további zavart okoz, hogy a felek az eljárásbeli esetben csupán *előszerződést* kötöttek, amely alapján az adásvételi *szerződés megkötésére nem került sor*. Ezzel a 6:141. § „a szerződéssel elérni kívánt cél megvalósítására alkalmas szerződés" meghatározása nincs összhangban, mert a felek „szerződéssel elérni kívánt célja" az előszerződés természete szerint az adásvételi szerződés megkötése volt. A *teljesítési érdek* csak szerződés esetében irányulhat közvetlenül a tulajdonszerzésre, az előszerződési érdek viszont csupán a tulajdonátruházó szerződés megkötése: az előszerződés alapján a vételárat megfizetett és az ingatlan birtokába lépett hitelezők számára még a jogcímes elbirtoklás törvényi feltételei (5:45. §) sem teljesülnek. A Kúria által konstruált, a „lényegét tekintve" fedezeti szerződés tehát a megsértett teljesítési érdeken (*szerződéskötés*) jelentősen túlterjeszkedik (*tulajdonszerzés*). Egy „fedezeti *előszerződés*" konstrukciója – a Ptk. 6:73. § (1) bekezdése és a 6:141. §-ának összeegyeztethetetlensége[6] folytán – jogi képtelenségnek tűnik.

Ezeken kívül a hitelezők *előszerződési* vevői jogállása nem felel meg sem a Cstv. 49. § (4) bekezdése szerinti beszámítási jog, sem a Cstv. 49/C. § (2) bekezdése szerinti elővásárlási jog követelményeinek, hiszen ezekben a kedvezményekben csak a „*vevő*" részesülhet, ha az adós vagyonában új építésű lakóingatlan van, melynek ellenértékét a vevő legalább részben kiegyenlítette, de tulajdonjog-átruházásra nem került sor a felszámolás elrendelése előtt.[7]

A fedezeti szerződés fogalma tehát a jelen tényállásra alkalmazhatatlan, mégpedig mind a vázolt *anyagi jogi* indokok alapján, mind *eljárásjogi* okból, hiszen az ügy érdemére kiható jogszabálysértésre a 6:141. § vonatkozásában a felek nem hivatkoztak, jóllehet az a felülvizsgálati kérelemnek kötelező eleme, az ahhoz kötött felülvizsgálati eljárásnak pedig alapvető jogalapja lett volna [Pp. 405. § (1) és 406. § (1) bek.; 413. § (1) bek. b) pontja]. Felmerül tehát a kérdés, alátámaszthatta-e vajon a Kúria eljárását valamiféle *méltányolható szükségszerűség*.

Erre a felelet igenlő is lehet, habár ellenérvek is vannak. *Ellene* szól, hogy a bíróság *állásfoglalásának kényszere* két okból sem állt fenn: egyrészt a felek erre a jogszabálysértésre nem hivatkoztak, másrészt az ügynek a Kúria előtt „mérlegen maradt" tárgya eldönthető lett volna enélkül is: az ingatlan értéknövekedése miatti kárra vonatkozó hitelezői igényt ugyanis a Kúria azzal utasította el, hogy a másodfokú bíróság indokait elfogadva – ki nem térve az „idő előttiség" eljárásbeli problematikájára[8] – maga is megerősítette, hogy az nem megalapozott, mert a *kár nem következett be*.

---

[6] A Ptk. 6:141. §-a ugyanis kizárólag „szerződés"-ről szól, és mind jogi, mind gazdasági vonatkozásban teljes értelmetlenség volna az előszerződés alapján kötendő szerződés megkötésének jogellenes (!) megtagadása [vö. 6:73. § (3) bek.] vagy elmulasztása esetére más személlyel „fedezeti előszerződés"-t kötni (csak így egyezne meg a teljesítési – azaz szerződéskötési, nem tulajdonszerzési – érdek). Nincs szükség ahhoz a fedezeti szerződés intézményére, hogy ebben az esetben az előszerződés megszegésével okozott kár megtérítése iránti igényt érvényesítsen a vagyoni kárt szenvedett fél.

[7] Sem az ezeket a rendelkezéseket a Cstv.-be iktató 2011. évi CXCVII. törvény 45. és 48. §-ához fűzött részletes indokolás, sem a bírósági gyakorlat, sem a szakirodalom nem ad megoldást arra a kérdésre, vajon az adásvételi szerződés megkötésének elmaradása kihat-e a kedvezményezett hitelezői jogállást eredményező beszámítási és elővásárlási jog keletkezésére akkor, ha a hitelezők a vételárat az előszerződés alapján fizették meg. A szóban forgó ügyekben úgy tűnik, sem a felszámoló, sem a bíróság nem látott ebben kivetnivalót, és nyilvánvaló, hogy a kiterjesztő jogértelmezés, és ezzel a kedvezményeknek a vételárat megfizetett, birtokban lévő, előszerződési vevők részére való biztosítása sem a hitelezők, sem az adós érdekét nem sérti.

[8] Más kérdés, hogy az igény Fővárosi Ítélőtábla által idő előttinek minősítése eljárásjogi kategória, azonban a döntés érdemben és anyagi jogi alapon született (ti. „nincs kár"). Ezért elegendő lett volna csupán arra utalnia a másodfokú bíróságnak, hogy a hitelezők igénye – bekövetkezett kár hiányában – „alaptalan", avagy „nem megalapozott". Ezen túlmenően az „idő előttiség" anyagi jogi kategóriaként történő alkalmazása felveti a jövőbeli kár általános konstrukcióját, amely téves, mert a jövőbeli kár: nem kár. A vagyoni károk körében ezen kívül a jövőbeliség kategóriája (mint „damnum infectum") már értékelést nyert egyfelől a „károsodás veszélye" (6:523. §) általános szabályában,

A méltányolható szükségszerűség *mellett* ugyancsak két indok szól. A Kúria szándéka egyrészt arra irányulhatott, hogy értésére adja a felszámolónak: ha az ingatlanok értékesítésre való meghirdetése, a becsértékek meghatározása és a vételi ajánlatok megtétele megtörtént, és azokból megállapíthatóvá vált, hogy az elővásárlási jogukat gyakorló hitelezőket a beszámítás után fizetési kötelezettség terheli, akkor azt mint az adós szerződésszegése folytán a hitelező vagyonában bekövetkezett kár megtérítésére vonatkozó követelést – természetesen határidőben történő bejelentése esetén – ne utasítsa el, hanem vegye elismertként nyilvántartásba. Ezzel elkerülhető, hogy a felek újabb kifogással támadják az intézkedést a bíróság előtt.

Másrészt az is feltételezhető, hogy a Kúria előre ki kívánta zárni a vitát a felszámolói értékesítés során érkező, a növekvő piaci ár szerinti ajánlat és a megfizetett vételár különbségében álló kártérítési követelés *beszámíthatósága* [Cstv. 49. § (4) bek.] kérdésében is. Ezt az támasztja alá, hogy a kárigény idő előtti volta kapcsán jóllehet a Kúria maga zárta ki ennek a jogkérdésnek a fennállását, mégis hangsúlyozta, hogy az ingatlan vételárába nemcsak a kifizetett vételárrész, hanem az értékkülönbözeti kárkövetelés – mint az ingatlan „*szerződés szerinti módon való megszerzéséhez fűződő igény*" – ugyancsak beszámítható. A kiemelt kifejezés azonban nem világos: a fedezeti szerződés körében ugyanis ez a fordulat inkább a „fedezeti szerződés *megkötéséből eredő költség*"-nek felel meg, mintsem a „*szerződésben kikötött ellenértékek közötti különbség*"-nek (vö. 6:141. §), jóllehet a szóban forgó ügyekben éppen erről az utóbbiról volt szó, ha – az eljárt bíróságokhoz hasonlóan – eltekintünk attól a ténytől, hogy az adásvételi szerződések megkötésére végül nem került sor.

A Kúria határozatai a szerződéskötések elmaradása miatt abban a vonatkozásban is érdekesek, amelyben *hallgatnak*. Az előszerződés alapján megkötendő *adásvételi szerződés hiánya* ugyanis egyetlen eljárási szinten sem okozott problémát. Ez talán azzal magyarázható, hogy nem kívánták a bíróságok azzal szembesíteni a *vételárat megfizetett* és a *lakásokat lakó* természetes személy hitelezőket, hogy szerződés híján követelésüknek a szerződés előszerződés szerinti létrehozatalára kellett volna irányulnia, amely ráadásul a kifogási eljárásban nem,[9] hanem csak *peres úton* érvényesíthető. A Legfelsőbb Bíróság harmincéves döntése szerint az adós által a felszámolás elrendelése előtt kötött előszerződés esetén a felszámoló jogosult a szerződés megkötését megtagadni.[10] Az előszerződés új szabályai alapján az itt tárgyalt tényállás mellett a felszámoló nem tagadhatja meg a szerződés megkötését, mert egyrészt a felszámolás folytán megszűnés előtt álló adós részéről nem állapítható meg az a lényeges jogi érdek, amelyet a piaci árváltozásnak az előszerződés teljesítése alapján történő figyelmen kívül hagyása sérthetne [6:73. § (3) bek. a) pont],[11] ugyanis ez az érdek a többi hitelezőnél[12] áll fenn, amely azonban itt irreleváns; másrészt az adós fizetésképtelensége nem olyan körülmény, mely a szerződés megkötésének megtagadását lehetővé tenné [6:73. § (3) bek. c)–d) pont]. A Cstv. az előszerződésre vonatkozó *lex specialis* hiányában nem rontja le a Ptk. 6:73. §-át, és a felszámoló felmondási és elállási jogából (Cstv. 47. §) sem vezethető le az, hogy más indokkal is megtagadhatná a szerződés megkötését, mint amit a Ptk. 6:73. §-ának (3) bekezdése előír.

Ezzel a megoldással számos jogalkalmazási probléma megelőzhető. Fel kell azonban tételeznünk, bár a határozatok alapján erre vonatkozó ismereteink nincsenek, hogy az ingatlan magas készültségi foka miatt a felszámoló eljárt az építésügyi és az ingatlanügyi hatóság előtt a használatbavételi engedély kiadása és a társasház megalapítása iránt. Ez ugyanis feltétele akár a nyilvános értékesítés esetén az elővásárlási jog gyakorlásának, akár a szerződés előszerződés alapján történő

---

másfelől a „fenyegető kár" és a „más vagyonát fenyegető veszély" – bérlet, haszonélvezet és szükséghelyzet [5:26. §; 5:149. § (4) bek.; 6:335. § (3) bek.] körében irányadó – különös szabályaiban.

[9] Lásd pl. ÍH 2006.17 (Fővárosi Ítélőtábla 11.Fpkf.43.428/2006/5).

[10] Lásd BH1996.11.611 (Baranya MB 5.Fpk.41/1993; LB Fpkf.II.31.000/1994).

[11] Az adós lényeges jogi érdeke az, hogy a felszámolási egyezség megkötésével elkerülje az eljárás befejezését és a megszüntetését, ilyenkor viszont az értékesítés nem merül fel.

[12] A magasabb áron történő értékesítés a hitelezők mellett esetleg a felelősségáttöréssel érintettek (tag, ügyvezető), illetve a kezes lényeges jogi érdeke lehet, mert az csökkentheti a ki nem elégített hitelezői igények összegét, amelyekért majd helyt kell állniuk.

megkötésének, hiszen ezek hiányában a fizikailag létező, lakott külön tulajdoni albetét jogilag nem jött létre, ezért szerződés tárgya nem lehet.

Az előszerződési megoldás előnyére szól, hogy a vevők az „f.a." eladótól közvetlenül, a felszámoló szerződéskötési hajlandóságának hiánya esetén peres úton létrehozott szerződés alapján, az *eredeti vételáron* szereznék meg a tulajdonjogot, és a bíróság ítéletét a többi hitelező sem kifogásolhatja. Így kikerülhető a piaci árváltozás miatti vételártöbblet mint kártérítési követelés vételárba történő beszámítással való megszüntetésének valamennyi jogértelmezési problémája, s különösen a fedezeti szerződésre való hivatkozás, amely – mint láttuk – több kérdést vetett fel, mint amennyit megválaszolt. A hitelezők igénybejelentése az adásvételi szerződésnek az előszerződés alapján történő létrehozatala iránt, illetve egy ilyen célú per megindítása pedig – szemben a fedezeti szerződéskötésként értelmezett elővásárlási joggyakorlással – értelmezhető lenne a károsult hitelezők kárenyhítési kötelezettsége körében is.

Hogy az ügy eldöntéséhez *szükségtelen*, *contra legem* jogértelmezés precedensképes határozatban történő publikálását indokolja-e a bíróságnak az eljárást könnyítő, a feleknek különben kárt nem okozó szándéka, melynek eredményeként a magánjog dogmatikai tisztasága súlyosan sérül, olyan kérdés, amelyre minden jogalkalmazónak magának kell megtalálnia a választ.

Boóc Ádám

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, nemzetközi és tudományos dékánhelyettes, intézetvezető egyetemi tanár

A SZERZŐDÉSSZEGÉS KÉRDÉSEI A VÁLLALKOZÁSI SZERZŐDÉSEK KÖRÉBEN

1. Bevezetés

A vállalkozási szerződés a modern kötelmi jog egyik legjelentősebb és a gazdasági életben legnagyobb gyakorlati jelentőséggel bíró szerződéstípusa. Az áruk és szolgáltatások piacának fejlődésével, az építőipari beruházások volumenének növekedésével, a műszaki-technológiai innovációk felgyorsulásával, valamint az informatikai és digitális szolgáltatások térnyerésével a vállalkozási szerződések alkalmazási köre az elmúlt évtizedekben jelentős mértékben kiszélesedett. Napjainkban nem csupán a klasszikus építési, javítási vagy gyártási munkák alapját képezik, hanem számos olyan komplex gazdasági kapcsolat jogi keretét is biztosítják, amelyekben a vállalkozó valamely egyedi, meghatározott eredmény létrehozására vállal kötelezettséget.

A vállalkozási szerződés gazdasági jelentőségét ugyanakkor szükségszerűen követi annak kiemelkedő jogi jelentősége is. A vállalkozási jogviszonyokban felmerülő jogviták túlnyomó része nem a szerződés létrejöttével vagy érvényességével, hanem a teljesítés minőségével, határidejével, illetve a vállalkozó szerződésszerű teljesítésével összefüggésben keletkezik. A szerződésszegés kérdése ezért a vállalkozási szerződés dogmatikájának egyik központi elemét képezi. A hibás teljesítés, a késedelmes teljesítés, a teljesítés lehetetlenülése vagy a vállalkozót terhelő együttműködési és figyelmeztetési kötelezettség megsértése egyaránt olyan jogintézmények, amelyek a bírói gyakorlatban rendszeresen visszatérő problémaként jelennek meg.

A vállalkozási szerződés sajátossága abból fakad, hogy a vállalkozó kötelezettsége nem pusztán meghatározott tevékenység kifejtésére, hanem egy szerződésben meghatározott eredmény létrehozására irányul. Az eredménykötelem-jelleg meghatározza a szerződésszegési felelősség egész rendszerét, hiszen a vállalkozó szerződésszerű teljesítésének mércéje elsősorban nem az általa tanúsított gondosság, hanem az elérni vállalt eredmény megvalósulása. E sajátosság különbözteti meg a vállalkozási szerződést mindenekelőtt a megbízási szerződéstől, amelynél a kötelezett elsődlegesen gondos eljárásra vállal kötelezettséget.

A magyar magánjog fejlődése során a vállalkozási szerződés szabályozása jelentős dogmatikai kontinuitást mutatott, ugyanakkor a 2013. évi V. törvénnyel elfogadott Polgári Törvénykönyv a szerződésszegés rendszerében lényeges szemléletbeli változásokat vezetett be. Az új kódex szakított azzal a megoldással, amely az egyes szerződéstípusokhoz nagymértékben elkülönülő felelősségi szabályokat kapcsolt, és egységes szerződésszegési rendszert alakított ki. A kontraktuális felelősség objektivizálása, a kimentési rendszer átalakítása, valamint az előreláthatósági klauzula bevezetése a magyar kötelmi jog egyik legjelentősebb kodifikációs újításának tekinthető. Mindez természetesen a vállalkozási szerződésekből eredő jogviták elbírálására is közvetlen hatást gyakorol.

A szabályozás fejlődése nem tekinthető kizárólag nemzeti jogfejlődési folyamatnak. A magyar jogalkotás a kodifikáció során számos ponton figyelemmel volt a kontinentális európai magánjog fejlődésére, különösen a német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB) reformját követően kialakult szerződésszegési rendszerre, valamint az osztrák Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) hagyományosan jelentős hatású szabályaira. Emellett érzékelhető az európai magánjogi harmonizáció eredményeinek – így különösen az UNIDROIT Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelveinek (UNIDROIT Principles), a Principles of European Contract Law (PECL), a Draft Common Frame of Reference (DCFR), valamint bizonyos

összefüggésekben a nemzetközi adásvételi szerződésekről szóló Bécsi Egyezmény (CISG) – közvetett hatása is. E nemzetközi dokumentumok ugyan közvetlenül nem a vállalkozási szerződések szabályozását célozzák, mégis jelentős szerepet játszottak a modern szerződésszegési felelősség dogmatikai fejlődésében.

A vállalkozási szerződések jelentősége napjainkban tovább növekszik a komplex beruházások, az informatikai fejlesztések, a digitalizáció, valamint a mesterséges intelligencián alapuló technológiák elterjedése következtében.[1] Az automatizált tervezési rendszerek, a BIM-technológia, a digitális projektmenedzsment és a mesterséges intelligencia által támogatott műszaki megoldások új típusú felelősségi kérdéseket vetnek fel. Ezek a folyamatok egyre inkább indokolttá teszik a vállalkozási szerződések szerződésszegési szabályainak újragondolását, különösen a vállalkozói felelősség terjedelme, a bizonyítási kérdések és a kockázatmegosztás szempontjából.

Jelen tanulmány célja a vállalkozási szerződések körében megvalósuló szerződésszegés dogmatikai rendszerének átfogó vizsgálata. Ennek keretében elemzésre kerülnek a szerződésszegés általános kérdései, a hibás teljesítés sajátosságai, a vállalkozót terhelő figyelmeztetési kötelezettség, a kontraktuális kártérítési felelősség egyes problémái, valamint az építési vállalkozási szerződésekben jelentkező speciális jogkérdések. A tanulmány módszertanát a magyar szabályozás részletes elemzése mellett összehasonlító jogi megközelítés határozza meg: külön figyelmet fordít a német és az osztrák jog megoldásaira, valamint – ahol ez indokolt – az európai magánjogi harmonizáció eredményeire és a nemzetközi jogfejlődés tendenciáira. A vizsgálat nem kizárólag a hatályos jog ismertetésére törekszik, hanem annak dogmatikai összefüggéseit, gyakorlati alkalmazhatóságát és lehetséges továbbfejlődési irányait is értékeli.

2. A vállalkozási szerződés dogmatikai alapjai

2.1. A vállalkozási szerződés helye a kötelmi jog rendszerében

A vállalkozási szerződés a visszterhes szerződések körében sajátos helyet foglal el, mivel olyan eredménykötelem létrehozására irányul, amelyben a kötelezett nem pusztán meghatározott magatartás tanúsítására, hanem egy konkrét mű létrehozására vállal kötelezettséget. A modern magánjog dogmatikájában e szerződéstípus a szerződési szabadság elvének egyik legjelentősebb megnyilvánulása, hiszen rendkívül sokféle gazdasági tevékenység jogi keretét biztosítja az egyszerű javítási munkálatoktól kezdve a nagy értékű építési beruházásokon át egészen a kutatás-fejlesztési projektekig vagy az informatikai rendszerek fejlesztéséig.

A hatályos Polgári Törvénykönyv a vállalkozási szerződést a különös szerződések között szabályozza, ugyanakkor a szerződés dogmatikai jelentősége jóval túlmutat a különös rész keretein. A vállalkozási szerződés sajátosságai ugyanis szorosan kapcsolódnak a szerződésszerű teljesítés, a szerződésszegés, a kellékszavatosság és a kontraktuális felelősség általános szabályaihoz. A vállalkozási jogviszonyokban felmerülő jogviták jelentős része éppen azért bír kiemelkedő jelentőséggel a bírói gyakorlatban, mert e szerződéstípus kiválóan szemlélteti a kötelmi jog általános intézményeinek működését.[2]

A vállalkozási szerződés gazdasági funkciója abban áll, hogy a vállalkozó szakmai ismereteit, szervezőkészségét és technikai erőforrásait egy meghatározott eredmény létrehozásának

[1] A Building Information Modeling (BIM) egy digitális technológia és folyamat, amely forradalmasítja az építőipart a tervezéstől a kivitelezésen át az üzemeltetésig. A BIM egy olyan digitális folyamat, amely az építési projektek tervezését, kivitelezését és üzemeltetését támogatja egy integrált digitális modell segítségével. A lényege, hogy az épület minden elemének pontos, részletes információit egy központi adatbázisban rögzíti, amely hozzáférhetővé teszi ezeket az adatokat a projekt minden résztvevője számára. Lásd: https://afmtec.hu/bim-az-epites-kozos-digitalis-nyelve/ (A letöltés ideje: 2026. 07. 27.)

[2] Összefoglaló jelleggel lásd: BOÓC Á. – SÁNDOR I.: Előadásvázlatok a kötelmi jog különös részéből. Budapest, 2020. 53-86.

szolgálatába állítja. A megrendelő ezzel szemben tipikusan nem a munkafolyamatban kíván részt venni, hanem a szerződésben meghatározott eredmény megszerzésében érdekelt. Ez a funkcionális különbség meghatározza a felek jogainak és kötelezettségeinek rendszerét, valamint a felelősségi szabályok kialakítását is.

2.2. A vállalkozási szerződés történeti gyökerei

A vállalkozási szerződés történeti előzményei a római jog *locatio conductio operis* intézményéig vezethetők vissza. A római jogászok már világosan megkülönböztették egymástól azt az esetet, amikor a kötelezett pusztán meghatározott munka elvégzésére vállalkozott (*locatio conductio operarum*), illetve azt, amikor valamely önálló mű létrehozása képezte a szerződés tárgyát (*locatio conductio operis*). Ez a különbségtétel később meghatározó jelentőségűvé vált a kontinentális magánjog fejlődésében.[3]

A pandektajog tudományának kialakulása során az eredménykötelem fogalma fokozatosan önálló dogmatikai tartalommal töltődött meg. A XIX. századi német jogtudomány különösen nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy a vállalkozási szerződést elhatárolja a megbízási jogviszonyoktól. A Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) kodifikációja e szemléletet követve alakította ki a *Werkvertrag* szabályait, amelyek később jelentős hatást gyakoroltak a magyar magánjog fejlődésére is.[4]

A magyar magánjog fejlődése során a vállalkozási szerződés szabályozása ugyancsak a kontinentális jogrendszerek dogmatikai megoldásait követte.[5] Már a XX. század első felének magánjogi irodalma hangsúlyozta, hogy a vállalkozó kötelezettsége nem a gondos eljárásra, hanem a szerződésben meghatározott eredmény megvalósítására irányul.[6] E szemlélet a hatályos Polgári Törvénykönyvben is változatlanul érvényesül, de jelen volt az 1959. évi IV. törvényben, a régi Ptk.-ban is.[7]

2.3. Az eredménykötelem dogmatikai jelentősége

A vállalkozási szerződés legfontosabb ismérve az eredménykötelem-jelleg. A kötelezett nem pusztán valamely tevékenység végzésére vállal kötelezettséget, hanem arra, hogy e tevékenység eredményeként a szerződésben meghatározott mű létrejöjjön. A szerződésszerű teljesítés ezért kizárólag akkor állapítható meg, ha az elkészült mű megfelel a szerződés tartalmának, rendeltetésének és a jogszabályi követelményeknek.

Az eredménykötelem sajátossága a felelősségi rendszerben mutatkozik meg a legélesebben. A vállalkozó felelőssége elsődlegesen nem saját magatartásának gondosságához, hanem a teljesítés eredményéhez kapcsolódik. Ennek következtében a szerződésszegés megállapításának alapja rendszerint maga az eredmény elmaradása vagy hibás volta, függetlenül attól, hogy a vállalkozó egyébként kellő szakmai gondossággal járt-e el.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a gondossági követelmények elveszítenék jelentőségüket. A gondosság továbbra is szerepet játszik a vállalkozó figyelmeztetési kötelezettsége, a közreműködők igénybevétele vagy a kimentési okok vizsgálata során. A vállalkozási szerződés középpontjában

---

[3] Ezzel kapcsolatban lásd különösen: FÖLDI A. – HAMZA G.: A római jog története és institúciói. Budapest, 2006. 527-530.; J. A. C. THOMAS: Textbook of Roman Law. Amsterdam – New York – Oxford, 1976. 296-297.; M. KASER: Römisches Privatrecht. München, 1968.170-171., BENEDEK F. – PÓKECZ Kovács A.: Római magánjog. Budapest – Pécs, 2017. 319-321.

[4] Összefoglaló jelleggel a Werkvertrag kapcsán lásd: H. BROX – W. D. WALKER: Besonderes Schuldrecht. München, 2018. 355-427.

[5] Lásd: MEZEY B. (szerk.).: Magyar Jogtörténet, Budapest, 1996. 138-147.; HAMZA G.: Az európai magánjog fejlődése. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján. Budapest, 2002. 172-183.

[6] Lásd: FEHÉRVÁRY J.: Magyar magánjog kistükre. Budapest, 1941. 484. SÁRFFY A.: Magánjogi alapismeretek. Zemplén, 1932. 177-178.

[7] TÖRÖK G. (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázata. IV. Budapest, 2007. 174.

azonban továbbra is az eredmény áll, amely a szerződés gazdasági céljának megvalósulását testesíti meg.

2.4. A vállalkozó szervezeti önállósága és a kockázattelepítés

A vállalkozási szerződés további lényeges sajátossága a vállalkozó szervezeti önállósága. A megrendelő jogosult ugyan utasításokat adni, azonban ezek főszabály szerint nem terjedhetnek ki a vállalkozó munkaszervezésére, technológiai döntéseire vagy belső működésére. A vállalkozó maga választja meg az alkalmazott technológiát, a felhasznált munkaerőt, az alvállalkozókat és a teljesítés módját.

E szervezeti önállóság egyben a vállalkozói kockázatviselés alapját is képezi. A vállalkozó viseli mindazon gazdasági és szakmai kockázatokat, amelyek a szerződés teljesítésének megszervezéséből fakadnak. A költségek növekedése, a szervezési nehézségek vagy a technológiai problémák főszabály szerint a vállalkozó üzleti kockázati körébe tartoznak.

A kockázattelepítés elve egyúttal igazolja a vállalkozó fokozott szerződésszegési felelősségét is. Mivel a teljesítés módját alapvetően maga határozza meg, indokolt, hogy a szerződésszerű eredmény elmaradásának következményeit is elsődlegesen ő viselje. Ez a megoldás összhangban áll a modern kontraktuális felelősség objektivizálódásának általános tendenciájával.[8]

2.5. A vállalkozási szerződés elhatárolása más szerződéstípusoktól

A vállalkozási szerződés dogmatikájának egyik visszatérő kérdése az egyéb szerződéstípusoktól való elhatárolás. Különösen jelentős a megbízási szerződéstől való megkülönböztetés, mivel a két jogviszony a gyakorlatban számos hasonló elemet mutathat.

A megbízási szerződésben a megbízott gondos ügyellátásra vállal kötelezettséget, és felelőssége elsősorban a gondossági mérce alapján ítélhető meg. A vállalkozási szerződés ezzel szemben eredménykötelem, amelyben a kötelezett csak akkor teljesít szerződésszerűen, ha a vállalt mű ténylegesen létrejön.

Hasonló elhatárolási kérdések merülhetnek fel az adásvételi szerződéshez képest is, különösen akkor, ha a vállalkozó a mű elkészítéséhez saját anyagot használ fel. A bírói gyakorlat ilyenkor rendszerint azt vizsgálja, hogy a szerződés gazdasági célja egy kész dolog tulajdonjogának átruházása vagy pedig egyedi eredmény létrehozása volt-e.

2.6. Összegző megállapítások

A vállalkozási szerződés dogmatikai sajátosságai mindenekelőtt az eredménykötelem jellegében, a vállalkozó szervezeti önállóságában és az ezekből következő sajátos felelősségi rendszerben ragadhatók meg. E sajátosságok indokolják, hogy a szerződésszegés vizsgálata e szerződéstípus körében kiemelkedő jelentőséggel bír. A vállalkozó által vállalt eredmény létrehozása ugyanis nem csupán a szerződés elsődleges célját testesíti meg, hanem egyúttal a szerződésszerű teljesítés mércéjét is kijelöli.

A továbbiakban ezért indokolt a szerződésszegés általános rendszerének részletes vizsgálata, amely megteremti a hibás teljesítés, a vállalkozót terhelő figyelmeztetési kötelezettség, valamint a kontraktuális felelősség részletes elemzésének dogmatikai alapját.

[8] A kockázatokról a szerződéses jogban általában lásd: NOCHTA T.: A szerződési kockázatokról és azok mérséklésének magánjogi eszközeiről. Erdélyi Jogélet. 2023/3. 41-54.

3. A szerződésszegés általános rendszere a vállalkozási szerződések körében

3.1. A szerződésszegés fogalma és dogmatikai jelentősége

A szerződésszegés a kötelmi jog egyik központi jogintézménye, amely valamennyi visszterhes szerződéstípus esetében meghatározó szerepet játszik. A modern szerződési jog a szerződés kötelező erejéből (*pacta sunt servanda*) vezeti le azt az alapelvet, hogy a felek kötelesek a szerződésben vállalt kötelezettségeiket a szerződés tartalmának megfelelően teljesíteni.[9] E kötelezettség megsértése eredményezi a szerződésszegést, amely nem csupán a kötelezett felelősségének alapját teremti meg, hanem egyúttal aktiválja a jogosultat megillető jogvédelmi eszközök rendszerét is.[10]

A szerződésszegés fogalma dogmatikailag minden olyan magatartást felölel, amelynek következtében a kötelezett szolgáltatása eltér a szerződésben vállalt kötelezettségtől. A szerződésszegés ezért nem kizárólag a teljesítés teljes elmaradását jelenti, hanem magában foglalja a késedelmes, a hibás vagy részleges teljesítést, továbbá a szerződésből fakadó mellékkötelezettségek megszegését is. A modern kötelmi jogi szemlélet a szerződésszegést egységes kategóriaként kezeli, amelynek egyes megjelenési formái csupán a jogkövetkezmények alkalmazása szempontjából különböznek egymástól.

A vállalkozási szerződések körében a szerződésszegés különös jelentőséggel bír, mivel e szerződéstípus eredménykötelem-jellege következtében a szerződésszerű teljesítés megítélése tipikusan nem a vállalkozó tevékenységének gondosságán, hanem az általa létrehozott mű megfelelőségén alapul. A szerződésszegés ezért itt elsődlegesen az eredmény oldaláról értékelhető, ami a vállalkozási szerződést a különös szerződések között sajátos helyzetbe hozza.

3.2. A szerződésszegés egységes rendszerének kialakulása

A magyar kötelmi jog fejlődésének egyik legjelentősebb kodifikációs eredménye a szerződésszegés egységes rendszerének kialakítása volt. Az 1959. évi IV. törvény (rPtk) ugyan már tartalmazott általános szerződésszegési szabályokat, azonban a különös szerződéstípusok jelentős részében önálló, sok esetben eltérő felelősségi rendelkezések érvényesültek. Ez a megoldás számos dogmatikai bizonytalanságot eredményezett, különösen azokban az esetekben, amikor ugyanazon tényállás több jogintézmény határán helyezkedett el. Ilyen értelemben véve nagyon érdekes a vállalkozási szerződés – az rPtk a vállalkozási szerződés esetében egyoldalú megszüntetés esetén kizárólag az elállást ismerte, annak ellenére, hogy gyakorlati vonatkozásban (miként ezt a hatályos Ptk. szabályozza is) számos esetben felmondásnak van helye.

A 2013. évi V. törvénnyel elfogadott Polgári Törvénykönyv ezzel szemben tudatosan egységes szerződésszegési modellt alakított ki. A kodifikáció abból indult ki, hogy a szerződésszegés alapvető jogkövetkezményei – így különösen a teljesítés követelése, a visszatartási jog, az elállás vagy felmondás, a kártérítési felelősség, valamint a kellékszavatossági igények – valamennyi szerződéstípus esetében közös dogmatikai alapokon nyugszanak. A különös szerződések szabályai ezért csupán ott térnek el az általános rendelkezésektől, ahol azt az adott jogviszony sajátosságai valóban indokolják.

Ez a szerkezeti megoldás jelentős mértékben növelte a kötelmi jog belső koherenciáját. Egyúttal összhangba hozta a magyar szabályozást a kontinentális európai jogfejlődés meghatározó irányzataival, különösen a német kötelmi jogi reform eredményeivel.

---

[9] Ezzel kapcsolatban lásd különösen: MISKOLCZI BODNÁR P.: Pacta sunt servanda - clausula rebus sic stantibus. A szerződéskötéskori körülmények változására reagáló jogintézmények. Miskolci Jogi Szemle, 2024/2., 56-69.

[10] A pacta sunt servanda fogalmához lásd különösen: SIKLÓSI I.: Fejezetek a "pacta sunt servanda"-princípium történetéből JURA, 2018/2., 208-216.

3.3. A szerződésszegés objektivizálódása

A modern kontraktuális felelősség egyik legfontosabb fejlődési tendenciája a felelősség objektivizálódása. A szerződésszegés megállapításához főszabály szerint elegendő annak bizonyítása, hogy a kötelezett nem a szerződésnek megfelelően teljesített. A jogosultnak nem kell bizonyítania a kötelezett vétkességét vagy felróható magatartását.

Ez a szemlélet különösen jól érvényesül a vállalkozási szerződésekben. A megrendelő érdeke elsődlegesen a szerződésben meghatározott eredmény elérése. Amennyiben a létrehozott mű nem felel meg a szerződésnek, a szerződésszegés ténye rendszerint objektíven megállapítható.

A vállalkozó természetesen nem válik korlátlanul felelőssé. A kontraktuális felelősség objektív jellege nem azonos a feltétlen helytállási kötelezettséggel. A Ptk. meghatározza azokat a kivételes körülményeket, amelyek fennállása esetén a kötelezett mentesülhet a kártérítési felelősség alól. A hangsúly azonban egyértelműen áttevődött a szerződésszerű teljesítés biztosítására.

3.4. A vállalkozási szerződések tipikus szerződésszegési alakzatai

A vállalkozási jogviszonyokban a szerződésszegés többféle formában jelentkezhet.

A leggyakoribb eset kétségtelenül a hibás teljesítés, amikor az elkészült mű nem felel meg sem a szerződésben kikötött, sem a jogszabályban meghatározott minőségi követelményeknek. A bírói gyakorlat azt mutatja, hogy a vállalkozási perek döntő többsége valamilyen minőségi kifogásból ered.[11]

Szintén gyakori a késedelmes teljesítés. A vállalkozási szerződések gazdasági jelentősége miatt a teljesítési határidő rendszerint lényeges szerződési elem. Egy nagyobb beruházás késedelme láncreakciószerű gazdasági következményekkel járhat, ezért a késedelemhez kapcsolódó felelősségi szabályok különös gyakorlati jelentőséggel bírnak.

Önálló szerződésszegési alakzatot jelenthet a teljesítés jogellenes megtagadása, amikor a vállalkozó megfelelő jogalap nélkül nem hajlandó a szerződés teljesítésére. Ezzel rokon problémaként jelentkezik a teljesítés lehetetlenülése, amelynek megítélése attól függ, hogy a lehetetlenülés melyik fél érdekkörében felmerült okra vezethető vissza.

Kiemelendő továbbá a mellékkötelezettségek megszegése is. A vállalkozási szerződés nem kizárólag a mű létrehozására irányuló főkötelezettséget foglalja magában, hanem számos együttműködési, tájékoztatási és figyelmeztetési kötelezettséget is. E kötelezettségek megsértése önmagában is szerződésszegést valósíthat meg, még akkor is, ha maga a mű egyébként megfelelő minőségben elkészül.

A vállalkozási szerződés esetében a szerződésszegés számos esetével találkozhatunk. Igen gyakori a késedelembe esés, melyre vonatkozóan a fentiekben már a késedelmi kötbér kérdése említésre került. A késedelembe esésnél nagyon sok esetben a felmerülő jogvitát az okozza, hogy azt kell eldönteni, a késedelemnek kinek róható fel. Igen gyakran képezi a késedelem esetén az a vita tárgyát, hogy megfelelő időben került-e a munkaterület a vállalkozó részére átadásra. A Ptk. 6:241. §-a értelmében, ha a munkát a megrendelő által kijelölt helyen kell végezni, akkor a megrendelőnek alkalmas állapotban kell a munkaterületet a vállalkozó részére átadni. A vállalkozónak mindaddig joga van a munka végzését megtagadni, amíg megrendelő e kötelezettségét nem teljesíti. Ha a vállalkozó erre megfelelő határidőt szab, és annak a megrendelő eleget nem tesz, a vállalkozónak joga van a szerződéstől elállni.

[11] Ezzel kapcsolatban lásd különösen: FARKAS A. – WELLMANN GY: A hibás teljesítés bírói gyakorlata I. Gazdaság és Jog, 2012/3., 8-11. Uő: A hibás teljesítés bírói gyakorlata II. Gazdaság és Jog 2012/5., 16-20.

A vállalkozó ilyen jellegű elállási jogával kapcsolatos a BH 1985. 30. sz. határozat. E határozat szerint nem jogszerű a vállalkozónak a munkaterület átadásának elmaradására alapított elállása és az ebből eredő meghiúsulási kötbérkövetelése, ha előzőleg a kötelezettség teljesítése nem megfelelő határidőt szabott meg a megrendelő számára. Hasonló szempontokat tartalmaz a BH 1991. 483. sz. alatt közzétett határozat a vállalkozó a munkaterület-szolgáltatási késedelem miatt csak akkor jogosult a szerződéstől elállni, ha a megrendelő (építtető) részére adott — megfelelő — határidő is eredménytelenül telt el. Éppen ezért a felek érdekét szolgálja az, ha a munkaterület átadásával kapcsolatos szabályok megfelelő módon kerülnek a szerződésben szabályozásra, és esetlegesen a vállalkozó által a megrendelőnek a munkaterület átadására adható határidő is meghatározásra kerülhet a szerződésben.

A vállalkozási szerződés megszegése esetén számos szankció képzelhető el. A kötbér és a garancia (bankgarancia) alkalmazása a gyakorlatban igen sokszor fordul elő. A vállalkozási szerződés esetében — a kárigény érvényesítésével egyidejűleg vagy azon túlmenve — igen jelentős szankció az elállás.

A vállalkozási szerződéstől való elállás körében figyelembe kell vennünk a kialakult legfelsőbb bírósági állásfoglalásokat. A Legfelsőbb Bíróság Gazdasági Kollégiumának 16. sz. állásfoglalása a megrendelő elállási jogának gyakorlásához az alábbi szempontokat emeli ki: „*a) Ha a megrendelő a szerződéstől eláll, a másik félhez intézett nyilatkozatában az elállás okát, illetve jogcímét is közölnie kell. Ennek hiányában, vagy ha az eset körülményeiből az elállás különös jogcíme nyilvánvalóan nem következik, az elállási nyilatkozatot a megrendelő általános elállási joga alapján kell hatályosnak tekinteni. A megrendelő az elállás különös — szerződésszegésen alapuló — jogcímét később is megjelölheti. b) Ha az elállási nyilatkozatban megjelölt jogcím alapján elállásnak nem volt helye és az elállási nyilatkozatot közlő fél a jogcímet nem változtatja meg, a bíróság az elállás jogszerűségét eltérő jogcímen nem állapíthatja meg. c) A megrendelő az általános — valamint a késedelem miatt bekövetkezett érdekmúlásra alapított — elállási jogát mindaddig gyakorolhatja, amíg a szolgáltatás átadása és átvétele nem történt meg*”.

Természetesen az elállási jog számos egyéb esetben is meghatározásra kerülhet a vállalkozási szerződés során. A hibás teljesítéssel kapcsolatos elállás kérdéskörével kapcsolatban egyfelől a Ptk.-nak az előzetes szerződésszegésre vonatkozó szabályai, másfelől a Legfelsőbb Bíróság Gazdasági Kollégiumának 47. sz. állásfoglalásában foglaltakra célszerű figyelmet fordítani. Amennyiben a munka végzése során a körülmények arra engednének következtetni, hogy a teljesítés hibás lesz, a megrendelő a fogyatékosság kiküszöbölésére tűzött megfelelő határidő sikertelen eltelte után gyakorolhatja a hibás teljesítésből eredő jogokat. A későbbi bizonytalan jogi helyzet elkerülését szolgálhatja az, ha már a vállalkozási szerződés pontosan, határidők rögzítésével tartalmazza az erre irányadó eljárásrendet, hiszen a hibás teljesítésnek a vállalkozási szerződés esetében alkalmazható szabályai az általános, a hibás teljesítésre egyébként irányadó szabályaitól némiképpen eltérnek.

3.5. A szerződésszegés és a szerződéses kockázat megosztása

A modern szerződési jog egyik alapvető feladata annak meghatározása, hogy a szerződés teljesítésével összefüggő kockázatok melyik felet terhelik. A vállalkozási szerződésben e kérdés különösen hangsúlyos, hiszen a vállalkozó rendszerint jelentős szakmai önállósággal rendelkezik.

A szerződésszegési szabályok valójában a szerződéses kockázatok elosztásának normatív eszközei. A jogalkotó abból indul ki, hogy azt a kockázatot indokolt annak a félnek viselnie, aki azt a leginkább képes befolyásolni vagy megelőzni. E megfontolás indokolja, hogy a vállalkozó felelőssége kiterjed a közreműködők tevékenységére, az általa alkalmazott technológia megfelelőségére és a teljesítés megszervezésére is.

Ugyanakkor a kockázatviselés nem kizárólag a vállalkozót terheli. A megrendelő együttműködési kötelezettségének megszegése, hibás utasításai vagy késedelmes közreműködése ugyancsak

befolyásolhatják a szerződésszegés jogkövetkezményeit. A vállalkozási szerződés felelősségi rendszere ezért a kölcsönös együttműködés elvére épül.[12]

3.6. Összegző megállapítások

A vállalkozási szerződések körében a szerződésszegés egységes rendszerének jelentősége messze túlmutat a különös szerződési szabályokon. Az eredménykötelem-jelleg, a vállalkozó szervezeti önállósága és a szerződéses kockázatok sajátos megoszlása együttesen alakítják ki azt a felelősségi modellt, amely a hatályos Polgári Törvénykönyv egyik legkoherensebb dogmatikai konstrukciójának tekinthető.

E rendszerben kiemelt szerepet tölt be a hibás teljesítés, amely a vállalkozási szerződések leggyakoribb szerződésszegési alakzata, és amelynek részletes elemzése nélkül a vállalkozási jogviszonyok felelősségi rendszere nem érthető meg teljes mélységében. Ez indokolja, hogy a következő fejezet a hibás teljesítés dogmatikáját, jogkövetkezményeit és bírói gyakorlatát vizsgálja részletesen.

4. A hibás teljesítés elmélete és gyakorlata

4.1. A hibás teljesítés fogalma és dogmatikai alapjai

A vállalkozási szerződések körében a hibás teljesítés kétségtelenül a szerződésszegés leggyakoribb és egyben legnagyobb gyakorlati jelentőséggel bíró megjelenési formája.[13] Míg a késedelmes teljesítés vagy a teljesítés lehetetlenülése rendszerint könnyebben megállapítható tényállásokhoz kapcsolódik, addig a hibás teljesítés megítélése számos olyan jogi és műszaki kérdést vet fel, amelyek csak a szerződés tartalmának, a teljesítés céljának, valamint az adott szakmai követelmények együttes vizsgálatával dönthetők el. Nem véletlen ezért, hogy a vállalkozási szerződésekből eredő bírósági és választottbírósági jogviták döntő többsége valamilyen minőségi kifogásból fakad.

A hibás teljesítés dogmatikájának kiindulópontja a szerződésszerű teljesítés fogalma. A Polgári Törvénykönyv rendszerében a kötelezett akkor teljesít szerződésszerűen, ha szolgáltatása minden tekintetben megfelel a szerződésben meghatározott mennyiségi, minőségi, rendeltetési és egyéb követelményeknek. A szerződésszerű teljesítés tehát nem pusztán azt jelenti, hogy a kötelezett valamiféle eredményt hoz létre, hanem azt is, hogy ez az eredmény megfelel mindazon elvárásoknak, amelyeket a felek a szerződésben kifejezetten vagy hallgatólagosan meghatároztak, illetve amelyeket a jogszabályok vagy a szakmai szabályok előírnak.

Ebből következően a hibás teljesítés fogalma szükségképpen relatív jellegű. Nem létezik absztrakt értelemben vett hibás teljesítés; minden esetben azt kell vizsgálni, hogy a teljesített szolgáltatás megfelel-e annak a konkrét szerződéses kötelezettségnek, amelyet a felek vállaltak. Az egyik szerződésben még elfogadható minőségi eltérés egy másik jogviszonyban már lényeges hibának minősülhet. A hibás teljesítés megítélésének mércéjét ezért elsődlegesen maga a szerződés határozza meg.

A vállalkozási szerződés sajátossága ugyanakkor abban áll, hogy a szerződés tárgya tipikusan egyedi eredmény létrehozása. A vállalkozó nem sorozatgyártásban előállított dolgot szolgáltat, hanem olyan művet hoz létre, amelyet a megrendelő egyedi igényeinek megfelelően kell elkészítenie. Ennek következtében a hibás teljesítés vizsgálata rendszerint jóval összetettebb, mint például az adásvételi szerződések esetében. A teljesítés minőségének megítélése gyakran műszaki, építészeti, informatikai

[12] Összefoglaló jelleggel lásd: NOCHTA T. – PAPP T.: Üzleti kockázat a szerződéses viszonyokban. Budapest, 2018.
[13] A hibás teljesítés bírói gyakorlatához lásd: FARKAS A. – WELLMANN GY.: A hibás teljesítés bírói gyakorlata II. Gazdaság és Jog, 2012/5., 16-20.

vagy egyéb speciális szakismereteket igényel, amelyek miatt a jogvitákban rendszeresen kerül sor szakértő kirendelésére.

Dogmatikai szempontból hangsúlyozni kell, hogy a hibás teljesítés nem azonos a vállalkozó szakmai gondatlanságával. A szerződésszegés megállapításának alapja nem a vállalkozó felróható magatartása, hanem az, hogy az elkészült mű megfelel-e a szerződés tartalmának. Ez a különbség a modern kontraktuális felelősség egyik legfontosabb sajátossága. A vállalkozó akkor is hibásan teljesíthet, ha a kivitelezés során egyébként az adott szakmában elvárható gondossággal járt el, amennyiben a létrejött eredmény mégsem felel meg a szerződésben meghatározott követelményeknek. A gondosság kérdése e körben elsősorban a kimentés, illetve a kártérítési felelősség vizsgálata során nyer jelentőséget.

A hibás teljesítés dogmatikájának másik lényeges eleme a szerződés funkcionális szemlélete. A modern magánjog egyre inkább abból indul ki, hogy a szerződésszerű teljesítés nem kizárólag formai vagy műszaki megfelelést jelent, hanem a szerződés gazdasági céljának megvalósítását is biztosítania kell. A vállalkozási szerződésben elkészült mű akkor tekinthető megfelelőnek, ha alkalmas arra a rendeltetésre, amelyre a felek azt szánták. Ez különösen az építési vállalkozási szerződésekben bír jelentőséggel, ahol egy épület vagy építmény kisebb műszaki hiányosságai önmagukban nem feltétlenül teszik hibássá a teljesítést, ugyanakkor egy látszólag csekély kivitelezési hiba is súlyos szerződésszegést eredményezhet, ha az az épület rendeltetésszerű használatát akadályozza.

Ezzel összefüggésben különbséget kell tenni az objektív és a szubjektív minőségi követelmények között. Az objektív követelmények körébe tartoznak mindazon jogszabályi, szabványi, műszaki és biztonsági előírások, amelyeknek a teljesítésnek minden esetben meg kell felelnie. Ezek megsértése rendszerint önmagában megalapozza a hibás teljesítés megállapítását. A szubjektív követelményeket ezzel szemben a felek szerződéses megállapodása alakítja ki. Ilyen lehet például egy meghatározott műszaki paraméter, esztétikai kialakítás, energiahatékonysági követelmény vagy egyedi funkcionális elvárás. A vállalkozó felelőssége mindkét követelményrendszer teljesítésére kiterjed.

A hibás teljesítés megítélése során kiemelt jelentősége van annak is, hogy a vállalkozási szerződés hosszabb időn keresztül fennálló együttműködési jogviszony. A mű létrehozása rendszerint nem egyetlen aktus eredménye, hanem tervezési, szervezési, kivitelezési és átadási folyamatok összessége. A hibák ezért gyakran nem egyetlen okra vezethetők vissza. Előfordulhat, hogy a hibás eredmény részben a megrendelő hibás utasításából, részben a tervező mulasztásából, részben pedig a vállalkozó kivitelezési hibájából ered. A hibás teljesítés dogmatikájának egyik legnehezebb kérdése éppen az ilyen összetett oksági láncolatok értékelése és a felelősség megfelelő megosztása.

A vállalkozási szerződésekben a hibás teljesítés vizsgálata szoros kapcsolatban áll a vállalkozót terhelő figyelmeztetési kötelezettséggel is. A vállalkozó szakemberként köteles felismerni azokat a körülményeket, amelyek a szerződésszerű teljesítést veszélyeztetik, és ezekről megfelelő időben tájékoztatni a megrendelőt. Ha ennek a kötelezettségének nem tesz eleget, a hibás teljesítésért akkor is felelőssé válhat, ha a hiba elsődleges oka eredetileg a megrendelő utasításában vagy a rendelkezésre bocsátott terv hiányosságában keresendő. A figyelmeztetési kötelezettség ezért a hibás teljesítés dogmatikájának szerves részét képezi, nem pedig attól elkülönülő jogintézmény.[14]

Összességében megállapítható, hogy a hibás teljesítés a vállalkozási szerződésekben jóval túlmutat a szolgáltatás egyszerű minőségi hiányosságain. Valójában a szerződés gazdasági céljának meghiúsulását vagy részleges meghiúsulását jelenti, amely a vállalkozó eredménykötelem-jellegű kötelezettségéből fakad. Éppen ezért a hibás teljesítés dogmatikai elemzése nem korlátozódhat a Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezéseinek értelmezésére, hanem szükségképpen magában

[14] Ezzel kapcsolatban lásd különösen: BARTAL G.: Vállalkozási szerződés az új Ptk.-ban. Gazdaság és Jog, 2014/1., 9-16.

foglalja a szerződésszerű teljesítés fogalmának, a szerződéses kockázatmegosztásnak, valamint a vállalkozói felelősség általános elméletének vizsgálatát is. E dogmatikai összefüggések képezik alapját a hibák egyes típusainak, a szavatossági jogok rendszerének és a hibás teljesítéshez kapcsolódó jogkövetkezmények részletes elemzésének.

4.2. A hibák rendszere és jogi minősítése

A hibás teljesítés dogmatikai elemzésének elengedhetetlen része a hibák rendszerezése. A Polgári Törvénykönyv ugyan nem állít fel taxatív kategóriákat a hibák különböző típusaira nézve, a jogalkalmazás és a jogirodalom azonban hosszú idő alatt olyan tipológiát alakított ki, amely alkalmas a hibás teljesítés különböző megjelenési formáinak egységes értékelésére. A hibák csoportosítása nem pusztán elméleti jelentőségű: a hiba jellege döntően befolyásolhatja a bizonyítás módját, a vállalkozó felelősségének terjedelmét, valamint a megrendelőt megillető szavatossági és kártérítési igények érvényesítésének lehetőségeit.

4.2.1. A hibák dogmatikai csoportosítása

A vállalkozási szerződésekben jelentkező hibák több szempont alapján is osztályozhatók. Beszélhetünk tervezési és kivitelezési hibákról, anyaghibákról, funkcionális és esztétikai hibákról, továbbá nyílt és rejtett hibákról. E kategóriák nem zárják ki egymást; ugyanazon hibajelenség több csoportba is tartozhat.

Dogmatikai szempontból azonban célszerűbb abból kiindulni, hogy *a hiba mindig a szerződésszerű teljesítés valamely elemének hiányát vagy fogyatékosságát fejezi ki*. A vállalkozó szolgáltatása akkor hibás, ha az elkészült mű nem felel meg a szerződésben kikötött, illetve jogszabályban vagy szakmai szabályokban előírt követelményeknek. A hiba tehát nem önmagában létező műszaki jelenség, hanem jogi értékelés tárgya: ugyanazon műszaki eltérés az egyik szerződésben jelentéktelen lehet, míg egy másik jogviszonyban lényeges szerződésszegést valósíthat meg.

A hibák jogi minősítésének középpontjában ezért mindig a szerződés célja áll. A kérdés nem csupán az, hogy a létrejött mű megfelel-e valamely objektív műszaki előírásnak, hanem az is, hogy alkalmas-e a felek által elérni kívánt gazdasági rendeltetés betöltésére.

4.2.2. Tervezési hibák

A vállalkozási szerződések – különösen az építési beruházások – során gyakran előfordul, hogy a hibás teljesítés elsődleges oka nem a kivitelezésben, hanem a tervek hiányosságában keresendő. A hibás statikai számítások, a hiányos műszaki dokumentáció, az egymásnak ellentmondó tervlapok vagy a nem megfelelő műszaki megoldások már a kivitelezés megkezdése előtt megalapozhatják a későbbi hibákat.

Dogmatikailag azonban a tervezési hiba önmagában még nem mentesíti a vállalkozót. A vállalkozási szerződés egyik alapelve, hogy a vállalkozó szakemberként köteles felismerni a nyilvánvalóan hibás vagy célszerűtlen terveket, és ezekre a megrendelőt megfelelő időben figyelmeztetni. A figyelmeztetési kötelezettség elmulasztása esetén a vállalkozó akkor is felelőssé válhat, ha a hiba eredeti forrása a tervező tevékenysége volt. A tervezési hiba és a vállalkozó figyelmeztetési kötelezettsége közötti kapcsolat ezért a vállalkozási felelősség egyik legfontosabb dogmatikai kérdése.[15]

[15] Ezzel kapcsolatban lásd különösen: WELLMANN GY. (szerk.): A Ptk. magyarázata VI/VI. Budapest, 2021. 165.

4.2.3. Kivitelezési hibák

A kivitelezési hibák képezik a vállalkozási szerződések körében előforduló hibás teljesítés legtipikusabb esetét. Ezekben az esetekben a tervek megfelelőek, azonban a vállalkozó a kivitelezés során eltér a szerződésben meghatározott vagy a szakmai szabályok által megkövetelt megoldásoktól.

Ide sorolhatók különösen a pontatlan kivitelezés, a technológiai előírások megsértése, a szakszerűtlen szerelés, a nem megfelelő beépítés vagy a kivitelezési folyamat során elkövetett szervezési hibák. A kivitelezési hibák jogi megítélése rendszerint egyszerűbb, mint a tervezési hibáké, mivel ilyenkor a vállalkozó saját teljesítési körében következik be a szerződésszegés.

A gyakorlatban ugyanakkor gyakran előfordul, hogy a kivitelezési hiba és a tervezési hiba egymással összefonódik. Ilyen esetben különös jelentősége van az oksági kapcsolat és a közrehatás vizsgálatának, hiszen a felelősség megosztása csak a hibák tényleges okainak feltárását követően lehetséges.

4.2.4. Anyaghibák

A hibás teljesítés sajátos esete, amikor a szerződésszegés oka a felhasznált anyagok nem megfelelő minőségében keresendő. Az anyaghiba eredhet abból, hogy a vállalkozó nem megfelelő minőségű építőanyagot, alkatrészt vagy egyéb alapanyagot használ fel, de abból is, hogy a megrendelő által rendelkezésre bocsátott anyag bizonyul hibásnak.

A két eset jogi megítélése lényegesen eltér. Ha az anyagot a vállalkozó szerzi be, annak minőségéért főszabály szerint ő felel, mivel a megfelelő alapanyag kiválasztása a vállalkozói teljesítési körbe tartozik. Más a helyzet akkor, ha az anyagot maga a megrendelő biztosítja. Ebben az esetben a vállalkozó felelőssége elsősorban arra terjed ki, hogy felismerje az anyag nyilvánvaló hibáit, és a megrendelőt ezekre figyelmeztesse. Amennyiben e kötelezettségének eleget tesz, a hibás anyagból eredő következmények rendszerint már nem az ő kockázati körébe tartoznak.

4.2.5. Funkcionális hibák

A modern vállalkozási szerződésekben egyre nagyobb jelentőséggel bírnak az úgynevezett funkcionális hibák. Ezek nem feltétlenül jelentik valamely műszaki előírás megsértését, ugyanakkor azt eredményezik, hogy az elkészült mű nem alkalmas arra a rendeltetésre, amelyre a felek azt szánták.

Az építőiparban ilyen lehet például egy olyan épületgépészeti rendszer, amely ugyan megfelel a műszaki előírásoknak, de nem biztosítja a szerződésben meghatározott energiahatékonysági szintet. Informatikai vállalkozási szerződések esetében funkcionális hibának minősülhet egy olyan szoftver is, amely ugyan technikailag működik, de nem képes ellátni azokat az üzleti funkciókat, amelyekre a megrendelő megrendelte.

A funkcionális hibák jelentősége abban áll, hogy a szerződésszerű teljesítés mércéjét nem pusztán a műszaki megfelelőség, hanem a gazdasági rendeltetés oldaláról közelítik meg. Ez jól tükrözi a modern szerződési jog funkcionális szemléletét.

4.2.6. Esztétikai hibák

Az esztétikai hibák megítélése a vállalkozási szerződések egyik legösszetettebb kérdése. Nem minden esztétikai eltérés eredményez hibás teljesítést; a döntő szempont az, hogy a felek milyen minőségi követelményeket rögzítettek, illetve az adott eltérés milyen mértékben befolyásolja a mű rendeltetésszerű használatát vagy piaci értékét.

Bizonyos szerződésekben – például műemlék-felújítások, belsőépítészeti munkák vagy egyedi gyártású bútorok esetében – az esztétikai követelmények a szerződés lényeges elemét képezik. Más esetekben viszont kisebb vizuális eltérések önmagukban nem alapozzák meg a hibás teljesítés megállapítását. A jogi értékelés ezért mindig az adott szerződés céljából és tartalmából indul ki.

4.2.7. Nyílt és rejtett hibák

A hibák egyik klasszikus csoportosítása a nyílt és a rejtett hibák megkülönböztetése. Nyílt hibáról akkor beszélünk, ha az a mű átadásakor a szokásos gondossággal felismerhető. Rejtett hibának ezzel szemben az olyan hiányosság minősül, amely csak később, a rendeltetésszerű használat során válik felismerhetővé.

E megkülönböztetés elsősorban a szavatossági igények gyakorlása, a kifogásközlési kötelezettség, valamint a bizonyítás szempontjából bír jelentőséggel. A vállalkozási szerződések sajátossága, hogy számos súlyos kivitelezési hiba – például a szigetelési, statikai vagy gépészeti hiányosságok – csak hosszabb idő elteltével mutatkoznak meg, ami különös jelentőséget ad a rejtett hibák jogi kezelésének.

4.2.8. Összegző megállapítások

A hibák rendszerezése jól mutatja, hogy a hibás teljesítés a vállalkozási szerződésekben rendkívül összetett jelenség. A különböző hibatípusok ugyan eltérő műszaki okokra vezethetők vissza, közös bennük azonban, hogy mindegyik a szerződésszerű teljesítés hiányát fejezi ki. A jogi értékelés középpontjában ezért nem a hiba technikai jellege, hanem annak vizsgálata áll, hogy a létrejött mű megfelel-e a szerződésben vállalt eredménynek, illetve alkalmas-e a felek által elérni kívánt gazdasági cél megvalósítására.

A hibák e tipológiája egyúttal előkészíti a hibás teljesítéshez kapcsolódó jogkövetkezmények elemzését is. A hiba jellege ugyanis közvetlenül befolyásolja a megrendelőt megillető kellékszavatossági jogok gyakorlását, a vállalkozó kijavítási kötelezettségének terjedelmét, valamint a szerződésszegésből eredő kártérítési felelősség megállapítását.

4.3. Kellékszavatosság, jótállás és a hibás teljesítés jogkövetkezményei

A hibás teljesítés megállapítása önmagában még nem rendezi a felek közötti jogviszonyt. A szerződésszegés jogkövetkezményeinek rendszere azt a célt szolgálja, hogy a megbomlott szerződéses egyensúlyt lehetőség szerint helyreállítsa, és biztosítsa a jogosult számára azt az eredményt, amelyet a szerződés megkötésekor joggal várhatott el. A vállalkozási szerződések körében e jogkövetkezmények közül kiemelkedő jelentőséggel bírnak a kellékszavatossági jogok, amelyek elsődlegesen nem a szerződés megszüntetésére vagy a vállalkozó szankcionálására irányulnak, hanem a szerződésszerű állapot helyreállítását célozzák.

Ez a szemlélet jól tükrözi a modern kontraktuális jog fejlődését. A XXI. századi szerződési jogban egyre inkább háttérbe szorul a szerződésszegés represszív megközelítése, és előtérbe kerül a *teljesítés fenntartásának elve* (*favor contractus*). A jogalkotó elsődleges célja nem a szerződés megszüntetése, hanem annak biztosítása, hogy a szerződés – lehetőség szerint – eredeti gazdasági rendeltetésének megfelelően teljesedjen be. A vállalkozási szerződések esetében ez különösen indokolt, hiszen az elkészült mű sok esetben jelentős gazdasági értéket képvisel, amelynek teljes "elvesztése" sem a megrendelő, sem a vállalkozó érdekét nem szolgálja.

4.3.1. A kellékszavatosság dogmatikai rendeltetése

A kellékszavatosság a kontinentális magánjog egyik legrégebbi jogintézménye. Funkciója azonban a modern szerződési jogban jelentősen átalakult. Míg a klasszikus magánjog elsősorban a hibás

dolog szolgáltatásához kapcsolódó objektív helytállási kötelezettségként tekintett a szavatosságra, addig a hatályos Polgári Törvénykönyv rendszerében a kellékszavatosság a szerződésszegés általános rendszerének szerves részét képezi.[16]

Ennek dogmatikai jelentősége nem lebecsülendő. A kellékszavatossági igény nem valamiféle, a szerződéstől független "garancia", hanem a szerződésszerű teljesítés kikényszerítésének egyik sajátos eszköze. A jogosult nem azért jogosult kijavítást vagy árleszállítást követelni, mert a vállalkozó "hibát követett el", hanem azért, mert a szerződésben vállalt szolgáltatás még nem valósult meg teljes egészében.

A vállalkozási szerződésekben ez a gondolat különösen hangsúlyosan jelenik meg. A megrendelő érdeke ugyanis tipikusan nem egy hibás mű birtoklása, hanem a szerződésben kikötött eredmény elérése. A kellékszavatosság ennek megfelelően nem önálló szankció, hanem a szerződés eredeti céljának helyreállítását szolgáló jogintézmény.

4.3.2. A kijavítás elsődlegessége

A hatályos Polgári Törvénykönyv egyik legfontosabb dogmatikai sajátossága, hogy a kellékszavatossági jogok között egyértelmű sorrendet állít fel. Elsődlegesen a kijavítás vagy – amennyiben annak természete ezt lehetővé teszi – a kicserélés követelhető, míg az árleszállítás és az elállás csupán másodlagos jogkövetkezményként jelenik meg.

A vállalkozási szerződések körében e sorrend különösen indokolt. Az elkészült mű rendszerint egyedi jellegű, ezért a klasszikus értelemben vett "kicserélés" gyakran fogalmilag kizárt. Egy épület, egy híd, egy ipari létesítmény vagy egy egyedileg fejlesztett informatikai rendszer nem helyettesíthető egyszerűen egy másik példánnyal. A szerződés célja ilyenkor kizárólag a kijavítás útján valósítható meg.

Dogmatikailag a kijavítás elsődlegessége az eredménykötelem természetéből vezethető le. A vállalkozó eredeti kötelezettsége továbbra is fennáll: köteles olyan művet létrehozni, amely megfelel a szerződésnek. A hibás teljesítés ezt a kötelezettséget nem szünteti meg, hanem csupán azt eredményezi, hogy a vállalkozó köteles a már létrehozott eredményt szerződésszerű állapotba hozni.

Ez a megoldás összhangban áll a német jog *Nacherfüllung* intézményével, amely ugyancsak a szerződésszerű állapot helyreállítását tekinti elsődleges célkitűzésnek. Hasonló szemlélet érvényesül az osztrák jog *Verbesserung* intézményében is, amely lényegében a kijavítást a szavatossági jogok rendszerének első lépcsőjeként kezeli. A magyar szabályozás tehát e tekintetben szervesen illeszkedik a német nyelvterület magánjogi fejlődéséhez.

4.3.3. Az ésszerű határidő követelménye

A kijavítás elsődlegessége ugyanakkor nem jelent korlátlan lehetőséget a vállalkozó számára. A szerződésszegés jogkövetkezményeinek alkalmazása során figyelemmel kell lenni arra is, hogy a jogosultnak nem kell határozatlan ideig eltűrnie a hibás állapot fennmaradását.

Ezért különös jelentősége van az *ésszerű határidő* követelményének. A kijavításnak olyan időn belül kell megtörténnie, amely a szerződés tárgyára, a hiba természetére és a jogosult érdekeire tekintettel még elfogadhatónak tekinthető. Az észszerűség mércéje szükségképpen esetről esetre változik[17].

[16] Ezzel kapcsolatban lásd különösen: BOÓC Á.: Gazdasági szerződések Magyarország új Polgári Törvénykönyvében. Gazdaság és Jog 2013/9., 3-8.; VEREBICS J.: A szerződés teljesítése és a szerződésszegés az új Ptk.-ban. Gazdaság és Jog 2014/7-8., 31-38.

[17] Ezzel kapcsolatban lásd különösen: NOCHTA T.: A velünk élő polgári jog. JURA, 2015/2., 292-294.

Más követelmények érvényesülnek egy lakóingatlan szerkezeti hibájának kijavítása, és mások egy üzleti célú informatikai rendszer működési zavarának megszüntetése esetén.

A vállalkozási szerződések gazdasági jelentősége miatt a kijavítás időtényezője sok esetben önmagában is komoly vagyoni következményekkel járhat. Egy termelőüzem működésképtelensége, egy közlekedési létesítmény használhatatlansága vagy egy informatikai rendszer leállása jelentős közvetett károkat okozhat, amelyek túlmutatnak magán a kijavítás költségein. A kijavítás ésszerű határidejének értékelése ezért nem választható el a szerződés gazdasági funkciójától.

4.3.4. Árleszállítás, mint értékkiegyenlítő jogintézmény

Ha a kijavítás nem lehetséges, vagy a vállalkozó azt nem vállalja, illetve megfelelő határidőn belül nem végzi el, a jogosult árleszállítást követelhet. Az árleszállítás dogmatikailag nem büntetés, hanem *értékkiegyenlítő mechanizmus*.

Lényege abban áll, hogy a szolgáltatás tényleges értékét közelíti a kikötött ellenszolgáltatáshoz. A jogosult ilyenkor nem a szerződés megszüntetésére törekszik, hanem elfogadja a hibás teljesítést, ugyanakkor nem köteles a hibátlan teljesítés ellenértékét megfizetni.

Az árleszállítás mértékének meghatározása a gyakorlatban rendszerint szakértői kérdés. A jogalkalmazásnak ilyenkor nem pusztán a javítás költségeit kell figyelembe vennie, hanem azt is, hogy a hiba milyen mértékben csökkenti a mű forgalmi értékét, használhatóságát vagy gazdasági hasznosíthatóságát.

4.3.5. Az elállás, mint ultima ratio

A kellékszavatossági jogok rendszerében az elállás a legsúlyosabb jogkövetkezmény. Ennek dogmatikai indoka az, hogy az elállás a szerződés megszüntetéséhez vezet, és ezzel véglegesen felszámolja a felek közötti szerződéses kapcsolatot.

Éppen ezért az elállás nem szolgálhat automatikus válaszként minden hibás teljesítésre. Csak akkor indokolt, ha a hiba olyan súlyú, hogy a szerződés célja kijavítással már nem valósítható meg, vagy ha a vállalkozó a kijavításra irányuló kötelezettségének nem tesz eleget.

A vállalkozási szerződésekben különösen körültekintően kell alkalmazni ezt a jogkövetkezményt. Egy jelentős építési beruházás vagy nagy értékű műszaki létesítmény esetében az elállás gyakran már gazdaságilag sem reális megoldás. A bírói gyakorlat ezért általában csak kivételes esetekben tekinti arányosnak a szerződés teljes felbontását.

4.3.6. A kellékszavatosság és a kártérítés viszonya

A vállalkozási szerződések egyik legfontosabb dogmatikai kérdése a kellékszavatosság és a kontraktuális kártérítés egymáshoz való viszonya.

A két jogintézmény rendeltetése eltérő. A kellékszavatosság célja a szerződésszerű teljesítés biztosítása, míg a kártérítés a szerződésszegés következtében bekövetkezett vagyoni hátrány kompenzálását szolgálja. A kettő ezért nem egymást kizáró, hanem egymást kiegészítő jogvédelmi eszköz.

Ez különösen akkor válik jelentőssé, amikor a hibás teljesítés nemcsak kijavítási költségeket okoz, hanem további vagyoni károkhoz is vezet. Egy hibás ipari berendezés miatt bekövetkező termeléskiesés, egy hibás építési teljesítés miatt szükségessé váló ideiglenes kiköltözés vagy egy hibás informatikai rendszer következtében fellépő üzleti veszteség már túlmutat a szavatossági igényeken. Ezek a károk csak a kontraktuális kártérítési felelősség szabályai alapján érvényesíthetők.

4.3.7. Összegző megállapítások

A kellékszavatosság rendszere a vállalkozási szerződésekben a szerződésszegés jogkövetkezményeinek egyik legkoherensebb területét alkotja. A jogintézmény elsődleges rendeltetése nem a vállalkozó szankcionálása, hanem a szerződés eredeti gazdasági céljának megvalósítása. Ennek megfelelően a kijavítás elsődlegessége, az árleszállítás értékkiegyenlítő szerepe és az elállás kivételes jellege egyaránt a szerződés fenntartásának elvét tükrözi.

A vállalkozási szerződések sajátosságai ugyanakkor azt is megmutatják, hogy a kellékszavatosság nem értelmezhető elszigetelten a kontraktuális felelősség rendszerétől. A szavatossági jogok, a kártérítés, valamint a vállalkozót terhelő együttműködési és figyelmeztetési kötelezettségek egymással szoros összefüggésben alkotják azt a komplex jogvédelmi rendszert, amely biztosítja a szerződéses egyensúly helyreállítását. A következő alfejezet ezért e rendszer gyakorlati működését vizsgálja a bírói gyakorlat tükrében, különös figyelemmel a magyar jogalkalmazásra, valamint a német és az osztrák jog összehasonlító tapasztalataira.

4.4. A hibás teljesítés a bírói gyakorlat tükrében, valamint a német és osztrák jog összehasonlító elemzése

4.4.1. Bevezető gondolatok

A hibás teljesítés dogmatikája azon jogterületek közé tartozik, ahol a bírói gyakorlat szerepe különösen meghatározó. Ennek oka, hogy a Polgári Törvénykönyv szükségszerűen absztrakt szabályait a jogalkalmazásnak kell tartalommal megtöltenie, különösen olyan összetett vállalkozási jogviszonyok esetében, amelyekben a műszaki, gazdasági és jogi szempontok egymástól nem választhatók el. A hibás teljesítés megállapítása ugyanis ritkán vezethető le kizárólag jogszabályi rendelkezésekből; a bíróságnak rendszerint értékelnie kell a szerződés célját, a felek együttműködését, a szakmai szabályokat, valamint a teljesítés egész folyamatát.

A magyar bírói gyakorlat fejlődése jól mutatja, hogy a vállalkozási szerződések körében a hangsúly fokozatosan eltolódott a tisztán formális szerződésszegési szemlélettől a szerződés gazdasági rendeltetésének vizsgálata felé. A Kúria döntéseiben egyre következetesebben jelenik meg az az elv, hogy a szerződésszerű teljesítés megítélése nem korlátozódhat az egyes műszaki paraméterek mechanikus összevetésére, hanem a teljesített mű rendeltetésszerű használhatóságát és gazdasági funkcióját is értékelni kell.

4.4.2. A szerződés céljának elsődlegessége a bírói gyakorlatban

A vállalkozási szerződésekből eredő jogviták elemzése alapján megállapítható, hogy a bíróságok a hibás teljesítés megítélése során egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a szerződés céljának. Önmagában valamely műszaki eltérés fennállása még nem vezet szükségszerűen a hibás teljesítés megállapításához. A döntő kérdés az, hogy az adott eltérés mennyiben akadályozza a mű rendeltetésszerű használatát, illetve csökkenti-e annak gazdasági értékét.

Ez a szemlélet különösen az építési vállalkozási szerződésekben figyelhető meg. Az épület rendeltetésszerű használatát nem érintő, jelentéktelen esztétikai hiányosságok rendszerint nem vezetnek olyan jogkövetkezményekhez, mint a szerkezeti biztonságot vagy az épület funkcionális használhatóságát érintő hibák. A bírói gyakorlat ezzel összhangban következetesen különbséget tesz a pusztán formai hiányosságok és a szerződés gazdasági célját veszélyeztető hibák között.

E megközelítés mögött jól felismerhető az a modern magánjogi gondolat, amely szerint a szerződés elsődleges funkciója a felek gazdasági érdekeinek megvalósítása. A hibás teljesítés értékelése ezért nem választható el a szerződés gazdasági rendeltetésétől.

4.4.3. A szakértői bizonyítás meghatározó szerepe

A vállalkozási szerződésekből eredő perek egyik sajátossága, hogy a jogvita eldöntése rendszerint speciális műszaki ismereteket igényel. A bíró feladata nem a műszaki kérdések eldöntése, hanem azok jogi értékelése. A kettő közötti kapcsolatot a szakértői bizonyítás teremti meg.

A szakértő ugyanakkor nem döntheti el a jogvitát. Feladata kizárólag annak megállapítása, hogy a létrejött mű megfelel-e az adott szakma szabályainak, a műszaki előírásoknak vagy a szerződésben meghatározott követelményeknek. Annak eldöntése azonban, hogy a feltárt hiányosság hibás teljesítésnek minősül-e, továbbra is jogkérdés marad.[18]

A gyakorlat azt mutatja, hogy a hibás teljesítési perek jelentős részében több szakértő kirendelésére is sor kerül. Ez különösen akkor jellemző, amikor a vita tárgya egyszerre érint statikai, gépészeti, építészeti vagy informatikai kérdéseket. A bírói gyakorlat ennek megfelelően egyre inkább multidiszciplináris szemléletet követ.

4.4.4. A vállalkozó figyelmeztetési kötelezettségének bírói értelmezése

A magyar bíróságok következetesen abból indulnak ki, hogy a vállalkozó nem pusztán kivitelező, hanem szakember is. Ebből következően a figyelmeztetési kötelezettség nem tekinthető mellékes együttműködési kötelezettségnek, hanem a vállalkozási szerződés egyik alapvető elemét képezi.

A bírói gyakorlat szerint a vállalkozó nem hivatkozhat eredményesen arra, hogy csupán a megrendelő utasításait hajtotta végre, ha felismerhette volna azok szakmai hibáit. Különösen igaz ez olyan esetekben, amikor a terv nyilvánvaló hiányosságokat tartalmazott, vagy a megrendelő olyan műszaki megoldást követelt, amely a szakma szabályaival nyilvánvalóan ellentétes volt.

Ez a gyakorlat jól mutatja, hogy a vállalkozási szerződésben a szakértelem önmagában is felelősségtelepítő tényező. A vállalkozó felelőssége nem kizárólag saját munkájára, hanem bizonyos mértékig a teljes műszaki folyamat kontrolljára is kiterjed.

4.4.5. Dogmatikai következtetések

A hibás teljesítés vizsgálata alapján megállapítható, hogy a vállalkozási szerződés felelősségi rendszere napjainkban már nem írható le kizárólag a klasszikus kellékszavatosság fogalomkészletével. A szerződésszegés modern koncepciója ennél lényegesen összetettebb. Középpontjában nem a hiba, mint műszaki jelenség, hanem a szerződés gazdasági céljának meghiúsulása áll.

Álláspontom szerint a vállalkozási szerződések hibás teljesítésének dogmatikája három egymással szorosan összefüggő alapelvre épül. Az első az *eredményelv*, amely szerint a vállalkozó felelősségének mércéje a vállalt eredmény megvalósulása. A második a *funkcionalitás elve*, amely alapján a teljesítés megfelelőségét nem pusztán műszaki, hanem gazdasági rendeltetése szerint kell értékelni. A harmadik a *kooperáció elve*, amely szerint a szerződésszerű teljesítés a felek kölcsönös együttműködésének eredménye, ezért a felelősségi rendszer sem értelmezhető kizárólag a vállalkozó oldaláról.

E három alapelv együttes alkalmazása biztosítja, hogy a vállalkozási szerződés szerződésszegési szabályai megfeleljenek a modern gazdasági élet követelményeinek. A digitalizáció, a BIM-rendszerek, a mesterséges intelligenciával támogatott tervezés és az egyre összetettebb beruházási modellek várhatóan tovább erősítik ezt a fejlődési irányt. Ennek megfelelően a jövő vállalkozási jogának középpontjában várhatóan már nem kizárólag a hibák utólagos szankcionálása, hanem a

[18] Lásd ezzel kapcsolatban: IMREGH G.: Szakértői bizonyítás a polgári eljárásban. Magyar Jog, 2002/11., 641-651.

szerződés teljes életciklusa során megvalósuló, folyamatos kockázatkezelés és együttműködés áll majd.

4.5. A kockázattelepítés és a közrehatás szerepe a hibás teljesítés rendszerében

4.5.1. A hibás teljesítés, mint kockázatmegosztási kérdés

A hibás teljesítés hagyományos megközelítése elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy a vállalkozó szerződésszegést követett-e el, illetve milyen jogkövetkezmények alkalmazhatók vele szemben. A modern kontraktuális felelősségi rendszer azonban ennél összetettebb szemléletet követ. A szerződésszegési szabályok funkciója nem merül ki a felelősség megállapításában, hanem egyúttal meghatározzák azt is, hogy a szerződés teljesítésével együtt járó gazdasági és műszaki kockázatok miként oszlanak meg a felek között.

A vállalkozási szerződés e tekintetben sajátos helyet foglal el a különös szerződések rendszerében. A vállalkozó nem csupán meghatározott munkatevékenység végzésére vállalkozik, hanem arra, hogy a szerződésben meghatározott eredményt létrehozza. Az eredménykötelem természetéből következően a teljesítés sikerének kockázata főszabály szerint a vállalkozót terheli. A megrendelő ugyanis nem a vállalkozó gondos eljárását kívánja megvásárolni, hanem a szerződésben meghatározott eredmény létrejöttét.

Ez a dogmatikai kiindulópont indokolja, hogy a hibás teljesítés jogkövetkezményei elsődlegesen a vállalkozót terhelik. A szerződéses kockázat azonban nem korlátlan, és nem kizárólag a vállalkozó oldalán jelenik meg. A vállalkozási jogviszony sajátossága éppen abban áll, hogy a szerződés sikeres teljesítése rendszerint a felek folyamatos együttműködésének eredménye.

4.5.2. Az együttműködési kötelezettség, mint a szerződéses kockázat korrekciós mechanizmusa

A Polgári Törvénykönyv egyik alapelve a felek együttműködési kötelezettsége. Ez az elv a vállalkozási szerződésekben különösen hangsúlyosan érvényesül, mivel a teljesítés hosszabb időn keresztül fennálló, dinamikus folyamat, amelynek során mindkét fél magatartása közvetlenül befolyásolhatja a szerződés sikerét.

A megrendelő együttműködési kötelezettsége számos formában jelenhet meg. Ide tartozhat a munkaterület megfelelő időben történő átadása, a szükséges adatok és dokumentáció rendelkezésre bocsátása, a vállalkozó munkájának elősegítése, valamint a szükséges döntések meghozatala. E kötelezettségek elmulasztása önmagában nem feltétlenül eredményez hibás teljesítést, ugyanakkor jelentős mértékben módosíthatja a felelősség megoszlását.

Dogmatikai szempontból e kötelezettség azt fejezi ki, hogy a vállalkozási szerződés nem tekinthető kizárólag egyoldalú teljesítési viszonynak. A szerződésszerű eredmény létrejötte mindkét fél aktív közreműködését feltételezi.

4.5.3. A megrendelő utasításai és a vállalkozó szakmai autonómiája

A vállalkozási szerződés egyik legérdekesebb sajátossága, hogy a megrendelő jogosult utasításokat adni a teljesítés módjára, ugyanakkor a vállalkozó szakmai önállósága sem szorulhat háttérbe.

Ez a kettősség sajátos felelősségi helyzetet teremt. A vállalkozó nem tekinthető pusztán a megrendelő „végrehajtójának”. Szakemberként köteles mérlegelni az utasítások szakmai megalapozottságát, és szükség esetén figyelmeztetni a megrendelőt azok célszerűtlenségére vagy hibás voltára.

A figyelmeztetési kötelezettség ebből következően nem csupán együttműködési szabály, hanem a kockázattelepítés egyik legfontosabb dogmatikai eszköze. Ha a vállalkozó felismeri vagy kellő

szakértelemmel felismerhette volna az utasítás hibáját, de ennek ellenére figyelmeztetés nélkül végrehajtja azt, a hibás teljesítésből eredő kockázat továbbra is az ő érdekkörében maradhat.

4.5.4. A közrehatás jelentősége

A hibás teljesítés megítélése során különös figyelmet kell fordítani azokra az esetekre, amikor a hiba kialakulásában a megrendelő magatartása is szerepet játszik. A közrehatás kérdése különösen gyakran merül fel építési beruházások, informatikai fejlesztések és egyéb komplex vállalkozási jogviszonyok esetében.

A megrendelő közrehatása megnyilvánulhat például hibás terv rendelkezésre bocsátásában, alkalmatlan anyag biztosításában, késedelmes döntéshozatalban vagy a vállalkozó figyelmeztetésének figyelmen kívül hagyásában. Ilyen esetekben a hibás teljesítés kizárólag a vállalkozó oldalán történő értékelése nem vezetne igazságos eredményre.

A modern felelősségi rendszer ezért nem kizárólag azt vizsgálja, hogy bekövetkezett-e szerződésszegés, hanem azt is, hogy a szerződésszegés kialakulásában melyik fél magatartása milyen mértékben játszott szerepet. A felelősség ilyenkor szükségképpen differenciáltabb megközelítést igényel.

4.5.5. Az érdekkör-elmélet jelentősége

A kontraktuális felelősség egyik legfontosabb dogmatikai kategóriája az érdekkör fogalma. A hibás teljesítés következményeinek megítélése során alapvető jelentőségű annak meghatározása, hogy az adott körülmény melyik fél érdekkörében merült fel.

A vállalkozó érdekkörébe tartozik különösen a kivitelezés megszervezése, a közreműködők kiválasztása, a megfelelő technológia alkalmazása és a teljesítés szakmai irányítása. A megrendelő érdekkörébe ezzel szemben tipikusan a hibás adatszolgáltatás, a késedelmes közreműködés vagy a figyelmeztetés ellenére fenntartott hibás utasítás sorolható.

Az érdekkör-elmélet jelentősége abban áll, hogy képes összekapcsolni a szerződésszegés objektív rendszerét az igazságos kockázatmegosztás követelményével. Nem minden bekövetkező hiba vezet automatikusan a vállalkozó teljes felelősségéhez; a felelősség telepítése során figyelemmel kell lenni arra is, hogy a kockázat melyik fél ellenőrzési és befolyásolási körében jelentkezett.

4.5.6. A vállalkozási szerződés, mint kooperációs jogviszony

A klasszikus magánjogi szemlélet a vállalkozási szerződést elsősorban szolgáltatási jogviszonyként értelmezte. A modern szerződéselmélet ugyanakkor egyre inkább kooperációs jogviszonyként tekint rá.

Ennek megfelelően a hibás teljesítés sem kizárólag a vállalkozó teljesítési hibájának következménye lehet, hanem gyakran a felek közötti együttműködés zavarának megnyilvánulása. Különösen igaz ez a nagy értékű, hosszú időtartamú vagy magas műszaki tartalmú beruházások esetében, ahol a sikeres teljesítés a felek folyamatos kommunikációját és kölcsönös információcseréjét feltételezi.

Ez a szemlélet jól illeszkedik a nemzetközi szerződési jog fejlődési irányaihoz, amelyek egyre inkább a szerződés „életciklusának" egészét vizsgálják, és a felek magatartását nem elszigetelt aktusok, hanem folyamatos együttműködési folyamat részeként értékelik.

4.5.7. Összegző következtetések

A hibás teljesítés vállalkozási szerződésekben történő értékelése nem korlátozódhat a szerződésszegés tényszerű megállapítására. A modern kontraktuális felelősségi rendszer ennél összetettebb megközelítést kíván. A szerződéses kockázatok megoszlása, a felek együttműködési

kötelezettsége, a vállalkozó figyelmeztetési kötelezettsége, valamint a megrendelő közrehatása együttesen alakítják ki azt a felelősségi modellt, amely a vállalkozási szerződések sajátosságainak leginkább megfelel.

Álláspontom szerint a vállalkozási szerződés hibás teljesítésének dogmatikája akkor értelmezhető teljes mélységében, ha a felelősségi szabályokat nem önmagukban, hanem a szerződéses kockázattelepítés általános rendszerének részeként vizsgáljuk. Ez a megközelítés nemcsak a hatályos Polgári Törvénykönyv szabályaival áll összhangban, hanem megfelel a német és osztrák magánjogban megfigyelhető fejlődési tendenciáknak, valamint a nemzetközi szerződési jog egyre erőteljesebben érvényesülő kooperációs szemléletének is.

5. A vállalkozási szerződés megszegésének egyéb jogkövetkezményei és a kontraktuális felelősség rendszere

5.1. A szerződésszegési jogkövetkezmények rendszere

A hibás teljesítés a vállalkozási szerződések leggyakoribb szerződésszegési alakzata, azonban korántsem az egyetlen olyan magatartás, amely a szerződéses felelősség érvényesülését megalapozhatja. A vállalkozó szerződésszegése megnyilvánulhat késedelemben, a teljesítés jogellenes megtagadásában, lehetetlenülésben, valamint a szerződésből fakadó mellékkötelezettségek megszegésében is. A Polgári Törvénykönyv e különböző tényállásokat egységes szerződésszegési rendszerbe illeszti, amelynek központi célja a szerződéses egyensúly helyreállítása.

A vállalkozási szerződés sajátossága ugyanakkor abban rejlik, hogy a különböző szerződésszegési alakzatok gyakran egymással összefonódva jelentkeznek. Nem ritka, hogy a vállalkozó egyidejűleg késedelembe esik, majd a késedelmesen átadott mű hibásnak is bizonyul. Hasonlóképpen előfordulhat, hogy a hibás teljesítés kijavításának elmulasztása újabb szerződésszegést eredményez. A jogkövetkezmények alkalmazása ezért nem mechanikus, hanem a konkrét szerződéses helyzet komplex értékelését igényli.

Dogmatikai szempontból e szabályrendszer alapját továbbra is a szerződés kötelező erejének elve képezi. A szerződésszegési jogkövetkezmények nem önálló szankciórendszert alkotnak, hanem a szerződésszerű teljesítés kikényszerítésének és a szerződéses egyensúly helyreállításának eszközei.

5.2. A kontraktuális kártérítési felelősség sajátosságai

A vállalkozási szerződés megszegésének egyik legfontosabb jogkövetkezménye a kontraktuális kártérítési felelősség. A Polgári Törvénykönyv e tekintetben egységes modellt alakított ki, amely a szerződésszegés objektív megközelítésére épül.[19]

A szerződésszegésből eredő kártérítési felelősség elsődleges funkciója nem a kötelezett szankcionálása, hanem a jogosult vagyoni helyzetének helyreállítása. A kártérítés célja annak biztosítása, hogy a jogosultat olyan vagyoni pozíció illesse meg, amelyben a szerződésszerű teljesítés esetén lett volna.

A vállalkozási szerződésekben különösen gyakoriak azok a károk, amelyek túlmutatnak magának a hibának a kijavítási költségein. Egy hibás kivitelezés következtében bekövetkező termeléskiesés, bérleti díj kiesése, üzleti lehetőségek elvesztése vagy további beruházási költségek már tipikusan a kontraktuális kártérítés körébe tartoznak. A kártérítési felelősség ezért szoros kapcsolatban áll ugyan a kellékszavatossággal, funkciója azonban attól eltérő.

[19] Összegző jelleggel lásd: FUGLINSZKY Á.: Kártérítési jog. Budapest, 2015.

5.3. A vállalkozó kimentési lehetősége

A kontraktuális felelősség objektív jellege nem jelenti azt, hogy a vállalkozó minden esetben korlátlan helytállási kötelezettséggel tartozik. A Ptk. lehetőséget biztosít arra, hogy a kötelezett meghatározott feltételek fennállása esetén mentesüljön a kártérítési felelősség alól.

A kimentés dogmatikai alapja nem a felróhatóság hiánya, hanem annak bizonyítása, hogy a szerződésszegést olyan, az ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény idézte elő, amelynek elkerülése vagy következményeinek elhárítása tőle nem volt elvárható.

A vállalkozási szerződésekben e szabály különösen szigorú mérce alkalmazását teszi indokolttá. A vállalkozó szakmai tevékenysége körében bekövetkező technológiai hibák, szervezési problémák vagy közreműködőinek mulasztásai rendszerint saját ellenőrzési körébe tartoznak, ezért ezekre sikeres kimentés aligha alapítható.

5.4. A kötbér szerepe a vállalkozási szerződésekben

A vállalkozási szerződések gyakorlatában kiemelkedő jelentőséggel bír a kötbér intézménye. A nagyobb építési beruházásokban vagy komplex műszaki projektekben a felek rendszerint késedelmi, hibás teljesítési vagy meghiúsulási kötbért kötnek ki.

Dogmatikailag a kötbér sajátos kettős funkciót tölt be. Egyrészt preventív eszköz, amely ösztönzi a szerződésszerű teljesítést, másrészt egyszerűsíti a jogosult helyzetét, mivel a kötbér érvényesítéséhez főszabály szerint nem szükséges a tényleges kár bizonyítása.[20]

A vállalkozási szerződésekben a kötbér különös gazdasági jelentőséggel rendelkezik. Egy jelentős beruházás késedelme olyan láncreakciószerű gazdasági következményekkel járhat, amelyek pontos számszerűsítése rendkívül nehéz lenne. A kötbér ezért a szerződéses kockázatok előzetes allokációjának egyik legfontosabb eszköze.

5.5. Elállás, felmondás és lehetetlenülés

A vállalkozási szerződés megszegése végső esetben a szerződés megszüntetéséhez is vezethet. Az elállás, illetve tartós jogviszonyok esetében a felmondás alkalmazása azonban kizárólag akkor tekinthető indokoltnak, ha a szerződés célja más módon már nem valósítható meg.

Külön figyelmet érdemel a teljesítés lehetetlenülése. A vállalkozási szerződésekben ennek megítélése gyakran összetett kérdés, hiszen a lehetetlenülés oka eredhet természeti eseményből, hatósági intézkedésből, a megrendelő magatartásából vagy a vállalkozó érdekkörében felmerülő körülményből is. A jogkövetkezmények meghatározása során ezért ismét meghatározó jelentőségű az érdekkör-elmélet.

5.6. A vállalkozási szerződés kontraktuális felelősségi modellje

A vállalkozási szerződések szerződésszegési szabályainak áttekintése alapján megállapítható, hogy a hatályos Polgári Törvénykönyv egységes kontraktuális felelősségi modellt alakított ki. E modell három alapvető pilléren nyugszik.

Az első pillért a szerződésszerű teljesítés elsődlegessége alkotja. A jogkövetkezmények elsődleges célja minden esetben a szerződés eredeti gazdasági céljának megvalósítása.

[20] Lásd ezzel kapcsolatban: BURAI-KOVÁCS J.: Kimentés a kötbérfelelősség alól (Vb/18039). Magyar Jog, 2023/10., 611.

A második pillér a kockázatok differenciált telepítése. A vállalkozó eredményfelelőssége nem abszolút jellegű, hanem a szerződéses együttműködés, a megrendelő közrehatása és az érdekkör-elmélet által árnyalt rendszerben érvényesül.

A harmadik pillér a kontraktuális felelősség objektivizálódása. A hangsúly immár nem a kötelezett felróható magatartásán, hanem a szerződésszerű teljesítés elmaradásán és annak gazdasági következményein van.

5.7. Részösszegzés

A vállalkozási szerződés megszegésének jogkövetkezményei szerves rendszert alkotnak. A kellékszavatosság, a kontraktuális kártérítés, a kötbér, az elállás és a felmondás nem egymástól elszigetelt jogintézmények, hanem ugyanazon felelősségi rendszer eltérő funkciójú elemei. Közös rendeltetésük a szerződéses egyensúly helyreállítása, a szerződés gazdasági céljának lehetőség szerinti megőrzése, valamint a szerződés teljesítésével járó kockázatok igazságos elosztása.

E felelősségi modell jól tükrözi a modern magyar kontraktuális jog fejlődési irányát, amely a klasszikus szankciós szemlélet helyébe a szerződés fenntartását, az együttműködés előmozdítását és a gazdasági racionalitást helyezi.

6. Következtetések és *de lege ferenda* megfontolások

6.1. A vállalkozási szerződés felelősségi rendszerének fejlődési irányai

A vállalkozási szerződés hibás teljesítésére vonatkozó szabályok elemzése alapján megállapítható, hogy a hatályos Polgári Törvénykönyv koherens és dogmatikailag megalapozott rendszert alakított ki. A kodifikáció egyik legjelentősebb eredménye, hogy a vállalkozási szerződés szabályait nem elszigetelten, hanem a szerződésszegés egységes koncepciójába illesztve szabályozza. Ez a megoldás biztosítja, hogy a vállalkozási szerződésekre vonatkozó rendelkezések szervesen kapcsolódjanak a kontraktuális felelősség általános rendszeréhez.

Mindazonáltal a jogalkalmazás tapasztalatai arra utalnak, hogy a vállalkozási szerződés továbbra is a Polgári Törvénykönyv egyik legösszetettebb szerződéstípusa maradt. Ennek elsődleges oka nem a szabályozás hiányosságaiban keresendő, hanem abban, hogy a vállalkozási szerződés rendkívül sokféle gazdasági kapcsolat jogi keretéül szolgál. Az egyszerű javítási munkáktól a több száz milliárd forintos infrastruktúra-fejlesztésekig ugyanazon alapvető dogmatikai szabályok alkalmazandók, ami szükségszerűen a bírói mérlegelés szerepének növekedéséhez vezet.

Álláspontom szerint e sokszínűség egyúttal azt is jelenti, hogy a vállalkozási szerződés szabályai nem értelmezhetők kizárólag normatív megközelítésben. A jogalkalmazásnak minden esetben figyelemmel kell lennie a szerződés gazdasági funkciójára, a felek közötti együttműködés intenzitására és a konkrét beruházás sajátosságaira.

6.2. A hibás teljesítés fogalmának funkcionális értelmezése

A tanulmány egyik alapvető következtetése, hogy a hibás teljesítés fogalma a modern magánjogban egyre inkább funkcionális tartalommal telítődik. A teljesítés megfelelősége nem kizárólag műszaki vagy fizikai szempontok alapján ítélhető meg. A döntő kérdés az, hogy a létrejött mű alkalmas-e arra a gazdasági és társadalmi rendeltetésre, amelynek megvalósítására a felek a szerződést megkötötték.

Ez a szemlélet jól érzékelhető mind a magyar bírói gyakorlatban, mind a német és osztrák jog fejlődésében. A hangsúly fokozatosan eltolódik a hibák puszta katalogizálásától azok gazdasági

jelentőségének vizsgálata felé. A hibás teljesítés értékelése így egyre inkább a szerződés céljának elemzésére épül.

Álláspontom szerint ez a fejlődési irány helyesnek tekinthető. A vállalkozási szerződés gazdasági rendeltetése ugyanis szükségképpen megköveteli, hogy a szerződésszerű teljesítés megítélése ne pusztán formalista, hanem funkcionális szemléletű legyen.

6.3. Az együttműködési kötelezettség felértékelődése

A vállalkozási szerződés fejlődése egy másik fontos tendenciára is rámutat. A szerződés sikeres teljesítése egyre kevésbé írható le egyoldalú szolgáltatásként; ehelyett a felek közötti tartós együttműködés eredményeként értelmezhető.

A megrendelő szerepe napjainkra jelentősen átalakult. A komplex beruházások során rendszerint aktívan részt vesz a tervezésben, döntéseket hoz a kivitelezés folyamán, módosításokat kezdeményez, illetve folyamatos kapcsolatban áll a vállalkozóval. E folyamatban a vállalkozó sem tekinthető pusztán végrehajtó félnek, hiszen szakmai tudása alapján köteles felismerni és jelezni mindazokat a körülményeket, amelyek veszélyeztethetik a szerződés eredményes teljesítését.

A vállalkozási szerződés így fokozatosan olyan kooperációs jogviszonnyá alakul, amelyben a felelősségi szabályok alkalmazása sem választható el a felek együttműködési kötelezettségének vizsgálatától.

6.4. A digitalizáció és a technológiai fejlődés kihívásai

A vállalkozási szerződések fejlődését napjainkban egyre erőteljesebben befolyásolja a digitalizáció. Az építőiparban alkalmazott épületinformációs modellezés (Building Information Modeling – BIM), a digitális projektmenedzsment-rendszerek, valamint a mesterséges intelligenciával támogatott tervezési folyamatok alapvetően alakítják át a teljesítés megszervezését.

E technológiai változások új felelősségi kérdéseket vetnek fel. A jövőben várhatóan egyre gyakrabban merül fel annak eldöntése, hogy a hibás teljesítés oka a digitális modell hiányosságában, a tervezési algoritmus működésében, a vállalkozó kivitelezési tevékenységében vagy éppen a megrendelő által szolgáltatott adatok pontatlanságában keresendő.

A hatályos szabályozás alapelvei e kérdések kezelésére megfelelő kiindulópontot biztosítanak, ugyanakkor nem zárható ki, hogy a bírói gyakorlatnak a következő években új dogmatikai megoldásokat kell kialakítania a digitális technológiák alkalmazásából eredő felelősségi helyzetek kezelésére.

6.5. De lege ferenda megfontolások

A tanulmány alapján nem indokolható a vállalkozási szerződés hibás teljesítésére vonatkozó szabályok átfogó kodifikációs felülvizsgálata. A Polgári Törvénykönyv jelenlegi rendszere dogmatikailag stabil alapokon nyugszik, és megfelelő keretet biztosít a szerződéses jogviták rendezéséhez.

Mindazonáltal indokoltnak látszik a bírói gyakorlat további egységesítése, különösen a vállalkozó figyelmeztetési kötelezettségének tartalma, a megrendelő közrehatásának értékelése, valamint a hibás teljesítés és a szerződés céljának kapcsolatát érintő kérdések tekintetében. Célszerű lenne továbbá, hogy a joggyakorlat részletesebb iránymutatást alakítson ki a digitális tervezési és kivitelezési rendszerek alkalmazásából eredő felelősségi problémák kezelésére.

Megfontolandó lehet annak vizsgálata is, hogy a nagy értékű, hosszú időtartamú vállalkozási szerződések esetében a jogalkotó nagyobb hangsúlyt helyezzen a felek együttműködési kötelezettségének és információszolgáltatási kötelezettségének részletesebb szabályozására. A

nemzetközi szerződéses gyakorlat – különösen a FIDIC-szerződéses rendszerek – azt mutatja, hogy a jogviták jelentős része nem a teljesítés eredményéből, hanem a teljesítés során bekövetkező kommunikációs és koordinációs zavarokból fakad.[21]

6.6. Záró gondolatok

A vállalkozási szerződés a modern magánjog egyik legdinamikusabban fejlődő szerződéstípusa. Fejlődése jól tükrözi azt az általános tendenciát, amely szerint a szerződési jog egyre inkább eltávolodik a klasszikus, statikus kötelmi jogi szemlélettől, és a hosszú távú gazdasági együttműködések szabályozásának irányába mozdul el.

A hibás teljesítés intézménye e fejlődési folyamat egyik legfontosabb metszéspontját jelenti. Egyszerre testesíti meg a szerződésszerű teljesítés követelményét, a szerződéses kockázatok igazságos elosztását, valamint a felek együttműködésének elvét. E három elem együttesen alakítja ki azt a felelősségi modellt, amely a XXI. századi vállalkozási szerződések működésének alapját képezi.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a vállalkozási szerződés hibás teljesítésére vonatkozó szabályok nem pusztán a szerződésszegés jogkövetkezményeit rendezik, hanem a szerződéses együttműködés egészének normatív keretét adják. A jövő jogfejlődése várhatóan nem e dogmatikai alapok megváltoztatását, hanem azok új gazdasági és technológiai környezethez történő továbbfejlesztését eredményezi.

[21] A FIDIC és a hibás teljesítés kapcsolatához lásd: BOROS S.: Hibás teljesítés a FIDIC Sárga Könyvben - gyakorlati szemmel. Debreceni Jogi Műhely 2025/3-4., 21-46.

Fazakas Zoltán József

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi docens

A Polgári törvénykönyv modelljeinek feszültségei a megbízási szerződés és annak megszegése tükrében

1. Bevezető gondolatok

A másfél évtizedes kodifikációs munka eredményeként elfogadott és több mint tíz éve hatályba lépett 2013. évi V. törvény a Polgári törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk. vagy Kódex) – táplálkozva elődje bírói gyakorlatából,[1] a korábbi magyar magánjogi kodifikáció eredményeiből, külföldi mintákból, modellekből, jogalkotói és tudományos eredményekből[2] – több tekintetben megújította a magyar polgári jogot.[3] A koncepcionálisan és szabályozási módjában is új megközelítési pontokat, illetve alapokat valló Kódex[4] által lefektetett alaptételek közül az egyéni szabadság, a magánautonómia, a jogaival öntudatosan élő polgár és a professzionális gazdasági szemlélet[5] együttese egy kereskedelmi szemléleten nyugvó szabályozási modellváltást[6] jelentett, amely összességében a Ptk. középpontjába egy új emberképre – valójában a közgazdaságtan által kidolgozott és modelljeiben alkalmazott *homo oeconomicus* alakjára[7] – mutat. A *homo oeconomicus* racionális, saját hasznait és érdekeit felismerni képes és azok maximalizálásra törekvő észlény,[8] aki tudatosan képes élni a Kódex által biztosított lehetőségekkel, szabadsággal, továbbá saját belátása és akarata szerint alkalmas a törvényi keretek valós tartalommal való kitöltésére, igényei megfogalmazására és érvényesítésére. A kodifikációval megújított magyar magánjog első pillérét tehát ezen emberkép modellje jelenti.

A Ptk. első pillérét képező emberkép egyszerre ad formai és tartalmi magyarázatot a Kódex második pillérét képező ismert szerkesztési logikának és rendszernek, a magas szintű absztrakciókkal megvalósított kazuisztikát elvető,[9] az általános keretek irányából a különös rendelkezésekre közelítő – különösen a jogi személyek jogában és a kötelmi jogban – uralkodó, egyedi jogintézményekre vonatkozó modellek, minták lefektetésének. A Kódex keretszabályai ezzel a megoldással törekednek a társadalmi és gazdasági változások rugalmas kezelésére,[10] amely mintákat a harmadik

---

[1] Miskolczi Bodnár Péter: Bírói jogalkotás kodifikáció során, különös tekintettel a tulajdonátruházó szerződésekre. In: Einvág Benjámin Máté – Tóth J. Zoltán (szerk.): 60 Studia in honorem Szilvia Köbel. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2025, 110–111.

[2] Vékás Lajos: Bevezetés. In.: Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Budapest, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2013, 15–20.

[3] Nótári Tamás – Fazekas Judit: Bevezetés. In: Osztovits András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja I. kötet. Budapest, Opten Informatikai Kft., 2014, 74–79.

[4] Vékás (2013) i.m. 18–25.

[5] Boóc Ádám: Gondolatok az alapelvek szerepéről Magyarország új Polgári Törvénykönyvében. In: Grad-Gyenge Anikó (szerk.): Szociális elemek az új Ptk.-ban. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum VII. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013, 13.

[6] Kemenes István: Értékőrzés az új Polgári Törvénykönyv szerződési jogában. In: Csehi Zoltán – Koltay András-Landi Balázs – Pogácsás Anett (szerk.): (L)ex cathedra et praxis- Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából. Budapest, Pázmány Press, 2014, 145–146.

[7] Csöndes Mónika: A szerződésszegési jog előreláthatósági korlátjának joggazdaságtani modellje és annak jogi kritikája. Állam-és Jogtudomány, 2014/1. 20–24.

[8] Deli Gergely – Kemény Gábor: Bevezetés. In: Deli Gergely – Kemény Gábor – Tóth József (szerk.): Bevezetés a jog viselkedési közgazdaságtani elemzésébe. Budapest, Jogállam és Igazság Nonprofit Kft., 2020, 17–18.

[9] Vékás (2013) i.m. 19–25.

[10] Vékás (2013) i.m. 24.

pillér, azaz az elsősorban a társasági és a szerződési jog területén uralkodó diszpozitivitás talaján állva maguk a felek tölthetnek ki egyedi tartalommal[11] a mellérendeltség és az egyenjogúság alapjain.[12]

A kodifikáció során lefektetett pillérek és megalkotott modellek ugyanakkor tartalmi oldalon szükségképpen magukban hordozzák a feszültségek lehetőségét legalább két okból. Az első ok magából az első pillérből fakad, elvégre a *homo oeconomicus* a rendelkezésre álló információk alapján mindig a saját preferenciái szerinti legjobb döntést hozza, azaz azt, amely a legkevesebb kár és költség mellett a legtöbb jót és hasznot eredményezi számára.[13] E körben pedig e személy számára a jog csak egyike a magatartását és racionális döntését befolyásoló ösztönzőknek.[14] A feszültségre vezető második ok az életviszonyok összetettsége és egyedisége – azaz maga a kazuisztika – , amely természetéből fakadóan áll szemben egy általános törvényi modellel. E nehézséget, azaz a jogalkalmazás és jogértelmezés egyedi aspektusát és a modell feszültségét alkotmányos szinten az Alaptörvény 28. cikkének iránymutatása, magánjogi szinten pedig a Kódex a diszpozitivitás, illetve a magánautonómia és cselekvési szabadság törvényi elismerésével hidalja át.

A Kódex emberképe és szabályozási modellváltása, valamint a kettő közötti feszültség idézett jogértelmezési feloldása azonban csak szükséges, de nem elégséges alapjait írják körül az egyedi jogviszonyok helyes értelme feltárásának.

2. A szerződés és a szerződésszegés a Ptk.-beli modelljei

A Kódex által vallott és fent idézett pillérek alapjain, valamint a *legi speciali* tényét és természetét elfogadva rögzíthető, hogy a tartalomalakítás szabadságán és a kereskedelmi szemléleten nyugvó szabályozási modellváltás együttes lényege, hogy a diszpozitivitás eszközével élve teljesedhet ki a magánautonómia és a Ptk. vállalkozási szemlélete.[15] Másképpen megfogalmazva a Kódex emberképe és az általa vallott célok és igények egyedi jogviszonyokkal, azaz a polgári jog által szabályozott társadalmi viszonyokkal nyernek tényleges érvényesülést, amely jogviszonyok ezáltal jogi értelemben az egyéni szabadság megvalósításának konkrét elemei és tényleges eszközei.[16] Ennek megfelelően az szerződéses életviszonyok részletekbe menő egyedi szabályozására nem a Kódex vállalkozik,[17] hanem azokat a felek tölthetik ki egyedi tartalommal és amennyiben e jogukkal nem élnek, csak akkor érvényesülnek a törvényi rendelkezések az egyedi jogviszonyokban.[18]

Ennek megfelelően áll napjainkban is az az évszázados tétel, hogy magánautonómia cselekvési lehetőség, cselekvési szabadság.[19] A cselekvési szabadsággal egyedileg manifesztálódó jogviszonyok központi eleme maga – a hagyományosan *dare, facere, preastare, non-facere* négyesével azonosított[20] –

---

[11] LÁBADY Tamás: A magánjog általános tana. Szent István Társulat, Budapest, 2017, 115.

[12] BENKE JÓZSEF: Bevezetés a magyar magánjog általános elveibe. Budapest, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., 2019, 58–60.

[13] CSÖNDES i.m. 22.

[14] CSERNE Péter: A jog gazdasági elemzése. In: JAKAB András – SEBŐK Miklós: Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020, 170–171.

[15] FAZEKAS Judit: Első Könyv. Bevezető rendelkezések. In: OSZTOVITS András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja I. kötet. Budapest, Opten Informatikai Kft., 2014. 84–85.

[16] LÁBADY i.m. 190–194.

[17] VÉKÁS (2013) i.m. 24.

[18] LENKOVICS i.m. 152–153.

[19] SZLADITS Károly: A kötelem keletkezése. In.: SZLADITS Károly (főszerk.): Magyar Magánjog, Kötelmi Jog Általános Része. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1941, 39.

[20] BÍRÓ György: A típusalkotás kérdései és a szerződéses szabadság. In.: BÍRÓ György (szerk.): Szerződési alaptípusok. Miskolc, Novotni Kiadó., 2003, 23–26.

tevékenység, magatartás,[21] a szolgáltatás.[22] A jogaival öntudatosan élő polgár és az általa vallott professzionális gazdasági szemlélet – lényegében véve a racionális *homo oeconomicus* – emberképe így vezet el arra, hogy a felek a felmerülő igényhelyzeteket az azok kielégítését leginkább szolgáló tevékenységekkel, szolgáltatásokkal – akár azok megfelelő vegyítésével – elégítsék ki egy forgalmi egységben[23] a számukra leginkább megfelelő szerződés eszközével,[24] amelyek végső soron bírói úton kényszeríthetők ki.[25]

A cselekvési szabadság egyedi érvényesülése döntési folyamatok eredménye, amely feltételez egy, a végső döntést megalapozó – az észszerűség elvével összhangban álló – racionalitást, amely egyrészt a Kódex elvi kiindulópontjait elfogadó és valló, önmaga érdekeit felismerő, jól informált személy képéből indul ki,[26] másrészt pedig – többek között – akár más tudományágak innovatív megközelítésének alkalmazására is visszautal,[27] illetve azt adott esetben el is várja. A fentiek összessége és együttese jelenti, illetve fekteti le a cselekvési szabadság szerződéses szabadság vetületének alapjait, amelynek keretei és korlátai, valamint mindezek tartalma[28] – mint az akaratelhatározás a szerződéskötésre, a partnerválasztás, illetve a szerződéses tartalom meghatározásának szabadsága – széles körű szakmai konszenzuson nyugszik[29] és ekként írja körül a Kódex egyedi szerződéses modelljeit.

A racionalitás bár a Kódex alapállásából következik, nem abszolutizálható, az olykor az emberi természetből vagy egyéb körülményekből eredően kudarcot vall,[30] elvégre a racionális döntéshozatal az információk sokaságának ismeretét,[31] értelmezését, az azokból levonható következtetések logikai műveleteinek elvégzését feltételezi a döntés alapjaként.[32] A racionális döntések, az azokból fakadó igények egyértelmű megfogalmazásuk és látszatuk ellenére bizonytalanságokkal terheltek, magukban hordozzák azok kockázatait, a várakozásokkal szembeni eredmények, vagyok éppen azok elmaradásának összességét is.[33] E körülmények tehát nem csak a szerződéses konszenzus kialakítására, a megfelelő kockázatelemzésre, hanem a szerződésszegés bekövetkeztére is együtt és egyszerre hatnak, elvégre a racionális döntések meghozatalának eredménye – mivel az nem abszolutizálható – korántsem garantálható.[34] Számtalan esetben a

---

[21] LÁBADY i.m. 211–212.

[22] OSZTOVITS András: Bevezetés. In.: OSZTOVITS András (szerk.): A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja III. kötet. Budapest, Opten Informatikai Kft., 2014, 15–18., 20–24.

[23] SZLADITS Károly: A kötelem jogalkata és keletkezése. In.: SZLADITS Károly (főszerk.): Magyar Magánjog, Kötelmi Jog Általános Része. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1941, 2.

[24] VÉKÁS Lajos: A diszpozitív szabályozás elve és az elv kérdőjelei a gyakorlatban. Magyar Jog, 2018/7–8. 386–388.

[25] A kikényszerítés tekintetében közgazdasági szempontból egyéb módszerek is rendelkezésre állnak a teljesítésének biztosítására az állami úton túl, amelyek közül az erkölcs, illetve az üzletszerűség szempontjából fontos rendszeres tevékenységből fakadó újabb szerződések megkötésére irányuló jó hírnév teljesítési ösztönzője emelhető ki. – SZALAI Ákos: A magyar szerződési jog gazdasági elemzése. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2013. 25–30.

[26] KOVÁCS Attila: A gazdasági viselkedés racionalitása. In: HUNYADY György – SZÉKELY Mózes (szerk.): Gazdaságpszichológia. Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 111.

[27] JAKAB András – SEBŐK Miklós: Empirikus jogi kutatások. In: JAKAB András – SEBŐK Miklós: Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2020. 15–16, 18–21.

[28] PAPP Tekla: Atipikus szerződések. Budapest, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft., 2019, 17–18.

[29] VÉKÁS Lajos: Szerződési jog Általános rész. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016, 37–39.

[30] KOVÁCS i.m. 123–124.

[31] A sokaság nem teljesség, nem is lehet az, elvégre a jogviszonyok nem önmagukban állnak a társadalmi valóságban, hanem szükségképpen annak hatásainak kitettek. Egy jogviszony alapját képező akarati tényezőt, annak információit a másik fél akarata és az általa részben feltárt információk tovább árnyalják, módosítják, így a döntési folyamat során az információ mennyisége is állandóan változik, ahogyan azok elemeinek súlyozása is.

[32] DELI – KEMÉNY i.m. 19–20.

[33] KOVÁCS i.m. 147.

[34] SZABÓ Miklós: Tudomány – Jogtudomány – Joggyakorlat. In.: SZABÓ Miklós (szerk.): Bevezetés a jog-és államtudományokba. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2001. 29-30.

racionalitást felülírják az emberi tényezők, indulatok és ezáltal – az adott esetben a rendelkezésre álló információk elégségessége, mi több teljessége és világossága ellenére – a közgazdaságtan által korlátozott racionalitás[35] fogalmával körülírt döntésekre vezetnek. A korlátozott racionalitás döntési eredményeinek legnagyobb része a jog által elfogadott módon a magánautonómia keretein belül marad mint a döntéshozó felelőssége, kockázata és költsége,[36] ugyanakkor bizonyos esetekben kiváltják a jog önvédelmi reflexeit és mechanizmusait is a joggal való visszaélés tilalmazásával, elvégre a joggal való visszaélésszerű magatartást tanúsító személy valójában a jog racionális anyagi jogi alapjait tagadja, az alapelvi korlátokat igyekszik áttörni, azaz a joggal a jog ellen tör.[37]

A szerződésszegésre megalkotott kodifikációs modell követi a racionalitáson és a *homo oeconomicus* emberképen nyugvó logikai rendszert és magas szintű absztrakciót. A szerződésszegés tekintetében így a Kódex általánosságban, valamennyi szerződés esetkörére alkalmazandó fogalmat ad rögzítve, hogy a szerződés megszegését jelenti bármely, azaz nem csak és kizárólag jogszabályban vagy szerződésben rögzített kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása.[38] A szerződésszegés objektív [39]– ezért annak tényét eredményként kezelő – megközelítése tehát független a szerződés gondossági vagy eredménykötelmi természetétől, az nem más mint a szerződés nem, vagy nem megfelelő tartalmú teljesítésének tényszerű bekövetkezte, a vállalt kötelezettség teljesítésének részben vagy egészben való elmaradása, a teljesítés rendellenessége vagy részbeni fogyatékossága, amely miatt nem vagy nem teljesen nyer kielégítést a szerződésben rögzített jogosulti teljesítési érdek.[40] A szerződésszegést okozhatja a szerződést kötő felek bármelyikének, vagy mindegyikének magatartása, tevékenysége, vagy mulasztása akár a szerződésben nem nevesített kötelezettség elmulasztásával is, szerződésszegésre vezethet a feleken kívül álló jogi tények, események, körülmények bekövetkezte egyaránt, továbbá harmadik személyek tevékenysége vagy mulasztása, illetve ezen körülmények egyikének vagy összességének együtthatása. A fentiekből, illetve a szerződésszegés modelljéből egyenesen következik, hogy a szerződésszegés a nevesített szerződésszegéseken túl bármely, a törvényben nem nevesített szerződésszerű teljesítés sérelmét is jelenti, amely körülmények esetről esetre dönthetők el. A szerződésszegés modellje tartalmát egyedileg tölti ki a felek által rögzített teljesítési érdek és a féli érdekpozíciók által determinált magatartások együttese, azaz a szerződésszegés megítélése egyszerre feltételezi a Ptk.-ban foglalt egyedi szerződés mintája, továbbá a *legi speciali,* illetve maga az egyedi, *pacta sunt servanda* saját jogforrási jellegű szerződése vizsgálatát.

A szerződésszegés tehát objektív tény, a vállalt kötelezettség tartalmából fakadó faktum. Mindez azonban nem jelenti valamennyi jogkövetkezmény magától értetődő alkalmazását, következésképpen egyes jogkövetkezmények a kötelezett magatartásától vagy kimentésétől függetlenül beállnak, míg más esetekben azok beállta a kötelezett kimentésétől függ.[41]

[35] KOVÁCS i.m. 125-128.
[36] BH1994.308.
[37] LÁBADY i.m. 118.
[38] Ptk. 6:137. §.
[39] KEMENES István: A szerződésszegés általános szabályai. In. VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2020. 1685.
[40] VÉKÁS (2016) i.m. 227.
[41] KEMENES (2020) i.m. 1685-1686.

3. A megbízási szerződés Kódexben foglalt alapmodellje és annak megszegése

A megbízási szerződés évezredek óta a szerződési jog egyik alapintézménye, ismérvei, főbb jellegzetességei[42] – az ingyenesség elsődlegessége kivételével – alapvetően[43] változatlanok,[44] és amelyeknek központi elemként a gondos ügyellátás nevesíthető.[45] A megbízási szerződés gondossági kötelem, amelynek tárgya a Megbízó által egyedileg felismert igényhelyzetek kezelése, kielégítése egy Megbízott által ellátott feladat gondos ügyvitele által.[46] E körben hangsúlyozandó, hogy a Megbízott által ellátandó feladat döntően egy másik jogviszonyra utal, az tehát vagy egy már korábban létrejött jogviszonyból fakadó feladatok kezelését jelenti vagy éppen egy még formálódó, a megbízotti feladatellátástól függő jogviszony feladatainak ellátására és/vagy előkészítésére utal. A megbízási szerződés tekintetében – figyelemmel a magánjog közjogiasodására is – annak kiemelése is elengedhetetlen, hogy a Kódex általános fogalmi kereteit több esetben különleges ágazati jogszabályok,[47] illetve hivatásrendi szabályok pontosítják, értve ezalatt a szolgáltatással szemben elvárt mércék megjelenítését. E körülmények jelentősége többek között abban lelhető fel, hogy ezen ágazati szabályok a Ptk. által felvázolt hagyományos fogalmi logikától több esetben eltérő, mi több, azzal ellentétes jellegzetességekkel rendelkeznek, illetve alapvetően abból indulnak ki, hogy a Megbízott az adott jogviszonyban a laikus Megbízóval szemben sajátos szakértelemmel rendelkező fél,[48] ezáltal e szakértelem által determinált mérce szerinti eljárásra köteles.[49] Mindezen jellegzetességek alapvetően vetik fel – különösen az információs aszimmetriából fakadóan – nem csak a felek közötti mellérendeltség és egyenjogúság valódi érvényesülését az egyedi jogviszonyban, hanem az idézett normarendszerek koherenciáját, esetleges kollízióját, zavarait és mindezek együtteséből fakadó értelmezési problematikát egyaránt.

A Ptk. megbízási szerződés kodifikációs megoldása[50] tehát a megbízási szerződés egyszerűsített alapmodelljét tartalmazza, azt a Megbízó és a Megbízott közötti feladatellátásra szorítja,[51] amely jogviszony alanyai bárkik lehetnek, annak tárgya feladatellátás mint gondossági kötelem, konszenzuálszerződésként külön alakszerűség nélkül megköthető, lényeges tartalmi elemei a felek közötti tájékoztatási, utasítási jogok és kötelezettségek, emellett tartalmazhat képviseleti jogot, díjazásra vonatkozó szabályokat, annak biztosítékaként törvényes zálogjogot, elszámolási szabályokat. A fenti modell magas absztrakciós szintje az általános feladatellátásból elhagyja azt a korábbi fogalmi és egyben értelmezési elemet, amely a Megbízó érdekének megfelelő teljesítési kötelezettség általános elvárását tartalmazta.[52] Következésképpen a Megbízó érdeke ebben a modellben megbízói utasítás formájában, alapvetően a Megbízó kockázataként mögöttes tartalmi elemként jelentkezik. A Megbízott Megbízó irányába és érdekében tanúsított magatartása – amely egyben a gondossági kötelem lényegi eleme – tehát nem a Ptk. alapmodelljének általános tartalmi eleme, hanem az a célszerűtlen, szakszerűtlen, jogszabályba vagy hatósági rendelkezésbe ütköző, azaz rossz utasítás esetén jelenik meg és éled fel. Következésképpen mind a megbízási szerződés – mind pedig a megbízási szerződés által szolgált egyéb jogviszonyok, igények – kockázatát

[42] FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és institúciói, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., 1996., 530–533.
[43] GÁRDOS Péter: A megbízási szerződéd. In. VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2020. 2019.
[44] BÍRÓ György: A megbízási szerződés, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1998., 16–21.
[45] BÍRÓ (1998) i.m. 33.
[46] BÍRÓ (1998) i.m. 31–33.
[47] GÁRDOS i.m. 2018–2019.
[48] BÍRÓ (1998) i.m. 139.
[49] Kúria Pfv.V.21.168/2016/7. számú precedensképes határozatában elvi éllel már állást foglalt e körben akként, hogy „Az olyan jogviszonyokban, amelyben valamely speciális tevékenység ellátásához szakértelmét kínáló féllel jön létre a megbízási szerződés, a megbízó felet a jogviszony keretein belül – esetleges szakértelmétől függetlenül is – mindig laikusnak kell tekinteni."
[50] Ptk. 6:272-280. §§.
[51] GÁRDOS i.m. 2020–2021.
[52] 1959. évi IV. törvény 472. § (2) bekezdés.

alapvetően a Megbízónak kell viselnie, azaz a Megbízott gondos ügyellátása alapvetően csak a további – adott esetben más jogviszonyokban manifesztálódó – megbízói döntések előkészítését vagy végrehajtását szolgálja annak ellenére, hogy a megbízói elvárások szinte minden esetben feltételezik a megbízotti tevékenységgel kapcsolatos eredményelvárásokat is. A fentiekből következik, hogy a szerződésszegés eredményelvű törvényi modellje alapvető feszültségben áll a megbízási szerződés gondossági kötelmi természetű modelljével, dogmatikai alapállásával, amely feszültséget fokozza a gondos ügyellátás mércéjének közvetett megjelenítése. Következésképpen a megbízási szerződés megszegésének megítélése alapvetően az egyedi, *pacta sunt servanda* saját jogforrási jellegű szerződése vizsgálatát nem a Ptk.-ban foglalt általános modell alapján, hanem sokkal inkább a *legi speciali* rendelkezések, ágazati jogszabályok és az adott megbízásra vonatkozó hivatásrendi normák értelmezését várja el.

A fentebb ismertetettek szerint a szerződésszegés törvényi modelljének középpontjában bármilyen aktív vagy passzív magatartás, jogi tény bekövetkezte áll, amelynek eredménye a szerződés nem, vagy nem az előre meghatározott tartalom szerinti teljesedése, azaz a szerződés közvetett tárgyát képező szolgáltatás mint teljesítési érdek nem vagy nem szerződésszerű teljesítésének objektív ténye.[53] Ez a nem várt eredmény a szerződés valamely tartalmi elemének bármilyen okból történő sérelmét jelenti, függetlenül a szerződésszegő fél kimentésétől vagy attól, hogy az adott szerződésszegő magatartás konkrétan megjelölésre került-e a szerződésben.[54] E körülmények jelentősége a kimentési során bír jelentőséggel, amely három konjunktív feltétel egyidejű meglétét kívánja a kockázattelepítés logikája szerint a szerződésszegő félre rakva a bizonyítási terhet.[55] A három feltétel ennek megfelelően az, hogy a károkozó körülmény a szerződésszegő fél ellenőrzési körén kívül merüljön fel, az a szerződéskötés idején objektíve ne legyen előre látható és végül, hogy ne legyen elvárható, hogy a fél a szerződésszerű teljesítést akadályozó körülményt elkerülje, vagy annak kárkövetkezményeit elhárítsa. A kimentési feltételek fogalmi elemei nem tartalmazzák az általában elvárhatóság mércéjét, amely azonban a gondossági kötelmek, és így a megbízási szerződés központi eleme.[56]

A két jogintézmény modelljének összevetése tehát alapvetően arra a kérdésre keresi a választ, hogy miképpen oldható fel az objektív természetű és így eredményt hordozó szerződésszegés és a gondossági alapokon nyugvó megbízási szerződés feszültsége annak hiányában, hogy az elvárhatóságot és az érdekalapú eljárást a modellek nem tartalmazzák.

A megoldás logikai rendjének kiindulópontja a megbízási szerződés gondossági kötelmi természete és modellje, amely valamennyi szerződéssel egyezően magában hordozza az egyedi teljesítési érdeket a szerződésben rögzített szolgáltatás tárgyában azzal, hogy ez az érdek ebben az esetben nem eredményelvű még akkor sem, ha egyébként legitim eredményelvárást is tartalmaz.[57] Mindebből egyenesen következik, hogy a gondossági kötelmek esetében az eredmény elmaradása – ezáltal a teljesítési érdek ki nem elégítése – önmagában nem szerződésszegés,[58] azaz ha a Megbízott tanúsította a kívánt tőle elvárható gondosságot[59] – még ha a kívánt eredmény el is maradt – szerződésszegés nem állapítható meg,[60] így a kimentési feltételek vizsgálatára és a

[53] TAMÁS Lajos: A szerződésszegés általános szabályairól. In: NOCHTA Tibor – FABÓ Tibor – MÁRTON Márta (szerk.): Ünnepi Tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013, 554–555.
[54] VÉKÁS (2016) i.m. 227–228.
[55] VÉKÁS (2016) i.m. 244-245.
[56] FUGLINSZKY Ádám: Kártérítési jog. Budapest, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kiadó Kft. 2015. 108.
[57] GÁRDOS i.m. 2021–2022.
[58] GÁRDOS i.m. 2022.
[59] A Szegedi Ítélőtábla Polgári Kollégiumának 3/2016. (XI. 24.) kollégiumi véleménye a megbízási (gondossági) típusú visszterhes szerződés kötelezettjének (pl. ügyvéd, szakértő, könyvvizsgáló, vezető tisztségviselő) szerződésszegése nem állapítható meg, ezért kártérítési felelősséggel sem tartozik, ha a kötelezett az ügy ellátása során úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.
[60] KEMENES István: A kontraktuális kártérítés egyes kérdései. Magyar Jog, 2017/1., 8.

jogkövetkezményeinek alkalmazására nem is kerül sor.[61] A megbízási szerződés megszegése vizsgálatának logikai alapvetése tehát a Megbízott tőle elvárható gondosságának elemzését elsőként feltételezi,[62] és csak felróhatóság esetén teszi megállapíthatóvá a szerződésszegést.[63] Ez a logikai rend azonban lényegét tekintve elveti a szerződésszegés faktikus és objektív jellegét, a szerződésszegés egyes jogkövetkezményeinek magatartástól vagy kimentésétől független természetét, azt mintegy relativizálja. Másik oldalról a pusztán felróhatósági alapon kezelt szerződésszegés megállapítása[64] pedig alapvetően csak azon megbízások esetében ad választ a szerződésszegés probelmatikájára, amely megbízási szerződések tisztán a Kódex, pontosabban annak VI. Könyve keretein belül maradnak, azaz ahol a felek közötti jogviszony valamennyi elemében, így különösen a megbízói utasítások alapját képező információk tekintetében érvényesül a tényleges egyenjogúság, azaz a gondossági mérce megállapítását nem befolyásolják *legi speciali* szabályok. Ez esetekben lényegében véve az általános elvárható magatartás számonkérése történik meg,[65] még inkább lazítva és szubjektivizálva a megbízási szerződés megszegésének kérdését.

Mindezeknek megfelelően a megbízási szerződés megszegése megítélésének logikai rendje valójában tágabb és a szolgáltatás tartalmának összevetését igényli a tényleges, adott gondossági mércén nyugvó magatartással. Amennyiben ez az összevetés kárt – beleértve az esély elvesztését is[66] – jelenti ok-okozati kapcsolatban, úgy külön kérdés – és így következő lépésben vizsgálandó – a szerződésszegésért való felelősség, már a kimentési klauzula vizsgálatával.

A fentiek hangsúlyosabban jelentkeznek a megbízási szerződések azon halmazában, amelyek az egyedi szerződésen túl ténylegesen rendelkeznek *legi speciali* szabályokkal, ebbe a halmazba értve a Kódex III. Könyve szerinti jogi személlyel kapcsolatos megbízásokat,[67] valamint azokat a klasszikus megbízási szerződéseket, amelyek meghatározott szektorokban uralkodnak, különösen, de nem kizárólagosan az egészségügyi, a jogi szolgáltatások területén, illetve olyan ágazatokban, ahol azok szervesen illeszkednek egy más szolgáltatáshoz, annak teljesítését szolgálják például az építőipar esetében a műszaki ellenőrzés során.[68] A *legi speciali* – beleértve a szakmai normák szabályait és a bíró gyakorlat által kimunkált feltételeket is – ilyen megbízások esetében ugyanis a gondos ügyellátás mércéjét pontosabban írják körül. Ezekben az esetekben tehát a logikai művelet első lépése az adott szerződés vizsgálata, amely egyben feltételezi a *legi speciali* vizsgálatát, azzal együttesen tárva fel az egyedi gondossági mércét, majd az e mérce szerinti elvárhatóság elemzését. Az általános megbízási szerződésekkel egyezően azonban a *legi speciali* által körülírtak bár pontosabbak, de szükségképpen e körben sem lehetnek teljeskörűek, azaz ebben halmazban is több esetben sem szerződés, sem a tételes szabály nem határozza meg a kötelezettség gondossági elemeit, azaz nem érhető tetten, hogy mely szerződéses kötelezettség sérelme vezet a nem gondos ügyellátás megállapítására, azaz az egyedi mérlegelés és elemzés hangsúlya változatlanul fokozottan érvényesül.

4. Záró gondolatok

A megbízási szerződés Ptk.-beli modelljének textuális értelmezése a Megbízó érdekének megfelelő eljárás elhagyásával mintegy fellazult. A Kódex emberképéből fakadóan mindez arra mutat, hogy a Megbízó, mint *homo oeconomicus* képes saját érdekeinek a felismerésére, azaz a megbízási szerződés modellje a Megbízott utasításteljesítési kötelezettségére helyezi hangsúlyt és csak feltétlen

[61] FUGLINSZKY i.m. 108.
[62] FUGLINSZKY i.m. 108.
[63] KEMENES (2017) i.m. 8.
[64] KEMENES (2017) i.m. 8.
[65] GÁRDOS i.m. 2022.
[66] Az esély elvesztésének kár jellege tekintetében joggazdaságtani elemzést végez SZALAI Ákos: A kár fogalma a polgári jogban és a joggazdaságtani irodalomban, Iustum Aequum Salutare, 2018/2., 222–225.
[67] Vezető tisztségviselő, a felügyelőbizottság tagja, a könyvvizsgáló.
[68] BARTA Judit: A tervező és kivitelező viszonya felelősségük metszéspontjai. Miskolci Jogi Szemle, 2017., 1. Különszám, 30–31.

érdeksérelem esetén kéri számon az érdekalapú megfelelőséget és így a szerződésszegést és a gondosságot. A normaszöveg így extrém esetben a Megbízott számára – legalábbis textuális értelemben – lehetővé teszi akár a Megbízó érdekeivel ellentétes ügyellátást is, amennyiben az utasítás egyszerűbb és nem jelent feltétlen érdeksérelmet. Mindez magától értetődően a gondosság köznyelvi értelmével alapvetően áll ellentétben, azaz a „feltétlenül ellentétes" fogalmi ismérv használata a már eleve nehezen megítélhető gondosság helyes értelmének feltárását hatványozottan akadályozza. E körben segítséget nyújthat mindazonáltal a Kódex korlátozott racionalitást valló és e körben a jóhiszeműség és tisztesség alapelvén nyugvó magatartási zsinórmértéket számon kérő elvárása.[69] Mindezek szerint a Ptk. általánosságban – így a megbízotti pozícióban is – nem csak a *homo oeconomicus* személyét helyezi középpontba, hanem e szerepet árnyalja, keretek közé is szorítja a közfelfogásban rögzült tisztességes ember magatartásával,[70] a racionalitás azon bizalmi oldalával és józan elvárásával, hogy egyik fél sem törekszik hátrány okozására.[71]

A *legi speciali* megbízások esetében a gondossági mérce ágazati szabályokban, szakmai és hivatásrendi normákban és természetesen a bírói gyakorlat által kimunkált tételekben lelhető fel, amelyek iránymutatást adnak a nehezen megítélhető gondossági elváráson nyugvó szerződésszegési helyezetek megfelelő egyedi értelmezéséhez.

[69] BENKE i.m. 05.

[70] LESZKOVEN LÁSZLÓ: A polgári jog alapelvei. In: BARZÓ TÍMEA – PAPP TEKLA (szerk.): Civilisztika I. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018, 31–33.

[71] TARNAI Márta: A közgazdaságtan pszichológiai vonatkozásai. In: HUNYADY GYÖRGY – SZÉKELY MÓZES (szerk.): Gazdaságpszichológia. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 677.

Barta Judit

Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi tanár
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, egyetemi tanár

AZ ÉPÍTÉSZETI-MŰSZAKI TERVEZŐK SZERZŐDÉSSZEGÉSÉNEK PTK.-BAN MEGHATÁROZOTT EGYEDI ESETEI ÉS A KÖTELEZŐ SZAKMAI FELELŐSSÉGBIZTOSÍTÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

1. Bevezető

Kevés olyan szerződéssel találkozunk, amelynek tárgyát képező szolgáltatás esetében a jogszabályok követelményeket határoznak meg. A tervezési szerződés tárgyát képező építészeti műszaki tervezési szolgáltatás és az annak keretében létrehozandó tervdokumentáció (rendszerint engedélyezési, vagy kivitelezési dokumentáció) tekintetében számos, több jogszabályban felsorakozó, előírással találkozhatunk.

A jelen tanulmány kifejezetten csak a tervdokumentációt érintő és a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban: Ptk.) fellelhető elvárásokra koncentrálva ismerteti a magasépítészet körében az építészeti műszaki tervezők szerződésszegésének kérdéskörét, az ehhez kapcsolódó felelősséget és ennek kapcsolatát az újonnan kötelezővé tett szakmai felelősségbiztosítással.

2. A Ptk. tervdokumentációt érintő előírásai

A Ptk. a tervezési szerződés szabályait teljesen átírta, a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvényhez képest új előírásokat fogalmazott meg. Nóvumként jelenik meg a tervdokumentációval szembeni elvárások megfogalmazása. A Ptk. 6:251. § (2) bekezdése szerint a tervdokumentációnak

- műszakilag kivitelezhetőnek kell lennie,
- gazdaságos és célszerű megoldásokat kell tartalmaznia, valamint
- a felismerhető, felhasználás céljából következő megrendelői igényekre is tekintettel kell lennie.

A műszaki kivitelezhetőség követelményét nem csak a Ptk., hanem az építőipari kivitelezési tevékenységről szóló 191/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Épkiv.) 9. § (7) bekezdése is előírja, mikor kimondja, hogy a tervező felelős az általa készített kivitelezési dokumentáció technológiai megvalósíthatóságáért, azaz annak kivitelezhetőségéért. A műszaki kivitelezhetőség – akár mint szerződésszegési probléma – kérdése a magasépítészeti tervezésnél ma már ritkán merül fel. A tervezési folyamatok és azok tartalma, a műszaki elvárások, a megtervezésre kerülő építési termékek, épületszerkezetek, az ezekhez kapcsolódó kivitelezési technológiák, általában a magasépítészeti kivitelezéshez kapcsolódó kivitelezési munkafolyamatok kiforrottak, illetve jogilag szabályozottak. A műszaki kivitelezhetőség problémája fordulhat elő akkor, ha egy tervdokumentációt évekkel később használnak fel, emiatt változhattak a talajviszonyok, másfajta alapozás lenne szükséges; nem beszerezhetők már a betervezett építési anyagok, szerkezetek (ezek azonban műszakilag egyenértékű paraméterekkel cserélhetők), ha a kivitelezés során a tervezés alkalmával előre nem látható akadályok, problémák merülnek fel, mint eltakart épületszerkezetek hibái, olyan talajviszonyok amire nem lehetett számítani (vegyes talajszerkezet, a vízzáróréteg elcsúszása, laza kőzetréteg helyett gránitréteg). Ezek azonban nem tervhibára, illetve szerződésszegésre visszavezethető okok. Szerződésszegésről lehet viszont szó, ha a

tervdokumentáció hiányosságai (hiányoznak lényeges konszignációk), vagy ellentmondásai miatt akad meg a kivitelezés.

A műszaki megvalósíthatóság kérdése – szintén nem szerződésszegés okán – felmerülhet a tervezési folyamat során, a különleges megrendelői igények következtében, amikor többféle mérnöki területen dolgozó szakember együtt találja ki, akár találmányt, használati mintaoltalmat is létrehozva, azt a technológiát, amivel megvalósítható a megrendelői elképzelés, értve ezalatt nem csak az építményt, hanem azt is, hogy az adott környezeti feltételek között, hogyan oldható meg a kivitelezés.[1]

A gazdaságosság és célszerű megoldások követelménye alapján elvárás, hogy a megrendelő által meghatározott beruházási összegből megvalósítható legyen a tervezett építmény, illetve az ne tartalmazzon felesleges költségekkel járó megoldásokat, például az építmény állékonysága által nem indokolt német szabványnak megfelelő beton tervezése, amely duplájára drágítja a kivitelezést, felesleges mennyiségű nyílászáró betervezése, indokolatlanul bonyolult, emiatt költségesebben kivitelezhető tetőszerkezet tervezése, drága és nem praktikus, túlrészletezett megoldások alkalmazása.[2]

Az építési beruházások költségeinek kordában tartása történelmi idők óta probléma.[3] Hosszú időn keresztül szabályozatlan volt e kérdés[4], a beruházási gyakorlatban, illetve a bírósági gyakorlatban formálódtak követelményei, és napjainkra alakultak ki ennek nemzetközi viszonylatban és Magyarországon is keretei.

A tervdokumentációt elsősorban a megrendelő által az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről szóló 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelettel (a továbbiakban:

---

[1] Dubai új építészeti látványossága, a *One Za'abeel. A Nikken Sekkei építésziroda által készített terv példátlanul ambiciózus és nagyszabású volt. Két párhuzamos torony, amelyek közül a magasabb 68 emeletes, egy 230 méter hosszú acél híddal, az úgynevezett „The Link"-kel van összekötve, amely a világ legnagyobb konzolos szerkezete. A koncepció hatalmas mérnöki kihívásokat jelentett, különösen egy olyan helyszínen, amelyet forgalmas utak és olyan nevezetességek vesznek körül, mint a Za'abeel Park és a Dubai World Trade Centre* „Ilyen méretű és bonyolultságú emelést még soha nem végeztek ilyen szerkezetnél. Azonban a lehetőségek új korszakába lépünk, ahol a tervezési innovációk lehetővé teszik számunkra, hogy áttörjük a határokat, és hatékonyabban hozzunk létre új szerkezeti mérnöki csodákat" – nyilatkozta a beruházó egyik vezetője.
A nagy kihívás volt az is, hogy úgy építsék fel a toronyházakat és a közte lévő mérnöki csodának számító hidat, hogy ne okozzanak közben fennakadást a környéken. A mérnöki csapat számos speciális technikát alkalmazott a környező utak védelmére. Az alagsor és a talajszint cölöpalapozásának építése közben a mozgás megakadályozása érdekében a telek kerülete mentén 2 méter vastag membránfalat építettek.
https://fmbusiness.hu/hu/oldal/ujabb-epiteszeti-csoda-mernoki-bravur-dubaiban
https://www.wsp.com/en-gl/projects/one-zaabeel

[2] Feszl Frigyes a pesti Vígadó épületét az utolsó részletig, egészen a kilincsekig megtervezte, megrajzolta. A szabványos munkához szokott sok mesterember a szokásoshoz képest több munkaórával tudott csak a rajzon lévő kívánságoknak megfelelni, illetve sok részelemet egyedileg kellett legyártatni. Lásd LYKA Károly: Nemzeti romantika. Corvina Kiadó, Budapest, 1942, 132.

[3] Hajnóczi J. Gyula tanulmányában egy epheszoszi törvényt idéz követendő példának: ha az építész annyiért építette föl az épületet, amennyiért ígérte - dicséretben részesül, ha a költségtöbblet az egész 1/4-ét nem haladja meg - közösségi pénzből kifizetik -, ha meghaladja - az építész „ráfizet" a vállalkozásra, saját pénzét áldozván föl. DR. HAJNÓCZI J. Gyula: Az építészetelmélet történetei. In: Különlenyomat az építés-építészettudományból. XXVI. kötet, 3-4. szám, Budapest, 1996-1997, 227.

[4] Jørn Utzon dán építész által tervezett sydney-i Operaház kivitelezési költsége az eredetileg kalkulált 7 millió ausztrál dollár helyett 102 millió dollár lett, és az építkezés 10 évvel tovább tartott a tervezettnél: nem 4, hanem 14 év alatt készült el.
Ennek számos oka volt, többek között az, hogy nem volt meghatározva a versenykiírásban a beruházás költségkerete, másrészről, nem állt rendelkezésre olyan technológia, amellyel a tervező által megálmodott különleges tetőszerkezet megvalósítható lett volna, ez újabb tervezést és technológiai fejlesztést igényelt.
A kivitelezés költségeinek fedezésére lottó játékot szerveztek, 1958. január 10-én sorsolták ki az első Operaház Lottót. A jegyek ára 10 dollár volt, az első nyeremény pedig 200 000 dollár. Az utolsó Operaház Lottót 1986 szeptemberében sorsolták ki.
https://mhnsw.au/stories/general/the-sydney-opera-house-books/
https://vojazs.blog.hu/2018/10/19/sydney_operahaz_45_eves_oktober_20-a

Szakgyr.) szabályozott ún. tervezési programban[5] meghatározottak szerint szükséges elkészíteni, amely a Szakgyr. 16. § (3) e) pontja alapján tartalmazza a beruházás költségkeretét, esetleg azt, hogy a költségkeret túlléphető-e és milyen feltételekkel.

Érdekes módon, a tervdokumentációnak nem tartalma a költségvetés, azonban az építésügyi hatósági eljárásokról és ellenőrzésekről szóló 281/2024. (IX. 30.) Korm. rendelet 1. számú mellékletének (Az építészeti-műszaki dokumentáció tartalma) 1.5. pontja utal arra, hogy a rendeletben nem szabályozott tartalmi és formai követelményei tekintetében a Magyar Építész Kamara (a továbbiakban: MÉK) és a Magyar Mérnöki Kamara által kidolgozott szabályzatokat kell figyelembe venni. A MÉK vonatkozó szabályzata előírja, hogy a tervdokumentációnak tartalmaznia kell árazatlan tételes költségvetési kiírást[6]. Ez azért fontos, mert a kivitelező vagy kivitelezők a tervdokumentáció, illetve az abban szereplő árazatlan tételes költségvetési-kiírás alapján készítik el saját árajánlataikat[7], amely során majd kiderül az építési beruházás megvalósításának költsége és az, hogy a megrendelő által megadott költségkeret tartható volt-e.

Hibás a tervdokumentáció, ha annak megvalósítási költsége lényegesen meghaladja a megrendelő által meghatározott beruházási költségkeretet.[8] „Jogszerű megrendelőnek a tervezési szerződéstől való elállása, ha a teljesítésül felajánlott tervdokumentáció szerinti kivitelezés költségének összege lényegesen meghaladja a szerződésben közvetlenül vagy közvetve meghatározott és a tervegyeztetés során is megjelölt összeget."[9] Hangsúlyozni szükséges, hogy mindenképp vizsgálandó a kivitelező által szabott piaci ár realitása, ezentúl, az építési anyagok, szerkezetek ára is gyorsan változhat, ami jelentős eltérést eredményezhet, ha a megvalósításra évekkel később kerül sor a tervezéshez képest. Nem jelent szerződésszegést, ha a megrendelő a tervezési program rögzítését és a tervezési szerződés megkötését követően áll elő újabb és újabb igényekkel, akár módosításokkal, melyek lényegesen növelik az építmény megvalósítás költségeit, szétfeszítve az

---

[5] Szakgyr. 16. § (1) bekezdés szerint, a tervezési program olyan szöveges dokumentum, amely tartalmazza az építménnyel szemben támasztott alapvető követelmények meghatározását, valamint a tervezési szerződés szerinti építtetői elvárások mennyiségi és minőségi részletezését. A tervezési program véglegezett formája a tervezési szerződés kötelező mellékletét képezi.

[6] Az Épkiv. 2. § 1. pontja határozza meg, hogy mi az ún. árazatlan tételes költségvetési-kiírás: minőségi követelményekkel rendelkező mennyiségi kimutatás az építmény jellege szerint szükséges szakági bontásban és részletezettséggel, lényeges terméktulajdonság meghatározásával.

[7] Épkiv. 3. § (2) i) pont alapján

[8] A híres Foster tervezőirodát elmarasztalta az angol bíróság, mert az általuk a londoni Heathrow reptér közelébe tervezett 600 ágyas, ötcsillagos szálloda megvalósítási költségei jelentősen meghaladták a beruházás tervezett költségét. A Riva Properties beruházó cég vezetésével létrejött konzorcium 2007-ben rendelte meg a tervezési munkákat a hétemeletes szállodára, melynek hét föld alatti szintje is lett volna, és egy üvegbúra alatti bioszféra vette volna körül. A tervet 2009-ben engedélyezték. A megrendelő állítja, a rendelkezésre álló költségkeret 70 millió font volt. Amikor azonban a tervet egy külső cég (EC Harris) 2008-ban beárazta, a becsült építési költség elérte a 195 millió fontot. Ezen a ponton a megrendelő beleegyezett abba, hogy növelje a költségvetést 100 millió fontra, mivel Fosterék vállalták, hogy áttervezik a hotelt, hogy beleférjen a megemelt keretbe. Később kiderült, hogy mégsem lehet annyira levinni a költségeket. Megrendelő hozzávetőleg 4 millió fontot fizetett ki tervezési és szakértői díjakra – ennek felét Fosternek, felét a tervező csapat többi tagjának utalták. A történtek után a megrendelő visszakövetelte a tervezési díjakat, és kártérítést kért. A megrendelő szerint a Foster iroda nem teljesített bizonyos előzetes tervezési fázisokat, beleértve az előzetes költségvetés készítését, aminek eredményeként a Riva egy olyan szálloda-tervet kapott, amely több mint kétszeresébe került volna az eredeti keretnek. Ezentúl, Foster a 195 millió fontos költségszámítás után megígérte a fejlesztőnek, hogy a hotel terve a 100 millió fontos költségkereten belülre visszaszorítható, amit nem teljesített. Az ítélet 3,6 millió font megfizetésére kötelezte a tervezőt, annak érdekében, hogy abból megterveztethessenek egy költségkeretükbe beleférő hotelt. A döntésre válaszul a Foster + Partners a következőket nyilatkozta:
"Megdöbbentünk és csalódtunk az ítéletben. Ugyanakkor komolyan vesszük a bírói megjegyzéseket és független elemzők által vezetett felülvizsgálatot folytatunk le, ….. hogy tisztázzuk, milyen tanulságokat kell levonnunk az ügyből."
http://tervlap.hu/web/cikk/show/id/5712
Lásd még KÖRMENDY Imre: „Kevesebb esztétikát, több etikát" c. írását.
http://epiteszforum.hu/kevesebb-esztetikat-tobb-etikat#comment-26757

[9] BH1985. 32.

eredeti kereteket.[10] Felmerülhet utólagos költségnövekedés pótmunkák és műszakilag szükséges többletmunkák miatt is.[11]

A megrendelő felismerhető, a felhasználás céljából következő igényeinek kielégítésére való alkalmasság is egy új követelmény, és ennek figyelmen kívül hagyása, szintén szerződésszegés, ezen belül hibás teljesítés. Erre példa, idős, nehezen mozgó házaspárnak ugyan egyszintes, de szintkülönbségeket, szinteltolásokat, továbbá küszöböket tartalmazó lakóház tervezése, holott felismerhető igényük az akadálymentes lakókörnyezet; idősek, beleértve mozgáskorlátozottak ellátására szolgáló intézmény megtervezése úgy, hogy a betervezett lift bár szabványos, azonban annak mérete miatt kerekes székkel abba nem lehet beszállni, önkormányzat központi épületének megtervezése úgy, hogy figyelmen kívül maradnak az általános informatikai, világítási és technológiai igények.

3. A hibás teljesítés polgári jogi jogkövetkezményei

A Ptk. hibás teljesítésre vonatkozó általános szabályai szerint, hibás teljesítésről szólunk, ha az építészeti-műszaki tervdokumentáció a teljesítés időpontjában nem felel meg a jogszabályban vagy a szerződésben meghatározott minőségi követelményeknek.[12]

Amennyiben megállapítható a szerződésszegés, kerülhetnek alkalmazásra a szerződésszegés jogkövetkezményei. A szerződésszegés kapcsán megkülönböztetjük az ún. objektív jogkövetkezményeket[13][14], amelyek alkalmazásra kerülhetnek függetlenül attól, hogy a szerződésszegéshez mi vezetett, tehet-e arról az érintett fél, terhére róható-e, vagy sem (más néven objektív szerződésszegés).

Az ún. *objektív jogkövetkezmények* a hibás teljesítés esetében a kellékszavatossági igények, melyek az alábbiak:

- megrendelő elsősorban *kijavítást kérhet*[15],
- másodsorban kicserélést kérhet, a Ptk. 6:177. § (1) bekezdése különös rendelkezéseket

[10] Az Ybl Miklós által tervezett budapesti Vámház miatt a tervezőt számos kritika érte, többek között szemére vetették, hogy pazarlóan tervezett, túllépte az előre meghatározott költségvetést. Az tervezett két millió helyett, az állítólag öt millió forintba került. Kiderült azonban, hogy a tervezési program a tervezés folyamán folyamatosan bővült, végül háromszor akkora épületet kellett tervezni, a pénzügyi palota is belekerült az épülettömbbe. YBL Ervin: Ybl Miklós. Terc Kft., Budapest, 2014, 125.

[11] A statikai problémák a ház korábbi dokumentációiból, az épületdiagnosztikai vizsgálatból nem derültek ki. A beruházás költségvetése ily módon emelkedett és hosszabbodott a kivitelezés időtartama is. „A Párisi Udvar az ország elsők közt épített vasbeton szerkezetű épülete, akkoriban az ilyen típusú kivitelezési megoldások még kiforratlan technológia mentén zajlottak, továbbá az alkalmazott anyagok összetétele is merőben különbözött a mostanitól. Ráadásul az elmúlt 35-40 évben egyáltalán nem végeztek az épületen szakszerű karbantartást, ezért a felső két szint átázott, a szerkezetek fagykárosodást szenvedtek. Mindezek okán újabb 1500 m^2 födémet - melyek a próbaterhelésnek nem feleltek meg - kellett elbontani…"
Csúszik a Párisi Udvar Hotel átadása. (2017. december 19.)
http://epiteszforum.hu/csuszik-a-parisi-udvar-hotel-atadasa

[12] Ptk. 6: 157. § (1) bekezdés.

[13] […..],„objektív alapú a szankció, ha a nemkívánatosnak minősített magatartás ténye önmagában megalapozza a joghátrány bekövetkezését. Ilyen esetekben közömbös, hogy a jogellenes magatartás tanúsítása a joghátránnyal sújtani szándékozott személynek felróható-e, avagy sem: a joghátrány alól nincs helye kimentésnek."
BÍRÓ György - LENKOVICS Barnabás: Új Magyar polgári jog. Általános tanok. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2013, 100.

[14] Valamennyi szerződésszegésnél egyaránt alkalmazható objektív jogkövetkezmények: teljesítés követelése, jogosult szolgáltatásának visszatartása, a szerződés egyoldalú megszüntetése, fedezeti szerződés (Ptk. 6:138-6:141. §§).

[15] BH1978. 130. szám alatt közzétett ügyben, megrendelő egy tüdőgyógyintézet szennyvízlevezetésének tervezési munkáira szerződést kötött az alperessel. Alperesnek (tervező) a szerződés szerint a szakhatóságokkal egyeztetett és jóváhagyott terveket kellett volna szolgáltatnia. Alperes a terveket 1975. március 25-én küldte meg a megyei vízügyi igazgatóságnak, amely az engedélyezés iránti kérelmet elutasította, mert a tervek nem feleltek meg az előírt követelményeknek, azok hiányosak. Alperes a szavatossági felelősségénél fogva díjmentesen köteles a tervek kiegészítését elvégezni, a hibás tervet kijavítani.

tartalmaz az eredmény létrehozására irányuló szerződések, így a tervezési szerződés vonatkozásában is, a c) pont szerint, kicserélésen a munkával elérhető eredmény részben, vagy egészben való újbóli elvégzését kell érteni,

- másodsorban *díjleszállítást* követelhet (díjleszállítás akkor alkalmazható, ha a kijavítás nem vezetett, vagy nem vezetne eredményre, a hibás teljesítés miatt megrendelőt tényleges érdeksérelem érte, és ez az érdeksérelem a tervezői díj csökkentésével orvosolható), illetve
- végső esetben megrendelő *elállhat* a szerződéstől.[16]

Az ún. szubjektív szankció, a kártérítés akkor kerülhet alkalmazásra, ha a szerződésszegés olyan okból következett be, amely a kötelezett terhére róható, magatartását nem tudja kimenteni[17] (*szubjektív szerződésszegés*). A Ptk. 6:142. § szerint, aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Itt, a szerződésszegő érdekkörébe tartozóan vizsgálandó, hogy a szerződésszegő magatartás okozta-e a kárt, azaz van-e a szerződésszegő magatartás és a kár között okozati összefüggés.

A megrendelőnek a hibás teljesítés folytán többféle érdeksérelme, illetve kára keletkezhet. A Ptk. 6:143. § (1) bekezdés szerint, kártérítés címén meg kell téríteni a szolgáltatás tárgyában (magában a tervdokumentációban) keletkezett kárt. A bírói gyakorlatban és a szakirodalomban elterjedt kifejezéssel élve ez az ún. tapadó kár.[18] "A tapadó károk és a következménykárok közötti különbségtétel a dologszolgáltatásra irányuló szerződésekre van modellezve, a tervdokumentáció tekintetében ez nem igazán értelmezhető.

A Ptk. 6:143. § (2) bekezdés alapján, a szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonában keletkezett egyéb károkat olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár, mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt (következménykár).[19] Az előreláthatóság követelményének megjelenése valójában a szerződésszegés miatti kártérítés mértékét kívánta korlátok közé szorítani, a szerződésszegőnek csak azt a kárt kell megtéríteni, amely a szerződéskötés időpontjában, mint lehetséges következmény (típus és nagyságrend) előre látható volt. A bizonyítás terhe a jogosulton van. A kötelezett által előre nem látható károkra a jogosultnak kell a figyelmet felhívnia. „Mindemellett a jogosult nincs elzárva attól, hogy abban az esetben is bizonyítsa a kár bekövetkezését, és annak mértékét, ha a másik felet erről nem tájékoztatta… Nem csak azt a kárt kell ugyanis a károkozónak megtéríteni, amit tudott a szerződéskötés időpontjában, hanem azt is, amit tudnia kellett a tények és körülmények alapján."[20]

A hibás teljesítés elindíthat tehát egy olyan oksági folyamatot, amelynek következtében a megrendelő a vagyonában is károsodik, például a hibás tervdokumentáció megvalósítása

[16] BH1985. 32. szám alatt közzétett ügyben a felperes (építésztervező) tervezési díja és ennek késedelmi kamatai megfizetésére kérte kötelezni az alperest (megrendelő). Keresetében előadta, hogy az alperes megrendelésére elkészítette és átadta egy terep alá süllyesztett gépkocsi-tároló terveit, de az alperes a szerződésben kikötött tervezési díjat nem fizette ki. Az alperes azzal védekezett, hogy a felperessel még a tervdokumentáció elkészítése előtt megtartott tervegyeztetésen közölte: az egy garázsra eső építési költség a 80 000 Ft-ot nem haladhatja meg. Ezzel szemben a felperes olyan kiviteli tervet készített, amely egy garázs építési költségét 200 000 Ft-ban irányozza elő. A felperes tervei nem a szerződésnek megfelelőek, a garázsokat ilyen magas összegért nem lehet eladni. A tervezői hibás teljesítés miatt, részéről érdekmúlás következett be, ennek alapján elállt a felperessel megkötött szerződéstől, a tervezési díjat nem köteles megfizetni. Alperes kifejezetten ki is kötötte, hogy a szükséges gépi szellőztetés kivitelezése esetén sem emelkedhet a becsült kivitelezési költség. A felperes tervei szerint, a garázsok kivitelezési költsége kb. 150%-kal magasabb a szerződésben kikötöttnél. Bíróság helyt adott alperes védekezésének, elutasította a tervező díjigényét.

[17] A Ptk. rendelkezése értelmében mentesül a felelősség alól a szerződésszegő, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.

[18] Lásd bővebben BORONKAY Miklós: Tapadókár – következménykár. In: Polgári Jog, 2022, 3-4. szám. Új jogtar.

[19] VÉKÁS Lajos: Szerződési jog. Általános rész. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016, 248.

[20] UJVÁRINÉ Antal Edit: Felelősségtan. Budapest, Patrocínium Kiadó, 2017, 180-181.

következtében az építmény, építményrész hibás lesz.[21] Az építménykárok, mint következménykárok miatt a tervezővel szemben érvényesített kijavítás, értékcsökkenés megfizetése *kártérítés* és nem objektív szavatossági igény.[22]

A Ptk. 6:177. § (2) bekezdése az eredmény létrehozására irányuló szerződések vonatkozásában különös szabályokat állapít meg a hibás teljesítés körében, méghozzá a kötelezett mentesül a hibás teljesítés jogkövetkezményei alól – értelemszerűen alkalmazva a tervezésre –, ha a hiba a megrendelő által adott:

b) adat hiányosságára, vagy hibájára (pl. földhivatali térképen szereplő telekhatár hibás, átadott talajmechanikai szakvélemény hibás, megrendelő által igénybe vett földmérő hibázott, stb.)

c) utasítás célszerűtlenségére, illetve szakszerűtlenségére vezethető vissza, és e körülményre a tervező a megrendelőt figyelmeztette.

4. A terv hibája miatt érvényesíthető igények elévülése

A tervdokumentációval szembeni sokirányú elvárások jogszabályi rögzítése azért is fontos, mert világossá teszik, hogy ezek bármelyikének megsértése a tervezési szerződés megszegését, ezen belül a hibás teljesítést eredményezheti, a megrendelő pedig a szerződésszegés esetére biztosított jogait gyakorolhatja. A tervezési szerződés hibás teljesítésének egyik jellemző következménye, hogy a kivitelezett építmény is hibás lesz, közvetlen érdeksérelmet okozva megrendelőnek. Ez indokolta azt a változtatást, mely szerint, a *tervezővel szemben a terv hibás teljesítése miatt mindaddig gyakorolhatók a szerződésszegésből eredő jogok, ameddig a terv alapján kivitelezett szolgáltatás tervhibával összefüggő hibás teljesítése miatt a kivitelezővel szemben érvényesíthetők a hibás teljesítésből eredő jogosultságok.*[23]

„Az új Ptk. […] a tervben rejlő hibáért fennálló helytállási kötelezettséget a hibás kivitelezésből eredő szavatossági igények érvényesíthetőségéhez kapcsolja."[24]

A szabály jelentése, hogy a tervezővel szemben tervhiba miatt érvényesíthető igények elévülésének kezdő időpontja ugyan a teljesítés, vagyis a tervdokumentáció átadása, a felismerhető tervhibák már innentől is érvényesíthetők, azonban – kivételesen – nem ettől az időponttól indul az igényérvényesítés elévülése*, hanem a kivitelező teljesítésétől.* A tervezővel szemben épülethibából eredően érvényesíthető igények elévülése az építmény átadásától, illetve a használatba vételétől indul.

Ez lényegesen meghosszabbítja a tervezővel szemben történő igényérvényesítés lehetőségének intervallumát, különös tekintettel arra is, hogy a hibás teljesítés miatti kellékszavatossági jogok érvényesítésére nyitva álló határidő elévülési és azt a Ptk. ingatlan esetén *öt évre emelte fel.* A kártérítési igény elévülési ideje is öt év.

---

[21] Egy kohászati üzem acélszerkezetét a tervező hibásan tervezte meg. A kivitelezés során derült ki, hogy az acélgerendákat kisebb méretben határozták meg a szükségesnél, ezért új gerendákat kellett legyártatni. Az új gerendák gyártásának költségét tervezőnek kellett megfizetnie.

[22] A Connecticut Science Center épületének megrendelője a tervezőt okolja a nyitás másfél éves elcsúszásáért és a pluszköltségekért. A malajziai Petronas-ikertornyokkal világhírűvé vált, argentin származású építész, César Pelli tervezte az amerikai Hartfordban álló Connecticut Science Centert.
A 165 millió dolláros költséggel felhúzott épületegyüttes 2008. január 31-ére elkészült – a megnyitóra azonban csak 2009. júniusában került sor. A köztes időben a tervezési és kivitelezési hibák javításával voltak elfoglalva. 2007. novemberében egy ellenőrzés során kiderült, hogy a főbejárat feletti látványos előtető, az úgynevezett „repülő szőnyeg" veszélyesen megereszkedett: megerősítéséhez hat hónapra és 30 tonna fémre volt szükség. Teljesen újra kellett tervezni a homlokzatot borító fémlapok tartószerkezetét is, amely egyáltalán nem felelt meg az előírásoknak. A bírósági kereset több mint háromszáz tervezési hibát ró fel az építésznek.
http://hg.hu/cikkek/varos/7987-amerikaban-perlik-a-petronas-tornyok-tervezojet

[23] Ptk. 6:251. § (3) bekezdés.

[24] PUSZTAHELYI Réka: A magánjogi elévülés. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2015, 122.

Elévülési időről lévén szó, a Ptk. 6:24. § (1) bekezdése alapján lehetőség van az elévülési idő nyugvására, ha a követelést a jogosult menthető okból nem tudja érvényesíteni. A bírói gyakorlat szerint menthető ok, ha a jogosult nem tud a hibás teljesítésről, mert a hiba hosszabb ideig nem jelentkezett, ún. rejtett hiba.[25] Az építményhibák jelentős része a teljesítést követően jelentkezik, azaz rejtett hiba, így az ebből fakadó igények érvényesíthetősége, a nyugvás miatt, hosszú időre elhúzódhat.

A Ptk. érintett rendelkezése alapján nincs jelentősége annak, hogy a kivitelezés a tervdokumentáció átadásához képest mikor kezdődött meg és mikor fejeződött be. Ennek adott esetben a közjogi előírások szabhatnak némi időbeli korlátot.

5. Az építészeti-műszaki tervezők kötelező szakmai felelősségbiztosításának egyes kérdései[26]

Az építészeti-műszaki tervezés tárgya igen széles skálán mozoghat, a százmilliós, milliárdos beruházástól (pl. társasházak, autópályák, hidak, repülőtér, metró vonal és állomások, kórházak, stadionok, múzeumok stb.) a kisebb volumenű lakóház, garázs, melléképület megvalósításáig. Minél nagyobb, összetettebb a tervezési feladat, annál valószínűbb egy-egy tervezési hiba, és az ezzel összefüggő káresemény, amelynek nagyságrendjei okán indokolt lehet plusz fedezet megteremtése, akár felelősségbiztosítás formájában.

„A felelősségbiztosítást jogilag szabályozott intézményként jogrendszerünk azért ismeri el, mert társadalmi szükséglet kielégítésére alkalmas: a kártérítési igények gyorsabb és eredményesebb kielégítését teszi lehetővé: a károkozók az adott esetben jelentős, teljesítőképességüket meghaladó kártérítési összeg megfizetését egy veszélyközösségre tudják áthárítani, a károsultak fizetőképes forrásból, gyorsabban jutnak a kártérítéshez."[27]

A felelősségbiztosítás tehát mind a kárért felelős személy,[28] mind a károsult érdekét szolgálja[29] azáltal, hogy a szerződésben meghatározottak szerint, átvállalja az okozott kár teljes, vagy részbeni

---

[25] PUSZTAHELYI Réka: Az elévülési szabályok megváltoztathatósága: a magánautonómia határai. In: Állam- és Jogtudomány, 2024, 1. szám, 43.
https://doi.org/10.51783/ajt.2024.1.02
ASBÓTH Orsolya: Az elévülés intézményéről a bírói gyakorlatban. Jog – Állam – Politika, 2023, 1. szám, 152.

[26] Lásd bővebben: BARTA Judit – UJVÁRINÉ dr. Antal Edit: Insurance Law Hungary. The monograph Hungary is an integral part of Insurance Law in the International Encyclopaedia of Laws series. Alphen aan den Rijn, NL. Kluwer Law International, 2023.
https://law-store.wolterskluwer.com/s/product/insurance-law-in-hungary/01t4R00000Pt0AhQAJ?srsltid=AfmBOooG22sOQN5K4xYMTDIHx-G3YZcyaJGHd-M-amoDgtBSmqzJmNll
BARTA Judit: Szakmai felelősségbiztosítás-tervezői felelősségbiztosítás. In: Barta Judit (szerk.): Biztosítás több szemszögéből. Ünnepi kötet Újváriné dr. Antal Edit c. egyetemi docens 65. születésnapja tiszteletére. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2019, 209-222.
BARTA Judit: A tervezői tevékenység komplex bemutatása valamint az építészeti, műszaki alkotások és terveik szerzői jogvédelme. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2018, 515.

[27] NOVOTNI Zoltán: A szerződésszegés és a szerződésen kívüli károkozás elhatárolása a felelősségbiztosításoknál. In: Biztosítási Szemle. XXIII. évf., Budapest, 1977, 7-8. szám, 202.

[28] A szakirodalom szerint a felelősségbiztosítások (illetve általában a biztosítások) iránti kereslet közgazdasági alapját az ügyfelek kockázatkerülő (risk averse) magatartása adja, ami azt jelenti, hogy az ügyfelek határhaszna csökkenő, vagyis minden plusz forint (a pénzügyi pozíció javulása) egyre kevesebbet ér számukra (a plusz forintok határhaszna csökkenő). Fordítva megközelítve, egy lehetséges nagy veszteség (nagy egyszeri csökkenés egy káresemény kapcsán a pénzügyi pozícióban) fájdalmasabban érinti őket, mint a fair biztosítási díj folyamatos negatív, de kisebb mértékű cash-flow hatása (ami sok kisebb veszteségként is felfogható). Egy racionális kockázatkerülő ügyfél a nagy veszteséget el kívánja kerülni, és a biztosítási védelem mellett dönt. Lásd PANDURICS Anett – MARKÓ Olga: A felelősségbiztosítások szerepe, jelen és jövője Magyarországon. In: Biztosítás és Kockázat, II. évfolyam, 3. szám, 81.

[29] A felelősségbiztosítások támogatói a kezdetektől hangsúlyozták ezen biztosítások ún. kompenzációs szerepét, amely révén a károsultak megfelelő kártérítéshez juthatnak (abban az esetben is, ha ez a kárért felelős anyagi lehetőségeit meghaladja). Lásd PANDURICS Anett - MARKÓ Olga: A felelősségbiztosítások szerepe, jelen és jövője Magyarországon. In: Biztosítás és Kockázat, II. évfolyam 3. szám, 81.

megtérítését. Amennyiben az építészeti-műszaki tervező rendelkezik felelősségbiztosítási szerződéssel, ez mind az ő, mind pedig megrendelő érdekét szolgálja.

Mindezek okán, már hosszabb ideje érlelődött a jogalkotóban az építészeti-műszaki tervezők kötelező szakmai felelősségbiztosításának előírása.

Az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről szóló 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Szakgyr.) új, 8/A. számú „Tervezői felelősségbiztosítás" címszó alatti része *2025. január 15-étől* előírja az építészeti-műszaki tervezési tevékenység végzésének feltételeként a tervezői kötelező felelősségbiztosítás megkötését.[30]

A felelősségbiztosítás fogalmát a Ptk. az alábbiak szerint határozza meg:

„A felelősségbiztosítási szerződés alapján *a biztosított követelheti*, hogy a biztosító a szerződésben megállapított módon és mértékben mentesítse őt olyan kár megtérítése, illetve sérelemdíj megfizetése alól, *amelyre jogszabály értelmében köteles*."[31]

A Ptk. alapján a felelősségbiztosítási szerződések több pólusú jogviszonyok, a biztosítón és szerződőn (biztosítotton) kívül a jogviszony harmadik pólusán a károsult áll.

A szerződő oldalán több alany is megjelenhet: a szerződő, aki köti a szerződést, és fizeti a biztosítási díjat, a biztosított, akinek az érdekében történik a szerződés megkötése (felelősségbiztosítás esetében ő a kárfelelősség hordozója) és a károkozó. E három pozíció fedheti is egymást, a szerződő és biztosított lehetnek ugyanazok a személyek, illetve a szerződő, biztosított és károkozó is lehet ugyanaz a személy.

A *károsult az*, akinél a kár keletkezett, és akivel szemben a biztosított jogszabálynál fogva felelősséggel és kártérítéssel tartozik. A károsult kárigényével nem fordulhat közvetlenül a felelősségbiztosítóhoz, kivéve, ha jogszabály eltérően rendelkezik, hanem csak a károkozóhoz. A károkozó (tervező) jelenti be a káreseményt a saját biztosítójának, aki viszont a károsult számára fog teljesíteni.[32]

A fogalomból következik, hogy e biztosítási típus esetében

- a biztosítási szerződés *biztosítottja az*, aki jogszabálynál fogva felelős az okozott kárért, ez nem jelenti azt, hogy a kárt neki kell okoznia, hanem a kárért jogszabálynál fogva neki kell felelnie,
- lehet, hogy a biztosított maga a károkozó és saját magatartásáért felel, de lehet harmadik személy is lehet a károkozó, és a biztosított jogszabálynál fogva e harmadik személy magatartásáért felel,
- a biztosító a szerződésben meghatározott módon és mértékben (a biztosítónak nem kell a teljes kár, illetve minden kár megtérítését vállalnia, alkalmazhat kizárásokat, limiteket), mentesíti a biztosítottat a kár megtérítése alól,
- a biztosító azon *károkat*, illetve *sérelemdíjat* téríti, amelyek megtérítésére *a biztosított* jogszabálynál fogva *köteles* (jogellenes károkozás).[3334]

---

[30] Szakgyr. 6. § (6) bekezdés e) pont szerint, a szakmagyakorlási tevékenység folytatásának feltétele építészeti-műszaki tervezési tevékenység esetén a kötelező tervezői felelősségbiztosítás megléte. A 7. § (1) bekezdés e) pontja szerint, a szakmagyakorlási tevékenység engedélyezésének feltétele építészeti-műszaki tervezési tevékenység esetén a kötelező tervezői felelősségbiztosítás megléte.

[31] Ptk. 6:470. §.

[32] A Ptk. 6:473. § (1) bekezdés szerint, a károsult – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – nem érvényesítheti kárigényét közvetlenül a biztosítóval szemben.

[33] Ptk. 6:473. §.

[34] A biztosított építészeti-műszaki tervezők gyakran nem értik, hogy a biztosító miért nem téríti a saját vagyonukban bekövetkezett károkat, illetve az építészeti-műszaki tervezők által fizetendő építésfelügyeleti bírságot, hiszen nincs szó másnak okozott kárról.

A felelősségbiztosításoknak több fajtája van, ezek egyike az ún. szakmai felelősségbiztosítási szerződés.

„A szakmai felelősségbiztosítás sajátos szakmai kockázatokra nyújt felelősségbiztosítási fedezetet. Ez a biztosítási forma azokat a szakembereket védi (pl. ügyvédeket, alkuszokat, könyvelőket, orvosokat, gyógyszerészeket, építészeti műszaki tervezőket stb.), akik szakmai szolgáltatásaik nyújtása során harmadik személynek okoznak kárt. Ezek a harmadik személyek a szolgáltatás igénybevevői, akik jellemzően szerződéses jogviszonyban állnak a szakemberekkel."[35]

A szakmai felelősségbiztosítások körében fontos kérdés, hogy mely körben okozott károk térülnek, *a szerződésen kívüli, vagy a szerződésszegéssel okozott károk,* akár mindkettő. A szakmagyakorlók jellemzően a szerződéses partnerüknek okoznak kárt, de történhet szerződésen kívüli károkozás is. A Ptk. hivatkozott felelősségbiztosítási definíciója nem tartalmaz korlátozást, a biztosító minden olyan kár megtérítését átvállalhatja, *amelynek megtérítésére a biztosított jogszabály értelmében köteles.*

„A törvényi szabályozás [……] nem szorítkozik a szerződésen kívül okozott károk biztosíthatóságára. A törvényi szabályozásban tehát a jogszabály szerinti felelősség szerepel biztosítási eseményként, mely éppúgy lehet szerződésszegésen alapuló felelősség, mint a szerződésen kívüli károkozás."[36] Lábady Tamás a német gyakorlatot vizsgálva, mutat rá arra, hogy a tervezők felelősségbiztosítása sokáig nem terjedt ki a szerződésszegéssel, közelebbről a hibás teljesítéssel okozott károkra. Ebben áttörés a hatvanas évek közepétől mutatkozott.[37]

A Szakgyr. 15/F. § (1) bekezdése szerint a tervezési szerződésben vállalt valamennyi *tervezői szolgáltatás körében okozott kár* megtérítésére kell a felelősségbiztosítási szerződést megkötni. A Szakgyr. 15/G. § (2) bekezdése alapján, a felelősségbiztosításnak ki kell terjednie a tervezővel munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személyek, valamint a tervezői szolgáltatás teljesítése *érdekében igénybe vett alvállalkozók*[38] tevékenységéből eredő olyan károkra, melyekért a tervezőt kártérítési felelősség terheli.

A Szakgyr. 15/G. § (1) bekezdése szerint, a *felelősségbiztosításnak fedezetet kell* nyújtania a tervezési szakmai előírások, szabályok és *a tervezési szerződésben foglalt rendelkezések megszegésével összefüggésben okozott* károkra, és sérelemdíjakra.

A Szakgyr. idézett rendelkezéseiből az egyértelműen kitűnik, hogy a felelősségbiztosításnak fedezetet kell nyújtania a szerződés megszegésével okozott károkra. A tervezési szerződésben vállalt valamennyi tervezői szolgáltatás körében okozott kár fordulat nem szűkít, általánosságban szól az okozott károk megtérítéséről, így mondható, hogy mind a kontraktuális, mind a deliktuális károkat biztosítási fedezetbe kell vonni.

---

[35] PANDURICS Anett – MARKÓ Olga: A felelősségbiztosítások szerepe, jelen és jövője Magyarországon. In: Biztosítás és Kockázat, II. évfolyam 3. szám, 83.

[36] NOVOTNI Zoltán: A szerződésszegés és a szerződésen kívüli károkozás elhatárolása a felelősségbiztosításoknál. In: Biztosítási Szemle, XXIII. évf., Budapest, 1977, 7-8. szám, 202.

[37] LÁBADY Tamás: A szerződésszegési kockázatok biztosíthatóságáról. In: Biztosítási Szemle, Budapest, 1984, február-március, 36-37.

[38] Megjegyezzük, hogy építészeti-műszaki tervezés körében nincs alvállalkozó, közreműködő tervezők vannak, az alvállalkozó a kivitelezés körében használatos jogi terminológia.
Lásd Méptv. 16. § értelmező rendelkezések:
2. alvállalkozó kivitelező: a megrendelő vállalkozó kivitelezővel kivitelezési szerződést kötő vállalkozó kivitelező;
22. építési munkaterület: az építőipari kivitelezési tevékenység végzésének az építtető által a fővállalkozó kivitelezőnek, alvállalkozói szerződés esetén a megrendelő vállalkozó kivitelező által az alvállalkozónak átadott helye;
133. vállalkozó kivitelező: az az építőipari kivitelezési tevékenységet üzletszerű gazdasági tevékenységként végző vállalkozó, amely, vagy aki a kivitelezői láncolatban elfoglalt helye és szerződés szerinti pozíciója alapján fővállalkozó kivitelező, megrendelő vállalkozó kivitelező vagy alvállalkozó kivitelező lehet;
Lásd még Méptv. 188. §-t.

Álláspontunk szerint, egy jó szakmai felelősségbiztosítási szerződésnek mind a szerződésszegéssel okozott károk, beleértve a közreműködők miatti szerződésszegést is, mind a szerződésen kívül okozott károk fedezetére is ki kell terjednie.

A Szakgyr. 15/F. § (1) bekezdése szerint *a tervező köteles* a felelősségbiztosítási szerződést kötni. A felelősségbiztosítási szerződést a tervező javára – szerződőként – más személy vagy a tervezőt foglalkoztató cég is megkötheti, ebben az esetben a felelősségbiztosítási szerződés *biztosítottjaként a tervezőt kell nevesíteni.*

A Szakgyr. „tervező" kifejezést alkalmaz, amely alatt érthetnénk akár gazdasági társaságot, egyéni vállalkozót, egyéni céget is, stb. azonban a 15/F. § (1) bekezdés második fordulata ezt felülírja, amikor úgy fogalmaz, hogy a felelősségbiztosítási szerződést a tervező javára – *szerződőként* – más személy vagy a *tervezőt foglalkoztató cég is megkötheti, ebben az esetben biztosítottként a tervezőt kell nevesíteni.* A Szakgyr. felhívott bekezdése alapján a tervező alatt természetes személyt kell érteni, aki lehet egyéni vállalkozó, egyéni cég, adószámmal rendelkező természetes személy, illetve munkavállaló.

A jogalkotó akarata vélhetően arra irányult, hogy azok legyenek biztosítotti pozícióban, azaz, azok feleljenek az okozott károkért, akik közvetlenül, fizikai értelemben véve készítik az építészeti-műszaki tervet. Ez az elvárás azonban a Ptk. szabályai alapján nem kivitelezhető, ha az építészeti-műszaki tervező egy gazdasági társaság.

A Szakgyr. 6. § (2) bekezdés alapján szakmagyakorló cég is lehet.[39] A cég alatt a jogszabály értelmében gazdasági társaságokat is értünk. Jellemzően az építészeti-műszaki tervezők gazdasági társaságokat alapítanak, és a gazdasági társaság folytatja az építészeti-műszaki tervezési tevékenységet, a gazdasági társaság köti a tervezési vállalkozási szerződést a megrendelővel, a gazdasági társaság is jegyzi a terveket és készíti el a tervdokumentációt. A tervezési szerződés megszegésével okozott károkért a szerződést szegő fél, azaz a tervezési feladatra szerződő gazdasági társaság fog felelni, függetlenül attól, hogy a konkrét tervezési feladatot ki végezte a gazdasági társaságon belül, a tag, alkalmazott, vagy a vezető tisztségviselő,[40] e személyek magatartása betudódik gazdasági társaság magatartásába. A szakmai felelősségbiztosítás biztosítotti pozíciójában a tervező gazdasági társaságnak kell tehát állnia, mert a szerződésszegést a gazdasági társaság követte el (ő okozta a kárt) és a szerződésszegésből eredő károkért is ő tartozik a polgári jogi szabályok alapján felelősséggel.

A kontraktuális kárfelelősség körébe tartozik a közreműködőkért való felelősség is, ha a szerződésszegés a közreműködők magatartására vezethető vissza, mint például a külön tervezési szerződéssel igénybe vett szakági tervezők (gépésztervező, statikustervező, villamostervező), társtervezők (pl. útépítő, kerttervező), mert a Ptk. szabályai alapján a közreműködők magatartásáért az lesz a felelős, aki a saját szerződése teljesítéséhez igénybe vette őket.[41] A közreműködőkért való kárfelelősség körében is annak a gazdasági társaságnak kell a biztosítotti pozícióban állnia, aki megkötötte a megrendelővel a tervezési szerződést, mert a Ptk. alapján közreműködőinek magatartásáért ő felel a megrendelő felé.[42]

---

[39] A Szakgyr. 2. § 2 pont szerint, a cég gazdasági társaság, költségvetési szerv, egyéni vállalkozó, egyéni cég.

[40] Szakgyr. 6. § (2) bekezdés
Cég akkor kezdheti meg és folytathatja a szakmagyakorlási tevékenységet, ha erre vonatkozó szándékát a (3) bekezdésnek megfelelően bejelenti, továbbá vezető tisztségviselője, személyesen közreműködő tagja vagy legalább heti 20 órában foglalkoztatott munkavállalója rendelkezik az adott területen szakmagyakorlási jogosultsággal, és a tevékenységet a jogosultsággal rendelkező személy végzi.

[41] A Ptk. 6:148. § (1) bekezdés szerint, aki kötelezettsége teljesítéséhez vagy joga gyakorlásához más személy közreműködését veszi igénybe, az igénybevett személy magatartásáért úgy felel, mintha maga járt volna el.

[42] Például az építész tervezővel megkötött tervezési szerződés egyértelműen rögzítette, hogy erősáramú rendszer kiépítése szükséges megrendelő igényeinek kiszolgálásához. Az építész tervező által közreműködőként bevont villamos tervező gyengeáramot tervezett, a kivitelezést követően derült ki ez a probléma, új tervet kellett készíteni és ennek megfelelően újra kellett kivitelezni a rendszert, ami véséssel, plusz kivitelezési munkával, újra festéssel járt együtt.

A deliktuális, azaz a szerződésen kívüli kárfelelősség többféleképpen felmerülhet, ilyenkor nem a szerződő partnernél, hanem harmadik személynél keletkeznek károk.[43] Előfordul az is, hogy nem a kár okozójának, hanem jogszabálynál fogva harmadik (felelős) személynek kell a kárt megtérítenie, ezt nevezzük kártelepítésnek (pl. alkalmazott, gazdasági társaság tagja, gazdasági társaság vezető tisztségviselő által okozott kár), ilyen esetekben a felelősségbiztosítási szerződés biztosítottjának a kárért felelős személynek kell lennie, azaz a károkozó és a biztosított más-más személyek.

Amennyiben a kárt okozó építészeti-műszaki tervet a gazdasági társaság alkalmazottja, tagja, vagy vezető tisztségviselője készítette (a szakmagyakorlási szabályok alapján erre lehetőség van), az okozott kárért a polgári jogi szabályok szerint a gazdasági társaság tartozik kártérítési felelősséggel, a biztosítotti pozícióban tehát a gazdasági társaságnak kell állnia.[44]

A Szakgyr. azon előírása tehát, hogy a (természetes személy) tervezőnek kell a biztosítotti pozícióban állnia, a Ptk. vonatkozó biztosítási és kárfelelősségi szabályaival nem koharens, jelenleg contra legem kötik az építészeti-műszaki tervezést végző gazdasági társaságok a biztosítási szerződéseket.

A Szakgyr. 15/I. § szerint a felelősségbiztosításnak *a felelősségbiztosítási szerződés hatálya alatt okozott, a biztosító részére bejelentett károkra kell fedezetet nyújtania.*

Ez az előírás a határozatlan időtartamra kötött és díjfizetéssel folyamatosan hatályban tartott szerződések esetében megfelelő. Azonban az építészeti-műszaki tervezés, mint azt fentebb már írtuk, a hibás teljesítés szempontjából egy speciális szolgáltatás. A tervhibák jellemzően nem a tervdokumentáció teljesítésekor, hanem időben később, a kivitelezés során, vagy akár az építmény átadása után kerülnek felszínre. Az építészeti-műszaki tervezővel szemben pedig mindaddig érvényesíthetők a hibás teljesítésből eredő igények, míg a kivitelezővel szemben fel lehet lépni a tervhiba következtében felmerült építményhibák miatt. Ebből következően, az építészeti-műszaki tervezőknek, ha hatékony védelmet szeretnének, teljes aktív tervezési tevékenységük alatt, azaz teljes életpályájuk alatt, sőt még azt követően is fenn kellene tartaniuk felelősségbiztosítási szerződésüket.

A szakmagyakorlás, és ezzel a felelősségbiztosítás megszüntetése, illetve az ún. projektbiztosítások kockázatokat hordoznak, mert jelentős esély van arra, hogy nem a biztosítási szerződés hatálya alatt

---

Kastély rekonstrukciós tervének elkészítése során az építész tervező közreműködőként bevonta a közúttervező mérnököt a kastélyparkban meglévő utak megtervezése céljából. A közúttervező nem megfelelő rétegrendet tervezett, emiatt, a kivitelezett utak egy része tönkrement, használhatatlanná vált. Szükséges volt új terv készítése és az érintett utak újbóli kivitelezése.

[43] Ingatlanfejlesztéssel kapcsolatos beruházások esetében, a megrendelő ingatlanfejlesztő az építészeti-műszaki tervezővel köt szerződést, majd a kivitelezett lakásokat eladja. A hibás tervezés az új lakástulajdonsoknak okoz kárt, akik a káruk megtérítését nem csak az eladótól, hanem az építészeti-műszaki tervezőtől is kérhetik. Az új lakástulajdonosokkal nincs szerződéses jogviszonyban az építészeti-műszaki tervező.

Egyik esetben az építészeti-műszaki tervező által egy társasházba betervezett lakáselválasztó falak nem elégítették ki a hanggátlási követelményeket. A lakások tulajdonosai kártérítési igénnyel léptek fel a beruházóval (lakások eladója) s az építészeti-műszaki tervezővel szemben is. A per során eljáró szakértő megállapította, hogy az építészeti-műszaki tervező által tervezett falszerkezetek léghangszigetelő képessége nem felel meg a szabványban rögzített értékeknek. Az építészeti-műszaki tervező nem tartotta be az építésügyi szabványt, ezáltal a lakások használati értéke csökkent, amely kár a lakástulajdonosoknál keletkezett.

Másik esetben, Ausztriában, tömegtartózkodás céljából megépült épület tetőszerkezete, a rosszul megválasztott faanyag hibája következtében (a folyamatos páralecsapódás miatt a ragasztott faszerkezet tönkrement), hónyomás miatt beomlott, több, az építészeti-műszaki tervezővel jogviszonyban nem álló személy megsérült.

[44] Ptk. 6:540. § [Felelősség az alkalmazott és a jogi személy tagja károkozásáért]

(1) Ha az alkalmazott a foglalkoztatására irányuló jogviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató a felelős.

(2) Ha a jogi személy tagja tagsági viszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a jogi személy a felelős.

(3) Az alkalmazott és a tag egyetemlegesen felel a munkáltatóval, illetve a jogi személlyel, ha a kárt szándékosan okozta.

A Ptk. 3:24. § (2) bekezdése alapján, a vezető tisztségviselő által e jogkörében eljárva harmadik személynek okozott károkért a jogi személy felel.

jelentkeznek a károk, hanem jóval később, így hiába volt az építészeti-műszaki tervezéskor, illetve a tervezési szerződés teljesítésekor felelősségbiztosítás, ha a kár bejelentésekor már nincs biztosítási fedezet.

A *biztosítási összeg az*, amit a káreseménykor a biztosító kifizet a károkozó helyett a károsultnak, de miután e kötelezettsége szerződésen alapul, így meghatározhatja, hogy milyen összegben fizet, azaz milyen mértékig vállalja át a károkozó kártérítési kötelezettségét.

A biztosítók ezt ún. limitek alkalmazásával oldják meg, amelyek többfélék lehetnek, akár kombináltan is megjelenhetnek, néhány példa erre:

- A biztosító úgy korlátozza az általa fizetett biztosítási összeget, hogy a szerződő ún. önrészt vállalhat. Ekkor a biztosító a biztosított által okozott kárnak csak az önrészen felüli részét fizeti ki, az önrészt a kárért felelős viseli. Az önrészt meg lehet határozni összegszerűen, és százalékosan.
- A biztosító meghatározza káreseményenként az általa fizetendő biztosítási összeg felső határát.
- A biztosító meghatározza a biztosítási időszakra (1 év, kivéve, ha a biztosítás 1 évnél rövidebb időre szól) a kifizethető maximum összeget.

Miután a biztosító szerződés és nem Ptk. alapján vállalja át a biztosított által harmadik személyeknek okozott károk megtérítését, így a szerződésben azt is meghatározhatja, hogy milyen károkat térít. A biztosító által fedezett kár tehát nem feltétlenül az a kár, amit a károkozónak a Ptk. alapján térítenie kell. A felelősségbiztosítási termékek többnyire kikötik, hogy csak a tényleges kárt térítik, az elmaradt hasznot, költséget nem. Téríthetnek viszont a szerződésben meghatározott, kárnak nem minősülő költségeket, mint pl. a biztosított ellen indított peres eljárás költségeit, biztosított képviseletét ellátó ügyvéd megbízási díját, tanúként felkért szakértő díját stb.

A szerződők szempontjából a felelősségbiztosítások *kritikus* pontja *az ún. kizárások* meghatározása. A biztosítók kizárás címszó alatt jelölik meg azokat a károkozó eseményeket, magatartásokat, vagy károkat, amelyeket nem fedez az adott biztosítási szerződés. Ezekből következtethető ki, hogy a szerződésszegéssel okozott károk milyen mértékben vannak kizárva, vagy épp bevonva a fedezet körébe. Az építészeti-műszaki tervezési felelősségbiztosításokban rendszerint a biztosítók kizárják:

- a szerződő, illetve biztosított saját kárának térítését,
- a bűncselekménnyel okozott károk térítését (pl. foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés),
- az objektív kellékszavatossági igényeket, mint kijavítás, kicserélés, elállás, mert csak károkat térítenek,
- a jogszavatosságból fakadó valamennyi igényt, a kártérítést is beleértve,
- a talaj, a víz, vagy levegőszennyezéssel okozott károk megtérítését, pl. tervhibából következően veszélyes anyagot tartalmazó tárolómedence megrepedése következtében talaj és ivóvízszennyezés; emésztő áteresztése, budapesti kórház szennyvíztisztító-telepéhez tartozó csatornák és medence áteresztése, nem megfelelő vízelvezetése, emiatt közeli patak szennyezése, istálló nem megfelelő szigetelése következtében előállott vízszennyezés stb.,
- a szabadalmi, védjegy és szerzői jogok megsértéséből eredő károkat,
- a határidők elmulasztásából és határidőkre vonatkozó nyilatkozattételből eredő károkat, azaz a késedelemmel okozott károkat,
- a számítógépes szoftver, hardver stb. hibás dátumfelismerésével összefüggésben felmerülő károkat, vagy számítógép, számítógépes rendszer meghibásodásából, jogtalan felhasználásból, behatolásból, vírustámadásból eredő károkat,
- a penészedés, gombásodás által okozott károkat, ezek ugyanakkor tervhibával (a helyiségek nem megfelelő átszellőztethetősége miatt, vagy a rosszul tervezett hőszigetelés stb. következtében kialakult hőhidak miatt) kapcsolatban elég gyakran jelentkező károk.

A deliktuális felelősség körébe tartozó egyes károk megtérítésétől is elzárkóznak a biztosítók.

A biztosítók a Ptk. szabályai alapján, *mentesülnek* a szándékosan, illetve súlyosan gondatlan magatartással okozott károk megtérítése alól.[45]

6. Összegzés

Az építészeti-műszaki tervezési tevékenység során számos követelménynek, köztük a megrendelői igényeknek, a komplex jogszabályi előírásoknak, a kamarai szakmai szabályoknak stb. kell megfelelni. Ezek közül kizárólag csak a Ptk.-ban előírt követelményeket ismertettük, amelyek be nem tartása a szerződés megszegésének, ezen belül hibás teljesítésnek minősül, ami magában hordozza a kártérítés kockázatát. Az építészeti-műszaki tervező tevékenységével összefüggésben nem csak a szerződő partnerének, a megrendelőnek, hanem harmadik személyeknek is okozhat károkat. A tervezés volumenétől függően e károk nagyságrendje széles skálán mozoghat, jóval meghaladhatja az építészeti-műszaki tervező teljesítőképességét, ezért indokolt volt a kötelező szakmai felelősségbiztosítás előírása. Egy jó szakmai felelősségbiztosítással szemben kívánalom, hogy az terjedjen ki a deliktuális és kontraktuális károkozásokra is. Elemezve a Szakgyr. kötelező szakmai felelősségbiztosításra irányuló szabályait, látható volt, hogy nem egyértelmű, annak pontosan milyen károkozásokra kell kiterjednie, a biztosított személyét illetően korrekció szükséges, és a szerződés időbeli hatályának meghatározása is átgondolást igényel.

Mindezeken túl, szükséges hangsúlyozni, hogy a felelősségbiztosító nem köteles a teljes kárt megtéríteni, ezért limiteket használ, ezentúl a kizárások, mentesülések is szűkítik helytállási kötelezettségét. A szakmai felelősségbiztosítás tehát csak részben alkalmas a tervezési kockázatok kivédésére.

[45] Ptk. 6:464. §.

Miskolczi Bodnár Péter

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, tanszékvezető egyetemi tanár

AZ UTAZÁSI CSOMAGRA VONATKOZÓ SZERZŐDÉS MEGSZEGÉSÉNEK SAJÁTOS SZABÁLYAI

A tanulmány az utazási csomagra[1] vonatkozó szerződés és általában az utazási szerződés megszegésére vonatkozó normákat vizsgálja a valamennyi szerződéstípusra irányadó szerződésszegési szabályoktól való eltérésre koncentrálva. A sajátosságok a Ptk.[2], az utazásszervező és -közvetítő tevékenységről szóló 213/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet[3] és az utazási szolgáltatásokra vonatkozó szerződésekről, különösen az utazási csomagra és az utazási szolgáltatásegyüttesre vonatkozó szerződésekről szóló 472/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet[4] (a továbbiakban: rendelet) nyomán kerülnek áttekintésre.[5]

1. Az utazási szerződés megszegésének fokozott veszélye

Sajnálatos módon az utazási szerződés megszegése gyakori jelenség. Ennek okai között elsőként említhető az, hogy a kötelezett által vállalt szolgáltatást többen nyújtják, az utazási csomagban szükségképpen szerepel legalább két különböző típusú utazási szolgáltatás, de gyakori a szállás, utazás, étkezés és kulturális programokat (pl. belépőjegyeket) is tartalmazó utazási szerződés. Több közreműködő igénybevétele fokozza a szerződésszegés esélyét. Kockázati tényező az is, hogy a szerződés megkötése és teljesítése között sokszor hosszú idő telik el, és ebben az időszakban

---

[1] utazási csomag: legalább két különböző típusú utazási szolgáltatás együttes igénybevétele ugyanazon utazás vagy üdülés részeként, ha
a) az érintett utazási szolgáltatásokat egy adott vállalkozó állítja össze, ideértve azt az esetet is, amikor ez az utazó kérésére vagy választásával összhangban történik, valamennyi szolgáltatásra kiterjedő egyetlen szerződés megkötését megelőzően, vagy
b) függetlenül attól, hogy az egyes utazási szolgáltatókkal önálló szerződések jönnek-e létre
ba) az érintett utazási szolgáltatásokra vonatkozóan a szerződések megkötésére egyetlen értékesítési helyen kerül sor, és a szolgáltatások kiválasztása még azelőtt megtörténik, hogy szerződés jön létre az utazóval,
bb) az érintett utazási szolgáltatásokat összesített vagy egy összegben meghatározott díj fejében kínálják vagy nyújtják, illetve ilyen díjat számolnak fel értük,
bc) az érintett utazási szolgáltatásokat „csomag" vagy más hasonló néven hirdetik vagy nyújtják,
bd) az érintett utazási szolgáltatásokat olyan szerződés megkötését követően állítják össze, amely alapján a vállalkozó különböző típusú utazási szolgáltatások közötti választásra biztosít jogot az utazónak, vagy
be) az érintett utazási szolgáltatásokra vonatkozóan különböző vállalkozókkal jön létre a szerződés egymáshoz kapcsolódó online foglalási folyamatok keretében, amelyek során az a vállalkozó, akivel vagy amellyel az utazó először köt szerződést, továbbítja az utazó nevét, fizetési adatait és e-mail címét egy vagy több másik vállalkozónak, és köztük az első utazási szolgáltatás foglalásának visszaigazolását követően legkésőbb 24 órán belül szerződés jön létre; (472/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet 2. § 6. pont).

[2] A 2013. évi V. törvény 6:254. §-a szabályozza az utazási szerződést a vállalkozási szerződés egyik speciális alfajaként. Az öt bekezdésből álló szöveg a szerződéstípus definícióján túl a szerződés írásba foglalásának kötelezettségéről és a megrendelőt illető jogok és az őt terhelő kötelezettségek átruházásának lehetőségéről szól az utazás megkezdése előtt, kimondva a megrendelő és a harmadik személy egyetemleges helytállási kötelezettségét. A Ptk. semmisnek nyilvánítja egyfelől az írásba nem foglalt kötelezettségeket, másrészt az olyan kikötéseket, amelyek a megrendelő hátrányára eltérnek a 6:254. § rendelkezéseitől.

[3] A 213/1996. (XII. 23.) kormányrendeletet a 473/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet módosította.

[4] A 472/2017. (XII. 28.) kormányrendeletet a 346/2024. (XI. 19.) Korm. rendelet módosította.

[5] A rendelet az Európai Parlament és a Tanács 2015/2302 irányelvét ülteti át a magyar jogba. Az irányelv az utazási csomagra vonatkozóan tartalmaz szabályokat, míg a magyar rendelet az utazási csomagra vonatkozó szabályokat és az utazási szolgáltatásra vonatkozó szabályokat tartalmaz. A tanulmányban csak az utazási csomagra vonatkozó szabályok alapján tekintjük át a szerződésszegés sajátosságait.

számos változás következhet be, amelyre a kötelezett a szerződéskötéskor még nem lehetett tekintettel, de ezek a változások az utazó számára is okozhatnak kellemetlen meglepetést.

2. A hagyományos jogkövetkezmények csekély hatékonysága

A szerződésszegés átlagosnál magasabb kockázata egy olyan szerződéstípust érint, amely különösen fontos lehet a rekreáció, a kikapcsolódás szempontjából. Még a várttól való kisebb eltérés is elronthatja a hangulatot, tönkreteheti a nyaralást. A más szerződéstípusok esetén általánosan alkalmazott megoldások (árengedmény, pénzbeli kártérítés)[6] utazási csomag esetén nem alkalmasak a szerződésszegés valódi kompenzációjára. A jogkövetkezményeknek a kötelezettre, mint vállalkozóra gyakorolt prevenciós hatása talán nem marad el más szerződéstípusoktól, de a jogosult oldalán még az erkölcsi kártérítés sem képes megfelelő eredmény elérésére.[7] Az utazási szerződés eredeti szabályai[8] nem tartalmaztak a jogosult számára olyan megoldásokat, mint pl. a fedezeti vétel lehetősége adásvétel esetén, mert egy rosszul sikerült utazás helyett nincs mindig lehetőség egy másik utazásra.

3. Újszerű jogalkotói megközelítés igénye

A szerződésszegés magasabb kockázata és a bekövetkező hátrányok mértéke indokolja a kifejezetten az utazási szerződésre ill. az utazási csomag igénybevételére vonatkozó speciális szabályok megalkotását. Az Európai Unió jogfejlesztő szerepe – többek között – azt eredményezte, hogy a tagállamokban is sor került újszerű jogi megoldások bevezetésére.

Az utazási szerződés megszegésének sajátosak a következményei. Az eltérés részben abból fakad, hogy a valamennyi szerződéstípus megszegése esetén alkalmazható jogkövetkezmények egy része nem alkalmazható, másrészt, hogy az ismert jogkövetkezmények más célt szolgálva, kiegészítő szabályokkal együtt vehetők igénybe utazási csomag esetén.

4. A szerződésszegésre vonatkozó Ptk. szabályok alkalmazhatósága

A szerződésszegés általános szabályai [Ptk. 6:137. – 6:152. §§], ezen belül is a közreműködőért való felelősség [Ptk. 6:148. §] és a részleges szerződésszegés [Ptk. 6:149. §] megfelelően alkalmazható az utazási szerződés körében is. Az egyes szerződésszegési fajtákra vonatkozó szabályok tekintetében azonban differenciáltabb a kép.

4.1. A szerződést megszűntető jogkövetkezmények

A szerződés megszűnése a szerződésszegés gyakori következménye a Ptk. valamennyi szerződéstípus megszegésére vonatkozó szabályai szerint. Törvénynél fogva automatikusan megszűnik a szerződés a teljesítés lehetetlenné válása esetén [Ptk. 6:179. §]. A Ptk. bizonyos helyzetekben[9] elállásra jogosítja fel a szerződésszegés által sújtott felet késedelem [Ptk. 6:154. §] és a teljesítés megtagadása [Ptk. 6:183. §] esetén.

---

[6] A régi Ptk. 415. § (2) bekezdése ezt a két jogkövetkezményt említette.

[7] A szerződés szerinti Mercedes típusú busz helyett kisebb komfortfokozatú Ikarus busz vitte az utasokat Párizsba és emiatt elmaradt két városlátogatás (PKKB 13. P. 86041/1993). A szállás nem a városközpontban, hanem attól több kilométerre volt, így a városnézésre fordítható idő jelentősen megrövidült a háromnapos utazás során (PKKB 13. P. 88707/1992). Az ügyekben a díj 40 és 50%-os mérséklése sem jelentett teljeskörű megoldást.

[8] Az utazási szerződést az 1977. évi Novella nyomán szabályozza a Ptk.

[9] Késedelem esetén elállásra jogosultság áll fenn érdekmúlás, vagy fix határidő, vagy póthatáridő eredménytelen eltelte miatt. Abban az esetben, ha a másik fél a teljesítést megtagadja, a késedelem szabályait – köztük az előző mondatban említett elállást – vagy a lehetetlenné válás szabályait választhatja a „sértett" fél. A teljesítés lehetetlenné válása Ptk. 6:179. §-a alapján törvénynél fogva, automatikusan a szerződés megszűnésére vezet.

Utazási szerződés esetén sem kizárt ezeknek a szerződésszüntető szankcióknak az alkalmazása, sőt speciális körülmények miatt további felmondási lehetőségeket is biztosít a jogalkotó a feleknek. Az utazási csomagra vonatkozó szerződés megszegése esetén a 472/2017. (XII. 28.) Korm. rendelet (a továbbiakban: rendelet) további jogkövetkezmények alkalmazását írja elő, vagy teszi lehetővé a felmondáshoz kapcsolódóan.

4.2. Utazási szerződés esetén speciális Ptk. szabályok alkalmazása

Hibás teljesítés esetén a szavatosság – dologszolgáltatásra méretezett – általános szabályai helyett az eredmény létrehozására irányuló szerződések esetén alkalmazandó normák [Ptk. 6:177. §] irányadók, hiszen a szolgáltatás javítása nem lehetséges, de az újra elvégezhető.

4.3. Nem alkalmazható általános szabályok

Az utazási szerződés megszegése esetén fogalmilag kizárt a termékszavatosság[10] alkalmazása és jognyilatkozat bírói ítélettel való pótlása[11] sem jelentene megfelelő jogkövetkezményt.

5. A szerződésszegés elkerülésére alkalmas megoldások áttekintése

A jogalkotó igyekszik elkerülni a szerződésszegést és a szerződésszegés jogkövetkezményeinek az alkalmazását.

5.1. A szerződésszegés preventív elkerülése

Annak érdekében, hogy ne kelljen alkalmazni a szerződésszegés jogkövetkezményeit a jogalkotó elsősorban – preventív módon – magának a szerződésszegésnek a kiküszöbölésére törekszik. Ezt úgy valósítja meg, hogy valamilyen módon lehetővé teszi azt, hogy a felek kölcsönös megelégedésére szolgáló megoldásokra kerüljön sor.

a) A teljesítőképesség hiányának orvoslása

A jogalkotás igyekszik csökkenteni a teljesítés megtagadásának esélyét azzal, hogy orvosolja a teljesítőképesség hiányát.[12] Mindkét fél oldalán előfordulhat, hogy a korábban megkötött szerződésben foglalt kötelezettségüknek nem képesek eleget tenni a teljesítésre megszabott időben. A jogosult betegség, munkahelyi elfoglaltság és más okok miatt esetleg nem tudja igénybe venni a szerződéssel lekötött szolgáltatásokat, vagy azok valamelyikét. A kötelezettet – többek között – pénzügyi nehézségek akadályozhatják a szerződésszerű teljesítésben. Harmadik személyek igénybe vételével kiküszöbölhetők ezek a problémák.

b) Egyoldalú szerződésmódosítás, a módosítás egyoldalú kezdeményezése

Másik megoldásként a jogalkotó szélesebb körben ad lehetőséget a szerződés módosítására.[13] Teszi ezt abban a reményben, hogy a szerződés teljesíthető lesz a módosításnak megfelelő új tartalommal. A Ptk. valamennyi szerződésre vonatkozó szabálya a felek közös megegyezéséhez köti a szerződés módosítását, de lehetőséget ad jogszabályi eltérésre. Az utazási csomagra vonatkozó normák időnként megengedik az egyoldalú módosítást. Máskor az egyik felet úgy jogosítják fel a módosítás kezdeményezésére, hogy ahhoz a másik fél valamilyen kötelezettségét kapcsolják.

[10] Ptk. 6:170. §.
[11] Ptk. 6:184. §.
[12] A részletszabályokat lásd a 6. pontban.
[13] A részletszabályokat lásd a 7. pontban.

c) Speciális felmondás

A szerződés felmondással történő megszüntetése is alkalmat ad a szerződésszegés elkerülésére.

A jogalkotó az utazási csomagra vonatkozó speciális szabályokkal mindkét felet szélesebb körben jogosítja fel a szerződés felmondására.[14]

A felmondás – gyakoriságán túl – speciális vonásokkal is bír. A szabályok igyekeznek tompítani azokat a hátrányokat, amelyek a felmondási jogával élő fél partnerét egyébként érnék. A jogalkotó mindkét fél helyzetére tekintettel van, érdekeiket patikamérlegen kiegyensúlyozó részletszabályokat alkalmaz. Olyan esetekben, amikor előre látható, hogy a fél nem lesz képes vállalt kötelezettségeinek teljesítésére a szerződés jogszerű felmondásával elkerülheti a szerződésszegés következményeit. A felmondással élő számára előnyös a szerződés hátrányos következmények nélküli megszűnése, a másik felet azonban ez az eredmény kedvezőtlenül érintené. A jogalkotó nem egyedül a felmondással élőt kívánja jobb helyzetbe hozni, hanem igyekszik olyan helyzet kialakítására, amely mindkét fél számára kedvezőbb annál, mintha megszűnne a szerződés.

Lényeges különbség, hogy utazási csomag esetén más a felmondás célja. A kötelmi jog általános részében a felmondás (és az elállás is) a jogviszony megszüntetését célozza. Az utazási csomag kapcsán a felmondás lehetőségének biztosítása sok esetben olyan további szabályokkal kapcsolódik össze, amelyek révén a szerződés megőrizhetővé válik. Az utazási csomagra vonatkozó szabályok körében a felmondás sokszor a szerződés megmentését célozza olyan helyzetekben, amikor az általános szabályok szerint véget érne a kontraktuális jogviszony.

A bemutatott megoldások döntő többségét a kötelmi jog valamennyi szerződés tekintetében ismeri. A sajátosságot részben az esetek gyakorisága, a szélesebb körben való alkalmazás lehetősége, részben olyan kiegészítő szabályok jelentik, amelyek révén a megszokottól eltérő célra lehet igénybe venni ezeket a jogintézményeket.

5.2. A bekövetkezett szerződésszegéssel okozott hátrányok kiküszöbölése, csökkentése

Az utazási csomagra vonatkozó szerződések körében a jogalkotó – azon túl, hogy fokozott lehetőséget teremt arra, hogy a felek elkerülhessék a jövőbeli szerződésszegést – a már bekövetkezett szerződésszegés jogkövetkezményeinek elhárítására kötelez.

a) A lehetetlenült szolgáltatás helyettesítése

A rendelet a már lehetetlenült szolgáltatást helyettesítő másik szolgáltatás felajánlására kötelezi az utazásszervezőt olyan esetben, ha a lehetetlenülés az utazási szolgáltatás lényeges részét érinti. A jogalkotó követelményeket is támaszt a helyettesítő szolgáltatásra vonatkozóan.[15]

b) A hazautazás lehetetlenülése esetén szállásköltségek viselése

Abban az esetben, ha a szerződésben rögzített időpontban nincs mód az utazó hazaszállítására, akkor az utazó elszállásolásának költségét az utazásszervező jogszabálynál fogva köteles viselni.[16]

c) A szerződésszegés orvoslása

A szerződést megszegő felet – főszabályként[17]– jogi kötelezettség terheli a szerződésszegés orvoslására.

[14] A részletszabályokat lásd a 8. pontban.
[15] A részletszabályokat lásd a 9.1. pontban.
[16] A részletszabályokat lásd a 9.2. pontban.
[17] A részletszabályokat lásd a 10. pontban.

d) Az utazó segítésének kötelezettség

A szerződésszegés miatt, de ennek hiányában is az utazásszervező jogszabálynál fogva köteles a bajba jutott utazónak segítséget nyújtani.[18]

6. A teljesítőképesség hiányának orvoslása

6.1. A jogosult teljesítőképességi problémája

A szerződéskötés és az utazás kezdő időpontja között az utazó oldalán bekövetkezhetnek olyan változások, amelyek miatt nem lesz képes részt venni az utazásban. Váratlan munkahelyi elfoglaltsága, saját betegsége, hozzátartozójának olyan megbetegedése, amely miatt az utazó ápolására szorul, lakásával kapcsolatos előre nem látott karbantartási munkák, családtagjait érintő, az utazást akadályozó körülmények miatt az utazó már nem képes arra, hogy igénybe vegye a szerződésben szereplő utazási csomagot. Lehetséges, hogy a korábban már befizetett előlegen túli fizetési kötelezettségének nem képes eleget tenni. Speciális szabályozás nélkül az utazónak ilyen esetekben is teljesíteni kellene. A jogalkotó igyekszik elkerülni ezt az eredményt, de azt sem tartaná igazságosnak, hogy az utazásszervező ne jusson hozzá a szerződésben rögzített ellenszolgáltatáshoz. Létezik azonban egy olyan megoldás, amely mindkét fél számára megfelelő. Lehetőség van arra, hogy egy másik személy vegye igénybe a szolgáltatásokat, aki megfelel a követelményeknek[19] és átvállalja az utazásszervező irányába fennálló kötelezettségeket.

6.1.1. Ptk. szabályok

A Ptk. mindössze egyetlen szakaszt szán az utazási szerződésre. A definíción és az alakszerűségi elváráson túl a jogátruházást teszi lehetővé a megrendelő számára. A szerződésszerűen felajánlott szolgáltatások elfogadásának hiánya szerződésszegésnek minősül, amely következménnyel jár.[20] Abban az esetben, ha a megrendelő nem veszi igénybe a szerződés szerint számára nyújtott szolgáltatást, kártérítés címén ki kell, hogy fizesse annak ellenértékét. Ezt a számára hátrányos következményt kerülheti el azáltal, ha jogosultságait egy másik személyre ruházza át. A jogátruházás egyoldalú jogosultság, nem szükséges hozzá a másik fél hozzájárulása. A szerződésben sem lehet kizárni ezt a jogot, mert a Ptk. utazási szerződésre vonatkozó szabálya szerint semmis a megrendelő hátrányára való eltérés.[21]

A szerződésmódosításra és a szerződésátruházásra vonatkozó szabályok alapján is elérhető hasonló eredmény, de ehhez a kötelezett hozzájárulása is szükséges, márpedig az utazásszervező nem feltétlenül érdekelt ebben, hiszen ez teendőkkel jár és kockázatos számára. Ezzel szemben a Ptk. nyomán nincs szükség utazásszervezői hozzájárulásra, tehát a szerződés jogosulti oldalán jogszabályi felhatalmazáson alapuló alanyváltozás révén elhárul a szerződésszegés és nincs szükség speciális következmények alkalmazására. A vállalkozó érdekeit védi az átruházás előtti kötelezettségekre és az átruházásból eredő többletköltségekre vonatkozó egyetemleges helytállás.[22]

[18] A részletszabályokat lásd a 11. pontban.

[19] Az utazó számára biztosított jog korlátját képezi az, hogy csak olyan személyre ruházhatók át a jogok és kötelezettségek, aki megfelel az utazási szolgáltatásra vonatkozó szerződésben meghatározott valamennyi feltételnek. Csak ilyen személytől várható el ugyanis, hogy gyakorolja a szerződésből fakadó jogokat és teljesítse az utazót terhelő kötelezettségeket. A Ptk. 6:254. § (3) bekezdésében is szerepel az a követelmény, hogy a harmadik személy megfelel az utazási szerződésben szereplő követelményeknek.

[20] Átvételi késedelem Ptk. 6:156. § (1) bek.

[21] Ptk. 6:156. § (5) bek.

[22] Ptk. 6:254. § (4) bek.

6.1.2. Szerződésátruházás a rendelet szerint

Az átruházási jogot a rendelet is rögzíti – részletszabályokkal kiegészítve – az utazási csomagra vonatkozó szabályok között. Az utazó jogosult a szerződésből fakadó jogait és kötelezettségeit másra átruházni. A rendelet kellően figyelembe veszi az utazásszervező érdekeit, így számára nem jelent hátrányt, hogy a jogalkotó eltekint az ő hozzájárulásától. A rendelet is kimondja a régi és az új utazó egyetemlegességét[23] az utazásszervező irányába, továbbá kötelezettségek előírásával is segíteni igyekszik az átruházást. Tájékoztatási kötelezettség terheli mind az utazásszervezőt[24], mind az utazót.[25] Az utazásszervezőt iratátadási kötelezettség is terheli.[26] A rendelet arányossági követelményt ír elő és meghatározza a megtérítendő költségek maximális mértékét.[27]

6.2. A kötelezett teljesítőképességi problémája

Sajnálatos módon szinte évente előfordul, hogy egy-egy utazási iroda fizetésképtelensége miatt csoportok hazautazása akadályba ütközik, továbbá utazások elmaradnak és az iroda nem képes az utazók által befizetett előlegeket visszautalni. Az ilyen esetek miatt a 213/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet megköveteli azt, hogy az utazási vállalkozó rendelkezzen vagyoni biztosítékkal, amely lehet hitelintézettel kötött garanciaszerződés, biztosítóval kötött biztosítási szerződés vagy az utazási vállalkozó által hitelintézetnél lekötött, elkülönített és zárolt pénzösszeg.[28] Az egyes vagyoni biztosítékformák külön-külön, illetőleg együttesen is alkalmazhatók. A vagyoni biztosíték mértéke az utazási vállalkozó évi nettó árbevételének 3-25%-a .[29]

Ha az utazási csomagnak, illetve az utazási szolgáltatásegyüttesnek az utazók szállítása is részét képezi, akkor az utazásszervező, illetve az utazási szolgáltatásegyüttes igénybevételét elősegítő kereskedőnek az utazóra mint kedvezményezett részére megkötött kötelező biztosítással kell rendelkezni.[30] A kedvezményezett részére kötött biztosításnak fedezetet kell nyújtania az utazáskor, az utazási vállalkozó fizetésképtelensége miatt nehéz helyzetbe került utazók érdekében teendő intézkedések – így a hazaszállítás és a kényszerű kint tartózkodás – költségeire. A biztosításra vonatkozó szerződésnek rendelkeznie kell arról, hogy abban az esetben, ha az utazási vállalkozó nem gondoskodik a kedvezményezett hazautaztatásáról, illetve a kényszerű kint tartózkodás költségeinek fedezéséről, a szükséges intézkedéseket a biztosító megteszi a vállalkozó helyett. Ezen intézkedések megtételére a biztosító is köteles fedezetről gondoskodni. Vagyoni biztosítékként csak

[23] A rendelet szerint az utazási szerződésből kilépő és a szerződésbe belépő fél egyetemlegesen felel a szerződés szerinti részvételi díj, valamint a szerződés átruházásából eredő további illetékek, díjak és egyéb költségek megfizetéséért [20. § (2) bek.]. A Ptk. 6:254. § (4) bekezdése szerint az egyetemleges helytállás a jogok és kötelezettségek átruházását megelőzően keletkezett kötelezettségekért és az átruházásból eredő többletköltségek megfizetéséért terheli a megrendelőt és a harmadik személyt. Láthatóan különbség van a két jogszabály között egyrészt arra vonatkozóan, hogy mire vonatkozik az egyetemlegesség – részvételi díjra, vagy az átruházást megelőzően keletkezett kötelezettségekre –, másrészt a következmény felelősségnek vagy helytállásnak minősítése tekintetében.

[24] Az utazásszervezőnek tájékoztatnia kell a szerződésből kilépő felet az átruházás tényleges költségeiről.

[25] Az utazó köteles az átruházásról tájékoztatni az utazásszervezőt, az utazásközvetítőt. A szerződésből fakadó jogok és kötelezettségek átruházásának feltétele az, hogy az utazásszervezőt erről az utazási csomag megkezdése előtt észszerű időn belül, tartós adathordozón értesítse. Az utazási csomag megkezdése előtt legalább hét nappal történő értesítést minden esetben észszerű időn belüli értesítésnek kell tekinteni. [20. § (1) bek.].

[26] Az utazási szerződés átruházásából eredő további illetékekre, díjakra és egyéb költségekre vonatkozó bizonylatokat az utazásszervező a szerződésből kilépő fél rendelkezésére bocsátja. [20. § (3) bek.].

[27] Az átruházás költségei nem lehetnek aránytalanok és nem haladhatják meg az utazásszervezőnek az utazási csomagra vonatkozó szerződés átruházásából eredő tényleges költségeit. [20. § (2) bek.].

[28] 213/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet 8. § (1) bek.

[29] A százalékos mérték függ attól, hogy csak belföldi, vagy külföldi utazásokat is bonyolít, köt-e utazási csomagra vonatkozó szerződést, foglalkozik-e közúti, vasúti illetve vízi személyszállítási eszközzel vagy menetrend szerinti repülőjárat igénybe vételével személyszállítással, vagy az utazási csomag összeállításához nem menetrend szerinti járatú repülőgépen (charterjárat) férőhelyet vesz igénybe.

[30] 213/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet 9/A. § (1) bek.

olyan szerződés vehető figyelembe, amely pénzügyi fedezetet nyújt az előleg, illetve részvételi díj visszafizetésére.[31]

A bemutatott biztosítékok ugyan nem teszik meg nem történté a fizetésképtelenségből fakadó szerződésszegést, de finanszírozzák a felmerülő kiadásokat és lehetővé teszik azt, hogy az utazó visszakapja az elmaradó szolgáltatásokra általa befizetett előleg összegét.

7. Jogszabályi feljogosítás arra, hogy a kötelezett egyoldalúan módosítsa a szerződést, vagy annak módosítását kezdeményezze

7.1. A kötelezett egyoldalú szerződésmódosításai joga speciális helyzetekben

A polgári jogi normák szerint a felek közösen módosíthatják a szerződést, az egyoldalú módosítás kivételes jelenség. Az utazási csomagra vonatkozóan is a közös módosítás a főszabály, de több lehetőség nyílik arra, hogy az utazásszervező egyoldalúan módosítsa a szerződést a rendeletben rögzített helyzetekben.

7.1.1. Díjemelés

Főszabályként az utazásszervező egyoldalúan nem emelheti az ellenértéket.[32] A szerződés egyoldalú módosítására az ellenérték tekintetében csak számos megszorítással lehetséges, arra csak előfeltétellel, csak bizonyos esetekben, csak időben korlátozottan kerülhet sor, továbbá a díjemelés mértéke is korlátozott. A díjemelésről tájékoztatni kell az utazót, akinek bizonyos mértékű emelés fölött a jogszabály felmondási jogot biztosít.

A rendeletben található taxatív felsorolásban a díjmódosítás tekintetében olyan körülmények szerepelnek, amelyek nem voltak előreláthatók, és amelyeket sem az utazásszervező, sem az ő közreműködői nem befolyásolhattak. Három olyan változást említ a jogszabály, amely növeli az utazásszervező költségeit, nevezetesen az üzemanyagköltségek, az adók és illetékek növekedését, valamint a devizaárfolyamok változását.[33] Ezek – jogalkotói beavatkozás nélkül – jelentős változást eredményeznének a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás értékegyensúlyában.

7.1.2. Az utazásszervező egyéb szerződésmódosításai és következményeik

Az utazásszervező további egyoldalú módosításokra is jogosult, amelyek részletes bemutatására nem kerül sor, mert ezek nem kapcsolódnak közvetlenül a szerződésszegés elkerüléséhez.[34]

---

[31] 213/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet 10. § (1) bek.

[32] 18. § (1) bek.

[33] A díj emelésére kizárólag
a) a személyszállítás árának az üzemanyag vagy egyéb energiaforrás költségei,
b) az utazási szerződésben vállalt részszolgáltatásokkal kapcsolatos, a teljesítésben közvetlenül részt nem vevő harmadik felek által kivetett adó, illeték és egyéb kötelező terhek (így különösen üdülőhelyi díj, horgonyzási díj, repülőtéri illeték), vagy
c) az adott utazási szolgáltatás esetében irányadó devizaárfolyamok
változása miatt kerülhet sor. [18. § (1) bek.]

[34] Ezek az egyoldalú módosítási lehetőségek nem kifejezetten azt a célt szolgálják, hogy ezáltal valamilyen szerződésszegést hárítsanak el, noha nem kizárt, hogy a vállalkozó költségeinek növekedését az általa nyújtott szolgáltatások minőségének és/vagy mennyiségének a csökkentésével próbálná ellensúlyozni, ha a díjnövelésre nem biztosítana számára jogszerű lehetőséget a rendelet.

7.2. A szerződés módosítására irányuló kezdeményezés

Bármelyik fél, bármikor indítványozhatja a szerződés módosítását és a javaslat bármilyen tartalmú lehet, legfeljebb a másik fél nem fogadja azt el.

A rendeletben szereplő előfeltételek[35] egy olyan helyzetre vonatkoznak, amelyhez a jogalkotó következményeket fűz. Az utazásszervező szerződés módosítására irányuló kezdeményezése nyomán nem csupán akkor módosul a szerződés, ha azt az utazó elfogadja, hanem akkor is, ha elutasítja az utazásszervező által kezdeményezett módosítást, de a felek helyettesítő szolgáltatásban egyeznek meg (7.2.5.-7.2.7.).

7.2.1. A szerződésmódosító kezdeményezés esetei

Három – egymástól jelentősen különböző – esetre vonatkoznak a következmények:

- az utazási csomag megkezdése előtt az utazásszervező olyan javaslatot[36] terjeszt elő, amely jelentősen megváltoztatja valamely utazási szolgáltatás[37] lényeges elemét[38], vagy
- nem tudja teljesíteni a különleges igényeket[39], illetve
- az utazási csomag teljes díjának több mint nyolc százalékkal történő emelésére tesz javaslatot.

A másodikként említett eset egyértelműen részleges szerződésszegésre, nevezetesen a teljesítés részleges megtagadására utal. Az utazó különleges igényeit az utazásszervező elfogadta, így azok a szerződés részévé váltak, tehát szerződésszegésnek minősül, ha az utazásszervező nem tudja teljesíteni azokat.

7.2.2. Tájékoztatás

Az utazásszervező köteles több dologról[40] tájékoztatást adni[41].

A tájékoztatást indokolatlan késedelem nélkül, világos, közérthető és kifejezett módon, tartós adathordozón kell teljesíteni.

7.2.3. Nyilatkozattételi határidő

Az utazásszervező határidőt adhat meg arra, hogy az utazónak meddig kell nyilatkoznia. A jogalkotó azt a követelményt támasztja, hogy a megadott határidő észszerű legyen.

---

[35] 19. § (2) bek.

[36] A rendelet itt – véleményem szerint hibásan – az „utazásszervező jelentősen megváltoztatja" fordulatot alkalmazza. A szerződés lényeges változását eredményező egyoldalú módosításra nincs joga a kötelezettnek. A díjemelés kapcsán már – helyesen - a „tesz javaslatot" fordulat olvasható.

[37] Nem feltétlenül az egész utazási csomagot, hanem az abban szereplő valamely utazási szolgáltatást érinti a javasolt változtatás.

[38] A rendelet a 14. § (2) bekezdés a) pontja szerinti körülményeket említi, mindazt, ami az utazási szolgáltatások lényeges elemének minősül.

[39] A rendelet az utazónak a 17. § (3) bekezdés a) pontja szerinti különleges igényeit említi.

[40] Az utazót tájékoztatni kell
a javasolt változtatásokról és ezeknek
az utazási csomag teljes díjára gyakorolt hatásról,
arról a határidőről, amelyen belül az utazónak tájékoztatnia kell az utazásszervezőt a döntéséről,
arról, hogy a szerződés a határidő lejártát követő napon megszűnik, ha az utazó nem ad választ határidőn belül.

[41] 19. § (4) bek.

7.2.4. A szerződésmódosító javaslat sorsa

A kezdeményezést az utazó vagy elfogadja, vagy felmondja a szerződést. Külön szabályozott helyzet, ha az utazó határidőn belül nem tesz nyilatkozatot. A rendelet az egyes helyzetekhez eltérő jogkövetkezményt fűz.

a) A javasolt változtatás elfogadásával a szerződés módosul, és ezzel elhárul a szerződésszegés veszélye.
b) A javaslat elutasítása megnyitja az utazó felmondási jogát.[42]

- Abban az esetben, ha az utazó él felmondási jogával, a szerződés főszabályként megszűnik.
- Létezik azonban egy kivételes helyzet, amelyet a 7.2.5. pont mutat be.

7.2.5. Lehetőség egy újabb utazási csomagra

Az előző pontban bemutatott lehetőségek közül abban az esetben, ha az utazó felmondja az utazási csomagra vonatkozó szerződést az utazásszervező másik utazási csomagot ajánlhat fel.

A felmondás következménye a szerződések általános szabályai szerint a szerződés megszűnése lenne. Az utazási csomagra vonatkozó rendelkezések alapján azonban a szerződés megszűnését megelőzheti az, hogy az utazásszervező az eredeti helyett egy másik utazási csomagot ajánl fel, ami egy második szerződésmódosító ajánlat, amit ismét elfogadhat vagy elutasíthat az utazó.

7.2.6. Követelmények a helyettesítő utazási csomagra vonatkozóan

A jogszabályi elvárás szerint azonos vagy magasabb minőségű utazási csomagot kell felajánlani.[43]

Az utazásszervező nem csak a felajánlott másik utazási csomagról, hanem annak díjáról is köteles tájékoztatni az utazót.

7.2.7. Fizetendő díj

Az utazó megfelelő díjengedményre[44] jogosult

a) ha a szerződés módosítására irányuló, általa elfogadott kezdeményezés (7.2.1. pont) esetén a módosított utazási csomag az eredetinél alacsonyabb minőségű vagy értékű, vagy

b) ha a helyettesítő utazási csomag (7.2.5.-7.2.6. pontok) az eredetinél alacsonyabb minőségű vagy értékű.

8. Felmondás

A felmondás olyan jogintézmény, amelynek fő hatása az, hogy megszünteti a szerződést. A jogszerű felmondás további következménye, hogy a szerződés megszűnése kizárja annak megszegését és a szerződésszegés következményeinek alkalmazását. Tanulmányunk témája szempontjából a felmondásnak ez a szerződésszegés elkerülésére vezető hatása fontos.

A rendelet mindkét fél számára biztosít felmondási jogot. Az utazásszervező számára a rendelet kétféle felmondási jogot biztosít, melyek szabályait a 8.1. pontban mutatjuk be. Az utazó számára

[42] Mivel az utazó nem köteles elfogadni a módosítási javaslatot és az nem tőle származott, így nem terheli bánatpénz fizetési kötelezettség, ami egy általa kezdeményezett felmondáshoz kapcsolódna.
[43] Ha az utazó felmondja az utazási csomagra vonatkozó szerződést, és az utazásszervező másik utazási csomagot ajánl fel, elsősorban azonos vagy magasabb minőségű utazási csomagot kell felajánlani. [19. § (3) bek.]
[44] Ha az utazási csomagra vonatkozó szerződést érintő … módosítás vagy … az utazásszervező által felajánlott másik utazási csomag alacsonyabb minőségű vagy értékű utazási csomagot eredményez, az utazó megfelelő díjengedményre jogosult. [19. § (5) bek.]

biztosított négyféle felmondási jog szabályait a 8.2. pont ismerteti.

8.1. Az utazásszervező felmondási lehetőségei

Az utazásszervező által gyakorolható felmondásra okot adó körülmények sajátosak. Mindkét felmondási lehetőség mögött ugyanaz a jogalkotói gondolat húzódik meg, nevezetesen, hogy az adott helyzetben nem várható el a teljesítés, és méltánytalan lenne, hogy szerződésszegés miatt szankcionálják a kötelezettet. A felmondás és a szerződésszegés között az teremt kapcsolatot, hogy a jogalkotó olyan esetekben engedi, hogy az utazásszervező felmondással megszüntesse a szerződést, amikor felmondási lehetőség hiányában gazdaságossági okból valószínűleg megtagadná a teljesítést.

8.1.1. Az utazók száma nem éri el a tervezett utaslétszámot

Az utazási csomag kialakítása során felmerülnek olyan költségek, amelyek az utazásszervezőnek csak akkor térülnek meg, ha a szolgáltatást kellő számú utazó veszi igénybe. Az utazáshoz előre lefoglalt busz, repülő teljes költségét kell kifizetni akkor is, ha csak néhány utazó tart igényt a szolgáltatásra. A lefoglalt, de üresen maradó szállodai szobák is az utazásszervező veszteségét növelnék. Ezt elkerülendő az utazásszervezők a szerződésben gyakran tüntetnek fel egy minimális létszámot. A rendelet lehetővé teszi azt, hogy az utazásszervező felmondja a szerződést, ha az utazók száma nem éri el a minimális létszámot. A felmondás jogszerűségéhez – azon túl, hogy ezt a szerződés lehetővé tegye – szükséges az is, hogy a felmondásról meghatározott határidőn belül értesítést kapjon az utazó.[45]

8.1.2. Elháríthatatlan és rendkívüli gátló körülmények

A rendelet lehetővé teszi[46] azt, hogy az utazásszervező felmondja a szerződést, ha elháríthatatlan és rendkívüli körülmények[47] gátolják őt a szerződés teljesítésében.

8.2. Az utazó felmondási lehetőségei

Az utazó felmondását részben a szerződések közös szabályaiban is megtalálható, részben csak erre a szerződéstípusra jellemző okok teszik lehetővé.[48]

8.2.1. Az utazó bánatpénz fizetése fejében gyakorolható felmondási joga

A bánatpénz fejében történő elállásra nem feltétlenül azért kerül sor, mert az utazó nem tudná teljesíteni a szerződést, de nem zárható ki, hogy nyilatkozatával egy későbbi szerződésszegés következményeit hárítja el. Ennyiben a bánatpénz fejében történő felmondás is illeszkedik a vizsgált

[45] Az utazásszervező kártérítési kötelezettség nélkül jogosult felmondani az utazási csomagra vonatkozó szerződést és köteles visszafizetni az utazónak az utazási csomag ellenértékeként befizetett teljes díjat, ha
a) az utazási csomagra jelentkezett személyek száma nem éri el a szerződésben meghatározott minimális létszámot és az utazásszervező a szerződés felmondásáról a szerződésben meghatározott határidőn belül, de legkésőbb az alábbiak szerint értesíti az utazót:
aa) húsz nappal az utazási csomag megkezdése előtt a hat napnál hosszabb utak esetén,
ab) hét nappal az utazási csomag megkezdése előtt a kettő és hat nap közötti időtartamú utak esetén,
ac) negyvennyolc órával az utazási csomag megkezdése előtt, a két napnál rövidebb utak esetén, [21. § (4) bek.]

[46] A felmondás jogszerűségéhez – a rendeletben írtaknak megfelelő körülményeken túl – szükséges az is, hogy az utazásszervező az utazás megkezdése előtt értesítse az utazót a felmondásról [21. § (4) bek. b) pont].

[47] Elháríthatatlan és rendkívüli körülmény a szerződéskötés időpontjában előre nem látható és a szerződő fél által nem befolyásolható olyan helyzet, amelynek következményeit valamennyi észszerű intézkedés megtétele esetén sem lehetett volna elhárítani. (2. § Értelmező rendelkezések 1. pont)

[48] Részletesen azokat a felmondási eseteket elemezzük, ahol a felmondást megalapozó helyzet – felmondás hiányában – szerződésszegésre vezetne.

szerződéstípusra vonatkozó szabályozás szerződésszegés elkerülésére lehetőséget biztosító jogi megoldások sorába.

A bánatpénz fejében történő felmondás sajátossága, hogy az utazó minden esetben, tehát ebben történő előzetes megállapodás nélkül is, jogosult egyoldalúan felmondani a szerződést. A fizetendő bánatpénz mértékére vonatkozóan a rendelet szempontokat határoz meg.[49]

8.2.2. A célország „utazásra nem javasolt" minősége miatti felmondási jog

Az utazó jogosult egyoldalúan megszüntetni a szerződést, ha a felmondást az indokolja, hogy a célállomáson, vagy annak közvetlen környezetében olyan elháríthatatlan és rendkívüli körülmények merülnek fel, amelyek az utazási csomag teljesítését jelentős mértékben befolyásolják, vagy lényegesen befolyásolják az utazók célállomásra való szállítását. A rendelet konkretizálja és az „utazásra nem javasolt" célországok és térségek nyilvántartásához köti a feltételeket.[50] Az utazási csomagra vonatkozó szerződés ilyen okból történő felmondása esetén az utazó az utazási csomag ellenértékeként befizetett teljes díj visszafizetésére jogosult, további kártérítést azonban nem követelhet.[51]

8.2.3. Az utazásszervező szerződésmódosításra irányuló kezdeményezését és a helyettesítő szolgáltatást „elhárító" felmondás az utazó részéről

a) Az utazó célja a felmondással

Az ebben a pontban bemutatásra kerülő, az utazót illető mindkét felmondási jog szorosan kapcsolódik az utazásszervező valamilyen kezdeményezéséhez. A felmondási lehetőségek igénybevételére az sarkallja az utazót, hogy elkerülje a szerződés utazásszervező által kezdeményezett módosítását, vagy azt, hogy az eredeti szolgáltatás helyébe helyettesítő szolgáltatás lépjen.

b) Jogalkotói célok

A jogalkotó arra számít, hogy a felmondás – természetével ellentétben – nem a konszenzuális jogviszony végleges felszámolását eredményezi, hanem a jogviszony fenntartására irányuló folyamat első állomásának tekinthető, mert a kötelezett újabb ajánlattal áll elő. A jogalkotó láthatóan a felek közötti szerződéses jogviszony fennmaradását preferálja, amikor a felek számára „tálcán kínálja" azt a lehetőséget, hogy az eredeti utazási csomag helyébe egy másik – remélhetőleg teljesíthető – szolgáltatás lépjen.

c) Az utazó lehetőségei

A felmondás sohasem az egyedüli lehetősége az utazónak.

- A szerződés módosítására irányuló kezdeményezés akkor eredményezi a szerződés módosítását, ha azt az utazó elfogadja, viszont lehetőség van arra is, hogy az utazó úgy válaszoljon a kezdeményezésre, hogy felmondja a szerződést. Egy ilyen felmondás csak főszabályként szünteti meg a szerződést.
- A rendelet lehetőséget biztosít az utazásszervezőnek arra, hogy az utazó felmondását követően a követelményeknek megfelelő utazási csomagot kínáljon fel az eredeti szolgáltatás

[49] Az utazó által fizetendő bánatpénz mértéke kétféle lehet a 21. § (1) és (2) bekezdése nyomán.

[50] … az utazási csomag megkezdését megelőzően az utazó bánatpénz fizetése nélkül jogosult felmondani az utazási csomagra vonatkozó szerződést, ha a célállomás helyén vagy annak közvetlen közelében, - amennyiben a célállomás, vagy annak közvetlen környezetében a külpolitikáért felelős miniszter által vezetett minisztérium honlapján az „utazásra nem javasolt" utazási célországokat és térségeket megjelölő felsorolásba felvételre került - olyan elháríthatatlan és rendkívüli körülmények merülnek fel, amelyek az utazási csomag teljesítését jelentős mértékben befolyásolják, vagy lényegesen befolyásolják az utazók célállomásra való szállítását. [21. § (3) bek.]

[51] 21. § (3) bek. utolsó mondat.

helyettesítésére. A helyettesítő szolgáltatás felajánlása az utazásszervező részéről ismét döntési helyzetet eredményez az utazó számára. Ha az utazó elfogadja a helyettesítő szolgáltatást, akkor a szerződést ennek megfelelően kell teljesíteni. Ha él a – rendelet által számára ismét felajánlott – felmondással, akkor a szerződés megszűnik. Az utazót illető, ebben a pontban taglalt mindkét felmondás alternatívája annak, hogy az utazó elfogadja az utazásszervező javaslatát és a szerződés a módosító javaslatnak megfelelően, vagy a helyettesítő szolgáltatásnak megfelelően módosul.

d) Nincsenek összhangban a lehetséges jogkövetkezmények.

Az utazásszervező szerződésmódosító ajánlata nyomán a szerződés megszűnik, ha arra az utazó nem tesz nyilatkozatot, nevezetesen nem fogadja el, de nem is mondja fel a szerződést. A szerződés megszűnése, mint következmény eltér a korábban bemutatott következménytől, amely szerint, ha az utazó felmondással él a szerződés nem szűnik meg azonnal, mert az utazásszervező új szolgáltatásra tehet javaslatot. Nem tűnik logikusnak, hogy az utazásszervező nem kap lehetőséget helyettesítő szolgáltatás felajánlására akkor, ha az utazó nem nyilatkozott, noha van ilyen lehetősége az utazó felmondása esetén. Ha a jogalkotó preferálja a felek közötti jogviszony fenntartását, akkor helyettesítő szolgáltatás felajánlására mindkét esetben lehetőséget kellene biztosítania (legalábbis akkor, ha valóban elvetendőnek tartja azt – a kötelmi jogban általában elfogadott és a szerző által is helyeselt – megoldást, hogy a szerződés az eredeti feltételekkel maradjon hatályban, ha a módosító javaslatot az utazó nem fogadja el).

8.2.4. Lényeges szerződésszegés miatti felmondás

Az utazó akkor is felmondhatja a szerződést, ha a szerződésszegés az utazási csomagra vonatkozó szerződés lényeges tartalmát érinti, és az utazásszervező az utazó által megszabott észszerű határidőn belül azt nem orvosolja. Megítélésem szerint rendelet által biztosított felmondás legalább két szempontból eltér a valamennyi szerződés megszegésére vonatkozó közös szabályokban írt felmondástól. Egyrészt szűkebb körben érvényesül, nevezetesen bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása[52] nem ad rá okot, hanem csak akkor kerülhet rá sor, ha a szerződésszegés az utazási csomagra vonatkozó szerződés lényeges tartalmát érinti. Másrészt a rendelet szerinti felmondáshoz nincs szükség érdekmúlásra, ami feltétele a Ptk. 6:140. § (1) bekezdésében írt felmondási jog gyakorlásának.

8.3. A felmondási esetek gyarapodásának értékelése

A felmondási esetek gyarapodása két tekintetben is összefügg a szerződésszegéssel.

8.3.1. Felmondással történő szerződésszüntetés – felmondás hiányában szerződésszegés

A felmondás jogkövetkezményeként a szerződés megszűnik. Amennyiben feltételezzük, hogy a felmondás hiányában szerződésszegésre kerülne sor, akkor a felmondás kiküszöböli a várható szerződésszegést és annak jogkövetkezményei is elmaradnak. A vizsgált szerződéstípus szabályaiban a jogalkotó a szerződés megszűnése és a szerződésszegés közötti határvonalat jelentősen elmozdítja azzal, hogy más szerződéstípusoknál gyakrabban biztosít felmondási jogot. A jogszerűen gyakorolt felmondás következtében a felmondással élő fél anélkül mentesül a szerződésszegés várható következményei alól, hogy a szerződés egyoldalú megszüntetése miatt hátrányokkal kellene számolnia. A jogalkotó olyan helyzetekben ruházza fel a szerződés egyoldalú megszüntetésének jogával valamelyik felet, amikor méltányosnak tekinti a hátrányos következmények alóli mentesítést.

[52] Ptk. 6:137. §.

8.3.2. Felmondás és lehetetlenülés

A felmondási jogosultságot több esetben is olyan körülmények nyitják meg, amelyek közeli rokonságot mutatnak a teljesítés lehetetlenülésével, de a lehetetlenülés nem feltétlenül állapítható meg. A jogalkotó – valamelyik fél nyilatkozatától függően – áttételesen a lehetetlenülés jogkövetkezményével rokonítható szerződésszüntető hatást kapcsol a teljesítés lehetetlenüléséhez hasonló, de annál valamivel szélesebb körben érvényesülő helyzetekhez. Az ilyen felmondások bővítik a szerződés megszűnésének eseteit. A teljesítés lehetetlenülésének megállapítása nélkül is mód nyílik a szerződés megszüntetésére. Ez egyben megkönnyíti a jogkövetkezmény helyes megállapítását határesetekben és csökkenti a jogviták számát.

9. Lehetetlenülés

A rendelet két olyan helyzetet is lehetetlenülésnek nevez, amelyekben a kötelezettségeknek egy részét nem lehet teljesíteni. Az egyik ilyen eset az utazási szolgáltatás lényeges részének a lehetetlenülése, a másik eset az utazó hazaszállításának lehetetlenülése. A rendelet jogkövetkezményként egyik esetben sem a szerződés megszűnését kapcsolja a helyzethez, hanem az utazásszervezőt kötelezi valamilyen magatartás tanúsítására.

9.1. Az utazási szolgáltatás lényeges részének lehetetlenülése[53]

A rendelet az utazási csomagra vonatkozó szabályok között tartalmaz néhány rendelkezést az utazási szolgáltatásra vonatkozóan, mivel az utazási szolgáltatás az utazási csomag része, és elképzelhető, hogy a lehetetlenülés csak az utazási szolgáltatás lényeges részét érinti.

a) Helyettesítő szolgáltatás felajánlásának kötelezettsége

Ha valamely utazási szolgáltatás lényeges része az utazási csomagra vonatkozó szerződésben meghatározott módon nem biztosítható, az utazásszervező köteles az utazó részére helyettesítő szolgáltatást felajánlani az utazás folytatására.[54] Míg a korábban szabályozott helyettesítő szolgáltatásokat az utazásszervező csak jogosult volt felajánlani, itt ez kötelezettsége az utazásszervezőnek. A rendelet 23. § (1) bekezdése alapján ebbe a körbe tartozik az az eset is, amikor az utazásszervező nem tudja az utazót a szerződésnek megfelelően visszajuttatni az indulási helyre. Az utazó indulási helyre történő visszajuttatásának feltételét és részletes szabályait a 23. § (6) bekezdése tartalmazza.[55] Ebben az esetben a helyettesítő szolgáltatás ugyanúgy az utazó hazaszállítását célozza, mint a szerződés eredeti szövege, még a közlekedési eszköznek is azonosnak kell lenni az utazási csomagra vonatkozó szerződésben rögzítettel.

b) A helyettesítő szolgáltatásra vonatkozó követelmények

Lehetőség szerint a szerződésben meghatározottakkal azonos vagy magasabb minőségű, megfelelő helyettesítő szolgáltatást kell felajánlani. A megfelelőség követelménye – többek között – azt is jelenti, hogy a helyettesítő szolgáltatás nem különbözhet lényegesen a szerződésben szereplőtől, különben az utazó jogosult elutasítani azt [lásd d) pont]. Amennyiben az utazó hazaszállításáról kell

[53] A rendelet nem mindig használja a lehetetlenülés kifejezést. A szabályok a szerződés teljesítése cím alatt szerepelnek. Véleményem szerint lehetetlenülést jelent a rendeletnek az a fordulata, mely szerint „Ha valamely utazási szolgáltatás lényeges része az utazási csomagra vonatkozó szerződésben meghatározott módon nem biztosítható".

[54] Ha valamely utazási szolgáltatás lényeges része az utazási csomagra vonatkozó szerződésben meghatározott módon nem biztosítható, az utazásszervező köteles az utazó részére többletköltség felszámítása nélkül, lehetőség szerint a szerződésben meghatározottakkal azonos vagy magasabb minőségű, megfelelő helyettesítő szolgáltatást felajánlani az utazás folytatására, ideértve azt is, amikor az utazót nem tudja a szerződésnek megfelelően visszajuttatni az indulási helyre. [23. § (1) bek.]

[55] Ha az utazási csomag az utazó szállítását is magában foglalja, az utazásszervező a (4) és (5) bekezdésben foglaltakon túl haladéktalanul, az utazót terhelő többletköltség nélkül köteles az utazási csomagra vonatkozó szerződés szerinti közlekedési eszközzel gondoskodni az utazó hazaszállításáról. [23. § (6) bek.]

gondoskodni, akkor a rendelet azt is megköveteli, hogy az utazási csomagra vonatkozó szerződés szerinti közlekedési eszközt alkalmazzák, tehát ha repülős útra fizetett be az utazó, akkor őt – esteleg egy másik légitársaság járatán – repülővel, az eredeti komfortfokozatnak megfelelően kell hazaszállítani.

c) A helyettesítő szolgáltatás ellenértéke

Többletköltség nem számítható fel a helyettesítő szolgáltatásért, de ha az alacsonyabb minőségű az utazási csomagra vonatkozó szerződésben meghatározottnál, az utazásszervező köteles az utazónak megfelelő díjengedményt biztosítani.[56]

d) A helyettesítő szolgáltatás elutasítása

A rendelet – a konszenzussal történő szerződésmódosítás alapvető tételétől eltérve – korlátozza az utazó döntési szabadságát, főszabályként rákényszeríti őt az utazásszervező indítványának elfogadására. Az utazó mindössze két esetben utasíthatja el a felajánlott helyettesítő szolgáltatást, egyrészt, ha az lényegesen különbözik az utazási csomagra vonatkozó szerződésben foglaltaktól, illetve, ha az utazásszervező által ajánlott díjengedmény nem megfelelő.[57] A helyettesítő szolgáltatás díjengedmény mértéke miatti elutasítása nem jelenti azt, hogy az utazó lemondott volna díjigényéről és kártérítési igényéről, ami az eredeti szerződés teljesítésének – esetleg részbeni – meghiúsulására tekintettel illeti őt.[58]

e) Az utazó egyéb jogai és igényei

Korábban már említettük az utazó felmondási jogát, amely mellett – vagy attól függetlenül is – díjengedményre és kártérítésre formálhat igényt.[59]

9.2. Az utazó hazaszállításának lehetetlenülése esetén szállásköltségek viselése

a) Elszállásolási költségek viselésének kötelezettsége

Ha az utazó utazási csomagra vonatkozó szerződés szerinti hazaszállításának biztosítása elháríthatatlan és rendkívüli körülmények miatt nem lehetséges, az utazásszervező köteles az utazó szállás költségeit viselni.

b) Az elszállásolás időtartama és minősége

A rendelet alapján az utazásszervező az utazó három napi szállás költségeit köteles viselni, de a kötelezettség ennél hosszabb időre szól a rendeletben említett külön jogszabályok szerinti helyzetekben,[60] illetőleg speciális személyek[61] esetén.

---

[56] 23. § (2) bek. Amennyiben az utazó hazaszállításáról kell gondoskodni, a rendelet kifejezetten megismétli, hogy ezért külön költség nem számítható fel.

[57] 23. § (3) bek.

[58] Ha a helyettesítő szolgáltatás nyújtása nem lehetséges, vagy azt a (3) bekezdés alapján elutasítja, az utazó akkor is jogosult díjengedményre, illetve kártérítésre, ha felmondási jogát nem gyakorolta. [23. § (5) bek.]

[59] Ha a szerződésszegés az utazási csomagra vonatkozó szerződés lényeges tartalmát érinti, és az utazásszervező az utazó által megszabott észszerű határidőn belül azt nem orvosolja, az utazó bánatpénz megfizetése nélkül jogosult az utazási csomagra vonatkozó szerződést felmondani, valamint díjengedményt, illetve kártérítést követelhet. [23. § (4) bek.]

[60] Ha az utasok jogairól szóló, az utazó visszautazásához igénybe veendő közlekedési eszközre vonatkozó, az Európai Unió általános hatályú, közvetlenül alkalmazandó jogi aktusai ennél hosszabb időtartamot írnak elő, ez utóbbi időtartam alkalmazandó. [24. § (1) bek.]

[61] A költségek (1) bekezdés szerinti korlátozása nem alkalmazandó a 1107/2006/EK rendelet 2. cikkének a) pontjában meghatározott mozgásában korlátozott személyekre és az őket kísérő személyekre, a várandós nőkre és a kíséret nélkül utazó kiskorúakra, valamint a speciális orvosi segítségre szoruló személyekre, feltéve, hogy az utazásszervezőt legalább negyvennyolc órával az utazási csomag kezdetét megelőzően értesítették az említett sajátos igényekről. [24. § (2) bek. első mondat]

Az utazásszervező az eredetivel azonos kategóriájú szállás költségeit köteles viselni.[62]

10. A szerződésszegés orvoslását célzó kötelezettség

Az utazási csomagra vonatkozó szerződés teljesítésére vonatkozó rendelkezések között találunk a szerződésszegés orvoslására vonatkozó normát.

A szerződésekre vonatkozó általános szabályok szerint a szerződésszegésnek vannak objektív és szubjektív következményei, de az általános szabályok alapján – az együttműködési kötelezettségből levezethető magatartás tanúsításán túl – az nem törvényből folyó kötelezettsége a kötelezettnek, hogy gondoskodjon a szerződésbe ütköző helyzet megszüntetéséről. Az utazásszervező viszont – két kivételes helyzettől eltekintve - köteles orvosolni a szerződésszegést.[63] Utazási csomag esetén tehát a jogalkotó több szempontból is beavatkozik a felek viszonyába: meghatározott magatartás tanúsítására kötelezi az utazásszervezőt és ennek elmaradása vagy sikertelensége esetén díjengedményre, kártérítésre vonatkozó jogot biztosít az utazónak[64]. Bizonyos esetekben még arra is felhatalmazza az utazót, hogy ő maga orvosolja a szerződésszegést kérve a szükséges kiadások megtérítését.[65]

A jogalkotói beavatkozás a szerződés fenntartása irányába hat. A jogalkotó némiképp az utazót is korlátozza, amikor a díjengedménnyel és kártérítéssel szemben annak biztosít elsőbbséget, hogy az utazásszervező orvosolja a szerződésszegést, amelynek eredményeként az eredeti szerződés módosított, méghozzá az utazásszervező által módosított, tartalommal funkcionál a jövőben. Amennyiben mégis díjengedményre és/vagy kártérítésre kerül a sor, a rendelet ezek mértékét, megfizetési határidejét, a kivételeket is meghatározza.[66]

11. Segítség nyújtása az utazónak

A rendelet segítségnyújtási kötelezettséggel terheli az utazásszervezőt és példálózó felsorolással[67] meg is jelöli azt, hogy mit kell tenni a nehéz helyzetbe került[68] utazó érdekében. A jogalkotó valójában egy új jogviszonyt hoz létre a felek között, amely akár visszterhes is lehet[69], de az utazó által fizetendő díj nem haladhatja meg az utazásszervező ténylegesen felmerült költségeit.[70]

---

[62] 24. § (1) bek.

[63] A szerződésszegést az utazásszervező köteles orvosolni, kivéve, ha a) az lehetetlen, vagy b) aránytalan költségekkel jár a szerződésszegés súlyára és az érintett utazási szolgáltatások értékére figyelemmel. [22. § (3) bek.]

[64] Ha az utazásszervező a (3) bekezdésben megjelölt valamely ok miatt nem orvosolja a szerződésszegést, az utazó díjengedményre, illetve kártérítésre jogosult. [22. § (4) bek.]

[65] Ha az utazásszervező – a (3) bekezdés a) vagy b) pontjában megjelölt ok kivételével – az utazó által megállapított észszerű határidőn belül nem orvosolja a szerződésszegést, az utazó ezt maga is megteheti, és kérheti a szükséges kiadások megtérítését. Az utazó határidő tűzése nélkül jogosult a szerződésszegés orvoslására, ha az utazásszervező azt megtagadja, vagy azonnali beavatkozásra van szükség. [22. § (5) bek.]

[66] A Rendelet 26. § (1) bekezdése visszautal a 24. § (2) bekezdése szerinti körülményekre.

[67] A segítségnyújtási kötelezettség teljesítésére különösen a) az egészségügyi szolgáltatásokról, a helyi hatóságokról és a konzuli segítségnyújtásról való megfelelő tájékoztatás nyújtásával, és b) a távközlési eszközökkel végzett kommunikációhoz, illetve a helyettesítő utazási megoldás megtalálásához való segítségnyújtással kerülhet sor. [26. § (1) bek. második mondat]

[68] Az utazásszervező a 24. § (2) bekezdése szerinti körülmények fennállása esetén is köteles indokolatlan késedelem nélkül megfelelő segítséget nyújtani a nehéz helyzetbe került utazónak.

[69] Az utazásszervező a szolgáltatásért arányos díjra jogosult, ha a nehéz helyzetet az utazó szándékosan vagy gondatlanságból maga idézte elő. [26. § (2) bek.]

[70] Rendelet 26. § (2) bek.

12. Összegzés

A tanulmány nem törekedett az utazási csomag megszegésére vonatkozó szabályok teljeskörű bemutatására. A szerző célja az volt, hogy felhívja a figyelmet a „szerződésmentő" rendelkezésekre. A jogalkotó igyekszik a szerződésszegés elkerülésére, a mégis bekövetkező szerződésszegés jogkövetkezményeit a pedig úgy alakítja, hogy a felek között – lehetőség szerint – fennmaradjon, létesüljön valamilyen kontraktuális jogviszony.

Van, amikor az eredeti feltételeknek megfelelő teljesítést harmadik személy bevonásával érik el (pl. szerződésátruházás, biztosító bevonása).

A szerződésmódosítások eredményeként sokszor az eredeti tartalomtól eltérő jogosultságokkal és kötelezettségekkel marad fenn a szerződés. Az ilyen módosítások részben a körülmények változására vezethetők vissza. A jogalkotó nem riad vissza attól, hogy egyoldalú szerződésmódosításra jogosítson fel a szerződésmentés érdekében.

Szerződésmentő szerepet kaphat a felmondás, ha olyan további szabályokkal kapcsolódik össze, amelyek révén a szerződés megőrizhetővé válik, noha az általános szabályok szerint véget érne a kontraktuális jogviszony.

A szerződésből folyó bizonyos kötelezettségek lehetetlenülése miatt a jogalkotó másfajta kötelezettségek teljesítését írja elő[71] ezzel is a szerződéses jogviszony fennmaradását, bár módosuló tartalommal való fennmaradását célozva.

A jogalkotó főszabályként a vállalkozó kötelezettségévé teszi a szerződésszegés orvoslását.

A vállalkozót segítségnyújtásra kötelezi a rendelet, amely kapcsolódhat a szerződésszegéshez, de a szerződésszegéstől független is lehet.*

[71] Az utazási szolgáltatás lényeges részének lehetetlenülése esetén helyettesítő szolgáltatást kell nyújtani, az időbeni hazaszállítás lehetetlenülése esetén a szállásköltségeket kell viselni.

* A tanulmány a „Bírói szerepek" című, KRE 10641A800 témaszámú kutatás eredményeként jött létre.

Kaprinay Zsófia

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, adjunktus

SZERZŐDÉSSZEGÉS EGYES KÉRDÉSEI A BIZALMI VAGYONKEZELÉS KÖRÉBEN

1. Bevezetés

Jelen tanulmány célja a bizalmi vagyonkezelés magyar szabályozásának vizsgálata, különös tekintettel a vagyonkezelő gondossági mércéjére és a szerződésszegés eseteire. Kiemelt figyelmet kap, hogy miként alkalmazható a megbízási típusú szerződésekre jellemző gondossági kötelezettség a bizalmi vagyonkezelésben, valamint, hogy a szakmai tapasztalat és a bizalmi jelleg miként befolyásolja a vagyonkezelővel szemben támasztott elvárásokat.

Magyarországon viszonylag új jogintézményként tekinthetünk a bizalmi vagyonkezelésre, hiszen olyan szerződésről beszélünk, amely az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépését megelőzően a magyar jogi szabályozáson belül még atipikus szerződésként sem került szabályozásra. A jogintézmény bevezetésének célja a tulajdonosi pozíció, és a tulajdon tárgyának hasznosításával, valamint azzal való rendelkezéssel kapcsolatos döntéshozatal szétválasztása. Gazdasági célja pedig a vagyon megőrzése, egyben tartása, illetve gyarapítása. Más vagyonának kezelésére irányuló különböző jogi megoldások léteztek ugyan a gyakorlatban (pl. gazdasági társaság, alapítvány, vagyonkezelői alapítvány, valamint a befektetési alapok), azonban ezek csak részben feleltek meg a gazdasági életben mutatkozó igényeknek. A szabályozás szükségességét az indokolta, hogy magyar szabályozás hiányában a jogalanyok külföldi jogi és intézményi infrastruktúrát vettek igénybe, melynek következtében jelentős tőkét vontak ki ezzel a magyar gazdasági vérkeringésből.[1] Több tényező befolyásolhatja azt, hogy a vagyonrendelői céloknak melyik megoldás felel meg leginkább, így az elérni kívánt cél, szabályozási korlát és tranzakciós költségek, etc.

A bizalmi vagyonkezelésnek külföldi szabályozások alapján sincs egységesen elfogadott fogalma, illetve modellje. A külföldön alkalmazott jogi konstrukciók közös vonása, hogy a vagyonrendelő a tulajdonát képező vagyonát, vagy annak egy részét átruházza a vagyonkezelőre, aki az így megakopott döntési jogosultság keretein belül hasznosítja a vagyont egy harmadik személy, a kedvezményezett javára.[2] A magyar jogrendszerben a minta a Trust, az angolszász jogrendszerben kialakult jogintézmény, valamint a német jogban ismert Treuhand volt.[3] Lényege, hogy a vagyonrendelő úgy ruház át tulajdonjogot, hogy az megoszlik azon személy között, aki a tulajdonjogot jogilag megszerzi (vagyonkezelő), valamint a kedvezményezett között, akinek javára köteles a vagyonkezelő a jogait gyakorolni.

2. Rendszertani elhelyezkedés

A bizalmi vagyonkezelés a Polgári Törvénykönyv egyes szerződések megbízási típusú szerződések keretei belül kapott szabályozást, tehát a jogalkotó a gondossági kötelmek között helyezte el.

A törvény a bizalmi vagyonkezelés szerződéses elemét helyezi középpontba, és ezért a szerződési jogban, a megbízáshoz legközelebb álló, nevesített szerződésként szabályozza az intézményt. A felek közötti jogviszony tartalmát meghatározó szerződés szabályaira igy a Ptk. irányadó, amely nagy fokú rugalmasságot biztosít a vagyonrendelő és vagyonkezelő számára, hiszen a vagyonkezelés

[1] 2014. évi V, törvény indokolása a bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól, Általános indokolás.

[2] MENYHÁRD Attila – VÉKÁS Lajos: A bizalmi vagyonkezelési szerződés In: VÉKÁS Lajos (szerk.) A polgári Törvénykönyv magyarázatokkal, Complex Kiadó, Budapest, 2013, 794.

[3] T/7971 számú törvényjavaslat miniszteri indokolása.

célja, felépítése és részletes szabályozása a szerződési szabadság általános korlátai között lehetséges. Meg kell még említeni a bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályozásáról szóló 2014. évi XV. törvényt, amely közjogi szabályozás, és szoros összefüggésben áll a bizalmi vagyonkezelési szerződéssel, azonban a felek közötti szerződéses szabályozás tartalmára nézve nincs kihatással. Ez a jogszabály kizárólag a bizalmi vagyonkezelői vállalkozás működési és gazdasági feltételeire, e tevékenység MNB általi engedélyezésére és nyilvántartására, a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyok bejelentési és nyilvántartási eljárására, valamint vállalkozás keretében folytatott bizalmi vagyonkezelési tevékenység végzésére ad jogi iránymutatást.[4] Így a Ptk. szerződéses szabályozásának eltérést engedő természetre tekintettel a bizalmi vagyonkezelési jogviszony céljainak meghatározása és a vagyonkezelés működtetése kapcsán nagyon nagy súlyt kap a felek közötti szerződési jogviszony tartalmának a felépítése.

3. Szerződésszegés a gondossági kötelmek körében

Szerződésszegésről általánosságban akkor beszélhetünk, ha a szerződés bármely tartalmi eleme nem teljesül, azaz a szerződésből fakadó kötelezettség szerződésszerű teljesítése elmarad. A Ptk. a kontraktuális felelősség szabályait alapvetően a tulajdonátruházó szerződésekre modellezte. Ezeknél a szerződéseknél általában van dologszolgáltatás, melyek esetében a szerződésszegésre vonatkozó szabályok nagyon jól alkalmazhatók. Gondossági kötelmek esetén a szerződésszegést ennél egy kicsit tágabban kell értelmezni. A megbízás típusú szerződéseknél a megbízottnak az ügyet kellő gondossággal kell ellátnia, általában nincs dologszolgáltatás. Ezekben az esetekben a kontraktuális felelősség szabályainak alkalmazása nem olyan egyszerű. Megbízási szerződések esetén a megbízott fő kötelezettsége az ügy gondos ellátása. A szerződésszegés vonatkozásában uralkodó álláspont az, hogy ha el is marad a megbízó által várt eredmény, de a megbízott kellő gondossággal járt el, akkor nem beszélhetünk szerződésszegésről. Szerződésszegés hiányában pedig nem juthatunk el a kontraktuális felelősség további vizsgálatáig, hiszen, ha nincs szerződésszegés, nem kell vizsgálnunk a kimentési feltételeket, mert az a kérdés, hogy történt-e szerződésszegés vagy sem, logikailag megelőzi a felelősség vizsgálatát. Ha azonban a kötelezett nem kellő gondossággal járt el, akkor szerződésszegésről beszélhetünk, és biztosan sikertelen lesz a kimentés, hiszen a Ptk. alapján a kontraktuális felelősségnél alkalmazandó kimentési feltételek együttes fennállásának bizonyítása sokkal szigorúbbak a gondos eljárás mércéjénél.[5] A lényeg tehát megbízási típusú szerződéseknél, hogy a gondossági mérce határvonala hol húzódik meg az adott tevékenység vonatkozásában. Másképp megfogalmazva, mi az, ami még az adott tevékenységnél általában elvárható.

3.1. Szerződésszegés általában a bizalmi vagyonkezelés, mint gondossági kötelem körében

Tekintettel arra, hogy a bizalmi vagyonkezelés szabályozása a gondossági kötelmek körében kapott helyet, azt szeretném vizsgálat tárgyává tenni, hogy a szerződésszegés szabályainak alkalmazása e szerződés esetében hogyan alakul. Természetesen előfordulhatnak a szerződésszegésnek olyan esetei, amely nem okoz különösebb problémát, így például a titoktartási kötelezettség, számadási kötelezettség megszegése, vagy egy késedelmes vagyonkiadás a kedvezményezett javára. Viszont azokban az esetekben, amikor nem konkrétan – akár jogszabályban, akár szerződésben – meghatározott kötelezettség megszegéséről van szó, az okozhat problémát, hogy hol húzódik a vagyonkezelő gondossági mércéje, mi lesz a tőle elvárható magatartás, hiszen ennek eldöntése szükséges ahhoz, hogy történt-e szerződésszegés, avagy nem. A bizalmi vagyonkezelés vonatkozásában még nem találhatunk releváns bírói jogesetet, hiszen mint említettem, egy nagyon fiatal jogintézményről van szó. Igaz, hogy már több mint 15 éve hatályban van a magyar

[4] A bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi V. törvény 1. §.
[5] TŐKEY Balázs: A megbízási szerződés és általános szabályai, In: FUGLINSZKY Ádám – TŐKEY Balázs (szerk.) Szerződési jog Különös rész, ELTE Eötvös Kiadó Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest, 2022, 311.

szabályozás, azonban ezeket a szerződéseket hosszabb távra kötik a felek,[6] amely abból is következtethető, hogy a jogalkotó szabott egy végső határidőt ezen szerződések fennállására, így a határozatlan időre kötött szerződések 50 év elteltével szűnnek meg.[7] A bizalmi vagyonkezelés sajátos, relatív tulajdoni szerkezete összhangban áll a magánjog tulajdonjogi rendszerével és szabályaival, ugyanakkor az ilyen jogviszonyok tartós fennállása torzíthatja a tulajdonjog szerkezetét, átláthatatlanná teheti a vagyoni viszonyokat, és olyan hosszú távra kötheti meg a tulajdont, amely sem gazdasági, sem társadalmi, sem jogpolitikai szempontból nem indokolható. Ezért épít be a jogalkotó a szabályozásba időbeli korlátokat, amelyek a bizalmi vagyonkezelési jogviszony fennállásának maximális időtartamát határozzák meg.[8] Így, ha előfordulhat is a szerződésszegés területén vizsgálandó kérdéskör, az majd a későbbiek folyamán fog napvilágra kerülni.

A bizalmi vagyonkezelési szerződésnél a szerződés alanyai a vagyonrendelő és a vagyonkezelő. A szabályozásból kiindulva a szerződés céljának és tartalmának az alakítása során a vagyonrendelő rendkívül rugalmas jogi kereteket kap. A szerződés céljából kiindulva a vagyonkezelő szerződésből fakadó fő kötelezettsége a kezelt vagyon megőrzése, illetve annak gyarapítása, méghozzá a szerződésben biztosított – ha a felek erről nem rendelkeztek, a jogi szabályozás által biztosított – keretek között. A bizalmi vagyonkezelés céljának meghatározása és vagyonkezelés működtetése során nagyon nagy hangsúlyt kap a felek közötti szerződési jogviszony tartalmának a felépítése. Ez gondos és szakszerű szerződési előkészítést igényel tekintettel arra, hogy ez irányadó a vagyonkezelő mozgásterére és felelősségére, így gondossági mércéjére is.

Amennyiben megállapítható a vagyonkezelő gondos eljárása, nem állapítható meg szerződésszegés, ennek következtében a szerződésszegésért való felelősség sem. Amennyiben nem állapítható meg a gondos eljárása, akkor viszont szerződésszegésről beszélünk, és ennek következtében szerződésszegéssel okozott károkért való felelősségről is, hiszen biztos, hogy nem fogja tudni kimenteni magát a felelősség alól. Akkor a vagyoncsökkenés kockázatát a vagyonkezelő viseli, és a vagyonrendelő és a kedvezményezett vele szemben felléphet.[9]

Amennyiben a vagyonkezelő ki tudja magát menteni a felelősség alól akkor vele szemben nem érvényesíthető igény a vagyoncsökkenés miatt. Ha viszont ezt elmulasztja, és a vagyon olyan okból csökken, amiért más nem tehető felelőssé, akkor ennek a kockázatát a vagyonkezelő viseli, és a vagyonrendelő és kedvezményezett vele szemben felléphet a 6:321. § (1) bekezdése alapján.

3.2. A vagyonkezelő gondossági mércéjének vizsgálata

A Ptk. a vagyonkezelővel szemben támasztott elvárás mércéje során egyrészt abból indul ki, hogy a szerződők közötti jogviszony bizalmi jellegű fokozott követelmény, illetve a kedvezményezett érdekeinek elsődlegessége irányadó. Egyrészt fontos az, hogy a „fokozott" követelményt használja, mint szóösszetételt, arra enged következtetni, hogy a megbízási típusú szerződésekhez képest egy annál szigorúbb, magasabb gondossági mércét kell alkalmazni. Másrészt bármely döntés meghozatala során a kedvezményezett érdekeinek szem előtt tartása elsődleges.[10]

A vagyonkezelővel szembeni fokozott követelmény annak érdekében áll fenn, hogy a szerződés a felek által elérni kívánt célt tartani tudja: így a vagyon megőrzését, illetve vagyon gyarapítását. Tulajdonképpen ez a fokozott követelmény határozza meg a vagyonkezelő teljesítése során milyen szempontok alapján köteles eljárni, a kezelt vagyont megőrizni, a vagyon jellegéhez mérten

[6] Azokat a szerződéseket, amelyeket a gyakorlatban volt alkalmam megismerni, a felek 50 év határozott időre kötötték.
[7] Ptk. 6:326. § (3) bek.
[8] MENYHÁRD Attila: A bizalmi vagyonkezelés szerződés, In: GÁRDOS Péter – VÉKÁS Lajos (szerk.) Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez 6:326. § 2025. évi jogtár formátumú kiadás.
[9] Ptk. 6:321. § (1) bek.
[10] Ptk. 6:317. § (1) bek.

gyarapítani, és ezek során fokozott gondossággal eljárni, valamint a rá átruházott jogviszonyokból fakadó – elsősorban, mint tulajdonost terhelő – kötelezettségeket teljesíteni.

Ezt egészíti ki az a szabályozás, mely szerint „a vagyonkezelő a kereskedelmi észszerűség követelménye szerint köteles a kezelt vagyont az előre láthatóan fenyegető kockázatokkal szemben megóvni".[11]

Fenyegető kockázat vagyonveszteségként jelentkezhet a kezelt vagyon tekintetében, melynek ugyan tulajdonosa a vagyonkezelő, de tekintettel a szerződés lényegére, céljára, szerződésszegésként jelenhet meg, hiszen a kezelt vagyon csökkenése, vagy a vagyongyarapodás megfelelő növekedésének elmaradása, mint kár, végső soron a kedvezményezettnél jelentkezhet.

E szabály alapján, ha a kezelt vagyon csökken, vagy nem gyarapodik olyan mértékben, mint amit a szerződésben kikötöttek, akkor elsősorban azt kell vizsgálni, hogy az ezzel összefüggésben lévő vagyonkezelő tevékenységek, döntések meghozatala során a vagyonkezelő a kedvezményezett érdekeinek szem előtt tartásával járt-e el, illetve, hogy a kereskedelmi észszerűség követelményeinek figyelembevétele mellett megtett-e minden olyan intézkedést, amely megóvhatta volna a kezelt vagyont az előre láthatóan fenyegető kockázatoktól.

A gondos eljárás vizsgálata során nem elhanyagolható a bizalmi viszony sem. Ugyanis a vagyonrendelő olyan személyt választ, akiben megbízik abban a vonatkozásban, hogy a kezelt vagyont képes megőrizni, illetve megfelelően gyarapítani. Ilyenkor vizsgálandó az a körülmény is, hogy a vagyonkezelő lehet professzionális vagyonkezelő, aki rendelkezik megfelelő szakértelemmel, valamint laikus is. Ennek alapján is különböző elvárási mércét kell alkalmaznunk valamennyi bizalmi vagyonkezelési szerződésnél, hiszen ilyen esetben a szakmai elvárások is befolyásolják a gondossági mércét.[12] Kétségkívül megállapítható, hogy a vagyonkezelővel szemben támasztott gondossági mérce vizsgálata során figyelembe kell venni a vagyonkezelővel szemben támasztott szakmai követelményeket. Ezt takarja a Ptk. vagyonkezelővel szemben támasztott fokozott követelmény is, mely alapján a vagyonkezelő kötelezettsége az általában elvárhatónál magasabb szintű követelményt támaszt a vagyonkezelővel szemben.[13]

3.2.1. A vagyonkezelő gondossági mércéjének vizsgálata a kezelt vagyon gyarapítása során

A szakirodalomban található olyan megközelítés, amely különbséget tesz a szerződésszegés vizsgálatának szempontjából a szerint, hogy a kezelt vagyon megőrzéséről, vagy annak gyarapításáról van-e szó.

A vagyon gyarapítására irányuló tevékenység során alkalmazandó gondossági mércét két fő tényező befolyásolhatja. Egyrészt az a speciális szakértelem, amely a bizalmi vagyonkezelőt e feladatra alkalmassá tette, másrészt pedig az, ha a vagyonkezelés különleges szakmai ismereteket és tapasztalatot igénylő piaci területen történik. Ilyen esetekben a gondosság követelménye ezekhez a körülményekhez igazodik.[14]

Az elvárt gondosság magában foglalja a vagyonkezelővel szemben támasztható szakmai elvárások figyelembevételét is. A vagyonkezelőnek a döntéshozatal és az ellenőrzés során folyamatosan meg kell felelnie mind a szerződésben rögzített feltételeknek, mind az általános üzleti gyakorlatnak. A Polgári Törvénykönyv az általános befektetői döntéshozatal szempontjaira utalva ad iránymutatást arra nézve, hogy a befektetési tevékenység során milyen mértékű kockázatvállalás tekinthető általános standardnak. Amennyiben a vagyonkezelő egy adott döntés meghozatalához nem rendelkezik megfelelő szakértelemmel, köteles olyan teljesítési segédet igénybe venni, aki a

[11] Ptk. 6: 317. § (2) bek.
[12] MENYHÁRD Attila: A bizalmi vagyonkezelés polgári jogi szerkezete és jogviszonyai, In: BÉKÉS Balázs (szerk.) A bizalmi vagyonkezelés kézikönyve, Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2020, 74-80.
[13] MENYHÁRD – VÉKÁS i.m. 796.
[14] MENYHÁRD i.m. 80.

szükséges szaktudással bír – feltéve, hogy a szerződés ezt nem zárja ki. Ez a helyzet hasonlóságot mutat a gazdasági társaságok vezető tisztségviselőinek felelősségi rendszerével, ezért indokolt lehet, hogy a vagyonkezelővel szemben is a vezető tisztségviselőkre vonatkozó gondossági követelményeket alkalmazzuk. Abban az esetben, ha egy jogi személy vezető tisztségviselője nem munkaviszony keretében tölti be ezt a tisztséget, akkor a vezetői tisztségviselői tevékenység ellátására létrejött szerződés nem lehet más, mint megbízási szerződés, így gondossági kötelem. A vezető tisztségviselő arra vállal kötelezettséget, hogy a jogi személy érdekében az adott helyzetben általában elvárható gondossággal fog eljárni. A hazai bírói gyakorlat szerint a vezető tisztségviselő a megfelelő gondossági mérce mellett járt el, ha „az üzleti döntés ésszerű információkon alapult, és nem volt irracionális. Mentesül még akkor is, ha döntése mérhetetlenül hátrányos volt a társaságra. A vezető tisztségviselő nem garantálhatja a sikert."[15] Önmagában a veszteségből nem lehet visszakövetkeztetni a vezető tisztségviselő szerződésszegésére, és felelősségére. Hogy mi az, ami a vezető tisztségviselő megfelelő eljárásnak minősül, azt esetenként, társaságonként kell vizsgálni.[16] Ezek egyértelműen elmondhatók a bizalmi vagyonkezelő helyzetére is, hiszen minden a kezelt vagyon gyarapításához kapcsolódó döntések helyénvalósága számos tényezőtől függhet. A *business judgment rule* a vagyonkezelővel szemben támasztott elvárások értelmezéséhez is megfelelő iránymutatást adhat. Ez a szabály azt ismeri el, hogy az üzleti döntések nem mindig optimálisak: bár gyakran vitathatók, megfelelő gondossággal meghozottnak tekinthetők, ha ésszerű megfontolásokon alapulnak. Egy döntés tehát akkor is jogszerű lehet, ha utólag kedvezőtlennek bizonyul, vagy ha később kiderül, hogy egy másik megoldás előnyösebb lett volna.

Mivel a vagyon gyarapítása szükségszerűen együtt jár bizonyos kockázatvállalással, a teljes kockázatkerülés nem várható el a vagyonkezelőtől. Az üzleti észszerűség határain belül a kockázatvállalás nemcsak megengedett, hanem adott esetben elvárható is. Ugyanakkor a kockázatok ésszerű csökkentése kötelező, amely megvalósulhat például biztosítások megkötésével, fedezeti ügyletek révén vagy más, arányos és indokolt kockázatkezelési eszközökkel.[17]

3.2.2. A vagyonkezelő gondossági mércéjének vizsgálata a kezelt vagyon megőrzése során

A kezelt vagyon megőrzésére, megóvására vonatkozóan, vajon ugyanez a felelősségi mérce az irányadó, vagy ennél szigorúbb elvárási mérce indokolt? E vonatkozásban a letéteményes pozíciójához hasonlítható a vagyonkezelő helyzete: köteles a kezelt vagyont megőrizni, és a szerződés rendelkezései alapján kiadni azt a kedvezményezettnek.

A megőrzési kötelezettség körében arról is köteles gondoskodni, hogy a vagyon állaga, vagy – amennyiben a kereskedelmi észszerűség követelményei szerint nem indokolt – értéke a kockázat megvalósulása esetén se változzon. A letéteményes a letett dolog megőrzésére és visszaadására köteles.[18] Tehát akkor, ha nem tudja visszaadni, vagy csak rosszabb állapotban, akkor szerződést szeg. A szerződésszegő fél pedig csak abban az esetben tudja magát kimenteni a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, elháríthatatlan külső körülmény okozta, és ez a szerződéskötés idején nem volt előre látható.[19] Ez magában hordozza azt is, hogy a vagyonkezelő például biztosítás kötésével teremtsen fedezetet a vagyonban keletkező veszteségekre. Olyan intézkedések megtételére köteles, amelyet az adott üzleti ágazat résztvevői meg szoktak tenni, vagy amely velük szemben is elvárt. Ennél többet nem kell tennie. Ha ennek költségei a várható hasznokat meghaladják, akkor nem fog tudni eleget tenni kötelezettségeinek.

[15] CSEH Tamás: A vezető tisztségviselő felelőssége és az üzleti kockázat, Gazdaság és Jog, 2012/9. 7.
[16] GÁRDOS István – GÁRDOS Péter: A vezető tisztségviselő felelőssége az új Polgári Törvénykönyvben, Ügyvédek lapja, 2014/2. 17.
[17] MENYHÁRD i.m. 79.
[18] Ptk. 6:364. (6) bek.
[19] Ptk. 6:142. §.

Ilyenkor indokolt a vagyonrendelő tájékoztatása az előállt helyzetről, és esetlegesen meghozandó döntésekről.

3.2.3. A vagyonkezelő gondossági mércéjének vizsgálata során figyelembe veendő egyéb szempontok

A bizalmi vagyonkezelőkről szóló törvényben a vállalkozásoknak megfogalmazott hasznosítási kötelezettség is nagyon jó támpont lehet a gondossági mérce kialakítása során. E rendelkezés szerint a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás a kezelt vagyon hasznosításának körében – eltérő megállapodás hiányában – az alábbi kötelezettségek szerint köteles eljárni:

- Óvatos hasznosítás elve: Tartózkodnia kell minden olyan jognyilatkozat megtételétől, amelynek alapján a kezelt vagyon gyarapodásának esélye nem haladja meg jelentősen a csökkenés vagy károsodás kockázatát.
- A jogviszonyok rendszeres felülvizsgálata: Megfelelő időközönként köteles megvizsgálni, hogy a hasznosításra irányuló jognyilatkozatokból eredő jogviszonyok fenntartása, módosítása vagy megszüntetése indokolt-e.
- Kockázatmegosztás: Gondoskodnia kell a kezelt vagyon hasznosításával összefüggésben felmerülő esetleges vagyonvesztés vagy károsodás kockázatainak ésszerű elosztásáról.
- Szakmai tanácsadás igénybevétele: Amennyiben a kezelt vagyon mérete vagy jellege alapján a bizalmi vagyonkezelő nem rendelkezik a hatékony és óvatos hasznosításhoz szükséges szakismerettel, köteles megfelelő szakmai tanácsadást igénybe venni.[20]

4. Javaslat a vagyonkezelő kezelési, hasznosítási kötelezettségének meghatározásához

Ahhoz képest, hogy a bizalmi vagyonkezelés körében végzett tevékenység rendkívül szerteágazó lehet, a vagyonkezelőtől elvárt gondos tevékenység megállapításához figyelembe vehető jogszabályi rendelkezés elég tág megfogalmazást ad. A jogalkotó valószínűsíthetően azért választotta ezt a megoldást a Ptk. szabályainak elfogadása során, hogy a Ptk. rendelkezései bármilyen típusú bizalmi vagyonkezelés vonatkozásában alkalmazhatók legyenek. Miután a Ptk. diszpozitív szabályokat tartalmaz, ezeket az elvárási mércéket csak abban az esetben kell alkalmazni, amennyiben a felek ennél konkrétabban meg nem határozzák azt a szerződésben. Tekintettel arra, hogy ez mind a vagyonrendelő, de legfőképpen a vagyonkezelő számára sokféle bizonytalansággal járhat, érdemes is lehet, hogy a felek a vagyonkezelővel szemben pontos elvárásokat fogalmazzanak meg a kezelt vagyon kezelése, és hasznosítása vonatkozásában. Általánosságban elmondható, hogy a vagyonkezelési szerződések esetében a vagyonkezelőt megilletik a használati és a rendelkezési jogok is a kezelt vagyon vonatkozásában.[21] Ennek ellenére véleményem szerint az alábbi szempontok felek általi részletes rendezése indokolt lehet a szerződésben:

- kezelt vagyon hasznosításának kockázati besorolása
- befektetések lehetőségének meghatározása
- kölcsön felvételének lehetősége, kezelt vagyon megterhelése
- jogi személyben való részesedés, annak alapítása, megszüntetése
- kölcsönnyújtás lehetősége kedvezményezettnek
- kezelt vagyon körébe tartozó dolgok bérbe és haszonkölcsönbe adása
- közreműködők igénybevételének lehetősége
- egyezségkötés kezelt vagyon vonatkozásában
- szerződéskötés lehetősége a vagyonkezelő érdekeltségével.

Amennyiben a vagyonkezelő a kezelt vagyon kezelésével, hasznosításával kapcsolatos kötelezettsége, illetve kizárt tevékenységek pontos meghatározása a szerződésben megtörténik,

[20] A bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi V. törvény 45. § (1) bek.
[21] SÁNDOR István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., 2014, 399.

minimalizálja azokat az esetköröket, amelyben a jogalkalmazóknak – akik egyébként valószínű nem rendelkeznek elegendő szaktudással az adott szakterületen – kell eldönteni azt, hogy a bizalmi vagyonkezelő eljárása tőle elvárható, gondos eljárás volt, és ezért nem állapítható meg szerződésszegés, vagy tevékenysége ellátása során nem úgy járt el, ahogy az a vagyonkezelőtől abban az adott helyzetben általában elvárható, és így megállapítható a szerződésszegése.

5. Záró gondolatok

A bizalmi vagyonkezelés magyar szabályozása egyértelműen a vagyonkezelő fokozott gondosságát követeli meg, biztosítva ezzel a kezelt vagyon megőrzését és gyarapítását, valamint a kedvezményezettek érdekeinek elsődlegességét. A szerződésszegés vizsgálata szorosan kapcsolódik a gondossági mérce alkalmazásához: a kellő gondossággal eljárt vagyonkezelő nem vonható felelősségre, míg a gondos eljárás hiánya szerződésszegéshez és kártérítési felelősséghez vezet. A szerződéses szabadság lehetőséget ad a felek számára, hogy pontosan meghatározzák a vagyonkezelő kötelezettségeit és a kockázatvállalás kereteit, ezáltal csökkentve a bizonytalanságot és elősegítve a jogbiztonságot. Amennyiben ezt nem teszik, a szerződésszegés tényének megállapítása során jó támpont lehet a vezető tisztségviselőknél alkalmazott „business judgment rule" szabály analóg alkalmazása. A kezelt vagyon megőrzése során azonban a letéteményes felelősségének szigorú alkalmazása véleményem szerint nem indokolt. Hiszen ahhoz, hogy a kezelt vagyont gyarapítani tudja, legtöbbször a kezelt vagyont kockáztatni szükséges. Annak vizsgálata során, hogy e döntés meghozatala indokolt volt-e vagy sem, ugyanúgy abból kell kiindulni, hogy tevékenysége megfelelt-e az ilyenkor elvárt gondossági mércének. A bizalmi vagyonkezelés körében jövőben kialakult bírói gyakorlat további kutatás tárgya lehet, különös tekintettel a gondossági mérce érvényesülésére és a szerződésszegés konkrét eseteire.

Székely Botond

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi tanársegéd

A SZERZŐDÉSSZEGÉS DOGMATIKAI KIHÍVÁSAI A HIVATÁSOS SPORTBAN

Az üzleti szférában az egyes gazdasági tevékenységek céljából megkötött szerződések a hivatásos sportszférában is megtalálhatóak, amelyből adódóan a professzionális sporttevékenységet – mint a szerződés tárgyát képező szolgáltatást – részben a tradicionális szerződési alapelvek fényében szükséges megítélni. Azonban fontos figyelmet fordítani arra, hogy a hagyományos gazdasági tevékenységek révén kialakult egyes dogmatikai alapvetések rendhagyó módon érvényesülnek a hivatásos sportszférában. Ebből adódóan nem szabad elvetni a lehetőségét annak sem, hogy a hivatásos játékosok teljesítményének értékelésekor az esetleges szerződésszegést megalapozó magatartást, illetve teljesítést eltérő szempontok alapján vizsgáljuk. Ugyanis a sporttevékenység esszenciális részét képezi a sportolók teljesítményének és tudásának az összemérése, amelyből értelemszerűen következik, hogy a győztes sportoló sikeresen akadályozta a vesztes fél teljesítménynyújtását. Mindezen tényezők alapján felmerül a kérdés, miszerint melyek azok az élethelyzetek, amikor a sportoló a kitűzött eredmény elmaradása esetén szerződésszegésért felel.

A szerződéstan dogmatikájának áttekintését követően megfigyelhető, hogy a klasszikus magánjogi gondolkodás keretrendszere alapvetően nem foglalja magában a sporttevékenységgel kapcsolatban felmerülő vitás élethelyzetek rendezését, azonban a Nemzetközi Sportválasztottbíróság (CAS) irányadó döntéseiben foglalt megközelítés beilleszthető ebbe a rendszerbe. A jelölt kérdéskört a hivatásos labdarúgók sporttevékenységének keretében vizsgálom, különös figyelmet fordítva a labdarúgás területén született CAS döntésekre, amelyek alapján különböző csoportokba sorolható a hivatásos labdarúgó játékosok szerződésszegést megalapozó vagy azt kizáró magatartása. Az említett élethelyzet elemzése kiemelt jelentőséggel bír a sportolói karrier szempontjából, hiszen a játékos szerződésszegést megalapozó magatartása okot adhat a szerződés sportklub általi felmondásra. A CAS döntései alapján kialakult mérlegelési szempontok pedig iránymutatásként szolgálhatnak a FIFA tagszövetségei számára, amennyiben egy szerződésszegésre irányuló vitát az adott tagszövetség vitarendező bizottsága bírál el.

1. A szerződésszegés vizsgálatának keretei

Jelen témakörben elengedhetetlen körülhatárolni az elemzés kereteit – ugyanis a sport, mint egy unikális iparág – számos nehézséget vet fel módszertani szempontból is. A sportjog keresztülfekvő jogág jellegéből adódóan azt tapasztalhatjuk, hogy a legtöbb vizsgált kérdéskör esetében több jogterület ötvöződik, ezért folyamatosan figyelemmel kell lennünk a párhuzamosan irányadó jogterületek normáira és mögöttük álló dogmatikára. Mindezekre való tekintettel az elemzés sportág szerinti leszűkítését kell elsődlegesen meghatározni. Ugyanis a sport autonóm önszabályozó jellege miatt minden sportágnak megvan a saját specifikus versenyszabályzata, amely az adott sporttevékenység immanens elemeit határozza meg. Az így kialakított és fenntartott versenyrendszer közvetett módon formálja az adott sportág gazdasági szereplői között létrejövő szerződések tartalmát és az azokkal kapcsolatban felmerülő élethelyzetek megítélését.[1]

[1] Lásd példaként: FIFA Regulations on the Status and Transfer of Players. a FIFA játékosok nyilvántartására, átigazolására és a velük való szerződéskötésre irányuló szabályzata. Link: https://digitalhub.fifa.com/m/696d877ea35ca761/original/Regulations-on-the-Status-and-Transfer-of-Players-January-2025-edition.pdf (2025.11.01.) Ehhez a nemzetközi szabályzathoz igazodik az MLSZ által alkotott NYIASZ (Nyilvántartási, Igazolási és Átigazolási Szabályzat), amely a hazai szövetség hatáskörébe tartozó jogügyleteket

Emellett a sportágat igazgató nemzetközi és nemzeti sportszövetségek működési szabályzattal is rendelkeznek, amelyek a sportág piaci résztvevőinek (a különböző formában működő sportszervezetek és a sportolók) jogviszonyait szabályozzák sajátos módszerrel. Szükségszerű, hogy valamely csapatsportot vizsgáljuk, hiszen a szerződések szerepe és a szerződéskötési gyakorlat leginkább ebben a környezetben vizsgálható, mivel a csapatsportok jellegéből adódóan kellő mértékben kiépült a játékospiac, amely maga után vonja a speciális élethelyzetek kialakulását és azok egyedi szabályozását. Mindezek fényében az elemzéshez a labdarúgás megfelelő környezetet kínál, ugyanis a FIFA és az általa szigorú keretek között igazgatott labdarúgópiac, valamint a játékosok jogviszonyával kapcsolatos szabályalkotása a hagyományos jogi alapelvekkel számos kollíziót teremt.[2]

A hivatásos labdarúgók teljesítményével, illetve kötelezettségük teljesítésével kapcsolatban a szerződésszegést megalapozó tényállásokat a klasszikus kötelmi jogi alapvetések, a FIFA játékosok státuszára és átigazolására irányuló szabályzata (Regulations on the Status and Transfer of Players, a továbbiakban: RSTP) és a Nemzetközi Sportdöntőbíróság (CAS) irányadó döntései alapján elemzem. Az említett vizsgálati szempontok közül első lépésként a szerződésszegéssel kapcsolatos alapvetéseket szükséges áttekinteni, mivel a sportjog területén ezeknek az alapelveknek az érvényesülését speciális környezetben kell vizsgálni. A kötelmi jogi alapelveket a hivatásos labdarúgás sajátos természetével kell összevetni, amelynek köszönhetően a szerződések gyakorta túlmutatnak a klasszikus jogi alapelveken, és olyan egyedi feltételeket foglalnak magukban, mint például a játékos viselkedésére, a fizikai alkalmasságra és a csapatérdekekhez való igazodásra vonatkozó kikötések. Ezek a szerződési feltételek nem csupán az egyéni kötelezettségekre irányulnak, hanem a sportág dinamikájának és a közönség által támasztott elvárásoknak a kiszolgálását is biztosítják, hiszen a csapatoknak és a szövetségeknek szórakoztatóipari szempontból is stratégiai döntéseket kell hozniuk, hogy a működésüket biztosító bevételekre szert tegyenek a különböző értékesítései csatornákon keresztül. Ez a célmeghatározás formálja részben azokat a körülményeket, amelyek alapján a csapatok elvárásokat támasztanak a játékosokkal szemben. Áttételesen pedig ebből erednek a játékosok szerződéses kötelezettségei. Ebben a szerződési környezetben szükséges vizsgálni a szerződésszegéssel kapcsolatos alapvetéseket és azok érvényesülésének módját, amely rámutathat a hagyományos kötelmi jogi gondolkodás azon aspektusaira, amelyekkel kapcsolatban eltérő mérlegelési szempontokat kell alkalmazni a sporttevékenység során felmerülő vitás esetekben. Ezért a vizsgálat – különösen a feldolgozott CAS döntések – középpontjában azoknak az élethelyzeteknek a meghatározása áll, amelyek megfelelő jogalapot biztosítanak a szerződés felmondásához a sérelmet szenvedett fél számára. Ugyanis, ha a játékos mint kötelezett fél teljesítésre irányuló magatartása kellő alapot biztosít a klub számára a szerződés felmondására, akkor a magatartásával megszegte a sporttevékenység végzésére irányuló szerződést.

2. A szerződésszegéssel kapcsolatos alapvetések és a sporttevékenység összevetése

A gazdasági élet szereplői között létrejövő szerződéses jogviszonyok – a típusuktól függően – meghatározott jogokat és kötelezettségeket foglalnak magukban, amelyek alapján a felek absztrakt módon körül határolt magatartást kötelesek követni, amennyiben a szerződést teljesíteni kívánják. A Ptk. 6:34. §-a szerződés teljesítését a felek által szabadon kialakított tartalomhoz kapcsolja,

szabályozza a játékosok jogviszonyára irányulóan. Link: https://dokumentumtar.mlsz.hu/doc/szabalyzatok/nyilvantartasi-igazolasi-es-atigazolasi-szabalyzat (2025.11.01.). Ezen analógia mentén épül fel a kosárlabda belső, autonóm szabályozása a FIBA szabályzata alapján: FIBA Internal Regulations, Players and Officials. Link: https://fiba3x3.com/docs/fiba-internal-regulations-players-and-officials-book-3.pdf (2025.11.01.). MKOSZ szabályzata: Kosárlabdázók nyilvántartási, igazolási, átigazolási és játékengedély kiadási szabályzata. Link: https://hunbasket.hu/szabalyok/szabalyzatok (2025.11.01.)

[2] Lásd: SZÉKELY Botond: Lassana Diarra-ügy: a belső piaci verseny és a hivatásos labdarúgók mint munkavállalók szabad mozgásának a korlátozása. Fontes Iuris, 2024/3-4., 79-82.

miszerint a szolgáltatást a kötelem tartalmának megfelelően kell teljesíteni. A szerződésszegés pedig a teljesítésre irányuló generális rendelkezés ellenpólusaként került meghatározásra. A Ptk. 6:137. §-a hasonló jelleggel generális keretek között határozza meg a szerződésszegést, miszerint a szerződés megszegését jelenti bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása. Ezért a szerződésszegés jogintézménye logikailag is funkcionálisan szorosan kapcsolódik a szerződés teljesítésének követelményeihez.[3]

A szerződésszerű teljesítés során a jogosult hozzájut a szerződéssel szolgált szükségletét kielégítő szolgáltatáshoz. Ebből következik, hogy a szerződésszegésnek minősül a teljesítés, amennyiben a szerződés tárgyát képező szolgáltatás rendellenes, vagyis nem felel meg valamely követelménynek. Teljesítésre irányuló követelményeket a Ptk. az általánostól a különösig terjedően határozza meg, amelyeknek a kötelezett köteles eleget tenni a szolgáltatás teljesítése során.[4] Az egyes szerződéstípusok esetében az adott kötelem jellegét figyelembe véve találunk a Ptk.-ban speciális rendelkezéseket, amelyek a szerződésszegés egyes eseteit hivatottak pontosabban meghatározni. Azonban teljes mértékben az így kialakított keretrendszer is valamelyest tágabb keretek közé helyezi a szerződésszegés eseteit, amely érthető, hiszen szinte lehetetlen lenne minden életviszonyt specifikusan szabályozni.

Mindezek fényében a játékos és a sportszervezet között létrejövő szerződés értelmében a játékos sporttevékenység végzésére köteles oly módon, hogy az a jogosult fél, azaz a sportszervezet szükségletét teljes mértékben kiszolgálja. E tekintetben a szerződésszegés megállapítása nehézségekbe ütközik, mivel a sport természeténél fogva bizonytalan kimenetelű, részben azért, mert a sportoló teljesítésre irányuló fizikális és mentális formája nem számítható ki pontosan, továbbá az ellenfélként versenyző sportolók egymás teljesítésének akadályozására törekszenek annak érdekében, hogy maguk is teljesíteni tudjanak. Emiatt a sportoló teljesítését több körülmény is akadályozza egy hagyományos jogviszony keretében felmerülő teljesítéshez képest. A profi sport iránti igény szorosan összefügg a verseny kimenetelének bizonytalanságával. E bizonytalanság nélkül a nézők elveszítenék érdeklődésüket a sportesemények iránt, amelyek kimenetele előre látható és unalmas lenne.[5] Önmagában ez a bizonytalanság az, amely egy kiegyensúlyozott mérkőzést eladhatóvá tesz, illetve növeli a fogyasztók számát.[6] Tehát e tekintetben teljesül a sportszervezet igénye.

Ugyan a sportszervezet igénye részben kielégítést nyer a kiegyensúlyozott mérkőzések által, azonban sportszakmai szempontból problémát okozhat, ha a látványos megmérettetések során egy bizonyos számot meghaladóan elveszíti a meccseket. Mindez problémát jelenthet, mert a teljesítés nem merül ki abban, hogy a kötelezett a vállalt magatartását kifejti. Teljesítésről akkor beszélhetünk, ha a jogosulti érdeket kielégíti a kötelezett szolgáltatása. Önmagában a szolgáltatási cselekménnyel nem teljesül a szerződés, önmagában mindez nem elegendő. Ugyanis szükséges, hogy a célba vett eredmény maradéktalanul megvalósuljon.[7] Ezért a szerződésszegés nem kizárólag a törvényben felsorolt esetek megvalósulásával következhet be, hanem bármely olyan aktív vagy passzív magatartással, amelynek eredményeként a szerződés nem annak tartalma szerint teljesül. Itt utalni kell Szladits megállapítására miszerint a szerződés „programszerű megvalósulása, tiszta objektív

[3] Ptk. kommentár - Polgári Jog I-IV. - új Ptk. - Kommentár a gyakorlat számára. A Ptk. 6:137. §, [Szerződésszegés] jogintézményéhez fűzött kommentár.
[4] Uo.
[5] Martin LANGEN: The Uncertainty-of-Outcome Hypothesis and Competitive Balance in Sports. Wissenschaftliche Schriften der WWU Münster, Reihe IV, Band 8., 2014.
[6] Patrick J. FERGUSON – Karim R. LAKHANI: Consuming Contests: Outcome Uncertainty and Spectator Demand for Contest-based Entertainment. Harvard Business School, Working paper 21-087. 1-3.
[7] KEMENES István: A szerződésszegés szabályozása az új polgári törvénykönyvben. Jogtudományi Közlöny, 2014/5., 213.

tényállás."[8] Másik oldalról közelítve a szerződésszerű teljesítés elmaradása objektív tény, azonban a kimentés lehetősége ettől még nincs kizárva.[9]

Tehát a fogyasztói igényeket csak részben szolgálják a látványos mérkőzések, amely mellett szükséges a győzelem is, azaz a sportolók eredményt elérő teljesítése. A szerződési jog dogmatikai alapvetése pedig, hogy a szerződés megkötésekor a felek önként azt vállalják, hogy a tevékenységi, ellenőrzési körükhöz tartozó körülményekért a másik fél irányában helytállnak, ennek fejében viszont kölcsönösen számíthatnak arra, hogy a másik felet is terheli ugyanez a kötelezettség.[10] Ennek értelmében a sportoló vállalja, hogy helytáll az ellenfél csapatának játékosainak teljesítésével – mint akadályozó tényezővel – szemben, azaz a saját akaratát érvényesíti, hogy a teljesítés ne maradjon el. Meglátásom szerint a hivatásos sporttevékenység esetében ekkor beszélhetünk teljeskörű teljesítésről, amely megfelel a szerződéstan dogmatikai alapvetéseinek, miszerint a jogosult igényének teljes körű, maradéktalan kielégítése szükséges a szerződésszerű teljesítéshez. Ezt látszik megerősíteni a pacta sunt servanda elve, mely a szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítését követeli meg a felektől azzal a tartalommal, ahogyan a szerződéskötéskor megállapodtak.

Rövid kitekintés keretében érdemes megjegyezni, hogy az Európai Unió országainak eltérő szabályozásának egységesítése érdekében az Európai Szerződési Jogi Bizottság kiadta a Európai Szerződési Jog Alapelveit („Principles of European Contract Law" [PECL]),[11] amely értelmező rendelkezései szerint a szerződés nem teljesítése alatt kell érteni bármely szerződéses kötelezettség teljesítésének elmulasztását, függetlenül attól, hogy azt kimentették-e, illetve a késedelmes teljesítést, hibás teljesítést és a szerződés teljes megvalósulását célzó együttműködési kötelezettség elmulasztását. Tehát a szerződés nem teljesítése objektív tény, amely esetében a jogkövetkezmény attól függ, hogy a nem teljesítést kimentették-e.[12] A vizsgált kérdéskör esetében azt fontos látni ezen a ponton, hogy az évtizedekkel ezelőtti nemzetközi magánjogi gondolkodással egyezik a napjainkban irányadó hazai magánjogi dogmatika. Tehát a sportolók nem teljesítése általi lehetséges szerződésszegés megítélése a nemzetközi magánjogi gondolkodás keretrendszerében, illetve az egyes országok jogrendszerének a keretében is kérdéseket vethet fel, mivel az alapelvek egy tág és viszonylagos szempontrendszert körvonalaznak e tekintetben.

3. A CAS ítélkezési gyakorlata

A választottbíráskodás különösen fontos szerepet tölt be a sportszférában, ugyanis alternatív vitarendezési fórumként a jogviták elbírálásához speciális szakértelmet biztosít a bírái által, akiket a szemben álló felek jelölnek ki az ügy tárgyára figyelemmel.[13] A CAS többek között a szerződéskötésre és azok egyéb szempontok alapján való megítélésére irányuló ügyekben hoz ítéleteket, amelyek kiemelt jelentőséggel bírnak, hiszen a sport autonóm, önszabályozó természetéből adódóan ezek a döntések iránymutatásként szolgálnak a Lex sportiva értelmezésében, mivel a felek jelentős mértékben lemondanak az állami bírósági utón való igényérvényesítésről.[14] Ez alapján indokolt, pontosabban elengedhetetlen, hogy a sportolók

[8] Magyar Magánjog. Szerk.: Szladits Károly, Budapest, 1942. III. köt. 401-402.

[9] Ptk. kommentár - Polgári Jog I-IV. - új Ptk. - Kommentár a gyakorlat számára. A Ptk. 6:137. § [Szerződésszegés] jogintézményéhez fűzött kommentár.

[10] Kúria 2/2012. (XII. 10.) PK vélemény indokolása

[11] A Bizottság nem szánta kötelező érvényűnek az alapelvek alkalmazását, ugyanis azt a szerződő felek akaratára bízta, hogy belefoglalják-e szerződésükbe a rendelkezéseket. Lásd: Principles of European Contract Law, Chapter 1, Section 1, Article 1.101. Az alapelvek kidolgozására irányuló folyamatokkal kapcsolatban lásd: CSÉCSY Andrea: A szerződésszegés szabályozása az Európai Szerződési Jogi Alapelvekben. Gazdaság és Jog, 2004/7-8., 35-42.

[12] CSÉCSY Andrea: i.m. 35-36.

[13] SZEKERES Diána: A választottbíráskodásról: kiemelten a sport állandó választottbíráskodás anyagi jogi kérdéseire és működésére fókuszálva Magyarországon. Sportjog, 2020/3., 14.

[14] SZEKERES Diána: Sport választottbíráskodás. Gazdaság és Jog, 2018/7-8., 27-28. Továbbá a Sport Állandó Választottbíróság hatásköréről részletesen lásd: SZEKERES Diána: A Sport Állandó Választottbíróság új eljárási szabályzatáról. Gazdaság és Jog, 2019/9., 15-21.

teljesítményével kapcsolatos szerződésszegés lehetséges eseteit a CAS ítélkezési gyakorlatán keresztül is vizsgáljuk. Ahogy arra a korábbiakban hivatkoztam, a sportág szerinti lehatárolás azért fontos, mert minden nemzetközi sportszövetség önszabályozó módon az általa alkotott szabályzatokban – az adott sportág jellegzetességét figyelembe véve – speciális rendelkezéseket állapít meg a felek jogviszonyaira irányulóan, amelyek eltérnek a hagyományos jogi alapelvektől. Jelen elemzést a FIFA RSTP szabályzatának 4. fejezet 14. pontjában foglalt jogos indok („just cause) követelményének figyelembe vételével kell elvégezni. Ennek értelmében a játékos és sportszervezet között létrejött szerződést bármely fél akkor mondhatja fel jogkövetkezmény nélkül (pl.: kártérítés, sportszankció), ha jogos indokkal rendelkezik erre irányulóan. Jogos indok akkor áll fenn, ha a másik féltől nem várható a szerződéses jogviszony ésszerű és jóhiszemű fenntartása.

Az előbbiekben említett speciális, olykor korlátozó jellegű szabály fényében azt a kérdést kell feltenni az elemzés érdekében, hogy mely esetekben jelent a sportoló teljesítménye jogos indokot a sportszervezet számára a szerződés felmondásához. Ugyanis, ha jogos indok áll a sportszervezet rendelkezésére, akkor a sportoló teljesítménye, illetve teljesítése és az arra irányuló magatartása nem volt megfelelő mértékben kielégítő, azaz szerződésszegést követett el. A korábban áttekintett szerződéstani dogmatika alapján nem feltétlenül ítélhető meg könnyen, hogy az adott meccset, meccssorozatot, vagy szezont követően az adott sportoló a tőle elvárható szinten teljesített-e, tehát a sportklub érdekeit kielégítette-e. A hivatkozott alapvetések fényében egyértelmű a teljesítés elmaradása, azaz a sportoló legjobb tudása szerinti teljesítés, illetve a kitűzött cél elérésének elmaradása objektív tény, amely a sportszövetség által rendezett bajnokság keretein belül adminisztrálásra kerül.

3.1. A teljesítmény és a helytelen magatartás elhatárolása

A CAS döntései alapján a szerződésszegés megítélése során el kell határolni a teljesítménytől a helytelen magatartás aspektusait. A CAS egyik irányadó ítéletében[15] rögzített, hogy a klub hiába csalódik jogosan sportszakmai szempontok alapján a játékos teljesítményében, nem indokolt a szerződés felmondása a gyenge sportteljesítmény alapján. Ugyanis gyakran előfordul, hogy a klubok olyan játékosokat szerződtetnek, akik később sportteljesítményükkel csalódást okoznak. Pontos és egyértelmű szerződéses rendelkezések hiányában a nem megfelelő sportteljesítmény aligha minősülhet szerződésszegésnek, amelyre alapozva a szerződés felmondható lenne. Továbbá hasonló analógia mentén a CAS egy másik ügyben elutasította a fellebbezést, mivel a klub elégedetlensége az „alacsony technikai szinttel" szemben nem minősül jogos indoknak a szerződés felmondásához.[16] Ennek megfelelően a FIFA testületei általában elutasítják azokat a rendelkezéseket, amelyek lehetővé teszik a klubok számára, hogy „sport eredmények" vagy nem kiválasztás miatt felmondják a szerződést.[17] A FIFA RSTP 15. cikke szerint a jogos indok érvényesítéséhez a következő feltételeknek kell együttesen teljesülniük: 1) a játékosnak „fejlett és megalapozott játékosnak" kell lennie; 2) a klub hivatalos mérkőzéseinek kevesebb mint 10%-ában kell pályára lépnie; 3) szerződést ezen az alapon a klub utolsó hivatalos mérkőzésétől számított 15 napon belül fel kell bontani. Ezek a többlet feltételek még tovább szűkítik a szerződés felmondásának a lehetőségét, ugyanis a jogos indokra való hivatkozás ezeknek a hiányában nem lehet megalapozott.[18]

A CAS egy másik döntése szerint, ha a játékos nem tartja fenn a megfelelő testsúlyt és fizikai állapotot, az a szakmai kötelezettségek súlyos megsértésének minősül, nem pedig gyenge eredménynek. Az objektív szakmai felkészültségként meghatározott „teljesítmény" (fizikai

[15] CAS 2010/A/2049, Al Nasr SC v F.M.
[16] CAS 2015/A/4122, Al Shaab FC v Aymard Guirié.
[17] Lásd például a Játékosok Státuszával Foglalkozó Kamara (DRC) döntését, amelyben a klub elismerte, hogy az eredmények nem minősülnek jogos oknak, és mégis megpróbált hivatkozni a záradékra; a kamara ezt nem fogadta el. Kamara előtt lefolytatott eljárás ügyszáma: REF. FPSD-12204.
[18] CAS 2018/A/6017 FC Lugano SA v. FC Internazionale Milano S.p.A.

állapot/a súly megtartására irányuló fegyelem, ismételt késések stb.), amely megfelelően dokumentálásra kerül a figyelmeztetésekkel és az ahhoz kapcsolódó eljárások által, jogos indoknak minősülhet; azonban pusztán a sportteljesítmény nem minősül annak.[19]

3.2. Teljesítmény alapján alkalmazott szankció következtében való felmondás

Az alábbi ügyben hozott ítélet[20] több szempontból is fontos a játékosok karrierjét illetően. A szerződésszegés alól való mentesülés ugyanis megközelíthető a játékos által közölt felmondáson keresztül. Alapvetően szerződésszegésnek minősülne, ha a játékos jogos indok nélkül mondaná fel a szerződést – csak úgy mint a klub általi felmondás esetében – amely alól kimentheti magát, ha a klub szerződésszegő magatartást tanúsított vele szemben az által, hogy a teljesítménye alapján a klub alacsonyabb szintű csapatába osztotta be. Ez azt jelenti, hogy a klub nem feltétlenül oszthatja be a játékost alacsonyabb csapatába pusztán a teljesítmény alapján, amelyből az következik, hogy a szokásosnál gyengébb teljesítménye a játékosnak nem szolgáltat kellő alapot ilyen jellegű szankció alkalmazására, vagyis a játékos részéről nem merülhet fel ebben az esetben szerződésszegés. Az ítélet alapjául szolgáló tényállás közül, azonban fontos kiemelni az alábbi tényállási elemeket, amelyek árnyalják az előbbiekben ismertetett döntést.

Az alperes klub áthelyezte a felperes játékost arra hivatkozva, hogy a játékos a sérülése miatt gyengébb teljesítményt nyújtott, ezért a „B" csapatban kap játéklehetőséget. Az eljárás során a CAS továbbá megállapította, hogy a játékos „B" csapatba való átsorolásának elsődleges oka az volt, hogy a játékos nem volt hajlandó aláírni a szerződés meghosszabbítására irányuló megállapodást. A tényállás és az ítélet két fontos következtetési alapot szolgáltat. Egyrészről a szerződés meghosszabbításának aláírása a játékos szabad megítélése alá esik. Másrészről, a CAS rögzítette az ítéletében, hogy ha a játékos átsorolásának a valódi oka valóban a sérülése és gyenge teljesítménye lett volna, a klub köteles lett volna megfelelő rehabilitációs szolgáltatást nyújtani a játékos számára, hogy fel tudjon épülni és a megszokott szinten tudjon teljesíteni. Mindezek alapján megerősítést nyernek a korábban említett CAS ítéletek, amelyek alapján kijelenthető, hogy a játékos gyenge teljesítménye és ezáltal a teljesítés elmaradása nem feltétlenül alapozza meg a szerződésszegést akkor sem, ha a klasszikus magánjogi alapvetések értelmében a jogosult érdeke nem nyer kielégítést teljes mértékben. Továbbá a CAS joggyakorlata szerint a játékos teljesítménye nem szolgáltat kellő alapot a klub által kiszabott fegyelmi szankciók alkalmazásához sem, kivéve, ha a játékos felróható magatartása bizonyított.[21]

Jelen fejezetben vizsgált szituációhoz adalékként szolgál egy másik CAS döntés, amelyben az alacsonyabb csapatba való áthelyezéssel kapcsolatos értékelési szempontok kerültek meghatározásra. Az alábbi kérdések megválaszolása alapján állapítható meg, hogy történt-e szerződésszegés:

a) Miért helyezték a játékost a tartalékcsapatba?

b) A játékos továbbra is a teljes fizetését kapta?

c) Állandó vagy ideiglenes intézkedésről volt szó?

d) Megfelelő edzési lehetőségek álltak-e a játékos rendelkezésére a tartalékcsapatnál?

e) A szerződés tartalmazott-e kifejezett jogot a klub számára, hogy a játékost a tartalékcsapatba helyezze?

[19] CAS 2022/A/9248 Joris Gnagnon v. Sevilla Football Club and FIFA.
[20] CAS 2021/A/8141 Michal Jeřábek & FK Jablonec a.s. v. FK Teplice a.s. & Football Association of the Czech Republic.
[21] CAS 2012/A/2844 Gussev Vitali v. C.S. Fotbal Club Astra & Romanian Professional Football League (RPFL).

f) A játékos egyedül vagy egy csapattal edzett?[22]

3.3. A bizonyítási kötelezettség

A CAS előtti eljárásokban a bizonyítási teherre vonatkozó általános jogi szabályok alkalmazandók, miszerint az állított tényeket bizonyítani kell. Ha egy klub a játékos teljesítménye vagy magatartása alapján kezdeményezi a szerződés felmondását, akkor a klubnak objektíven kell bizonyítania a szerződésszegés lényeges elemeit. Nem elegendő, ha a klub csupán tényekre hivatkozik, objektív módon értékelhető bizonyítékokat kell előterjeszteni.[23] A jogos indoknak dokumentált szakmai kötelezettségszegésen kell alapulnia, különben a klub általi felmondás alapján indult perekben a CAS nem fogja megállapítani a jogos indok fennállását, mivel a játékos szerződésszegése nem bizonyítható.

4. Összegzés

A meglátásom szerint kijelenthető, hogy a szerződésszegés felmerülésére okot szolgáltató magatartás vitathatatlan tény. Ebből következik, hogy a jogkövetkezmények alóli sikeres kimentés, azaz a körülmények mérlegelése következtében dől el, hogy a szerződés teljesülésének elmaradása bármely fél részéről valóban szerződésszegő magatartást jelent-e. Hiszen, ha nincs jogkövetkezménye a szerződés tényszerű elmaradásának, akkor végsősoron az adott fél magatartása alapjaiban véve nem minősült szerződésszegőnek. A szerződésszegés viszonylagos ezért vizsgálnunk kell szolgáltatási kötelezettséget és ezzel együtt a szolgáltatás jellegét, a szolgáltatásra irányadó szabályokat, amelyet vagy szerződésből, vagy törvényből származnak, illetve teljesítés térbeli, időbeli, valamint minőségi, mennyiségi és egyéb paramétereit. Tehát e tekintetben a szerződésszegés lényege abban jelölhető meg, hogy a kötelezett szolgáltatása nem felel meg a szerződésben vagy a törvényben meghatározott, említett követelményeknek.

A professzionális sporttevékenységre – mint szolgáltatásra – is részben érvényesek a vizsgált tradicionális szerződési alapelvek, azonban a sport sajátos jellege miatt ezen alapvetések rendhagyó módon érvényesülnek. A sport esszenciája a teljesítmény összemérése, ahol a felek aktívan akadályozzák egymás teljesítését, amelyből adódóan a mérkőzés kimenetele bizonytalan. A központi kérdés az, hogy az eredmény elmaradása mikor alapoz meg szerződésszegést a sportoló részéről.

A CAS gyakorlata éles különbséget tesz a puszta gyenge sportteljesítmény – amely önmagában ritkán ad jogos indokot („just cause") a szerződés klub általi felmondására – és az objektíven mérhető szakmai kötelezettségszegések (pl. a megfelelő fizikai állapot hiánya, fegyelmezetlenség) között, amelyek már megalapozhatják a felmondást. A hivatkozott döntések alapján megállapítható tehát, hogy a CAS méltányosan értékeli a teljesítmény elmaradását a sportolók részéről, mivel a verseny szituációkban felmerülő tényezőket alapvetően nem tekinti „just cause"-nak, azaz jogos indoknak a szerződés felmondásához. Tehát az ilyen körben elmaradó teljesítés nem minősül szerződésszegésnek. Azonban a kitűzött cél elmaradása közvetett módon már szerződésszegésnek minősülhet. Hiszen a verseny szituációktól független és közvetett tényezők (pl.: felkeszülés, életstílus, fitt fizikális állapot megtartása) már a játékos ellenőrzési körébe tartozik. Ez a fajta teljesítménye a sportolóknak azonban már jobban mérhető, tehát egyértelműen detektálható a szükséges magatartás hiánya. A sportklub érdekének ki nem elégítése ezáltal pedig közvetett módon érzékelhető.

[22] CAS 2015/A/4286 Sebino Plaku v Wroclawski Klub Sportowy Slask Wroclaw S.A, 1.
[23] CAS 2022/A/9047 Korona S.A. v. Ivan Marquez Alvarez & FIFA; CAS 2006/A/1141 M.P. v. FIFA & PFC Krilja Sovetov.